Galilei földi és Kepler égi mechanikája Newton munkássága révén ötvöződött egyetemessé. A XVIII. század embere a tudomány uralkodó irányzatának, a mechanikának a bűvöletében élt. Részint ehhez kapcsolódott az időszak egyik alkotó lángelméje, Kempelen Farkas (1734–1804) munkássága is, aki állami hivatalnok, tudós, kutató, építész, feltaláló és gépszerkesztő volt egy személyben. Kempelen pozsonyi nemesi családban született, tanulmányait is szülővárosában, majd Győrben, Bécsben és Rómában végezte. Jogot, filozófiát tanult, a rézmetszést gyakorolta, de a matematika és fizika is érdekelte. Karrierje fiatalon indult, ugyanis Mária Terézia törvénykönyvét rövid idő alatt sikeresen for-

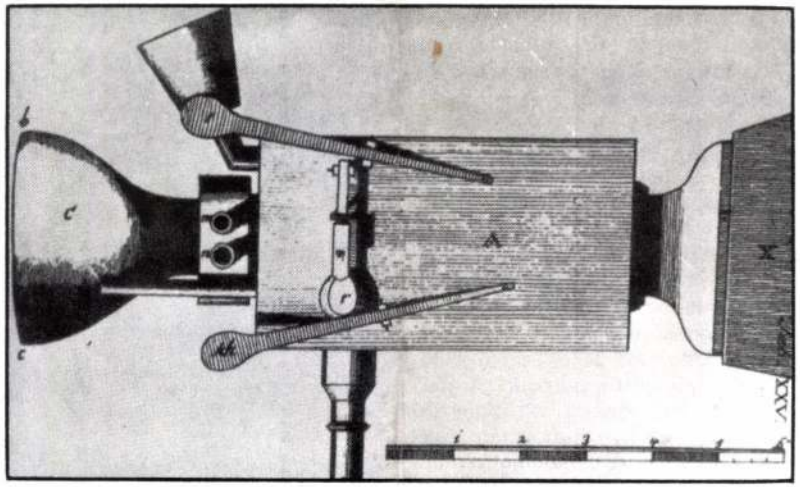

el újabb találmánya, a kondenzátorral megépített gőzgép. Buda vízellátásának javítására vízemelőt tervezett. A Duna partján fúrt kutakból, a mai Várbazár elején állott két lóhajtásos szivattyú húzta fel a vizet. Kempelen megszerkesztette a gőzturbina ősét, elkészítette a Száva–Adria csatorna tervét, részt vett a budai vár építkezésében. Tervei alapján készült el a budai Várszínház, ahol hazai színpadon elsőként hangzott el magyar szó 1790. október 25-én.
1769-ben Mária Terézia fél évre szabadságolta a 35 éves Kempelen Farkast, a temesvári kormánybiztost,

Kempelen rézkarca, 1791

A BOSZORKÁNYMESTER

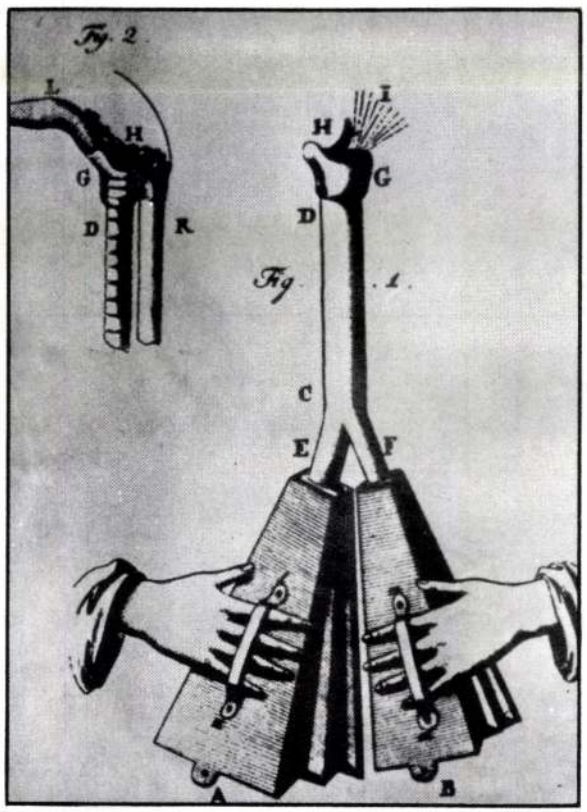

Kempelen rajza a beszélőgépről

dította le latinról németre. Előbb az udvari kamara fogalmazója, titkára, majd tanácsosa, huszonöt éves korában pedig a magyarországi sóbányák igazgatója lett. Kempelen rövidesen tanúbizonyságát adta szervezői és mérnöki talentumának. 1768–71 között a Bánát telepítési kormánybiztosaként mintegy harminchétezer családot telepített le a néptelenné vált területeken, ahol faluközösségeket szervezett. Bevezette a délvidéken a lentermesztést, és selyemgyárakat létesített. Az eredmények és személyes közbenjárása hatására Mária Terézia a határőrvidéket végül visszacsatolta Magyarországhoz. 1773-ban Kempelen megalapította Pozsonyban hazánk első zálogházát. Kempelen minden akadályt leküzdve, pénzt is biztosítva megszervezte és 1776-ban gyakorlatilag is irányította a nagyszombati egyetem Budára, a várba költöztetését. A „boszorkánymester" hírében álló Kempelen tervei alapján elkészültek a pozsonyi vár vízszükségletét biztosító „vízmerítő" gépek és a kútszerkezet, a pozsonyi hajóhíd, a schönbrunni császári palota szökőkútjai és látványos vízesése. 1774-ben különleges mozgatható ágyat konstruált a himlőből lábadozó Mária Terézia részére. 1777-ben készült

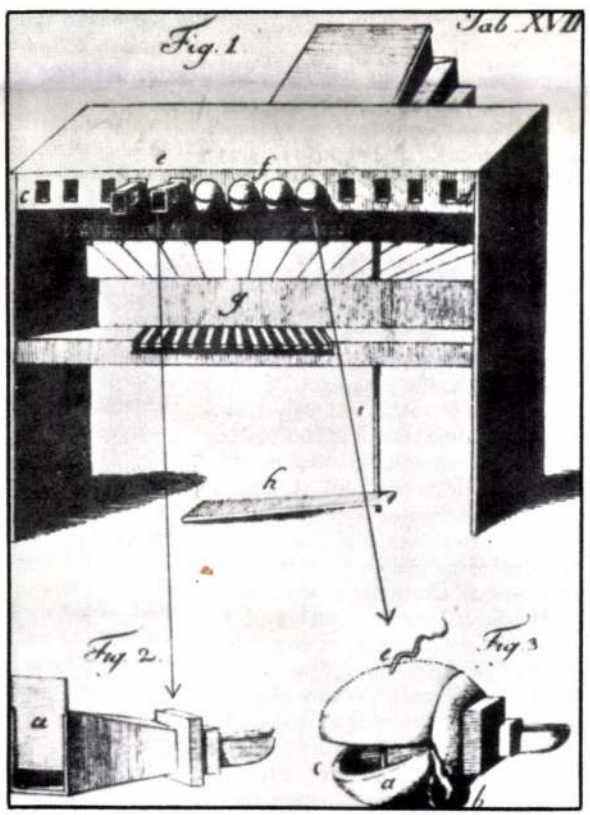

Az első kísérlet a beszélőgéppel

Kempelen Farkas

hogy egy „non plus ultra" játékot, automatát készítsen az udvar részére. Ekkoriban ugyanis a fölhúzható, például zenélő automatáknak nagy keletje volt. Kempelen el is készítette a sakkozó basát, s bemutatta a császári pár előtt Bécsben. A rövidesen világhírűvé vált gép az akkori mechanikai szerkezetek remeke volt, s a maga idejében egész Európát lázban tartotta. Az automata szerkezetének felhúzása után mindig a török bábu kezdte a játékot. A basa a bal kezével sakkozott, melyet egy, a gép asztalában rejtőzött ember vezérelt, mozgatott. Kempelen valójában feltalálta az első manipulátort, mely bonyolult optikai és mechanikai szerkezet útján az ember parancsára működött. Nem is a sakkozó ember elbújtatása volt a technikai bravúr, hanem a pantográf segítségével áttételezett, az asztal belsejéből pontosan mozgatható szerkezet. Az ellenfél minden lépésére megmozdult a bábu feje, és körültekintett a táblán. A mechanizmus a 64 négyzet bármelyikének közepére tudta irányítani a kezet, mely aztán felemelte az adott sakkfigurát. Ha a bábu sakkot adott ellenfelének, úgy kettőt bólintott, ha mattot, akkor hármat biccentett. Az „automata" a játszmák jó részét megnyerte, így például győzött II. Frigyes porosz király és 1809-ben Napóleon ellen is. Kempelen a bábu karját, ujjait, fejét és szemét mozgató szerkezetet bámulatos finomsággal konstruálta meg. A sakkautomata valóban az akkori technikai lehetőségek maximumát jelentette. Kempelen viszont a sakkozó basát csupán „mechanikai tréfának" tartotta, amely az udvar mulattatását és a zenélő automaták lepipálását szolgálta. A sakkgép sikerére jellemző volt, hogy azt Kempelen halála után ötven évvel Amerikában, a philadelphiai panoptikumban állították ki, ahol 1854-ben tűzvész pusztította el.

Kempelen Farkas már 1769-ben megkezdte másik nagy alkotása, a „beszélőgép" elméleti, majd gyakorlati kidolgozását. 1782-ben Bécsben tartották a sokéves munkával majdnem tökéletessé fejlesztett beszélőgép udvari főpróbáját. A gép legnagyobb teljesítménye a következő mondat volt: „Venez, Madame, avec moi à Paris!" (Asszonyom, jöjjön velem Párizsba!) Ezt követően Kempelen két csodagépével, II. József engedélyével és támogatásával európai körutat tett. (Állomásai: Párizs, London, Lipcse, Drezda, Berlin.) A feltaláló beszélőgépét tartotta igazi alkotásának, amelyet azonban a közönség alig méltatott figyelemre, míg a sakkozó automatának, a különleges és misztikus szerkezetnek viharos sikere volt. A tudományos kísérleteken, eredményeken alapuló beszélőgép miatt a hitetlenkedő újságírók még hasbeszéléssel is gyanúsították Kempelent. Kempelen Farkas tanulmányai során valójában a kísérleti fonetika és a nyelvtudomány egy újabb ága, az élettani hangtan alapjait vetette meg. 1791-ben Bécsben német nyelven jelent meg könyve, mely az emberi beszéd mechanizmusával és a beszélőgép ismertetésével foglalkozott. Vizsgálatai eredményeként felfedte például a magán- és a mássalhangzók képzése közötti különbséget, továbbá a kemény és lágy mássalhangzók eltérését. A könyv megírása előtt fizikai, élettani, nyelvtudományi, sőt anatómiai ismereteket is szerzett. A beszélőgép a körülbelül 3-4 éves gyermek hangját utánozva, viszonylag érthetően ejtette ki a szavakat. A beszélőszervek utánzásán alapuló gépet Kempelen elméletének igazolásául készítette. A szerkezet fújtatója a tüdőt, a sípok a hangszalagokat helyettesítették, s megvoltak az orrüreget pótló nyílások és a szájüreget utánzó tölcsér is. E kutatások a süketnémák és beszédhibások gyógyítását is elő kívánták segíteni.

Újabb találmánya segítségével a világon elsőként tanított meg írni-olvasni egy vak énekesnőt, Paradis Mária Teréziát, egy osztrák udvari tanácsos leányát, Mária Terézia keresztlányát. A 19 éves művésznő 1778 végén először az írás-olvasás elemeit tanulta meg Kempelentől, majd kéregpapírból kivágott betűkből latin szavakat állított össze. Paradis Mária volt az első vak ember, aki dombor betűk tapintásával ismerte

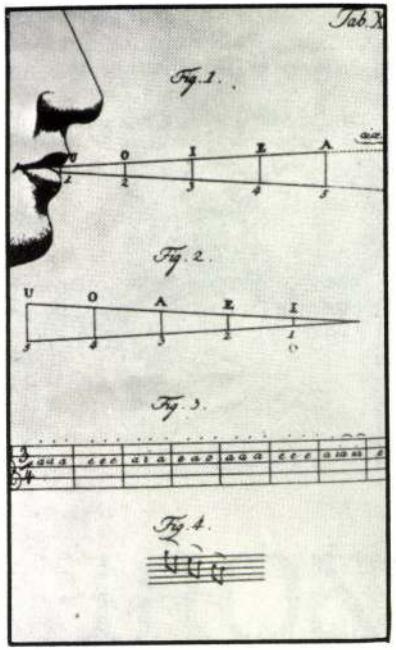

A magánhangzók képzése

A sakkgép a játék előtti bemutatáskor

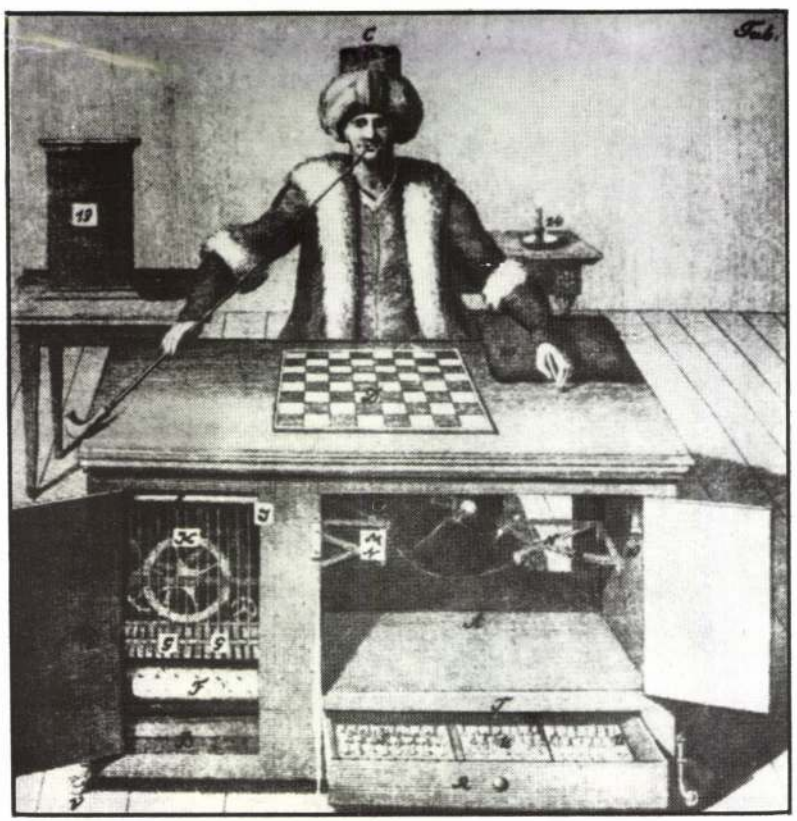

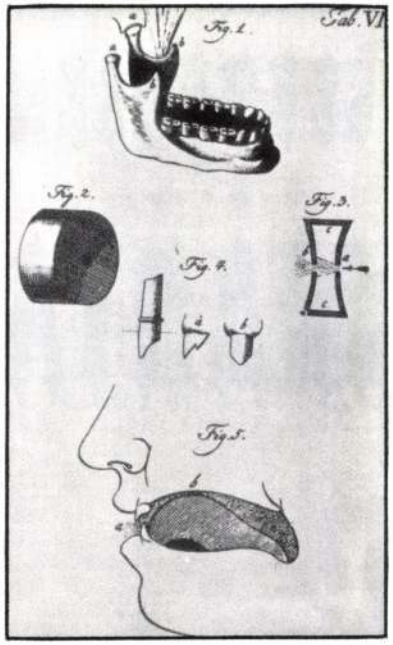

A száj szerepe a beszédnél

meg az ábécét, majd a mai olvasótáblához hasonló készüléken szavakat, mondatokat képzett a domború betűkből. Kempelen 1779-ben egy újabb találmányt, írógépet szerkesztett a vak lány részére, továbbá egy teljesen berendezett kézinyomdát, szedő- és nyomtatógépet készített és ajándékozott neki. Paradis Mária Kempelennek írott köszönőlevele teljes terjedelemben megjelent a Pressburger Zeitungban. A szakirodalom legkiválóbbjai mind elismerték, hogy a művésznő levelei adták az ötletet ahhoz, hogy a vakokat rendszeresen írni és olvasni tanítsák. Az ezermester Kempelen Farkas színdarabokat és verseket is írt, fordított (úgy hírlik, nyolc nyelven írt és olvasott), zömében azonban nem a nyilvánosság számára. A Zauberbuch című egyfelvonásos vígjátékát 1767-ben adták elő Pozsonyban. Az Andromeda und Perseus című színdarabját pedig 1781-ben mutatták be a bécsi udvari

A „k" hang kiejtése

színházban. Figyelemre méltó volt Kempelen képzőművészeti munkássága is. 1789-ben a bécsi művészeti akadémia tagja lett. Korának egyik legismertebb műkedvelő rézmetszője volt. Sakkozó automatájáról például három rézmetszetet készített, önarcképét a Szépművészeti Múzeum őrzi. A halála előtti években, feltehetően haladó gondolkodása miatt, Ferenc császár megvonta kegydíját. A termékeny feltaláló egy gazdag alkotó élet után nehéz körülmények között, szegényen halt meg 1804-ben, Bécsben. Sírkövére Horatius szavait vésték: „Non omnis moriar . . . !" (Nem halok meg egészen . . .!)

GAJDOS GUSZTÁV

A gépben ülő ember már játszik

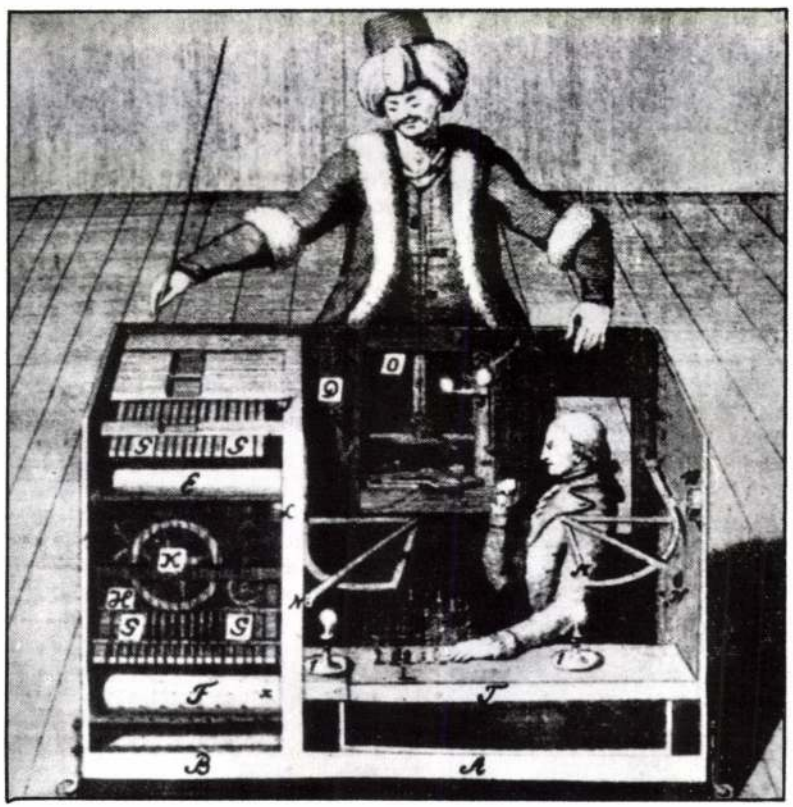

A sakkautomata játék közben

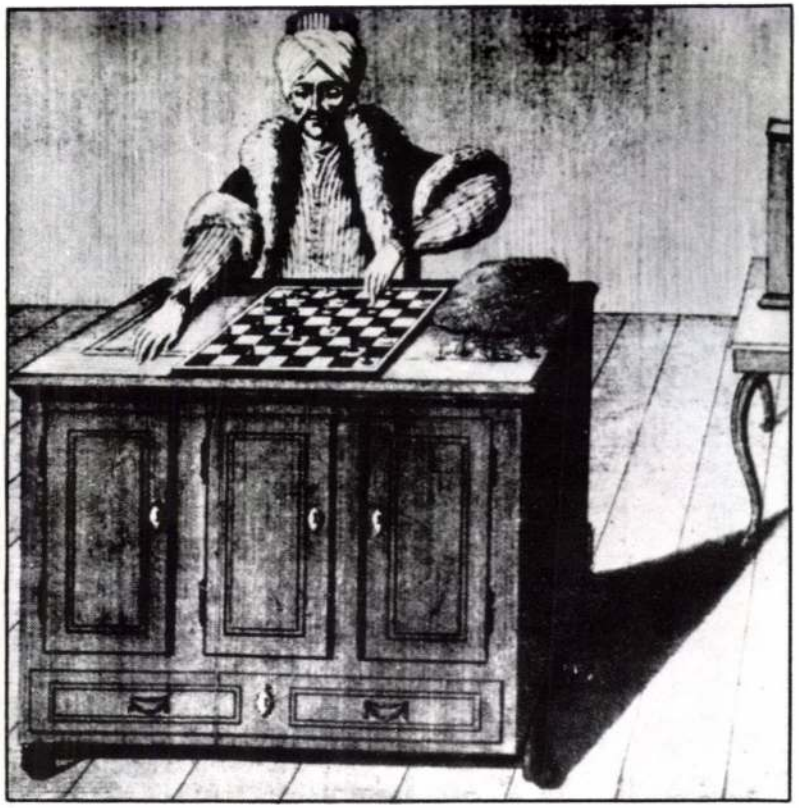

SZERECSEN MÁRIA

Fekete Madonna, Finnország
Bolgár ikon, 1815

A Szent Szűz, Korfu
A rubinpalástos czestochowai Madonna

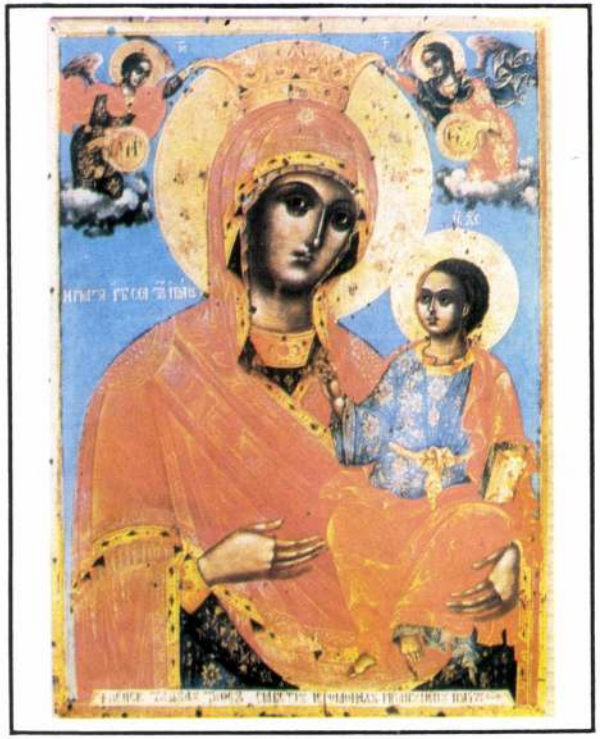

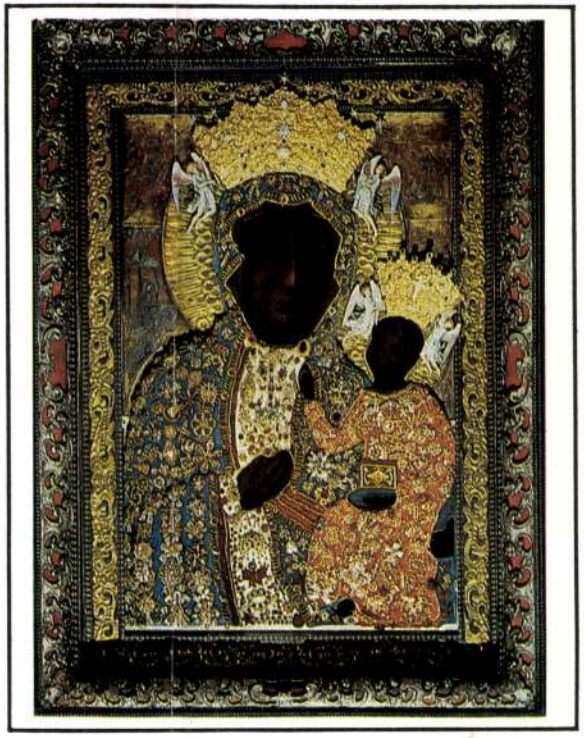

Európa messzeföldön híres katolikus kegyhelyeinek vagy alig ismert falvak kápolnáinak félreeső oltárain, csaknem háromszáz helyen Fekete Máriák állnak. Közép-Európában a czestochowai Mária-kép vált különösen híressé. A Regina Poloniae néven is ismert kegyképet a hagyomány szerint Nagy Lajos magyar király ajándékozta a Márianosztráról kirajzó, ott monostort alapító pálos rendi szerzeteseknek. Egy másik legenda szerint a képet Szent Lukács evangélista festette Szűz Máriáról názáreti otthonának egyik asztallapjára. Más szövegek arról szólnak, hogy az arcképet maguk az angyalok festették, míg Lukács szendergett. A művet azután a későbbiekben szentté avatott Ilona császárnő találta meg, és Jézus keresztjével együtt Konstantinápolyba vitte. Nikephorosz császár adományaként a kép azután a Keletrómai Birodalom császáráé, Nagy Károlyé lett, aki azt hűbéresének, Leó orosz fejedelemnek adta tovább. A képet Belz várában őrizték Nagy Lajos uralkodásáig,

Csáky Antal: A 13. lap Prenner Prodromusából (59. sz.)

Kempelen Farkas: Tájkép (56. sz.)

Képm. Muz. graf. ont. 87. kiáll. 1954

Kempelen

Wed
2

Schams Ofen

413. l.

s- és Közoktatásügyi Minisztériumnak

Budapest

OB-nak mintegy nyolcezer kötetből álló
ob mint tizezer ~~kőkarc~~ lemezből álló
tétezer darabból álló diapozitiv és
~~rabból álló építészeti fényképi~~ gyüjte-
E gyüjtemény ~~jelentőségének~~ részét értéke
tékben meg sem határozható, tudományos
l pedig pótolhatatlan értéket jelent.
ink jelentékeny részét a légitámadások
rgomba szállitottuk és ott avár területén
biztonságba. Visszaszállitása a mult év
elén befejezést nyert. Szükséges azonban
ink ujbóli felállitása, rendezése és
a, miután korábbi leltáraink részben el-
észben megsemmisültek.
o hónapi munkát igénylő leltározást
leges szakképzettséget ~~jelent~~ kiván a MOB
tis létszámu tisztviselő karával a hi-
alatt, ~~kivánni~~ a folyamatban lévő
~~munka~~ hátránya nélkül elvégezni nem lehet,

Ny.

Kempelen Farkas

A három budai vízmű nagyobbítását és korszerűsítését 1777-ben kezdték meg, amikor Mária Teréria királynő elrendelte a nagyszombati egyetem Budára helyezését. Kempelen Farkas is jelentős munkát végzett az új szivattyúk elkészítése körül.

Honti Katalin: A Szabadság-hegy és vidéke.

Budapest VII. évf. 2. sz. 1969. febr., 17. l.

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Kempelen Farkast

bízták meg a budai karmeliták
templomában létesült Vörszínház
díszleteinek elkészítésével.

Hont Ferenc - Staud Géza: Színházi
kislexikon, Budapest, 1969.

476 l.

Kempelen Farkas, [építész]

MDK

Építész is. II. József parancsára alakította át a Kármelita rend egyhori templomát Vázszínházzá. (1787.)
1926-ban bezárták, 1945-ben leégett.
Most újjáépítik.
— : Színház a Várban

C.

ESTI HIRLAP, Br. 1969, nov. 15.

B

Kempelen Farkas

A budai vár Karmelita Templomát az ő tervei alapján alakitottákját vásszinházzá

Bleicher Nándor: A sárospataki barokk főltár helyreáhítási tapasztalatai.

Műemlékvédelem 1969 2. sz. 71 old.

Kempelen Farkas

művészetéről, munkásságáról szóló művek Gunthon István által írt recenzióinak felsorolása:

Kovács Éva: Gunthon István megjelent műveinek jegyzéke - Művtört.Ért. 1970.4.sz. 253-257. l.

256-l.

Kempelen Farkas

alakította át a váteli karmelita templomot sinházzá.

Mozaik a főváros múltjából.
Budapest, 197o. 12.sz. 44. l.

M.D.K.

Kempelen Farkas, építész, fizikus
czermester

Pozsonyban született és Mária Terézia idején a Magyar Kamara pénzügyi hivatalát vezette. 21 éves korában, a királynő tiltakorására került a hényes helyre, akol korismerter voltar a vissza élések, de Kempelen puritánságával és szerveződéspessógével teljes mértékben megszerezte a királynő, majd II. József bizalmát. ./.

BUDAPEST, Bp. 1967.V. évf. 1. sz. 38. old.

M.D.K.

Kempelen Farkas,

tervei és személyes vezetésével épült fel a Vársinkáz, kolostori épületből, és megbízható adatok vannak arról, hogy részt vett a királyi palota építésében, a Vár részére víz vezetéket tervezett, felvetetta 1794-ben a Fiumébo-

BUDAPEST, Bp. 1967.V. évf. 1. sz. 38. old.

Kempelen Farkas, M.D.K.

... vezető országos csatorna tervét, melyet száz évvel később Baross Gábor valósítok meg; keresztül vitte a Porsonyban általa alapítok záloghás Pestre helyezését, sőt nagy ellenállást lehúzdve, az ő érdeme, hogy a Pázmány Péter-alapitotta nagyszombati egyetem Budára került. Közeli barátságban volt Marti-

BUDAPEST, Bp. 1967.V. évf. 1. sz. 39. old. ./.

M.D.K.

Kempelen Farkas.

... novicsizzal. A magar jakobinusok hivégzése után Kempelen F. hegvesztett lett, birtokát, állását elvesztette. Nagy nyomorban halt meg.

BUDAPEST, Bp. 1967. V. évf. 1. sz. 39 old.

Szalatnai Rezső: Kempelen Farkas Pest-Budáért.

1 k. a Várszínház belsejéről
1 " " bűdai palotáról [illegible] az egyetem épületéről

Kempelen Farkas

Kempelen, Wolfgang, Ritter v., Techniker, geb. 23. Jan. 1734 in Pozsony, gest. 26. März 1804 in Wien, hat sich durch die Konstruktion eines Schachautomaten, den er auch in England und Frankreich vorführte, berühmt gemacht. K. leitete den Bau der Ofner Königsburg. Sein Werk sind auch die berühmten Wasserwerke im Schönbrunner Kaiserparke. Viel besprochen wurde ferner die von ihm konstruierte Sprechmaschine, mit der er einen Preis der Petersburger Akademie der Wissenschaften errang. Auf diese Maschine bezieht sich das von ihm veröffentlichte Werk: *Mechanismus der menschlichen Sprache* (1791).

Kunick I 633. l

Europa"

Kapterjesztő vákalat

Budapest

II Visegrádi utca 36 IV 1

5 f
MAGYAR KIR. POSTA
242 UK 1 23. N 6

Fellendül a svéd repülőgépgyártás

Svédországból jelenti a Nya Dagligt Allehanda, hogy *a Nydquist- és Holm*-művek *Trollhätten*-ben nagy repülőgépgyárat helyeztek üzembe. Az új gyár évi átlagtermelése 200 különböző típusú repülőgépmótor lesz. Főleg a svéd hadsereg szükségletét fogja fedezni, de a civil légiközlekedés és a sportrepüléshez szükséges készülékeket is gyártani fogja. Az új trollhättani gyár a bofori fegyvergyár-művekkel párhuzamosan fog működni és a gyáralapítás hírére a Bofor-részvények árfolyama a tőzsdén jelentékenyen emelkedett.

Teljes napfogyatkozás Görögországban

Az athéni csillagászati intézet jelenti, hogy június 19-én reggel *teljes napfogyatkozás lesz, melyet Görögországon kívül Tripoliszban, a Fekete tenger mentén, egész Oroszországban és a Csendes óceán partvidékén is lehet majd látni.* A napfogyatkozás körülbelül háromnegyed órával a napfelkelte előtt kezdődik (19-én 5 óra 5 perckor kel fel a nap keleteurópai időszámítás szerint) és 6 óra 49 perckor fejeződik be.

Eddig már több külföldi tudós jelentette be részvételét erre a napra, így többek között az angol *Waterfield* és a krakkói *Benaclewicz*. Az előbbi *Chios* szigetére megy, az utóbbi pedig *Sunionba* nagy felszereléssel.

Az olaszok is eljönnek megfigyelni a napfogyatkozást. Eddig a firenzei *Laccini*, a római csillagászati intézet professzora, *Armelini* és a bolognai intézet tanára, *Horn* megjelenésére számítanak.

A krakkói obszervatórium azonkívül egy nagyobb csoportot küldött Oroszországba és Japánba.

Aki ismeri a görög éghajlati viszonyokat, az tudja, hogy Hellasban májustól szeptember végéig nincs eső és teljesen felhőtlen az ég. Így a legkisebb esheteség sem állhat fenn, hogy az időjárás, illetve a felhős ég megzavarja a tudósokat munkájukban. *L. J.*

Kitűnő német műszaki könyvek

Az itt felsorolt könyveket, amíg a jelenlegi készlet tart, az alábbi leszállított árakon (40—70 százalékkal olcsóbb a zárójelben lévő bolti árnál) árusítja Az Est könyvkereskedése, Budapest, VII., Erzsébet körút 18—20.

Ostertag: Kolben u. Turbo-Kompressoren, 1923. (M 20.—) 8 pengő.
Ostwald: Rezeptchemie für Autler, 1924. (M 3.—) 1.60 pengő.
Schunke: Die Maschinenelemente, 1921. (M 5.—) 3 pengő.
Otto: Der Metallarbeiter. 180 ábrával. (M 6.—) 2.40 pengő.
Padler: Grundlagen f. d. praktischen Betonbau, 1924. (M 7.20) 5 pengő.
Pantzer—Gaiko: Leitfaden f. d. Ziegelmaschinen-Betrieb, 1910. (M 9.—) 5 pengő.
Polka: Bernstein, 1920. Számos ábrával. (M 10.—) 3 pengő.
Peter: Materialienkunde f. d. Gewerbe d. Weissnäherinnen u. Kleidermacherinnen, 1921. 80 filler.
Dr. Pfanhauser: Die Galvanoplastik, 1904. (M 3.50) 2.40 pengő.
Pfeiffer: Technokratie. 1.60 pengő.
Pfister: Der Bau d. Flugzeugs: Tragwerkverspannung. 1.20 pengő.
Pfister—Eschke: Der Bau d. Flugzeuges: Rumpf. 1.20 pengő.
Pfister: Porger: Grundlagen d. Flugtehre: Tragflügeltheorie. 1.50 pengő.
Piriet: Kompendium d. Statik d. Baukonstruktionen, 1923. (M 9.—) 5 pengő.
Planck: Allgemeine Mechanik, 1928. (M 6.—) 3 pengő.
Planck: Haushalt-Kältemaschinen, 1928. 5 P.
Pockrandt: Teilkopfarbeiten, 1921. (M 2.—) 2 pengő.
Poisel: Die Lederkünste. 60 táblával. 1929. (M 12.50) 9 pengő.
Pöschl: Lehrbuch d. technischen Mechanik, 1923. 206 ábrával. (M 6.—) 3.50 pengő.
Ing. Preger: Werkzeuge u. Werkzeugmaschinen, 1922. 5. kiadás. (M 6.—) 3.50 pengő.
Prinz: Hydrologie, 1923. 2. kiadás. 334 ábrával. (M 18.—) 9 pengő.
Probst: Vorlesungen über Eisenbeton. 612 oldal számos ábrával. (M 24.—) 12 pengő.
Quantz: Sicherheit u. Wirtschaft b. d. Reichsbahn, 1929. (M 4.—) 2.60 pengő.
Quantz: Wasserkraftmaschinen, 1922. (M 5.—) 4 pengő.
Raab: Automobil-Beleuchtung, 1925. (M 3.50) 1.80 pengő.
Rabbow: Mechanik, 1922. 237 ábrával. (M 6.40) 4.80 pengő.
Ragno: Die autogene Schweissung d. Metalle. (M 2.60) 1.80 pengő.
Raubal; Baumechanik I. (M 4.—) 2 pengő.
Rausch: Der Sattler, 1928. (M 4.—) 2.50 P.
Rechenberger: Die Flachspinnerei, 1921. (M 6.—) 4 pengő.
Reibestahl: Der Automobilsattler u. Luftschiffsattler. (M 4.—) 2 pengő.
Regeln f. Leistungsversuche an Kreisepumpen, Berlin, 1928. (M 3.50) 2 pengő.
Reich: Kraftstoffe u. Schmiermittel, 1930. (M 4.80) 4.50 pengő.
Reich: Der städtische Tiefbau. (M 6.—) 3.60 pengő.
Reinecking: Die Tischlerwerkstatt, 1922. (M 3.—) 1.50 pengő.
Reichenheim: Die wirtschaftl. Bedeutung d. flüssigen Treibstoffe. (M 1.20) 80 filler.
Reinhardt: Vergaser Brennstoffe u. Brennstoffzuführung f. Flugmotoren. (M 3.—) 1.80 pengő.
Reyher: Herrenfahrer-Praxis, 1927. (M 3.50) 2 pengő.
Riedl: Der moderne schnellaufende Automobilmotor, 1927. (M 4.—) 3 pengő.
Prof. Dr. Rieke: Das Porzellan, 1928. (M 7.50) 4.20 pengő.
Riemenschneider: Drahtlose Telegraphie u. Telephonie, 1925. (M 9.—) 5.50 pengő.
Dr. Ritgen: Volkswohnungen u. Lehmbau, 1920. (M 3.—) 1.20 pengő.
Rode: Arbeitvorbereitung im Baubetrieb, 1929. (M 7.50) 4 pengő.
Roetlinger: Baubetriebslehre. (M 15.—) 6 P.
Rohen: Maschinen-Elemente, I. Teil, 1922. (M 5.—) 3 pengő.
Romels: Taschenbuch d. Mikroskopischen Technik, 1922. (M 6.—) 3 pengő.
Romstorfer: Anlage d. Gebäude I. (M 4.—) 2.40 pengő.
Rohrbeck: Die Berechnung elektr. Leitungen, 1920. (M 2.50) 1.50 pengő.
Dr. Rosenberg: Elektrische Starkstromtechnik, 1921. (M 6.) 3.60 pengő.
Dr. Rosenstock: Werkstattaussiedlung, 1921. (M 6.—) 3 pengő.
Ritha—Seidner: Starkstromtechnik, I—II. 1930. (M 36.—) 32 pengő.
Sachsenberg: Mechanische Technologie d. Metalle, 1924. (M 7.50) 7 pengő.
Säuberlich: Buchgewerbliches Hilfsbuch, 1927. (M 4.50) 3.50 pengő.
Sauer: Leitfaden f. d. Maschinenzeichen, 1935. (M 3.—) 1.50 pengő.
Sauer: Leitfaden f. Maschinentechniker, 1922. (M 2.40) 1.50 pengő.
Schaal: Moderne Toilettenseifen-Fabrikation, 1926. (M 22.50) 15 pengő.
Scheibert: Wandersegeln auf Binnengewässern, 1928. (M 4.—) 2.80 pengő.
Scheifer—Grün: Lehrgang d. Härtetechnik, 1921 (M 7.50) 4 pengő.
Scherschevsky: Die Rakete, 1929. (M. 4.50) 2.50 pengő.
Schewior: Das Feldmessen, I—II. (M 15.—) 8.50 pengő.
Schewior: Das Landwirts kulturische Arbeiten. (M 5.—) 2.50 pengő.

⊙ **Uccák portalanítása.** Nagy gondot okoz, különösen a városban, az uccák portalanítása. Hiszen nálunk is éppen most folyik a harc az olajozás drágasága ellen. Az olajszállítók drágítására a hatóság azzal válaszol, hogy az öntözőkocsikat sűrűbben járatja és a drága olaj helyett a drága vízzel próbálja megkötni a port. Újabban külföldön egészen más módon akarják az uccákat portalanítani. Klórkálciumot hintenek az úttestre. Ennek az egyébként elég olcsó vegyületnek az a jó tulajdonsága van, hogy a környezetből, még a levegőből is, vizet szív magába, behatol az uccaburkolatba és ott megköti a port. Állítólag még az eső sem árt neki és egyszeri fölhintéssel két-három hónapig pormentesíti az utat.

⊙ **Gombafarm lesz a legöregebb villamosvasút alagútjából.** A világ legöregebb villamos vasútjának vonalán 1890-ben építették a Themse alá a ma már történelmi emléknek számítható alagutat. A City-t, azaz az üzletnegyedet kellett volna London déli részével összekötnie, de a vonal csakhamar rossz üzleti befektetésnek bizonyult és 1900-ban már le is zárták az alagutat. Mostanában merült fel a terv, mely a világnak ezt az öreg alagútját gombatermesztési célokra kívánná igénybevenni. Amerikában és Ausztráliában már vásároltak ilyen célra egy-két elhagyott alagutat és ott, a híradások szerint, az ilyen földalatti farmok nagyon kifizetődtek — a gombatermelésre.

Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. nyomása
Felelős nyomdavezető: Kárpáti Antal

NÉPSZERŰ TUDOMÁNYOS ÉS TECHNIKAI NAPLÓ

A PESTI NAPLÓ MELLÉKLETE

Ötven tudományos expedíció készül

két év óta a pénteki napfogyatkozás megfigyelésére

Két év óta készül a világ minden táján 50 tudományos expedíció sokezer font költséggel a június 19-re várt, 150 másodpercig tartó teljes napfogyatkozás megfigyelésére. Az ez alkalommal szerzendő adatok feldolgozása évekig fog tartani és könyvtárakat fog megtölteni.

A napfogyatkozás árnyéka 160 km széles sávként fogja a fél földgömböt övezni, Sziciliától délre kiindulva Görögország, a Fekete és Káspi tenger, Szibéria és Mandzsúria fölött, Japán legészakibb pontját érintve a Csendes óceánnál végződni. A megfigyelésre legalkalmasabb pontok lesznek: Otaru (északi Japán) és Omszk (Szibéria), ahová sok tonna súlyú tudományos műszert küldtek előre az expedíciók számára. Az egyik angol expedíció dr. *Stratton* cambridgei egyetemi tanár vezetése alatt angol, ausztráliai, indiai és amerikai tudósokból áll és *Kasimaribe* (Japán) 60 ládába csomagolt, 20 tonna súlyú műszert küldött, főként a kromoszféra titokzatos rózsaszínű kisugárzásának megfigyelésére és a spektrumvonalak erősségének megvizsgálására, amiből a Nap fizikai összetételét fogják megállapítani. A második angol expedíció dr. *Caroll* aberdeeni egyetemi tanár vezetése alatt Omszknál három tonna súlyú műszert épített be cementalapzatba. A harmadik angol expedíció *Wakefield* tanár vezetése alatt Chios szigetén, a negyedik a Strathaird gőzös fedélzetéről, Athéntól délre fogja a napfogyatkozást figyelni. Az amerikai egyetemi csillagvizsgálók expedíciója *Menzelnek*, a Harvard egyetem tanárának vezetése alatt *Ak-Bulak*-nál, a Káspi tenger partján ütött tábort és 350 kg súlyú óriási szpektroszkóp-fényképezőgépével a világ első színes fényképét fogja készíteni a napfogyatkozásról, továbbá a chlorin, bromin és jód elemeit akarja a Napban megállapítani. Az amerikai földrajzi társulat tudósai *Kusztanai*-ban (a Tobol folyó mentén) egész Amerikában közvetítendő rádióelőadásban fogják észleleteiket közölni. Az újzélandi kormány az Egyenlítő táján fekvő lakatlan Phönix szigetre, Románia az anatóliai Ineboluba küldött egy expedíciót. Az indiai Kodaikanal csillagvizsgáló tudósai Einstein elméletének a napsugarakra való alkalmazását fogják tanulmányozni dr. *Royds* vezetése alatt, a világ legerősebb szpektografjának segélyével. A japán központi csillagvizsgáló repülőgépekről a Nap fénysugarának fokát, erejét, hőmérsékletét és nyomását, kínai tudósok a napfogyatkozás által a Föld delejességére gyakorolt hatást tanulmányozzák, a szovjet-expedíció sztratoszféraléggömbje kilenc és fél km magasságban akar fényképfelvételeket készíteni a napfogyatkozásról, a fényképezőgépeket a léggömb burkolatának tetején vágott ablakokhoz erősítik. A készülődések eredménye az időjárástól függ, mert a legkisebb felhő az egész munkát meghiúsíthatja.

A Mars bolygó szerelmese

Irta: BEKE MANÓ

Száz évvel ezelőtt született a mult század egyik legkiválóbb csillagásza, az olaszok büszkesége, a Mars bolygó kutatója: *Schiaparelli* János Virginio. Kevés olyan csillagász volt a világon, aki, mint ő, úgy az elmélet, mint a csillagászati észlelések terén egyaránt a legelsők közé emelkedett. Azt lehet róla mondani, hogy *a csillagos ég első lexikona* volt. Nagyműveltségű és sokoldalú tudós. Már fiatal korában szláv körű nyelvismeretre tett szert. Anyanyelvén és a főbb európai nyelveken kívül (német, francia, angol, orosz) tudott latinul, görögül, szanszkritül, héberül, arabul. Ennek a nagy nyelvtudásának is döntő része volt abban, hogy a csillagászat történetével olyan behatóan foglalkozott. Históriai tanulmányai, különösen a Coperrikus ókori előfutárjaira vonatkozó munkája, a csillagászat történetének egyik alapvető műve.

Eredetileg, humanisztikus érdeklődése dacára, mérnöki pályára készült. Valószínűleg azért, mert, mint szüleinek 11-ik gyermeke, érezte, hogy a felsőolaszországi vízművéknél, melyek abban az időben a technikai fejlődés centrumában voltak, hamarosan elhelyezkedhetik. A mérnöki diplomát Turinban szerezte meg. De bármennyire érdekelte is az erősen nekilendült technikai munka, mégsem vállalt mérnöki alkalmazást, mert leküzdhetetlen tudományos vágy sarkalta a továbbtanulásra. Berlinbe ment, ahol a híres Encke csillagász bűvkörébe került, behatóan foglalkozott matematikával, csillagászattal, de egyben a titokzatos hegeli filozófiával is. Már 1859-ben, tehát 23 éves korában az oroszországi pulkovai csil-

lagvizsgálóban dolgozik és három évvel később hazájában, Milánóban vezeti a csillagvizsgálót.

Fáradhatatlanul dolgozott: 1119 csillag helyzetét határozta meg. A kettős csillagokról 110.000 mérést végzett. Különösen érdekelték a meteorok és a hulló csillagok, amelyekről alapos tanulmányt közölt. 1882-ben felfedezi a Mercur és a Venus forgását és a teljes körülforgás idejét, tehát a Mercur és a Venus napjainak tartamát. Megállapítja, hogy a Mercur úgy viselkedik a Naphoz viszonyítva, mint a mi holdunk a földdel szemben, vagyis hogy ez a bolygó mindig ugyanazt az oldalát fordítja a Nap felé.

Legtöbb munkáját azonban a Marsnak szentelte. *18 értekezést írt erről a bolygóról, melyről, különösen 1877-ben, midőn a föld közelében járt, 66 méréssel megállapította, hogy 23 óra és 37 perc alatt fordul meg a tengelye körül.* A Mars napja tehát majdnem pontosan ugyanakkora, mint a mi napunk. Úgylátszik, ez a hasonlatosság buzdította a Mars további kutatására. Valóságos szerelmese lett a Marsnak. 1200 észlelettel megállapította a Mars felületének 120 pontjának helyzetét és 1878-ban elkészítette a Mars térképét. E térképen finom vonalakat rajzolt, amelyekről azt állította, hogy azok csak értelmes lények alkotta csatornák lehetnek.

Schiaparelli ezen merész megállapításának köszönhető, hogy a köztudatban elterjedt a marslakókról való hit. Az egész világ a Mars csatornákról és a nagyintelligenciájú marslakókról álmodozott. A költő-természettudós *Lanwitz* és utána sok más író regényt írt a marslakókról, akik a gravitációt legyőzve, ide jönnek hozzánk a földre. A nagytudású és óriási technikai készségű marslakókkal való érintkezés olyan közelállónak látszott, hogy már különféle módszereket eszeltek ki a Marssal való érintkezésre. Amerikában egy óriási területen Pythagoras tételének geometriai ábráját akarták erős világítással megrajzolni, abban a hiszemben, hogy azok a marslakók, akik ilyen szövevényes csatornahálózatot tudtak építeni, bizonnyal ismerik a geometria ezen alaptételét és kellő módon tudtunkra adják, hogy megértettek bennünket. Oly közelinek tartották némelyek a Marssal való érintkezés lehetőségét, hogy egy francia mecénás, aki alapítványt tett a bolygókkal való érintkezésmód feltalálására, alapítólevelében a Marssal való érintkezést kizárta.

A Mars iránt való érdeklődés mindenfelé elterjedt Schiaparelli szuggesztív hatásán. *Lowell* gazdag amerikai csillagász 2210 méter magas hegyen csillagvizsgálót létesített, melynek főfeladata a Mars kutatása volt. Szerencsére egyébbel is foglalkoztak a lowelli csillagvizsgálóban és felfedezték a legfiatalabb bolygót, a Plutót.

A Schiaparelli csatornái azonban szétfoszlottak. Már az a körülmény, hogy a szélességüket egyszer 10, másszor 100 kilométerre becsülték és hogy némelykor megkettőződtek a csatornavonalak; gyanússá tette a dolgot. Comas Sola spanyol csillagász már 1901-ben írja, hogy véleménye szerint az egész csatornaügy optikai csalódás. Szemünk tökéletlenségének tulajdonítható, hogy csatornákat látunk a Marson. Kísérletekkel is igazolta, hogy az emberi szem egyes, elmosódó sötét foltokat összefolyóknak vagy vonalhálózatokkal összeszövődötteknek látja. Azokat a topográfiai részleteket, melyeket esetleg tavak, völgyek, hegyláncok stb. alkotnak a Mars apró képén, az ember szeme vonalakkal köti össze. A spanyol csillagász szerint a földünket a Venusról szemlélő szintén csatornahálózatot láthatna. Az Andesek, a Pyreneusok, az Alpesek sötét foltjait vonalakkal kötné össze a Venus csillagászának a szeme éppen úgy, mint a földi csillagász a Marson látható foltokat.

A mai csillagászat többsége már el is ejtette a Mars csatornáinak a gondolatát. Valószínű, hogy a marslakók is csak a költő fantáziájában léteznek, mert a Mars légköre olyan ritka, hogy olyan állatvilág, aminő a földön van, ott nem élhetne meg. Hogy más élőlények, amilyenekről nekünk fogalmunk sincs, nincsenek-e a Marson, azt persze nem tudhatjuk. De ha a Mars csatornái és lakói a semmiségbe is merültek, Schiaparellinek kutatásai mégis a csillagászat legjelentősebb eredményei közé tartoznak.

A nagy olasz csillagász az igazi, lelkes, önfeláldozó tudós mintaképe volt. 1910 június 22-én halt meg. Nemcsak az olaszok, hanem az egész tudományos világ mélységesen gyászolta. A csillagászatot népszerűvé tette és ha a Mars iránti rajongása túlzásba is vitte, lelkesedése az általános érdeklődés felkeltésével a tudománynak igen nagy hasznára vált.

A kétszázéves kaucsuk

Kétszáz évvel ezelőtt Condamine francia természettudós tanulmányi útra ment Braziliába és Peruba. Nagy dolog volt ez abban az időben. Hősi cselekedetnek mondhatnók. Ezekben az exotikus országokban sok mindent látott az élesszemű tudós. Figyelmét különösen megkapta egy különös anyag, aminőt még sohasem látott. Ebből az indiánok dugót, zacskót és több apró szükségleti tárgyat készítettek. Condamine hozott magával ebből a különös anyagból, de tudós létére nem tudott vele mit kezdeni, csak mint valami különlegességet mutatta be 1855-ben a párizsi tudományos akadémián. Utána már többen hoztak magukkal kaucsukot, de tudomásunk szerint csak 1820-ban, tehát majdnem 100 évvel Condamine után sikerült a skót Mac Intoshnak kaucsuk használati tárgyaknak, mint például esőköpenyegnek és sárcipőnek a gyártása. De bizony nem sok hasznát vették ezeknek a tárgyaknak, mert nagyon ragadósak és törékenyek, merevek voltak. Csak 20 évvel később, 1840-ben találta fel Goodyear a vulkanizálást, mely abban áll, hogy a kaucsukot kénnel töltik. Ezzel elérte a szerencsés feltaláló, hogy a ragadósság és a törékenység megszűnt. A kaucsuk ezzel elindult a világútjára. A termelése óriási mértékben megnövekedett, a legelterjedtebb ipari cikké vált, az ára természetesen — bár elég természetellenes ingadozásnak van kitéve — mégis jelentékenyen alászállt. 1910-ben még 24 német márkába került a kilogrammja, de már 1932-ben 32 pfennigre, tehát körülbelül 80-ad részére szállt le.

A kémikusok már néhány éve azon törik a fejüket, hogy mesterséges úton állítsák elő a kaucsukot. Bámulatos tudományos munka indult meg a kaucsuk belső szerkezetének, kémiai összetételének a kikutatására, hogy megtalálják azokat az anyagokat, amelyekből a mesterséges kaucsukot előállíthassák. Az utóbbi időkben a villamoskemence elterjedésével nagyban állítják elő szénből és mészből a kalciumkarbidot, ebből a nagyfontosságú acetilént és az acetilénnel el nem árult úton csinálják a butadint, amelyből az úgynevezett bunakaucsukot állítják elő. Ez a mesterséges kaucsuk még jobb, mint a természetes: rugalmasabb, hőállóbb és ami a mai elterjedt alkalmazásánál a legfontosabb: a benzin és olaj nem árt neki.

A kétszázéves kaucsuk az emberiség történetében még beláthatatlan nagy szerepet fog betölteni.

„Sztratoszféravasút" az Andesekben

Dél-Amerika nyugati partjain húzódik a Föld egyik leghatalmasabb hegylánca, az Andesek. Átlagos magassága túl van a 2000 méteren és sokhelyütt az 5000 métert is meghaladja. Legmagasabb csúcsa a Chile területén lévő 7040 méter magas Aconcagua.

Ezen a hatalmas hegyláncon keresztül vasúti vonal vezet. A vasút utasai a nagy magasságokban nagyon sokat szenvednek és gyakran kimerítik őket a *magaslati betegség* különböző tünetei: nehéz lélegzés, szívdobogás, orr- és fülvérzések és nem egyszer megtörtént, hogy a kimerüléses rosszullét halálos álommal végződött. Mindennek oka a magasságok alacsony légnyomása.

Ez a betegség különösen a perui szakasz utasainak egészségét veszélyezteti, mert a vasútvonal itt éri el a legnagyobb magasságokat. *Néhány órán belül többezer méteres magasságszintváltozást kell az utasoknak kiállaniok.* Ez pedig a legedzettebb szervezetet is igénybe veszi.

A perui vasúttársaság most érdekes újítást vezet be. A veszélyes vasút forgalma ugyanis alaposan csappanni kezdett, pedig a vonal a nyugatamerikai partvidék egyik legfontosabb közlekedési útja és a tájék, melyen a Föld legmagasabb vasútvonala átszalad, elbűvölően szép és vadregényes. A vasúttársaság tehát, hogy kiaknázhassa ennek a vasútvonalnak gazdasági jelentőségét és hogy a vasút személyforgalmát necsak hogy megmentse, de minden eddiginél nagyobb idegenforgalmat is fejlesszen, érdekes újítást léptet életbe.

Fernando C. *Fuchs* perui mérnök különleges vasúti kocsikat szerkesztett, melyeknek berendezése a sztratoszféraléggömbök gondolkára emlékeztet. A vasúti kocsik légmentesen el vannak zárva s csak különleges ventilátorokon keresztül érintkeznek a külső levegővel. A ventilátorok a tiszta, egészséges magaslati levegőt beszivattyúzzák, de mielőtt a kocsikba kerülne, előbb szűrőkön s oxigéntartályokon halad át, a kocsik levegője így állandóan normális földi nyomású és összetételű. Az utasok elhasználta levegőt más ventilátorok viszont kiszállítják a fülkékből.

Ezek az újrendszerű vasúti kocsik betörnek az Andesek jórészt még járatlan grandiózus hegyvilágának titkaiba. Utasaik részére a vasúttársaság külön »oxigénilletéket« szabott ki, hiszen az új felszerelés és átalakítás nagy anyagi áldozatokkal járt.

Amikor a víz keményebb a gyémántnál és vágja a vasat

Acélkemény gyertyák és forró jég 40.000 légköri nyomás

Óriásnyomások kifejtésére a technika rendszerint folyadékokat alkalmaz, legegyszerűbben vizet, mert a *folyadékok szinte teljességgel összenyomhatatlanok*, azaz még óriáserők behatása alatt is alig mérhetően kisebbedik a térfogatuk. Innen a »hidraulikus sajtó« elnevezés. Az előforduló legmagasabb használatos nyomást azok a különleges sajtók fejtik ki, melyekkel üreges fémtesteket állítanak elő. Öntés és varratok mellőzésével rettenetes, 6000 atmoszférás sajtoló erő alakítja a fémet.

Ily óriásnyomású présekben legfontosabb alkatrésze a *tömítő szelence*, mely elzárja a vizet és azt nem szabad átengednie.

Az amerikai *Bridgeman* tanárnak oly egyszerű és ötletes tömítő szelencét sikerült feltalálnia, melynek elméletileg *létszőlegesen magas nyomásnál* sem szabad a szolgálatot felmondania. És a gyakorlatban tényleg még

40.000 atmoszféra mellett

is jól működött! Így aztán lehetséges volt ily szélsőséges erőknek különböző anyagokra való *meglepő hatásait* tanulmányozni.

Kiderült, hogy jó acélból való üres hengerek tízszer akkora *nyomási* feszültségeket is elbírnak megrepedés nélkül, mint amekkora a *törési* szilárdságuk, — de hogy ezeknél a feszültségeknél úgy nyúlnak, mintha viaszból lennének — egy 12 milliméteres átmérőjű furat, melybe az óriásnyomású vizet sajtolták, 36 milliméterre tágult ki.

Ezek az erők puha gumit keményebbé teszik az acélnál is és az óriásnyomáskészülékben gumimatricákkal lehet acéllemezbe nyomni domborműveket, gyakorlati jelentősége nyilvánvaló és parafingyertyával acélt lyukasztani.

E kísérletsorozatok egyik legérdekesebb eredménye azonban *a víz különös változatának* a felfedezése volt: a víznek e sajátságai csak 6000 légköri nyomáson felül jelentkeznek és 30.000 atmoszféránál való olvadási hőmérséklete 70 fok Celsius. Vagyis: *forró jég!*

Víz szétvágja az acélt

Három-négy percen belül szét lehet *vasat vízzel vágni*. Ezt az újdonságot a laikus hitetlen felcsóválással fogadja majd. *Magasnyomású vízsugarak* kármás sivítással s nyikorgással beszik magukat fémkorongba, mely percenként húszezerszer fordul meg önmaga körül. Ha ily korong például félméter átmérőjű, úgy kerületének valamely pontja másodpercenkénti 600 méter sebességgel mozog, szóval puskagolyószerűen. Az ekkora erővel való vízsugárnakvágódás két percen belül átfúrja a korongot, ha az rozsdamentes acélból van, ha pedig *nitrált vasból* való, mely tudvalevően majdnem *gyémántkeménységű*, úgy eltart *húsz percig is*. Ezek a kísérletek jelenleg a keletpittsburgi fémtechnikai laboratóriumban folynak, céljuk nem a hidegenfürészelés vagy -ráspolyozás pótlása, hanem fémek technológiai alkalmazhatóságának a megvizsgálása. Például ezért akarják így állapítani, hogyan és miből készüljenek a gőzturbinák lapátjai, hogy ellenállóképesek legyenek az őket hajtó gőzárammal szemben, mely hiszen puskagolyósebességgel vágódik nekik.

Íme, a víz szinte tökéletes összenyomhatatlanságának néhány szép technológiai alkalmazása. *N. F.*

⊙ **A hetvenéves Magyar Mérnök- és Építészegylet.** Dr. *Lósy-Schmidt* Ede szép tanulmányban ismertette a Magyar Mérnök- és Építészegylet hetven évét, az 1866-ban történt megalakulásától a mai napig.

⊙ **Kempelen Farkas és a vakok oktatása.** Dr. *Lósy-Schmidt* Ede Kempelen Farkas szerepe és érdeme a vakok általános oktatásának megindításában címmel szép tanulmányt írt a legzseniálisabb magyar technikus életének egyik kevéssé ismert fázisáról. *Kempelen* 1779-ben írógépet szerkesztett *Paradis* Mária Terézia vak énekművésznő számára. Kempelen 1778-ban kezdett foglalkozni az énekesnővel, aki akkor tizenkilencéves volt, de írni-olvasni még nem tudott. A feltaláló ekkor elhatározta, hogy ezt a remek tehetségű nőt megajándékozza egy olyan eszközzel, amelynek segítségével nemcsak zenei, hanem irodalmi, történelmi és tudományos kultúrát is szerezhet. *Ő maga tanította meg írni-olvasni és megajándékozta a maga szerkesztette írógéppel.*

Az Ujság Vasárnapja 1934. 3 r.

Kempelen Farkas sakkautomatája Katalin cárnővel sakkozik
(Foto: Eco.)

A KÉTSZÁZÉVES KEMPELEN FARKAS

1934 január 23-án lesz kétszáz esztendeje, hogy Kempelen Farkas, a világszerte megcsodált magyar zseni megszületett. Kempelen univerzális zseni volt: irt filológiai munkát, résztvett a budai királyi várpalota épitésében, zenélőgépet talált fel, érthetetlen mechanikai csodákkal ejtette bámulatba Európa nagy uralkodóit s müvei közül a hires sakkautomata még ma is megfejthetetlen csoda. Kempelen egyik jóbarátja igy irta le a csodálatos sakkgépet:

— Ez a masina negyedfélláb hosszuságu, két láb szélességü és harmadfélláb magasságu kasznyi volt, olyan formáju, mint egy iróasztal, négy mozgó lábakon állott, amelyeken ideoda lehetett az egész masinát tologatni. E masina megett egy férfi fakép, török köntösbe öltözködve, középtermetü, amely a jobb kezével a kasznyira könyökölt, a bal kezében pedig egy hosszuszáru, török dohányzópipát tartott, olyan poziturában, mintha éppen abban a szempillantásban vette volna ki a szájából. A sakktábla a kasznyira volt felsrófolva és azon a fafigura, vagy fakép a szemeit mindig rajta tartotta. Mikor a játék elkezdődött, olyankor a Török Basától mindég elvették a hosszuszáru pipát, mert a balkezével játszott. Legelől mindég ő ment, vagy a játékot mindég ő kezdette. Mig a játék tartott, azalatt a játszótársának minden menetelekor eggyet szokott bakkantani, vagy billenteni a fejével és köröskörül hordozta vigyázó szemeit a sakktáblán. Mikor a sakk a királynénak volt, akkor mindég kettőt szokott biccenteni a fejével; mikor a sakk a királynak volt, akkor mindég hármat. Ha pedig a játszó társa vele kötelődszködni akarván, hamisan ment, vagy őtet mesterségében próbálni akarta, olyankor bosszankodva és haragosan rázta a fejét, miért hogy kötekedik vele. Valamenynyiszer ez a néma játékos eggyet ment, mindannyiszor lehetett a masinában belül hallani a kerekeknek, a csigáknak és a rugótollaknak, görgőknek zugását, amely az asztali óra lefolyásához hasonlitott. Ennek a mesterséges eszköznek találója az egész játék alatt egyebet sem csinált, hanem minden 10-ik, 12-ik menet vagy huzás után, a mozgó karnak tollait felhuzta és olykor-olykor egy ládikóba kukucskált, amely a játékostól egynéhány lépésnyire egy asztalon volt és azzal szoros egybeköttetésben lévén, annak mintegy lelke volt; de ezen ládácskának a masinával való szoros egybeköttetését bámulva csodálkozók sem meg nem foghatták, sem ki nem magyarázhatták.

Kempelen zsenialitása nem veszett el az idők ködében. Pár év előtt Henry *Dupuy-Mazuel* francia iró regényt irt életéről, ezt meg is filmesitették, s most, születésének kétszázesztendős fordulóján mindenfelé megemlékeznek róla. A legendás sakkautomata a XIX. század elején Amerikába került, ahol azonban 1844-ben egy tüzeset alkalmával elpusztult.

Kempelen Farkas

Kitelepitik a Teleki-téri zsibvásárt az Angyalföldre

Irta és fotografálta: IPOLYI MAGDA

Sipőcz Jenő polgármester és Ferenczy Tibor főkapitány a városrendezési program legközelebbi feladatául együttesen a Teleki-tér eltüntetését jelölték meg. Ezt az intézkedést azzal az indokolással támasztják alá, hogy a környék lakosságának szinvonala emelkedett, a környező utcákban modern bérpaloták épültek, nem indokolt tehát, hogy az ószeres piac továbbra is a Teleki-téren legyen, hanem kihelyezik az Angyalföldre.

Ujra eltünik tehát egy régi szin, költözködik a budapesti „Cheapside".

A kubikosok majd egyszerüen átgörditik a — „kétkerekü-házat". Ilyen modernül még az amerikai milliomosok luxusvillái sincsenek felszerelve.

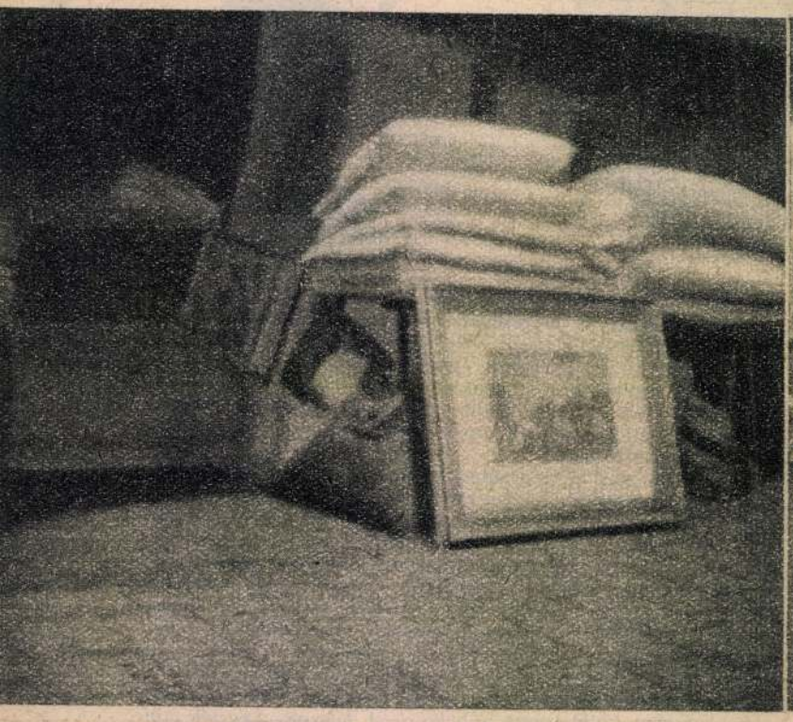

Elsőrendü szükségleti cikktől, luxusholmiig, ágynemütől festményig minden kapható... És milyen szépen megférnek „egy gyékényen".

Egy öreg árus panaszkodik: Nehéz lesz nekem megszokni az uj környéken, nem is tudom, hogyan birom majd ki

Itt még „szezlóng" járja. Ijju kolléga: a „rékamie" már az Angyalföldön eszmél rá majd másodrendüvé deklarált szomoru, selejtes életére...

Egy fiatal árus: Velünk könnyü dolguk lesz, nem kunszt minket átvinni; vigyék át az OTI-torngot... És nagyokat nevet

EGY RÉGI MAGYAR EZERMESTER.

A középkor egyik nagy bölcsészének Roger Baconnak tulajdonitja a hagyomány a beszélő fő feltalálását. De még tultett rajta, ha igaz, a titkos tudományok híres magistere, Albertus Magnus, ki állitólag oly emberi gépet szerkesztett, a mely járt és beszélt. Azt mondja a legenda, hogy mikor a mester elkészült nagy művével, éjnek idején beállitotta tanitványa, Aquinoi Tamás kamrájába, ki ágyában csöndesen aludt, de az automat hangjára fölrettenve, annyira megijedt, hogy egy dorongot ragadott s darabokra zúzta az emberi leleményességnek ezt a harmincz éven át készült remekét.

Mindez csak mese és képzelődés, de a repülőgép feltalálásának ujabb rebesgetői emlékezetünkbe hozzák egy derék múlt századi magyar embernek a nevét, kiről nem mese, hanem tény, hogy a járó és beszélő, sőt a *gondolkodó embert* föltalálta. A Mária Terézia-féle törvénykönyv németre fordítója, a mai budai várpalota épitésének egykori vezetője, *Kempelen* Farkas udvari tanácsos volt ez aritka lángelméjű mekhanikus.

A Kempelen-családban a mathematikai zseniálitás szinte hagyományos volt. *Kempelen* János, Farkasnak bátyja, később a Theréziánum igazgatója, még utóbb pozsonyi apát, kiterjedt nyelvismeretei mellett, maga is tudós mathematikus volt. De mindannyiát tulszárnyalta leleményben *Kempelen* Farkas, kinek feltalálói hirnevét a tekhnikai haladás története nem egy alkotásban őrzi. Ő tökéletesitette az angol tüz- vagy gőzgépet, melyet Magyarország akkori csatorna-épitéseinél nagy sikerrel használt; ő alkalmazta a schönbrunni szökőkutnál azt a módszert, melynél fogva egy vizszintes henger által a hegyekből vezetékeken át lefolyó viz ellenhatását arra használhatta, hogy nehány szivattyú mozgásba hozatalával visszaadja a szökőkút lefolyó vizének egy részét. Elmés szerkezetü volt egy vakok számára készitett sajtó, melylyel a világtalan maga nyomtathatta ki gondolatait, sőt — bár ez kissé mesésen hangzik, — egy elmés gőzgép is, mely nagyra lett volna hivatva, de sajnos, pár percznyi használat után szétrepedt. De mindezeket háttérbe szorította két találmánya, melyek rendkivüli meglepetést okoztak.

Az 1769. év egyik napján *Kempelen* ugyanis hivatalos ügyben Bécsben időzvén, mint szakértő, meghivást kapott egy udvari estélyre, melyen valami *Pelletier* nevü franczia az akkoriban igen divatos delejezési mutatványokat készült bemutatni Mária Terézia császár-királynő előtt. Ez alkalommal történt, hogy Kempelen a látottak benyomása alatt mintegy önkénytelenül olyasmit ejtett ki száján, hogy ő még sokkal meglepőbb dolgokat tudna produkálni egy gépezet segélyével, melynek tervét rég forgatja elméjében. A császárnő egy szép asszony kiváncsiságával kezdett érdeklődni a furfangos magyar ember ötlete iránt s nem került sok fáradságába rávenni azt, hogy tervét megvalósitsa. Igy jött létre alig hat hó leforgása alatt az a csodálatos remekmű, mely hosszú évek során tartotta lázban Európát.

Mi volt ez a világcsodája, mely egy magyar ember agyában megszületett, hogy aztán körútat tegyen az ó és új világban s ezerek ajkára csalja a meglepetés fölkiáltását? Egy egyszerű automat, egy ember nagyságú alak, törökösen öltözve, faszéken ülve, s egy három és fél láb széles és két és fél láb mély szekrényhez erősitve, mely négy karikán mozgott. Jobb karjával a szekrényre támaszkodva, baljában hosszú csibukot tartva ült az automat, pipázó helyzetben, előtte az asztalon sakktábla, melyről le nem vette szemeit. A szekrény szétnyiló ajtai egy fiókot födtek, melyben vörös és fehér elefántcsont sakkfigurák hevertek egy tálczán, azonkivül egy hosszúkás tokban hat kis sakktábla, melyek közül mindenik egy-egy játszma végét mutatta. Mindebben még semmi rendkivüli nem volt. De a mi azután következett, az valósággal az ördöngösséggel látszott határosnak. Valaki helyet foglalt az automattal szemben. Alig vették ki a csibukot a török kezéből, az azonnal elkezdett játszani az előtte felállitott sakkfigurákkal. Lassan fölemelte a karját, a huzásra kiszemelt figura felé tolta, újjait kiterjesztve, hogy megfoghassa, azután megragadta s áttette a kiszemelt koczkára, melynek megtörténte után csendesen ismét visszahuzta karját s az előtte levő párnára nyugtatta, várva, mig ellenfele szintén megteszi a maga mozdulatát.

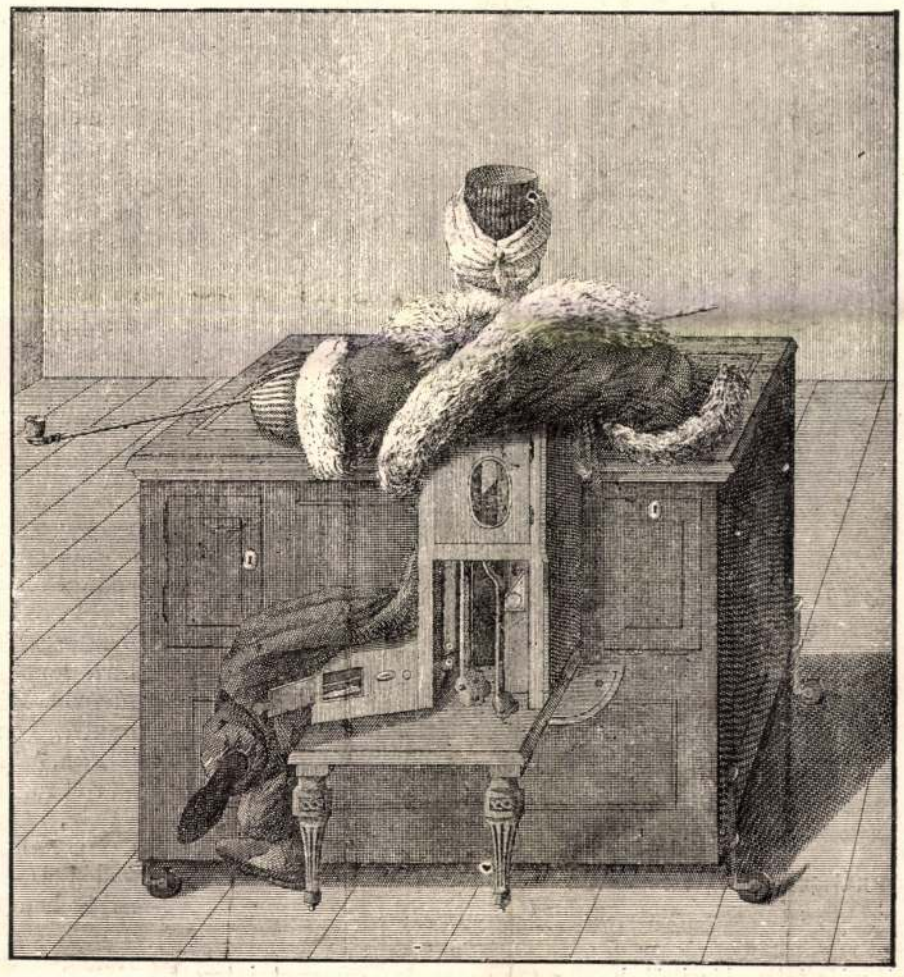

A SAKKJÁTSZÓ GÉP A JÁTÉK MEGKEZDÉSE ELŐTT, HÁTULRÓL NÉZVE.

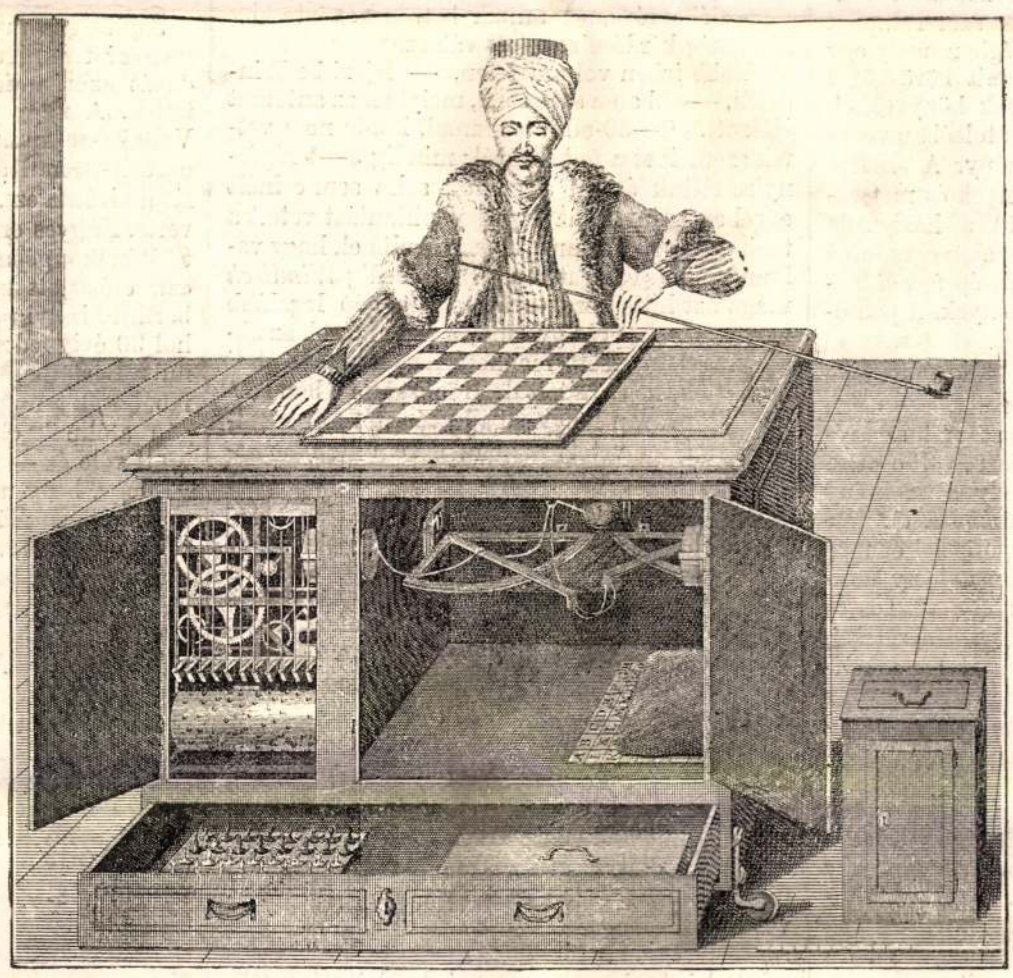

A SAKKJÁTSZÓ GÉP A JÁTÉK MEGKEZDÉSE ELŐTT, ELŐLRŐL NÉZVE.

Ellenfele minden hivására a báb megmozgatta a fejét és végig nézett az egész sakktáblán. Aztán, ha rákerült a sor, hogy elüsse játszótársa valamelyik figuráját, ugyanazt a mozdulatot tette, mint fennebb, megragadta az előtte álló figurát, fölemelte helyéből, maga mellé tette. Ez után fölkapott egyet a magáéi közül, s kicserélte az elütött figurával. Ha a királynénak adott sakkot, fejét szépen meghajtotta kétszer; ha «sakk a királynak» következett, háromszor hajtotta meg fejét. Ha tréfából hamis húzással próbálták megcsalni, megrázta a fejét; sőt nem elégedett meg ennyivel, hanem fogta a figurát, maga tette vissza helyére, s folytatta a játszmát, egy húzással elébe vágván ellenfelének.

Minden húzásnál olyan forma nesz hallatszott a gépezetből, mint mikor az órát felhúzzák, de mihelyt a húzás megtörtént, e nesz is megszünt. Körülbelül tiz-tizenkét ilyen húzást tudott egyfolytában tenni a gép, aztán föl kellett húzni. De nagyon természetesen, ez a fölhúzás csak a kar mozgató rugóinak kellő feszültségben tartására vonatkozott, s egyáltalán nem fejtette meg az automat *értelmes játszásának* titkát.

Pedig hogy e gép valóságos értelemmel játszott, azt mindennél jobban mutatta a következő fogása. Ha a nézők egyike a teljesen üres tábla bármelyik koczkájára egy lovat állitott, az automat habozás nélkül nyúlt utána, a megjelölt ponton kezdve tökéletes lóugrással végigvezette a tábla mind a 64 koczkáján, a nélkül, hogy csak egyet is elhibázott volna, vagy hogy kétszer tért volna vissza ugyanazon helyre. Könnyü volt erről meggyőződni, ha a jelenlevők egyike egy fehér játékpénzt tett az első koczkára s egy-egy vöröset mind a következőkre, melyeket a ló ugrásában érintett. Ám kisértse meg bárki ezt a kis fogást, nem egy könnyen fog neki sikerülni.

Kempelen sakkozó gépje, mihelyt hire ment a rendkivüli találmánynak, nagy és méltó figyelmet keltett. Ujságok szenteltek hasábokat leirásának, messze földről jött mekhanikusok tódultak seregestől Pozsonyba, hol a mester családjával házának földszintjén lakott, mig műhelye, s abban a csodaember a lakás emeletét foglalta el. Mindenki valami szédelgést sejtett s meg volt győződve, hogy a gépben legalább is egy ember van elbujtatva. E föltevések alaptalanságát teljesen kimutatta *Windisch* udvari tanácsos is, ki Kempelennel személyes ismeretségben állt, auto-

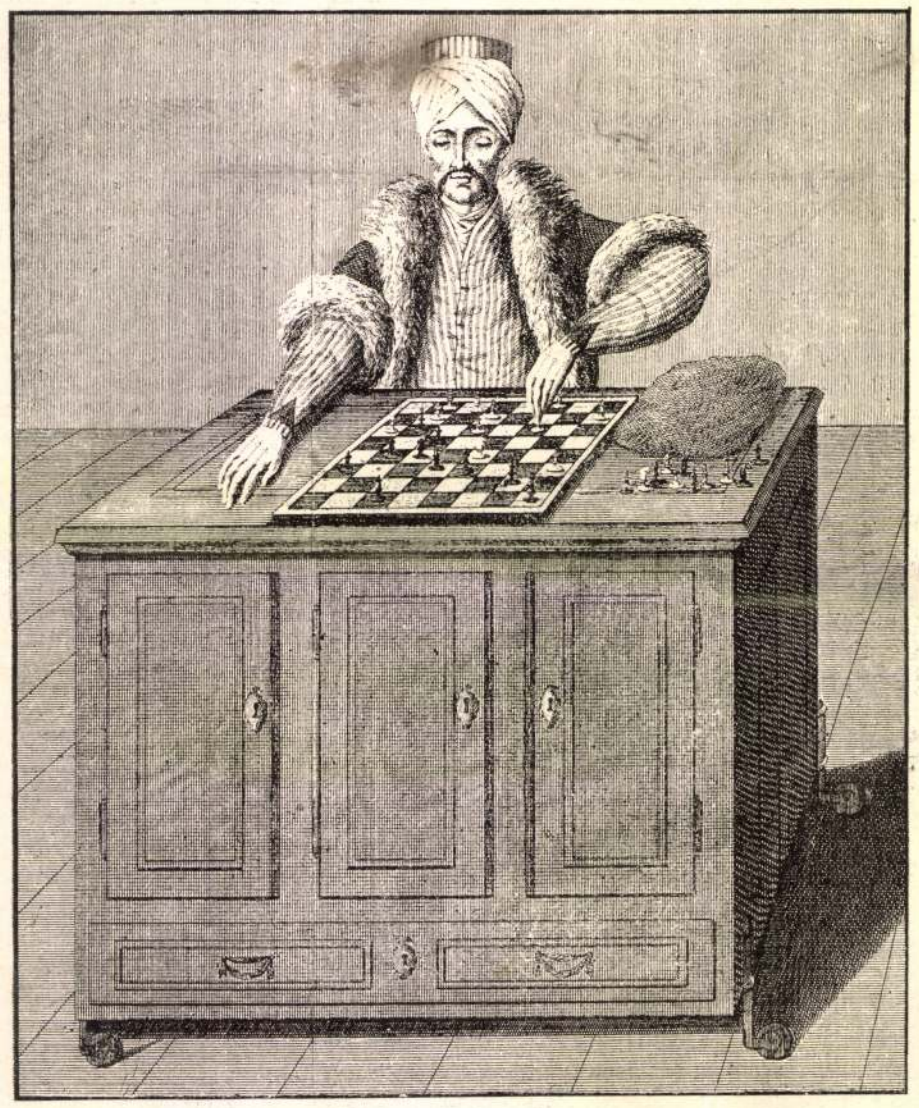

A SAKKJÁTSZÓ GÉP JÁTÉK KÖZBEN.

matját apróra megvizsgálta s e czélból nála tett látogatásáról többek közt igy ir:

«Átmenve a műhelyen, mely egyszersmind előszobául is szolgál a dolgozószobához, mindenütt asztalos, lakatos, órás szerszámokat látni összevissza, oly rendetlenségben, mely egy gépész lakására vall. A szoba falait körüskörül nagy szekrények fedik, némelyek könyvekkel, mások antik tárgyakkal telve, az utolsóban végre egy kis természetrajzi gyüjtemény. A szekrények közti üres helyeket festmények és metszetek foglalják el, kivétel nélkül a házigazda művei; a szekrények felső része üveges, alsó részét kettős ajtók zárják, melyek ép úgy tölgyfából valók, mint magok a szekrények. A padlózat fenyőfa.»

Itt látta *Windisch* először a bábembert is, s részletesen megtekintette szerkezetét. *Kempelen* — ugymond — kinyitotta az automat szekrényét, mely egy rekesz által két részre volt osztva. A balfelőli kisebbik rekesz, mely a szekrény szélességének csak harmadát foglalta el, tele volt kerekekkel, rugókkal, hengerekkel és más óraművekkel. A jobbfelőli részben nehány kereken és rugón kivül csak egy tok, egy vánkos és egy tálcza volt, rajta arany betükkel. Hozzáteszi, hogy a feltaláló a szekrény hátfalát is felnyitotta, s gyertyával megvilágította, úgy hogy az egész gépezet látható lett s mindenki meggyőződhetett arról, hogy senki sincs benne elrejtőzve.

Azután fölemelte az alak kaftánját, s ekkép fölfedte egész vázát, melyen szintén nem lehetett egyebet látni emeltyűknél, melyek közt egy macska sem bujhatott volna el. Ebben az állapotban fölhajtott ruházattal sétáltatta végig az automatot közönsége közt, mielőtt megkezdette volna bámulatot keltő mutatványait.

Mikor mindezek megtörténtek, *Kempelen* először is egy korlát mögé állította gépjét, nehogy a nézők, rátámaszkodva, megmozdítsák játéka közben, s hogy elég tért nyerjen, hol fel s alá sétálhasson s ellenőrizze bábja mozdulatait, hol jobbról, hol balról közelítve hozzá, de a nélkül, hogy érintené. Végre belenyult a gépezet belsőjébe, hogy mozgásba hozza azt, miközben a vánkost karja alá fektette, a titokteljes tokot és tálczát pedig egy közeli asztalkára helyezte. Amabba játék közben gyakran betekintett s egyáltalján úgy látszik *Windisch* közléseiből, hogy e tok nevezetes szerepet játszott az egész titokban; a mi az aranybetűs tálczát illeti, ez egy újabb mutatvány czéljára szolgált a sakkjátszma befejezte után, a mikor az automat elébe téve, ez annak betűin böködte ki a közönség kérdéseire adott válaszát.

«Több izben voltam jelen, — fejezi be Windisch, — abban a szobában, melyben az automat játszott. 20—30-ad magammal, kik le nem vették szemeiket a feltalálóról; mindig 3—4 lépésnyire láttuk állani a géptől, soha sem csinált egyebet, mint néha egy-egy pillantást vetett a tokba, de soha semmivel sem árulta el, hogy valami módon igazgatná a gépet.» Pedig *Windisch* maga azt hitte kezdetben, hogy a gép legalább is egy 10—12 éves gyermeket rejt; mások az akkor nagyban üzött magnetizálások hatása alatt azt hitték, hogy rejtett delej mozgatja a báb karjait. Volt olyan hölgy, ki a látványtól fölizgatottan keresztet vetett magára s rémülten menekült egy ablakmélyedésbe.

Megjegyezni való részlet: az automat balkézzel játszott, s Kempelen, mikor ennek oka felől kérdezték, szórakozottságból ejtett tévedésnek jelentette azt ki. A játék föltételeihez tartozott továbbá, hogy az első húzást az automat tegye, hogy az ellenfél figurái helyesen legyenek felállitva s egy megtörtént húzást visszavonni ne lehessen.

*

Nem sokára Pozsonyból Bécsbe is fölvitte a magyar ezermester csodagépjét, hogy az udvarnál is bemutassa. Mária Terézia és egész családja el volt ragadtatva a geniális magyar találmánytól, mely a legügyesebb sakkjátszókat sorra megverte. Csak maga *Kempelen* volt az, ki szerénységében «csekélység»-nek nevezte az egészet s szinte bántani kezdte a megérdemlett népszerüség. Azonkivül, mint büszke magyar nemes, állhatatosan vonakodott engedni a seregestől érkező spekulánsoknak, kik nagy összegeket ajánlottak az automat megszerzésére. Visszautasította azok meghivását is, kik fényes föltételek alatt csalogatták külföldi körutra, azt vetvén ellen, hogy az ide-oda hurczolás a gépet megrongálta. Valójában azonban egész más okok indították Kempelent csodaműve elhanyagolására, ha nem is szándékos megsemmisitésére, a mint némelyek állítják. Ez ok, egy még sokkal merészebb terv, egy *beszélő ember* előkészülete volt.

Szerencsére, mikor Pál czár és neje látogatóban Bécsben jártak, a magas vendégei mulattatására mindent elkövető József császár megemlékezett Kempelen gépjéről s kifejezte kivánságát, hogy azt vendégeinek is bemutassa. Ez ohajtás folytán *Kempelen* munkához látott s öt hét lefolyása alatt sikerült gépjét annyira rendbe hoznia, hogy az orosz császári pár legnagyobb megelégedésére produkáltathatta azt, a kik nem késtek a magok részéről bőven megjutalmazva, szintén ösztönözni Kempelent, hogy induljon körutra találmányával, mely czélra a császár két évi szabadságidővel kinálta meg.

Most végre elszánta magát *Kempelen* egy Németországban, Franczia-országban és Angliában teendő utazásra. Előbb azonban másokra akarta bizni gépjét s csak az a megfontolás birta rá végre, hogy maga is vele utazzék, hogy utközben az automaton történhető sérüléseket legyen ki megreparálja. Azonban a magyar nemes embert jellemző büszkeséggel hallani sem akart arról, hogy a mutatványoknál maga szerepeljen.

A hosszú út esélyeihez előkészitő javitások és változtatások alkalmat és időt engedtek Kempelennek beszélő gépje elkészitésére is. Nem egyéb volt ez egyelőre, mint egy egyszerü négyszögletes ládikó különféle nyilásokkal, melyeken át a feltaláló keze billentyük nyomkodásával idézte elő a hangot. Emberi formát csak később akart adni a gépnek *Kempelen*, még pedig öt-hat éves leánygyermekét, mely kornak a gépezet hangja leginkább megfelelt.

A szekrény egy közepes kalitka nagyságával birt, lepellel elfödve, oldalán egy kis orgonafúvóval. Minden feleletnél a mester a lepel alá nyulva igazgatta a gépet, mely a kérdésekre tisztán, érthetően, kellemes hangon felelt, csupán az r-et ropogtatta kissé. Ha feleletét nem értette valaki, akkor ismételte azt; újabb kérésre még egyszer elmondta, de ezuttal már némi boszankodás és türelmetlenség hangján. Különböző nyelveken tisztán ejtette ki e szókat; «papa, mama, férjem, feleségem, à propos, Marianna, Róma, asszonyom, király, királyné, Párisba megyünk» — és ily mondatokat, mint: «mamám szerettél, feleségem az én barátnőm», stb.

*

Sajátságos mystikus sors kisérte a lángeszü magyar tekhnikus bámulatos alkotásai nyomdokát azon a diadalúton is, melyet Európában tettek. A nagy porosz sakkista, *II. Frigyes*, ki Voltaire-rel, mint tudva van, levél utján játszotta parthie-it, hallván a rejtélyes sakkozó bábról, látni kivánta ezt. *Kempelen* automatja őt is megverte. Frigyes erre nagy összeget ajánlott a feltalálónak a gépember titkáért, s hogy megtudta ezt, elfoszlott az illuzió s a hires automat a berlini királyi palota egy sötét zugába került, hol 30 évig fedte a por. Mikor *Napoleon* bevonult Berlinbe, eszébe juttatták az ördöngös fabábot, s a nagy hódító nem tartotta méltóságán alólinak előhozatni azt a padlásról. Játszott vele és — vesztett.

Hogy, hogy nem, időközben az ismert német mekhanikus, *Mälzl* birtokába jutott a gép. Tőle vitette *Beauharnais* Jenő, mint szenvedélyes sakkjátékos, Münchenbe. De hiába, Kempelen bábja őt is legyőzte s *Beauharnais* Jenő, meglepetve, 30 ezer forintot kinált a titok elárulásáért. De *Mälzl* Párisba, majd 1819-ben Londonba vitte a furfangos szerszámot, mindkét helyen óriási feltünést keltve, úgy hogy utoljára egy *Willis* Róbert nevü angol rajzokkal bizonyitgatta, hogy a gépben embernek kell rejtőznie.

Ez alatt történt, hogy a gép megtanult whistezni is s igy került Amerikába, hol egyéb sikerei mellett az a nem utolsó dicsőség is osztály-

ára 24 forintban, az 5-ik, most megjelenő kiadás egyes kötetének ára pedig 3 forintban van megállapitva. *Brockhaus-lexikon* 13-ik kiadásának ép példánya 24 forint, a most folyó 14-ik kiadás egyes kötete pedig 3 forint. Minden egyéb régi és itt meg nem emlitett más *külföldi lexikon teljes példányáért* 15 forintot ajánl a kiadóhivatal.

Magyar Tájszótár, az Akadémia megbizásából szerkeszti *Szinnyei* József egyetemi tanár. A szótárban irva terveztt müből megjelent a III. vaskos füzet az *ezerés* és *egérfurk* közé eső betürendes szóanyaggal. A gazdag tartalomban a tájszavak minden árnyalata helyet kap a vidékek és beküldők pontos megjelölésével. A hiányok pótlására vonatkozik a szerkesztő következő felhivása:

«Kérem a tisztelt gyüjtőket, ha Tájszótáram forgatása közben hibákat, vagy hiányokat vesznek észre, ne sajnálják a fáradságot, hanem közöljék velem észrevételeiket; még pedig — hogy nekem

Kempelen Farkas

vrsd

=

Wagner János:

A sakkozó gép.

Vas. Ujs. 1887. 440, 441 l.

Kempelen Farkas

vród

2

Heltai H. István:

Egy történelmi nevezetességü ház Pozsonyban. Vas. Ujs. 1913. 3/3. l.

Számos adat a Kempelen-családról.

A MAGYAR KATONA

A korszerü hadsereg

A „korszerűség" fogalma a régi (mult évszázadbeli) hadseregeknél nem volt éppen divatban. Hogy miért nem, azt talán legegyszerűbben egy példán magyarázhatjuk meg. Ime!

Az 1792-től 1815-ig terjedő francia forradalmi és napoleoni háborúkat minden hadviselő fél gyalogsága egységes puskával, még pedig az 1777-ben feltalált, illetve szerkesztett 17.5 mm-es kovás puskával vívta meg. Ennek a puskának hatásos lőtávolsága 180 lépés volt. Lőszerpazarlásnak számított a 300 lépésnél nagyobb távolságra való lövés. Az említett 24 éves háborús időszak véget ért, anélkül, hogy a hadsereg más puskát kívánt, vagy a fegyvermesterek jobbat kitaláltak volna. Csak további 25 év mulva, 1840-ben (vagyis a puska 63 évi élettartama után) jelent meg a 300 lépéses, hatásos lőtávolsággal bíró, szintén elöltöltő gyutacsos puska, 15 mm körüli ürmérettel. Az osztrák gyalogság 1866-ban ennek a puskának némileg javított (egyben a tetőfokon álló) mintájával (13.9 mm kaliber, jó hatás 600 lépésre) vonult hadba.

A puska fejlődése tehát közel 100 év alatt igen szerény maradt.

Valamivel élénkebb ütemben fejlődött az ágyú, de azért még 1848-ban (tehát 400 éves fejlődési idő után) a jó osztrák tüzérség 3 fontos ágyuja csak 1000 lépésre, 6 fontos ágyúja 1200 lépésre, 12 fontos ágyúja 1300 lépésre hordott.

A fegyverzet lassú fejlődésének ütemét hasonló lassúsággal követte a harcmodor alakulása. Az osztrák gyalogság például Mária Terézia (1740—1780) háborúiban ugyanúgy a szuronyrohamot tartotta a harc főalakjának, mint száz évvel később, 1866-ban.

Csak ezután következett be a gyorsulás. Az osztrák gyalogságnál még a 60-as években jött a hátultöltő Wenzl-puska, a 70-es években a Werndl-puska, a 80-as években az ismétlő Mannlicher, a 90-es években ennek javított alakja stb. Megváltozott a harcmód is, amennyiben a szuronyroham helyébe a tűzharc lépett. De azért egy-egy fegyverminta még mindig tisztes kort élt meg. Például az 1875-ös Uchátius-ágyút csak 1905-ben váltotta fel a gyorstüzelő ágyú.

*

A világháború kezdete óta eltelt negyed évszázad hozta meg a rohamos fegyverzeti fejlődést. Azóta beszélünk *korszerűségről*. A fegyverzetet és vele együtt a harcmodort ugyanis tökéletesen átalakította a motornak a hadviselési eszközök közé történt besorolása. Minthogy pedig a motornak fejlődése szinte ugrásszerűen halad, a vele kapcsolatos hadieszközök gyorsan elavulnak, illetve szükségessé válik újakkal való pótlásuk.

Ma általában azt a haderőt tekintik korszerűnek, amelynek egyik része a levegőben jár, feltéve, hogy gépei még nem avultak el, másik része még a földön hadakozik ugyan, de messzemenő módon mechanizált és motorizált állapotban van. Természetesen idetartozik még, hogy a haderő tűzgépei (puskák, géppuskák, gépágyúk stb.) ma az elérhető legnagyobb teljesítmény kifejtésére alkalmasak legyenek, hogy a haderő a gázharchoz értsen és hogy a legújabb összekötő eszközökkel (rádió stb.) rendelkezzék.

A légi haderőről már ezeken a hasábokon ismételten volt szó. Lényege, hogy a harci tevékenység jelentékeny részét a levegőbe helyezi át. Ott nem kell terepakadályokkal megbirkózni. Felkereshetők a messze ellenséges arcvonal mögött fekvő céltárgyak és ekként a hadszintér az egész ellenséges országra kiterjeszthető. Utalunk itt arra, hogy a fegyverkezés fokozása ma legelsősorban a légi haderők szaporításában nyilvánul meg. Ebből következik, hogy a légiflották háborúdöntő szerepe is növekedőben van.

A *mechanizálás* lényege abban foglalható össze, hogy a rohamozó gyalogság helyébe (minthogy a roham a mai tűzhatás mellett lehetetlen) a hadvezetőségek rohamgépeket (harci kocsikat) állítanak. Ezeknek minőségi fejlődése állandó. A hadianyaggyárak évről-évre jobb és jobb mintákkal állanak elő. Hasonló ütemben jelennek meg persze a jobb és jobb elhárító fegyverek is.

A *motorizálás* a csapat- és az anyagszállítás gyorsaságát fokozza óriási módon és ezzel a hadműveletek régi ütemét hatványozza meg. Olvassuk, hogy egy német gépkocsioszlop (400 járómű) 8 napon keresztül egyhuzamban naponta 250 km-t tett meg. Egyetlen gépkocsija sem vált szolgálatképtelenné. Franciaországban pár évvel ezelőtt (fegyvergyakorlaton) egy motorizált hadosztály (3000 gépkocsi!) egyetlen éjszaka világítás nélkül tett meg 60 km-t. A spanyol belháborúban a gépkocsiszállítás sok esetben gyorsabbnak és biztosabbnak bizonyult, mint a vasúti szállítás, mert a gépkocsi kisebb céltárgy, mint a hosszú vasút, amely emellett az útról (a sínpárról) nem is térhet le.

*

De bármennyire is halad az ilyen korszerűsítés, mégsem szabad azt hinnünk, hogy a korszerű hadseregekkel vívott háborúk időtartama megrövidülne, vagy hogy a jövő háborúja nem az emberek, hanem a gépek küzdelme lesz. Gyorsan a korszerű hadsereg csak korszerűtlen ellenfelet gázolhat le. De ha két egyenlő minőségű fél kerül egymással szembe, a harc elhúzódik.

A tapasztalat tanítja, hogy minden új harci eszköz megtalálja többé-kevésbé hatásos ellenfegyverét. Az is bebizonyosodott, hogy a vezér tehetsége és a csapat erkölcsi ereje vagy a katonaanyag minősége továbbra is döntő tényező marad. Végeredményben nem gépek, hanem gépkezelők ütköznek meg egymással, amikor az győz, aki a halálveszélyben is nyugodtan és pontosan szolgálja ki a haláltokozó gépet. Ezért nem a gép minőségén, hanem a gépkezelő egyéni értékén mulik a siker.

Az is bebizonyosodott, hogy a gyalogságot a legtökéletesebb gépek sem tudják a csatatérről kiszorítani.

Egy katonai szakértő ezt így fejezi ki: „Elképzelhetünk ugyan korszerű ütközetet harci kocsik nélkül, de nem gyalogság és tüzérség nélkül!" Természetesen korszerű gyalogságra és tüzérségre kell gondolnunk.

Hivatkozhatunk itt arra, hogy bár az oroszok a mechanizált és motorizált fegyvernemeket számítják a legelőkelőbb csapatok közé, (ami megfelel az ipari munkát olyannyira dicsőítő orosz rendszernek), mégis a gyalogság számára írt szabályzatukat így kezdik: „A gyalogság a számszerűleg legerősebb csapatnem. Benne tükröződik vissza a legnagyobb fokban az egész hadsereg és az egész ország harci ereje. A gyalogság eredményei döntő jelentőségűek a harc és a csata végeredményére. Minden más csapatnem főfeladata, hogy a gyalogsággal együtt működjék és hogy azt harci feladata megoldásához segítse."

A magyar huszár annakidején, mikor a csatadöntő volt a lovasság, a világ első katonájának számított. Aztán bebizonyult, hogy a magyar bakának sincsen párja. Majd láttuk, hogy a magyar tüzér is a legelső helyen állt. Az 1848—49. évi fiatal magyar tüzérség minden ellenfelét tiszteletre gerjesztette. 1866-ban a nevezetes „holtak ütege" magyar legénységből alakult. Minden reményünk megvan arra, hogy a magyar hadigépkezelőnél sem akad jobb az egész világon.

Julier Ferenc

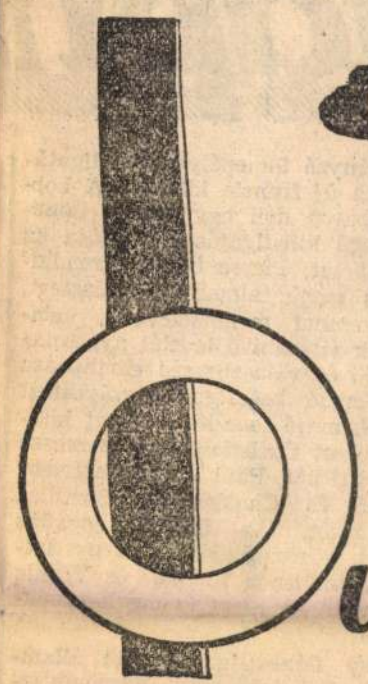

a mindennapi reggeli

kényszer nélkül élvezet lesz gyermeke számára, ha Ovomaltine-s tejet kap.
Az Ovomaltine a gyermek csontjainak, idegeinek, izomzatának felépítéséhez szükséges tápértékeket és

vitaminokat

töményen, kellemes alakban, jóízű ital alakjában szolgáltatja. Ovomaltine javítja a táplálkozást, vérré és hussá válik.
Az erő és egészség forrása reggelire-uzsonnára 1—2 csésze

Ovomaltine

Megjelent a magyar honvédnaptár

Az 1939-es magyar honvédnaptár, a dicsőséges felvidéki bevonulás történelmi értékű, gyönyörű fényképeivel, pazar kiállításban megjelent. Minden magyar lakás díszére válik ez a kitünő művészi érzékkel, kiváló papiroson, szép nyomással készült naptár, amelynek első oldalán Horthy Miklós kormányzó úr Őfőméltóságának fényképét látjuk, a következő oldalon a magyar honvédelmi miniszter, a vezérkari főnök és a hadsereg főparancsnokának portréi vannak. A diadalmasan bevonuló honvédség felejthetetlen jeleneteit látjuk a naptár további részében. Komárom, Kassa, Munkács, Rimaszombat, Rozsnyó, Léva, Ungvár és a többi drága magyar város felszabadulási képét. Az angol, olasz, német, francia nyelvű feliratok alkalmassá teszik a naptárt arra is, hogy külföldi ismerősöknek, a magyarság idegen barátainak ajándékul elküldjük a magyar honvédnaptárt, amely 1 pengő 60 fillérért megrendelhető a honvédvezérkari főnökség V. osztályánál: Budapest, I., Dísz-tér 11.

MINDEN MŰVELT ÉRDEKLŐDŐ EMBER SZÁMARA!

KARAKTEROLÓGIA

Irta: Dr. Rohracher Hubert egyet. tanár. Fordította és magyar vonatkozásokkal bővítette Dr. Szöllősy Győző magyar királyi honvéd főtörzsorvos.

A gazdag tartalomból: Testalkat és jellem. — A tehetségesek és zseniálisak. — Jellem és nevelés. — Jellem és környezet. — Jellem és sors. — Átöröklés. — A férfi és női lélek. — A praktikus, a romantikus, a vallásos, a rajongó, az idealista, a zsarnok, a fanatikus politizáló, a hatalomra és uralomra vágyó típusa. — Egyén és sors. — Az ideális ember-típusok. — Érdek és ösztön. — Közérzet. — Hangulat. — Karakter és nemiség. — stb., stb.

E mű elolvasása valóságos életszükséglet, akár a levegő vagy a falat kenyér! Az emberi szenvedélyek és ezek összetevő hajtóerői (átöröklés, nevelés, jellem stb.) ismeretével a világot és eseményeinek alakulását jobban megértjük. Olvassuk el mindnyájan, ha életünket, mely derüs és boldog is lehet: — nem vakon akarjuk végigbotorkálni!

Illusztrálva ára csak P 3.60

Beszerezhető NOVAK RUDOLF ÉS TÁRSA könyvkereskedésében, Budapest, VIII., Baross-utca 21. Prospektusok ingyen és bérmentve.

Hőseink a világháboruban

A téli kárpáti csatának 1915 január 29-től február 4-ig tartó hetében az oroszok a mi seregeink támadását általános ellentámadással iparkodtak ellensúlyozni. Ez a törekvésük nem is volt eredménytelen. Kifáradt csapataink számos helyen kénytelenek voltak a támadást beszüntetni, sőt helyenként az orosz túlerő nyomásának engedni is.

Január 29-én a soproni 18-as honvédek I. zászlóaljának hősies rohama már olyan túlerőbe ütközött, hogy a zászlóalj 60 százalékos veszteséget szenvedett.

Január 30-án fejezte be az eperjesi 32. vadászzászlóalj azt a nehéz — 4 napig tartó — támadást, amely a zászlóaljat a vereckei szorostól délre fekvő magaslatokat birtokába juttatta. Ekkor kapta a parancsot, hogy Wiszkóv községből az oroszokat verje ki és a községet égesse fel, nehogy az újból rejtekhelyül szolgálhasson az orosznak.

A január 31-ére hajló éjjel puskalövés nélkül rohanták meg az eperjesi vadászok a községet, heves harc után el is foglalták, miközben 400 oroszt fogtak el. A többi orosz Lavocenére menekült el.

Nehéz harcok folytak február 1-én az egész arcvonalon. Fővezérletünk jelentette a királynak, hogy még az eddig gyönyörűen előre haladó Szurmay-hadtest is kénytelen volt a harc és a hideg okozta nagy veszteségek miatt támadásait átmenetileg félbeszakitani. A nagyszerű temesvári VII. hadtestet pedig olyan nagy túlerő támadta meg, hogy az kénytelen volt arcvonalát Bányavölgy—Laborcfő vonalába visszavenni. Ugyancsak meghátrált Boroevic balszárny hadteste (osztrákok) a Dukla-hágó—Vizköz vonalba.

Ezzel szemben szép reményeket ébresztő módon indult meg a kárpáti arcvonal jobbszárnyán Pflanzer-Baltin seregcsoportjának támadása a Tatárhágó felől Stanislau irányában és Dorna Watra—Kirlibaba felől a Bukovinán át. Az utóbbi irányban támadt többek között a pécsi 52. gyalogezred, amely február 3-án, két napi heves harc után, elfoglalta az 1479 méter magas Stibul-hegyet.

Február 4-én a pozsonyi 5. utászzászlóalj is az első vonalba került. Az utászok a Mezőlaborctól északra fekvő magaslatot erődítették meg, majd meg is szállták az állást és azt orosz támadással szemben addig tartották, míg csak osztrák gyalogság fel nem váltotta őket. Ezután Mezőlaborc megerődítésébe fogtak. A házak falaiba lőréseket vágtak, a házcsoportok közé lövészárkokat ástak, drótakadályt húztak. Munka közben történt, hogy az oroszok áttörték a falutól északra levő állást és irányt vettek a falura. Az utászok egy része erre abbahagyta a munkát és megszállta a falu szegélyét. Éjfél tájban az oroszok rohamot is intéztek Mezőlaborcra, de az utászok heves utcai harcban kivédték a rohamot.

Ezen a napon a Szurmay-hadtest heves orosz támadásokat vert vissza, több száz oroszt, köztük egy orosz ezredparancsnokot is, fogott el.

A tőle balra álló csapataink, köztük a pozsonyi és a temesvári hadtest is visszavetették a támadó oroszokat. Az orosz ellentámadó kisérlet tehát vérbefult, de elért annyit, hogy megállította a főirányban — Przemysl felé — Boroevic seregének előhaladását.

Pflanzer-Baltin harccsoportjának a Tatárhágó felől támadó részei (horvát honvédek és magyar népfölkelők) ezen a napon túlhaladtak a Kárpátok főgerincén és megszállták Tartarów és Zabie galiciai községeket.

A kárpáti harcokban seregeink eddig 14.000 foglyot ejtettek. Mégis már érezhető volt, hogy az eddig támadásra alkalmazott haderőink: Boroevic hadserege, a Lensingen-féle vegyes (osztrák, magyar, német) hadsereg és Pflanzer-Baltin hadcsoportja nem elegendőek az orosz arcvonal áttörésére. Fővezérletünk tehát hozzáfogott a Nyugat-Galiciában és Orosz-Lengyelországban levő seregeinktől (József Ferdinánd főherceg, Böhm-Ermolli és Dankel) vett hadosztályoknak a kárpáti arcvonalra való eltolásához.

Uj Magyarság

Hitler hétfői beszédét a magyar rádió is közvetíti

Jelentette már az *Uj Magyarság*, hogy *Göring* vezértábornagy, a német birodalmi gyűlés elnöke, *hétfőn, január 30-án este 8 órára egybehívta a birodalmi gyűlést.* Az ünnepélyes ülésen a nemzeti szocializmus hatalomrajutásának hatodik évfordulója alkalmából, *Hitler vezér és kancellár nagy beszédet mond.* A birodalmi gyűlés üléséről *a magyar rádió is közvetítést ad.* A közvetítés rendjéről a hé.fői rádióműsorban lapunk utolsó oldalán találnak tájékoztatót olvasóink.

— **Imrédy Béláné látogatása a keresztyén leányegyesületek nemzeti szövetségében.** Vitéz Imrédy Béláné, mint a „Magyar a magyarért" mozgalom fáradhatatlan vezetője, látogatást tett a keresztyén leányegyesületek nemzeti szövetségének Váci-utcai leányotthonában, amelyet a budapesti egyetemekre kerülő felvidéki leányok számára nyitottak meg. Sulkowsky Viktorné hercegné, szövetségi elnök és Szilassy Béláné dr.-né fogadták a miniszterelnök hitvesét, aki a szépen és barátságosan berendezett leányotthont nagy érdeklődéssel tekintette meg és a látottak felett elismerésének adott kifejezést. Közvetlenül elbeszélgetett a bentlakó felvidéki leányokal, akik meghatott szavakkal köszönték meg a kitüntető figyelmet.

— **Nagy sikerrel indul meg a szlovákiai „magyar házak" magyarországi mozgalma.** Mint ismeretes, Esterházy János gróf, a szlovákiai magyarság képviselője, Budapesten külön irodát létesített (V., Akadémia-utca 17, földszint 17) a Szlovákiában építendő „magyar házak" magyarországi akciójának intézésére. Az iroda már megkezdte működését és a közölt gyüjtési felhívás nyomán a magyar áldozatkészségnek legszebb megnyilvánulásaival találkozott. Az iroda munkájának megkezdésével véget ért az a lelkes tevékenység, amelyet a Fehérház bajtársi egyesület indított a szlovákiai „magyar házak" érdekében és az egyesület eddigi gyüjtésének eredményét: 1540 pengőt és 46.40 cseh koronát átadta a „magyar házak" irodájának. A magyar házak irodája hálás köszönetét fejezte ki azért a nagylelkű kezdeményezésért, amit a Fehérház bajtársi egyesület kifejtett. Rendkivül meleghangú átiratot intézett az irodához a Verbőczy-cserkészcsapat s 120 szolgálni akaró cserkész jelentkezett lelkes munkára. Az iroda ezúton is figyelmezteti az adakozó közönséget, hogy az adományokat az 1111-es postacsekkszámlán küldjék be a Nemzeti Hitelintézetbe annak megjelölésével, hogy az összeg a szlovákiai „magyar házak" céljára fordítandó. Befizetési lapokat az iroda készséggel bocsát rendelkezésre.

— **Hunyadi-Vass Gergely országgyülési képviselő kitüntetése.** A kormányzó a földmivelésügyi miniszter előterjesztésére Hunyadi-Vass Gergely dr. ügyvéd, országgyülési képviselőnek a hazai mezőgazdaság fejlesztése körül szerzett érdemei elismeréséül a gazdasági főtanácsosi címet adományozta.

— **Rajniss Ferenc előadása a családvédelmi szövetségben.** A családvédelmi szövetség előadássorozata keretében február 1-én Rajniss Ferenc országgyülési képviselő „A magyarság népesedési jövője" címmel értekezik. A szövetség IX., Üllői-út 11, I. 11 alatti helyiségében este félhét órakor kezdődő nyilvános előadásra, mind a tagokat, mind az érdeklődőket szivesen látják. Belépési dij személyenként 20 fillér, ruhatár díjtalan.

— **Krátky István nagykanizsai polgármester ünneplése.** Nagykanizsáról jelentik: Krátky István dr. polgármester most töltötte be közszolgálatba lépésének 25-ik évfordulóját. 1914-ben választották főjegyzővé és 1930 óta polgármester. Ezt az évfordulót a város képviselőtestülete diszközgyülésen ünnepelte meg. P. Cirfusz Viktorin plébános mondott üdvözlő beszédet, majd indítványára egyhangúan elhatározták, hogy ebből az alkalomból a város 600 szegény gyermeket vendégel meg ünnepi ebéden. A tisztviselők nevében Hegyi Lajos dr. főjegyző köszöntötte a polgármestert.

x **Tandijmentes nyelvtanfolyamok a külügyi társaság védősége alatt.** A Barcsay-utcai gimnázium épületében sok év óta fokozódó népszerüséggel tartott angol, német, francia, spanyol, olasz nyelvtanfolyamok új félévére a beirások január 30-án kezdődnek a Barcsay-utcai Madách Imre-gimnázium épületében, bármely hétköznapon d. u. 5—9-ig, a tanfolyamok titkárságánál. A teljes négyhónapos félév február 5-töl május 31-ig tart. Az órák délután 5 és 9 között vannak. Tandij nincs. Kezdő, erős kezdő, közép, felső és társalgási tanfolyamok, kitünő eladói kar vezetésével. Beirási dij a teljes félévre 10 pengő, közalkalmazottaknak 9 pengő. Két nyelvre iratkozók közalkalmazotti kedvezményben részesülnek.

— **Darkó Jenő debreceni egyetemi tanár bolgár kitüntetése.** Debrecenből jelentik: Az ochridai Szent Kelemenről elnevezett szófiai bolgár egyetem rektorától érkezett hivatalos értesités szerint ez az egyetem Darkó Jenő dr. debreceni egyetemi tanárt, a bölcsészeti kar dékánját, a tudományos világnak tett nagy szolgálatai elismeréseül a szófiai egyetem ötvenéves jubileumi ünnepsége alkalmából 1939 májusában tiszteletbeli doktorává avatja. Darkó Jenő dr. a felavató ünnepségen személyesen jelenik meg.

x **A montecarlói csillagtúra** francia győztesei, a világhirü Joseph Paul—Marcel Contet-pár, rögtön célbaérkezés után következőt sürgönyözte: „Győzelmünkhöz az Ovomaltine, a tökéletes tápszer, is hozzásegitett bennünket." Ujabb bizonyitéka ez annak, hogy teljes testi és lelkierőt megkövetelő teljesitményeknél az Ovomaltine ma már szinte nélkülözhetetlen. A Csillagtúra Athénből induló csoportját a budapesti pihenő alkalmával a KMAC is Ovomaltine erősitő tápszerrel frissitette fel.

— **A délszláv követ ebédet adott Imrédy Béla miniszterelnök tiszteletére.** Rasics budapesti délszláv követ és felesége ebédet adott vitéz Imrédy Béla miniszterelnök tiszteletére. Az ebéden résztvett még Erdmannsdorff német követ és felesége, Garcia braziliai követ és felesége, Formentini olasz ügyvivő és felesége, Revedin gróf olasz követségi titkár, Charmasse francia követségi titkár, továbbá vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és felesége, Nelky Jenő ny. követ és felesége, özv. Klebelsberg Kunóné grófné, Jovanovics délszláv követségi titkár és több más előkelőség.

— **Kuriai birák kinevezése és előléptetése.** A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére Gabona Lajos dr. kúriai birót az országos földbirtokrendező bírósághoz tanácselnökké nevezte ki, továbbá Kalotay Viktor dr. kúriai bírónak a kúriai tanácselnöki címet adományozta.

x **Házitálra** rádiógramofonok, legújabb típusok, alkalmi vételek is Chmura, IV., Ferenciek-tere 2.

Vezéravatás a tb. zsidóknál

(Mecsér Endre azt ajánlotta, hogy ha lesznek tiszteletbeli árják, a zsidótámogató keresztények közül válasszanak tiszteletbeli zsidókat is)

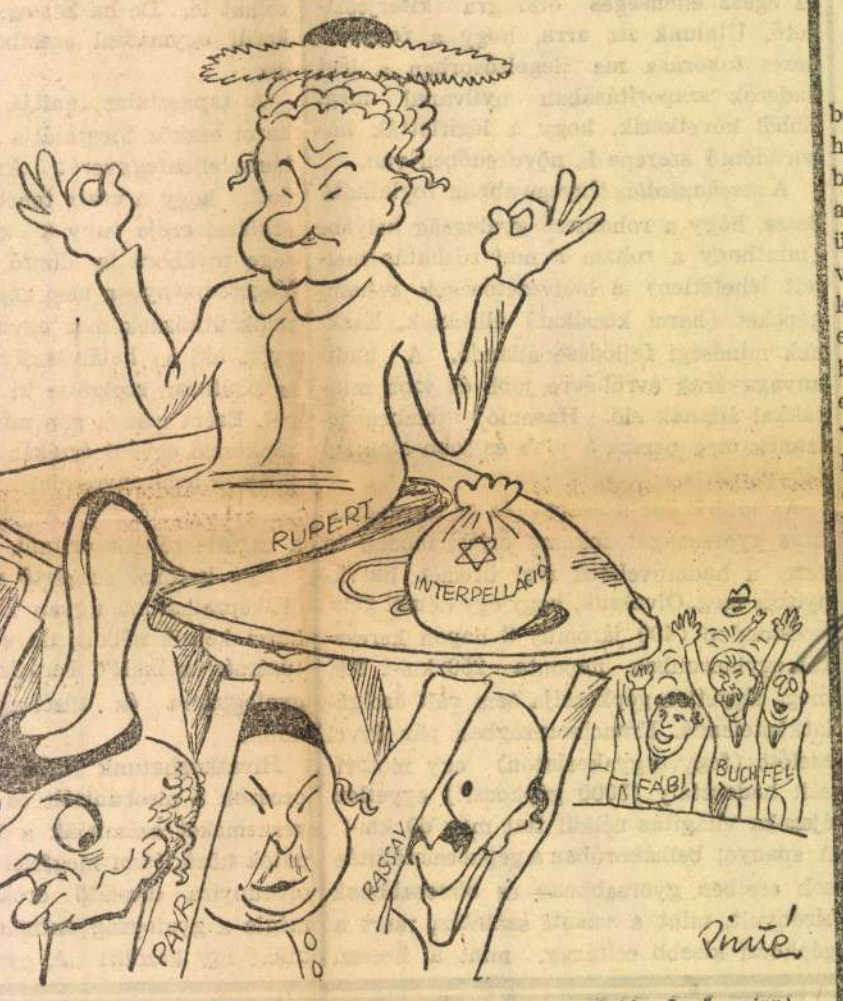

(Pintér Jenő rajza)

A. Gy.: Eljen a mi szeretett disz Polgárunk!

— **József Ferenc főhercegék látogatása Kassán.** Kassáról jelentik: József Ferenc főherceg és Anna főhercegasszony szombaton délben Kassára érkezett. A vendégeket a pályaudvaron Tost Barna prelátus-plébános és a kassai hölgyek csoportja fogadta. A főhercegi pár megtekintette a dómot és Rákóczi sírboltját, virágot helyezett el a nagy fejedelem sírjára, s azután a premontrei templomba ment, majd hosszabb sétát tett a városban.

— **Kovács Sándor evangélikus püspök előadása a budai reformátusoknál.** A budai református egyházközség előadássorozatában február 1-én este 7 órakor Kovács Sándor evangélikus püspök tart előadást „A magyar nőeszmény vándorútja" címmel, a Haypál Benő-emlékalapitvány Iskola-utca 16 számu házának nagytermében. A nagy érdeklődéssel várt előadást Vásárhelyi Magda zongoraszámai, Dobos Annie versmondása, Veress Endre éneke és Haypál Béla lelkipásztor bibliamagyarázata keretezik be. Belépődij nincs, érdeklődöket szivesen látnak.

— **Anna főhercegasszony ismerteti a légoltalmi liga női bizottságának munkatervét.** A légoltalmi liga országos női bizottsága, amelynek elnöke Anna főhercegasszony, január 30-án, hétfőn délután ½6 órakor az ujvárosháza tanácstermében (IV., Váci-utca 62) tartja első ülését. Az ülésen a főhercegasszony ismerteti a női bizottság munkatervét, majd Petróczy István ny. ezredes, a légoltalmi liga igazgatója tart előadást „A nő szerepe a légoltalomban" címmel.

— **Szeretetház épül Székesfehérváron.** A belügyminisztériumból megérkezett Székesfehérvár városához annak a közgyülési határozatnak jóváhagyása, amely kimondotta az aggintézet megfelelő kibővitését és ezzel kapcsolatosan szeretetház épitését. E jóváhagyás után már a közeli napokban megindul az épitkezés.

Az angol királyi pár szerencsehozó amuletje

Londonból jelentik: VI. György király és Erzsébet királyné gépkocsijára, amelyet a Repulse csatahajó fedélzetén magukkal visznek kanadai útjukra, ezüst oroszlánt erősitenek szerencsehozó amuletként a motor hűtőházára. Az amulethez egy régi kaland emléke füződik, ami csak most került nyilvánosságra. Az uralkodópár 1925-ben, mint yorki herceg és hercegné, Nairobiban (Afrika) vadászott. Az őserdőből hazatérőben, hatalmas oroszlán ugrott elejük váratlanul a bozótból. A herceg felkapta puskáját, amelyben csak két golyó volt és első lövésével fején találta, s leteritette a hatalmas fenevadat.

MEGETTE AZ 1200 PENGŐS TARTOZÁSÁRÓL SZÓLÓ KÖTELEZVÉNYT

A zalaegerszegi járásbíróságon Török József 120 holdas lickóvadamosi gazdálkodót 1200 pengős tartozásáért perelték. A bíró a tárgyaláson átnyujtotta a kötelezvényt, hogy a gazda nyilatkozzék, valódi-e az aláirása. Török átvette a kötelezvényt, összetépte az okiratot, kirohant a folyosóra, ahová a bíró utána sietett, de ekkorra Török az iratot már megette, majd eltünt a bíróság épületéből. Okirathamisitás cimén az ügyészség eljárást indított ellene.

KÖNNYŰ SOK PÉNZT KERESNI, HA ÉRTI AZ EMBER A MÓDJÁT

Fokvárosból jelentik: A délafrikai Durban rendőrsége feljelentések következtében házkutatást tartott egy Alexander nevű basutoföldi bennszülött varázsló lakásán, ahol amerikai méretű, modern kuruzslóüzemet találtak. A varázsló, aki azzal védekezett, hogy kizárólag bennszülötteket kezel, naponként átlag 500 levelet kap; ezek feldolgozásához tizenkét titkárt tart; betegeit nikkelveretű villamos „csodaeszközökkel" túlzsufolt rendelőben fogadja; varázs- és csodaszereit saját gyártelepén készitteti villamosüzemű gépekkel. A rendőrség faggatására cinikus mosollyal felelte: „Könnyű manapság sok pénzt keresni, ha érti az ember a módját."

KEMPELEN FARKAS BESZÉLŐ IRÓGÉPÉT TALÁLTÁK FEL UJRA AMERIKÁBAN?

Január 17-iki számunkban hirt adtunk arról, hogy a filadelfiai Franklin-intézetben bemutattak egy „beszélő irógép" nevü új találmányt, amely billentyük és pedálok segélyével emberi hangokat ad s az összhatás rendes beszéddé alakul ki. A készülék általános bemutatását a newyorki világkiállitásra tervezik. Erre vonatkozóan most Kempelen Farkas ny. őrnagytól Esztergomból érdekes levelet kaptunk, amelyben fenti közleményünkre való hivatkozás után többek között a következők állanak: „... hogy a hirben egy új találmányról van-e szó, vagy talán a régi, meg nem nevezett magyar találmányról, ezt nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy Kempelen Farkas beszélő irógépe alakjára és működésére nézve teljesen megegyezik az amerikaival. Kempelen Farkas, mint Mária Terézia egyik legbizalmasabb embere és udvari tanácsosa, mindig hatásosan szolgálta hazája érdekeit s amellett több, a szakközvéleményt is meglepő találmányt dolgozott ki. A kiváló mehanikai képességekkel megáldott magyar nemes szerkesztette meg a közismert sokkozó automatát, úgyszintén a beszélő irógépet is, melyet a Mechanismus der menschlichen Srache, nebst der Beschreibung seiner sprechenden Mechanismus der menschlichen Sprache, mertetett. Ezt a csodálatos gépezetet a bécsi udvarnál nagy hatást keltve mutatta be".

EGY ANGOL MUNKÁS SZEM-AJÁNDÉKA

Londonból jelentik: Kendall János 29 éves pelawi (Durham megye) munkás teljesen ingyen felajánlta egyik szemét, hogy szaruhártyaátültetéshez használják fel világtalanok javára. Nagylelkű elhatározására az birta, hogy saját családja körében látta a vakság tragédiáját, mert bátyja, egy kőbányamunkás, nemrég robbantás következtében elveszitette szemevilágát.

Májusban Budapesten ül össze az első agrármunkaügyi kongresszus

— A 8 Órai Ujság tudósitása —

Tegnapelőtt Budapestre érkezett Franco *Angelini*, az olasz földmunkásszövetség elnöke, több munkatársával együtt. Az olasz testületi rendszerben minden testületnek, így a mezőgazdaság testületének is, két tagozata van: az egyik a munkaadókat, a másik a munkásokat tömöríti. A Franco Angelini vezetése alatt álló földmunkásszövetség ötmillió tagot számlál.

Az olasz közéletnek ez a kiváló képviselője munkatársaival együtt azért jött Budapestre, hogy *előkészítse a jövő májusban Budapesten megtartandó első nemzetközi kongresszust*, amelyet a mezőgazdaság társadalmi problémáinak megvitatására hívnak össze. Franco Angelini tegnap a Magyar Tudományos Akadémia palotájában tanácskozott a földmívelésügyi minisztérium kiküldötteivel és a magyar mezőgazdaság képviselőivel. *A megállapodás elvileg létre is jött.* Az olasz delegáció Angelini vezetésével október 5-én ismét Budapestre jön, s akkor majd kidolgozzák a nagyjelentőségű nemzetközi kongresszus részletes munkaprogramját.

Franco Angelini hangoztatta munkatársunk előtt, hogy világszerte, de különösen Olaszországban *rendkivül nagy érdeklődés nyilvánul meg a tervbevett budapesti kongresszus iránt*, mert remélik, hogy akkor majd behatóbban megismerkedhetnek a nagyszabású magyar földreform problémáival is. Olaszországban, mondotta, nem volt szükség radikális földreformra, mert a fasiszta rendszer mocsarak kiszárításával és nagyszabású telepítési akciókkal igyekszik állandóan földhöz juttatni a földéhes földmíves lakosságot.

A kongresszust a mezőgazdaság társadalmi problémáinak tanulmányozására alakult nemzetközi hivatal szervezi. A Hivatalt Zürichben alapították, de székhelyét 1938-ban Rómába tették át. A Hivatal Budapestet jelölte ki első nemzetközi kongresszusa színhelyéül. A kongresszussal párhuzamosan Budapesten nemzetközi értekezletet tartanak a mezőgazdasági hitel kérdéseiről is.

Franco Angelini és munkatársai, miután a magyar hatóságokkal megkötötték az előzetes megállapodásokat, még a mai nap folyamán elutaznak Budapestről.

Az orvoscsoport kezében marad a Park-szanatórium

— A 8 Órai Ujság tudósitása —

A Park-szanatórium sorsáról az utóbbi időben különböző hírek kerültek forgalomba. A szanatóriumot jelenleg bérlő orvosi csoport megállapodása ugyanis augusztus 1-én lejár és a szanatórium további sorsáról különböző verziók keringtek. Hosszas tárgyalások és megbeszélések után végre tisztázódott a vitás kérdés: *a szanatóriumot bérbevett orvoscsoport és az érdekelt pénzintézet között megállapodás jött létre.*

A megbeszélések értelmében az orvoscsoport és a pénzintézet új szerződést kötött. A szerződés fontos kikötéseket tartalmaz a szanatóriumot bérlő orvoscsoport számára. Elsősorban a szanatórium épületét modernizálni kell és a technika minden kényelmével fel kell szerelni. A másik kikötés szerint a szanatórium vezetőségét új, kiváló szakerőkkel kell felfrissíteni, hogy a szanatórium a jövőben teljesen modern, korszerű berendezéssel, a legkiválóbb specialisták irányításával álljon a közönség rendelkezésére.

KIK NYERTEK AZ OSZTÁLYSORSJÁTÉKON

42. SORSJÁTÉK, 4. OSZTÁLY, 1. NAP, 1939 JÚLIUS 19.

60.000 pengőt nyert:

32852

20.000 pengőt nyert:

23094

10.000 pengőt nyertek:

35625 45154 73948

2000 pengőt nyertek:

1673 8068

1000 pengőt nyertek:

2912 33056 34094 37411 49293 66546 73306 73400

500 pengőt nyertek:

8548 28324 33099 38487 39883 43108 65695 70125 71253 76154 76569 84303

300 pengőt nyertek:

935 10000 11488 12630 19088 19258 21971 24206 25642 26160 26741 27611 27742 28021 28022 28708 35687 36688 36905 46730 49365 49417 50708 51417 52423 53901 56018 59224 62578 63681 63751 66524 67564 70618 70922 75995 76322 78612 78981 80750 82531

175 pengőt nyertek:

9 17 30 41 46 106 120 149 161 196 294 296 303 343 367 389 425 470 493 611 679 706 722 725 742 811 817 835 853 856 992

1003 147 150 169 207 237 311 334 341 541 542 646 680 695 699 708 710 730 827 840 849 943 945

2106 128 150 221 238 264 278 307 320 408 525 550 688 754 790 794 837 839 843 864 921 937 953 972 997

3058 115 131 364 505 522 539 594 832 835 866 908 906 980

4010 059 066 090 109 141 226 228 250 253 400 402 412 430 442 480 483 503 643 783 798 817 927 966

5192 105 116 126 236 249 302 360 445 448 460 479 506 511 560 601 697 817 835 857 870 957 958

A negyedik osztályra sorsjegyek kaphatók
BENKŐ BANK R.-T.
Budapest, Andrássy-út 56. Tel.: 128-647

6006 078 122 124 210 253 277 283 396 397 465 474 562 564 584 586 680 813 846 897 907 919

7011 013 082 157 211 475 571 583 588 643 682 706 739 751 777 819 932

8007 016 075 077 264 370 377 386 399 414 424 507 559 686 720 723 787 825 925 945 954 973 995

9073 080 081 112 157 227 230 341 349 374 390 428 479 488 510 543 556 616 634 637 662 749 943 967

10028 051 089 131 136 168 225 384 394 470 520 547 615 748 828 903 913

11045 056 083 105 167 188 316 337 371 438 445 456 462 471 484 499 537 547 569 588 590 609 660 770 847 934

12113 133 170 259 277 284 289 408 425 463 564 604 634 844 846 873 969 986 992

13002 077 084 114 209 297 299 315 326 352 371 384 469 484 488 544 601 646 764 811 899 934 939

14028 067 155 192 203 209 216 240 291 329 369 588 687 760 787 790 816 882 908 913 948 958

15052 054 108 215 247 285 287 423 433 526 639 843 866 933 982 986 988

16006 253 269 310 327 331 366 422 482 511 602 662 708 713 765 766 782 833 846 852 912

17020 085 105 141 160 167 331 415 687 699 704 720 756

18055 102 105 194 275 298 340 385 423 431 448 475 500 545 568 569 580 637 649 90 711 727 746 778 792 800 869 947

19018 105 190 192 300 425 455 471 522 529 577 744 749 840 849 850 856 926 942

20041 104 136 166 188 204 251 369 372 438 496 564 571 671 744 786 810 935

21014 116 146 228 281 341 348 381 407 464 511 512 589 720 739 873 915

22016 0885 284 317 337 413 436 475 497 507 576 579 592 642 657 688 702 779 827 834 845 854 868 891

23010 018 055 095 104 115 119 127 251 350 357 451 489 545 575 682 819 845 896 953 965

24002 023 105 156 186 192 193 239 278 281 285 419 457 473 500 569 683 688 749 952 957 968

25036 059 099 197 221 271 357 393 417 446 590 605 644 647 820 834 845 881 914 919 987

26080 188 290 389 393 570 616 633 662 680 743 749 786 791 818 833 840 847 918 919 969 976 982 994

27027 077 120 136 144 201 209 227 255 281 410 469 537 579 602 680 725 723 786 811 819 824

28030 105 126 132 133 144 178 232 243 500 544 570 732 799 827 963 942 960 964

29009 052 065 194 213 240 292 298 322 387 404 500 537 569 622 718 751 802 857 867 874 902 988

30012 045 069 129 167 168 172 178 200 253 271 279 326 391 394 400 415 528 549 647 655 705 730 801 806 820 879 975

31039 049 064 152 154 201 292 327 359 427 467 468 487 504 601 677 767 911 918

32019 071 103 257 297 348 367 377 412 450 482 492 515 555 558 615 624 672 696 717 724 732 791 812 915 961

33076 110 201 219 285 312 316 419 527 655 673 732 739 762 775 785 822 830 853 854 896 920

34017 018 074 081 097 167 213 219 246 257 279 297 343 493 530 537 692 768 774 781 809 895 911 916 941 955 988

35985 075 121 128 130 173 183 199 221 228 332 334 409 537 539 562 610 620 637 678 748 799 812 831 851 904 905 925 928 968

36020 025 027 034 045 103 137 161 194 234 270 285 331 407 433 480 702 772 808 817 862 868 922

37013 107 110 114 167 250 385 448 470 477 503 528 529 560 569 594 601 602 617 634 672 765 788 803 824 880 909 918 923 935 957

38254 328 395 414 513 655 832

39021 109 200 263 279 296 321 354 392 438 452 456 513 546 747

40051 085 109 112 200 217 244 256 309 375 400 406 419 422 435 440 472 532 585 598 606 616 684 695 696 709 710 749 801 879 883 935 984 993 995

41093 116 159 238 290 303 327 331 356 367 393 422 725 784 821 823 829 839 896 960

42022 048 086 119 179 185 342 372 391 420 446 476 478 526 598 617 624 650 714 731 821 832 894 943

43033 134 160 262 264 291 309 317 412 448 542 546 570 579 634 642 718 735 764 770 810 815 846 880 921 924 941 953

44043 053 117 147 153 155 247 289 299 341 349 396 541 569 650 671 760 807 827 849 863 970 991

45036 037 158 282 338 356 546 569 590 704 709 732 821 989 990 993

46000 004 006 009 061 065 081 085 092 110 169 174 179 189 198 320 327 336 343 369 456 461 470 481 485 503 553 558 563 660 752 796 847 889 918

47045 070 131 134 181 210 225 235 241 318 344 353 391 404 423 625 640 661 676 714 802 900 941 958 973

48028 071 099 189 220 341 365 378 389 423 506 513 582 629 668 688 703 784 827 917 922 925 930 987 995

49083 084 098 145 179 221 230 396 501 596 599 601 714 760 828 833 848 971 976

50067 082 147 227 228 313 351 399 588 597 598 637 640 713 871 923 942

51023 071 156 157 168 188 210 255 259 272 281 399 564 620 632 635 753 763 776 856 871 900 991

52011 055 069 175 188 268 361 547 625 685 769 873

53069 146 210 231 243 281 309 492 592 594 619 627 662 667 685 698 735 769 787 805 958 998

54008 073 103 104 115 143 160 164 307 395 417 437 455 484 498 509 548 573 579 680 697 726 797 855 860 877 931 987

55064 142 171 217 223 357 371 434 575 602 644 650 670 686 695 707 727 753 766 890 921 963 986

56035 130 308 429 508 641 784 796 798 935 980

57028 114 126 175 233 304 317 346 413 441 536 577 608 651 688 689 705 753 763 859 879

58202 225 293 297 305 386 438 512 562 613 673 692 706 707 786 830 883 926 976 998

59024 049 076 174 288 289 361 374 387 392 420 439 461 492 546 570 605 631 649 666 677 713 732 745 806 886 932 966 986 993

60026 029 070 105 121 132 173 270 291 310 333 365 370 411 533 837

61054 077 129 136 153 171 173 232 265 471 491 500 575 195 603 700 732 791 808 823 946

62042 049 064 120 147 154 176 243 299 318 385 412 481 486 644 674 784 797 804 839 880

63090 111 113 117 181 183 232 244 256 303 368 370 420 514 592 668 683 785 797 962

64048 069 096 197 241 250 252 362 365 391 413 552 602 661 868 888 928 976 986 991

65160 199 219 247 306 527 812 819 860 913

66026 084 088 146 148 157 217 223 267 292 379 421 483 597 649 790 797 869 917 935 941 945

67003 034 054 084 125 127 343 385 390 534 628 637 658 668 722 765 771 781 799 829 835

68008 035 042 255 324 340 373 394 542 544 571 637 638 745 748 760 797 857 860 866 882 982

69102 105 133 152 214 268 279 294 320 407 412 527 578 607 709 748 778 808 876

70018 045 184 229 267 297 303 369 404 410 430 465 505 547 685 737 757 809 855 866 880 956 971 987 999

71011 036 123 134 154 190 208 264 329 361 439 449 539 658 661 667 669 682 725 749 759 765 799 818 827 914 979

72029 079 102 123 146 249 285 408 418 420 616 641 672 733 813 838 912 976

73029 160 163 264 290 305 310 381 404 405 486 558 588 604 660 664 696 761 778 787 816 913 928

74078 089 164 236 243 256 296 339 360 429 485 583 659 801 811 886 903 926

75269 300 444 464 488 527 533 543 642 608 761 797 798 799 982 9999

76096 251 311 332 394 429 436 527 600 636 662 683 685 686 736 966 968 983

77072 075 087 148 320 326 334 376 391 473 560 564 682 694 712 760 771 870 905 928

78014 036 054 058 113 115 163 168 182 186 196 219 267 330 444 526 544 549 555 613 642 660 701 791 726 851 929 938 898

79006 010 024 040 076 157 229 314 325 437 461 573 620 622 650 679 753 830 839

80015 039 040 050 062 128 226 247 255 297 306 341 354 395 459 497 509 522 536 564 644 681 776 781 783 843 881 935 959 974

81011 017 059 079 091 121 146 216 457 466 531 564 578 692 701 812 868 913 923

82005 028 042 065 085 117 141 238 241 310 352 550 599 634 700 701 713 784 823 859 864

83015 048 055 065 120 128 131 196 206 211 318 334 376 386 392 467 542 650 670 685 704 745 777 780 891 895 954

84003 026 116 127 136 140 191 199 333 336 366 400 411 437 514 586 651 654 664 698 717 719 740 857 875 973 982

85120 147 223 226 232 256 269 307 428 503 590 609 732 748 752 800 881 933 944 946 974

86118 139 161 205 291 375 381 433 540 558 656 743 845 853 893 904 975

87012 118 160 168 203 295 305 356 357 360 385 387 392 417 450 490 550 586 631 632 653 703 725 853 887 901 935 965 966

*

Sajtóhibákért felelősséget nem vállalunk. Az osztálysorsjáték húzásairól a gyorsjegyzéket *Dembinsky B.* bankház osztálysorsjegy főárusító (Budapest, II., Zsigmond király-út 8) adja ki.

*

A negyedik osztály húzása július 20-án folytatódik.

* **A költségvetési egyensúly** fenntartása könnyű, ha Diana-fogkrémet vásárol, mely minőségben felülmúlhatatlan és árban olcsó. Eredeti tubus 48 fillér, családi tubus 72 fillér.

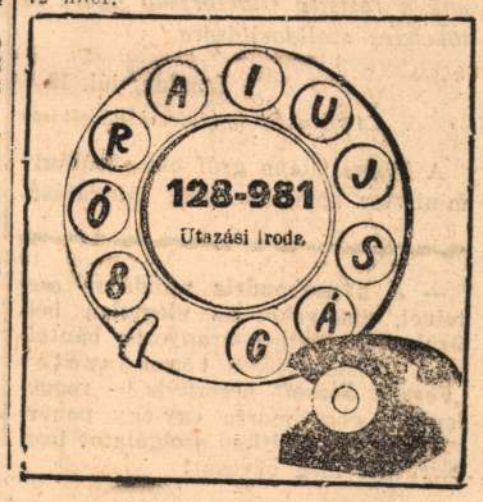

Lengyelország háborús oknak tekintené Danzig német megszállását

Újból nyilatkozott a lengyel tábornagy

London, júl. 19.

(A 8 Órai Ujság távirati tudósítása)

Rydz-Smigly tábornagy, a lengyel hadsereg főfelügyelője,

újabb nyilatkozatot adott a danzigi kérdésről.

Ezt az interjut a *News Chronicle* varsói munkatársa kapta a marsalltól. Rydz Smigly a News Chronicle szerdai számában megjelent tudósítás szerint többek között a következőket mondotta:

— Lengyelország úgy döntött, hogy küzdeni fog Danzigért, még akkor is, ha egyedül kellene küzdenie. Ha minden más megoldási módszer csődöt mond és a németek megszállnák Danzigot, akkor ezt Lengyelország háborus oknak fogja tekinteni.

Az angol lap munkatársa kérdést intézett a marsallhoz arranézve is, mit gondol a szovjetunió magatartásáról, Rydz-Smigly azt válaszolta, hogy

Lengyelországnak és szomszédjainak megnemtámadási és kereskedelmi szerződései vannak a Szovjetunióval.

Oroszország — tette hozzá a tábornagy — a jelek szerint, kísérletet tesz arra, hogy *tőkét kovácsoljon magának az adott helyzetből.*

Spanyolország szembenáll a nagy demokráciákkal, — írja Róma

Anglia felajánlja nyersanyagait

Róma, júl. 19.

(A 8 Órai Ujság távirati tudósítása)

Ciano spanyolországi útjáról az olasz külügyminisztérium szócsöve, az *Informazione Diplomatica* azt írja, hogy ez az út bebizonyította, hogy *Spanyolország és Olaszország között olyan baráti kötelékek állanak renn, amelyek kiálltak minden próbát* és a jövőben is ki fognak állni.

Franco tábornok Spanyolországa már döntött

és úgy határozott, hogy tovább halad azon az úton, amelyen elindult és amelynek két szakaszát már megtette. Az első szakasz *a kommunistaellenes egyezményhez való csatlakozás* volt, a második pedig a *Népszövetségből való kilépés.* Spanyolország ezzel a két cselekedettel csatlakozott ahhoz a táborhoz, amely

szembenáll a nagy demokráciákkal.

A spanyolok nagyon jól tudják, hogy ma és holnap *egyformán számithatnak a fasiszta Olaszország gyors és tökéletes szolidaritására.*

London, júl. 19.

(A 8 Órai Ujság távirati tudósítása)

A *Times* Ciano gróf olasz külügyminiszter spanyolországi látogatásának befejeztével hosszú cikkben foglalkozik a spanyol helyzettel és arra a következtetésre jut, hogy

Spanyolországnak angol segítségre van szüksége.

A lap mindjárt fel is ajánlja az angol világbirodalom *nyersanyagkincseit a spanyoloknak.*

— **A hypochondria** mindazon eseteinél, amelyeket az elégtelen bélürülés és esetleg aranyeres bántalmak idéznek elő, a természetes „**Ferenc József**“ keserűvíz ├— reggelenként éhgyomorra egy-egy pohárral bevéve — kitünő szolgálatot tesz. Kérdezze meg orvosát!

Önvédelem címén felmentették a fiúgyilkos apát

Szolnok, júl. 19.

(A 8 Órai Ujság tudósítójának telefonjelentése)

Tegnap megírta a *8 Órai Ujság*, hogy a szolnoki törvényszék szüneti tanácsa Kunmadarason tárgyalta idősb *Liszkay* Albert 65 éves asztalosmester bűnügyét, aki április 7-én, Nagypénteken vadászfegyverével lelőtte a fiát. A tárgyaláeson az apa kijelentette, hogy bűnösnek érzi magát, mert tudja a Testamentumból, hogy nem szabad embert ölni. A fia azonban izgága, összeférhetetlen természetű volt, kiirtással fenyegette meg az egész családot és így *önvédelemből* sütötte rá a fegyvert. A bíróság harminchárom tanut hallgatott ki, valamennyien igazolták az apa védekezését. A bíróság a tárgyalás lefolytatása után *megállapitotta az önvédelem jogosságát és ezen a címen az apát felmentette.* Liszkay Albertet az ítélet kihirdetése után visszahozták Szolnokra és nyomban szabadlábra helyezték. Az ügyész fellebbezett a felmentő ítélet ellen.

Itt látható: a világ első mérnöki diplomája, a magyar huszárok holdtávirata, az első gázmaszk stb.

Helyszíni közvetítés a műszaki múzeumból

— A 8 Órai Ujság tudósítása —

Költözködik a Magyar Műszaki Múzeum. „Azt se tudtuk róla, hogy létezik, hogy érdekelne hát minket, hogy költözködik“ — mondja a pesti polgár.

Pedig ugyancsak számot tarthat az érdeklődésre ez a még meg sem nyílt múzeum. Eddig Budán volt ismeretlen, madárnemjárta székhelye, most pedig *Kassára* költöztette át kincseit az intézet igazgatója és egyben múzeumi személyzete: *Lósy-Schmidt* Ede, miniszteri parancsra.

— Ez még mindig csak ideiglenes helyiség, jóllehet öt esztendő óta készen áll múzeumunk, — mondja a keménytartású, őszhajú igazgató. — Node sebaj. A Nemzeti Múzeum negyven évig váratta a közönséget. Megérte a várakozás, nem találja? Igy lesz ez a mi esetünkben is. Célom, hogy a technikával kapcsolatos képzőművészeti emlékeket minél nagyobb számban össze tudjam gyüjteni birodalmamban. Hiszen azért Műszaki Múzeum...

— Most majd 36 szoba áll rendelkezésemre Kassán. Szükség lenne még vagy *száz szobára*, gépcsarnokra, tele műemlékekkel. Akkor megnyithatjuk a múzeumot.

Érdeklődünk a már meglévő technikai ritkaságok, értékek iránt.

Fényképfelvételek segítségével tájékozódnak a kultúrtörténeti értékekről.

— Itt van mindjárt

a világ első mérnöki diplomája.

— *magyar ember szerezte.* Megelőztük tehát műszaki oktatás terén a világ első technikai fejlettségű államát, Franciaországot is, a magyar Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karához tartozó mérnöki fakultáson szerezte a magyar mérnök diplomáját. *A mérnöki rendtartást szintén nálunk vezették be először.*

— Egy másik muzeális érték

a magyar huszárok holdtávirata.

Ugyancsak magyar elsőség. Egy, a bécsi titkos levéltárban talált irat szerint 1598-ban Győr város visszafoglalásának örömhírét a magyar Pálffy-huszárok úgy adták tudtára a prágai királyi udvarnak, a „nagy csillagász“ Rudolf császár örömteli meglepetésére, hogy egyik állomásról a másikra tükrözték az üzenetet a holdfénynek tükör- és iránytű segítségével való továbbításával. Ez az *egyetlen példa a holdnak távirásra való felhasználására.*

A mai távirási rendszernek első megalkotója egy zseniális magyar ember: *Chudy.* Optikai-akusztikának nevezte találmányát német nyelven irt könyvében, mely a múzeumban található. *Fénnyel és hanggal akarta pótolni az elektromosságot.* Találmánya elkallódott. Pedig öt évvel megelőzte véle a francia Chap-féle távirórendszert. S pedig Chudy még színdarabot is irt „Der Telegraph“ címen, hogy népszerüsítse találmányát... Magyar sors...

— Most jön a java! — biztat az igazgató.

Az első gázmaszk áll előttünk.

Erősen hasonlít a maihoz. *Nem is fogja elhinni, hogy ez is magyar találmány.* 1872—78 táján aknaharcoknál használták: magyar mérnöki találmány...

Az első magyar repülési kísérletek emléke is feltalálható. Egy dömsödi kádár szárnyszerű készüléket készitett magának, amellyel elég hosszú ideig sikerült a levegőben fenntartania magát.

Különböző

gyujtószerszámok

is találhatók itt. *Irinyi* előtt *Romet* István kísérletezett a foszforos gyujtóval.

Kempelen Farkas

irógépét

is megemlíti az igazgató. Mária Terézia vak keresztlánya számára készítette el a magyar feltaláló. A vakok intézete még ma is ezen az alapon segít vakjainak az irás-olvasás lehetővé-tételében. A gép után erősen kutat az igazgató, úgyszintén több más értékes magyar találmány után, amely külföldön van, s visszaszerzése nagy értéket jelentene számunkra. Igy *Eötvös torziós ingája, Kempelen beszélő és sakkozó gépe..*

A 13 vagónnyi műkincs már a kassai Pénzügyigazgatóság hatalmas, kétemeletes épületében várja, hogy minél előbb megnyithassa kapuit a magyar közönség előtt.

Gean.

Külföldi szállodai elhelyezést kivánatra elintéz Önnek a 8 Órai Ujság Utazási Irodája (VI., Andrássy-út 16). Tel. 12-89-81.

Olcsó utazás

2 hetes nyaralások

Abbaziába és **Olaszország**

P 177-től

más részeibe. Legközelebbi indulás szombaton, 22-én. Jelentkezési határidő csütörtök, 20-án délután 6 óra.

Kizárólagossággal a 8 ÓRAI ÚJSÁG UTAZÁSI IRODÁJA, VI., Andrássy-út 16.

Kempelen Farkas

MAGYAR MUVESZET
1932. 259

Kempelen Farkas

udvari tanácsos

III. József megbízásából ő alakította át színházra a váci belső karmelita templomot 1787–88-ban.

Romhányi. A Vígszínház multja és jövője. História 1928. 5. sz. 91–92. l.

VASÁRNAP

15

Kath. Misericord.
Prot. Atala

Izr. 30. Ros Khodes

HÉTFŐ

16

Kath. Benedek J.
Prot. Lambert

Izr. 1. ijar R. Khod.

KEDD

17

Kath. Anicét p.
Prot. Anicét

SZERDA

18

Kempelen Farkas

Pesti Napló 1934 jan. 23.

— **Kétszáz évvel ezelőtt született Kempelen Farkas.** Ma, január 23-án van kétszázadik évfordulója annak, hogy Kempelen Farkas, a világ egyik legnagyobb mechanikus zsenije megszületett. A világhírű magyar technikus volt a sakkozógépnek, az első beszélőgép és írógépnek és számos csodaszerkezetnek feltalálója. (Beszélőgépét a londoni Kings'-College múzeumában őrzik.) Találmányai mellett különösen nyelvtudományi működésével vonta magára a világ figyelmét. Minthogy a m. kir. udvari kancellária tanácsosa volt, ő vezette Buda számos építkezését, továbbá — mint ezt később megállapította Heltai István — az első vízvezetéket is ő tervezte. A centennárium alkalmából Buda polgárságának körében mozgalom indult meg, hogy Kempelen Farkasról uccát nevezzenek el Budán.

— **A »Turul« Szövetség felhívása az állásnélküli diplomásokhoz.** A Magyar Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központja, a »Turul« Szövetség felhívja mindazon tagjait, akik diplomájukat elnyerték és elhelyezkedni nem tudtak, hogy ezen körülményt, név, lakás, életkor, továbbá diplomájukat hol és mikor nyerték el, a Fővezérség I/b. szervezési ügyosztályához Budapest, VIII., Múzeum körút 6—8. szám alá haladéktalanul jelentsék be.

= **Hideg időszakban** minden gyermek fogyasszon csukamájolajat, mely célra kiválóbb készítmény a *Zoltán*-féle csukamájolajnál nem létezik. Híres orvosok ajánlják.

Havi 50 fillérért béreljen VOGEL-csillárt! Mária Terézia tér 3 Telefon: 30—1—23

Jenő savoyai herczeg.

Életéből a következ

Jenő savoyi herceg XIV.

nál megjelent szolgálat fela

seje miatt a király elutasit

vetik.

E bánásmódon felindulv

keresendő hatáskört.

A herceg I.Lipót osztr

nyájasan fogadja.

A császár felismervén

ezredet biz rá, melynek élén

Jenő kitünteti hadvezé

leni háboruban több izben me

A büszke király látván

átfutnak, meggyőződhetett am

nem függ külsejétől. A herce

nép között.

vannak jelenetek ábráz

nak fölül:

Jenő sa

Jakabffy miniszteri tanácsos tanukihallgatása Trettina és az IBUSz vezetőinek rágalmazási perében

— *Az Est tudósítójától* —

A büntetőjárásbíróság elnöke, dr. *Avedik* Félix mára *újabb tárgyalást* tűzött ki abban a rágalmazási perben, amelynek vádlottja az IBUSz két vezetője: *Tasnády-Szüts* András, az *IBUSz* volt ügyvezető alelnöke és *Guthard* Tódor, az IBUSz vezérigazgatója. *Trettina* Jenő vádolja őket, azt állítván, hogy abban a jegyzőkönyvben, amelyet *Jakabffy* Károly miniszteri tanácsos a kereskedelmi minisztériumban indított vizsgálat során *Tasnády-Szüts* és *Guthard* kihallgatásáról vett fel, az *IBUSz* vezetői róla súlyosan kompromittáló és valótlan tényeket állítottak.

Azt mondták, hogy *Trettina az IBUSz-tól a saját céljaira vette fel a 20.000 pengőt* s azt ígérte, hogy ezért az összegért leszereli *Turcsányi* Egon parlamenti támadásait s a *Magyarság* sajtótámadásait.

A multkori tárgyaláson a vádlottak

a valóság bizonyítását

kérték. *Trettina* ügyvédje *ellenbizonyítást* ajánlott fel. *Avedik* elnök a bizonyítás kérdésében nem határozott, mert először azt akarta tisztázni, nem évült-e el *Trettina* feljelentése. Ezért elrendelte

dr. Jakabffy Károly kihallgatását

arra, hogy mikor közölte *Tasnády-Szüts és Guthard* kijelentéseit Trettinával.

A miniszteri tanácsos vallomásában elmondta, hogy *annak a jegyzőkönyvnek tartalmát, amelyet 1933 augusztus 19-én vett fel és amely Guthardt Tódor és Tasnády Szüts András vallomását tartalmazza, nem közölte Trettina Jenővel.*

— Engedélyt kapott *Trettina* arra, hogy megtekintse az iratokat? — kérdezte az elnök.

— Nem, egyáltalán nem ismertem ezt az urat — felelte *Jakabffy*.

— Az *IBUSz* ügyének átvizsgálásával milyen alapon foglalkoztak,

milyen kapcsolata van a kincstárnak az IBUSz-szal?

kérdezte *Avedik* elnök.

— *Igen erős kapcsolat van köztük.* Az állami koncessziók egy része az *IBUSz-é*, viszont az állam igen erős ellenőrzési joggal rendelkezik. Eddig a kereskedelmi minisztérium gyakorolta az ellenőrzési jogot. Az állam a *MÁV* útján van érdekelve az *IBUSz*-nál, tehát *az IBUSz köztámogatásban részesül.*

Részletesen elmondta ezután, hogy *a vizsgálat során hogyan történt az IBUSz vezetőinek kihallgatása.*

Jakabffy kihallgatása után *Avedik* elnök kihirdette, hogy *a bíróság elutasítja a valóság bizonyítására vonatkozóan előterjesztett indítványokat.*

Dr. *Gleichmann* Lajos, *Trettina* jogi képviselője kérte az eljárás felfüggesztését mindaddig, amíg a közeli napokban lezajlik a *Trettina* ellen folyamatba tett csalási ügy főtárgyalása.

A járásbíróság ezt az indítványt is elutasította.

Ezután elhangzottak a perbeszédek.

Ma bocsátják ki az amerikai tízmilliárdos kölcsön első részletét

Washington, január 24
(A United Press kábeljelentése)

A kincstári hivatal ma bocsátja ki *a tízmilliárd dolláros beruházási kölcsön első részletét.*

500 millió dollár értékben kincstári jegyeket és ugyanannyi záloglevelet.

Az előbbieknek törlesztési ideje 13½ hónap és kamatozása 2½ százalék, a *záloglevelek 7½ hónap és 1½ százalék.*

Egy pillanatra...

A belügyminiszter rendeletében a vidéki városokat és azoknak közönségét a képzőművészetek pártfogására ösztönzi. Küszködő, koplaló ecsetek a dekonjunktúrában. Micsoda idők, amikor hatósági szóval kell életben marasztalni a haldokló szépséget.

Nyilttér

E rovatban közöltekért nem vállal felelősséget sem a szerkesztőség, sem a kiadóhivatal.

Ebben a rovatban a hirdetések ára milliméter-soronként hétköznap 70, vasárnap 80 fillér. A legkisebb hirdetés ára 7, illetve 8 pengő.

Áldott állapotban lévő nők és ifjú anyák

a természetes **Ferenc József** keserűvíz használata által rendes gyomor- és bélműködést érnek el. A modern nőgyógyítás főképviselői a **Ferenc József** vizet igen sok esetben kipróbálták és kivétel nélkül gyorsan, megbízhatóan és fájdalomnélkül hatónak találták.

A multévi építkezések **legszebb kapubejáratait** szab. **VITRAX ÜVEGCSEMPÉK**-kel a legmodernebb színekben **BALOG FERENC és TÁRSA IV. ker., Bécsi utca 3. szám.** készítette

Nói kalapdivatárusnók részére eredeti párizsi és bécsi **tavaszi szalma-modelkalapjaink bemutatását** kizárólag **engros** üzletünkben, IV., Petőfi Sándor ucca 14–16 **megkezdtük! Markovits női kalapgyár Kézilányok felvétetnek!**

Bölcs türelemmel szenvedett, hosszú betegség után, boldog házasságának 47-ik évében, özvegyére lehúnyta szemeit

Havas Ármin

élt 71 évet

Tökéletes férj volt, gyermekeinek baráti apja, a legdrágábban mosolygó nagyapa, a legjobb testvér és rokon. Jóságos vezetőnk volt, mintaképünk jellemben, szeretetben és kötelességtudásban.

Szelleme, felejthetetlen emléke örök utat mutat nekünk. Lelkünkben változatlanul tovább él.

Felejthetetlen drága halottunkat csütörtökön, január 25-én d.u. ½2 órakor fogjuk a rákoskeresztúri izr. temetőben örök nyugalomra helyezni.

Havas Árminné sz. **Biermann Róza** felesége, **Lajos, Alfréd, Mariska** férj **Deutsch Brunóné, Béla, Sári** férj **Sacher Ernőné** gyermekei. **Havas Béláné** sz. **Wesel Irén, Havas Alfrédné** sz. **Wilheim Margit, Havas Lajosné** sz. **Székely Bözsi** menyei. **Deutsch Brunó** és **Sacher Ernő** vejei. **Bandi, Tommy, Ferkó, Kató, Zsuzsi** és **Józsi** unokái. Gyászolják még testvérei, sógorai és sógornői, valamint kiterjedt rokonsága

Valorizálva követeli a főváros az államtól a régi tartozásokat

— *Az Est tudósítójától* —

A főváros közigazgatási bizottságának legutóbbi ülésén kifogásolták, hogy *az államkincstár tekintélyes összegekkel adósa a fővárosnak s a városi üzemeknek.* A kincstárnak szintén vannak a fővárossal szemben követelései, ezeket azonban behajtja, ha kell, *peres úton is.* A főváros vezetősége védekezésképpen most a kincstárnak a fővárossal szemben fennálló tartozásait *összeírja és követelni fogja ezeknek megfizetését.* Vannak a kincstárnak a fővárossal szemben olyan tartozásai is, amelyek *még a háború előtti időkből származnak.* Így egyes állami utakat a főváros tart karban s a háború előtt megállapodtak, hogy milyen fentartási összeget fizet a kincstár a fővárosnak. Időközben a pénz elértéktelenedett, az állami tartozást azonban *nem valorizálták.* A főváros *valorizációs pereket* indít a békebeli tartozások kiegyenlítésére.

AGYONLŐTTE AZ EMBERRABLÓT AZ ÁLDOZAT

Newyork, január 24
(Az Est alkalmi tudósítójától)

William *Sitzel* dúsgazdag losangelesi gyémántkereskedőt tegnap el akarta rabolni Eddie *Hoffmann* volt ismert bokszbajnok, aki az utóbbi időben

a gangszteri pályára

lépett. A rabló revolverrel autójába kényszerítette a gyémántkereskedőt és megindult vele. Egyik kezével a volánt fogta, a másikkal a revolvert irányította áldozata felé. Az egyik fordulónál azonban hirtelen kénytelen volt revolveres kezével is megfogni a volánt. Az elrabolt ember ebben a pillanatban

rácsapott a revolverre,

a rabló felé fordította, *a rabló újját rányomta a ravaszra és ötször elsütötte.* Az öt golyó az emberrabló gyomrába furódott. Hoffmann, aki ilyen módon tulajdonképpen

kivégezte önmagát,

azonnal meghalt.

Kik ültek Kempelen Farkas zseniális sakkautomatájában?

— *Az Est tudósítójától* —

Ma van 200 éve, hogy megszületett *Kempelen* Farkas, a világhírű magyar feltaláló, akinek *sakkozó »automatája«* évtizedeken át izgalomban tartotta a világ technikusainak s sakkozóinak képzeletét.

Kempelen az erdélyi kancellária tanácsosa volt

és egy időben ő állott a *magyar sójövedéki hivatal élén.* Magánéletében csak *a technika* érdekelte.

Számos rendkívül érdekes találmány fűződik a nevéhez. 1778-ban *feltalált egy »beszélő gépet«*, amely gyermekhangon néhány rendkívül értelmes szót tudott mondani. Feltalált ezenkívül *vakok számára egy írógépet, egy különleges szedőgépet, majd egy gőzgépet*, melyet nagy sikerrel alkalmaztak csatornaépítéseknél.

Legnagyobb sikerét »sakk-automatájával« aratta.

Ez a készülék egy *hatalmas turbános török figura* volt, mely egy nagy ládán ült. A láda egyik ajtaját minden mutatvány előtt *kinyitotta.* Bonyolult gépalkatrészek voltak benne. *Az »automata« remekül sakkozott, megverte a legjobb sakkmestereket. Nagy* Frigyes meghívta *Kempelent*, hogy mutassa be neki is a sakkautomatát. A gépet ez alkalommal *Voltaire* is megnézte, de még ő sem tudta megérteni.

1804-ben halt meg Kempelen, a titokzatos sakkozó azonban tovább folytatta pályafutását egy *Maelzel* nevű bécsi mechanikus birtokában *Bejárta az egész világot. 1806-ban Napoleon is megnézte. Később Amerikába került.*

1854-ben a filadelfiai múzeumban elégett.

Sokat vitatkoztak a készülék fölött. Egyeseknek a véleménye az volt, hogy *egy ember ült a gépben* és az mozgatta a sakkfigurákat, mások viszont erősködtek, hogy az automata valóban gépezet volt. Végül

Edgar Allan Poe leplezte le az automatát

egy nagy cikkében. A híres író, akit mindig izgattak az ilyen kérdések, *logikus következtetéssel* bizonyította be, hogy *gép nem lehet képes arra*, hogy mesteri tudással és ötletességgel sakkjátszmákat játszon végig. Hiszen a gép minden mozdulata előre ki van számítva és be van állítva, *a sakkozónak viszont ellenfele lépéseihez kell irányítania a maga játékát.* Rámutatott arra is, hogy

sohasem nyitották ki egyszerre az automata mindkét ajtaját.

Megállapította azt is, hogy *Maelzelnek volt egy Schlumberger nevű sakkmester barátja*, aki minden útjára elkísérte, de akit sohasem lehetett látni, ha az automata sakkozott. Később azután

kiderült, hogy Poenak igaza volt.

Sikerült megállapítani, hogy nemcsak *Schlumberger*, hanem sok más világhírű sakkmester is belebujt az idők folyamán az automatába, amikor az »fellépett«.

Lochnessi szörnyetegnek nevezték MacDonaldot egy politikai gyűlésen

London, január 24

MacDonald miniszterelnök a mult éjjel *Leedsben* mondott beszédével nyitotta meg a nemzeti kormány eddigi teljesítményeinek ismertetését célzó általános propagandáját. Hangoztatta a *nemzetközi gazdasági együttműködés* szükségét és az újjáépítés munkáját ismertette. Megvallom, — kiáltott fel a miniszterelnök — meglehetősen türelmetlen vagyok. *Isten malmai nagyon lassan őrölnek.*

Beszédét ellenzéki elemek ismételt gúnyos közbeszólásokkal zavarták meg, de a miniszterelnök *a hangszórók segítségével állandóan elnyomta a közbeszólók hangját.* Csak egy közbeszólás keltett derültséget. Az egyik közbeszóló ugyanis *lochnessi szörnyetegnek* nevezte a miniszterelnököt.

Ragyogó Tragédia-estély a bécsi magyar követségen

Bécs, január 24
(Az Est bécsi szerkesztőségének telefonjelentése)

Alig sötétedett el a Burgszínház épülete egynegyed tizenkettőkor éjjel, máris világos ablakok fénylettek a bécsi sötét éjszakában: a Burgszínház épülete mögött: *a magyar követségen készülődtek arra a nagy estélyre, amelyet Nelky Jenő bécsi magyar követ »Az ember tragédiája« bemutató-előadása alkalmából rendezett* és amelyen a budapesti vendégeken kívül Bécs egész politikai, művészeti és társadalmi előkelősége megjelent.

Az első vendégek egyike volt *Miklas* köztársasági elnök, azután jöttek sorba *Dollfuss* kancellár, *Fey* őrnagy alkancellár, *Schuschnigg* közoktatásügyi miniszter, *Buresch* pénzügyminiszter és tábornoki uniformisban *Schönburg-Hartenstein* herceg, hadügyi államtitkár. *Megjelentek az összes követek is feleségükkel.*

A vendégeket *Nelky* Jenő követ fogadta és *segítségére volt a fogadásban nővére, Imrédy Béla pénzügyminiszter felesége.* A követ és nővére mellett még báró *Bessenyey* György követségi tanácsos és felesége, továbbá gróf *Semsey* Andor követségi titkár és felesége fogadta a vendégeket.

Az asztalok körül csakhamar kis csoportok keletkeztek és az éjszaka a legélénkebb csevegésben telt el. Mindenki megállapította *»Az ember tragédiája« nagy sikerét* és a Burgszínház nagyszerű művészi teljesítményét. Az egyik asztalnál *Dollfuss kancellár ült, két oldalán gróf Bethlen Istvánnéval és Cerrutiné-Paulay Erzsivel.* A kancellár élénk beszélgetésbe mélyedt a két hölggyel. Később ugyanannál az asztalnál foglalt helyet Maria *Eis*, Éva alakítója és Hilda *Wagener*, a Burgszínház tagja, akik *csodálatosképpen monoklit viseltek.* Ugyanennél az asztalnál ült *Mohácsi* Jenő, »Az ember tragédiája« német fordítója is, akinek kitünő munkájához mindenki melegen gratulált.

— Mit szól *Dollfuss* »Az ember tragédiája«-hoz? — kérdeztük tőle.

— Dollfuss? *Hol van Dollfuss?* — kérdezte csodálkozva *Mohácsi.*

Dollfuss kritikája

Kiderült, hogy *a nagy sikertőlámoros Mohácsi nem is tudta, hogy egy asztalnál ül a kancellárral.* Később azonban *Dollfuss* észrevett bennünket.

— *El vagyok ragadtatva »Az ember tragédiája«-tól* — mondotta *Az Est* szerkesztőjének a kancellár — *csodálatos a világirodalom legértékesebb és legmélyebb alkotásainak* és ugyanúgy, mint ahogy önök büszkék lehetnek nagy költőjükre, — mi is büszkék vagyunk Burgszínházunkra. A mai produkció a legnagyszerűbb, amit láttam. *Nagyon boldog vagyok, hogy az osztrák és magyar kulturális kapcsolatok a mai szép estén annyira megerősödtek.*

— Engedje meg kancellár úr, — mondottuk Dollfussnak — hogy megkérdezzük: *hogy érzi magát?*

A kancellár jelentősen mosolygott, kicsit gondolkozott, majd így szólt:

— *Napról-napra jobban.*

Dollfuss ezután visszaült *Paulay* Erzsi mellé, akivel egész este kedvesen beszélgetett.

Később, amikor *Paulay* Erzsi gróf *Bethlen* Istvánnéval eltávozott, *Dollfusst* körülvették a Burgszínház tagjai, akikkel a kancellár a kora reggeli órákig barátságosan beszélgetett, nevetgélt.

Közben kialakultak az egyes csoportok, *Imrédy* pénzügyminiszter *Fey* alkancellárral, majd *Schuschnigg* közoktatásügyi miniszterrel beszélgetett. Közben megkérdeztük tőle, hogy volt megelégedve a mai előadással.

— Szép este volt, nagyon örülök, hogy itt lehettem — mondotta a miniszter.

Fey alkancellár: Remekmű

Fey alkancellár is néhány szóban nyilatkozott:

— *Nem ismertem a tragédiát és mondhatom, boldog vagyok, hogy ma alkalmam volt látni. Az emberi érzésnek és a nemzeti érzésnek nagy inkarnációja ez a remekmű* s a Burgszínház hozzá méltó előadásban mutatta be.

Hóman Bálint kultuszminiszter *Herczeg* Ferenccel ül egy asztalnál, majd hosszasan beszélget gróf *Esterházy* Móriccal. Az egyik asztalnál ül *Lehár* Ferenc és *Kálmán* Imre, mindketten a II. osztályú magyar érdemkeresztet viselik. Feltűnést kelt *Darvas* Lili, amint zöld estélyi ruhában ifjú báró *Wlassics* Gyula és *Márkus* Miksa társaságában végigmegy a termen. A kultuszminiszternek bemutatják *Darvas* Lilit, *Hóman* Bálint nagyon kedves szavakat intéz hozzá.

Fabinyi Tihamér kereskedelmi miniszter *Fellner* Alfréddal beszélget. Itt van a legelőkelőbb bécsi írói és ujságírói csoport, Ernst *Benedikt*, a N. Fr. Presse és dr. Walter *Nagelstock*, a N. W. Journal főszerkesztői, híres bécsi írók, köztük *Auernheimer, Salten, Werfel*, továbbá *Mahler* Gusztáv özvegye.

Külön asztala van a Burgszínház tagjainak és külön asztalnál ülnek a bécsi Opera magyar előkelőségei: *Németh* Mária, *Szántó* Enid, *Angerer* Margit és *Pataky* Kálmán. Itt van herceg *Liechtenstein* János, gróf *Zichy* Rezsőné, herceg *Rohan*-né *Apponyi Marika.*

Egy asztalnál nagy csoportosulás: a társaság előkelőségei körülveszik *Neumann* Henriket, a bécsi egyetem világhírű magyar profeszorát.

Gyönyörű este volt...

Hóman miniszter is elragadtatással beszél az előadásról:

— Ami engem »Az ember tragédiája« bécsi előadásában meglepett, az a *tökéletes megértés, amellyel a színészek és a közönség a remekművet fogadták.* El vagyok ragadtatva attól a nagy szimpátiától, amelyet egész bécsi tartózkodásom alatt Magyarország és a magyar ügy iránt tapasztaltam. *Gyönyörű este volt.*

Elragadtatással nyilatkozik *Fabinyi* Tihamér kereskedelmi miniszter is.

— Az én szememben ennek az estének az a legnagyobb jelentősége, hogy *»Az ember tragédiája« mától kezdve nemcsak a mi kincsünk, hanem az emberiség közkincsévé vált.* »Az ember tragédiája« ezzel *bevonult a világirodalom chef d'oeuvrejei közé*, ahová eddig is tartozott. Ebben nagy része van a kiváló fordításnak, amely igazán mesteri munka és nem lehetünk elég hálásak a Burgszínháznak, amely ezt a bevonulást elősegítette.

Már két óra felé járt az idő, de a szövetség gyönyörű termeiben egyáltalán nem ritkul a közönség. Senki sem gondol a hazamenetelre, ami a nyárspolgári Bécsben a legnagyobb ritkaság. Még a koránkelő *Dollfuss* is élénk társalgásban van a színészekkel.

— *Ez a legnehezebb szerep, amit valaha játszottam,* — mondja nekünk Paul *Hartmann*, Ádám megszemélyesítője, — nemcsak a szöveg terjedelme és nagy erkölcsi tartalma miatt, hanem azért, mert a színészre a legnagyobb fizikai megpróbáltatást is rója. Boldog vagyok, hogy ilyen sikere van az előadásnak.

Karjait széttárva közeledik felénk *Röbbeling* Hermann, a Burgszínház igazgatója és fogadja a gratulációkat. *Arca sugárzik a boldogságtól.*

Reggel félhárom felé jár az idő, amikor *a miniszterek eltávoztak*, de apró csoportok továbbra is vidáman szórakoztak. A bécsi szezonnak nemcsak legnagyobb művészi eseménye volt »Az ember tragédiája«, hanem *legjobban sikerült estélye volt az a fogadás is*, amely az előadást követte a magyar követségen.

KAMARA
MOZGÓSZÍNHÁZ

Rendkívüli film — rendkívüli műsorban — rendes helyárakkal!

ERKÖLCS ÉS SZERELEM

Nagyvárosi történet, amilyet filmen még nem láttunk!

GYENES LILI

és hústagú női művészzenekarának személyes fellépte minden előadásban.

Jegyek a csütörtöki, pénteki, szombati és vasárnapi előadásra már válthatók

Első előadás mindennap félhelyárakkal!!!

Premier csütörtökön!

IGY CSINÁLNAK HELYET AZ IFJÚSÁGNAK!

Egy új IBUSz-igazgató és egy új IOKSz-vezérigazgató szerződtetésének története

— Az Est tudósítójától —

Néhány nappal ezelőtt terjedt el a hír *az IBUSz* körében, hogy *Varjassy Langer Rudolfot, az IOKSz távozó vezérigazgatóját, az IBUSz-Menetjegyiroda igazgatójává szerződtetik. Langer* Rudolf már mint *nyugalmazott miniszteri osztálytanácsos* került az IOKSz vezérigazgatói székébe.

Nagy jövedelme volt az IOKSz-nál *Langer* Rudolfnak, akinek az IOKSztól való távozását *az iparosok szövetkezetének racionalizálása tette szükségessé.* A meglepetés erejével hatott néhány nappal ezelőtt annak az elhatározásnak a híre, amely szerint az IOKSz vezérigazgatója

az IBUSz-hoz kerül igazgatói rangban, ezer pengő havi fizetéssel.

Az IBUSz Menetjegyiroda vezérigazgatója ezidőszerint *Bársony* Oszkár, *mellette még egy ügyvezető igazgató is működik. Jakabffy* kormánybiztos az IBUSz felülvizsgálata során *lényegesen lefaragta a költségvetést minden irányban, még a kis tisztviselők illetményeit is csökkentette az egész vonalon és hozzájárulása nélkül egy napidíjas felvétele sem lehetséges. Jakabffy* Károly végrehajtotta racionalizáló programját, most pedig

új igazgatói állást kreálnak az IBUSz-nál nagy jövedelemmel.

Az iparosság körében meglepetést keltett *Varjassy Langer* Rudolf hirtelen távozása az IOKSz éléről, de még nagyobb meglepetést keltett az a hír, hogy *az IOKSz régóta felesleges vezérigazgatói állását nyomban betöltik* és pedig *ismét nem szakemberrel, nem kereskedelmi gyakorlattal rendelkező egyénnel*, hanem

állami tisztviselővel.

Fabinyi Tihamér kereskedelmi miniszter ugyanis az IOKSz vezérigazgatójává

Segner Pált, a Legfőbb Állami Számvevőszék alelnökét

nevezte ki. Segner Pált a Számvevőszéknél nyugdíjazzák és reaktiválják, mint vezérigazgatót, az IOKSznál.

Ki tudja megérteni a racionalizálásnak ezt a furcsa módját, amely *az egyik oldalon néhány centimétert lebont, a másik oldalon pedig néhány métert felépít?*

Willy Fritsch
legragyogóbb filmje:
A fejedelem nagy szerelme

UFA mestermű
A „Táncol a kongresszus" méltó párja
Rendezte:
Artur Robison
Főszereplők:
TRUDE MARLEN
az UFA kiváló sztárja
Ida Wüst, Alice Treff
Hörbiger Pál
Premier pénteken!
URÁNIA * UFA
Csütörtök este 1/2 10 órakor díszbemutató az Urániában

Egy pillanatra...

Nagy kár a Nemzeti Lovardáért, ha megszűnik és nagy haszon — ha más közcélra is, de megmarad. Ez az épület nemcsak kövekből, téglákból áll, nemcsak építkezési értékeiből, de egy nagy mult értékeiből is. A Nemzeti Lovarda mindig közhasznú működést fejtett ki s még eladatásában is közhasznúvá vált — először, mikor elnöke, gróf *Andrássy* Géza, közhasznú vásárhoz juttatja a kultuszkormányt és másodszor, mikor nemcsak az épület multját tartja szem előtt, hanem az épület — jövőjét is.

Kirándulók csoportosan látogatják meg a lochnessi szörnyet

London, január 24
(Az Est alkalmi tudósítójától)

Tegnap hatalmas túrakocsin *nyolctagú társaság érkezett Monte Carlóból Lochnessbe.* Az autón ez a felirat volt: »*Lochnessi szörny-expedíció Monte Carlóból*«. A napokban még több ilyen szörnyexpedíciót várnak, mert az ügyes idegenforgalmi ügynökök egész Nyugat-Európában *utazásokat szerveznek az állítólagos szörny megtekintésére.*

A lochnessi halászok viszont egyre jobban kezdenek hinni a fókateóriában, mert *lazacállományuk egyre rohamosabban pusztul.* A halászok most azt kérték a halászat. hivataltól, hogy *állandóan puskát tarthassanak,* mert végre le akarnak számolni a gyanús szörnnyel.

FEKETE KÖD-TORPEDÓ BORÍTOTTA EL LONDONT

London, január 24
(Az Est külön tudósítójától)

Csodálatos tünemény szenvedő alanyai voltak a londoniak. Olyan különleges fekete köd borította el a várost, amilyet még sohasem láttak. A hatalmas fekete ködgomoly olyan alakú volt, mint egy óriási torpedólövedék. Ez az irtózatos nagyságú fekete tömeg, mely körülbelül öt mérföld hosszú és két mérföld magas volt, hirtelen jött és ráfeküdt a városra. Amikor eltávozott, kénnel telítette meg a levegőt és az emberek úgy érezték magukat, mint egy könyfakasztó gáztámadás után. Az uccai járókelők szeméből patakokban csurgott a könny, torkuk égett, viszketett. Látni egyáltalában nem lehetett az uccán. A rendes villanylámpák fényét is elhomályosította a szörnyű köd. Az autobuszállomásokon a kalauzok nem tudták megvizsgálni az utasok jegyeit, mert nem látták az apró nyomást. A járművek vezetői nem látták a villanyrendőrök lámpáit, úgyhogy végül különleges szabad lángú acetylén lámpákat kellett felszerelni a forgalmas helyeken. Néhány óra mulva a fekete ködtorpedó elhagyta a várost, éppen olyan gyorsan, mint ahogyan jött.

250 tüntetőt letartóztattak Párizsban

Párizs, január 24

Tegnap este a képviselőház környékén és a Boulevard St. Germain-en az *Action Francaise újabb tüntetéseket* rendezett; ezek a késő éjszakai órákig elhúzódtak. Összesen 1500 ember vett részt a tüntetéseken, *a letartóztatottak száma 250.* Kisebb csetepaték voltak, amelyek során *egy rendőrtiszt és néhány rendőr könnyebben megsérült.*

A rendőrség ez alkalommal új módszert alkalmazott a tüntetőkkel szemben. Az úttest közepén *erős fényszórókkal felszerelt gépkocsikat* állított fel s *fénynyalábokkal elvakította a tüntetőket.*

1200 Stavisky-akta eltünt

Párizs, január 24

Stavisky 1926-ból eredő bűnügyének tárgyalását tizenkilenc elnapolás után végül is most *január 30-ára tűzték ki.* Az ügy *tízmilliós frankos csalásról* szól. Megállapították azonban, hogy az ügyről szóló aktacsomóból *az okmányok legnagyobb része* eltűnt. A lapok értesülése szerint az előző értesülésekkel szemben nem 150, hanem *1200 irat veszett el.* Az ügyészségen remélik, hogy az aktákat sikerül még *idejében előteremteni.*

Ujabb letartóztatás a Stavisky-ügyben

Párizs, január 24
(A United Press telefonjelentése)

A Stavisky-üggyel kapcsolatosan *újabb letartóztatás* történt. A nyomozást vezető vizsgálóbíró elővezetési parancsot adott ki Paul *Grébin* biztosítótársasági igazgató ellen és *kihirdette előtte a letartóztatási végzést.*

FREUD S.
A mindennapi élet pszichopathológiája
(Az elfelejtés, elszólás, balfogás és tévedés)
I. kiadás, 1923 ..... 6 P helyett 3.–
A halálösztön és az életösztönök .... 3 P helyett 1.50
Kapható Az Est könyvesboltjában, Erzsébet körút 18-20

Amerikai milliomosok alkonya

Washington, január 24
(Az Est külön tudósítójától)

A jövedelmi adóhivatal most tette közzé legújabb statisztikáját, amelyből kitünik, hogy *az Egyesült Államokban már csak húsz embernek van egymillió dollárt meghaladó évi jövedelme,* míg 1929-ben még 513 ilyen ember volt. 1932-ben tizenkét embernek volt egy-másfélmillió dollár évi jövedelme az 1929. évi harmincnéggyel szemben. 1929-ben harminckét embernek volt három-négy millió között mozgó jövedelme, míg 1932-ben már *egyetlen egynek sem.* Az összjövedelem 1929-ben 13.231 millió dollár volt, amiből *241 millió dollár adót* fizettek. 1932-ben az összjövedelem 11.185 millió dollárra csökkent, míg az adó 325 millió dollárra emelkedett.

Maniu lapja írja:

A HÁBORÚ KÖZELEBB VAN, MINT BÁRKI GONDOLNÁ

Bukarest, január 24

A *Romania Noa* című ujságban, amely *Maniu* lapja, érdekes cikk jelent meg, amely *a jövő háborújával* foglalkozik. A cikk úgy látja, hogy a háború *sokkal közelebb van, mint ahogy bárki gondolná.* Majd ezeket írja:

Mi történik, ha tényleg kitör a háború? Mit csinálunk ezekben a nehéz órákban, különösen *mi erdélyiek,* akik úgy anyagilag, mint erkölcsileg *gyengébbek vagyunk az egyesült kisebbségeknél?*

RÁDIÓ

„Turandot" az Operaházból Kempelen Farkas-jubileum

Szerda, január 24.

Budapest I.: 4.00 A vöröskeresztes hölgyekről. — 5.00 Szalónzene. — 6.00 Olasz nyelvoktatás. — 6.30 Gramofon. — 6.55 Kempelen Farkas emlékezete. — 7.30 »Turandot«, Puccini dalműve az Operaházból. — Utána: Cigányzene.

Külföld. Hangversenyek. Svájci szerzők **(Monte Ceneri 8.00).** Szimfonikus est **(Hilversum 8.55).** Beethoven VIII. szimfóniája **(Német állomások 9.00).** Tarka est **(London Reg. 9.00).** Operák. Mozart: A színigazgató **(Lipcse, München 8.10).** Puccini: Tosca I. felv. **(Daventry 8.55).**

Csütörtök, január 25.

Budapest I.: 6.45 Torna és gramofon. — 10.00 Felolvasás és gramofon. — 12.05 Szólisták. — 1.30 Fúvószenekar. — 4.00 Leányok félórája. — 5.00 Szőlőművelés. — 5.30 Jazz. — 6.10 Angol nyelvoktatás. — 6.40 Cigányzene. — 7.25 Bánhidy Antal: Kényszerleszállások. — 7.50 Földes Andor és Hütter Pál zongora-gordonka szonátái. — 8.40 »Itt a kalap, ott a kalap«, Sireaudin bohózata. — 9.50 Operaházi zenekar. — 11.00 Ostendei zenekarok.

Külföld. Hangversenyek. Angol zene **(Bécs 8.20).** Beethoven IX. szimfóniája **(Német állomások 9.00).** Mozart-est **(Stockholm 10.00).** *Lamond* Beethoven-szonátákat zongorázik **(Berlin 11.00).** Operák. Rimszki-Korzakov: Az arany kakas **(Prága 7.30).** Átvitel **(Milánó, Varsó, Róma 9.00).**

Kempelen Farkas előadása a magyar rádióban Kempelen Farkasról. Vége kb. február 1934 jan. 24-én este 6.55-kor

Express hirdetések

Ebbe a rovatba délelőtt 10 óráig fogadunk el hirdetést. – A szombati és hétfői lapok részére a hirdetések már előző nap feladandók. – A legkisebb hirdetés ára 4 pengő.

Szezónvégi alkalmi árusítás
hihetetlen olcsón
csak február 3-ig
a KATSINKA utóda gyermek ruha-üzletben, Párizsi ucca 1

Leelőlegezett áruját
leltári árusításunk tartama alatt február 3-ig **félretesszük**
Neuman László
Rákóczi út 64.
Régebben a Kálvin téren.

100 P elegáns kiállítású **mértéköltöny** raktárunkon lévő téli, ősz-tavaszi **gyapjú divatszöveteinkből.**
Csak a leltári hetek alatt!
BLUM ÉS TESTVÉRE angol úriszabók VÁCI UCCA 31-33

Üzletberendezés
tolóajtós áruállványok, pultok, rézkirakatállványok üveglappal, gyermek kirakatbabák, üzleti csillárok, irodai üvegfal, asztalok stb.
olcsón eladók.
Párizsi ucca 1.
Bővebbet a házfelügyelőnél.

Háztulajdonosoknak díjtalanul ajánlok szakembert házfelügyelőnek, bármely összegű készpénzzel **Szabó Nagymező ucca 36.** Telefon: 16-8-13

Belvárosban családi **penziómat** jutányosan **BÉRBEADNÁM,** bankgarancia vagy más fedezettel rendelkező **úrinőnek.** »Úri megélhetés 69581« jeligére — Csak komoly referenciás teljes című levelét kérem.

Tüzifecskendőt
hézihajtásút jó állapotban **keresek.** Ármegjelöléssel „Fatelepre" jeligére. 1142

Bélyegek kilónként jan 31-ig. Régi magyar bélyegek szállítólevélszelvényen 1905–1915 évekből P 2.50 per kg. Árusítás és szétküldés: **Gerő** Reáltanoda ucca 4, szuterén

GALLÉRVÁSÁR
bécsi dupla ½ tctP 4.– **Kardos István** V. Gr. Tisza István u. 24 1143

Balaton legszebb helyén 16-szobás **penzió** élelmezése **bérbeadó** agilis, hozzáértő, ismeretséggel rendelkező egyénnek. »Kitünő konyha 1141« jeligére kiadóba

1- és 2-szobás uccai komfortos lakások azonnalra is kiadók
VI., Podmanicky ucca 51. 1140

Ügyvédi irodába
ajánlkozik cs. kely díjazásért fél- vagy egésznapi elfoglaltsággal, nyugdíjazás alatt álló fiatal **közegi főjegyző.** »Joghallgató 193431« a főkiadóba

Telefondíját gondtalanul fizeti, ha Telefondí.-gyüjtő automataperselyt használ. Megrendelhető **354-06.**

Cégváltozás
Alulirott cégtársak közöljük, hogy elsőhelyen alulirott Meiszner Antal „Meiszner és Társa" cégből 1933 december 31-én kivált, a céget másodhelyen alulirott Wittenberger István folytatja az év junius hó 30-ig változatlan szöveggel.
Meiszner Antal és Wittenberger István

Mozgószínház Pest-környékén, hangos, modern, uj berendezéssel, 250-személyes, teljesen felszerelve, havi 300 P tiszta bevétellel 3500 P-ért családi okokból **sürgősen eladó.** Érdeklődni: Nagymező ucca 36, félemelet 4

Elektromotor és gramofonhoz értő **konstruktőrt keresünk**
„Beszélőgép 14964" jeligére főkiadóba

Express hirdetések

Ebbe a rovatba délelőtt 10 óráig fogadunk el hirdetést. – A szombati és hétfői lapok részére a hirdetések már előző nap feladandók. – A legkisebb hirdetés ára 4 pengő.

Müselyempaplan 5.80
Virágos paplan..... 9.80
Brokátpaplan 14.80
Virágos satinpaplan... 17.80
FENYVES
Kálvin tér 7

135000/933. sz. rendelet alapján engedélyezett **vásárt rendez,** hihetetlen olcsó árakon
Székely
IV., Váműház körút 4
Saját érdekében nézze meg!

RUHACSERE! Becserélem viselt férfiruháit legdivatosabb gyapjúszövetre vagy legdrágábban megveszem. **Leitersdorfer.** Kisdiófa ucca 4. Tel. **352-83** 1078

BÉRAUTÓK luxus csukott kocsik km-ként **26** fillértől, óránként **3** pengőért. **Temetőbe 8 pengőtől Movolin-garázs,** VI., Király ucca 46. **146-34**

Használt ruhákért **csodálatos árakat fizetek** vagy a legfinomabb gyapjúszövetre becserélem **Fischbein,** Dob u. 25. Tel. **354-22.** 1077

Zálogcédulát mindenről, ékszer, szőnyeg, fehérnemű, varrógép és egyéb értéktárgyról, lejárat is veszek. Teréz körút 1/b.

RUHACSERE! Használt férfiruháit elsőrendű szövetre becseréli vagy **drágán** megveszi **Werthelmer,** VI, Teréz körút 29, I. 8. Tel. 27-7-32. — Hívásra házhoz jövök 1121

8 P **BÉRAUTÓ** temetőbe. Óránként **3 P** Általános bérautó **25-4-35**

VISELT RUHÁIT külföldi megbízásból, eredeti angol divatszövetre **cserélem ki** vagy a **legmagasabb áron megveszem.** Tel. **419-97** 1138

40.000 pengőt fél- vagy egyévi időtartamra, négyemeletes budai bérházra, első helyre **keresek.** Hozadék 19.000 P. Telefon 894-70

Elegánsan berendezett kétszobás hallos lakás eladó. Megtekinthető a déli órákban. Tátra ucca 25, I. emelet 1 1133

Kifényesedett **puhájából újat csinál** **„Ideál"** Nádor ucca 20. Telefon 21-9-60.

JÓFORGALMÚ iskolával szemben levő bevezetett **papírkereskedéshez** finanszírozó **társat keresek.** Lehet külföldi állampolgár is. Tartózkodási engedélyt megszerzem. Ajánlatot „Iskolapapír 3460" jeligére a főkiadóba kérek

BÉRAUTÓ 3 pengőért óránként. **UNIÓ,** Korall u. 4. **91-2-42.** **Használt autóeladás.**

Ügyvédet keresünk jól bevezetett cikknek ügyvédeknél való eladásához. Ajánlatok „Megélhetés" jeligére Rudolf Mossehoz, Váci ucca 18

Fiatal, jómegjelenésü nők könnyü akviziciós munkára napidíjjal felvételnek d. e. 10—11-ig, d. u. 5—½7-ig Erzsébet körút 18., földsz. 1.

Csupa finom holmi a **téli vásáron!** Rendkívüli olcsóság!
KOVÁCS VICTOR
IV., Petőfi Sándor ucca 11.
VI., Király ucca 2.

Rózsa szűcsnél
leltári vásárán
Egy sportkabát muffal ... P 55
Egy hosszú Bueno muffal P 145
(6 színben)
Egy perzsalábbunda muffal és szőrmedíszpárnával ... P 525

Jaeger Tanár Társulata
IV., Deák Ferenc u. 1 és Bécsi u. 5
52 év óta először tart leltári árusítást
Szabott árainkból
15% engedmény!

Böjt előtt felvidéki **juhtúróra** hordóvételnél kérjen ajánlatot: **Glatter utódától, Miskolc** 1124

Páncéliratszekrényt veszünk Sütők Ipartestülete Hársfa u. 21. 1132

MERAY tehertaxival
olcsón, gyorsan és megbízhatóan szállíthat árut, élelmet, csomagot, bútort stb.
Kocsi raksúlya 4 mázsa, pótkocsival 7 mázsa.
Telefon: 88-9-99

Nyelvtanuláshoz kiváló hangú asztali **gramofónok csoda olcsó árakon.** Eternola gramofongyár kiárusítása. V., Falk Miksa u. 24

3, 4, 6 szoba **uccai lakások májusrakiadók** Falk Miksa ucca **7.** sz. 1041

Előkelő angol finanszírozó vállalat Budapesten e hó 29-ig tartózkodó képviselője elsőrendű **szabadalmak iránt érdeklődik.** Teljes ajánlatok „British" jeligére Blockner hirdetőbe, Városház u. küldendők.

Gyógyintézetnek **15—16-szobás,** magányosan fekvő **Kertes villát keresek** Ajánlatokat tulajdonostól **„Gyógyintézet"** jeligére **Blockner hirdetőiroda,** Városház u.

Magánzálogházamhoz **tőkés társat keresek.** Ajánlatok „Bevált üzlet 1139" jeligére a kiadóba

Elsőrangúan bevezetett **Bridzs- és rómiszalón** a város legforgalmasabb helyén **társat keres.** Jelentkezni lehet d. u. 4-től tel.: 429-75 1137

Női fodrásszal **óhajt társulni** elsőrangú **kozmetikusnő** teljes, legmodernebb felszereléssel. — Jelige „Közös munkával" főkiadóba. 1135

Keresek azonnalra **1 szoba, hallos komfortos lakást** „Légfűtés" jeligére a fiókkiadóhivatalba, V. kerület, Vilmos császár út 62

Tíztonnás és kéttonnás abszolút megbízható **teherautó** állandó fuvarozásra **bérbeadó.** Grünfeld, Lajos u. 25. **Telefon: 518-19.**

ETERNA elszakíthatatlan **FÉRFIZOKNI** ára **3 pár P 6.50** Ha elszakad, kicseréljük

Leltári vásár! Divatos férfi reggelihez **flanell-köpenyt** viselt P 8.80
SZÉKELY JENŐ
Petőfi Sándor ucca 9.

Új ebédakció a **Metropole Söröző**ben Délben is egyék adagja **60** fillértől Estén-ként **Pertis Pali** muzsikál

Borotvapenge
GMB superbe **16 f**
ADRIA **20 f**
GMB arany **28 f**
megbízható! legtökéletesebb!
Mindenütt kapható!

Keresek **2 viselt ruhát,** amikért cserébe mérték után prima szöveteimből 1 újat **készíthetek** ráfizetés nélkül. Győződjön meg! Úriszabóság. Tel. **346-89**

A **DEBRECEN ÉTTEREMBEN** szerdán este megkezdődnek a régi híres **DISZNÓTOROS VACSORÁK!** Társaságok részére külön termek.

Kétszobás összkomfortos **uccai lakás,** központi fűtés, melegvíz, febr. 10-re **átadó.** Ugyanott **ebédlő, hálóbútor eladó.** Megtekinthető 9—12 között, V, Honvéd u. 18, V. em. 23 1144

Vegyészeti gyár elsőrendűen bevezetett márkával, **bőrkereskedőknél** kimutathatóan jól bevezetett **utazót keres** Ajánlatokat referenciák megjelölésével **„Ritka alkalom 1136"** jeligére a főkiadóba

Új házban **1- és 2-szobás** központifűtéses **lakások** **májusra kiadók** Dunapartnál, Sziget ucca 39. Tel. 918-65

Gőzkazánt kifogástalan állapotban cca 60 m² fűtőfelülettel, túlhevítővel, 12 atm. nyomásra, láncrostéllyal **megvételre keresünk.** Breuer Fivérek textilgyár, Pesterzsébet, Horthy Miklós út 50

Elutazás miatt, modern **háromszobás lakás** teljes **berendezése eladó.** Bútorok, csillárok, függönyök. Vilmos császár út 66, III. emelet 17.

BÉRBE egyes alkalmakra is **jó zongorát kap** a **MUSICA** R. T.-nál **VII., Erzsébet körút 43** Royal Apollo. Olcsó hangolás szavatosság mellett.

Ma a 15. oldalon is közlünk Express hirdetéseket

Mecsér András

Mecsér nem vállalta az irányított gazdálkodás kormánybiztosságát

— Az Est tudósítójától —

Már hónapok óta hiresztelik politikai körökben, hogy a kormány *fontos mezőgazdasági feladatok megoldása céljából Mecsér András pettendi földbirtokost államtitkári címmel a földmívelési minisztériumba kinevezni szándékozik.* Különböző formában bukkant fel ez a hír, amely legutóbb már úgy módosult, hogy

Mecsér Andrást az irányított gazdálkodás kormánybiztosává fogják kinevezni.

Az elmúlt napokban *konkrét tárgyalások folytak Mecsér András megbizatása* körül. Tegnap *délben Mecsér megjelent Gömbös Gyula miniszterelnöknél és ekkor véglegesen eldőlt ez a kérdés: Mecsér András nem vállalta a neki felajánlott szerepet.* Ma dél előtt

Kállay Miklós földmívelésügyi miniszter

Az Est munkatársa előtt nyilatkozott ebben a kérdésben és a következőket jelentette ki:

— Valóban *foglalkoztam azzal a gondolattal,* hogy *Mecsér András működését igénybe veszem és őt valamilyen formában a földmüvelésügyi minisztérium tevékenység körébe bevonjam. Mecsér* András kitünő gazda, aki különösen termelvényeinek értékesítésével megmutatta, hogy minden állami támogatás nélkül is lehet eredményesen gazdálkodni. Igy például a németországi piacon való terményértékesítés terén meglepő eredményeket tudott elérni.

— Most, hogy a tervgazdálkodás perspektívája kezd kibontakozni, — folytatta Kállay Miklós — *szükségét láttam annak, hogy valaki ilyen speciális termelési és értékesítési kérdésekkel összefüggő ügyekkel foglalkozzék és a minisztériumot ezekben képviselje.* Ezért felszólítottam Mecsér Andrást, hogy nem vállalkoznék-e a *minisztérium státusába belépve, e feladatkör ellátására.*

— *Mecsér* András azonban ajánlatomat azzal a megokolással hárította el, hogy ő elsősorban gazda lévén,

függetlenségét egyelőre nem óhajtja feladni,

kijelentette azonban, hogy *egyes feladatok megoldására kész örömmel vállalkozik és hajlandó engem, illetve a földmívelésügyi minisztériumot képviselni olyan ügyekben, amelyekben való eljárásával a gazdaérdekeknek önzetlenül szolgálhat.*

Kállay Miklós földmívelésügyi miniszter ezután még a következő közlést tette előttünk:

— Megemlítem még, hogy tárcám ügykörében az időszerű jogalkotások agrár vonatkozású törvények, jogszabályok előkészítésére *a vezetésem alatt álló minisztériumban törvényelőkészítő osztályt szervezte m* és ezzel *dr. Nizsalovszky Endre nyilvános rendes egyetemi tanárt biztam meg.*

Információnk szerint a földmívelésügyi minisztériumban

más érdekes személyi kérdések megoldása is küszöbön áll.

ezekre vonatkozóan Kállay miniszter még folytatja a tárgyalásokat.

Száraz idő

— Az Meteorológiai Intézet jelentése —

BUDAPESTEN MA DÉLBEN 0 FOK VOLT A HŐMÉRSÉKLET. Várható időjárás a következő 24 órára: Délkeleti légáramlással sok helyen ködös, különben száraz idő; a hőmérséklet nem változik lényegesen.

Nem változik az idő

— Az Est meteorológiai tudósítójától —

A szép, jobbára derült vagy csak kevéssé felhős időjárás *Európa jórészére kiterjeszkedik.* Lecsapódások csak *messze délen és északon* vannak. A derült égbolt ellenére erősebb hideg nem fejlődött ki, még a Kárpátok északi és keleti oldalán sem, ahol *a szép idő centruma* van.

Hazánkban tegnap napközben csaknem mindenütt *2—3 fokkal a fagypont fölé* vitte a napsütés a hőmérsékletet, *csupán egy-két vidéken tartott a köd egész nap.* Igy Békéscsabán csak —1 fok volt a legmagasabb hőmérséklet. Az éjjeli lehülés *most már a Dunántúl is erősödött.* Ott is —5 fok körüli fagyok voltak. Keleten —10 —12 fokig süllyedt a hőmérséklet.

Változást egy-két napig nem várhatunk, tovább tart a nappal enyhe, éjjel elég hideg, száraz idő. A reggeli órákban sokhelyütt köd jelentkezik.

Az időjárási elmek várható értékei Budapesten: legalacsonyabb éjjeli hőmérséklet —4, —6 fok, déli hőmérséklet holnap: fagypont körül. T. G.

Ma sem volt üzlet fővárosi kötvényekben

A fixkamatozású értékek piacán lefolyó események állnak ma is az érdeklődés középpontjában.

A szükséges kötvények olcsó árfolyamon való külső vásárlása folyamatban van és emiatt a tőzsdetanács kérelmére ma sem kötöttek üzleteket a fővárosi kölcsönkötvényekben.

A *részvénypiac* irányzata tartott, áru kevés van, úgyhogy a vevők kisebb áremelkedés után juthattak csak papirjaikhoz.

Az *aranypiac* szilárd, Napoleonért 30.60, színaranyért 5060 pengőt fizettek nyitáskor.

Az értéktőzsdén a hivatalos forgalom *üzlettelenül* indult.

Kőszén (263) 263—264, Salgó (20.3) 20.4, Rima (18.7) 18.8, Schuller (—.—) 10, Chinoin (3.2) 32, Flóra (—.—) 9, 1933. évi állami kötvény (100) 100. Hadikölcsönök: I—V. (0.24) 0.24, VI—VII. (0.17) 0.18 II—VII (0.17) 0.18, IV. (0.15) 0.15, V. (0.15) VIII. (0.16) 0.18.

Szilárd a gabonatőzsde.

A gabonatőzsdén a kiviteli lehetőségek újból élénkebb forgalmat támasztottak fel.

A véleményes vásárlások egész sorát bonyolították le emelkedő árak mellett. Már a nyitáskor a búza és a rozs iránti érdeklődés 10—15 filléres árjavulást idézett elő.

A kalászosok drágulása maga után vonta a *takarmánynemüek* áremelkedését is, bár ezekben jelentéktelen a forgalom, sőt tengeriből az első félórában egyetlen tételt sem ajánlottak

Felelős szerkesztő és kiadó: Salusinszky Imre
Szerkesztő: Kemény Simon
Kiadótulajdonos: Az Est lapkiadó r.-t.
Igazgató 1910-től 1930-ig: Sebestyén Arnold
Az Est-lapok külföldi fiókkiadóhivatalai: Wien, I., Kohlmarkt 7.
Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza
Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat nyomása. (Nyomdaigazgató: Wózner Ignác.)

Kempelen Farkas

Irod

Pesti Hirlap 1908. nov.
29. (Kempelen-sakk-
gép rediviva.)

U. 127

Elmondva benne a
sakkozógép histo-
riája.

Kétszáz éve született a sakk-gép magyar feltalálója

Kempelen-ünnepségek lesznek Budapesten

Néhány hónap mulva kétszáz esztendeje lesz annak, hogy a romantikus életű *Kempelen* Farkas 1734-ben megszületett. Félszázaddal később a »*Magyar Hirmondó*« című ujság 1783. évi XLIII. számában érdekes módon írta le Kempelen európai feltűnéskeltő találmányát, a *sakk-masinát*. Maga II. József császár kérte fel Bécsben Kempelent, hogy vigye európai körútra a csodagépet. Ez meg is történt. Berlin, London, Párizs és Pétervár uralkodói és előkelőségei egyformán megcsodálták a török pasát, aki nem húsból és vérből való volt, csak egyszerű, prémes kaftánban, turbánba bujtatott fafigura és mégis hibátlanul végezte a húzásokat, világhíres sakkjátékosokat könnyen megmattolt. *Kempelen* Farkas magyar földön 1769-ben készítette el csodásan precíz sakkmasináját. *Pozsonyban* félévig dolgozott automatáján. A sakkmasinát Kempelen egyik jóbarátja, von *Windisch*, a »*Nemzeti Plutarkus*« című egykorú lap szerint így írta le:

— Ez a masina negyedfélláb hosszuságu, két láb szélességü és harmadfélláb magasságu kasznyi volt, olyan formáju, mint eggy irószekrény, négy mozgó lábakon állott, amelyeken ide s oda lehetett az egész masinát tologatni. E masina megett egy férjfi fakép, török köntösbe öltözködve, közép termetü, a melly a jobb kezével a kasznyira könyökölt, a bal kezében pedig egy hosszu száru török dohányzó pipát tartott, olyan positurában, mintha éppen abban a szempillantásban vette volna ki a szájából. Mikor a játék elkezdődött, olyankor a Török Basától mindég elvették a hosszuszáru pipáját, mert a balkezével játszott. Legelől mindég ő ment, vagy a játékot mindég ő kezdette. Mig a játék tartott, az alatt a játszó társának minden menetelekor eggyet szokott bakkantani, vagy billenteni a fejével és köröskörül hordozta vigyázó szemeit a sakktáblán. Mikor a sakk a királynénak volt, akkor mindég kettőt szokott billenteni a fejével; mikor a sakk a királynak volt, akkor mindég hármat. Ha pedig a jádszó társa vele kötelődszködni akarván, hamisan ment, vagy ötet mesterségében próbálni akarta, ollyankor bosszankodva és haragosan rázta a fejét, miért hogy kötekedik vele. Valamennyiszer ez a néma játékos eggyet ment, mindannyiszor lehetett a masinában belül hallani a kerekeknek, a csigáknak és a rugótollaknak, görgöknek zugását, amely az asztali óra lefolyásához hasonlitott.

Kempelen 1804 április 2-án halt meg, Károly nevü fia eladta a gépet *Maelsel* Lénárt híres mechanikusnak, a metronom zeneműszer feltalálójának, aki a negyvenkét életnagyságú figurával játszó zenélőgépet, *a panharmonikont* is feltalálta. Már övé volt a sakkmasina, mikor *I. Napoleon* császár 1809-ben Schönbrunnban játszott vele és *a gép őt is legyőzte*. A legenda szerint ekkor haragjában úgy vágta képen a török pasagépet, hogy az egészen összetört. Ez azonban nem így történt: csak a sakkfigurákat dobálta össze a császár bosszúságában. Maelsel Napoleon mostohafiának, Eugene de *Beauharnais*-nak adta el a masinát titkával együtt 30.000 frankért. Később Amerikába került a szerkezet. 1844-ben még látták, de azután nyomaveszett.

Kempelen Farkas születésének kétszázados évfordulóján *nemzetközi emlékünnepséget rendeznek Budapesten*. Le akarják játszani a legérdekesebb sakkmérkőzéseket, amelyek annakidején kiváló sakkmesterekkel szemben is a rejtelmes pasabajnok győzelmével végződtek. Most folyik ezeknek a meglepő játszmáknak az összegyüjtése és ha hiteles módon elegendőt összehoznak belőlük, akkor a budapesti ünnepség alatt külföldi és magyar mesterek küzdelme eleventi fel *a sakkautomata régi bravúrjait*.

A tej baktériummentesítése elektromos áram segélyével

Köztudomású, hogy a tej megsavanyosodását a bakériumok okozzák, melyeket a nagy tejgazdaságok légmentesen elzárt edényben való forralással igyekeztek elpusztítani. Egy német kémikus most e célra sokkal tökéletesebb eljárást vezetett be. A tejet egy nagy tartányba összegyüjtik és 2200 Volt feszültségü áramot bocsátanak rajta keresztül, mely megöli az összes baktériumokat. Az igy kezelt tej minőségét és izét nem befolyásolja a fenti kémiai eljárás.

Tavaszra kész a debreceni stadion

Május végén akarják a *Debreceni Hét* keretében, országos ünnepséggel felavatni a nagyerdei stadiont, amely az *Ország legmodernebb versenytere* lesz. Az építkezés munkája annyira előrehaladt, hogy ez semmiestre sem hátráltatja a Debreceni Hét megtartását. A tribünök már készen állanak, csak a tetőt kell még fölszerelni és *a pálya is csaknem teljesen elkészült*. A földmunkákat teljesen befejezték.

⊙ **Tiszabecsig hajózhatóvá akarják tenni a Tiszát.** *Zemplén megye* törvényhatósága határozatot hozott, hogy feliratilag sürgeti a kormánynál *a Tisza hajózhatóvá tételét Tiszabecsig*. A határozatot átiratban megküldték a társtörvényhatóságoknak, hasonló irányú akcióra kérve őket. *Szabolcs, Hajdu, Szatmár, Bihar*, valamint *Debrecen* törvényhatósága csatlakozott a fölterjesztéshez.

⊙ **A Tanácsadó Mérnökök Testülete** szerdán tartotta első rendes közgyülését dr. kendi *Fináy* István elnöklete alatt. Úgy a Mérnöki Kamara, mint számos más mérnöktestület is képviseltette magát. A közgyülésen *Kiss* Árpád titkár számolt be a testület elsőévi működéséről, majd a folyó ügyek elintézése után *Kelemen* Móric tartott »A mérnök szerepe a gazdasági életben« címen előadást. Utána dr. *Fonó* Albert ismertette a tanácsadó mérnökök nemzetközi szövetségét, amelynek a magyar Tanácsadó Mérnökök Testülete is tagja. A közgyülléssel egyidejüleg megjelent a testület első évkönyve is. Az évkönyv részletesen ismerteti a tanácsadó mérnök munkakörét és hozza a tagok névsorát az egyes különleges működési szakok feltüntetésével.

Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. nyomása. Nyomdaigazgató: Wózner L.

Kempelen Farkas

1933 DECEMBER 20 SZERDA

NÉPSZERŰ TUDOMÁNYOS ÉS TECHNIKAI NAPLÓ

A PESTI NAPLÓ INGYEN MELLÉKLETE

Fekete építészkarácsony

Fekete esztendő után fekete karácsony, legalábbis nekünk — építészeknek fekete.

Nem a nyomasztó gazdasági helyzetet átkozzuk, mert érezzük, tudjuk biztosan, hogy még ezekben az időkben is meg tudnánk állani a talpunkon, minden különösebb segitség nélkül. De ehez az kellene, hogy hagyjanak bennünket békében dolgozni az »illetékes« hatalmak és ne nyomoritanának meg minduntalan érthetetlen rendeletekkel.

Kapunk mi karácsonyi ajándékot. Nem lesz benne köszönet

Az adómentesség megszüntetése, az uj fázisadó, a tervezésnek ismét szabad prédává való minősitése, mindmind olyan szörnyüségek, amikkel nemcsak az építészi kar életlehetőségeit veszik el, de az egész ország fejlődésének is mesterségesen és oktalanul gátat vetnek.

Elkeseredett lelkekre talál ez a karácsony, mert kétségbeesetten látjuk előre a jövőt, ami nekünk fog igazat adni, nem pedig a pénzügyminiszternek, aki nem akarja az építkezéseket támogatni, sem a kereskedelmi miniszternek, aki megengedhetetlennek tartja, hogy a tervezéssel kizárólag csak az arra hivatottak és képesitettek foglalkozzanak.

Ahoz, hogy megélhessünk, sokan vagyunk, ahoz viszont, hogy kellő hangerővel tudjuk képviselni jogos érdekeinket — kevesen . . .

A politikai rövidlátás csak azt nézi egyelőre, melyik oldalon van számbeli túlsúly. És sajnos, ha a mérleg egyik serpenyőjére teszik az építőmestereket és kőművesmestereket, a másikra pedig az építészeket, nem kétséges, merre billen a mérleg nyelve. Arról nem is szólva, hogy mi történik, ha az egész épitőszakmával szemben, a mérleg túloldalára a háztulajdonosok befolyását helyezik.

Karácsony van, Nem illő dolog ilyenkor békétlenkedni. De ne vegyék tőlünk rossz néven, ha nem tud a szánk köszönő szóra nyilni azokért, amiket az év folyamán és különösen most, karácsony táján kaptunk . . .

Tabéry Iván
müépitész

Az építkezés válsága

A pénzügyminiszter úr és a háztulajdonosok érdekcsoportjának álláspontja szerint a gazdasági válság közepette is megnyilvánuló építési kedv *gazdaságilag veszélyes és intézményesen korlátozandó*. Ezen álláspont érvényesitését célozza többek között *a 30 éves házadómentesség elejtése*, a közületek (OTI, MABI) építési célra szolgáló tartalékainak *öreg házakba* való invesztálása (bajbajutott háztulajdonosok és immobil pénzintézetek szanálása), és most újabban *az építési anyagok tervezett fázisadója*.

Az uj fázisadó

1934 február 1-én életbelép az építési anyagok uj fázisadója, amely az eddigi forgalmiadóteherrel szemben hozzávetőlegesen *50—60%-os emelkedést jelent!*

	%
Cementre	16
Épületfára, asztalosmunkát is beleértve	12
Homokra, mészkőre	8
Márvány, alabástrom, gránitra	20
Kavicsra	8
Aszfalt, bitumen, aszfalttermékekre	10
Téglára, fedélcserépre (nem tűzálló)	10
Agyagcsőre, máznélküli (nem tűzálló)	8
Kövezőanyag, keramittégla, keramitkő, 30 mm-nél nagyobb vastagságban	8
Különböző műszaki cikkek, sav- és lúgállók	10
Fal- és padozóburkolólap, agyagból, maximum 30 mm vastagságban (nem tűzálló)	10
Nemesvakolat, művakolat	10
Csempe, kályha- és tűzhelyalkatrész, épületdísz	10
Gipsz és gipszárukra	10
Égetett mészre	12

A papírforma szerint tehát az 1932-ben felhasznált cca 18 millió értékű *téglát*, amely túlnyomórészben két kézen ment át, az eddigi forgalmiadórendszer szerint *erőtt 1 millió pengő adó helyett 10-os, azaz 1.800.000 pengő összeg terhe né.* Hasonlóképpen az 1932. évben felhasznált 10 millió pengő értékü *portlandcement* 600.000 pengő helyett 16%-ot, azaz 1.600.000 pengőt jövedelmezne az államkincstárnak.

A mult tapasztalata

A mult esztendők tapasztalata bizonyitja, hogy *az adóterhek emelése csökkenti a fogyasztóképességet és ezzel illuzóriussá teszi azt az adóbevételt*, melyet a költségvetés összeállitásánál figyelembe vettek. Ezzel szemben *a fogyasztóképesség mindennemü erősítése*, történjék az derekt vagy indirekt uton, a munkabérek emelésével, a közterhek csökkentésével vagy munkaalkalmak feltárásával, serkentőleg hatott a gazdasági élet vérkeringésére, *emelte a fogyasztást és az állam adóbevételeit*.

Végtelenül káros tehát az az állásfoglalás, amely a multbeli ta-

pasztalatokkal és a külföld jól bevált gyakorlatával szemben a gazdasági helyzet romlását, jelen esetben a lakbérek további csökkenését megakadályozandó olyan eszközökhöz folyamodik, melyek *a termelőköltségek emelésével a munkaalkalmak csökkenését, tehát a fogyasztóképesség összezsugorodását eredményezhetik.*

Mindenesetre meggondolásra készteti az a körülmény, hogy 1930—31-ben befolyt 73 millió pengő kincstári házadójövedelem 1931—32-ben 65.8 millió pengőre csökkent. Ha meggondoljuk, hogy ez a csökkenés a gazdasági helyzet romlásának természetszerű következménye és semmiképpen sem könyvelhető el a termelőmunka kárára, nyilvánvalóvá válik, hogy *az adóprés végnélküli alkalmazása tényleges jövedelmet nem hozhat.* Ez az út csak egy irányba vezethet: az újabb munkanélküliség felé, a lakásigények további összezsugorodásához és a kincstár adóbevételeinek újabb veszteségeihez.

A progressziv házadó

A nemzeti munkahéten tartott mérnökkongresszus eredményeképpen megállapítást nyert, hogy a *székesfőváros egészségtelen lakásfölöslege elsősorban a háború óta elmaradt bontási tevékenység következtében állott elő.* Misem kézenfekvőbb tehát, hogy a helyzet kulcsát ezen természetes szelektálási folyamat elősegítése szolgáltatja.

A főváros évi lakásszaporulata 1924 óta átlag 2000 lakás körül mozog. Ez a lakásszaporulat korántsem tú'zott, mert *megfelel a főváros utóbbi évtizedeinek statisztikája szerint megállapított természetes lélekszaporulatának.* Nem a természetes fejlődés lefolyásában rejlik tehát a helyzet megoldása, mert ezzel legfeljebb az egészséges életfunkcióban állhatnak elő zavarok. Az építési költségeiket sokszorosan amortizált öreg házak korszerinti progresszív adóztatása az egyetlen lehetősége a kincstári érdekek védelmének. Az adóprés csakis ilyen módon végezhet konstruktív tevékenységet, mert állandó nyomással válik, amely folytonfolyvást regenerálódásra, újjáépítésre ösztökéli a házba invesztált tőkét.

A családiházépítés

Sok szó esik a családi házak építése ellen. Le kell szögeznünk, hogy *tervszerű irányítás mellett a családiházénítkezés aránylag a legszerencsésebb építési tevékenység.* Egyrészt kevés lakást szolgáltat aránylag magas befektetéssel, másrészt a legszélesebb körben foglalkoztatja az építőiparostömegeket. Nemzetpolitikai jelentősége pedig bármely más lakóforma felett elérhetetlen magasságban áll.

Ezek szerint tehát úgy a polgári középosztály, mint a kisipar érdekei amellett szólnak, hogy *a családiházépítkezés nem hogy korlátoztassék, hanem az eddigi kereteken túlmenően intézményes támogatásban részesüljön.*

Vitéz Sándor József,
a Tervező Magánépítészek Országos Egyesülete titkára.

Tisztességtelenversenyper épületanyagkereskedők között

A tiszaszentmártoni árvízveszedelemmel kapcsolatban igen sok gazda szenvedett *árvízkárt*, úgyhogy a kár helyreállítására aránylag nagyszabású építkezés indult meg a községben.

Káin József kisvárdai cég az árvízkárosult gazdáknak ajánlatot tett építési anyagok eladására és velük részletes tárgyalásokat is folytatott, azonban a károsult gazdák úgy látták érdekeiket legjobban megvédve, ha más kereskedők ajánlatát is igénybe veszik s azután határoznak az építési anyagok megvásárlását illetően.

Így történt, hogy *Rosenbaum* Fülöp mándoki kereskedő is összeköttetésbe került a károsult gazdákal, akiknek ő is adott ajánlatot. Ebből *tisztességtelen versenyper keletkezett*, amelyet Káin indított Rosenbaum ellen azon a címen, hogy utóbbi ismerte a Káin-cég ajánlatának tartalmát s *ennek ismeretében* tett kedvezőbb ajánlatot, hogy a szállítást *a maga részére szerezze meg.*

A bíróság széleskörű bizonyítást folytatott le, nevezetesen kihallgatta az árvízkárosult gazdákat s a bizonyítás eredménye alapján a *Kúria* negyedik polgári tanácsa most a keresetet *elutasította.*

Az ítélet megokolása szerint Rosenbaum az árvízkárosult gazdáknak csak azután tett ajánlatot építési anyagok szállítására, amikor előbb maguk az érdekelt gazdák közölték vele, hogy az építési anyagot a Káin-cégtől még nem rendelték meg s azt *onnan fogják beszerezni, ahol legolcsóbban kapják.* Az érdekelteknek e nyilatkozata után Rosenbaum *jogosan tehetett eladási ajánlatot* annál is inkább, mert a perben semmi adat nem merült fel arra, hogy Rosenbaum az árvízkárosult gazdákat akár közvetlenül, akár közvetve rábírni törekedett volna a Káin-cég ajánlatának visszautasítására. Cselekménye tehát *a tisztességtelen versenyről szóló törvénybe nem ütközik.*

Beszüntették a világ egyik legnagyobb közmunkáját

A hollandusok mintegy tizenöt évvel ezelőtt kezdték meg a Zuider-tó lecsapolását s e munka révén körülbelül 5000 négyszögkilométer terület szabadult volna fel a víz alól. A gazdasági válságra jellemző, hogy e nagyméretű közmunkát kénytelenek voltak abbahagyni. Az előirányzott összeg elfogyott s a további munkálatokat biztosító fedezetről nem tudnak gondoskodni.

Az építőiparművészek is rendeletmódosítást kérnek

Az *Országos Magyar Kir. Iparművészeti Iskola* hatéves tanfolyamát sikeresen elvégzett *okleveles építőiparművészeknek tervezői és művezetési jogát* kérjük biztositani mindazon kisebb lakóépületekre vonatkozólag, amely épületfajokat a kereskedelemügyi miniszternek »A fentartott mérnöki munkákról« szóló 1929. évi augusztus 6-án kelt 127.000/1929. számú rendelete *nem soroz a magasabb műszaki tudást igénylő építészi és mérnöki munkakörbe.* A fentnevezett törvénycikk 1. §-ának 14. pontja alapján kérjük tehát az okleveles építőiparművészek tervezői és művezetői jogát biztosítani oly lakó- és magánépületekre, amelyek egy alagsort vagy pincesort, a földszintet és a beépíthető tetőürt ide nem értve, *két emeletnél nem magasabbak.*

Az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola növendékei

Ipari tanfolyamok:

Lokomobil és cséplőgépkezelői tanfolyam nyílik meg január hó 3-án a budapesti m. kir. áll. felsőipariskolában. A 12 hétig tartó esti tanfolyam tandíja 29 pengő 30 fillér. Beiratkozni VIII., Népszínház ucca 8. I. em. 25. sz. alatt lehet. Szükséges okmányok: egy évnél nem régibb erkölcsi bizonyítvány, anyakönyvi kivonat. Ezenkívüli igazolandó a mesterség is.

Motorkezelői tanfolyam nyílik meg január hó 8-án a m. kir. áll. felsőipariskolában. A 7 hétig tartó esti tanfolyam tandíja 20 pengő. E tanfolyamon a különböző rendszerű motorok szerkezetét és kezelését tanítják. Beiratkozni VIII., Népszínház ucca 8. I. em. 25. sz. alatt lehet.

Villamoshegesztők szakoktatása. A Magyar Műszaki Szövetség villamoshegesztő továbbképzőjének most kezdődő elméleti és gyakorlati előadásaira még 3 napig lehet beiratkozni V., Kádár ucca 5. sz. alatt.

Konkurrenst kap a Panama-csatorna

Háromnegyedmilliárd aranydollárba kerül a Nikaragua-csatorna megépítése — Csak ne nevezzék ezentúl a „panamát" „nikaraguának . . ."

Newyork, december 19.

D. P. *Barrow* mérnöktanár egyik szenzációs előadásából arról értesül az amerikai közvélemény, hogy komoly mérlegelése és ellenakciók vannak folyamatban egy grandiózus terv körül, amely a Panama-csatorna versenytársának, *a Nikaragua-csatornának megépítését tartalmazza.* A terv mellett szól az, hogy a Panama-csatorna *elérkezett teljesítőképességének határáig.* Több mint 60 hajó nem haladhat át a zsilipeken, már pedig ezt a kapacitást máris elérték az Atlanti óceánból a Csendes óceánba és fordított irányba menő hajók. A Nikaragua-csatorna építése mellett szól az, hogy *rendkívül nagy lendületet adna a munknélküliek elhelyezésének.*

Ellene szól elsősorban az, hogy a Panama-csatorna *alig négyszázalékosan* hozza be a kamatokat, már pedig ha a Nikaragua-csatorna, különösen ha szélesebb volna, megépülne, a Panama-csatornát természetszerűen sokkal *kevesebb hajó venné igénybe*, így elsősorban *a délamerikai hajók* használnák fel átjáróul a konkurrens csatornát. A terv ellen azzal is érvelnek, hogy a Nikaragua-csatorna megépítése nem kevesebbe, mint *háromnegyedmilliárd aranydollárba kerülne.* Ez természetesen csak egy része a kulisszák mögött és immár a nyilvánosság előtt is megindult érvharcnak. Magától értetődik, hogy a cikkek és szónoklatok egyrésze nem mulasztja el eleve figyelmeztetni az intézőköröket, vigyázzanak, nehogy *a »Panama«-fogalmat*, amelynek mint ismeretes, a Panama-csatorna építésével kapcsolatos monumentális visszaélésekben volt az eredete, *a »Nikaragua« fogalma elhomályosítsa*, vagyis gondoskodjanak róla, hogy a szélesebb csatorna ne jelentsen egyúttal *nagyobb építési panamát is.*

Szerepet játszik azután az érvelésben az a világpolitikai mozgalom is, hogy *az új csatornán át gyorsabban lehetne az amerikai hajóhadat a Csendes óceánra és a japán vizekre vezényelni.* A kérdés nemzetközi jogi része el van intézve, mert az Egyesült Államok kormánya annakidején nem annektálta ugyan Nikaraguát, de a nikaraguai zürzavarból kihalászta magának azt a szerződést, amely az Egyesült Államoknak biztosítja az esetleges *csatornaépítés kizárólagos jogát.* Lehet, hogy *Roosevelt*, aki egyetlen nagy kérdéstől sem riadt eddig vissza, kimondja a nagy szót: *a Nikaragua-csatorna megépítendő!* Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha előbb sikerül az elnök pénzügyi és gazdasági rekonstrukciós terve. Ebben az esetben a két csatorna versenyétől sem kellene tartani, mert *ha felélendül a gazdasági élet*, akkor élénkül a forgalom is.

A fényképésznél

Műhelylátogatások a nagy válság idején

A legkitűnőbben képzett, hosszú külföldi tapasztalatokkal rendelkező fényképészre tessék gondolni, akinek a város középpontjában modernül berendezett műterme van, ahol hiánytalanul ott függnek a tapétázott falakon a város előkelőségeinek aranykeretes fényképei, mert ejh, hiába no, még most a huszadik század dereka táján is az a helyzet, hogy nem a művészieg remekül sikerült, jelentéktelenebb egyének, hanem az igazgató, a plébános, a gazdag ügyvéd és a tanácsos urak arcképeit teszi ki közszemlére a jó üzleti érzékkel bíró fényképész.

Igen szimpatikus, ősz haja ellenére még nagyon is mozgékony férfi a mester, aki 35 évvel ezelőtt Temesvárról származott ide, de — és ezt büszkén említi — már azelőtt több éven át Bécs egyik legelőkelőbb fényképészeti műtermét vezette.

Ő tehát nem az amatőrségből felcseperedett fényképészgenerációból való, ő nem zöld és piros festékek alkalmazásával éri el a színhatást, ő vérbeli ősfényképész, aki ha kell, egy esetnél tiz felvételt is csinál!

A műterem üvegfedele élesen sziporkázik a tündöklő szeptemberi napfényben, szabályozni kell a világosságot, s ezért hosszú rúddal a kezében figyelmesen tologázza előre-hátra a menyezetről lecsüngő sötétszínű függönyöket a karcsú fényképészsegéd.

A mester ugyanis felvételhez készülődik, vasárnap délelőtt, nagymise utáni idő van, s két, gömbölyűarcú tanyai hajadon áll szégyenlősen, egymás kezét szorongatva a fényképezőmasina előtt, amelybe a mester szertartásos mozdulattal éppen most helyezi el a lemezt.

Egy kis igazgatás, pár nyájasan ejtett figyelmeztető szó az ünnepélyességbe kövült hajadonok felé, azután megnyomódik a zsinór végén fityegő gomb, halkan kattan a gép és már készen is van a felvétel. A most már bátran viháncoló lányok távozása után pedig a mester azonnal rendelkezésemre áll.

Szinte rosszkedvűvé tesz, hogy ő is, mint minden iparos, az első percben már félelmetes zuhatagként árasztja felém a panaszt! Elmondja, hogy a békében, mint magányos ember összespórolt igen tekintélyes vagyont, ami azonban mostmár végkép elúszott, mert ő természeténél fogva optimista lévén, nem akarta tudomásul venni, hogy elmaltak a régi jó aranytermő idők.

Ő a legutóbbi évekig ugyanolyan luxusszal felszerelve vitte az üzletet, mint azelőtt, ugyanúgy élt, évenként egyszer néhány hétre ugyanúgy külföldi tanulmányútra ment és a régi fizetésekkel, teljes létszámban megtartotta a személyzetet.

— Mindez azonban még nem tett volna tönkre, — mondja felhevülten — de rámszakadt az újabb és újabb adók mindent elsöprő szörnyű áradata, ezek ellen elsőrendűnek ismert üzletem miatt védekezni nem tudtam s így föltartóztathatatlanul bekövetkezett a vég!

Most egyetlen rosszfizetésü segéddel dolgozom és az képező legfőbb gondoma' hogy a várost szakadatlanul járó ál-arcképnagyító, de a valóságban felvételekre vadászó ügynökökre lesek, s a szakmámban kontárkodó amatőrök pusztításának igyekszem gátat vetni minimális sikerrel.

Hogy az üzlet megközelítőleg sem megy úgy, mint ezelőtt csak még nehány évvel is, azt hiszem, erről szólnom sem kell! De aztán aki fényképezteti is magát, hát annak sem sürgős a képek elvitele. Vannak itt képek uram, amelyeket két év óta rakosgatok ide-oda, s a könyvet kell felnyitnom, ha meg akarom tudni, hogy a gazdájuk kicsoda.

Vannak aztán olyanok is, akik elviszik ugyan a képet, de nem tartják fontosnak a fizetést! — Itt a mester mosolyogva rámnézett s én kezdtem rosszul érezni magam, mert már kezdte is lapozgatni az adósok könyvét. Láttam, hogy itt egyetlen kiút van csak, ha nem akarom meglátni valamelyik lapon a saját nevemet, s ezért hirtelen elbúcsúztam a kitünő fényképésznestertől.

Soós Imre
ipartestületi jegyző

VASÁRNAPI KÖNYV

TARTALOM: Kempelen, az ezermester. — Prémes állatok. — Egy eltűnő népfaj. — A cserekereskedés újból föléled. — Hasznos tudnivalók.

(A cikkek és képek átvétele tilos.)

Kempelen Farkas.

Kempelen Farkas

ELŐFIZETÉSI DÍJA: 1 ÉVRE 6 P, FÉL ÉVRE 3 PENGŐ. — 1 SZÁM ÁRA 12 FILLÉR.

1934. I. félév 3. **XXIV. évfolyam**

KEMPELEN, AZ EZERMESTER

— Természettudós és mérnök. — Tökéletesíti a gőzgépet, föltalálja a gőzturbinát, írógépet szerkeszt, éveken át dolgozik a beszélőgép megalkotásán, megveti az élettani hangtan alapját. — Világhírt nem komoly találmányai szereztek neki, hanem a sakkozó gép. —

Kétszáz évvel ezelőtt, 1734 január 23-án született Pozsonyban, Kempelen Farkas, a kiváló gépszerkesztő lángelme. A család, amelyből származott, idegenből, valószínűleg Angliából került hozzánk. Apja, Engelbert, a pozsonyi vámhivatal igazgatója, mint akkoriban mondták, «főharmincados» volt. Abban az időben a nemesi családok, ha úgy találták, hogy odahaza nincs elegendő tér érvényesülésükre, új hazát kerestek maguknak. Különösen, ha katonai rangokra vagy udvari tisztségekre, magasabb hivatalokra vágytak, amelyek elérésére otthon nem igen volt kilátásuk. Ezek fölajánlották szolgálataikat valamelyik külföldi uralkodócsaládnak s ezek rendesen szívesen fogadták őket, mert az ilyen bevándorolt nemesek (indigénák) az uralkodóház érdekeinek buzgó támogatói voltak olyankor is, midőn a bennszülött nemesek a maguk jogait hangoztatva szembehelyezkedtek az uralkodóházzal. Különösen a Habsburgok fogadták szívesen az ilyen jövevényeket, akikben nem volt magyar nemzeti érzés s akikre így mindig biztosan számíthattak. Amidőn Magyarország felszabadult a török uralom alól s a nagy viharok után megkezdődött az ország berendezésének, újjászervezésének nagy munkája, a sok vért vesztett magyar földre nemcsak külföldi telepesek jöttek, hanem hivatalt kereső külföldi nemesek is nagyobb számban, mint máskor. Ebben az időben került Pozsonyba Kempelen Engelbert is, az indigéna nemes, akire a vámhivatal vezetését bízták.

Kétségtelen, hogy az ilyen indigénák között voltak értékes, tehetséges, nagyműveltségű emberek is, akiket nem a kalandorszellem, a gyors meggazdagodás vágya vezetett, hanem igyekeztek javára válni az új hazának, ahová a sors vetette őket. Ilyen ember lehetett Kempelen Engelbert is. A pozsonyi főharmincados, utóbb udvari tanácsos, igen művelt ember volt, nem harácsolt össze magának nagy vagyont, amit pedig könnyen megtehetett volna, hanem arra törekedett, hogy fiainak kitűnő nevelést adjon. Három fia volt s mind a három szép pályát futott meg. A legidősebb, András, csillagásznak készült, majd tanár lett a bécsi lovagakadémián, később követségi titkár és udvari történetíró. Végül egyházi pályára lépett s mint kanonok halt meg Pozsonyban. Középső fia, János, katona lett s a tábornoki rangig vitte. A legfiatalabb, Farkas, jogot végzett Bécsben s már 17 éves korában kinevezik fogalmazónak a magyar udvari kamarához. Hat év mulva titkár, néhány év mulva pedig udvari tanácsos. A hivatalnoki ranglétra egyik legmagasabb fokára jut, midőn 52 éves korában a magyar udvari kancelláriánál konziliárius lett, ami ma körülbelül az államtitkári rangnak felel meg.

Mint hivatalnok elsőrangú munkaerő. Neki a hivatal nem nyűg, hanem kellemes, szórakozást nyujtó munkaterület. Hivatalnokoskodását azzal kezdi, hogy Mária Terézia magyar törvényeit lefordítja németre s munkájával olyan megelégedést kelt a szakemberek előtt, hogy

Mária Terézia fogalmazói kinevezésére sajátkezűleg ezt írja: «a magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú Kempelen úrban». Hivatalnokoskodása közben egyre jobban a műszaki tevékenykedésnek szenteli magát. Kevés ebben az időben az olyan ember, aki ért a gépekhez s mindenki bámulattal adózik a fiatal udvari tanácsos ebbeli ügyességének. A schönbrunni császári palota parkjában szökőkutakat készít. A himlőben megbetegedett királynő számára betegágyat szerkeszt, amely különböző helyzetekbe, magasságokba állítható be s áttolható egyik szobából a másikba. Bécsben, újfajta gőzgéppel kísérletezik, amelyet maga szerkesztett s amely már nemcsak vizet tud szivattyúzni, mint az addig ismert gőzgépek, hanem forgattyúval van ellátva, ami áttétel útján a gőz erejének végtelenül sokféle fölhasználását tette lehetővé. Erre ugyan később a gőzgép föltalálója, az angol Watt is rájött, de Kempelen lángesze korábban meglátta a gőzgép tökéletesítésének lehetőségeit. Szerkesztett egy másik gőzerőre működő gépet, amely a gőzturbina ősének tekinthető. Két gőzgépére szabadalmat is kapott. Merész alkotó szellemének a bizonysága egy nagy csatorna megtervezése, amely a Dunát az Adriai-tengerrel kötötte volna össze s amelynek a megvalósítása természetesen az anyagi eszközök hiánya következtében elmaradt. Kempelen később igazgatója lett a magyarországi sóbányáknak, irányítója a délvidéki német telepítésnek, vezetője a budai királyi palota építésének, műszaki tanácsadója a Ferenc-csatorna munkálatainak, amely alkalommal «tűzzel és párával dolgozó gépe» is jó szolgálatokat tett.

Kempelen Farkas csak külsőleg volt hivatalnok, udvari tanácsos, lelke mélyén természettudós volt és mérnök egyszemélyben. Elétvesztette az időt, korán jött a világra. Modern ember volt, a mi korunkba illett volna. Megsejtette azt, amit mi már tudunk, látunk, hogy a világ, az élet formálója a gép. A természet titkainak a búvárlója az értelmes, mozgékony szellemű, leleményes ember kezét szinte kényszeríti gépek szerkesztésére. Kempelen követte sejtéseit, életének javarészét találmányokra, gépek szerkesztésére fordította. Nagyszerű gyakorlati érzékét bizonyítja, hogy életének vége felé írógépet is szerkesztett a vak zeneművésznő, Paradis Teréz számára. Egyszerű, kezdetleges gép lehetett ez, nyomtatni lehetett vele valahogy a betűket. A gép ma már nincs meg, csak egy vele írt levél maradt meg a bécsi vakok intézetében. Akármilyen kezdetleges volt is ez a gép, mégis elvitathatatlan bizonysága annak, hogy egy po-

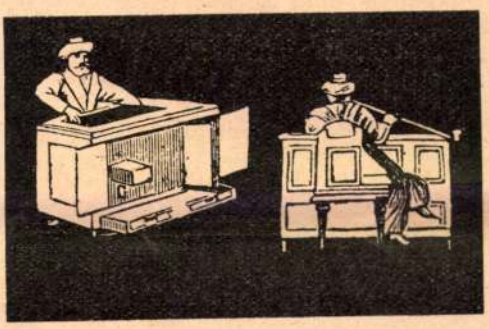

Kempelen sakkozógépe elölről és hátulról. Az elől kinyitott ajtók és fiókok azt a látszatot keltették, mintha a szekrényben senkisem rejtőzködhetnék.

zsonyi magyar ember fejében született meg az írógép eszméje s tőle származik az eszme megvalósításának első kísérlete.

Nevét azonban nem az értékes műszaki találmányai tették világhírűvé, hanem egy sikerült műszaki tréfa, a sakkozógép, amit maga Kempelen gyerekjátéknak szokott emlegetni.

Nemcsak szorgalmas hivatalnok volt és tudós föltaláló, hanem megnyerő modorú udvari ember, kellemes társalgó és mulattató, aki az udvarnál és a felsőbb körök társadalmi életében jelentékeny szerepet játszott. Pozsonyban lakott, a Duna-utca egyik emeletes házának első emeletén, a második emeleten pedig a műhelye volt s becses ritkaságokból álló gazdag gyüjteménye. Igazi ezermester volt: ügyesen játszott különböző hangszereken, kitűnően rajzolt, foglalkozott rézmetszéssel is, írt költeményeket, vígjátékokat, zeneműveket, amellett kiváló nyelvtehetség volt, hét nyelven beszélt. Gyakran tartózkodott Bécsben is, résztvesz mint rendező az udvari ünnepélyeken, az udvar műkedvelői előadásain, amelyek gyakran az ő színdarabjainak az előadásai voltak. Harmincöt éves volt, mikor hivatalos volt Bécsben egy udvari estélyre, ahol egy Palletier nevű francia matematikai bűvészkedésekkel mulattatta az előkelő társaságot. Mária Terézia kíváncsi volt, hogy Kempelennek mi a véleménye az előadásról. Beszélgetés közben Kempelen azt a megjegyzést tette, hogy ő a most látottaknál különb, meglepőbb mutatványokat tudna bemutatni, ha éppen sor kerülne rá. A királynő szaván fogta s megígértette vele, hogy legközelebb majd ő fogja szórakoztatni az udvari társaságot.

Hazament Pozsonyba s félév alatt elkészítette a sakkozógépet. A csodálatos gép, amely valóban lehetetlen feladat megoldása akart lenni, íróasztalszerű szekrényből állott, mögötte egy széken törökruhába öltöztetett faszobor ült, balkarjával a szekrényre könyökölve, jobbkezével hosszúszárú csibukot tartva. Előtte sakktábla volt az asztal lapjára erősítve. A játék megkezdése előtt Kempelen felnyitotta a szekrény minden fiókját, a török testébe is be-be lehetett nézni, hogy ott nincs elrejtve senki. Látni lehetett a szekrényben csodálatos szerkezeteket, mindenféle kerekeket, csavarokat, rúgókat. A játék alatt pedig hallani lehetett a szerkezet óraszerű ketyegését. A géptől néhány lépésnyire Kempelen kis asztalkán ládát s egy pálcikát helyezett el, mintha azok is láthatatlan összeköttetésben állnának a sakkautomatával. Játék előtt Kempelen fölhúzta a török balkarját mozgató szerkezetet. A játékot mindig a török kezdte. Balkézzel játszott. Mikor megkérdezték Kempelent, hogy a csodálatos török miért nem jobbkézzel játszik, azt felelte, hogy szórakozottságában eltévesztette a dolgot s mikor észrevette, már nem lehetett segíteni rajta. Játék előtt a töröktől elvették a pipát. Az ellenfél minden húzásánál biccentett a fejével s szemeit körülhordozta a sakktáblán. Saját húzása után kopogással jelezte, hogy az ellenfélen a sor. Ha a király volt veszélyben, kettőt bólintott, a sakk-mattot három fejbólintással jelölte. Kötekedni, tréfálni nem lehetett vele, mert a hibás, vagy tréfásan hibás húzásnál haragosan megrázta a fejét. Mindig csak egyetlen játszmát játszott, de játék után rendesen elvégezte még az Euler-féle lóugrásos mutatványt, mégpedig hihetetlen gyorsasággal. Később egy eléje helyezett ábécés táblára való mutogatással többé-kevésbbé szellemes feleleteket adott a hozzáintézett kérdésekre.

Kempelen a sakkozógépet legelőször Bécsben mutatta be a királynő és az udvari előkelőségek jelenlétében. Természetesen nagy

sikert aratott. A csodálatos török fölényes biztossággal győzte le azt, aki leült vele sakkozni. A meglepetés páratlan volt. Mindenki látni akarta a sakkozó-automatát s Kempelent Bécsben s Pozsonyban elhalmozták meghívásokkal. Egy ideig szórakoztatta vele az előkelő társaságokat, de aztán úgylátszik megúnta a dolgot s bejelentette, európai körútra indult gépével. A török Berlinben megverte Nagy Frigyest, a porosz királyt. Párizsban Bouillon herceget, a híres sakkjátékost szándékosan hibás húzásokkal akarta győzelemhez juttatni. «Engem a török csak emberségből hagy nyerni» – mondta a herceg s abbahagyta a játékot. Megjárta Londont is s ott is learatta

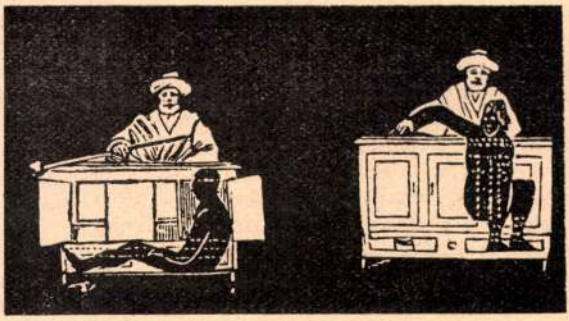

A szekrényben mégis volt rejtett tér, amelyben kistermetű ember elférhetett, a közfalak tologatásával — amint azt képeink világosan mutatják — helyzetét változtathatta, sőt a báb üres belsejébe is bejuthatott és annak kezeit mozgathatta.

hogy az automata finom szerkezete elromlott s nem tudja, sikerül-e a megjavítása. Tíz évig hevert a sakkozógép Kempelen műhelyében. Mária Terézia halála után történt, hogy II. József üzenetet küldött Kempelennek, hogy vendégei, Pál orosz nagyherceg és felesége látni szeretnék a csodálatos törököt. Kempelen néhány hét alatt rendbehozta a gépet. A török díszesebb ruhát kapott s újabb dicsőséget aratott magának s alkotójának. Röviddel azután, valószínűleg a császár kívánságára Kempelen, a babérokat. Nagy Frigyes mindenképen meg akarta tudni a gép titkát s nagy összeget ajánlott föl érte. Kempelen megmondta ingyen. A magyarázat csak egy percig tartott. Utána a király nevetve jött ki a szobából, szigorú titoktartást ígért Kempelennek s csak annyit mondott kiábrándultan: «Ezt egy gyermek is kitalálhatta volna».

Míg a gép Kempelen birtokában volt, több mint 30 évig, soha senki sem jött rá a titokra. Csak találgatták. Azt beszélték, hogy Kempelennek van egy törpe nővére s ez

rejtőzik el benne, mások szerint a fia. Bizonyos, hogy a gép bonyolult szerkezete csak ügyes szemfényvesztés volt s a török karját a gépbe rejtett ember mozgatta. De akkor is el kell ismerni, hogy a mechanikai játékszer, a török karját, fejét, szemét mozgató s a játék menetét az elrejtőzött emberrel közlő szerkezet bámulatos finomsággal lehetett megszerkesztve. A titok nagyon furdalta az embereket s a franciáknál egész legenda keletkezett róla. Azt beszélték, hogy Kempelen oroszországi útja alatt találta föl ezt a gépet, hogy megmenthessen vele egy orosz katonatisztet, aki Rigában résztvett II. Katalin cárnő ellen való lázadásban, de megsebesült s mindkét lábát le kellett vágni. Kempelen a sakkozógépbe bujtatta az amputált tisztet, aki kiváló sakkjátékos volt s hogy a gép a határon ne keltsen föltűnést, útközben előadásokat tartott vele. A csodálatos gép híre azonban eljutott Szentpétervárra is, s a cárnő futárt küldött Kempelenhez, hogy gépével jelenjen meg előtte. A gépember legyőzte a cárnőt is a sakkjátékban s erre a cárnő a gépet mindenáron meg akarta vásárolni. Mindez csak mese, de éppen ez a sok találgatás és legenda mutatja legjobban, hogy a gép mennyire foglalkoztatta a kortársakat.

A sakkozógép Kempelen Farkas halála után Károly nevű fiára szállt, aki kamarai fogalmazó volt. Ez a sakk-automatát eladta egy Maelzel nevű embernek, aki nem tudta olyan jól megőrízni a titkot, mint Kempelen. Körútján mindenki tudta, hogy mikor melyik híres sakkjátékos rejtőzik a gépben. Később Napoleon mostohafia, Beauharnais Jenő vette meg a gépet 30 ezer frankért s a török 1809-ben Napoleonnal is megmérkőzött Schönbrunnban. Napoleon játékközben egymásután szándékosan több hibás lépést tett. A török a szabálytalanul mozgatott figurákat egy darabig türelmesen visszarakosgatta a helyére, végül azonban megúnta a sok szabálytalanságot s dühösen lesöpörte a figurákat a tábláról, jelezve, hogy csalóval nem játszik. Napoleon pedig mosolyogva távozott s «szemmelláthatólag örült, hogy még egy gépembert is sikerült kihoznia a sodrából». Beauharnais később a sakkozógépet visszaadta Maelzelnek, aki amerikai körútra indult azzal. Amerikában újabb tulajdonosok birtokába került, végül nyomaveszett, állítólag 1854-ben egy tűzvész alkalmával Filadelfiában elégett.

Sokkal jelentékenyebb találmánya volt Kempelennek a beszélőgép. A sakkozó gépember néma volt, de szerkesztése közben született meg Kempelen fejében a beszélőgép terve. Sok év szorgalmas munkáját ölte bele ebbe a találmányba. Sokféle hangszert tanulmányozva, végül a dudában találta meg azt a hangszert, amely az emberi hangot legjobban megközelíti. Fujtatóból különböző hosszúságú csöveken, különböző nyílású sípokba szorított levegővel igyekezett előállítani az emberi beszéd hangjait. A beszélőgép első szerkezete kétévi munka után még nagyon kezdetleges volt. A pianinóhoz hasonló szerkezet billentyűjén a jobbkézzel kellett játszani, a baltenyérrel pedig a sípok nyílását kisebbre-nagyobbra hagyni, hogy az emberi hangok kijöjjenek. Később elvetette a sok sípot s az emberi beszélőszerv mintájára szájat s orrlikakat szerkesztett. «Háromheti gyakorlat után — írta — csodálatos ügyességre lehet szert tenni a gépen való játszásban». Ez a gép külföldre került s ma az egyik londoni természettudományi múzeumban őrzik. Az egész belső szerkezetet később billentyűkre akarta átalakítani s az ilyen beszélőgép a zongorához vagy orgonához hasonlított volna. A beszélőgép megvalósítása más úton vezetett sikerre,

a coboly vadászatát s így remélhető, hogy a kíméleti idő alatt számuk ismét megszaporodik. Szibéria sívár, fátlan steppeinek egyik legjellegzetesebb állata a hörcsögre emlékeztető b o b a k, amelynek prémje a kereskedelemben inkább m o r m o t a néven ismeretes. Használják a jóval értékesebb nyérc- és cobolyprém utánzására is. Az utóbbi

A trópikus éghajlatú Afrika prémes állatai.

időben azonban abba a veszedelmes hírbe keveredett, hogy a félelmes tüdőpestis csíráit juttathatja eltávoli országokba. A híresztelésnek természetesen semmiféle komoly alapja sincsen, mert az állatbőrök meglehetősen körülményes kikészítése és festésekor az esetleg reájuk tapadt mindenfajta baktérium elpusztul.

Középázsia pásztornépei az utóbbi években nagy mennyiségben szállítják a prémvásárokra fekete- vagy barnaszőrű c s i k ó k bőrét. A belőlük készült elég dús női bundák nagy kedveltségre tettek szert. Kevésbé mondható ez a fiatal rénszarvasok p i j i k i néven forgalomba került prémjéről, amely minden tetszetőssége mellett sem eléggé tartós. Annál nagyobb becsben áll a Kamcsatka vidékén élő t e n g e r i v i d r a vagy más néven k a m c s a t k a i h ó d prémje, amelynek szebb példányaiért 8—10-ezer pengőt is fizetnek. Nem csoda tehát, hogy az amúgy is ritka állatot csaknem teljesen kipusztították. Japánból t e n g e r i r ó k a néven egy borzfajta állat prémje kerül forgalomba, nemkülönben a r e p ü l ő k u t y a selymes, de nem túlságosan tartós prémje. Középázsia steppein tanyésznek legszebben azok a k ö v é r f a r k ú j u h-fajták, amelyek prémje a jól ismert p e r z s a- és a s z t r a c h á n p r é m, a középázsiai magas hegyvidéken pedig a h ó l e o p á r d vagy más néven i r b i s z és a p a n d a nevű ki-

sebb medvefaj (macskamedve) adja a legbecsesebb prémet, csakhogy meglehetősen ritkán és rendszertelenül kerülnek a piacokra. Előázsiában van a hazája a hosszú, selymesszőrű angorakecskének, amelyet értékes prémjéért újabban Dél-Afrikában is nagyban tenyésztenek. Ugyancsak előázsiai állat a foltosgörény is, amelynek tetszetős mustrázatú prémje pervicski néven kerül forgalomba.

A prémvadászok igazi paradicsoma mégis Észak-Amerika. Itt van a hazája a baribálnak vagy feketemedvének, a grizlimedvének, jegesmedvének, mosómedvének és a tengerimedvének. Az utóbbi azonban nem tartozik a medveféle ragadozók rokonságába, hanem a fókákéba s selyemlágyságú, tömött bundája adja az értékes szilszkinprémet. Észak-Amerika sarkkörüli tájainak legbecsesebb prémes állatai közé tartozik az ezüstróka, amelynek meghonosításával az utóbbi években Európában, különösen Németországban végeztek bíztató kísérleteket. Az ezüstrókával együtt vadásszák a nyest és a vidra rokonságába tartozó nyércet (nerz) is, amelynek értékes prémje festetlenül kerül földolgozásra. A Labrador-félsziget vidéke három nemes prémmel látja el a világpiacot: vidraprémmel, hódprémmel és a bűzös borz nevű állat szkunk néven ismeretes prémjével. A Hudson-öböl környékéről és a tőle nyugatra fekvő vidékről származik a pézsma nevű, meglehetősen tartós és nem túlságosan drága prémfajta, amely egy patkánynagyságú rágcsálónak, a pézsmapatkánynak a prémje. Mintegy 30 évvel ezelőtt Cseh- és Németországban is meghonosították, ahol időközben annyira elszaporodott, hogy kártevésével érzékeny károkat okozott a mezőgazdaságban és így rendszeres irtásáról kellett gondoskodni. A honosítási kísérlet annyiban is kudarcot vallott, amennyiben az európai példányok prémje silányabb minőségű, mint az amerikaiaké.

Közép-Amerikában a prémes állatokat a puma nevű nagy macskafaj és az erszényes patkány képviseli. Az előbbinek prémjét a leopárdéhoz hasonló célokra dolgozzák föl, az utóbbi pedig amerikai oposszum néven ismeretes és leginkább szőrmegallérokat, karmantyúkat és nyakbavetőket készítenek belőle.

A prémdivat a madarak sorából is megkívánja a maga áldozatait s a norvég partokról a dunnalúd, a nyugatamerikai partokról a búbosvöcsök prémek módjára kikészített bőre kerül nagyobb mennyiségben a prémvásárokra. Az utóbbinak a prémkereskedelemben jégmadár a neve.

EGY ELTŰNŐ NÉPFAJ

— A keletázsiai korjékek, akik a világ leggazdagabb és legboldogabb emberének hiszik magukat. — Papjuk még ma is a sámán, aki középkori és egészen kezdetleges varázslatokkal uralkodik a népen. —

Észak-Ázsia lakói, akik állítólag mind a turáni nagy népcsalád ivadékai, belátható időn belül megfognak szűnni, mint önálló népek. Részint kihalnak, részint pedig beolvadnak a nyugatról kelet felé nyomuló orosz népbe. Kamcsatka félsziget lakói, a kamcsadálok már

eltűntek a föld színéről és a Szovjet 1930-iki népszámlálásában mindössze 140 fővel szerepelnek. 140 ember 9 családot tesz ki. Hasonló sors várja Szibéria többi kisebbnagyobb néptörzseit is.

Kelet-Ázsia északi részében kétszáz évvel ezelőtt még hatalmas nép volt a korjék nemzet. Igen érdekes nép. A legutóbbi — 1930-iki — orosz népszámlálásban 400 fővel szerepel. A turáni népek legfőbb szenvedélye, az önmagával való folytonos hadakozás, azonban már-már kipusztította a korjékokot is.

A korjékok lakása rendszerint verem-féle. A középen álló gerendába vésett lyukak pótolják a lépcsőt. Ezen a gerendán járnak le a korjékok lakásukba.

Legelőször is két pártra szakadt a korjék nép: az egyik letelepedett, a másik pedig továbbra is nomád életet él. A letelepedettek egy-két nemzedéken át teljesen megszelídültek, kulturálódtak is úgy ahogy; míg a nomádok Kelet-Ázsia legnagyobb rablói maradtak. A letelepedetteknek igen nyomorúságos életsors jutott osztályrészül. Földbeásott vermekben laknak, nagy, huszonöt-harminc tagból álló csoportokban. Annyira kezdetleges a műveltségük, hogy például még a létrát sem ismerik. A föld felszíne alá vájt kunyhójukból nem létra segítségével jönnek elő, hanem: vastag gerendát állítanak merőlegesen a verem közepére. A gerendába lábfejnagyságú bemélyedések vannak vágva, abba lépnek bele és a gerendát körülölelve jönnek fel a föld mélyéből.

Míg a letelepedettek megszelídültek és senkit sem bántanak, addig erkölcsi tekintetben egészen kezdetleges állapotban maradtak s még családi életet sem élnek.

Az orosz szovjet első tombolásában a családi élet teljes szétzüllését tűzte ki céljául. A korjékok ezt a tanítást szívták a leghamarább magukba és ma már szinte lehetetlenség lenne ezt kiölni belőlük. Ha a letelepült, műveltebb korjék ilyen, gondolhatjuk, hogy a folyton vándorló sem különb, ámbár a nomád korjék kegyetlen, vérengző és rabló nép, de asszonyaira mód felett féltékeny és páratlanul tiszta családi életet él.

A nomád korjék nagyon büszke

és a világ leggazdagabb és legboldogabb emberének véli magát. Mindazt, amit a művelt élet áldásairól hall, egyszerűen nem hiszi el. Orosz hittérítők kísérleteztek megtérítésükkel még a cárizmus idején, de semmire sem mentek velük. A samá-

A nomád korjékok közül való gazdag, prémekbe öltözött asszony.

nizmus sehol sem él már oly tisztán, mint a korjékok között. A samánizmus ez a pogány babonás hit azt tanítja, hogy a természetfeletti lényekkel csak a samánok, a varázslók érintkezhetnek s ezért ezeknek igen nagy a becsületük a nép szemében.

A korjékok jóléte kielégítő, rénszarvas csordáik jelentékeny vagyont érnek.

A korjékok földje az Anadyr-folyó és Kamcsatka között terül el, helyesebben terült el. Mert az egész népből alig él már a nomádokkal együtt ezer ember.

A mult század utolsó éveiben, az 1897-iki általános orosz népszámláláskor még húszezer fővel szerepeltek. Azóta elvitte, írtotta ezt a népet a ragadós betegség, a himlő és a pestis, amely ezrével ragadta el őket. A letelepedett korjékokat a pálinka pusztítja ki, a nomádot pedig a házasság. Az oroszok ugyanis nagyon szeretnek a nomád korjékokkal összeházasodni, mert a korjékokon nem látszik meg annyira a mongol faji jelleg, mint a többi keletázsiai népeken. Nagy és erős testűek, csaknem soványak és aránylag elég kellemes arcúak. Egyes tudósok szerint a korjék a mongol és az északamerikai indián faj keveréke.

Kraseninnikov orosz utazó így jellemzi a korjékokat: Az egész nép nyers, tele szenvedéllyel, bosszúvágyó és kegyetlen. A nomád korjékok még büszkék, sőt hiúk is, azt képzelik, hogy nincs a világon más boldog nép csak ők. Mindazt, amit az idegenek beszélnek nekik, mesének és hazugságnak tartják. Büszkeségüknek talán az az oka, hogy a letelepedett korjékok nagyon félnek tőlük. Ha a nomád korjék rénszarvas-csordája megszökik és a telepes korjékok közelébe kerül: a telepesek sietnek visszaterelni a csordát a nomád korjékhoz, akit mindenütt nagy tisztelettel fogadnak és akinek minden durvaságát alázatosan eltűrik. A nomád korjék tehát a telepes korjékot csak rabszolgának tartja és igen természetesen aszerint báhik is vele.

A letelepedett korjékok legnagyobb része halászatból tengeti életét. Még a teljesen romlott halat is megeszik anélkül, hogy megártana nekik. A jobbminőségű halat pedig megszárítják és kereskednek azzal.

Még részegítő italt is szolgáltat nekik a tenger. Van ugyanis egy szivacsfajta, amelynek a kinyomott nedvét isszák s alkoholmámorhoz hasonló eredménye náluk a részegség.

A korjékok a sámán, a fősámán és két alsámán vezetése alatt élnek. A fősámánnak valaha díszes udvartartása volt a sámánjelöltekből. Ma alig egy-két ilyen újonc van a fősámán mellett, akiket papi mesterségre tanít, egyúttal ők a szolgái.

A fősámán családtól családig jár, — néha az ilyen út 2—3 mérföld — a sámánvánkok kísérik. Egyben vándorbíró is. Az alsámánok egyhelyben laknak, ott, ahol több család egy kisebb területen összeverődött.

Több európai utazó, aki a multban a korjékokat meglátogatta, le akarta leplezni a sámánok együgyű bűvészkedését. Ilyeneket a korjékok megvertek, vagy legalább is megkergettek. Igy járt Kraseninnikov, az előbb említett orosz utazó is.

A korjékok sem írni, sem olvasni nem tudnak, még papjaik sem. És mert minden idegennel szemben határtalanul bizalmatlanok, valószínű, hogy sohasem fognak megtanulni. A legkezdetlegesebb rovásíráshoz értenek. Az orosz szovjet urai pedig kiképzésükkel egyáltalán nem törődnek. Újabban a japán utazók befolyása alá kerültek. Ezt abból is látni, hogy japán istenszobrok a korjék odvakban mind gyakrabbak lesznek.

A CSEREKERESKEDÉS ÚJBÓL FÖLÉLED

— A világháború után az aranyban gazdag országok példátlan zsugorisággal őrzik aranykészletüket. — Ezzel lehetetlenné tették a pénzforgással járó világkereskedelmet. — A világkereskedelem nagyrészt már átalakult cserekereskedéssé. — Az Egyesült Államok cseretársaságai. —

A világháború után a gazdasági életnek rendes útja az lett volna, hogy az aranyban bővelkedő országokban emelkedjenek az árak, az arany híjján lévő országokban pedig csökkenjenek. Az aranytalan országok olcsóbb árucikkei aztán a világkereskedelem útján az arany egy részét kivonták volna a gazdag országokból, hogy ezzel jótékony egyensúly keletkezzék a jövő számára. Lehetővé vált volna a gazdasági továbbfejlődés, mert ha minden országnak van vásárlóereje, a világkereskedelem továbbra is az árucikkek óriási tömegeit forgathatná a nemzetek között. Azonban nem így történt. Az aranyban gazdag nemzetek gyárai s a mezőgazdaság is annyit termelnek, hogy nemcsak bőségesen a saját szükségleteiket fedezhetik, hanem még a többi nemzetek számára is ők akartak szállítani, hogy saját gazdaságukat fokozzák. A bevitelt magas vámokkal tették lehetetlenné, a kivitelt pedig még az árak leszállítása segítségével növelni törekedtek, hogy az aranytalan országok utolsó aranykészletét is magukhoz ragadják. Az aranytalan országok sem maradtak tétlenek a fenyegető veszedelemmel szemben s szintén magas vámokkal tették lehetetlenné a bevitelt. Minden ország

árukivitelre, exportra törekedett, mert féltette a maga aranyát. A világforgalom, a világkereskedelem így lassanként megbénult, mindenki csak eladni akart, venni senki. Képtelen helyzet állott elő. Akinek eladni valója volt, nem tudott piacot találni. Az államok egyre nagyobb buzgósággal arra rendezkedtek be, hogy mindennel saját maguk lássák el önmagukat s pénzüket lehetőleg ne engedjék ki külföldre.

A világkereskedelem megbénulása mindenütt megbénította a belső kereskedelmi forgalmat is. A gazdasági továbbfejlődésre berendezett régi világ megtorpant, megijedt a jövőtől, a vállalkozókedv szárnyszegve hullott alá. A jövő bizonytalanná, kiszámíthatatlanná lett, a belső kereskedelem is egyre jobban akadozott, a pénz forgása lassúbb lett, ami végeredményben azt a hatást kelti, mintha a pénz mennyisége is hihetetlenül megcsappant volna. Mindennek a következménye a munkanélküliség, az elszegényedés, nyomor növekedése. Sohasem voltak még az emberiségnek teltebb magtárai és nagyobb árukészletei, de nem tudja megtalálni a módot, hogyan ossza szét mindazt, amit olyan bőségesen termelt.

Az ember élniakarása azonban nem tud belenyugodni ebbe a képtelen helyzetbe s visszatért a cserekereskedéshez, ami a gazdasági fejlődés legalsó fokán kétségtelenül jó szolgálatokat tett, ma azonban kínos kényszerűség.

Az arany megmozdíthatatlansága először a külföldi áruforgalomban kényszerítette a nemzeteket a cserekereskedésre. Az új, nemzetközi cserekereskedelmet a németek kezdték. Németország fejlett gyáripara következtében erősen ráutalt a kivitelre, nehogy ipari munkásainak millióí váljanak munkanélküliekké. Mivel pedig gyarmatait is elvették tőle, a nehéz viszonyok mellett is arra volt kényszerítve, hogy külföldi piacok után nézzen. Ügyes üzletemberekből álló bizottságokat küldtek ki hát a világ minden részébe, hogy kutassák, hol lehet még valamit eladni. Ezek a bizottságok azonban azzal a tapasztalattal tértek vissza, hogy a külföld nem akar vásárolni, mert a pénz mindenütt kell másra. A németek ekkor cserekereskedésre kezdtek ajánlatot tenni a külföldi országoknak. És ekkor különös dolog történt. Azok az országok, amelyek a pénzért való vásárlás elől ridegen elzárkóztak, a cserekereskedésről hajlandók voltak tárgyalni.

A németek főleg mindenfajta gépeket és vegyszereket adnak cserébe külföldi árukért. Mezőgazdasági gépekért Dániától szarvasmarhát, Jugoszláviától gabonát kaptak cserébe, elektromos gépekért és vasútanyagokért Bulgáriától és Törökországtól dohányt vásároltak. Nemrég egy brémai cég 50-ezer tonna levegőből gyártott salétromot adott cserébe a kairói Agrárbanknak 20 ezer bála egyiptomi gyapotért. Ez az egyetlen üzlet több, mint 1 millió dollár értékű árucikkek cseréjét jelentette. S mivel a brémai cég a gyapotot az Egyesült Államoktól szokta vásárolni, az egyiptomi bank pedig a salétromot Chilétől, ez a két állam, a csereüzlet következtében elesett a haszontól.

A német példa hamarosan követésre talált s mindenütt kezdtek alakulni külföldi cserekereskedésre berendezkedő vállalatok.

Ez voltaképen klearing-forgalom, amely gyorsan nagy lendületet vett. A lengyel acélművek 60 ezer tonna vasúti sínt szállítottak Braziliának kávéért s a belföldön el nem adott kávét újabb külföldi cserekereskedésre használták föl. A clearing sok helyütt állami irányítás alá került. Anglia 30 ezer tonna szenet szállított a svédeknek épületfáért, a finnektől pedig nagymennyiségű tűzifát vásárolt szénért. Az üzletkötésnél sem angol font, sem svéd korona, sem finn márka nem szere-

pelt, mintha pénz már nem is lenne a világon. Csehszlovákia a dánoktól, majd a lengyelektől is gabonát kapott gépekért s nemrég 2 millió dollár értékű dohányt vásárolt Törökországtól. Spanyolország fémeket adott cserébe Oroszországnak petróleumért, Argentinától gabonát vásárolt vasúti anyagokért, Mexikónak pedig hadihajókat adott cserébe petróleumért, babért és kenderért. Az olaszországi Fiat-autógyár autókat ajánlott fel Oroszországnak búzáért.

Ugyancsak Oroszország ajánlatot tett a kanadai kormánynak, hogy 100 ezer szarvasmarháért és 10 ezer tonna fagyasztott húsért hajlandó megfelelő mennyiségű petróleumot szállítani s azonkívül 5 millió dollár értékű petróleumot kínált fel vasúti anyagokért. A braziliai kávéültetvényesek szövetsége 500 ezer tonna szenet kapott cserébe a rajna-westfáliai szénszindikátustól ugyanannyi értékű kávéért. A farmerek egyesülete az Egyesült Államokban nagymennyiségű búzát adott cserébe kávéért a braziliai kávéültetvényeseknek. Az Egyesült Államokban legújabban egy igen nagyszabású vállalat van alakulóban, állítólag 1 milliárd dollár alaptőkével, hogy ezt a hatalmas országot még jobban belekapcsolja a külföldi cserekereskedésbe. Svájcban egy francia vállalat létesült a külföldi cserekereskedés istápolására. Anglia, Svédország, Norvégia és Dánia kormányai voltak az elsők, amelyek szerződéssel segítették elő egymásközött a cserekereskedelmet.

Várható volt, hogy a cserekereskedelem a belföldi áruforgalomba is utat tör magának, ha a pénzforgalom megbénulása elviselhetetlen méreteket ölt itt is. Ez már be is következett, mégpedig az Egyesült Államokban. A pénzhiány, jobban mondva a pénzforgalom hiánya a tavaly előtt, a nyári hónapokban, itt már olyan méretű volt, hogy a belföldi áruforgalom csaknem megakadt. Kiadták hát a jelszót: pénz nélkül is meg lehet élni s cserekereskedést kezdtek folytatni. Detroitban egy nagy áruház hirdette, hogy árucikkeit hajlandó becserélni mezőgazdasági termékekre. A mormonok fővárosában, Salt Lake City-ben önsegély jelszavával cseretársaságok alakultak, amelynek farmerek, kereskedők és munkanélküli iparosok lettek a tagjai. A farmerek eladhatatlan termésüket átadták a társaságnak, amely megfelelő értékű utalványokkal fizette ki őket. A farmerek viszont ilyen utalványokkal fizették a mesterembereket, akik gazdaságaikban a szükséges munkákat elvégezték, a többi utalványt pedig a társasághoz tartozó kereskedőknél váltották be árucikkekre. A cseretársaság tagjai utalványokért munkát végeznek és árucikkeket adnak egymásnak. Az eszme a futótűz gyorsaságával terjedt el az egész Egyesült Államokban. Mindenütt cseretársaságok alakultak s tagjai között utalványok forogtak pénz gyanánt. Az első évben körülbelül 300 millió dollár értékű áru került forgalomba a cseretársaságok révén.

Manapság már 1 millió 250 ezer tagjuk van az amerikai cseretársaságoknak.

Alapjában véve azonban nem egészséges jelenség sem a nemzetközi árucsere, a clearing, sem a belföldi cserekereskedelem, mert mindkettő azt mutatja, hogy egész gazdasági rendszerünk, amely a pénzre van fölépítve, beteg. Ha Amerikában a belföldi kereskedelem, amelyre kényszerűségből fanyalodtak rá az emberek, teljesen kifejlődne, fölborítaná nemcsak a gazdasági, hanem az állami és a társadalmi berendezkedést is s csak tökéletlenebbel tudná azt helyettesíteni. A cserekereskedés mindkét fajtája komoly intőjel, hogy a gazdasági élet bajai mindenütt nagy veszedelmeket rejtenek magukban.

HASZNOS TUDNIVALÓK

A SAVANYÚKÁPOSZTA minden vitamint tartalmaz, azonkívül ásványi anyagokat, tejsavbacillusokat, amelyek éppúgy, mint az aludttejben lévők, a gyomorban baktériumölő tulajdonságot fejtenek ki. Mivel a savanyúkáposztát nyersen is lehet enni s ilyenkor vitamintartalmából semmi sem vész el, gyorsítja az anyagcserét s fokozza az emésztőképességet. I. V i l m o s német császár asztaláról sohasem hiányzott a savanyúkáposzta. Újabban az amerikaiak is fölfedezték jó tulajdonságait, sokan már reggelire is eszik nyersen. A nők a sport mellett kitűnő soványítószernek is tartják. Mindamellett is igen sok gyomorbeteg ember semilyen formában sem bírja a káposztát.

✝

A LONDONI ÁLLATKERT legdrágább állata az igazgatóság megállapítása szerint a rinócerosz, amelyet a leltárba 240.000 pengő értékben vettek föl. Megdrágultak az oroszlánok és a tigrisek is, mert a rossz gazdasági viszonyok miatt egyre kevesebb állatkereskedő megy át Afrikába és drágább lett a szállításuk is. Olcsóbb lett azonban a víziló, mert több európai állatkert — így a budapesti is — tenyészt vízilovat. 2—3000 pengőért már lehet kis vízilovat vásárolni. Az elefántok, orangutangok és keselyűk ára is igen emelkedett az utóbbi időben.

✝

BÁNYASZERENCSÉTLENSÉGEKNÉL sokszor a mentők is életveszedelembe kerülnek, legfőképen azért, mert nem tudnak érintkezni a külvilággal. Ezért Franciaországban a bányamentők számára olyan gázálarcot szerkesztettek, amelyben telefon is van. A megoldás nem volt könnyű, mert a telefonos gázálarc nem lehet súlyos s alacsonyfeszültségű árammal működhetik, nehogy a vezetékdrót esetleges megszakadása esetén elektromos szikra robbantsa föl a robbanékony bányaléget. A telefonos gázálarc súlya 1180 gramm, telefonkészüléke pedig nagyon hasonlít a telefon legkezdetlegesebb formájához.

✝

NANGA-PARBAT — a Borzalmak Hegye — titokzatos varázsával vonzza magához M e r k l német utazót, annak az expedíciónak vezetőjét, amely nemrégiben sikertelenül kísérelte meg a félelmes hegyóriás megmászását. Már 1934 nyarán újabb expedícióra készül az örök hó és jég birodalmába s az előkészítő munkálatok elintézése céljából máris útban van India felé.

✝

DÉL-AMERIKA tulajdonképen egyetlen nagy ország, amelyben mindenütt spanyolul beszélnek, kivéve Braziliát, ahol a portugál a hivatalos nyelv. Az idegenek, ahol nagyobb csoportokban élnek együtt, megtartják nyelvüket. Argentinában 100 ezer német él. Buenos Aires-ben, Argentina fővárosában 20 német iskola van s ezek közül kettő középiskola. A középiskolák egyikében, a Goethe-iskolában, német a tanítás nyelve s a német egyetemekre ad jogot, a másik, a Burmeister-iskola, itt spanyol-német a tanítás nyelve. Az alsóbbfokú német iskolákban spanyol az oktatás nyelve, a német csak kisegítő, de rendesen csak a történelmet és földrajzot tanítják spanyolul. Újabban német tanítóképzőt is szándékoznak felállítani. Ezen iskolák a tandíjakból és alapítványokból tartják fönt magukat. Braziliában 8—900 ezer német él, akiknek szintén jó iskoláik vannak.

✝

BUDAPESTEN 573.161 kereső és 433.023 eltartott él.

✝ ✝

A SZERKESZTÉSÉRT FELELŐS:
SZILÁGYI SÁNDOR
*
KIADJA AZ ORSZÁGOS KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG
(ORSZÁGOS KÖZMŰVELŐDÉSI TANÁCS)
A kiadásért felelős: Hollósi Ödön
BUDAPEST, VIII., STÁHLY-UTCA 1.
TELEFON: 45-2-56. CSEKKSZÁMLA: 11.827.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RT. BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÚT 5—7. (F.: WÓZNER L.)

Kempelen Farkas

Irod.

Wurzbach Biograph. Lex

1864. XI K. 158 és Köv. Cl.

Ugyanitt lásd az óriási föleg

Külföldi irodalmat. Esetleg

felhasználandó!!

Kempelen Farkas

irodalmához

Igen bő életrajz.
„A rajzolásban is nagy mester volt".

Kölcsy Vince Károlyés Melczer
Zarab. Nemzeti Plutarkus.
Pest. 1816. III. K. 195.–212. lap.

Kempelen Farkas

Ivad

A Kempelen-féle sakk-automata. Független Magyarország, 1906. decz. 25. és 1907. febr. 3. V. ö. Heltai István akkét u. ... 1907. márc. 31.

Jelentem, hogy .....

távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....

az osztályfőnök aláírása.

Engedé

.....

a műhelyfőnök v.
aláí

8. sorsz. Műhelyi minta.

Kempelen Farkas

ivod

Csallóközi uti Kepek. Vas. Nyo

1858. 18 l.

Kempelen Farkas

Lásd

Petrik. Biblogr. 94. l.

Főfség példányát

vételeinek elintézéséhez
és egyes okmányok
okmányok közül
és regonálandók.

Kempelen Farkas

irod

A sakkot játszó „gép". Magyar
ország és a Nagyvilág. 1884.

299-301. Egyéb

Kempelen Farkas

lásd.

Wagner Lajos: A sakkozó gép.
Vas. Ujs 1887. 440-441. l

Kempelen Farkas

U. 127.

7	Puszton Karoly	Augustus
8	Herr Adám	Oktober

A fenti szab
arzal, hy nap as
vilkatérést a tit
jelenteni

Jo 917

Kempelen Farkas

wod

Trud. Grüß

1835. 8 VIII. 115 l.

Kempelen Farkas

v. ö.

Mokry Benjamin.

Közönséges Historiai-Biographiai Kézi-Lexikon. Pest. 1820. III k. 46.

Jelentem, hogy .....

távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....

az osztályfőnök aláírása.

Engedé

.....

a műhelyfőnök v
aláí

8. **sorsz.** Műhelyi minta. –

Kempelen Farkas

U. 1058.

Kempelen Farkas ról, aki világhiru mechanikus volt (: beszélő és sakkozó gép :) azt inják a fornások, hogy M. T. alatt ő épitette a budai királyi palotát. Maréizt hogy ő rezette az épitett. Azt hiszem hogy ennek folytán életrajzát ádunuk kell. Pallas Lexikonban jó rövid életrajza van. Irodalma: Kölcsy Vincze Károlyi Melczer Jakab. Nemzeti Plutarkus. Pest. 1816. III. k. 188. l. Dr Szendrei János. A sakkozó gép és k. életrajza. Vas. ujs. 1881. 28. szám. Tóth Béla. Mendemondák 98-110 l. Legalapasabb életrajza: Nyelvtudományi közlemények. VIII. k. 3 füzben Lindner Ernőtől. Mindezekből jól megirható az életrajz.

Kempelen Farkas

erod

Athenaeum. 1838. II.

726–730. l. (Kempelen sakkjátszó gépéről tüzr.)

Kempelen Farkas

Ivód

Hettai H. István.

Egy Mária Terézia Erdabeli magyar politikátor.

Vas. Ujs. - 1909. 97.

(önarcképpel)

.....*mühely.*

lyfőnökség!

..év.....hó.....n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

.....számu .....

ztam.

... évi ..... hó .....

.....

sajátkezü aláirás és munkásszám.

Kempelen Farkas

U. 674, 675

Kempelen Farkai

Vörös

Várnai S. Egy régi magyar czermester. Vas. Vys. 1894. 57 – 59. l. Tejekkel.

Kempelen Farkas

Irod

K.K. Kempelen Farkas
I Két gőzgépe. M. Mérnök és
Építészegylet Közlönye. XXXVIII.
1904. 239–240.

II ccc Adalékok a beszélőgé-
pek történetéhez. u.o.
1904. 269. l.

III Kb. Mária Terézia betegágya.
u.o. 1904. 270. l.
(Kempelen irodalmi mű
Erdeset Szinjerből
fizzelemmel Eiserni)

.....-i m. kir. posta- és távirda-pénztár.

Nyugta

azaz: ..... Koron

mely összeget, mint évi ..... K lakpénzemből az 190..... évi .....

Kempelen Farkas

Lvod

Kempelen Béla. A sakk-gép. M. Mérnök és Épi-tész egylet közlönye. XXXVIII 1904 328–331. l.

Nyugta

azaz: ..... Koron

mely összeget, mint évi ..... K lakpénzemből az 190..... évi .....

lakbérnegyedre eső részletet, a .....-i m. kir. pos

..... pénztárból minden hiány nélkül felvettem.

Kelt .....-n, 190..... évi .....

Kempelen Farkas

irod

ccc. A mai budai vízszintész. M. Mérnök és építész egyl. közlönye. XXXIX. k. 1905. 57

ccc. Kempelen Farkas vízoszlop gépe. u. o. 1905. 63. l.

K. B. Kempelen Farkasnak a vakok részére szerkesztett írógépe. Ue. 1905. 204. l.

Kempelen Béla. Az írógép magyar találmány. u. o. 1905. 242. l.

Kempelen Béla. Kempelen Farkas schönbrunni szökikutja. u. o. 1905. 243. l

... m. kir. posta- és távirda-pénztár.

Nyugta

azaz: ..... Korona

mely összeget, mint évi ..... K lakpénzemből az 190..... évi .....

lakbérnegyedre eső részletet, a .....-i m. kir. post

..... pénztárból minden hiány nélkül felvettem.

Kelt .....-n, 190..... évi .....

Kompolen Farkas.

Különlenyomat a Természettudományi Közlöny 1904. évi XXXVI. kötetének 424. füzetéből.

Kempelen Farkas.

Márczius 26-ikán volt száz éve, hogy Kempelen Farkas, a lángelméjű polihisztor, befejezte földi pályafutását. Annak idején világhírt szerzett sakkozó gépével, a mechanikai művészetnek mind máig megfejtetlen e csodájával, pedig ez csak »eltörpülő csekélység« többi találmányai mellett. Ezekről azonban a tudományos világ vagy egyáltalán nem, vagy legalább érdemök szerint nem vett tudomást, pedig a halhatatlanok sorában nem ezzel a »gyermekjáték«-kal, hanem épen többi találmányaival és különösen nyelvtudományi működésével foglalja el méltóan az egyik helyet.

Kempelen Farkas született 1734. január 23-ikán Pozsonyban. Atyja, Engelbert (1680—1761.) pozsonyi főharminczados, utóbb udvari tanácsos, indigenált magyar nemes* volt. Testvérei közül a legidősebb, András, mint pozsonyi kanonok** halt meg; János tábornok, a Szent-István-rend kiskeresztese (1767.), majd udvari kanczelláriai tanácsos volt;*** a legfiatalabbat, Farkas-t, a jogra nevelték szülői. Alig is végzi el Bécsben akadémiai kurzusát, máris azzal bizták meg, hogy Mária Terézia törvénykönyvét fordítsa németre, mit is a szakkörök legnagyobb megelégedésére elvégezvén, a magyar udvari kamarához fogalmazóvá nevezték ki (1751.), a felséges asszony tulajdon kezével irván a resolutiót: *»a magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú* Kempelen *úrban.«* Ebből az állásából is hamarosan tovább emelkedett: 1757-ben titkár* s néhány évre rá udvari tanácsos, 1786-ban pedig a magyar-erdélyi udvari kanczelláriánál consiliárius lett.** Változatos és valóban olyan sokoldalú tevékenységet fejtett ki, hogy az ember szinte bámulja: hogyan jutott mindenre ideje. Igazgatója volt a magyarországi összes sóbányáknak; részt vett a délmagyarországi német telepítésben; vezette a korábbi királyi várpalota építkezéseit; a schönbrunni császári kastélyban szökőkutat rendezett be; a vakok részére irógépet állított össze; tökéletesítette a gőzgépet; föltalálta a gőzturbinát; a királynő részére betegágyat szerkesztett; az Adria-társaság részére a tengerhez vezetendő csatorna-tervet készített; irt vigjátékokat, zenedarabokat, költeményeket s részt vett az udvari működvelői elő-

* A család eredetének kérdését máig sem tudtam véglegesen tisztázni. A családi hagyomány angol vagy ir eredetűnek tartja.

** Orsz. Levéltár, Lib. Reg. 1750. (41. k.) 600. l. — V. ö. Wurzbach, Biogr. Lex. (Wien, 1864) 11. k. 156—157. l. és Családi levéltáram. — L. még Természettudományi Közlöny III. k. (1871.) 455. l.

*** Cs. és kir. hadi levéltár, Bécs, és Családi levéltáram. — L. még: Orsz. Levéltár, Status reg. Canc. Hung. Aul. 1765. 1776. és Index Individ. Canc. Reg. Hung. Aul. 76. k.

* Országos Levéltár, Kincstári oszt., Reg. fol. 50. (A kinevezési legf. kézirat »Kempele«-nek irja a nevét.)

** U. o., Index Indiv. Canc. R. Aulicae. 26. k. (10216—1781. és 14431—1786. sz.)

adásokon; foglalkozott rézmetszéssel, rajzolással, s mind e legkülönbözőbb elfoglaltsága mellett előkelő szerepet vitt az udvarnál és a felsőbb körök társadalmi életében; egyúttal nagy műveltségű ember, ki hét nyelvet (latin, német, magyar, franczia, angol, olasz, tót) beszélt és beutazta az egész Európát. Meghalt 1804. márczius 26-ikán Bécsben.

Érdekes volt duna-utczai házának berendezése is Pozsonyban. Családjával* az első emeleten lakott, a második emeletet »műhelyei« foglalták el; benne a legnagyobb szoba valóságos muzeum, nagybecsű ritkaságok gazdag gyüjteménye. Házában sűrűn fordultak meg a tudósok is, kik szívesen tartózkodtak az ő és családja társaságában, de ők is örömmel látott vendégei voltak a pozsonyi és bécsi társaságoknak. Azt mondják, agilis és megnyerő modorú férfi, Mária Terézia kedvelt embere és udvarának egyik legbefolyásosabb tanácsosa volt.

Találmányait idősorrendben fogom ismertetni; első köztök mindjárt a világhirű *sakkozó gép*.

Keletkezésének történetét kétféleképen beszélik el a források.

1776-ban, négy évvel Lengyelország első felosztása után, Rigában egy félig orosz, félig lengyel ezred fellázadt. A lázadókat ugyan csakhamar leverték, de az összeesküvés feje, Voruszki tiszt súlyos sebet kapott: mind a két czombját keresztül lőtték. A sebesültnek mégis sikerült elmenekülnie az általános mészárlás elől. Egy árokban húzódott meg és azután éjnek idején elvánszorgott egy Oszlov nevű, jótékonyságáról ismert orvos lakásáig. Oszlov elrejtette a menekülőt, ápolásban is részesítette, de Voruszki sebei annyira elmérgesedtek, hogy tőből le kellett vágni mind a két lábát. Ez idő tájt az orvos házában megfordult Kempelen, Oszlov régi barátja. A doktor elmondta a magyar tudósnak, hogy kit rejteget házában és tanácsát kérte: mit csináljon a menekülttel, kinek fejére díj van kitűzve. A csonka tiszt már felgyógyult és az volt a kérdés, hogyan lehessen őt az orosz területről kicsempészni. Kempelen-nek ekkor egy ötlete támadt. Voruszki kitünő sakkjátszó volt, pompás gondolatnak látszott tehát, hogy egy automatát készítsenek, a melyben a csonka ember elbujhatik. Kempelen munkához látott és három hónap alatt elkészítette a híres automatát. Miután Voruszki elrejtőzött a gépben, elindultak a határ felé, de, hogy gyanút ne keltsenek, útközben előadásokat rendeztek. Az első előadás Tulában volt, 1777. november 6-ikán, a második a következő napon. Az automata oly ügyesen játszott, hogy Kempelen már most teljesen bízott a sikerben. Elbúcsúztak az orvostól és folytatták útjokat Poroszország felé. A gép és a lengyel tiszt nagy ládában volt: igen lassan és óvatosan szállították az alatt az ürügy alatt, hogy a fölöttébb finom szerkezetet kimélni kell. Az utasok már közeledtek a határhoz, a mikor Vitebszk városában egy rendelet érte őket utol, mely meghagyta Kempelen-nek, hogy automatájával azonnal menjen Pétervárra. II. Katalin czárnő ugyanis meghallotta a csodálatos gép hírét és mivel maga is kitünő sakkjátszó volt, mérkőzni akart vele. Kempelen megrémült, Voruszki azonban megértette vele, hogy a parancsnak föltétlenül engedelmeskednie kell. Az automata tehát az orosz fővárosba utazott és igazolta hírnevét: a czárnőt megverte. II. Katalin megsértődött-e hiúságában, vagy maga

* Első neje egy Piani leány, második nemes Gobelius Anna Mária volt. Gyermekei (második nejétől) Károly és Terézia (Bittóné). Károly fiai közül Mór, udv. tan. Bécsben él, Rudolf kiváló entomologus volt. E sorok irója ez utóbbinak az unokája.

is sejtette-e a csalást, nem tudni, de elég az hozzá, ajánlatot tett Kempelen-nek, hogy megveszi tőle a gépet, mert szereti, ha mindig ily jó játékos van a közelében. Kempelen-nek sikerült kigázolnia ebből a veszedelemből is, azt mondván, hogy az ő jelenléte föltétlenül szükséges, mikor az automata játszik, tehát nem adhatja el. A czárnőt meggyőzte ez az ok. A gép egynehány hónap mulva bizonyos Anthon birtokába került. Nem tudni, meddig működött Voruszki a masina belsejében, de bizonyos, hogy utána másokat bujtattak el benne.*

Igy a franczia források.

Nem igaz ebből egy árva szó sem, a mint az sem igaz, hogy Kempelen 1784-ben szerkesztette volna sakkmasináját, »midőn előzőleg minden vagyonát sakkon elvesztette.«** Pozsonyban, 1769-ben készítette el azt. Igy beszéli el Windisch*** és igy mondja maga Kempelen is.†

Előzménye pedig a következő:

1769-ben valami hivatalos ügyben Bécsben járván, Kempelen meghivást kapott az udvarhoz, hogy mint a természettudományok lelkes barátja, jelen legyen a franczia Pelletier-nek Ozanam és Gyot' Recreations Mathematiques nevű mutatványain. Az előadáson megszólitotta őt Mária Terézia és kérdezősködött tőle a mutatványok nyitjáról. Kempelen, a ki kulcsukat teljesen értette, beszélgetés közben azt felelte a királynőnek, hogy különb dolgokat is tudna ő produkálni. Az udvarbeliek kérkedésnek vették az udvari tanácsos szavait, csak Mária Terézia bizott bennök és felhívta, hogy mutassa meg mechanikai talentumát. Kempelen visszatért Pozsonyba és egy fél év alatt elkészült a géppel.

Maga a gép negyedfél láb hosszú, két láb széles és harmadfél láb magas szekrény volt, olyan alakú, mint valami iróasztal. Négy, karikákon görgő lábon állt, a melyeken ide s tova lehetett tologatni. Mögötte, egy faszéken, török köntösbe öltöztetett fabábú ült; jobb karjával a szekrényre könyökölve, bal kezében pedig hosszúszárú csibukot tartva olyan mozdulatban, mintha épen csak ebben a szempillantásban vette volna ki a szájából. A sakktábla előtte, az asztalhoz csavarral volt odaerősítve. Mikor a játék elkezdődött, a török basától elvették a hosszúszárú pipát, mivel, hogy nem a jobb, hanem a bal kezével játszott.* A játszmát mindig ő kezdte és egy játéknál egyszerre sohasem játszott többet. Míg a játék tartott, ellenfelének minden húzására egyet biczczentett a fejével s körös-körül hordozta tekintetét a sakktáblán. Mikor *sakk a királynénak* volt, kettőt, mikor pedig *sakk a királynak* volt, hármat bólintott a fejével. Megtevén a maga húzását, a sakktáblán kopogtatással jelezte, hogy partnerén a sor. Az egész játék alatt a szekrényben a szerkezetnek óraszerű járását lehetett hallani. Ha pedig játszótársa, hogy kötekedjék vele, hibás húzást tett, vagy mesterségében próbára akarta tenni, haragosan rázta a fejét. Kempelen, a játék megkezdése előtt, maga mutogatta meg a gépét, felnyitogatván minden ajtaját, még a török tes-

* Tóth Béla, Mendemondák. (Bpest, 1901.) 131. s következő lapjain.

** Pallas Nagy Lex., Pótk. II. 532. l.

*** Windisch (K. G. von), Briefe über den Schachspieler des Herrn von Kempelen. (Pressburg, 1783.)

† Kempelen (Wolfgang von), Mechanismus der menschlichen Sprache etc. (Wien, 1791. 390. l.; u. a. francziául: Le mécanisme de la parole. (Vienne, 1791., A. Pichler).

* Kempelen-t meg is kérdezték, hogy a török miért játszik a bal, és nem a jobb kezével, s ő azt felelte rá, hogy szórakozottságában eltévesztette, s a mikor észrevette, már nem változtathatott rajta.

tébe is bepillantást engedvén, annak bizonyságául, hogy benne elrejtve senki sincsen. Azután nehány lépésnyi távolságban a géptől, kisebb asztalkán egy ládikót s egy pálczikát helyezett el, melyek — úgy látszik — valami láthatatlan módon szoros összeköttetésben álltak magával a géppel; felhúzta a török szerkezetét mozgatható karján és kezdetét vette a játék. A mikor a játszma bevégződött, a török rendesen elvégezte még a kezébe adott elefántcsont vörös korongocskákkal az Euler-féle lóugrásos mutatványt a sakktábla hatvannégy mezején oly sebesen, hogy a ki meggyőződést akart szerezni, vajjon vagy egy mezőt nem hagy-e ki, nehány pénzdarabot tett a mezőkre, a melyeket azután a török, a koronggal való érintéssel, elütött. Ennek is vége lévén, ez automatát kitolták a szomszéd szobába.

A sakkozó gépet 1769-ben vagy 1770-ben mutatta be Kempelen először az udvarnak, azután nyilvánosan is. A királyi család tagjai, az udvarhölgyek, államminiszterek, tudósok összegyültek az egyik terembe, hogy innen a másikba menjenek, a hol a sakkgépet ekkor már felállították. A meglepetés leirhatatlan: ámult-bámult mindenki a gép és működése láttára, a gyengébb idegzetű palotahölgyek pedig élénk sikoltozásban törtek ki.

A csodás muzulmánnak, természetesen, egyszerre hire ment. Valósággal zarándokolni kezdtek az emberek Kempelen-hez, hogy gépét lássák. Eleinte hűségesen mutogatta is az érdeklődőknek; egy napon azzal a meglepő hirrel állt elő, hogy az automata elromlott, nem játszhatik és helyrehozni sem tudja. Megijedt-e az Európára szóló zajtól, terhére voltak-e az emberek, kik napról napra nagyobb és nagyobb számban jöttek hozzá, hogy gépét szemtől szembe lássák, vagy talán maga is félt, hogy hamarosan kipattan majd a titok, nem tudjuk; annyi azonban hizonyos, hogy az automata néhány évig tétlenül hevert házában. Egy császári parancs alól azonban még sem térhetett ki.

Pál, orosz nagyherczeg, a feleségével gróf Nord név alatt Bécsben járván, József császár megüzente Kempelen Farkas-nak Pozsonyba, hogy a fejedelmi vendégek látni akarják az automatát, tehát haladék nélkül jelenjék meg vele az udvarnál. Kempelen öt hét alatt helyreállitotta a gépet s a »török basa« gálában jelent meg a fejedelmi személyek előtt.

Ekkor maga József császár unszolta Kempelen-t, hogy csodálatos gépével európai körútra menjen. Kempelen azonban beteges volt,* s csak néhány hónap mulva indult el vele, de ekkor is másra szerette volna bizni a gép igazgatását. Végre mégis családjával együtt, útra kelt és Nagy Frigyes, a szenvedélyes sakkjátszó egyenes meghivására legelőször is Berlinbe ment. Az automata a királyt is megverte, ki végre nagy összeget kinált tulajdonosának, ha a gép titkát megmondja neki. Mondják: az egész magyarázat egy perczig tartott s Nagy Frigyes nevetve jött ki a szobából: »Ezt a gyermek is azonnal megfejthetné«, mondá. De a dologról soha egy szót nem szólt, mert Kempelen-nek örök hallgatást igért. Azután Párisba ment vele, hol Bouillon herczeggel játszott a török s mikor már-már megverte ezt a hires sakkjátékost is, állitólag szándékosan hibás húzást tett, mire a herczeg fölkelt a helyéről és kifakadt a gép ellen: »a török engem emberségből hágy nyerni«, és — távozott.

A gép, Kempelen Farkas halála után fia, Károly, udvari kamarai fogalmazó birtokába került. »A fiatal

* Arneth, Briefe der Kaiserin Maria Theresia an ihre Kinder und Freunde. (Wien, 1881.) II. k. 480. l.

Kempelen alkalmasint el fogja adni, hogy a csodálatos mechanikai játékszert, mint a boldogult nevezni szokta, a közönség mulattatásának, egyedüli rendeltetésének átadja«, — irják az egykorú lapok. És csakugyan el is adta Maelzel Lénárd, bécsi udvari mechanikusnak, ki maga is foglalkozott automaták szerkesztésével.*

A Kempelen-féle sakkozó gép történetének első és mindenesetre fontosabb korszaka ezzel véget is ér, de későbbi sorsa elválaszthatatlan kapcsolatban van vele.

»Maga Kempelen — irja Windisch — sakkautomatájával keveset gondolt, fel sem vette, és ha szólott is felőle valamit, csak mint gyermekjátékot és mechanikai tréfát emlegette s mosolygott rajta, hogy mások úgy bámulják.« Attól az időtől persze, hogy a gép kikerült Kempelen »műhely«-éből, a legkülönbözőbb találgatásokkal igyekeztek a fortélyát megvilágítani. Voltak még olyanok is, kik egyenesen boszorkányságot láttak benne, mert hiszen saját szemökkel győződtek meg, hogy a gépben ember elrejtve nincs, nem is lehet, s az mégis előttök játszik és sorba veri meg a legkitünőbbeknek ismert sakkjátszókat.

Mielőtt azonban közelebbről foglalkoznánk a gép rendszerével, térjünk vissza előbb magához a szekrényhez.

A lábaknak a mai méterrendszerre való átszámításával a következő arányszámokat kapjuk : a szekrény szélessége 66 cm, hossza 150 cm, magassága pedig 117 cm. Tehát a szekrény magas és széles, de meglehetősen keskeny méretü asztal ; kétségtelen azonban, hogy benne nemcsak egy kis termetü, de jól megnőtt ember is elrejthető. A gép belső szerkezetének olyan megbizható ismertetése azonban, mint a milyen Kempelennek a saját beszélő gépéről adott leirása,* fájdalom, nem áll rendelkezésünkre.**

Az irókat, kik a sakkozó géppel tudományosan foglalkoztak, általában két csoportba oszthatjuk ; az egyik — Hindenburg*** és Ebert† — tisztán *mechanikai mesterművet* láttak benne s a húzásokat a mechanismus mágneses erejére vezették vissza ; a másik — Lichtenberg,†† Boeckmann,††† Nicolai,§ Decremps§§ és Racknitz§§§ *embert* tételeztek fel benn a szekrényben.

Különösen Racknitz német bárónak elmélete tartotta sokáig magát, de annyira komplikált, hogy merőben hihetetlen. Ugyanis szerinte a kistermetü sakkjátszó a szekrénynek félig kihúzott alsó fiókja mögött feküdt, miközben a szerkezetet megnézte a néző. Mihelyt azután bezárták az asztal ajtóit,[1] az em-

* A XIX. század elején, például, világhirü volt az az óriás panharmonikonja, melyben 42 életnagyságú automata játszott különféle hangszeren. Ezt a kolosszális zenekari gépet 1807-ben mutatta be Párisban, hol északamerikai vállalkozók állitólag egy fél millió dollárért (?!) vették meg tőle. (V. ö. Gehler, Physikalisches Wörterbuch. [Leipzig, 1825.] I. k. 650—658. l.)

* I. m. 388—456. l.

** A családi levéltárnak Kempelen Farkas-ra vonatkozó anyagában sehol egy szó nincs a sakkozó gépről.

*** Hindenburg, Über den Schachspieler des Herrn von Kempelen. (Leipzig, 1874.)

† Ebert, Nachricht von dem berühmten Schachspieler und der Sprachmaschine des Herrn von Kempelen. (1785.)

†† Lichtenberg, Magazin, III. k. (1785.) 2, 183. l.

††† Posselt's Wissenschaftl. Magazin. (1785.) I. k. 72. l.

§ Nicolai, Reisen. VI. k. 240. l.

§§ Decremps, Magie blanche dévoilée. (Paris, 1784.)

§§§ Racknitz (I. F. zu), Über den Schachspieler des Herrn von Kempelen und dessen Nachbildung. (Leipzig, 1789.)

[1] Az automata sohasem játszott másképen, mint bezárt ajtóval és félig kihúzott fiókkal, a melyben különben a figurák, korongok stb. álltak.

berke kibujt rejtekéből, lekuporodott a középen és pantográf — gólyacsőr — segélyével igazgatta a bábu kezét. Azt pedig, hogy benn a szekrényből hogyan látta a famulus a sakktáblán tett egyes húzásokat, úgy magyarázza Racknitz, hogy mindegyik figurában erős mágnes volt, a tábla hatvannégy mezeje alatt pedig, benn a szekrényben, egy-egy kis tű lógott selyemszálon. Ha tehát fenn a sakktáblán valamelyik mezőre figurát tett a két játékos, a mágnes felkapta a lógó tűt, viszont a tű leesett, ha a figurát elvették a mezőről, vagyis a mágnes vonzása megszünt. Minthogy pedig ezek szerint a szekrényben rejtőzködő ember, gyertya világánál, látta a figurák mozgását, az előtte levő kis sakktáblán is megtett minden egyes húzást, hogy ne tévedhessen. Racknitz e módszerével el is készítette Kempelen sakkgépének egy mását, könyvében megvannak az egész szerkezetet minden izében feltüntető ábrák is: de, hogy ez a masina valóban működött-e és ha igen, miképen, arról hallgat a krónika.

Kempelen talpraesett, tudományos felelettel válaszolt* a báró tudákos elméletére. Kifejezetten ugyan sohasem tagadta, hogy a gépben ember van elrejtve, de felhivta a játékosokat, hogy tartsanak a kezökben bármily erős mágnest, ellensúlyozandók a figuráknak tulajdonított vonzó erőt és a gép akadálytalanul játszani fog.

De valószinűtlennek is látszik Racknitz nézete több okból. Először is a mágnesnek olyan pontos működése, hogy zűrzavarra ne szolgáltasson okot, szinte elképzelhetetlen, ha különben minden előfeltételét el is fogadnók. Másodszor hihetetlennek tünik fel az is, hogy az automatának belülről mozgatott karja elég pontosan működhetett volna.

* Busch, Handbuch der Erfindungen. (Eisenach, 1821.) XI. k. 152. l.

Henri Decremps is abból a feltevésből indult ki, hogy a gépben ember volt elrejtve, a ki valami úton-módon látta a sakktáblát és keze a török karjában volt. De a magyarázattal ő is adós maradt, hogy a gépben rejtőzködő ember *hogyan* bujt be felső testével a török figurába. A többi irók — Thicknesse,* Willis Róbert,** legutóbb pedig Tournay*** — sem oldották meg véglegesen a kérdést: a szekrényben elbujtatott ember *hogyan* láthatta az egyes húzásokat és *miképen* igazgatta onnan belülről a török karját.

Ma már az összes kombinációk egybevetésével sem lehet a sakkozó gép mechanikai szerkezetét megállapitani. Annyi igaz, hogy a gépben *ember* volt. Masinát, a mely a legnehezebb játékot szinte mondhatnám biztos nyeréssel játszsza, emberfia eddig még fel nem talált és nem is fog soha. Magánál a játéknál kiszámithatatlanok az esélyek és hiába minden matematikai képlet, számvetés, egy játéknak menetét előre nem lehet meghatározni még akkor sem, ha kiindulásának pontja adva van. Igaz ugyan, hogy a források némi nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy az *automata* kezdte mindig a játékot és hogy egymásután *egy* játszmánál többet nem játszott, de hallgatnak arról, hogy az automata mindig *ugyanazzal* a húzással kezdte-e meg a játszmát. Ám, ha valóban egy és ugyanazon húzással is kezdődött minden játszma, ez legfeljebb a variációk számát kisebbítette, de semmi szin alatt sem bizonyit a gépnek *kizárólag* automatikus működése mellett. Mert lehetetlen olyan mechanikai

* Ticknesse, The speaking figure and the automaton chess-player exposed and detected. (London, 1785.)

** Willis, An attempt to analyse the automaton chess-player of Mr. de Kempelen. (London, 1821.)

*** La Palaméde. (Paris, 1836.)

szerkezetet előállítani, mely a játékosnak minden körülmény között teljesen tetszésére bizott kombinációira a maga megfelelő húzását mechanikusan tegye meg, mert ez már nem gépies munka, hanem *szellemi, gondolkodás* volna.

Merőben csak azért, hogy a sakkozó gép működését minden irányban ismertessem, hivatkozom még arra is, hogy a török a játék befejezésével az elébe tett *abc* táblán, az egyes betükre mutatva, a hozzá intézett kérdésekre elégé *elmés* feleletet is adott. Így pl., mikor 1783-ban Párisban játszik, arra a kérdésre, hogy merne-e Philidor-ral mérkőzni, azt felelte a betüs táblán: »én nem vagyok méltó oly játszóval játszani.« Majd egy nő járult hozzá tizenegy éves leánykájával s azt a kérdést intézte hozzá, hogy leánya jámbor életű-e? mire a török, a következő felelet adta: épen anyjának nyomdokain jár.*

A mi a gép belső szerkezetét illeti, azt rekonstruálni vagy csak ismertetni is *ma már* nem lehet. Az irók csaknem egyértelműleg vallják, hogy a szekrényben látható sok kerék, csavar, henger, s általában a legkülönbözőbb szerkezeti részek mind csak arra valók voltak, hogy megtéveszszék a nézőt és mechanikai czélt nem szolgáltak. Mindenesetre kissé felületesen itélték meg a dolgot. Mert, ha annak a sok mindenféle járóműnek egy része talán szemfényvesztésül szolgált is, másik része bizonyára a játék czéljait mozdította elő. A helyett tehát, hogy legalább a látható szerkezetet irták volna le, nagy felületességökben épen erre helyezték a legkisebb súlyt.

Valószinű, hogy a gép szerkezete sokkal egyszerűbb volt, mint Racknitz hiszi. A sakktábla képét Kempelen tükör segélyével is vetíthette az emberke előtt levő sakktáblára, hogy azon minden fenn megtett húzást maga is megtegyen a rendelkezésére álló figurákkal. Lényegesebb ennél az a kérdés, hogy hogyan mozgatta a török a karját és ujjait onnan alulról. Erőltetettnek látszik Decremps elmélete is; különben is a török belseje is tele volt mindenféle gépezettel, abba tehát nem lehetett bejutni. Sokkal valószinűbb ennél az a feltevés, hogy a gépben levő minden gépezet a török kezének igazgatására szolgált s a mikor a tulajdonképeni sakkjátszó, benn a szekrényben tisztán látta maga előtt a sakktáblát, a török basát és ellenfelét is, bizonyos gépezet segítségével könnyen ráigazíthatta a török kezét a kérdéses figurára, azt megfogatta és letétette vele valamelyik sakkmezőre. Ehhez már igazán nem kell semmi ördöngősség; mindössze finom s belülről a gépből biztosan igazítható szerkezet.

Mindenesetre érdekes és magának az automatának sem utolsó érdeme, hogy harmincz év alatt, a míg a gép Kempelen birtokában volt, soha rá nem jöttek a titokra. Az automata európai körutat tett, még pedig az akkori közlekedési viszonyoknak megfelelően, bizony szekeren tette meg azt, és Kempelen famulusának kiléte sohasem derült ki. Pedig neki is a géppel, vagy Kempelennel kellett utaznia és, csodálatos, a misztifikációról egyetlen egy alkalommal sem hullt le a lepel. Mert a későbbi adatok már más időkre és más tulajdonosokra vonatkoznak.

Érdekes volna azt is tudni, hogy voltaképen mi indította Kempelen-t ily sakkozó gép szerkesztésére. A franczia források valóban ötletes magyarázatát adják a dolognak, de hát nincs bennök történeti igazság; Kempelen már rég készen volt a géppel 1776-ban; különben is épen ezekben az években nem volt távol. Valószinű, hogy ily automata gondolatával már előzőleg foglalkozott s

* Magyar Hirmondó. (Pozsony.) 1783. évf. 339. s következő lapokon.

mert megvalósíthatatlan volt, de a királynővel szemben sem akart szégyenben maradni, olyan kibontakozást keresett, a mely a legtermészetesebb, szinte kézzel fogható. Azt pedig senki sem bizonyíthatja rá, hogy ez a kissé talán vakmerőnek látszó tréfa valahogyan meg is boszulta volna magát. Szereplésének legfényesebb oldala épen az erre következő időkre esik. Annyi azonban bizonyos, hogy ha mindjárt »egyetlen érdeme az ámítás elmésségében« állott is, a zseniális elme olyan hatalmas sziporkája volt, melynek ragyogását el nem homályosíthatja a későbbi tulajdonosok szenzációhajhászása.

Ezek után már most áttérhetünk az automatának későbbi vándorlására.

A XIX. század elején Beauharnais Eugén, Napoleon mostoha fia, Münchenbe hivta Maelzel-t a géppel. A legyőzött Beauharnais 30 ezer frankot igért a mechanikusnak, ha gépét átadja és a titkát elárulja. Megkapta mind a kettőt. Ez időtájt — 1809-ben — játszott vele Schönbrunnban I. Napoleon is. Az automatát elhelyezték a terem közepén s a császár leült vele szemben, beszéli el egy »szemtanú«. A nézők három-négy lépésnyi távolságban álltak tőle és kiváncsian várták a történendőket. Napoleon hármat-négyet húzott annak rendje-módja szerint, azután egy hibás lépést tett a huszárral. Az automata nagy komolyan visszatette a helyére a figurát, majd pedig maga húzott. A császár most megint hamisan lépett, az automata pedig ismét visszatette a figurát, de a mikor Napoleon harmadszor is vétett a játék törvényei ellen, az automata az összes figurákat lesöpörte a tábláról. Ekkor a császár mosolyogva távozott és szemmel láthatólag örült, hogy még egy automatát is sikerült kihozni — a sodrából.*

1812-ben a milanói Villa Bonaparteban volt látható a török. Később azután megint visszakerült Maelzel birtokába, a ki a harminczezer frank után járó kamat fejében körútra indult vele. Néhány év mulva már Amerikába vándorolt ki, hol whistezni is megtanult. Igy maradt körülbelül tizenöt évig Maelzel kezén. De most már »a verebek is csiripelték«, hogy a szekrényben elbújva, Francziaországban Boncourt, a jeles sakkjátékos, Alexander az »Encyklopédie des Échecs« szerzője és Mouret, Philidor unokaöcscse, Angolországban a hires Lewis, majd egy elszászi sakkmester, Mühlhausen, alias Schlumberger igazgata a gépet. Amerikában azután egy Croizier nevű, bellevillei mechanikus vette meg, kinek házában 1844-ben még látták. Állitólag 1854-ben Philadelphiában égett el. Nemrégiben azonban arról értesítettek (Tóth Béla), hogy egy mostanában megjelent franczia szakkönyvben érdekes fölfedezések vannak az automata újabb vándorlásáról.

Ez a története a sakkozó gépnek, a mely csaknem egy évszázadon keresztül valóságos forrongást keltett. Gazdag irodalom ismerteti, kutatja, magyarázza rejtelmét; szinműirók szindarabjaikban,* irók beszélyeikben** szerepeltették, de a probléma: hogyan igazgatta a gépet a benne elrejtett ember, máig is nyilt kérdés.***

*

* Kölcsey-Melczer, Nemzeti Plutarkus. (Pest, 1816.) III. k. 195. s következő lapjain. Tóth B. i. m. — V. ö. még La grande Encyclopédie. (Paris.) IV. k. 766. l. XXI. k. 408. l.

* Beck Heinrich, Die Schachmaschine, Lustspiel in 4 Aufz. (Leipzig, 1797. Berlin, 1798. Wien, 1826.) Holland fordításban: De Schaakmachine, Blyspiel, vry gevolgd naar het Hoogduitsch van H. Beck, door C. Sauer. (Haag, 1803.)

** Poe Edgar egyik elbeszélése. (Vasárnapi Ujság. 1894. évf. 58. l.)

*** Az irodalmat Lindner E. (Nyelvtud. Közlemények, VIII. k., 325—480. l.

1772. őszén (október havában) *Schönbrunnban* találjuk Kempelen-t, a mint a császári kastély parkjában *szökő kutat* rendez be. » . . . A tó nincs már a régi helyén, a rondeauba helyezte át Kempelen s ha terve sikerül, a hegyekről vízesésünk lesz, de még sok az eligazítani való rajta«, — irja Mária Terézia október 8-iki kelettel Ferdinánd főherczegnek. És Kempelen »terve« sikerült: a szökőkút még az őszszel elkészült s ma is egyik dísze a schönbrunni parknak. Tulajdonképen az egész abban áll, hogy a hegyekről jövő vizet felfogta s nyomásával egy vízszintesen körülfutó hengerrel épen annyi vizet emelt fel a zuhatag felé, a mennyit felülről kapott.*

Érdekes apróság, hogy az 1774. junius havában himlőben fekvő Mária Terézia királynő részére szerkesztett *betegágyat* is, mely egy helyben is mozgatható, felemelhető s egyik szobából a másikba tologatható volt. Előzménye a következő. Az uralkodónő betegeskedésében sokat panaszkodott környezetének, hogy egy helyhez van kötve. A felséges asszony panasza Kempelen Farkas-hoz jutott, a ki azonnal hozzáfogott a szóban forgó ágy megszerkesztéséhez. »Sok fáradságába kerülhetett, de az egészet csak maga akarta megcsinálni. Végre készen van s ma délután fogom kipróbálni; ha jónak bizonyul, elküldöm a rajzát, vagy talán magának az ágynak egy másodpéldányát« — irta 1774. julius 7-ikén ugyancsak Ferdinánd-nak.* Magának az ágynak ma már semmi nyoma; gépezetét sem ismerjük közelebbről, csak a családi levelezésekből tudjuk, hogy — volt.

Annak a közel tíz évnek azonban, mely a sakkozó gép és a *beszélő gép* megjelenése között lefolyt, mindezek csak jelentéktelen epizódjai voltak, s az évek szorgos munkával teltek, gyümölcsük pedig találmányainak koronája: *beszélő gépe.***

Már 1769-ben, a mikor sakkjátékosomon dolgozgattam, — irja — különböző zenehangszereket kezdtem tanulmányozni abból a czélból, hogy közülök kiválaszszam azokat, melyek az emberi hangot leginkább megközelítik. Sorba vette valamennyit, még a trombitát, vadászkürtöt, a dorombot sem véve ki; különösen pedig az oboa, klarinét és faggot stb. szájdarabjait vizsgálgatván, »de a sok hangszer között nem akadtam egyetlen egyre

Kempelen Farkas és viszonylásai a nyelvtudományhoz. Első közlemény) és Wurzbach (i. m.) sorolja fel eddig a legteljesebben; az újabb irodalmat azonban, természetesen, egyik sem öleli fel. — V. ö. még a már idézett munkákon felül: Budapesti Napló 1904. junius 23. (173-iki) szám: A sakkozó gép. (Kempelen Béla-tól); De la Combe: Vollbedings Archiv der Erfindungen. (1792.) 411. l.; Egyetemes Magyar Encyclopaedia. (Pest, 1861.) III. k. 567. l. (Valótlan az az állítása, hogy »a sakkgépben törpe nővére, később pedig fia volt elrejtve«); Fővárosi Lapok 1865. évf. 128. sz. 511. l. Kempelen Farkas (Báttaszéki Lajos-tól); Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye (Budapest), 1904. évf. 328—331. l. A sakkgép (Kempelen Béla-tól); Magyar Hirmondó 1782. évf. 718—749. és 1784. évf. 301. l.; Neues Pester Journal 1904. junius 23. (173-ik) szám: Die Schachmaschine (von Béla Kempelen); Pierer's Konvers.-Lex. (7. kiad.) VIII. k. 276. l.; Természettudományi Közlöny, 1895. évf. (XXVII. k. 440. l.).

* V. ö. Arneth, i. m. I. k. 157., 158. l.; Nagy-Zimmermann, Ismeretek Tára (Bécs, 1841.) II. k. 356. l. V. ö. még: Schimmer K. E., Alt- und Neu-Wien. (Wien und Leipzig, 1904.) I. k. 668—670. II. k. 142., 241., 243. l.

* Arneth, i. m. I. k. 285. l.

** Wolfgangs von Kempelen k. k. wirklichen Hofraths Mechanismus der menschlichen Sprache nebst der Beschreibung seiner sprechenden Maschine. Wien, 1791.

sem, melylyel megelégedhettem volna«. Egészen véletlenül jutott az igazihoz.

Egy falusi séta alkalmával a korcsma előtt duda-szó mellett mulattak a legények. »Rendkivül megörültem e fölfedezésemnek. Megvallom — folytatja tovább — soha zene oly nagy gyönyörűséget még nem szerzett nekem, mint a lenézett duda siralmas búgása. Kezembe kerítettem és játszani kezdtem rajta a mélyhangú síp dörmögtetése nélkül. Sikerült is. Meg akartam venni emberemtől a hangszert, de nem adta.« Kempelen azonban csak tovább is ostromolta kérésével és el is érte, hogy egy nádból készült barczogó sipocskát (Schnarrpfeifchen) átengedett neki. »Visszasiettem a városba és még aznap este kisérletet tettem vele. A konyhából közönséges bőrfúvót vettem elő, ennek vascsövébe szorosan beledugtam a sipocskát, a fúvó összenyomásával megrikoltattam, azután pedig a vascsövet a sipocskával együtt egy haránt csőbe dugtam bele, hogy oldalt semmi levegőt ne kaphasson.« Megvolt tehát az első szerkezet. Különböző magasabb és mélyebb hangokat adott is a gép, de nem különböző magánhangzókat. Azután egy épen a kezeügyébe akadó oboa tölcséralakú alsó végét tette a leoldott haránt síp helyébe, a sipocskát tartalmazó fúvó csőbe s bal kezével a fatölcsért többé-kevésbbé befedvén, jobb kezével pedig a fúvót megnyomván, megkapta a magánhangzókat is. »A gép, bármennyire is kezdetleges volt, már egyes magán- és néhány mássalhangzót egészen tisztán ejtett ki, de a hangok egymásutánjában még nem tudtam parancsolni neki.« Csak másnap jött rá, hogy mielőtt tovább haladhatna, tanulmányoznia kell magát a beszédet és mechanismusát. »Az emberről vett következtetés útján arra az okoskodásra jutottam, hogy egy beszélőgépnél is csak tüdőre (a fúvó), hangrésre (a nádsipocska), és szájra (a tölcsér alakú oboa-darab) van szükség. Hónapokon át kisérleteztem velök a nélkül, hogy csak egy lépést is tettem volna előre. De meg voltam győződve, hogy a beszédnek utánozhatónak kell lennie. A véletlen megint segitségemre jött.«

Egyik orgonaműveshez ment, hogy konyhafúvója helyett egy forma szerinti orgonafúvót csináltasson, a mikor a mester épen egy kis gépezettel foglalatoskodott.

Egy hangszerrel ő is az emberi hangot és éneket akarta utánozni, de nem lévén még készen billentyűi, játszani nem lehetett rajta. Megvette és lakására vitette. »Nem kételkedtem benne, hogy a meglevő 13 hang közül csak találok 5 magánhangzót. Akkor ugyanis még abban a téves hitben voltam, hogy az egyes magánhangzók magasságban is különböznek egymástól; például az *i* nekem hangja szerint is sokkal magasabbnak tetszett, mint az *o* vagy *u*. A dolog azonban nem igy áll. Mindegyik síp csak *a*-t hangoztatott; magasabb vagy mélyebb hangon, de mindig csak ezt az egy tónust«. Bármit is próbált vele, ennél a hangnál nem tudott tovább jutni. Végre gépezetére billentyűket csinált, a fúvót a pedálra igazította, az egyes sípok szájnyilásait is különböző nagyságra hagyta: mindez azonban még nem volt elég. Az *a* és a többi magánhangzók között ugyan már volt valami észrevehető különbség, »de tisztán hangzó *o*-t vagy *u*-t nem tudtam kihozni belőle«. Majd csak, a mikor az emberi száj mintájára esztergályozta ki a sípokat, kapta meg az *a*, *o* és *u* magánhangzókat s egy még nem egészen tiszta *e*-t is, de *i*-nek sehol a legparányibb nyoma. Megtalálta a *p*, *m*, *l* mássalhangzókat is, miáltal már egész szavakat rakhatott össze a rendelkezésére álló hangokból (papa, mama, aula, lama, mola, poma, mulo stb.). Mindegyik betűnek megvolt a maga billentyűje, a mely

lenyomva, az illető hangot adta. De a masina még mindig hiányos volt. Az egyes hangok között érezhető szünet állt be (*pa-pa ma-ma* stb.), ha pedig a szüneteket nem tartotta ki, a két hang együtt szólalt meg és mindegyik hangnak egy különös mellékzöngéje volt, a mely némileg gyenge *k*-hoz hasonlított (például az aula szó körülbelül így hangzott: ka-ku-kl-ka, a papa szó: ph-a-ph-a stb.). »Végre rájöttem, hogy megint csak a természetet kell utánoznom: az embernek is csak egy hangrése és egy szája van, a melyen valamennyi hang kialakul. Csaknem két évi munkát kellett teljesen félredobnom, és az egészet újra kezdenem.«

Az 1. ábrán a beszélő gép első szerkezetét látjuk. *a b* a szélláda, *c d* mellső oldalán tizenhárom nyilás van hagyva a sipok számára, *e* két eredeti sípminta, *f* a síp javított alakban, *g* a billentyűk, *h* és *i* a fúvóhoz vezető pedál. A különböző hangokat úgy gerjesztette rajta Kempelen, hogy jobb kezével lenyomta

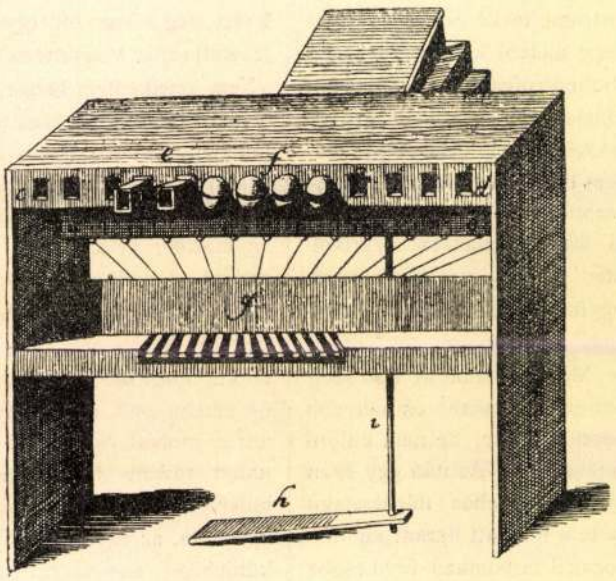

1. ábra. A beszélő gép első szerkezete.

a billentyűt, bal tenyerével pedig az eredeti sípok nyilását fedte be. Minthogy az egyes hangok épen abban különböztek egymástól, hogy a sípok nyilását kisebbre vagy nagyobbra hagyta, ezt pedig a bal kéz egészen egyenletesen és elég gyorsan nem végezhette, a sípok nyilását tolófedéllel látta el, és csak később jött rá gömbölyű alakjára.

»Bizonyára mindenki nagyon bonyolult szerkezetet fog várni egy olyan masinától, a mely artikulált szavakat mond ki és a melyen mindent beszélhetni. Pedig épen ellenkezőleg áll a dolog; gépem igen egyszerű és ez egész érdeme. Igaz ugyan, hogy a tökéletestől még távol, igen távol áll, de tökéletesíthető és a velebánás sokkal kevesebb fáradságba kerül, mint csak egy közönséges zongoráé vagy pianofortéé is. Maga a szerkezet pedig felette egyszerű és könnyen utánozható.«

A gép 5 főrészből áll: 1. a hangcsőből, 2. a szélládából, 3. a fúvóból, 4. a szájból, 5. az orrlyukakból.

1. A *hangcső* (2. ábra) egy darab fa-

ból van kifaragva és *abc* része a szélláda mellső *a* nyilásába épen beillik. A hangcső *de* nyúlványára egy játszókártya vastagságú elefántcsontlemez jő, melynek alsó fele, valamint a nyúlvány belső mélyedése keztyűbőrrel van kibélelve. A hang magasságát a fatömbön keresztül vezetett dróttal a lemezt érő nyomás helye adja meg.

2. A *szélláda* (3. ábra) alakja ládikó : $3^1/_2$ hüvelyk hosszú, $2^1/_2$ hüvelyk széles és $1^1/_2$ hüvelyk magas ; *a* az a nyilás, a melybe a hangcső jő ; a *c* alatti lyukba a fúvó csövét teszik bele. Ugyancsak a szélládába jön még két kisebb doboz is (4. ábra) ; az egyik a láda bal, a másik jobb oldalfalához. Bennök üreg (*a*) van, mely a szélláda *b*, illetőleg *g* nyilásával összeköttetésben áll. Fedele (*c*) a *d* dróttal fölemelhető és viszont az *e* rugó lapjához szorítja le, ha az erő megszünt. E ládikók a szélládába illesztve, a hang-

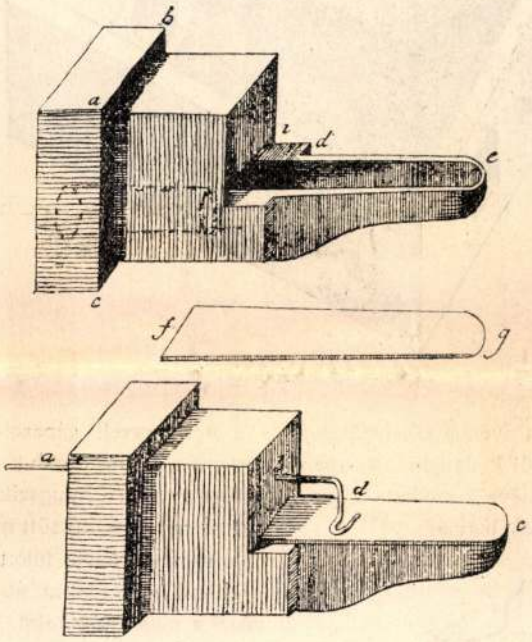

2. ábra. A hangcső (természetes nagyság).

csővel együtt egész szélességét betöltik és *b* és *g* nyilásaik a szélláda *d* és *f* nyilásaiban folytatódnak. Ezután a *d* nyilásba egy pléhcső (5. ábra, *a*) és az *e* nyilásba (5. ábra, *b*) a facső kerül. A szélláda tetején látható eszközök a következők. A *cd* és *ef* két fémemeltyű (6. ábra) *d* és *f* vége a 4. ábra szerinti dobozka *d* drótfonalát tartja. Ha az emeltyűt megnyomjuk, *d* vége fölemelkedik s a szélládában levő ládikó *c* fedele felnyilik ; ekkor a levegő a *g* csőbe áramlik be és adja az *s* hangot. Az elrendezést tisztábban látjuk a 7. ábrán. Ha a billentyűt *g* ponton a *g* hengerre lenyomjuk, a drót-tű szorosabban feszül rá az elefántcsont-lemezre ; ha ily helyzetben tartjuk lenyomva a billentyűt, a tű felső vége a billentyű és a *p* alatti nyereg közepén marad állva. Ha azonban a hangrésbe levegőt sajtolunk be, mely az elefántcsontlemezt rezgésnek indítja, a rajta álló tűt

a nyereg felső pontjáig szorítja fel, a honnét megint ez veri vissza s a hangcső fedelével együtt fog rezegni.

3. *A fúvó* (8. ábra) 3 egész és 1 fél harmonikából áll, alsó tagján szelelő lyukkal, mint akármelyik közönséges fúvó. Állványát két, egymással párvonalosan haladó deszkatábla (*a b*) alkotja. A fúvót

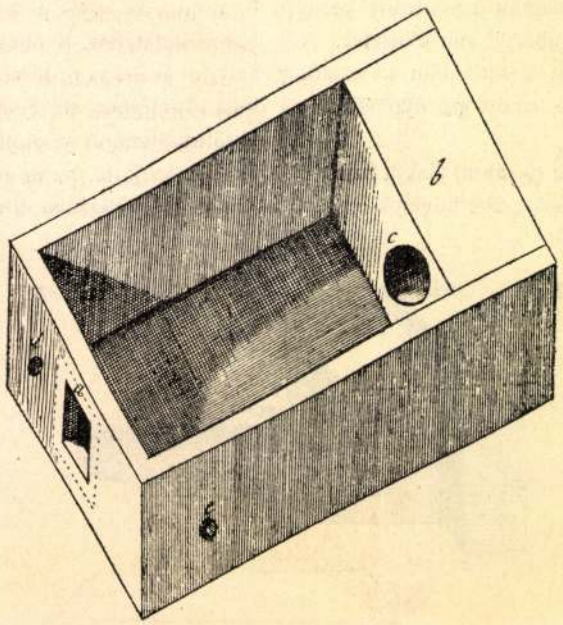

3. ábra. A szélláda.

a *d* és *e* oszlopok ívében elhelyezett *f* csiga húzza fel; elül *k* alatt kis nyergen nyugszik, hogy *l* csöve a szélláda *c* nyilásába beleilleszthető legyen.

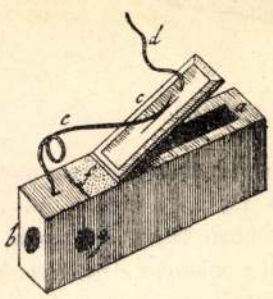

4. ábra. Doboz a szélládához.

A 9. ábrán látható ládát a szélláda fölé teszik, hogy megóvja a szerkezetet a portól és útját vegye a hangok szétszóródásának.

A fölszerelt gépezeten a játék így történik: a játszó jobb karjának könyöke a fúvó *r* részén nyugszik, keze pedig a ládikó *m* lefüggönyzött nyilásán nyúl be és a szélláda teteje fölött lebeg. Bal keze a ládikó *o* nyilásán át az emeltyűkön végzi a maga munkáját. Ha jobb könyökkel megnyomjuk a fúvó felső lapját, hallhatóvá válik a hang és megszünik, a mikor a nyomást abban hagytuk.

5. ábra. *a* pléhcső, *b* facső.

4. *A száj*, a beszélőgépnek valamennyi alkotórésze közt tulajdonképen a legfontosabb, a legtökéletlenebb a gépen. Legkevésbbé is hasonlít az emberi

száj berendezéséhez (10. ábra): foga, nyelve, inye — nincsen. Pedig különösen az első kettő csaknem nélkülözhetetlen eszköze a beszédnek. Minthogy

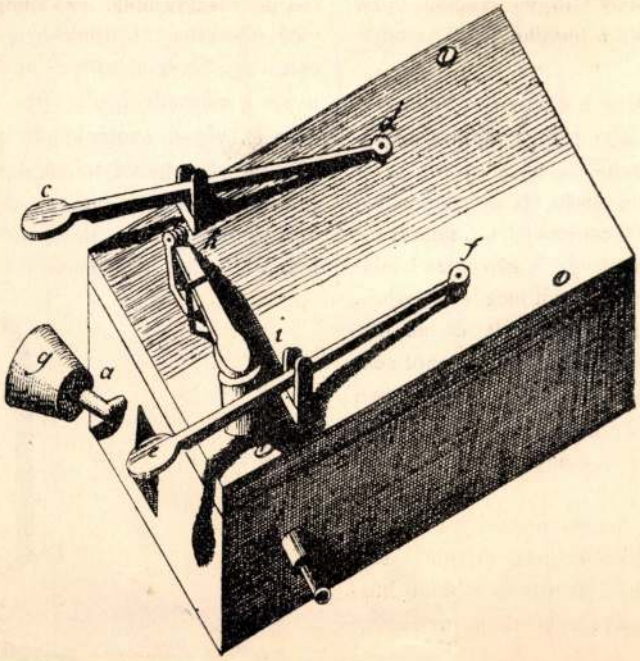

6. ábra. A szélláda teteje.

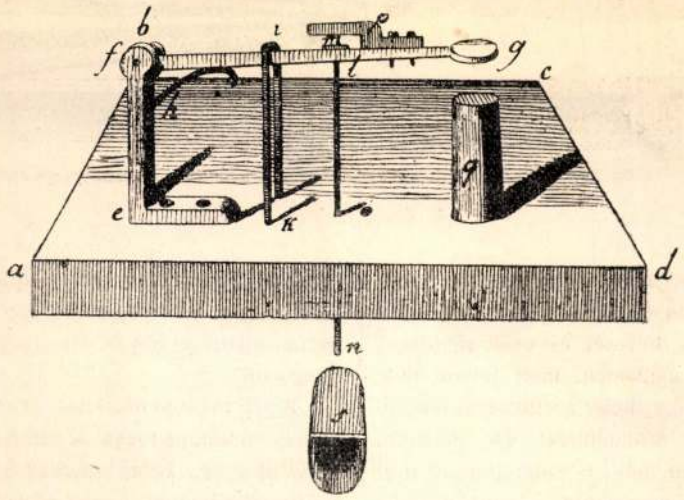

7. ábra. A szélláda teteje.

pedig ezek a gépen hiányzanak, egyes betüket bizony nem ejt ki tisztán. Azonban az egész *abc*-ben mindössze *négy* ilyen betű van, a többit pedig mind egészen jól hangoztatja.

5. *Az orr*, a gépnek szerkezetére

nézve legegyszerűbb része. Nyilásait a 10. ábra *m* és *n* lyukain látjuk. E hangok kivételével minden más hangnál nyitva maradnak, ellenben az *m* hangnál mind a két lyukat, az *n* hangnál pedig az egyiket fogjuk be.

A könyökével a fúvón nyugvó karunkat ezek után úgy helyezzük el a szélládán, hogy mutató- és középujjunk az *m* és *n* orrlyukakra essék, és nyilásukat befedje. A bal kéz tenyerével a *C* tölcsér *b c* szájnyilását zárjuk el. A gép ilyen beállításában, még ha a fúvót meg is nyomjuk, hangot nem kap, mert szája és az orrlyukak is zárva lévén, a hang sehol sem talál utat. Ugyanígy van ez az emberi szervezetben is; fogjuk be orrunkat és szájunkat: egyetlen egy hangot sem tudunk kiadni.

Az összes magánhangzókat a bal kéz különböző helyzetével gerjesztjük a szerint, a mint többé-kevésbbé jobban húzzuk el a gép szája kerületétől; a mássalhangzókat pedig az *f* és *sch* billentyűk különböző kezelésével kapjuk.

»Három heti gyakorlat után csodálatos ügyességre lehet szert tenni a gépen való játszásban. Különösen a latin, franczia vagy olasz nyelven, mert a német nyelv a mássalhangzók sűrű összetorlódása és végső szótagjainak gyakori elnyelése miatt kevésbbé alkalmas az utánzásra. Én magam minden elémbe mondott franczia, vagy olasz szót nyomban utána mondok gépemen; már a német

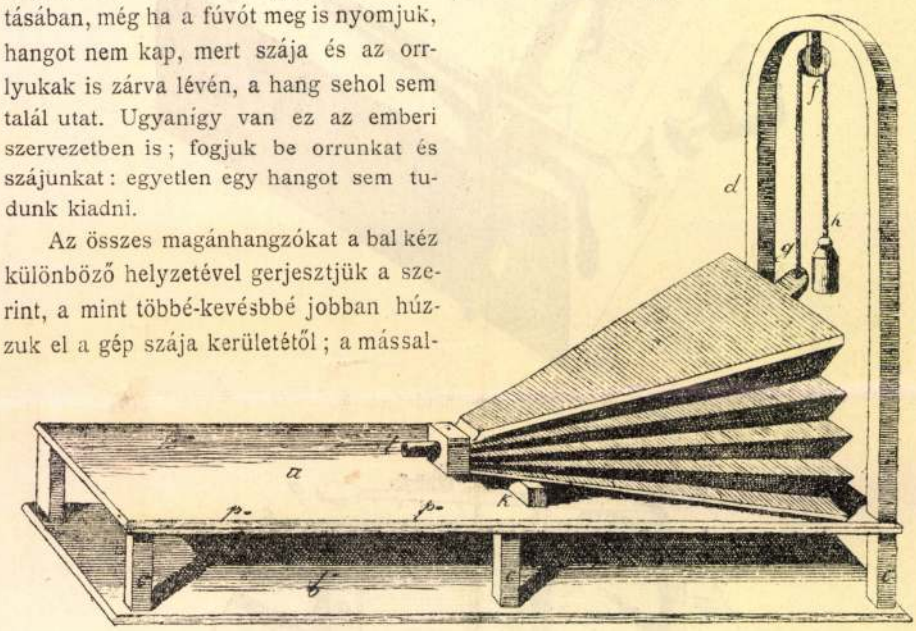

8. ábra. A fuvó.

szavakat nagyobb fáradsággal és csak ritkán egészen tisztán. Egész mondatokat szintén csak keveset és csak rövideket beszélhetek gépemen, mert fúvója még nem elég nagy, hogy a szükséges levegőmennyiséget szolgáltassa. De például: vous étes mon ami—je vous aime de tout mon coeur, vagy latinul: Leopoldus Secundus Romanorum imperator, semper Augustus, etc. s hasonló mondatokat egészen érthetően játszom le rajta.« Collinson próbára akarta tenni Kempelent és kérte, hogy az »exploitation« szót játszsza le a gépen; a gép egészen tisztán ejtette ki azt is. Hangja gyermekhang volt.

A gép további tökéletesítése abban állana, — mondja maga Kempelen — hogy az egész belső szerkezetet billentyűkre alakítsuk át, minek következtében a zongora vagy orgona alakjához hasonló alakot kapna. »Ha valaha magam alakitanám át gépemet ily szerkezetre, leirását közre fogom adni.« Ez azonban nem

történt meg, sőt az eredeti gép is külföldre került; ma a londoni »King's College« természettudományi műszermuzeumában őrzik. Igazgatója meg is igérte, hogy jelenlegi állapotában lefotografoztatja, de eddig még nem kaptam meg a képet.

Ennyit a beszélő gépről; a többi a gyakorlati mechanika és a hangfiziologia körébe tartozik.

Mellőzve a korábbi beszélő gépek ismertetését,* csak a vele egy időben és utána szerkesztett e fajta gépek történetére vessünk még egy pillantást!

Kempelen-nel egy időben, de Párisban, Abbé Mical, hires franczia mechanikus, két kolosszális érczfejet készített, melyek — állítása szerint — egész

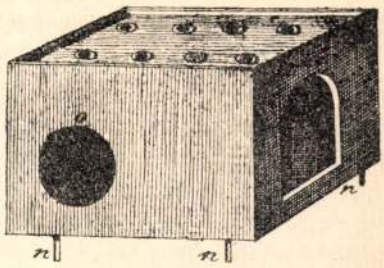

9. ábra. Védő láda.

mondatokat ejtettek ki. 1783. julius havában mutatta be gépét a párisi tudomá-

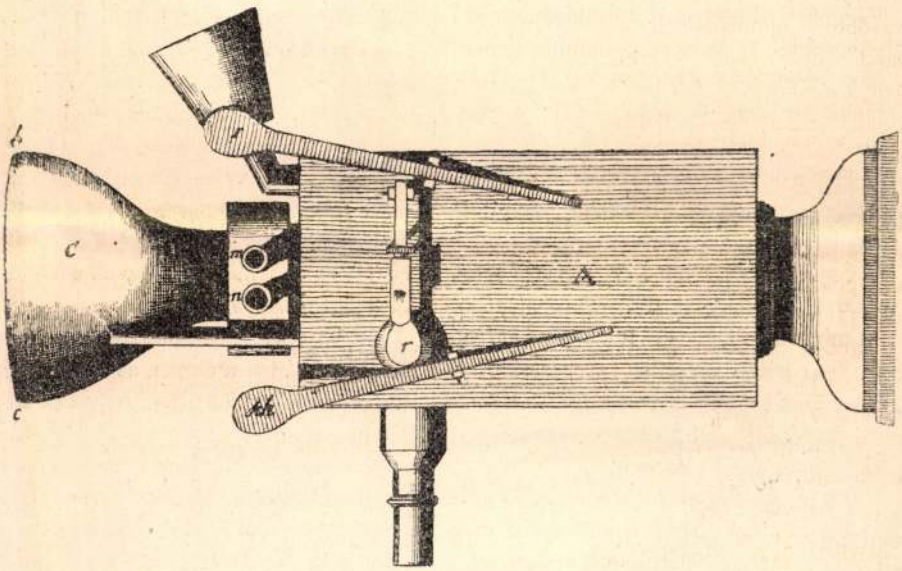

10. ábra. A beszélő gép.

nyos akadémián. (ugyanezen évben járt Párisban sakkautomatájával Kempelen), később azonban — úgy mondják — azon való boszúságában, hogy a remélt jutalmat nem kapta meg, darabokra törte. 1786-ban meg is halt a nélkül, hogy gépének szerkezetét ránk hagyta volna. Úgy látszik, hogy Mical az egyik érczfejben egy csomó billentyűt alkalmazott, melyeket hengerre rögzített fogak mozgattak; a másik fejet a zongoráéhoz hasonló, a lehetőségig a minimumra redukált, billentyűzettel szerelte föl. A kiváló mechanikus találmánya azonban korántsem volt oly tökéletes, mint a mi-

* V. ö. Adalékok a beszélő gépek történetéhez. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1904. évf. 269. l.

lyennek maga tartotta; legalább Vicq d'Azyr, franczia anatomus, a párisi akadémia előtt úgy nyilatkozott, hogy a hártyák rezgéséből az »emberi beszédnek igen tökéletlen« utánzata keletkezett.

Kempelen gépe után a német születésű Posch készített beszélő gépet, a melyet 1828-ban egy Lieder nevű órásnál Berlinben pénzért mutogatott is. A gépet elsőben a brezgaui eredetű, de Bécsben megtelepedett Faber József mechanikus tökéletesítette. Du Bois-Reymond meg akarta venni a gépet, de Faber akkora árat kért érte, mit nem adhatott meg. A gépen, melyet 1842. végén mutatott be Berlinben, felpiperézett báb ült olyan pose-ban, mintha beszélne. Később — állítólag — Észak-Amerikába vándorolt, de már 1847. október hónapban, Leipzigben a királytér egyik bódéjában játszott. A hirdetés szerint »beszélt, suttogott, nevetett és énekelt«. 1868-ban a budai szinkörben és a K. M. Természettudományi Társulat egyik ülésén is produkálta magát. 1853. november hónapban Warmholz nevű mechanikus is hagyott hátra beszélő gépet, mely — mint mondják — a Kempelen- és Faber-félétől független szerkezetű. Állítólag tökéletesebb is volt a Faber-énél.

További tökéletesítésök tekintetében azóta sem történt semmi.

A beszélő gépeknek még egy egészen különleges neméről emlékezik meg Pisko,* mely általánosan keresett árúczikk is, az úgynevezett *»beszélő babá«*-ról, melyek megnyomva, elég érthetően kiáltják a »papa« és »mama« szókat. A gyermekek és szülők közül, kiket e mesterséges kis szónokok megörvendeztetnek, vajmi kevesen tudják, úgymond Pisko, hogy ez örömüket tulajdonképen egy cs. kir. valóságos udvari tanácsosnak, t. i. a magyarországi születésű zseniális Kempelen Farkas-nak köszönhetik. Az első szavak, a melyeket gépével utánozni tudott, valóban a »mama« és »papa« voltak, tehát ugyanazok, melyeket a beszélő babák is eléggé érthetően ejtenek ki. A Kempelen-féle beszélő gépet tehát kicsiben a beszélő babák belsejébe vitték át. Ha megnyomjuk a játékot, vagy egy zsineget meghúzunk, összesajtolódik benne az a kis fúvó, a mely belsejében található, és a belőle kiáradó levegő egy nyelvsipocskát indít rezgésnek, a rezgés hangját pedig a száj- és orr-részek artikulálják.

Kempelen Farkasnak figyelmet érdemlő találmánya még a vak Paradis Teréz (1759—1824.), a kiváló zeneművész és zeneszerző részére 1779-ben szerkeztett — sajtórendszerű — *irógépe*. Az eredeti gép nincs meg, de a kisasszonynak egy vele nyomtatott eredeti levele a vakok bécsi országos intézetében található.

Hátra van még Kempelen Farkas két gőzgépének ismertetése.

A *gőzgépet*, legfelsőbb engedelemmel Bécsben a városi árokban, az úgynevezett Stubenthornál építette fel, mely azután a Ferencz-csatorna építésénél is kivette a maga részét a munkából. Jó tulajdonságait a szakértői vélemény részletesen felsorolja s különösen »egészen újnak mondja az »elrendezés«-t, mely abban talált kifejezést, hogy a míg az »eddig használatban levő rendes« gőzgépeket csak vízszivattyúzásra lehetett használni, addig a Kempelen-féle gőzgép »más« czélokra is szolgálhatott, a mennyiben a »forgó tengely«, melyen az egész szerkezet nyugszik, »közvetetlenül« mozog. A forgattyú feltalálásának dicsősége tehát nem kisebb mértékben illeti meg Kempelen Farkas-t, mint a híres angol James Watt-ot.

* Neue Freie Presse (Wien) 1870. junius 23. Estilap.

A másik gép, az úgynevezett reakcziós (ellenhatásos) gép, minden valószinűség szerint a gőzturbina legkezdetlegesebb alakjának tekinthető. Mindkettőre 1788-ban királyi szabadalmat kapott.

Csak három mozzanatot ragadtunk ki Kempelen Farkas életéből; ezekből is látható, hogy koporsójának irásba foglalt szavai beteljesedtek: »non omnis moriar.«

Kempelen Béla.

Kempelen Farkas

ired

BPo 436. l.

.....nevü munkás igazolta

.....

a művezető aláírása.

ezem:

.....

y helyettesének
sa.

Endrényi Imre, Szeged.

Kempelen Farkas

ivod

Épitő Ipar
1895. 426 l.

ivod esetl. lásd is

Országh Sándor dr. Budai
szinházak és játékszín
1783–1895. Bpest
1895

Magyar királyi államvasutak.

T. Mühely

Miután keresményemnek 191..... é

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére .....

nevü munkástársamat szóbelileg megbizta

Kelt ....., 191..... é

.....

tanu.

.....

tanu.

Kempelen Farkas

Gr. d

Heltai H. István. A Kempelen féle sakkjátékról. Független Magyarország. 1907. márc. 31.

..... *műhely.*

yfőnökség!

v ..... hó ..... n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

..... számu .....

am.

évi ..... hó .....

.....

sajátkezü aláírás és munkásszám.

Kempelen Farkas

Magyar királyi államvasútak.

Wod

B. Kempelen. Die Kempelen'sche Schreibmaschine. N. P. Journal 1906. jun. 12.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhe

Miután keresményemnek 191....

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbi

Kelt ....., 191....

.....

tanu.

.....

tanu.

Kempelen Farkas

Münchner 1904. 343

– 1905, 138

Gabé Nicolas Edmard: Kikóto

57(975), 4357(950).

Kempelen Farkas

Midőn II. József 1786-ban személyesen Budán járt, elhatározta, hogy a Karmeliták várbeli templomát alakíttatja át színházzá. Az átépítés terveit Kempelen Farkassal készíttette el és a terv meg is valósult.

Lbp. 134. l.

Erasmus, pozsonyi kobély V. 104.

Kempelen Farkas

1734 – 1804

wód
z

Krück I. 633. l.

Röntgen-sugarak II. 183.

Kempelen Farkas

U. 1860

l. Lv.

Konyhahulladék-halom, Kőkori II. 144.

Kempelen Farkas

születés

Kempelen Farkas születésének 1734-ben

Pozsonyban működött, udvari kamarai tanácsos volt.

Öregségére lehűlésből paitist kapott, ebből halt meg.

Szamárbőrből készített állásával 2 — [illegible] a természetbúvárok [illegible] a természetbúvárok [illegible] a természetbúvárok

Érkezett 1904. július 10.

507/1904. Q. (Budapest, 1904. június 24-én 50842 Q.a.)

A v. és k. o. Miniszter a temesvári délmagyarországi tört. és rég. múzeum részére a Pongrácz Imre régiséggyűteményének 11000 kor. összegért való megszerzését engedélyezi. (Leirat a társulat elnökségének, 1904. VII. 13. fh. sürgetés, 1904. XI. 3., fh. sürgetés XI. 11.)

A Várszínház jubileuma

A budai várban a miniszterelnökségi és a jelenlegi hadtestparancsnoksági épületek közé beékelt Várszínház az idén ünnepli fönnállásának százhuszadik évfordulóját. Valószínü, hogy ebből az alkalomból nem lesznek ünnepségek, jubiláris díszelőadás, sőt nagyobb mérvü tatarozást sem fognak véghez vinni az épületen és belsejében, mint más években, ez az évforduló mégis nevezetesebb dátum a magyar színészet történetében, mintsem hallgatással surranhatnánk át felette. Egy régi épület ujabb történetének százhuszéves évfordulójáról van szó és nagyon bizonytalan, hogy megéri-e ötnegyedszázados jubileumát. Lebontása évek óta szóban van s ha egyszer hozzáfognak, megint csak szegényebbek leszünk egy történeti emlékkel.

A színház csak mint színház, mint a színművészetek temploma jubilál az idén. Mint épület sokkal régibb és eredeti rendeltetése más volt: a jámbor Karmelita-rend templomául szolgált. Csak a tizennyolcadik század nyolcvanas éveinek második felében alakították át színházzá, mert e célra megfelelőbb helyet nem találtak. A kolostor és a templom ekkor már különben is elhagyatottan állt. II. József császár föloszlatván a rendet, azok kiköltözködtek az országból s a két épület kereskedők árúinak rakodóhelyévé vált.

A század hetvenes és nyolcvanas éveiben egyszerre rohamosan megnövekedett az alig húszezer lakosságu Buda népessége. A kalapos király seregestől kezdte áthelyezni a tisztviselőket Bécsből Budára, akik azonban sehogy sem találták bele magukat a csendesebb nyárspolgári budai viszonyokba. Sokat is panaszkodnak Buda csendje és unalmas voltán. Oda át, az osztrák fővárosban, nagyon víg volt ez időtájt az élet, amivel a sokkal kisebb lakosságu Buda természetesen távolról sem rendelkezett.

A tisztviselők panaszos hangjai aztán csakhamar a császár füleibe jutottak. El is határozta, hogy hivatalnokainak szórakozásáról gondoskodni fog és pedig színházat ád a budaiaknak. Mindjárt a karmeliták budavári templomára gondolt, a mely, csekély átalakítás után, tökéletesen meg fog felelni a színház céljainak.

A két épülettel eleinte ugyan más terv volt. Amikor a karmeliták gazdátlanul elhagyták, el akarták árverésen adni. A kereskedők már amúgy is benne raktározták el holmijaikat, nem kellett tehát félni, hogy árverés esetén nem akad vevő rájuk. A kereskedők szívesen megvásárolták volna jó pénzen.

Már csaknem meg is ütötték a dobot az épületek fölött, amikor Mailáth József gróf egyszerre csak azt ajánlotta a császárnak, hogy ne adassa el az épületeket, hanem alakíttassa át színházzá. Ennek a célnak egészen jól meg fog felelni s a budaiaknak is teljes lesz az örömük. A császár megfogadta Mailáth tanácsát, „amely mindenesetre jobb, mint az épületek eladása" — írja 1784 október havában.

A Matin különvonatán

A különvonat megérkezik Trouvillebe

A klastrom és templomból különben már Bula, akkori pesti német színigazgató is színházat akart csinálni. Folyamodott is a helytartó tanácshoz, hogy megfelelő átalakítására engedélyt kapjon, de kérelmével elutasították. A terv utóbb mégis valóra vált, amikor 1786-ban II. József császár Niczky grófhoz többek közt a következőket irta:

„A most zárva tartott és dugáru-raktárnak szolgáló karmelitatemplom üríttessék ki. Az árút belőle vigyék akárhova; a benne levő holmikat talán el lehetne helyezni valamelyik üres kaszárnyában, vagy a pesti depozitóriumban, mert elhatároztam, hogy az egész épületet a budai közönségnek bocsátom rendelkezésére, hogy különösen télen, az annyira kívánatos szórakozásokban hiányt ne szenvedjen. A földszinti szobák, a refektórium (ebédlő), a templom, társas- és játékhelyiségekké alakíttassanak át, még pedig a templom, amelynek templom-jellegét és alakját természetesen el kell venni, teátrummá, a refektórium pedig kaszinóvá. Ezt az utóbbit egy kicsit helyre is kell igazítani, kifesteni, földiszíteni. A Dunára néző bástya is hozzácsatolandó lenne, már tudniillik, mint mulatóhely. Tudassa ezt nyomban Kempelen helytartó-tanácsossal, hogy tervet és költségvetést készítsen. Ezeket aztán terjeszszék föl hozzám, hogy helybenhagyhassam és mielőbb hozzáfoghassanak a munkához."

Kempelen Farkas az átalakítási tervekkel hamarosan el is készült s a színház építéséhez azonnal hozzáfogtak. Terveiben, természetesen, csak éppen a legszükségesebb átalakításokra szorítkozott, így például érintetlenül hagyta a sírboltot, amelynek különben is csak egy részét használta föl sülyesztőnek. A falba temetett barátok koporsóit is csak ujabban bolygatták meg, amikor néhány évvel ezelőtt a színházban központi fütést rendeztek be. Ekkor áldozatul esett az átalakításoknak az egész sírbolt s a falak mélyedéseiből kikerültek a korhadt fakoporsók is, amelyekben a szegény jámbor szerzetesek álmodták örök álmaikat.

A színház sorsa ma még nem dőlt el, de minden jel arra mutat, hogy nem éri meg egy és negyedszázados évfordulóját. Helyén impozáns palota fog épülni s eltünik majd a föld színéről a színművészetnek a főváros legrégibb ősi hajléka. Még jó, ha márvány emléktábla jelöli meg majd a helyet, ahol az egykori kolostor-templom százhúsz éven át a múzsáknak adott menedéket...

Kempelen Béla

—

Kirándulás a »Matin« külön vonatán

Éjfél után három órakor indultunk el a quartier-ből a Gare St. Lazare-hoz, a „Matin" Trouville sur merbe repülő különvonatához.

A Pantheon felett a hajnalt jelezve reszkettek a nagy csillagok. Már féltek a fölkelő naptól. Lenn az oszlopok alatt, az áhitatos csöndben, Rodin „Penseur"-je zavartalanul gondolkozhatott.

A Luxembourg park fái közt álmos hajnali szellők sóhajtanak. Halkan, csendesen. Nehogy zörrenve lehulljon a száraz levél. És e mélységes csendben alszik a quartier. Olyan jó ízűen! Szinte érzem mély, egyenletes lélekzetvételét a sok intellektuális életet élő embernek.

Kiértünk a Szajnához. Átmentünk a Pont-Neuf-on. Finom, fehér párák emelkedtek a szürke vizen. És csak itt-ott villant meg rajta egy-egy parti lámpa reflexének opálos fénye. Pihent ez a sokat látott folyó is. Fürge gőzösök nem szelték vizét. Modern közlekedés motoros gépei nem rohantak át hídjain. Sem az internacionális embertömeg.

De a Place de la Concorde még el sem aludt és már is ébredezett. Automobilok, kocsik robogtak végig rajta. A nagy mulatók mulatóit vitték. Az aszfalton ott kopogtak még az apache-ok (a kis nőcskékkel). Még mindig keresték a pénzes, könnyelmü idegent. Világosodott. És már jöttek a munkások.

Mozgalmas, élénk volt a Gare St. Lazare. Fehérfüstös vonatok érkeztek. A

Új Idők 1906. XII. 35. 7.

lámpák fénye és a virradat világa szép, finom színreflexeket adtak, mintha csak Claude Monet gyönyörü, színgazdag képe a Luxembourgból elevenedett volna meg előttünk.

Már rakosgatták a „Matin" külön vonatába a nagy targoncákon hozott 50.000 lappéldányt. Gyorsan, ügyesen. Mikor felültünk az elsőosztályu kocsiba, valami büszkeség félét éreztem. Azért is, mert mint egy fejedelmet vagy köztársasági elnököt, különvonat fog Trouville sur merbe röpíteni. De főképpen mivel egy honfitársam és én vagyunk az első idegen journalisztak, akik a „Matin" külön vonatán utazunk.

Barbant gépész és Guell chauffeur nagy munkájukhoz látnak. Csodát kell művelniök ma is: meg kell előzni minden más a plage-ra száguldó lapot. A lap fejedelem, a „Matin" train spécial-jának villámként kell Normandián átcikkáznia. És elsőnek kell lennie Trouville-ben. Kell! Becsület és kenyérkérdés ez Barbantnak és Guellnek.

Hosszu, éles füttyentéssel iramodott ki a train spécial a hajnali nagy álmát alvó Párisból. Könnyen, szabadon, szédítő sebességgel haladtunk. Százkét kilométert óránként! Belle allure! Csak a reklámnak van ilyen szárnya. Csak a tengerparton nyaraló olvasó-közönség kegyéiért versenyző francia lapok képesek, ebben a kánikulai melegben, ilyen bomlott szaladásra.

Már Normandiában vagyunk. Apró, szalmafedeles házu falucskák; gazdag, nagy gyümölcsösök; kövér legelők, termékeny szántóföldek, szép erdők mellett száguldunk el. Bámuljunk. Páris fényüzéséhez (cifra nyomorúságához) szokott szemünk nagyon ámul. De megbámulnak ám minket is. Ezt a hajnalban ilyen eszeveszetten rohanó nagy fekete szörnyeteget. Ezt az ördög masináját, amely ilyen szokatlan időben, így fölveri a jámbor, elmaradt normandok falusi csöndjét.

Nagyot ámul a szorgalmas és bigot normand paraszt. Még a szép tarka tehenek és a borjaik is. Az erdők szélén két lábra állanak a nyulak és fülüket hegyezve ijedten, rémülve nézik a vonatunkat. Oh, ti csacsi nyulacskák, ti nem tudjátok mi a francia lapok versenye!

Útközben Mantes és Evreux-ben kitettünk egy-egy fourgon-t a friss „Matin"-ekből. Hadd tudja meg a derék normandi is, mi minden történik a piszkos nagy világban. Amíg ez az átadás történt, én kodakoltam. Itt van a fénykép!

Megérkeztünk Trouville sur mer-be. Nem dobálták ki a train spéciál-ból a sok nagy köteg „Matin"-eket. Megrohanták őket a lapelárusítók és a rikkancsok. Az utóbbiak fölpattantak a gumikerekekre és egy-kettőre elárasztották friss lappal a fürdőző közönséget. Élve nem menekült e fickók elől, aki „Matin"-t nem vett. Mi is csak úgy szabadultunk meg, hogy egy szemfüles rikkancs fölismert a train spécial utasainak. Ez volt a szerencsénk. Ezután nyugodtan sétálhattunk a plage-on.

Enyhe borulatu a reggel. Az égen, az oceánon a szürke tónusok sokféle variációja vibrál. Ám lassanként kiderül. Jönnek zöldes, jönnek azurkék színek s aranycsillámlásai a forró napnak. Megélénkül a plage is. Fölébredtek és szépen kiöltözve előkerültek a fürdőzők. A nők és gyermekek színes ruhái élénk képet adnak a bársonyos homoku partnak. A fehér és piroscsikos szövetü kis fürdősátrak is jól ide illenek.

Kicsike, de nagyon kedvelt és erősen látogatott tengeri fürdő ez a Trouville sur mer. Közönsége többnyire a párisi jobbmódu bourgoise-családokból áll. Na meg az elmaradhatatlan cocottokból. Van egypár idegen is. Angol, német, sőt magyar is.

Trouvillehez egészen közel van több fürdőhely is. Ilyen Deauville. Ennek kis villatelepe van. Itt nincsen büszkélkedő kaszinó. Sem zenés kávéházak. Ide az arisztokratikus hajlamu közönség jön.

Másnap reggel, megbeszélés szerint, kimentünk a train spécial-hoz. Ott összetalálkoztunk a „Matin" embereivel s együtt indultunk el a „Canot-automobil"-on Havre-be. Elhagyva a kikötőt, nagy füstöt eregetett ez a kis motoros csónak. Majd, mint a nyíl úgy furta be magát az oceán nagy hullámaiba. Nagyon kellett sietni. A csunya „Le Journal" már csaknem megelőzött. Ennek pedig nem szabad megtörténnie. A „Canot-automobil"-nak is éppen úgy kell versenyeznie, mint a „train spécial"-nak. Neki kell először megérkeznie Havreba.

Meg is érkeztünk! Hihetetlen gyorsasággal. Most már akár jöhet a többi lap. Mienk az elsőség! Mienk a havreiek szimpátiája! Itt is vártak már az élelmes rikkancsok. És milyen hamar került mindenkinek markába a „Matin"! Igazán csodával határos ez a versenyzése a francia lapoknak. Akár példát is lehetne tőlük venni.

Este már vissza is tértünk Trouville sur mer-be. Nem lett volna kellemes Havreben maradni. A kikötőn kívül nincsen ott most semmi, ami érdekelhetné vagy szórakoztathatná az idegent. Mennyivel szebb Trouvillenek a fekvése! Oda puha homokot szór az oceán. Míg Havrebe csak sok, sok követ. Elszállítják, de marad ott még elég, ami barátságtalanná teszi kicsi fürdőhelyét.

Búcsúzóul kint vacsorázunk az oceán partján. Csendes, lágy az augusztusi este. Apály van. Egy nagy bója mellett ülünk. Itt reggel még nyakig érő víz volt. Halak uszkáltak benne. Csolnakok ringtak hullámain. Most már száraz a puha homok. Itt messze vagyunk a tulajdonképpeni plage-tól. Messze a hivalkodó kaszinótól. Messze a pezsgős életü kávéházaktól. És úgy ülünk itt, mintha már benn lennénk az atlanti oceánban.

Havreból sok száz fénypontocska csillog, tündöklik felénk. Olyanok, mint az apró mécsfények a sötétkonturos parton a mély víz fölött. Sárgás lángjuk szinte reszket az oceán sós leheletétől. A világító torony reflektora percenként lecsap egy-egy hosszu fénysávval. Utána még sötétebb lesz a víz-óriás.

Trouville-ban nagy a világosság. Zene szól. Hozzánk csak alig hallik. De érezzük, hogy ott cseng a kristálypohár és a vidám kacagás. Mulatnak, vigadnak. Szebb itt. Jobb ezt ilyen távolból látni. Fáradt idegeinkre csillapítólag borul rá a csend, a béke, a mélység érzése.

Hallgatunk. Ha szólunk is, csak suttogva. Mellettünk, nagyon közel, talán kezünkkel is elérnénk vén bárkáját egy öreg halásznak. Kivetette a hálót. És lesi, várja a szerencsét. Az oceán az ő kenyéradó gazdája. Nagyon félünk, hogy el

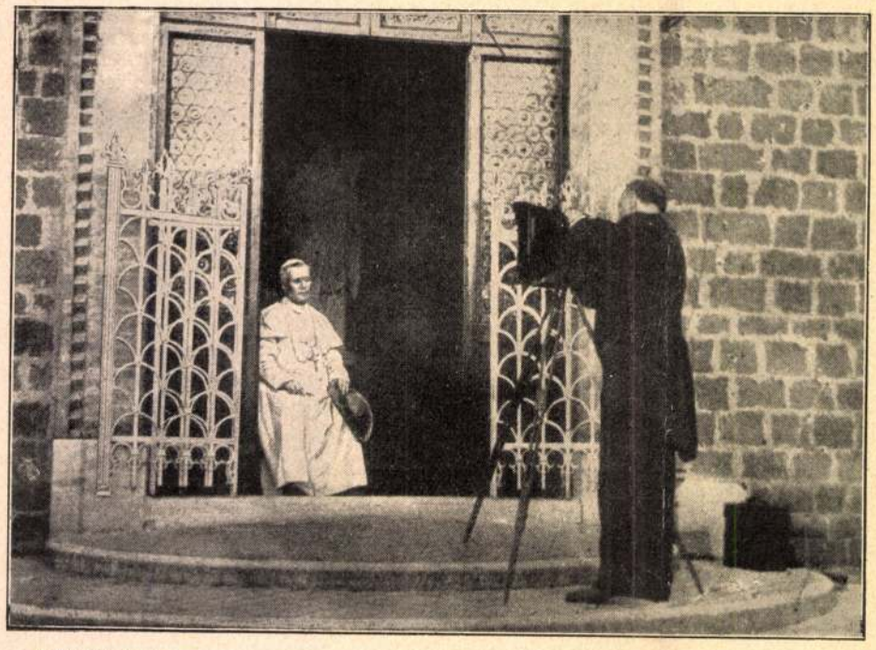

A Vatikánból

X. Pius pápa a Vatikán udvarán a fényképész előtt

KEMPELEN FARKAS. — Saját rajza után.

ősnemesi magyar családból származott, melyhez többek között *Chempeleni András* tartozott, ki 1341-ben, pécsi-szerémi kamarai gróf volt. Testvérei közül a legidősebb, *András* tanár, azután kapitány a gróf Forgách-légióban; később kitünő eredménynyel elvégezte Rómában a theologiát és XIV. Benedek pápa ajánlatára 1750-ben Pozsonyban négyszeres kanonok, majd a Therezianum igazgatója lőn. *János* 40 éves korában tábornok, utóbb udvari tanácsos, a Szent Isván-rend kiskeresztese, Ferdinánd főherczeg bizalmasa, egy ideig a császári orosz udvari legációs szolgálatokat teljesítette; a legfiatalabbat, *Farkas*-t, a jogra nevelték szülői. Alig is végzi el Bécsben akadémiai kurzusát, máris azzal bizták meg, hogy Mária Terézia törvénykönyvét fordítsa németre, mit is a szakkörök legnagyobb megelégedésére elvégezvén, a magyar udvari kamarához fogalmazóvá nevezték ki (1751.), a felséges asszony tulajdon kezével irván a resolutiót: «a magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú Kempelen úrban». Ebből az állásából is hamarosan tovább emelkedett: 1757-ben titkár s néhány évre rá udvari tanácsos, 1786-ban pedig a magyar erdélyi udvari kanczelláriánál consiliárius lett. Változatos és valóban sokoldalú tevékenységet fejtett ki, hogy az ember szinte bámulja: hogyan jutott mindenre ideje. Igazgatója volt a magyarországi összes sóbányáknak; részt vett a dél-magyarországi német telepitésben; vezette a korábbi királyi várpalota épitkezéseit; a schönbrunni császári kastélyban szökőkutat rendezett be; a vakok részére irógépet állított össze; tökéletesítette a gőzgépet; föltalálta a gőzturbinát; a királynő részére betegágyat szerkesztett; az Adria társaság részére a tengerhez vezetendő csatornatervet készitett; irt vigjátékokat, zenedarabokat, költeményeket s részt vett az udvari működvelői előadásokon; foglalkozott rézmetszéssel, rajzolással, s mind e legkülönbözőbb elfoglaltsága mellett előkelő szerepet vitt az udvarnál és a felsőbb körök társadalmi életében; egyúttal nagy műveltségű ember, ki hét nyelvet (magyar, latin, német, franczia, angol, olasz, tót) beszélt és beutazta egész Európát. Meghalt 1804. márczius 26-ikán Bécsben.

*

Kempelennek egész hivatalos működése és magánérintkezése mindmegannyi bizonyitéka annak a körülménynek, hogy *Mária Terézia* kedvelt embere és udvarának egyik legbefolyásosabb tanácsosa volt. Semmi sem történt az udvarnál és az országban, miben része nem lett volna. Az uralkodóház családi levelezéseiben lépten-nyomon találkozunk vele.

Élettörténetének ez adatai közelebbről világitják meg *Mária Terézia* udvarával való benső összeköttetését.

A magyar polihisztor már egész fiatalon belekerült az udvar légkörébe. Sőt az 1767. évben már mint valóságos udvari költő szerepelt, abból az alkalomból, hogy *Krisztina* főherczegnő és férje *Albert*, szász-teschen herczeg, súlyos betegségükből szerencsésen felépültek és a Schlosshofba tértek. Kempelennek a királynő ekkor azt a megbizást adta, hogy a főherczegek tiszteletére irjon egy rövid franczia vigjátékot, melyet az udvar két tagja elő fog adni. Két feltételt kötött ki ez alkalomból: az egyik, hogy az egész darabban *kettő*-nél több személy elő ne forduljon, a második, hogy a vigjátékkal *nyolcz nap* alatt elkészüljön. Kempelen munkához látott és megirta «*A varázskönyv*» czimű egyfelvonásos vigjátékot, a melyben csak két személy: *Eloe* és *Thyrsis* szerepelnek s a mely a királyi család és a főnemesség zajos tetszése mellett nehány napra rá színre is került a várpalota parkjában. A találékony szellemű magyar nemes a királynő különös kegyét sakk-művészetével nyerte el. A bécsi várpalota egyik játék-estélyéről sem hiányozhatott. 1769-ben aztán, a felséges asszony kivánságára, hat hónap alatt szerkesztette meg a világhirű sakkozó-gépet.

1772 okt. 8-án a schönbrunni parkra vonatkozólag *Ferdinánd* főherczeghez intézett levelében[1] többek közt ezeket irja: «Igen lekötelezett, hogy a schönbrunni nevezetesebb helyeket felemlítette. Tehát még emlékszik rájuk. A fasor még áll, de a tó már nincs a régi helyén, a rondóba helyeztetett át s ha *Kempelen* terve sikerül, a hegyekről vízesésünk lesz». És Kempelen «terve» sikerült: a szökőkút még az őszszel elkészült s ma is egyik dísze a schönbrunni parknak.

Az 1774-ik év junius havában himlőben feküdt *Mária Terézia* s betegeskedésében sokat panaszkodott környezetének, hogy egy helyhez van kötve s már e miatt is nagyon unatkozik. Ezermesterünk csakhamar segitett a királynő baján: *beteg-ágyat* konstruált, mely *egyhelyben* is *mozgatható, felemelhető* s egyik szobából a másikba tologatható volt. A mint *Mária Terézia* 1774. julius 7-iki kelettel *Ferdinánd* főherczegnek beszámolt[2] róla: «Sok fáradságába kerülhetett, de az egészet egyedül akarta megcsinálni. Végre készen van s ma délután fogom kipróbálni; ha jónak bizonyul, tudván, hogy a gépekben örömét találja, elküldöm a rajzát, vagy talán magának az ágynak egy másodpéldányát is».

1776 november 20-án azt irja Mária Terézia, ugyancsak Ferdinándnak, hogy «a holnapi hármas ünnepet egy vigjátékkal fogjuk megülni, melyet Kempelenék játszanak maguk között a tükör-szobában. Jelen lesz az előadáson az első- és másodrangú nemesség». — Egy más alkalommal — 1780. szeptember 27-én — pedig ugyancsak a várpalotában, Kempelen egy melodrámáját adta elő tizenötéves leánya, «épen oly jól — irja a királynő a főherczegnek — mint *Sacco* Andromedája. A zenéje és szövege egyaránt szép; az apja irta mind a kettőt. Majd ha le lesz másolva és kinyomatva, elküldöm. A mulatság igen jól sikerült, és a társaság kitünő hangulatban.» — Általában közvetetlenebb és bizalmasabb volt az érintkezés akkor az uralkodónő és tanácsosai között, mint ma. Mikor pl. leánya, *Mária Krisztina* 1776 juniusában elküldi Bécsbe anyjának az arczképét, a királynőnek első dolga volt azt Kempelennek megmutatni. «Ő, is — t. i. Kempelen — abban a véleményben van mint én, hogy a portrait ugyan szép, de az én kedves Muczim kedvessége hiányzik róla».

II. József császár *Kempelen* mindkét *gőzgépére* (1777) 1788 deczember 9-én, 12 évi időtartamra a szabadalmat megadta s az erről szóló szabadalmi levél a királyi könyvekbe be is iktattatott. A gőzgépet legfelsőbb engedelemmel Bécsben a városi árokban, az úgynevezett Stubenthornál épitette fel, mely aztán a Ferencz csatorna építésénél is kivette a maga részét a munkából. Jó tulajdonságait a szakértői vélemény részletesen felsorolja s különösen egészen újnak mondja az «elrendezést», mely abban talált kifejezést, hogy a mig az eddig használatban levő rendes gőzgépeket csak vízszivattyúzásra lehetett használni, addig a Kempelen-féle gőzgép más czélokra is szolgálhatott, a mennyiben a «forgó-tengely», melyen az egész szerkezet nyugszik, «közvetetlenül» mozog. A forgattyú feltalálásának dicsősége nem kisebb mértékben illeti meg Kempelent, mint a híres angol James *Watt*-ot.

Figyelmet érdemlő találmánya volt még a vak *Paradis* Teréz kiváló zeneszerzőnő részére 1779-ben szerkesztett — sajtórendszerű — *irógépe*. Ebbe az időbe esik találmányainak koronája, a közel tiz évi kisérletezés után előállitott: *beszélő-gép*.

Találmányai közül csupán a beszélő-gép maradt fenn az utókor számára. Sajnos, ugyan külföldre vándorolt, de kárpótolhat bennünket a veszteségért az a kegyelet, melyben a londoni királyi udvari múzeum (King of College) hazánkfiának ezt a találmányát részesiti. Végül azt is felhozzuk, hogy 1780 november 21-iki kelettel ezt irja a királynő Mária Krisztinának: «A mit Kempelen felől ir, ő mindenütt helyén lesz. A miről levelében említést tesz, mint megtörtént dolgot fogom említeni a császárnak. A *bárói rang* teljesen tőle függ». Ebből a levélből kitünik, hogy Kempelennek a bárói czimmel leendő kitüntetését *Mária Krisztina* tette szóvá anyjánál, sőt az sem lehetetlen, hogy az uralkodónő maga fel is említette előtte a rangemelést, de az udvari tanácsos sohsem tartott rá igényt.

Heltai H. István.

[1] *Arneth*, Briefe der Kaiserin Maria Theresia an ihre Kinder und Freunde. (Wien, 1881.) I. k. 157 l.

[2] *Arneth*, i. m. I. k. 285 l.

A HÉTRŐL.

A takarékosság. Egyszerre két nagy országban lett divatossá egy hatalmas arányokban folyó mozgalom, a melynek a lobogóján ez a mottó áll: *takarékoskodjunk!* Németországban és Angliában. Berlinben Bülow herczeg, birodalmi kanczellár egy hónap leforgása alatt két nagy parlamenti beszéddel agitált az új jelszó mellett, Angliában pedig a legelőkelőbb társaság összejövetelein hires gazdag emberek tartanak előadásokat a takarékosság hasznáról és erkölcséről. A mozgalom a két országban azonban nem egyazon tendenciájú. A németek általános nemzeti erénynek akarják elterjeszteni, illetve visszaállitani a takarékosság és egyszerű élet ősi germán erényét, míg Angliában az a törekvés, hogy gazdag emberek mondjanak le a fényűzésről és a fölösleges költekezésről, egyrészt hogy ezzel a szegényebb osztályoknak példát mutassanak, másrészt, hogy ne keltsék föl a szegény emberek irigységét és gyülöletét a gazdagok ellen. Ez az utóbbi mozgalom mindenesetre érdekesebb. A takarékosságról már megirták, hogy a milyen dicséretes erény, olyan nehéz és komplikált művészet. A szegény embernek azért nehéz takarékoskodnia, mert nincsen miből és nincsen mivel. A takarékosság, a melynek *muszáj* a forrása, nem erény, hanem kényszerűség. Hogy a takarékosság erénynyé lehessen, ehhez már bizonyos jólét szükséges. A gazdag emberről pedig megmondotta Aurelien Scholl, hogy állandóan két veszedelem ellen kell védekeznie. Az egyik az, hogy pazaroljon, mert akkor tönkre megy, a másik az, hogy tulságos takarékosan éljen, mert akkor adós marad azzal, a mivel a gazdasága a szegénységnek tartozik és méltán gyülöltté lesz az emberek szemében. A zsugori milliomos épen olyan ártalmas a közjólét szempontjából, mint a milyen ártalmas a közmorál szempontjából a tékozló milliomos. A henye kincsek fölhalmozódásával párhuzamos a nyomor terjedése. A hol sok a kapzsi és fösvény nábob, ott temérdek az éhező ember is, a ki nem lakik jól attól, hogy maga a szigorú milliárdos is csak száraz kenyeret eszik. Az igazság a mi gyönyörű közmondásunkban van. Addig nyujtózkodj, a meddig a takaród ér. Éljen kiki a maga takarójának a nagysága szerint. Tovább ne nyujtózkodjék, de gondolja meg azt is, hogy a takaró nem ér semmit, ha senkit se takar, senkit se melegít!

*

«*Sehol másutt*...» Egy falusi tanító sztrájkba lépett. Nem a munkáját sokallotta, nem is a fizeté-

angol tanitás sokkal alaposabb, mint a franczia. Akármint legyen, a francziának befellegzett, én az úrnőmmel érdekes társalgásba bocsátkoztam és új ismerősünket Mary nénire sóztuk, ki — mivel ép úgy nem tud francziául, mint a hogy a tisztelt úr nem tud angolul, — bizonyára elég nehezen értethette meg magát.

(Folytatása következik.)

EGY RÉGI PESTI HÁZ.

— Csengery Antal villája. —

Az Aréna-út és a Dembinsky-utcza sarkán, magas bérházak közt húzódott meg a sárgára meszelt kis földszintes ház s regélt az elmult időkről. Kevesen értették meg néma beszédét. Egyszerű léczkerítésével s villaszerű, de megrokkant és divatja múlt alkatával kirítt az újszerű környezetből, eszébe juttatva talán némelyeknek Petőfi sorait:

... Menj Isten hirével,
Mit állsz itt hiába'?

El is ment. Az a két fiatal szobrász, ki modern formájú sirköveket faragott a legvilágosabb szobájában és kirakattá alakitotta át üveges verandáját, összeszedte műszereit, elfuvaroztatta a kész áruját, aztán jöttek a munkások és lebontották a házat, a kert fáit pedig kivagdosták.

Ez a régi ház nevezetes hajléka volt egykor Pest városának. A mily kevesen ismerték hirét hanyatló korában, oly sokan ismerték akkor, midőn még egyik legcsinosabb otthona volt a Városliget környékének. Csengery Antal nyárilaka volt. A régi híres publiczista vette fundusát 1864-ben, és szenvedélyes botanikus lévén, ő fásította be és tette termővé a puszta homokterületet. Csengery Loránt dr., a földhitelintézet igazgatója, Csengery Antal fia, összegyűjtve és sajtó alá rendezve atyjának hátrahagyott feljegyzéseit és leveleit, mostanában lelte meg azt a levelet, mely elmondja e ház épitésének történetét.

«Én — irja benne Csengery Antal bátyjának, Csengery Imrének, 1864 augusztus 5-én, Nagyváradra — belátva, hogy a közügyek Pesthez kötött napszámosa vagyok; belátva, hogy a forró nyári időkben, mint a tavalyi volt (az 1863-iki nagy szárazság éve), mind nekem, mind családomnak el kell pusztulnunk, ha a szabadban többet nem mozoghatunk, a mi keveset gyermekeim részére megtakaríthattam azon a pesti határban, a Városliget mellett, egy 960 □-ölnyi kis homoktért vettem, hogy ott kertet csináljak, s egy két-három szobás házikót emeljek nyári lakásúl. Meddő beruházás, de nem több, mint annak a tőkéje, a mit más hasonló állású ember családjáért fürdőre, nyári lakásra költeni szokott. Rosz számitás, ha időnap előtt el kell halnom; de ha néhány évig élhetek, úgy hiszem, helyre pótolhatom gyermekeimnek a meddővé tett tőkét. Ezen vétel azonban, s az épités, melyet még ez évben szeretnék elvégezni, — bár még meg sem kezdhettem, — nemcsak az én pénzemet vitte és viszi el, hanem még kölcsönt is kellett fölvennem.»

A fundusnak négyezer forint volt a vételára, az épités belekerült talán tizezer forintba, vagy annyiba sem. De a beruházás végeredményben még sem volt meddő, mert a családnak negyven éven át kedves nyári otthona volt az Aréna-úti hajlék, Budapest is nagyra fejlődött, s a puszta telek, a ház nélkül, megéri most hétszeresét annak a pénznek, melyet egykori gazdája vételárban és az épités költségében költött reá.

Csengery Antal szeretettel ragaszkodott ehhez az egyetlen birtokához. Az ötvenes években szabad óráiban a kertészetet tanulmányozta Encz Ferencz vezetése alatt s nagy kedvvel törekedett tanulmányai gyakorlati érvényesítésére. Maga ültette fáit, kertjét s e kedves munkájában segitségére voltak *Gönczy* Pál, *Pólya* József doktor és *Fogarasi* János, Czuczor Gergelynek társa a Nagy Szótár szerkesztésében. Fogarasi maga is nagy kedvvel kertészkedett a Városligetben. Híres dinnyetermesztő volt, ő látta el Csengery kertjét jóféle dinnyemaggal. Termett is az első években

A CSENGERY-VILLA AZ ARÉNA-ÚTON.

mig a fák meg nem nőttek, dinnye szépen az Aréna-úti nyaraló kertjében. *Tompa* Mihály egyszer, föllelkesülve egy épen leszakított nagy görögdinnye szépségén, felkiáltott:

— Fejedelmi gyümölcs ez! Nevezzük el Rákóczi-dinnyének.

Indítványát elfogadták s ez időtől fogva Rákóczi-dinnye volt a neve a kitünő fajtának.

Utóbb más nevezetes dinnyefajtákkal is gazdagodott a Csengery Antal kertje: *Vámbéry* Ármin Sekerpáré és Sirimpecsek nevű sárgadinnyéivel, melyeknek magját Perzsiából hozta magával a nagy utazó.

A kert fái közt emlékezetes volt az *Andrássy* Gyula meggyfája. Az idősebbik Andrássy Gyula gróf a Csengery-nyaraló fénykorának idejében — utóbb is — lóháton sokszor megfordult a Városligetben. Egy-egy sétája alkalmával benézett Csengeryékhez is, künn hagyva lovát, melynek kantárszárát a nyárilak léczkerítésére vetette. Nyár elején, cseresnyeérés idején, a kertnek egyik szép meggyfájáról szedegette a kivánatos gyümölcsöt. Azért nevezték el ezt a fát Andrássy meggyfájának.

A nyári lakot, gazdájának nevén kívül, megszokott vendégei tették csak igazán nevezetessé. Minden év május havának valamelyik vasárnapján ott tartotta meg Csengery Antal az ő híres spárga-ebédjét, melyhez Bezerédj István özvegye küldötte a kertjében termesztett kitünő spárgát. Ez ebédeknek, de a más vasárnapokon adott családias ebédeknek is, szokott vendégei voltak *Deák* Ferencz, *Arany* János, *Gyulai* Pál, *Pompéry* János, ritkábban *Kemény* Zsigmond és *Vámbéry* Ármin.

Ezeknek az ebédeknek van némi közük a históriához is. Én csak egy-két könnyű anekdotát mondhatnék el róluk, a mint egyik nevezetes vendégüktől hallottam.

Gyulai Pál egykor késve érkezett az egyik vasárnapi ebédre. A társaság, közös megállapodással, azt ajánlotta, hogy Gyulai menjen ebédre a közeli Batzenhäuslbe, mely akkoriban a pesti nép kedvelt kis vendéglője volt a ligetben, a mostani városi vendéglő közelében. Gyulai elment, de sokáig váratott magára. Az öreg úr — Deák Ferencz — egy darab ideig türelemmel várta, azután megszólalt:

— Ugyan menjetek s nézzétek, megebédelt-e s nem jön-e már Gyulai?

A hirnök visszatért s jelentette, hogy Gyulai még mindig ebédel.

Telt-múlt az idő s Gyulai nem jött. Végre *Kemény* Zsigmond ajánlkozott:

— Bátyám, majd elmegyek érte én.

— No, eredj hát, Zsigó!

El is ment, de ő sem tért vissza.

Akkor elküldötték Pompéry Jánost mindkettőjökért. Az belép a Batzenhäuslbe s látja, hogy Gyulai végzett már az ebéddel, de ott ül mellette az asztalnál — fehér asztalkendővel a nyakában — Kemény Zsigmond és javában falatozik.

Mert Kemény Zsigmond nagy étvágyú ember volt. Mire a Batzenhäuslbe érkezett, már megfeledkezett Csengery dús ebédjéről és — újra megebédelt.

Vele történt meg az itt következő eset is.

Nagyobb pénzhez jutott egyszer, s mert mindig hajlott a nyugodt, falusias életre, Budán, a Városmajor-utczán vett egy szerény kis házat. Gondolta, ott fog nyaralni ezentúl.

Egy vasárnap délután, a hogy végeztek az ebéddel a Csengery-nyaralóban, Kemény Zsigmond ezzel az indítványnyal állt elő:

— Jertek, megmutatom a házamat.

A fiakker ott állt a közelben, s elindult a társaság: Kemény Zsigmond, Csengery Antal és Csengery Imre, ki akkor miniszteri tanácsos volt a honvédelmi miniszteriumban.

Megérkeznek Budára, leszállnak, de Kemény Zsigmond nem tudja, hogy mi is a száma az ő házának.

Megáll, és találomra bemegy az egyik házba.

Vissza is jön újra:

— Ez nem az én házam.

Bemegy a másikba. Ott szembe kerül vele a házigazda, egy sváb vinczellér.

— *Sie, ist das mein Haus?* Hallja, az én házam ez? — Kérdezte tőle Kemény, ki nevezetes volt a szórakozottságáról is.

A sváb meghökkent, aztán dühbe gurult, mert aligha legalább is végrehajtónak nem nézte:

— Schauns, dass sie weiter kommen! Das ist *mein* Haus.

És Kemény Zsigmond nem is találta meg azon a vasárnapon a Kemény Zsigmond házát.

Ez a történet is az Aréna-úti kis nyárilak anekdota-köréhez tartozik. Sok derült napot ért meg ez a ház, de bánatosat is.

Benne halt meg 1880 julius 13-ikán a gazdája, Csengery Antal.

Ez a ház most eltünt a föld szinéről. Talán emléktábla sem fogja megjelölni helyét. Vagy csak olyan, minőről Jókai dalolt, midőn búcsúzott a Stáczió-utczai házától:

«Itt van a villamos fel- és leszállója!»

Balla Mihály.

EGY MÁRIA TERÉZIA-KORABELI MAGYAR POLIHISZTOR.

Kempelen Farkas születésének 175 éves fordulójára.

Kempelen Farkas (szül. 1734. január 23-án Pozsonyban), *Engelbert* (1680—1761.) pozsonyi főharminczados és utóbb udvari tanácsos fia, minden valószínűség szerint, azon

Kempelen Farkas

rézm. -

lásd

Műveszet 1904.

343. l.

VÉNY

mányos használatra kikölcsönzött könyvekről.

czime	Kötetek száma	Jelzet

A kivevő neve, állása és lakása:

35860 Pintschof J. Mór, Budapest. ka

az ő jelenlétére, tehát nem adhatja el, — mondá. A cárnőt meggyőzte ez az ok.

Később bizonyos *Anthon* birtokába került a gép, és *Voruszki* után másokat bújtattak el benne. Így írják le a gép keletkezését a francia források.[1])

Ebből a történetből azonban egy árva szó sem igaz. Amint az sem igaz, hogy Kempelen 1784-ben szerkesztette sakkozó androidját, *miután előzőleg minden vagyonát sakkon elvesztette* volna.[2])

Kempelen sakkgépét Pozsonyban, 1769-ben készítette el. Így beszéli el azt *Windisch,*[3]) s így mondja maga Kempelen is.[4])

Előzménye pedig a következő:

Kempelen 1769-ben valami hivatalos ügyben Bécsben járván, meghívást kapott az udvarhoz, hogy mint a természettudományok lelkes barátja, jelen legyen *Pelletier*-nek, *Ozanam* és *Gyot' Recreations Mathematiques* nevű mutatványain. Az előadáson beszélgetésre méltatta Kempelen Farkast Mária Terézia és tudakozódott tőle a mutatványok nyitja felől. Kempelen, ki a gőgös francia mutatványainak fortélyát igen jól ismerte, azt felelte beszélgetés közben a királynőnek, hogy ő mindezeknél különb dolgokat is tudna produkálni. Az udvarbeliek kérkedésnek vették a komoly udvari tanácsos szavait, csak Mária Terézia bízott bennök és felszólította, hogy hát mutassa meg mechanikai talentumát. Kempelen visszatért Pozsonyba és egy félév alatt elkészült a sakkmasina.

Maga a gép negyedfél láb hosszú, két láb széles és harmadfél láb magas szekrény volt, olyan alakú, mint egy íróasztal. Négy, karikákon görgő, lábon állt, amelyeken ide s tova tologatták. Mögötte, egy faszéken, török köntösbe öltöztetett fabábu ült; jobb karjával a szekrényre könyökölvén, bal kezében pedig hosszúszárú csibukot tartván olyan mozdulatban, mintha éppen ebben a szempillantásban vette volna ki azt a szájából. A sakktábla előtte, az asztalhoz volt lesrófolva. Mikor a játék elkezdődött, a török basától elvették a hosszúszárú pipát, mert nem a jobb, hanem a bal kezével játszott. A játszmát mindig ő kezdte és egy játéknál egyszerre sohasem játszott többet. Míg a játék tartott, ellenfelének minden húzására egyet bólintott a fejével s köröskörül hordotta tekintetét a sakktáblán. Mikor *sakk a királynénak* volt, kettőt, mikor *sakk a királynak* volt, hármat bólintott a fejével. Az egész játék alatt a szekrényben a szerkezetnek óraszerű járását lehetett hallani. Ha pedig játszótársa, hogy kötekedjék vele, hamis húzást tett, vagy őt mesterségében próbára tenni akarta, haragosan rázta a fejét. Kempelen, a játék megkezdése előtt, maga mutogatta meg a gépét, felnyitogatván annak minden ajtaját, még a török testébe is bepillantást engedvén, annak bizonyságául, hogy benne elrejtve senki nincsen. Aztán néhány lépésnyi távolságban a géptől, egy kisebb asztalkán elhelyezett egy ládikát, mely, úgylátszik, valami láthatatlan módon szoros összeköttetésben állott magával a géppel; felhúzta a török szerkezetét mozgatható karján és kezdetét vette a játék. Amikor aztán a játszma bevégződött, a török rendesen elvégezte még a kezébe adott elefántcsont vörös korongocskákkal az Euler-féle lóugrásos feladatot meglehetősen sebesen a sakktábla hatvannégy kockáján és az automatát kitolták a szomszéd szobába.[1])

A sakkgépet 1769-ben vagy 1770-ben mutatta be Kempelen először az udvarnak, azután nyilvánosan is. A királyi család tagjai, az udvarhölgyek, államminiszterek, tudósok összegyültek az egyik teremben, hogy innen a másikba menjenek át, ahol a sakkgépet ekkor már felállították. A meglepetés leírhatatlan: ámultbámult mindenki a gép és működése láttára, a gyengébb idegzetű palotahölgyek pedig élénk sikoltozásban törtek ki.

A csodás muzulmánnak természetesen egyszerre híre ment. Valósággal zarándokolni kezdtek az emberek Kempelenhez, hogy gépét lássák. Eleinte hűségesen mutogatta is az érdeklődőknek, egyszer azonban jelentőségteljes fordulat állt be a gép történetében. Egy napon azzal a meglepő hírrel állt elő, hogy az automata elromlott, nem játszhatik és helyrehozni sem tudja. Megijedt-e az Európára szóló zajtól, terhére voltak-e az emberek, kik napról-napra nagyobb számban jöttek hozzá, hogy gépét szemtől-szembe lássák, vagy talán maga is félt, hogy hamarosan kipattan majd a titok, nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy az automata nehány évig tétlenül hevert házában. Egy császári parancs alól azonban még sem térhetett ki.

Pál, orosz nagyherceg, a feleségével, gróf Nord név alatt Bécsben járván, József császár megüzente Kempelen Farkasnak Pozsonyba, hogy a fejedelmi vendégek látni akarják az automatát, tehát haladék nélkül jelenjen meg gépével az udvarnál. Kempelen öt hét alatt helyreállította a gépet s a törökbasa *gálában* jelent meg a fejedelmi uraságok előtt.

Ekkor aztán maga József császár únszolta Kempelent, hogy csodálatos gépét európai útra vigye. Kempelen azonban beteges volt[2]) s csak nehány hónap mulva indult el vele, de ekkor is másra szerette volna bizni a gép igazgatását. Végre mégis útra kelt és Nagy Frigyes, a szenvedélyes sakkjátszó, egyenes meghívására legelőször is Berlinbe ment. Az automata a császárt is megverte, ki végre nagy összeget kínált Kempelennek, ha gépének titkát megmondja neki. Mondják, az egész magyarázat egy percig tartott s Nagy Frigyes nevetve jött ki a szobából: *Ezt a gyermek is azonnal megfejthetné.* De a dologról soha egy szót nem szólt, mert Kempelennek örök hallgatást igért. Azután Párisba ment vele, hol Bouillon herceggel játszott a török s mikor már-már megverte ezt a híres sakkjátékost is, állítólag szándékosan hibás húzást tett, mire a herceg felkelt a helyéről és kifakadt a gép ellen: *a török engem emberségből hágy nyerni* és — távozott.

A gép, Kempelen Farkas halála után, fia, Károly, udvari kamarai fogalmazó, birtokába került. *„A fiatal Kempelen alkalmasint el fogja adni, hogy a csodálatos mechanikai játékszert, mint a boldogult nevezni szokta, a közönség mulattatásának, egyedüli rendeltetésének átadja"* — írják az egykorú lapok. És csakugyan el is adta *Maelzel Lénárd,* bécsi udvari mechanikusnak, ki maga is foglalkozott automaták szerkesztésével.[3])

A Kempelen-féle sakkozó gép történetének első és mindenesetre fontosabb korszaka ezzel véget is ér; a továbbiak már inkább csak annak későbbi vándorlásával függnek össze.

[1]) *Tóth* B. Mendemondák (Bp. 1901.) 131. és köv. ll.

[2]) Pallas Nagy Lexikon, Pótkötet II. 532. l.

[3]) *Windisch:* Briefe über den Schachspieler des H. v. Kempelen. (Pozsony 1783.)

[4]) *Kempelen:* Mechanismus der menschlichen Sprache etc. (Bécs 1791.) 390. l.

[1]) Két képét legujabban *Tóth* Béla közli, i. munkájában.

[2]) *Arneth.* i. m. II. K. 480. lap.

[3]) A XIX. század elején például világhírű volt az a hatalmas panharmonikonja, melyben 42 életnagyságú automata játszott különféle hangszereken. Ezt a kolosszális zenekari gépet 1807-ben mutatta be Párisban, hol észak-amerikai vállalkozók állítólag egy fél millió dollárért (?!) vették meg tőle.

Maga Kempelen — írja Windisch — sakkautomatájával keveset gondolt, fel sem vette és ha szólott is felőle valamit, csak mint gyermekjátékot és mechanikai tréfát emlegette s mosolygott rajta, hogy mások úgy bámulják. Attól az időtől kezdve persze, hogy a gép kikerült Kempelennek *műhely*-éből, a legképtelenebb találgatások indultak meg, hogy annak fortélyát megvilágítsák. Voltak még olyanok is, kik egyenesen boszorkányságot láttak benne, mert hiszen saját szemeikkel győződtek meg arról, hogy a gépben ember elrejtve nincs, nem is lehet s az mégis előttük játszik és sorba veri meg a legkitűnőbbeknek ismert sakkjátékosokat.

Mielőtt azonban közelebbről foglalkoznánk azzal a kérdéssel, hogy tényleg az automata bensejében elhelyezett ember igazgatta-e a játékot? térjünk vissza előbb magához a szekrényhez.

A lábaknak a mai méterrendszerre való átszámításával a következő méreteket kapjuk: a szekrény szélessége 66 *cm*, hossza 150 *cm*, magassága pedig 117 *cm*. Tehát a szekrény magas és széles, de meglehetősen keskeny méretű asztal. Kétségtelen azonban, hogy benne nemcsak egy kis termetű, de jól megnőtt ember is elrejthető. A gép belső szerkezetének olyan megbízható ismertetése azonban, mint amilyen *Kempelennek* a saját beszélő gépéről adott leírása[1]), fájdalom, nem áll rendelkezésünkre[2]).

Racknitz német bárónak a szerkezetre vonatkozó elmélete[3]) sokáig tartotta magát, de annyira komplikált, hogy merőben hihetetlen. Szerinte a kistermetű sakkjátszó a szekrénynek félig kihúzott alsó fiokja mögött feküdt, miközben a szerkezetet megnézte a néző. Mihelyt aztán bezárták az asztal ajtóit,[4]) az emberke kibujt rejtekéből, lekuporodott a középen és pantográf — gólyacsőr — segítségével igazgatta a bábu kezét. Azt pedig, hogy benn a szekrényből hogyan látta a famulus a saktáblán tett egyes húzásokat, úgy magyarázza *Racknitz*, hogy mindegyik figurában erős mágnes volt, a tábla hatvannégy kockája alatt pedig, benn a szekrényben egy-egy kis tű lógott selyemszálon. Ha tehát fenn a sakktáblán valamelyik mezőre figurát tett a két játékos, a mágnes felkapta a lógó tűt, viszont a tű leesett, ha a figurát elvették a mezőről, vagyis a mágnes vonzása megszünt. Miután pedig ezek szerint a szekrényben rejtőzött ember, gyertya világánál, látta a figurák mozgását, az előtte levő kis sakktáblán is megtett minden egyes húzást, nehogy tévedhessen. *Racknitz* báró e módszerével el is készítette Kempelen sakkozó-gépének egy mását, könyvében meg vannak az egész szerkezetet minden ízében ismertető ábrák is, de hogy ez a masina tényleg működött-e és ha igen, miképpen, arról hallgat a krónika.

Kempelen talpraesett, tudományos felelettel válaszolt a báró tudákos elméletére. Felhívta ugyanis a játékosokat, hogy tartsanak a kezökben bármily erős mágnest, paralizálandó a figuráknak tulajdonított vonzó erőt és — a gép akadálytalanul játszani fog.

De valószínütlennek is látszik *Racknitz* nézete több okból. Először is a mágnesek olyan pontos működése, hogy zürzavarra ne szolgáltasson okot, szinte elképzelhetetlen, ha annak minden előfeltételét külömben elfogadnók is. Másodszor, hihetetlennek tűnik fel az is, hogy az automatának belülről mozgatott karja elég pontosan működhetett volna.

Henri Decremps is abból a feltevésből indul ki, hogy a gépben ember volt elrejtve, a ki valami úton-módon látta a sakktáblát és keze a török karjában volt.[1]) De a magyarázattal ő is adós maradt, hogy a gépben elrejtőzött ember *hogyan* bujt be felső testével a török figurába.

Thicknesse[2]) és később *Willis Robert*[3]), legutóbb pedig *Tournay*[4]) egész általánosságban mind abból az alaptételből indúlnak ki ugyan, hogy a sakkozó törökben ember lehet elrejtve, de véglegesen egyik sem oldotta meg a kérdést: *hogyan* láthatta az egyes húzásokat és *miképen* igazgatta belülről a török karját.

Ma már a vonatkozó összes kombinációk egybevetésével sem lehet a sakkozó gép mechanikai szerkezetét megállapítani. Annyi tény, hogy a gépben *ember* volt. Masinát, mely a legnehezebb játékot szinte mondhatnám biztos nyeréssel játsza, emberfia eddig még fel nem talált és nem is fog konstruálhatni. Magánál a játéknál kiszámíthatatlanok az esélyek és hiába minden matematikai képlet, számvetés, egy játéknak menetét előre nem lehet meghatározni még akkor sem, ha kiindulási pontja adva van. Igaz ugyan, hogy a források némi nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy az *automata* kezdte mindig a játékot és hogy egymásután *egy* játszmánál többet nem játszott, de hallgatnak arról, hogy az automata mindig *ugyanazzal* a húzással kezdte-e meg a játszmát. Ám, ha valóban egy és ugyanazon huzással is kezdődött minden játszma, ez legfeljebb a variációk számát kisebbítette, de semmi szín alatt sem bizonyit a gépnek *kizárólag* automatice működése mellett. Mert lehetetlen egy olyan mechanikai szerkezetet előállítani, mely a játékosnak minden körülmények között teljesen tetszésére bizott kombinációira a maga megfelelő huzását mechanice tegye meg, mert ez már nem gépies munka, hanem *szellemi gondolkodás*.

Merőben csak azért, hogy a sakkgép működését minden irányban ismertessük, hivatkozunk még arra is, hogy a játék befejeztével az elébe tett *abc* táblán, az egyes betükre mutatva, a hozzá intézett kérdésekre legtöbbször eléggé *elmés* feleletet is adott. Igy például: a mikor 1783-ban Párisban játszik, arra a kérdésre, hogy merne-e *Philidorral* mérközni, azt felelte a betűs táblán: *én nem vagyok méltó oly játszóval elkezdeni.* Majd egy, tizenegyéves leánykájával, mellette álló nő azt a kérdést intézte hozzá, hogy leánya jámbor életű-e? erre a török a következő feleletet adta: *épen anyjának nyomdokain jár.*[5]) Ehhez, azt hiszszük, már nem kell kommentár.

A mi már most a gép belső szerkezetét illeti, azt rekonstruálni vagy csak ismertetni is, *ma már* nem lehet. Az írók csaknem egyértelműleg vallják, hogy a szekrényben látható sok kerék, csavar, henger s általában a legkülönbözőbb szerkezeti részek mind csak arra valók voltak, hogy megtévesszék a nézőt és mechanikai célt nem szolgáltak. Csodálatos felületességgel ítélték

[1]) *Kempelen* i. m.

[2]) A családi levéltárnak Kempelen Farkasra vonatkozó anyagában sehol egy szó nincs a sakkgépről.

[3]) *Racknitz* (I. Fr.): Über den Schachspieler des H. v. Kempelen. (Leipzig u. Dresden 1789.)

[4]) Az automata sohasem játszott másképpen, mint bezárt ajtókkal és félig kihúzott fiókkal, amelyben külömben a figurák stb. álltak.

[1]) Henri *Decremps:* Magie blanche dévoilée. (Paris 1784.)

[2]) *Ticknesse* (Phil.): The speaking figure and the automaton chess player exposed and detected. (London 1785.)

[3]) *Willis.* An attempt to analyse the automaton — Chess — player of Mr. de K. (London 1821.)

[4]) Le Palaméde, (Paris 1836.) 1839.

[5]) Magyar Hirmondó (Pozsony) 1783. évf. 339. s köv. ll.

meg a dolgot. Ha annak a sok mindenféle járóműnek egy része talán szemfényvesztésül is szolgált, másik része bizonyára a játékot közvetítette. A helyett tehát, hogy legalább a látható szerkezetet írták volna le, nagy felületességökben lényegtelen dolgokon rágódtak.

A *Racknitz*-féle elmélet valószínűtlen voltát már fennebb említettük, e helyen csak azt jegyezzük meg, hogy bizonyára *egyszerűbb* volt a gép szerkezete, mint azt *Racknitz* hiszi. A sakktábla képét *Kempelen* tükör segítségével is vetíthette az emberke előtt levő sakktáblára, hogy azon minden, fent megtett húzást, maga is megtegyen a rendelkezésére állott figurákkal. Lényegesebb ennél az a kérdés, hogy hogyan mozgatta a török karját és ujjait onnan alulról. Erőltetettnek látszik *Decremps* teoriája is; különben a török belseje is tele volt mindenféle gépezettel, abba tehát nem lehetett bejutni, különösen nem minden legcsekélyebb zaj nélkül. Sokkal valószínűbb ennél az a feltevés, hogy a gépben volt minden gépezet a török kezének igazgatására szolgált s a mikor a tulajdonképeni sakkjátszó, benn a gépben, tisztán látta maga előtt a sakktáblát, a török basát és ellenfelét is, bizonyos gépezet segítségével könnyen ráirányíthatta a török kezét a kérdéses figurára, azt megfogatta és letétette vele valamelyik sakkmezőre. Ehhez már igazán nem kell semmi ördöngösség; mindössze csak egy finom s belülről a gépből biztosan kezelhető szerkezet.

Mindenesetre érdekes azonban és magának az automatának sem utolsó érdeme, hogy 30 év alatt, amíg a gép Kempelen birtokában volt, soha rá nem jöttek a titokra. A gép európai körútat tett és pedig az akkori közlekedési viszonyoknak megfelelően, bizony szekereken tette meg azt, és Kempelen famulusának kiléte sohasem derült ki. Pedig annak is a géppel vagy Kempelennel kellett utaznia, és csodálatos, a mistifikációról egyetlen egy alkalommal sem hullt le a lepel. Mert a későbbi adatok más időkre és más tulajdonosokra vonatkoznak.

Érdekes lenne persze azt tudni, hogy voltaképen mi adta az impulzust Kempelennek egy ily sakkgép szerkesztésére. A francia források igazán ötletes magyarázatát adják, de hát nincs bennök történeti igazság. Kempelen már régen készen volt gépével 1776-ban; különben is épen ezekben az években nem volt távol. Valószínű, hogy Kempelen egy ily automata gondolatával már előzőleg foglalkozott s mert kivihetetlen volt, de a királynővel szemben sem akart szégyenben maradni, egy olyan kibontakozási utat keresett belőle, mely a legtermészetesebb, szinte kéznél fekvő volt. Azt pedig senki sem bizonyíthatja rá, hogy ez a kissé talán vakmerőnek látszó tréfa valahogyan is megbosszúlta magát. Szereplésének legfényesebb oldala épen az erre következett időkre esik. Annyi azonban bizonyos, hogyha mindjárt *egyetlen érdeme* az *ámítás elmésségében* is állott, egy zseniális elme olyan hatalmas sziporkája volt, melynek ragyogását nem homályosíthatja el a későbbi tulajdonosok szenzációhajhászása.

Ezekután már most áttérhetünk a gépnek későbbi vándorlására.

A XIX. század elején *Beauharnais* Jenő, *Napóleon* mostoha fivére, *Münchenbe* hívta *Maelzelt* a géppel. A legyőzött *Beauharnais* 30.000 frankot igért a mechanikusnak, ha gépét neki átadja és titkát neki elárulja. Megkapta mind a kettőt. Ezidőtájt — 1809-ben — játszik vele *Schönbrunnban Napóleon* is. Az automatát elhelyezték a terem közepén s a császár leült vele szemben, beszéli el egy *szemtanú*. A nézők 3—4 lépésnyi távolságban álltak tőle és kiváncsian várták a történendőket. Napoleon hármat-négyet húzott annak rendjemódja szerint, aztán egy hibás lépést tett a huszárral. Az automata nagy komolyan visszatette a helyére a figurát, majd pedig maga húzott. A császár most megint hamisan lépett, az automata pedig ismét visszatette a figurát, de a mikor Napóleon harmadszor is vétett a játék törvényei ellen, az automata az összes figurákat lesöpörte a tábláról. Ekkor a császár mosolyogva távozott és láthatólag örült, hogy még egy automatát is sikerült kihoznia a sodrából.[1])

1812-ben a milanói *Villa Bonaparteban* volt látható a gép. Később aztán megint visszakerült *Maelzel* birtokába, ki körútra ment vele. Nehány év múlva Amerikába vándorolt, hol már whistezni is megtanult. Igy maradt körülbelül 15 évig *Maelzel* kezén. De most már *a verebek is csiripelték*, hogy a szekrényben elbújva Franciaországban *Boncourt*, a jeles sakkjátékos, *Alexandre* az *Encyklopédie des Échecs* szerzője és *Mouret*, *Philidor* unokaöcscse, Angliában a híres *Lewis*, majd egy elszászi sakkmester, *Mühlhausen*, alias *Schlumberger* igazgatták az *automatát*. Amerikában azután egy *Croizier* nevű, *bellevillei* mechanikus vette meg, kinek házában 1844-ben még látták a gépet. Állítólag 1854-ben Philadelphiában égett el. Nemrégiben azonban arról értesítettek, hogy egy mostanában megjelent francia szakkönyvben érdekes felfedezések vannak a gép legújabb vándorlásáról. Még nem volt alkalmam utána nézni a dolognak.

Ez a története a csaknem egy évszázadon keresztül valóságos forrongást keltett sakkozó-gépnek. Egy gazdag irodalom ismerteti, kutatja, magyarázza rejtelmét, szinműírók szindarabjaikban szerepeltették, de a problema: *hogyan* igazgatta a gépet a benne elrejtett ember, máig nyílt kérdése a tudománynak.[2]

[1] *Kölcsey—Melczer:* Nemzeti Plutarkus (Pest 1816). III. k. 195. s. köv. ll. és *Tóth* B. i. h. V. ö. még *La grande Encyclopédie* (Paris) IV. K. 766. lap s u. o. XXI. K. 408. l.

[2] Az irodalmat *Lindner* és *Wurzbach* sorolják fel eddig a legteljesebben idézett munkáikban. Azonban egyik sem teljes, az újabb irodalmat pedig éppen nem ölelik fel. V. ö. még a már idézett munkákon felül: *Pierer*'s Conv. Lexikon (7. kiad.) VIII. K. 276. l.; *Egyetemes Magyar Encyklopaedia* (Pest 1861) III. K. 567. l. (Valótlan azonban az az állítása, hogy „a sakkgépben törpe nővére, később pedig fia volt elrejtve".); *Neues Pester Journal* 1904. márc. 24. 184-iki) szám: „Ein ungarisches Erfindergenie (von I. P.);" *Budapesti Napló* 1904. jun 23. (173-iki) szám: „A sakkozó gép" (Kempelen Béla); *Neues Pester Journal* 1904. jun. 23. (173-iki) szám: „Die Schachmaschine" (v. Béla Kempelen); *Magyar Hirmondó* 1782. évf. 718—749. ll. és 1784. évf. 301. l.; — A teljes irodalmi registert most állítja egybe e közlemény írója, s most van feldolgozás alatt *Kempelen Farkas* monografiája is.

SZEMLE.

I. Építészet.

Új tetőcserép. A mi építkezéseinknél a födelek vápáit rendesen bádogburkolattal szokták ellátni, bárminő fajta vagy anyagú burkolatot is kap a tető. Ez a mód azonban nem felel meg esztétikai szempontból, mert a bádog nagyon elüt a tető többi anyagától, de szerkezeti szempontból sem, mert az esővizet egy csatornába vezeti le és így, ha kissé szűkre van méretezve, ami a csinosság miatt gyakran megtörténik, a víz a cserepek alá is kerül. A *Sturm*, freuenwaldaui gyáros szabadalmazott formacserepei (1. és 2. ábra) ezt a nehézséget úgy oldják meg, hogy a homorú vápát egy domború gerinccel két részre osztják, a kapcsolatot a két szomszédos födélsíkkal elég ügyesen közvetítik és miután a födélhéj anyagával egyeznek, nem ütnek el attól színben sem. Egy vápa lefödésére kétféle formacserép kell. Az egyik a 2. ábrán bemutatott normálcserép, a másik az 1-nél látható szegélycserép, amelyből egy-egy vápához csak két darab kell. Monumentális épületeknél, hol a szerkezet mellett a szépség is igen fontos, ez a cserép előnyösen használható.

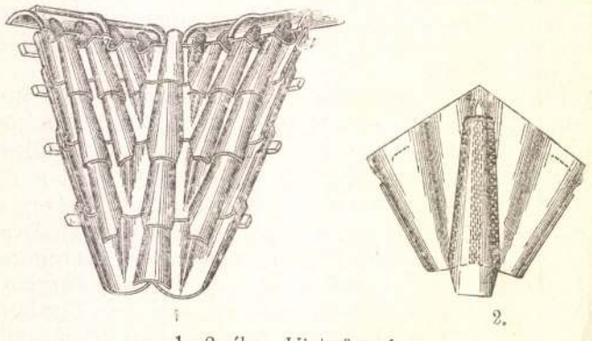

1—2. ábra. Uj tetőcserép.

(*Zentralblatt d. Bauverw.* 1904. 260. old.) *K—ó.*

Ajtóhézag-elzárás. A főleg kétszárnyú ajtóknál oly kellemetlen, de az ajtók kényelmes nyitása végett elkerülhetetlen alsó hézag elfödésére és a hang vagy világosság fölfogására igen alkalmas a *Zimmermann* düreni gyáros szabadalmazott szerkezete. Az ajtószárny alsó részébe (1. ábra) egy fölfelé szélesedő bevágással (*e*) ellátott lécet (*f*) erősítenek. Ebben a résben fekszik az elzáró posztócsík (*a*) megfelelő ruganyos fogóban (*d*) elhelyezve. A posztócsík leszorítását a fogóra erősített *g* rugók közvetítik, míg annak fölemelkedése a résnek fölfelé szélesedése következtében lehetséges. Megfelelő tisztántartással a szerkezet meg nem szorúl és kellő könnyedséggel működik.

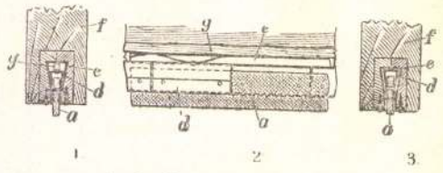

1—3. ábra. Ajtóhézag-elzárás.

(*Zentralblatt d. Bauverw.* 1904. 96. old.) *K—ó.*

II. Híd-, út- és vasútépítés.

Az elektromos vasutak május 31-én ünnepelték 25 éves jubileumukat. 1879. május 31-én mutatta be Siemens Werner a berlini iparkiállításon kisméretű elektromos vasútját. Ez a vasút 150 *V* munkafeszültséggel dolgozott. A felhasznált motor 3 lóerős volt és 7 *km* óránkinti sebességgel mozgott. E vasút az iparkiállítás helyi forgalmának lebonyolítására szolgált és május 31-től szeptember 30-ig 86.400 utasa volt.

Két évvel ezután helyezték üzembe a lichterfeldei vasutat. Ettől kezdve a fejlődés szédületes és egyáltalán semmi másféle technikai vívmányával össze nem hasonlítható. A közúti vasúti forgalmat tudvalevőleg teljesen abszorbeálta. A fogaskerekü és drótkötél vasutaknál tág teret foglalt el. A nagyvasúti üzemnél pedig most bontogatja szárnyait. A berlin—zosseni gyorsvasúti próbáknál mint tudjuk 216 *km* óránkinti sebességet értek el vele. *B. E.*

A szibériai világvasút.* A szibériai világvasút a transzbajkáli rész kivételével teljesen elkészült Port-Arturig illetve Vladivosztokig. A transzbajkáli vasút hossza 270 kilométer lesz, amelyből ma 70 kilométer van készen. Ez a rész a *Tanchoitól Myssowajáig* terjed. Ezzel a darabbal a tavon megteendő út 72·5 kilométerről 40·5 kilométerre csökkent. A transzbajkáli vasút tulajdonkép Bajkál állomásnál kezdődik. *Tanchoi* egy közbenső állomás, amely most fontos kikötő; *Myssowaja* pedig a transzbajkáli vasút végpontja. A napilapok jelentéseiből tudjuk, hogy a télen külön e célra szerkesztett jégtörők ellenére nem lehetett a hajózást fentartani, úgy, hogy a forgalmat szánkókkal közvetítették.

Mivel azonban a kemény tél következtében a tó 15—20 méter mélyen befagyott, *Chilkov* herceg orosz vasúti miniszter a tóra próbakép vasutat építtetett, amely oly jól sikerült, hogy egész rendes forgalmat létesítettek. A vasútépítő vállalat a sínek fektetéséért 4000 koronát kapott kilométerenkint és minden napért, amelylyel hamarább elkészült, mint február 28-ika, 8000 koronát.

A transzbajkáli vasút hossza a szibériai vasútéhoz képest elenyészően kevés.

A szibériai vasúton mint tudjuk a rendkívül gyönge felépítmény miatt a vonatok csak lassan közlekedhetnek, úgy, hogy például a moszkva-irkucki összesen 5448 *km* (5108 *werst*) utat 181 óra alatt futják meg, amely 30 kilométer óránkinti középsebességnek felel meg. De ez a sebesség csakis a moszkva-irkucki luxus-vonaté. A személyvonatok 18–21 kilométer óránkinti sebességgel közlekednek. A tehervonatok pedig alig 13 kilométerrel.* A csapatszállító vonatok sebessége 20 kilométer, úgy, hogy legjobb esetben 273 óra kell a moszkva-irkucki úthoz.

Moszkvától Port-Arturig illetőleg Vladivosztokig a következő utakat kell befutni:

I. Moszkva—Port-Artur.

(Tulán át 9003 *km*, Rjösan és Rjashskon át 8912 *km*.)

1. Moszkva Tscheljabinszk		
a) Tulán át	2196·5	*km*
b) Rjösan és Rjashskon át	2105·5	„
2. Tscherjabinszk—Irkuck	3251·5	„
3. Irkuck—Bajkál	66·2	„
4. Bajkál—Tanchoi	40·5	„
5. Tanchoi—Myssowaja	70·0	„
6. Myssowaja—Mandschuria	1459·3	„
7. Mandschuria—Charbin	933·4	„
8. Charbin—Port-Artur	983·6	„

II. Moszkva—Vladivosztok.

(Tulán át 8794 *km*, Rjösan és Rjashskon át 8703 *km*.)

1. Moszkva—Charbin		
a) Tulán át	8017·4	*km*
b) Rjösan és Rjashskon át	7926·4	„
2. Charbin—Proganitschaja	554·7	„
3. Proganitschaja—Vladivosztok	221·8	„

B. E.

* Lásd a Közlöny 1902. évfolyamának III. füzetét, 147. oldal; 1902. évfolyamának VII. füzetét, 280. oldal; 1903. évfolyamának V. füzetét, 221. oldal.

A tőlem védett törvényszerüséggel is így jár el.

Világosan és félreérthetetlenül rámutatok arra, hogy az évszakos és évsorozatos ingadozások együttesen jellemzik azt. Kartársunk azonban csak az első sorban felemlített alakulással bocsátkozik látszólagos ütközetbe s egy idézet csűrés-csavarása útján kimondja, hogy több tekintélyes európai városnak tifusz-hullámzása az idők folyamán megváltozott, holott ez nem áll.

Ezekről a városokról vezetett nyilvántartások világosan jelzik, hogy a betegség apad ugyan — miről már megemlékeztem — de az alakulás ugyanaz maradt.

Ugyanaz maradt Budapesten is és ezt, mint kiderített tényt, ma már Pirovits kartárson kívül mindenki elismeri.

Oly szabadságokkal szemben, amilyenekkel kartársunk észrevételeit kezeli, a vitatkozást komolynak nem tarthatom. Aki a dolog iránt érdeklődik, az előadottak figyelembevételével jobban megalkothatja véleményét, mintha hosszú válaszban ismételtem volna a kérdés részleteit.

Az átalánosságban való megvilágítás céljából azonban még két idézetet közlök.

A „*Gyógyászat*, az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének, különösen az orvosi gyakorlatnak közlönye", ez évi julius 31-én megjelent 31-ik száma a következőket tartalmazza:

> A kolera- és tifusz-járványok keletkezésének törvényét 1865-ben adta meg Pettenkofer a következőkben: *Tifusz- és kolera-járvány mindig akkor kezdődik, ha a talajvíz süllyed és tart mindaddig, míg a talajvíz süllyed. Ha a talajvíz emelkedik, a tífus- és koleraesetek száma csökken.* E törvény érvényességét Münchenre, majd egyéb nagy városra kimutatták. A törvény magyarázatát *Emmerich* tanár és *Semund* magántanár Münchenben kísérletileg állapították meg.

A magyarázatot ez alkalommal, mint nem idetartozót, mellőzöm*, de ez az idézet világosan reámutat arra, hogy azt, amit tanulmányaiban védek, Pettenkofer elméletének tartozom nevezni, amit különben már tavalyi válaszomban is jeleztem. Az idézet reámutat arra is, hogy ezzel a kérdéssel napjainkban is, igen komolyan foglalkoznak.

A német élelmiszer-vizsgálók egyesületének ez évi május hó 13. és 14-ikén Stuttgartban megtartott harmadik közgyűlésén dr. *Emmerich Über die Beurteilung des Wassers vom bakteriologischen Standpunkte* címen ösmertette azokat a dr. *Gemünd*-del együttesen végzett bakteriológiai vizsgálatokat**, melyeknek eredményeként következőket mondhatta:

> Es freut mich, dass ich über diese Untersuchungen zuerst in Stuttgart berichten durfte, das von jeher durch seine Cholera-Immunität eine Hochburg der lokalistischen Lehre war. Durch neue Untersuchungen über die Ursache der Cholera-Immunität Stuttgarts, die ich mit dr. Gemünd ausgeführt habe, wird diese Hochburg der Bodentheorie zu einer uneinnehmbaren Feste werden, auf deren Zinnen die Fahne der Wahrheit weht mit der Inschrift: *Nieder mit der Trinkwasser-Theorie.* Ja es wäre ein grosser Segen, es würde das Glück von Millionen bedeuten, wenn es gelingen würde, die Unhaltbarkeit der Trinkwasser-Theorie darzutun.

Az előadás után történt diskusszióban dr. *Heckmann* javasolta, hogy a tanulmányt sokszorosítsák és az összes hatóságoknak, különösen pedig az összes körorvosoknak küldjék meg, dr. *Bömer* pedig a könyvpiacot hívta fel a tanulmány terjesztésére.

Mindez a *Zeitschrift für Untersuchung der Nahrungs- und Genussmittel* című folyóirat ez évi julius hó 1-én megjelent 8-ik kötetében olvasható.

Ivóvíz elmélet tehát napjainkban is van, amit különben bizonyít a gelsenkircheni, belgardi, metzi és az 1897-ik évi budapesti eset, s ha ez az elmélet hivatalosan meg is szünt volna, valójában mégis létezik, mert ellenkező esetben nem küzdenének ellene.

A midőn pedig hasonló alapokon nyugvó ily törekvéseket kiváló egyének s nemes célokért lelkesülő testületek komolyan tárgyalnak és méltatnak, ugyanakkor Pirovits kartárs úr a tudomány mai álláspontját és tájékozottságát fennen hangoztatva, hasonló célok érdekében történt munkálkodásomnak létjogát a történelem előtti korszakba utalja.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy nagy város vízellátásában sikeres munkálkodást végezhettem. Ha csak magamra gondoltam volna, könnyebb lett volna gyakran hasznos alkotásokat cserben hagynom, mint megvédenem és a divatos jelszavak hangoztatásával a végeredményt is igen magas polcra helyezhettem volna.

Nem tettem; mert a követelményekben, a közt károsan érintő, sok túlbecsült és túlhajtott momentumot észleltem, melyeket gyűjteni s azokra a figyelmet felhívni, őket értelmezni, már a hasonló foglalkozású és sokszor nehéz viszonyok között munkálkodó kartársak iránti tekintetből is szükségesnek láttam.

Meg vagyok győződve arról, s e tekintetben igen nagy eredmények máris láthatók, hogy tanulmányaim bizonyos kérdések kialakulásakor tájékoztatóul szolgálhatnak s ezért gyűjtött adataimat ez után is rendelkezésre fogom bocsájtani. El voltam készülve igen kemény kritikákra is s hogy ilyeneket kibirok, az utóbbi 12 év alatt eléggé beigazoltam. Közlönyünk révén azonban a helyes kritika elemi kellékeivel joggal véltem már eleve is mindenkor találkozhatni.

Kötelességemnek ösmertem mindig — már az ügy érdekében is — észrevételekre válaszolni. Örömmel fogadtam őket s tőlem telhetőleg iparkodtam válaszaimban a kérdéseket újabb és más nézőpontokból megvilágítani. Pirovits kartárs úrnak észrevételeire is mindenkor megadtam a feleletet, minden egyes alkalommal figyelmeztetve őt arra, hogy a tőle követett módon érvelni nem szabad.

Kartársunk jelen alkalommal is hű maradt eddig követett ama rendszeréhez, mely eredményekre nem vezethet, mivel pedig ilyeneket ápolni sem időm, sem kedvem nincsen, sajnálattal bár, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a vele való vitatkozást részemről végleg befejezettnek tekintem.

* Ezt jövő tanulmányomban fogom ösmertetni.
** Szintén jövő tanulmányomban fogom ösmertetni.

MMÉE Közl.

A sakkgép.

Kempelen Bélá-tól.

A XVIII. század hetvenes éveinek a legelején, csendes hivatali működése mellett szabad óráiban mechanikai kedvteléseinek legelső gyümölcse, egyszerre világhírnévre emelte a magyar udvari kamara egyik tanácsosát, *Kempelen* Farkast. Sakkgépét értem, ezt az ördöngös masinát, melynek fortélya, annyi tudományos búvárlat ellenére, — összegyűjtve egész könyvtár kitellenék belőle — máig sincs felderítve s már aligha is lesz valaha. Pedig egyik-másik találmányának hasonlíthatatlanul nagyobb, hogy ne mondjam: örökéletű becse van (beszélőgép), de mert ezek már szigorúbb tudományos jellegüknél fogva is, nem vonták magukra annyira a közfigyelmet és az embereknek az érdeklődését, mint a sakkozó török, olyan népszerűségre, kellő méltatásra és halhatatlanságra nem emelkedtek fel, mint amaz.

Lapunk előző számaiban [1]) *Kempelen* Farkasnak az akkor (1774.) betegen feküdt Mária Terézia részére szerkesztett betegágyát és két gőzgépét (1788.) már ismertettük s beszélő-gépére is történt hivatkozás, — ezúttal első géptermékével, sakkgépének történetével, szerkezetének lehető részletes ismertetésével és azokkal a fontosabb elméletekkel fogok foglalkozni, melyek rendszerét magyarázzák. Egyéb találmányai még amúgy is majd külön megbeszélést érdemelnek.[2])

Életrajzi adataiból [3]) is e helyen csak annyit veszünk át, amennyi életének és szereplésének megértéséhez feltétlenül szükséges.

Kempelen Farkas született 1734 január 23-án Pozsonyban. Atyja, *Engelbert*, pozsonyi főharmincados, később cs. kir. kamarai tanácsos,[4]) indigenált magyar nemes volt. Gyermekei közül *András*, mint pozsonyi kanonok [5]) halt meg, *János* tábornok,[6]) utóbb kancelláriai tanácsos;[7]) a legfiatalabbat, *Farkast*, apja a jogra nevelte. Alig végzi el Bécsben akadémiai kurzusát, máris azzal bízzák meg, hogy *Mária Terézia* cs. kir. Törvénykönyvét fordítsa németre, mit is a királynő teljes megelégedésére elvégezvén, a magyar udvari kamarához fogalmazóvá neveztetik ki, a felséges asszony tulajdon kezével írván a megjegyzést: *A magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú Kempelen úrban.* Ebből az állásából aztán hamarosan titkár, majd valóságos kamarai tanácsos lett. Meghalt 1804 március 26-án Bécsben.

Változatos és olyan sokoldalú tevékenységet fejtett ki, hogy az ember szinte bámulja, miképpen jutott mindenre ideje. Részt vett a délmagyarországi német telepítésekben, igazgatója volt a magyarországi összes sóbányáknak, csatornatervet készített az Adria-társaságnak, vezette a budai királyi palota építkezéseit, átalakította az egykori klastromot a budai várban szinházzá, Schönbrunnban szökőkutat csinált, konstruált gépeket, foglalkozott rézmetszéssel, rajzolt, írt szindarabokat, verseket, zeneműveket, résztvett az udvarnál rendezett családi műkedvelői előadásokon,[1]) fogadta ott a vendégeket, utazgat, szóval soha sincs nyugta, megállása, mert zsenialitása minden térén mindig csak arra készteti, hogy örökösen tegyen valamit.

Érdekes volt duna-utcai házának berendezése is Pozsonyban.[2]) Családjával [3]) az első emeleten lakott, az egész második emeletet mechanikai műhelyei foglalták el, a legnagyobb szoba benne valóságos múzeum, a legszebb ritkaságok gazdag gyűjteménye. Már mint gyermek eleven fogékonysággal viseltetett a természettudományok iránt s különösen a mechanika volt az, melylyel a legszívesebben foglalkozott. Az eredmények bizonyítják, hogy nem tette hiába. Találmányai nevét nemcsak híressé tették, de felfedezéseivel nagy szolgálatokat tett a tudománynak is.

Magának a sakkgépnek keletkezését kétféleképpen beszélik el a kútforrások. I öviden így:

1776-ban *Rigában*, egy felerészben orosz, felerészben lengyel ezred fellázadt. A lázadókat ugyan csakhamar leverték, de az összeesküvés feje, egy *Voruszki* nevű tiszt, súlyos sebet szenvedett: mind a két combját golyó lőtte át. Sikerült mégis az általános mészárlás elől elmenekülnie s egy árokban húzódott meg, ahonnét éjszaka elvánszorgott egy jótékonyságáról ismert orvos, *Oszlov* lakásáig. Az orvos a menekültet elrejtette és ápolás alá vette, de *Voruszki* sebei annyira elmérgesedtek, hogy mind két lábát tőből le kellett vágni. Ez időtájt megfordult a doktor házában *Kempelen*, *Oszlov* régi barátja. El is mondja a magyar tudósnak, hogy kit rejteget házában és tanácsát kérte, hogy hogyan csempészhetné át a határon. *Kempelennek* az az ötlete támadt, hogy — miután *Voruszki* jó sakkjátszó — egy sakkautomatát készít s annak belsejében aztán elbújhatik a csonka ember. Három hónap alatt el is készült a híres automata. Amikor aztán *Voruszki* elrejtőzött benne, útnak indultak a határ felé. Hogy azonban gyanút ne ébresszenek, útközben előadásokat rendeztek. Az első két előadás állítólag *Tulában* volt 1777 nov. 6. és 7-én. Az automata oly ügyesen játszott, hogy *Kempelen* most már teljesen bizott a sikerben. Elbúcsúztak tehát *Oszlov*tól és Poroszország felé vették útjokat. A gép és a lengyel tiszt egy roppant nagy ládában utaztak. Igen lassan és óvatosan szállították azzal az ürügygyel, hogy a fölöttébb finom szerkezetet kímélni kell. *Vitepszk* városában azonban utól érte őket a rendelet, hogy Kempelen az automatával azonnal menjen Pétervárra, mert *II. Katalin* cárnő játszani akar vele. Pillanatnyi tétovázás után útnak indultak. A török megverte a cárnőt, aki viszont a gépet akarta megvásárolni. Kempelen azonban nagynehezen kilábalt ebből a kényes helyzetből is. Az automatának feltétlen szüksége van

[1]) Lásd a Közlöny 1904. évfolyam V. és VI. füzetében.

[2]) Bennünket közelebbről majd az Adriai-tengerhez vezetett csatorna-terve, a schönbrunni szökőkút, a vakok írására szerkesztett egy gépe, a pozsonyi hajóhíd s a budai királyi várpalota építése érdekelnek.

[3]) L. *Lindner:* Nyelvtud. Közlem. 8. k. 325—480. ll., *Wurzbach:* Biogr. Lex. XI. K. 159. s köv. ll., stb.

[4]) Cs. és kir. közös pénzügyi levéltár, Bécs.

[5]) Orsz. Lltár, Lib. Reg. 1750. (XLI. k.) 600. l. V. ö. *Horányi:* Memoria Hung. 3. k. 316—325. ll.

[6]) Cs. és kir. hadi levéltár, Bécs.

[7]) Orsz. Lltár, Status Reg. Canc. Hung. Aul. 1765. s U. o. Index Indiv. C. R. H. A. 26. k.

[1]) Mindezekre nézv L. Orsz. Lltár Kincstári oszt. anyaghalmazatát, különösen az *Acta Banatica*-t; a családi levéltár-t e sorok írójának a birtokában; a bécsi cs. és kir. házi-, udvari- és állami levéltár gyüjteményeit, köztük főképen Mária Terézia levelezéseit, melynek egyrészét kiadta *Arneth:* Briefe der Kaiserin Maria Theresia. (Wien 1881.) V. ö. I. K. 157. 240. 263. 286, II. K. 55. 296. 370. 447. 480. ll.

[2]) Utána nevezték el Pozsonyban a mai Kempelen-utcát is.

[3]) Első neje egy Piani leány, a második nemes Gobelius Anna Mária volt. Gyermekei, az utóbbitól, Terézia (Bittóné) és Károly. E czikk írója Károly fia, Rudolf, a volt entomologus, unokája.

Kempelen Farkas

wod

Böh. 55.1.

...mpelen Farkas

Lósy-Schmidt Ede dr.

Kempelen Farkas nsepe és érdemea vakok abtalanos oktatásának a megindításában.
Bpest. 1936 8.r. 23 l.

REPÜLŐ SPORT

A pünkösdi osztrák körrepülés résztvevői hétfőn érkeznek Budapestre

A legkülönbözőbb típusú sportgépek vesznek részt a körrepülésen

Az *Osztrák Aero Club* már több éven át kirándulásszerű, szórakoztató programmal bővített körrepülés kapcsán mutatta be Ausztria látványosságait azoknak az előkelő külföldieknek, akiknek módjukban van saját repülőgépükkel idegen országokba ellátogatni és ott néhány nap alatt olyan nagy területeket tekinteni be, ami semmi más közlekedési eszközzel sem volna lehetséges, a sportrepülés és légiturisztika gyakorlati értékének kézzelfogható bizonyságául.

A gazdag országok tehetős polgárainak ily szórakozásaiban mi ugyan csak passzív szerepet játszhatunk, de azért a légiturisztika ily hatalmas fejlődése miránk nézve is örvendetes, mert semmi sem szolgálhatná jobban nemzeti propaganda céljainkat, mint a repülőgép által megteremtett lehetőség, amely fővárosunkat a nyugat metropolisaihoz „weekend" távolságra hozta. Bizonyos, hogy előkelő vendégeink, akik talán tisztán csak szórakozás céljából érkeznek hozzánk, jó benyomásokkal fognak távozni tőlünk, nemcsak fővárosunk és a magyar vidék szépségei ragadják meg figyelmüket, de kultúránk és az a magas európai színvonal, amivel fővárosunkban minden téren találkoznak, kell, hogy arra a meggyőződésre vezesse őket, amelynek általános elterjedése a nyugati nagyhatalmak vezetői között megértő és jóindulatú atmoszférát termel ki.

A körrepülés programja

A körrepülés negyvenhat résztvevője, akik között nagyszámban vannak angolok, franciák, olaszok és osztrákok, különböző startheyeikről pénteken érkeznek be Alternhein-ba, ahol a dornbirni virágváros megtekintése után Insbruck-ba repülnek. Szombaton átrepülnek Zell am See-be, ahonnan autón mennek fel a Gross Glockner-re, majd Linz-en keresztül folytatják útjukat Bécsbe. A vasárnapot Bécs nevezetességeinek megtekintésére fordítják és hétfőn, az osztrák repülőnapon Wiener-Neustadt-ban vesznek részt. Innen startolnak Budapestre, beérkezésük 12—1 óra között várható a mátyásföldi repülőtéren.

A budapesti beérkezés után autókörséta a fővárosban, majd a „Gyöngyös bokréta" megtekintése és vacsora a MAC margitszigeti klubházában. Kedden repülőkirándulás a Balatonra, az ottani vízijátékok megtekintése és fürdés után start Graz-ba, majd szerdán ismét Bécsbe visszatérve, búcsúvacsorával zárul a gazdag és a résztvevők részére bizonyára élvezetes program.

A körrepülésben résztvevő gépek

Az érkező negyvenhat gép között úgyszólván az utóbbi évek minden bevált típusát megtaláljuk. Így elsősorban nagy számmal vannak képviselve az angol de Havilland-gyár kabin-típusú gyártmányai, de láthatunk régebbi típusokat is, kiváló alkalmat nyújtva a túragépek szemmel látható fejlődésének tanulmányozására. A gyárnak már több, mint tíz évvel ezelőtt gyártott „Moth"-típusai mellett láthatjuk a legújabb sorozatot, a „Fox-Tiger és Leopard Moth"-t és a kevésbbé konzervatív egyéb angol gyárak konstrukcióiból a Percival Gull, Miles Hawk és az angol Klemm képviselik az ultra-modern irányzatot. A franciák nagysebességű „Caudron"- és az olasz „Breda"-gépek is bizonyára jól meg fogják állni helyüket ezen a többezer kilométeres úton.

Szempontok a túragépek építésénél

A sportrepülés általánosításának egyik legfontosabb problémája volt az erre a célra legalkalmasabb, lehetőleg kis lóerejű, tehát kisfogyasztású, amellett gyors, kényelmes és könnyen repülhető típus kitermelése, amelyet azután szériákban gyártva, aránylag olcsó árakon hozhatnak forgalomba. Az utolsó néhány év e téren is jelentékeny fejlesztést mutat. A régi nyitott, egymásmögötti ülésekkel épített gépet felváltotta a modern, *fűthető kabingép,* amely két-három utas és a megfelelő poggyász részére kényelmes elhelyezést biztosit. A sokirányú újítások, kényelmes egymásmelletti ülések, zajmentesített kabinok, a nehéz öltözködés szükségtelenné válása mind nagyban hozzájárultak a sportgépek népszerűsítéséhez. A gépépítés tehnikájának fejlődése és a nagyobb tömegben való gyártás lényegesen csökkentette az árakat, úgyhogy ma már egy nagyobb típusú autó áráből repülőgépet is vehetünk, viszont a repülőgép üzeme megtett kilométerenként számítva, lényegesen olcsóbb, mint az autóé.

A légiutvonalak kiépítése fontos kelléke légiturisztikánk fejlődésének

A légiturisztika gyermekéveiben aránylag kevés magánkézben lévő gép forgalmánál az alkalmas leszállóhelyek hiányát nem tartottuk fontosnak. Ahol nem volt repülőtér, ott a pilóta leszállt egy erre alkalmasnak látszó területen és igyekezett a helyzetet megmagyrázni a rendszerint barátságos gazdának, aki az újdonság hatása alatt belenyugodott a vetése megrongálásába. Ma azonban a helyzet már egész más. Magyar területen is százával repülnek át saját és külföldi sportrepülők és napról-napra jobban érezzük a megfelelő hálózatunk kiépítésének szükségességét. Feltétlen szükségesnek látszik, hogy legalább a főbb útirányokban a rendszeres repülőtereken kívül *kényszerleszállóhelyeket létesítsünk,* úgy csoportosítva, hogy az útirányban repülő gép ezek egyikét bármikor elérhesse. Úgyszintén igen fontos kellék a fő útirányoknak a terepen való megjelölése, ami lényeges támogatást nyujtana az ország területe felett átrepülő idegen pilótáknak és sok kényszerleszállást, esetleg baleseteket hárítana el.

A repülés biztonsága szempontjából a földi berendezések repülőterek, kényszerleszállóhelyek, jelzett útvonalak, benzinállomások és javítóműhelyek, rádió és meteorológiai szolgálat éppoly fontosak, mint az autó részére a jó műutak. Sajnos, hogy e téren igen hátra vagyunk maradva. Amerikában kétezer „A" osztályúnak minősített repülőtér van, negyvenötezer kilométeres jelző, rádió- és világítóállomásokkal felszerelt útvonallal és a mi egyedüli repülőterünk, Mátyásföld sem sorolható ebbe a kategóriába, útvonaljelzéseink pedig egyáltalán nincsenek.

Reméljük, hogy ez a nagy esemény is hozzá fog járulni a tervezett *új forgalmi repülőtér* mielőbbi kiépítéséhez és az általános aviatikai kultúránk fejlesztésének szükségszerű felismeréséhez.

M. S.

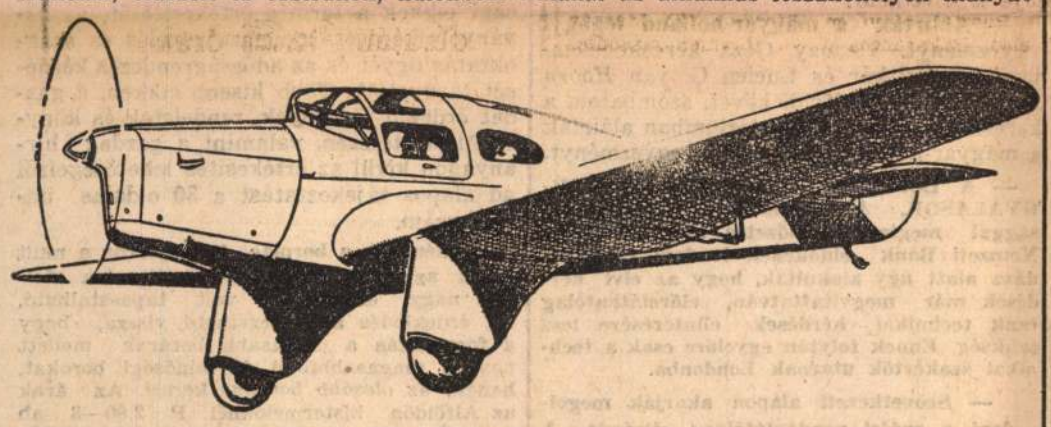

Jellegzetes angol turagép, a „Miles Falcon", a pünkösdi körrepülés egyik résztvevője

SAKK

Rovatvezető: NAGY GÉZA

Kempelen és sakkautomatája

Kempelen Farkas 200-ik születési évfordulójának emlékére rendezett sakkverseny végetért és a díjakat Sipöcz főpolgármester kiosztotta. Mielőtt érdeklődésünket újabb események felé irányítanánk, álljunk meg egy pillanatra emellett az ember mellett, akit ugyan csak egy ötletes szemfényvesztés tett világhírűvé, de aki egyébként nagyon kiváló és nagyon előkelő úr volt.

A sakkautomata története tulajdonképpen azzal kezdődik, hogy a XVIII. század utolsó harmadában keresztül-kasul járták Európát Mesmernek tanítványai és utánzói, akik a közhangulatot a magnetizmus jelenségei iránt fogékonnyá tették. Bécsbe is elkerült egy francia bűvész, akinek mutatványaival nagy sikere volt az udvarnál és az egész előkelő társaságban. Kempelen ekkor Mária Teréziának a belső embere, műszaki tanácsosa volt. Ő vezette a császári ház építkezéseit, ő csinálta a schönbrunni vízvezetéket és szökőkutat és számos egyéb technikai apróságot, automatikusan mozgatható betegágyat, írógépet, beszélőgépet, rézmetszeteket, stb. Ezermestersége mellett nagyműveltségű világfi volt, aki nyolc nyelven folyékonyan beszélt és több tudományos műnek, különösen filológiai tartalmúnak volt a szerzője. Ilyen sokoldalúság mellett talán felesleges is megemliteni, hogy virtuóz volt az akkor divatos hangszerekben és maga is komponált. Az akkoriban már 70 felé járó pozsonyi öregurat úgylátszik nem elégitették ki a francia vendég hókusz-pókuszai és kijelentette a császári család előtt, hogy ő különbet tud produkálni. Szaván fogták és Kempelen 1769-ben be is mutatta csodálatos automatáját.

A sakkgép olyan volt, mint egy csukott íróasztal, oldalán több kisebb-nagyobb kinyitható ajtóval, mellette egy pipázó török bábú ült sakktáblával. Játék előtt persze az összes ajtókat kinyitották, bemutatva azt, hogy sehol semmi svindli nincs. A bábú belsejében különböző zúgó fogaskerekek voltak elhelyezve, amit szintén láthatóvá lehetett tenni. Játék közben Kempelen egy távolabb elhelyezett szekrénykébe kukucskált a hatás fokozása céljából, ennek azonban semmi szerkezeti összefüggése nem volt magával a géppel. Persze a gépben mégis csak ember rejtőzött éspedig rendszerint egy kiváló sakkmester. Egy ideig a királycselből ismeretes Algaier is igazgatta.

A sakkozógép, ahogy ma mondanák, bomba sikert aratott, úgyhogy Mária Terézia Kempelent európai körútra akarta vele küldeni, amire azonban Kempelen nem volt hajlandó, sőt maga is megijedt a nagy feltűnéstől és az egymásután forgalomba kerülő irott termékektől, amelyek az ő titkát fejtegették és hazament gépével együtt Pozsonyba és 10 évig nem lehetett róla hallani. Sokkal komolyabb és előkelőbb volt, semhogy tetszett volna neki ez a szélhámosság. 80 éves korában aztán mégiscsak rávették arra, hogy bemutassa Európa nagyobb városaiban. A gép Nagy Frigyest, aki szenvedélyes sakkozó volt, szintén elpáholta. Kempelen 1804-ben meghalt, gépét eladták és vállalkozóknak a kezén most már üzleti célokból sürün járta Európát és Amerikát. Néhány évtized mulva a filadelfiai múzeumba került, ahol 1854-ben az egész épülettel együtt elégett.

Napoleonnal 1809-ben játszott a gép, amely ekkor egy német vállalkozó tulajdona volt. Napoleon az első partiban kikapott, de a másikban nagyon szellemesen leplezte le a gépet. A török bábú, ha az ellenfele véletlenül szabálytalanul lépett, a figurát visszatette a helyére és rögtön utána sajátmaga húzott egy büntetőlépést. Napoleon a második partiban egymásután többször húzott szándékosan téveset. A bábu egy ideig automatikusan korrigált, végül azonban kijött a sodrából és leseperte az összes figurákat, amire Napoleon nevetve ismerte fel benne az emberi idegrendszert egyidőben a gép körül egész mondakör alakult ki, összefüggésbe hozták lázadó orosz tisztekkel, akiket ezen az úton csempésztek át a határon. Titkos röpiratokkal, amelyeket a gép hordott volna szerte. Ismerve a kort, nincs kizárva, hogy ilyen politikai alkalmazása is volt.

BARASZ ZSIGMOND 1935. MAJUS 28-AN MEGHALT

A kedves és népszerű Barász Zsigmond 57 éves korában váratlanul elhúnyt.

A kis Barász 1902-től 1917-ig csaknem minden komolyabb magyar versenyen résztvett és egyik erőssége volt annak a mestergárdának, amely Maróczy és Forgách mögött sorakozott. A híres B-betüsök: Balla, Barász, Breyer, Bródy. A mesteri oklevelet Hamburgban 1910-ben nyerte el. Játékmodora szolid volt, megbízható. Nem volt vállalkozó szellem és nem keresett rejtett szépségeket, legjobban akkor érezte magát, ha ellenfeleit szépen, lassan nyomni, nyomorgatni tudta. Ezt az élvezetet nem adta oda semmiféle csillogó kombinációért. Pedig nem volt benne semmi malicia és talán epéje sem volt. Nyomorék lába miatt mankón csoszogott a sakkasztalok között, bádogskatulyából cigarettát sodorgatott nagy ügyességgel és derült kedéllyel tréfálgatott még a versenyek hevében is. Bizalmasabb ismerősei csak Barinak, vagy Barikának hívták, amivel ki akarták fejezni bárányszelidségét. Az utóbbi időben visszavonult az aktív versenyzéstől, de a csapatbajnokságokon legutóbb is résztvett.

Az alanti partirészlet az 1912-es pöstyéni mesterversenyből való. Barász a nagyhírű amerikai Marshall ellen spanyolmegnyitást kezdett. Marshall, aki nem ismerte apró ellenfelét, szerette volna korán döntésre vinni a partit s egy ócska, de kockázatos variánst választott védekezésül, amely egy nem is nagyon esélyes gyalogáldozattal járt. 3. Fb5, Fc5, 4. 0—0, *f7—f5* stb. Barász nem szerette a zűrzavaros helyzetet és a kapott gyalogot csakhamar visszaáldozta a békesség kedvéért. A létrejött remis színezetü állás azonban Marshallnak nem volt elég és addig-addig csipkedte, provokálta, fenyegette a jámbor Barit, amíg ez végül kijött a sodrából és egy merész elhatározással nekivágott a királyával egy expedíciónak, bele az ellenfél hadállásába, ahol sikerült is végül Marshallt matállásba hajtani.

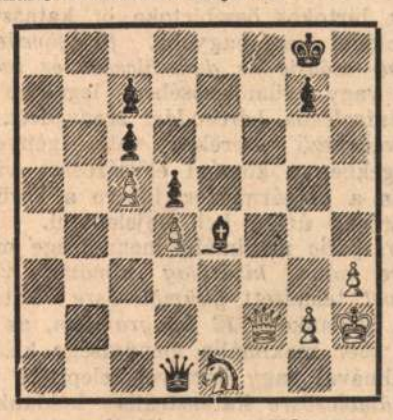

48. *g2—g3* *Vd1—c1*
49. *g3—g4* *Vc1—b1*

Marshall nem is álmodik arról, hogy ellenfele mit forgat a fejében, tehát nem teszi meg a szükséges óvintézkedéseket. Hiba volt a világot V-t e3-ra engedni, ahonnan megakadályozhatja g7—g5-öt.

50. *Vf2—e3!* *g7—g6*
51. *Kh2—g3* *Kg8—f7*
52. *Kg3—h4* *Vb1—d1*

A kis Barinak olyan ártatlan nézése volt, hogy Marshallban még mindig nem ébredt fel a gyanú, hogy ez a király támadásra indul. Még mindig azt képzeli, hogy a király ő elöle menekül csupán. Ha ugyanis a sötét V b1-ről visszatért volna idejében a 8-ik vonalra, a parti még mindig nem lett volna elveszthető.

53. *Kh4—g5* *Kf7—g7*
54. *h3—h4* *Vd1—a1*
55. *Ve3—f2!* *Va1—c1†*
56. *Vf2—f4* *Vc1xe1?*

A vezérvisszavonulásra még mindig nyujtana bizonytalan a nyerés, pl.: 56.... Va8, 57. Vf6†, Kg8, 58. Ve6†, Kf8, stb. A világos H kedvezőtlen helyzete kibirja a c7 gyalog esetleges elvesztését.

57. *Vf4—f6†* *Kg7—h7*
58. *Vf6—e7!* *Kh7—g8*
59. *Kg5—h6* és sötét feladja,

mert a matt védhetetlen. A végállás nagyon pikáns.

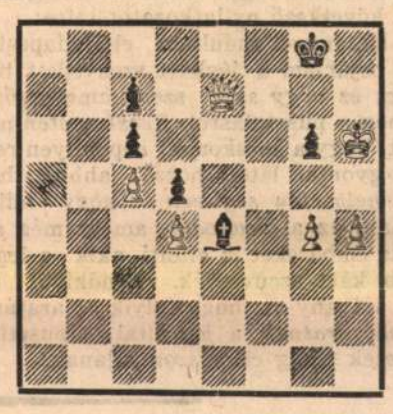

HIREK:

A magyar sakkszövetség nemzeti mesterversenyét ez évben dr. gróf Eszterházy Ferenc védnöksége alatt a Tatatóváros fürdő- és nyaralóhely, a Tatatóvárosi Atletikai Club és a tatajárási Idegenforgalmi Szövetség együttesen rendezik. Dr. Reviczky Gyula főszolgabíró, dr. Mócsy Aba vm. tb. főügyész és Hennel Emil főmérnök fáradoztak a verseny létrejöttén. Start 1935 július hó 7-én. A versenyen legalább négy külföldi neves mester is résztvesz, ami a varsói sakkolympiászra való tekintettel nagyon kedvező tréning-alkalomra nyújt kilátást. A verseny alatt ismét megrendezik az Eszterházy-serlegért folyó villám csapatbajnokságot, melyet legutóbb BSK sakkcsapat nyerte.

A magyar sakkszövetség mesterképző főtornája május 27-én kezdődött a budapesti Sakkör helyiségében. A versenyen 34 főtornajátszó küzd a magyar mester címéért.

KÖZGAZDASÁG

A fagy és jég által sujtott gazdák megsegitése

Darányi földmivelésügyi miniszter szemleutja

A m. kir. földmivelésügyi minisztertől kapott értesülés szerint az idén május folyamán pusztító *elemi csapások, fagy és jég* által sújtott gazdák *megsegítésére* a kormány az alábbi intézkedéseket tette:

A szőlősgazdák és gyümölcstermelők részére

A fagy- és jégkárosult *szőlősgazdák* és *gyümölcstermelők* részére *rézgálicot*, a *gyümölcstermelők* részére a *moly* elleni védekezés céljaira *arzénos védekező* szereket is, a *szőlőbirtokosok* részére pedig rézgálicon kívül még *kedvezményes áru péti-sót* is nyujt, *18 hónapi kamatmentes hitelre* abban az esetben, ha a kárt szenvedett birtokos összbirtoka öt katasztrális holdnál nem nagyobb, *fő jövedelmi forrása szőlője és gyümölcsöse* és szőlőjében vagy gyümölcsösében legalább *ötven százalékos károsodást* szenvedett.

A védekező szerekre való igényeket községekben a községi elöljáróság, városokban a polgármester, illetve a kerületi elöljáróság útján kell bejelenteni.

A *rézgálic* maximális mennyisége mind szőlőre, mind *kizárólag almával vagy körtével* telepitett *gyümölcsösre* katasztrális holdanként *12 kilogramban*, az *arzénes szer* maximális mennyisége kizárólag almával vagy körtével telepitett *termőgyümölcsösre* katasztrális holdanként *6 kilogrammban*, a *péti-só* maximális mennyisége *kizárólag* szőlőkre katasztrális holdanként *60 kilogrammban* állapittatott meg.

A *rézgáic* kilogrammonkénti ára 48 fillér, a fázisadón és szállítási költségen kívül, az *arzénes szerek* ára a rendeltetés helyén kilogrammonként 2.50 pengő, a *péti-só* kedvezményes ára rendeltetési állomáson métermázsánként 10 pengő.

A szántóföldi károk esetén

Azoknak *a húsz katasztrális holdas* vagy ennél *kisebb földbirtokú gazdák részére*, akik a fagy és jégverés folytán *búza, rozs, repce és egyéb vetésüket kiszántani* voltak kénytelenek és a kiszántott területek pótlására önerejükből nem képesek, a kormány a m. kir. gazdasági felügyelőségek útján *rövid tenyészidejü tengeri*, továbbá *köles- és moharvetőmagot* nyujt kölcsönként. A kiosztásra kerülő *tengeri* vetőmag *természetben* ez év *december 31-ig*, a többi vetőmag ugyaneddig az időpontig *készpénzben kamatmentesen* visszafizetendő.

Halasztás az adófizetésre

Gondoskodott a kormány arról, hogy a *szántóföldi* terményekben akár a fagy, akár a jég okozta a kárt, a kárt szenvedett gazdák *folyó adójuk megfizetésére 1936 augusztus 15-ig*, a *szőlő és gyümölcsös birtokosok* pedig a szőlőjüket és gyümölcsösüket ért fagy- vagy jégkár folytán *1936 november 15-ig halasztást kaphassanak*. Biztosította továbbá a kormány azt is, hogy a fagykárok ezév *június 15-ig legyenek bejelenthetők*. A bejelentések alapján a hivatalos becslések már június 17-én megkezdődnek és a kárt szenvedett gazdák a tényleges kár mértékéhez képest *adóelengedésben* részesülnek. A földadó elengedésének vagy mérséklésének megállapításánál a júniusban foganatosított *másodvetést* úgy tekintik majd, mintha a kiszántott területet be sem vetették volna.

Valamennyi pénzintézetet és hitelszövetkezetet felhivták, hogy az elemi kárt szenvedett gazdákkal szemben tőke- és kamatfizetési kötelezettségeik teljesítésének elbírálásánál a *legnagyobb kiméletet* alkalmazzák.

A fagy- és jégkárok folytán *munkaalkalom nélkül maradt munkások* megélhetését a kormány *közmunkák megindításával* megfelelő munkaalkalom teremtése útján fogja biztosítani.

Darányi földmivelésügyi miniszter látogatása a fagy- és jégkár által sujtott területeken

SZENTES, jún. 8.

Darányi Kálmán földmivelésügyi miniszter szombaton délben *Barcza* Ernő államtitkár és *Uhlarik* Béla miniszteri titkár kíséretében gépkocsin *Szentesre* érkezett. A miniszter a kora reggeli órákban indult el Budapestről és először a *kecskeméti határban* tekintette meg a jég által elpusztított területeket, majd *Csongrádra* ment és onnan érkezett *Szentesre*. A városháza előtt *Négyesy* Imre dr. szentesi polgármester várta a minisztert, akivel a miniszter bejárta a szentesi határt.

A földmivelésügyi miniszter látogatásáról a következő nyilatkozatot tette:

— Ma reggel indultam el Budapestről, hogy bejárjam a jégkárt szenvedett területeket és hogy saját szememmel győződjek meg a pusztulásról. *Kecskeméten* meglepett, hogy a kecskeméti nép milyen rendkívül gyorsan látott hozzá, ahhoz, hogy *saját helyzetén segítsen* és hogy milyen megható az a *bizakodás*, amely még azokat az embereket is eltölti, akik a legnagyobb kárt szenvedték. Rendkívül szomorú látvány az, hogy folyik az aratás és *szalmát aratnak*, a *jég* által elpusztított területek pedig *csupaszon* állanak.

— Szörnyű károk vannak a *gyümölcsösökben és a szőlőkben*. Ahol csak fagykár pusztított, ott bámulatosan regenerálódott minden, ugyhogy *jó ősz esetén még számbajövő termésre lehet kilátás*.

— *Csongrád vármegyében* kocsival jártam végig az elpusztított szőlővidékeket és szántóföldeket, a jég itt is *hatalmas területeket tett tönkre*. Az elemi csapás a *kisembereket* sujtotta a legnagyobb mértékben. Ezeknek a helyzetén mielőbb megindítandó közmunkákkal, elsősorban *útépítéssel kell segíteni*.

Kijelentette még a miniszter, hogy a miniszterelnök különböző közmunkák céljaira *120.000 pengős beruházást engedélyezett Szentesnek*, továbbá, hogy *Csongrád vármegye 50.000 pengős segélyt kap* vetőmagbeszerzési célokra; Szentes határában ugyanis hatezer holdnyi területet kell ujraszántani és bevetni. A vármegye területén elpusztult szőlővidék 4.2 vagón rézgálic és két vagón péti só segélyben részesül.

Szentesről *Csanád vármegyébe* ment a miniszter és ott is megtekinti a jégverte területeket, majd este gépkocsin visszatér a fővárosba.

A B. H. búza-mutatója

(A két világos nyil a 78 kg.-os tiszai készbúza budapesti tőzsdei árának a pengőkorszak óta jegyzett legmagasabb és legalacsonyabb szintjét, a fekete nyil a pénteki jegyzést mutatja. A fekete *mutató* a heti irányzatot jelzi.)

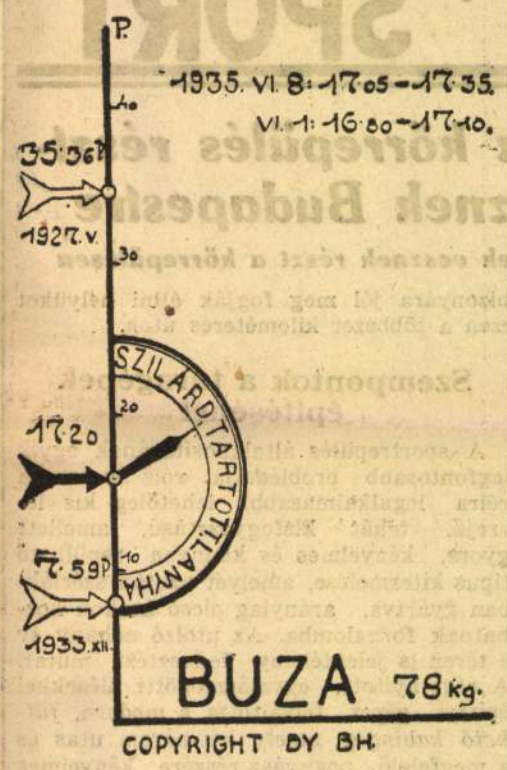

Június első hetében a budapesti terménytőzsdén a búza ára némileg javult. Az árszint emelkedését tulajdonképpen csak piactechnikai körülmények okozták. Júniusra fedezővásárlások folynak. Felmondás júniusi határidőre eddig még alig volt s a tőzsdén úgy tudják, hogy a júniusi kötelezettségek máris igen csekélyek. Júniusra egyébként 21-én lehet utoljára kötést eszközölni. Az újtermésű kenyérmagvakban is volt forgalom. Ezeknek az ára a hét folyamán alig változott: a búza ára 14.50, a rozsé 10.20 pengő körül mozog. A terménypiac érdekessége az elmult héten az volt, hogy a tengeri ára a külföldi árú behozatala ellenére sem változott és hogy a kinálat még mindig igen csekély a szükséglethez mérten. Azonnali szállításra a tengeri mázsánkint egy pengővel drágább, mint későbbi terminusra.

— **Aláírták a magyar-holland légügyi egyezményt.** Tormay Géza kereskedelemügyi államtitkár és Lucien G. van *Hoorn* budapesti németalföldi követ, szombaton, a kereskedelemügyi minisztériumban aláírták a magyar-holland légiforgalmi egyezményt.

— **A LONDONI HITELROGZITŐ TARGYALASOK. A londoni hitelrögzítő bizottsággal megindult előzetes tárgyalások a Nemzeti Bank elnökének londoni tartózkodása alatt úgy alakultak, hogy az elvi kérdések már megvitattatván, előreláthatólag csak technikai kérdések elintézésére lesz szükség. Ennek folytán egyelőre csak a technikai szakértők utaznak Londonba.**

— **Szövetkezeti alapon akarják megoldani a svájci vendéglátóipar válságát.** A svájci szállodásipar az idegenforgalom csökkenése következtében igen súlyos válságban van. A válság előtti megszálások mértékét *100-nak* véve, ma alig *30-ra tehető a szállodák látogatottsága*. Többféle állami segitőakció után a szakma azzal a gondolattal foglalkozik, hogy 2 millió frank tőkével *szövetkezetet* alapit, amelynek az lenne a célja, hogy *a svájci tartózkodás olcsóbbá tételével és nagy külföldi társasutazások rendezésével fokozza az idegenforgalmat*. A terv szerint a szövetkezet *kártérítést* is fizet azoknak a vállalatoknak, amelyeknek *foglalkoztatottsága* nem éri el a kitüzött általános mértéket.

— **Jégkárok és jégbiztositás.** A május hó 28-án történt katasztrofális jégkárok, melyek — bár kisebb mértékben — azóta is szinte naponkint folytatódtak, *súlyosan érintik a biztosító társaságokat is*. Biztosítási szakkörökből vett értesülésünk szerint a mai napig a biztosító társaságoknál összesen *8,661.050 pengő kárt jelentettek be*. Ezzel szemben a teljes idei *jégbiztosítási díjbevétel* a Magyarországon jégbiztosítással foglalkozó *összes társaságoknál* lényegesen *kisebb* a fenti összegnél. A mostani katasztrofális jégverések alkalmából, melyek nemcsak a gazdáknak okoznak helyrehozhatatlan károkat, hanem a hatósági segélyakciók révén *az államkincstárt is* igen súlyosan terhelik, különösen sajnálatosnak tünik fel az a körülmény, hogy a gazdaközönség hazánkban még mindig csak igen *csekély mértékben* veszi igénybe a jégbiztosítás intézményét. A kalászosok termése csak alig 14—15%-ban van jég ellen biztosítva, nem is szólva egyéb terményekről (kapás növények, szőlők stb.), amelyek csak ritka esetekben kerülnek jégkár ellen biztosításra.

A Bank of England az aranyvaluták rontása ellen

LONDON, jún. 8.

Az Angol Bank körlevélben felkérte valamennyi londoni bankot és aranyrúd-elosztót, hogy tartózkodjanak a spekulatív arany határidős ügyletektől. Az intézkedés célja az aranyvaluták elleni üzérkedés megakadályozása, miután sokan határidőre szállítandó aranyat vettek aranyvalutákért. Tényleges lebonyolításra kerülő határidő-ügyleteket ezután is lehet kötni.

— **A kereskedelemügyi miniszter látogatása a Péti Só pavillonjában a Debreceni TIKAV kiállításon.** Hagyományban ízléses magyar stílusú és a kiállított ismertető képek tanulságos elrendezésével méltó feltünést keltő *Péti Só-pavillonban* látogatást tett a kereskedelemügyi miniszter. Örömmel vette tudomásul, hogy a Péti Só fogyasztása, az igen jelentős exporton kívül, hazánkban is örvendetesen emelkedik, sajnálkozását fejezte ki viszont azért, hogy éppen a tragikus fagyok és jégverések miatt kellett igen sok gazdának e kiváló magyar nitrogén műtrágya erőteljes növekedését serkentő hatását megismerni és felhasználni.

— **Kényszeregyességi ügyek.** A budapesti törvényszék elrendelte a kényszeregyességi eljárást: *Raskó* Ödön (Erzsébet-körút 31.) vendéglős és kávés, *Krisztián* Jenő (Szondy-utca 44/b.) illatszer, piperecikk és háztartási cikk-kereskedő és *Pesszer* János Balázs (Budafoki-út 19.) füszer- és csemegekereskedő ellen.

— **Magpiaci jelentés.** (Magyar Magtenyésztési R.-T. Budapest—Monor heti jelentése.) A magpiacon továbbra is a *biborhere* állott az érdeklődés előterében, bár az egységes áralakulást rendkívül megnehezíti az export-feltételek tekintetében mutatkozó bizonytalanság. Mivel *a vetésterületek az elmult évinél nagyobbak* és az időjárás is kedvező, e cikkben *nagy termésre* számíthatunk. A *muhar- és köles*-vetőmagvak iránti érdeklődés a fagy- és jégkár által sujtott területek részéről tovább tartott. A *hüvelyes- és mákpiacon* említésreméltó változás nem volt. *Hivatalos nyersáru-árak, ab feladó-állomás, per 100 kg.*: Mák 45—48, muhar 16.5—17.5, csillagfürt 11—11.5, fehérköles 15—16.5, vörösköles 14.75—15.50 pengő. *En gros eladási árak, ab Budapest, per 100 kg.*: Kendermag 20—22 P.

— **A Köztelek pünkösdi számában** Buday Barna írt ünnepi vezércikket a sorssujtotta gazdák buzdítására. A közgazdasági cikkek a termés értékesítését, az ásványolajkérdést, a nemzetnevelés és szakoktatás ügyét és az adósságrendezés kérdését tárgyalják. Több kisebb cikken, a gazdát érdeklő törvények, rendeletek és könyvek ismertetésén, valamint a gazdag hiranyagon kívül az értékesítés lehetőségeiről ad alapos tájékoztatást a 30 oldalas ünnepi szám.

— **Élénkebb a borpiac.** A borpiacon a mult héten az árak lényegtelen változása mellett nagy érdeklődés volt tapasztalható. Az érdeklődés arra vezethető vissza, hogy a fogyasztás a magasabb borárak mellett nem a magasabbfokú és minőségi borokat, hanem az *olcsóbb borokat keresi*. Az árak az Alföldön kistermelőknél P 2.80—3 ab termelő pince, uradalmaknál P 3—3.20 körül ab állomás, hektoliterfokonként, mozognak. Történelmi borvidéken és magasabbfokú, kiváló minőségek iránt az érdeklődés ellanyhult anélkül azonban, hogy az árak ezáltal letörtek volna. A készlet nem nagy. Exportviszonylatban a forgalom csekély és általában erősen tapasztalható a belföldi magas árak hatása.

— **Kétszáznegyven éves a Debreceni Kereskedő Társulat.** A Debreceni Kereskedő Társulat Pünkösd vasárnapján ünnepli fennállásának *240 éves* és az általa fenntartott fiú felsőkereskedelmi, továbbá női felsőkereskedelmi iskola *negyedszázados* jubileumát. A hármas jubileumra az ország kereskedelmi érdekképviseleteinek vezetői Debrecenben üdvözlik a nagymultú érdekképviseletet.

— **Jubileumi angol ötshillingesek.** Londonból jelentik: Az angol pénzverde az uralkodó ezüstjubileuma alkalmából 150.000 darab *ötshillinges ezüstérmét vert*. Mivel egy érme csak egy shilling három penny értékü ezüstöt tartalmaz, a kincstár mindegyik darabon 8 shilling 9 pennyt, az egész kibocsátáson *30.000 fontot nyert*.

— **A fővárosi kisiparos szakmák kamarai kölcsön-igénybevétele.** A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara *kisipari és kiskereskedői kölcsönakciójának* első kisérleti évéről most teszi közzé az iparosok által a fővárosi körzetben iparágak szerint igénybevett kölcsöntökék összeállitását. A kimutatás szerint a fölvett kölcsönök 60 szakma iparosai között oszlanak meg. Az igénybevett kölcsönök nagysága szerint első helyen áll a cipészipar 102 iparossal, 8540 pengő igénybevételével. Ezt követi a férfiszabóipar 57 tagja 7500 pengővel, harmadik helyen az asztalosipar áll, melynek 35 tagja vett igénybe 5130 pengőt. Negyedik helyen a nőiszabóipar szerepel 35 kölcsönfelvevő, 4520 pengő igénybevételével, ezeket követi a borbély-, hentes- és mészáros-, kömüves- és lakatosipar, stb. Ugyszólván minden ipartestületi kötelékbe tartozó képesitéshez kötött ipar müvelői vettek igénybe több-kevesebb hitelt.

— **Gazdahirek.** Az OMGE közgazdasági szakosztálya jún. 18-án délután 5 órakor vitaülést tart, amelyen *Koós* Zoltán dr. felsőházi tag tart előadást *terményértékesitésünk és kivitelünk valutapolitikai kérdéseiről* bevezető előadást. Az *OMGE igazgatóválasztmányi ülése* legközelebb tüzetesen meg fogja vitatni a mezőgazdaság összes fontosabb kérdéseit. Ezen az ülésen terjesztik elő az *iskolánkivüli gazdasági szakoktatásra* vonatkozó gazdajavaslatot is. Az *OMGE lótenyésztési bizottsága* jún 23-án a mezőhegyesi állami ménesintézet másfélszázados jubileuma alkalmából *ünnepi gyülést tart Mezőhegyesen*. Május végén az OMGE *gyakorlató számtartási tanfolyamot* rendez. A résztvevők látogatási igazolványt kapnak. A *Hússertéstenyésztők Országos Egyesülete* jún. 23-án tanulmányi kirándulása keretében megtekinti *Apponyi* Károly gróf rácegresi és pálfai uradalmát.

Nyári lakás

Balatonfüreden, a fürdő központjában, közel a Balatonhoz, 6 szobából és 2 üvegezett verandából álló

modern villa

új berendezéssel, jólgondozott árnyas kerttel, saját vizvezetékkel, nyári lakásnak vagy penziónak kiadó, esetleg eladó. Nincs por, nincs zaj, kitünő levegő. Cim a kiadóhivatalban.

Kempelen Farkas

úrod

MMÉE Kösl

1905. 57. l.

(A mai budai
vásznibar)

Kempelen Farkas

Serve szerint alakítottak át II. József idejében a budai várbeli karmelita templomot szinházzá,

Báth Nemz Szinház

402. l.

-52

Kempelen Farkas

Sopronban Rack Gyula egy magánházba hatolt be álkulcs segitségével. Innét egy arany karkötőt brilliánskövekkel, egy női arany gyürüt és 44 pengőt vitt el. Győrben is Rack Gyula követte el a betörést. Egy cipészüzletből két pár férfi cipőfelsőrészt és egy darab barna bőrt vitt el. Kaposváron a Honvéd-téren egy villát látogatott meg. Itt se talált pénzt,

J.
(a „Heted
VII

Kempelen Farkas
a XVIII-ik század zseniális MAGYAR
KALANDORANAK szenzációs filmje
A S

1927. Dunántúl. c.

AINE I GAYNOR
(k menyország" főszereplője) a
RRADAT-ban
ujból gyönyörködtet.

A rendnek egy tagja, Hümpner Tibor dr. állandóan Rómában tartózkodik, mint a rend generális főnökének titkára. Innbruckban két hittudományi szgorló, Párisban egy, Münchenbe két tanárjelölt tanul.

A rendnek legöregebb tagj Szobek Lóránt Géza, aki 184 junius 17.-én született és mint k érdemült lelkész Egerben tartózkodik.

AKKJÁTÉKOS Karácsonykor a PARKMOZIBAN.

lapból.

→ TESSÉK LEVÁGNI! ←
AJÁNDÉK 43. SZELVÉNY
MATEMASKÖNYV GYÁSZUNKNAK

Ára 10 fillér

MAGYARORSZÁG

XLIII. évfolyam. 287 szám
Budapest. 1936.
december 16 szerda

FÜGGETLEN
POLITIKAI NAPILAP

Telefonszámaink:
1-455-59 - 50 (sorozat)
1-464-19 - 17 sorozat

A NEP döntő ülése egyhangúlag elfogadta Marton lemondását

A volt főtitkár már át is adta hivatalát

Délelőtt lesznek a Ház ülései

Ma életbelépett a Nemzeti Egység Pártjának új pártalkotmánya. Hónapok óta tartó általános elégedetlenség szűnt meg ezzel a NEP életében.

Emlékezetesek azok a mozgalmak, amelyek még a nyár folyamán indultak meg azért, hogy a *NEP szervezeti szabályzatát alkotmányos alapokra fektessék és kiküszöböljék a párt életéből azokat a szervezési módszereket, amelyek az egész országban népszerűtlenné tették a pártot.*

Számtalan memorandumot nyujtottak be a párt különböző csoportjai Darányi Kálmán miniszterelnökhöz, akinek indítványára a *NEP hatvantagú vezetőséget választott,* amely viszont *hetesbizottságot* küldött ki *Pesthy* Pál elnöklésével az új szervezeti szabályzat, illetve az új pártalkotmány kidolgozására. Úgy a hatvantagú pártvezetőség, mint a hetesbizottság befejezte munkáját és a mai nappal mind a kettő *megszünt.* Életbelépett a NEP új pártalkotmánya, amelyről a *Magyarország* már több ízben beszámolt.

Az új pártalkotmány lényege az, hogy megszüntette az országos főtitkári állást és azokat a teendőket, amelyek eddig az országos főtitkár hatáskörébe tartoztak, részint az új elnöki tanácsra, részint pedig a párt adminisztratív titkárságára ruházta. Ezzel összefüggésben természetesen **megszünik az élharcos rendszer és a főispánok megyei NEP-elnöksége is.** A hetesbizottság, amely javaslatait és az új pártalkotmány szakaszait kidolgozta, tulajdonképpen *a régi egységespárt alapjan* építette fel a párt új szervezeti szabályzatát.

Lényeges újítás az is, hogy az új pártalkotmány megszünteti a pártvezetőséget, amelynek Gömbös Gyula idején *húsz tagja* volt s amelynek helyére került az ideiglenes *hatvantagú* vezetőség. A pártvezetőség helyét — mint az egykori egységespárt idején — az *elnöki tanács* foglalja el, amelynek tagjai: a pártvezér, az elnök, a három társelnök, a két alelnök és a párt bizottságainak elnökei. Jelenleg 16 bizottsága van a NEP-nek, így tehát most *23 tagja van az új pártalkotmány szerint a NEP elnöki tanácsának.*

A „hatvanak" utolsó ülése

Délelőtt tíz órakor *pártvezetőségi üléssel* kezdődött a NEP mai mozgalmas napja. Ez volt *a hatvantagú vezetőség utolsó ülése,* amelyen *Ivády* Béla elnökölt.

Már háromnegyedtízkor megérkezett a pártba *Darányi* Kálmán miniszterelnök, majd a kormány tagjai közül *Kánya* Kálmán külügyminiszter, *Hóman* Bálint kultuszminiszter, *Lázár* Andor igazságügyminiszter — aki egyúttal a Berlinben tartózkodó Kozma Miklós belügyminiszter helyettese — és *Fabinyi* Tihamér pénzügyminiszter.

Csaknem teljes számban összejöttek a vezetőség tagjai. *Ivády* Béla megnyitotta az ülést és néhány szóval vázolta az ülés összehívásának célját: a hetesbizottság javaslatainak és a párt új szervezeti szabályzatának megvitatását.

Szinyei Merse Jenő, a hetesbizottság előadója ismertette a jelentést, amely egyúttal *az új pártalkotmány főbb vonásait* is tartalmazza.

Kenyeres János, *Krüger* Aladár, *Szeder* János és *Kelemen* Kornél szólt hozzá a jelentéshez, valamennyien megelégedéssel állapitották meg, hogy *a bizottság egyhangúlag hozta meg határozatait és teljes egyetértésben dolgozta ki a párt új szervezeti szabályzatát.*

Mind a négy felszólaló kérte a pártvezetőséget, hogy ugyancsak egyhangúlag tegye magáévá a hetes bizottság jelentését.

Ez meg is történt. Ivády Béla elnök enunciálja, hogy *a Nemzeti Egység Pártjának vezetősége egyhangúlag fogadta el a hetes bizottság jelentését.*

Egyhangú javaslat a délelőtti ülések visszaállitására

Azt a gondolatot is felveti ez a jelentés, hogy *a pártélet összhangjának biztosítása és intenzivitásának fokozása céljából nem volna-e helyesebb, ha a képviselőház a jövőben délelőtt tartaná üléseit?* A hatvantagú vezetőség ezt a gondolatot egyhangúlag magáévá tette és *elhatározta, hogy a pártértekezletnek ajánlani fogja a délelőtti üléseket.*

A pártvezetőség ezután *pontonkint letárgyalta az új szervezeti szabályzatot és lényegtelen módosítások után egyhangúlag el is fogadta.*

Marton társelnök

Ivády Béla javaslatot tett a vezetőségnek a párt társelnökeinek, alelnökeinek, bizottsági elnökeinek jelölésére. Társelnöknek ajánlotta *Mayer* Jánost, *Pesthy* Pált és *Marton* Bélát, alelnököknek *Szinyei Merse* Jenőt és *Zsindely* Ferencet.

A jelölés során **Darányi Kálmán miniszterelnök** is felszólalt és hangoztatta, hogy a társelnöki tisztségek létesítésénél voltaképpen az volt a főszempont, hogy *a pártnak azok a tagjai kerüljenek a társelnöki székbe, akik a multban tevékenységükkel szolgálatokat tettek a pártnak.* Ebben az értelemben felmerült a gondolat, hogy negyedik társelnöknek felkérik *Sztranyavszky* Sándort, aki multban a Nemzeti Egység Pártjának elnöke volt, de ezt a gondolatot elvetették, mert *Sztranyavszky, mint a képviselőház elnöke, nem vállalta, hogy a párban társelnök legyen.* A pártvezetőség egyhangúan magáévá tette a társelnöki és alelnöki jelöléseket, majd sor került a pártértekezletre.

A pártértekezlet

A pártértekezleten nagyszámban jelentek meg a Nemzeti Egység Pártjának képviselőtagjai, akik zsúfolásig megtöltötték a nagy tanácstermet.

A pártértekezleten is *Ivády* Béla elnökölt és jelen voltak *Darányi* Kálmán miniszterelnök vezetésével a kormány tagjai.

Az ajánlási reform részletei

Ivády megnyitó szavai után *Lázár* Andor igazságügyminiszter emelkedett szólásra és a távollévő *Kozma* Miklós belügyminiszter helyett *bemutatta a pártértekezletnek az országgyülési képviselőválasztás újabb szabályozásáról szóló törvényjavaslatot,* amely már elkészült a belügyminisztériumban. Ez a törvényjavaslat az ajánlási rendszer reformjáról szól.

Lényege az, hogy *száz közjegyzőileg hitelesített ajánlást kell benyujtania a képviselőjelöltnek.* Az ajánlóknak benne kell lenniök a választói névjegyzékben és a száz ajánló közül legalább ötvennek be kell töltenie a *harmincéves életkort,* vagyis *passziv* választójoggal kell birnia. A választás előtt *kétezer pengő óvadékot* kell letenni az ajánlóknak. Az óvadékot az ajánlók visszakapják, ha a jelöltet megválasztják, vagy meghal, vagy gondnokság alá kerül. Elvész az óvadék akkor, ha a jelölt *visszalép,* vagy pedig a választás során *nem kapja meg a szavazatok 25%-át.*

Az ajánlásokat csak abban az eset-

Ajándék, mindenkinek örömetjelent

*

Meinl-kávé, Meinl-tea
ünnepi csomagolásban

*

Szépen díszített áruösszeállítások
Ajándékkosarak, háztartási csomagok minden árban

*

Borok, likőrök, konyak
kosarakban és kazettákban

*

Ajándék-kézbesítés

MEINL GYULA r. t.
minden fióküzletéből

ben lehet visszautasítani, ha *kettős ajánlások* történtek, nevezetesen ha ugyanaz az ajánló két vagy több jelölt ajánlását írta alá. Ebben az esetben *hat óra alatt kell pótolni az aláírásokat.* Lényeges újítása a törvényjavaslatnak, hogy annak, aki az ajánlást aláírta, *nem kell szavaznia, mert az ajánlás aláírásával leszavazottnak tekintik.*

Ennek a törvényjavaslatnak rendelkezései természetesen *nem érvényesek a lajstromos kerületben* és addig is, amíg életbelép majd az új választójogi törvény, pótválasztásokon kerül alkalmazásra az új alánlási rendszer.

Lázár miniszter előadása nyomán a pártértekezlet *egyhangúlag tudomásul vette az ajánlási rendszer reformjáról szóló törvényjavaslatot.*

A képviselőház péntek délután formális ülést tart, *Kozma* belügyminiszter akkorra már hazaérkezik Berlinből és a törvényjavaslatot ő maga nyujtja be. A javaslatot a képviselőház *a karácsonyi szünet után* tárgyalja le.

Szinyei-Merse Jenő, a hetesbizottság előadója ismertette a bizottság jelentését, amelyet az értekezlet néhány felszólalás után egyhangúlag elfogadott.

Ivády Béla ismertette a párt új alkotmányát, illetőleg szervezeti szabályzatát.

A párt vita nélkül lemond Marton főtitkárról

Megindult a részletes vita. *A szervezeti szabályzat minden paragrafusához hozzászóltak.* Itt-ott néhány lényegtelen módosítást hajtottak végre. Az értekezlet *minden vita nélkül tudomásul vette, hogy az országos főtitkári állást az új pártalkotmány megszünteti.*

A pártértkezlet elé már végleges formában került *az új elnöki tanács* megalakításáról szóló javaslat. Az értekezlet megelőző vezetőségi ülésén ugyanis először az a felfogás alakult ki, hogy a pártvezér és a miniszterelnök mellé *négy alelnököt* válasszanak. Ezt a megoldást elvetették és úgy döntöttek, hogy a négy alelnök helyett *három társelnököt és két alelnököt* választanak. A társelnököknek és alelnököknek a párt országos elnöke esetről-esetre felhatalmazást, illetőleg megbízást adhat bizonyos pártügyek és szervezési feladatok elvégzésére.

A pártértekezlet egyhangúlag elfogadta az elnök javaslatát, társelnököknek választotta meg *Mayer* Jánost, *Pesthy* Pált és *Marton* Bélát, alelnököknek *Szinyei-Merse* Jenőt és *Zsindely* Ferencet.

Vita a délelőtti ülésről

Érdekes vita fejlődött ki arról, hogy *a képviselőház délelőtt vagy délután tarisa-e üléseit?* A hatvantagú vezetőség a délelőtti ülések rendszerét ajánlotta az értekezletnek. Ekkor váratlanul szólásra emelkedett *Somogyváry* Gyula és kijelentette, hogy *nem helyesli a délelőtti ülések rendszerét,* a Ház a jövőben is délután tartsa üléseit.

Ivády Béla bejelentette, hogy *Darányi* Kálmán miniszterelnök ezt nem teszi pártkérdéssé, amikor a kérdés a képviselőház elé kerül, *a párt képviselőtagjai tetszésük szerint szavazhatnak a délelőtti ülések mellett vagy ellen.*

Temesváry Imre régi politikai tapasztalataira hivatkozva, *felsorakoztatta érveit a délelőtti ülések mellett.*

A pártértekezlet végül is úgy döntött, hogy ebben a kérdésben *ki-ki a maga felfogása szerint szavaz majd a Házban.*

A pártértekezlet után az az általános hangulat alakult ki, hogy *a párt túlnyomó többsége a délelőtti ülések mellett van.* Az ellenzék nagyrésze is a délelőtti üléseket helyesli, így *nagy többséggel fogják megszavazni a délelőtti üléseket és a képviselőház karácsony után már délelőtt fog ülésezni.*

A NEP új vezérkara

Két óra után néhány perccel ért véget a pártértekezlet. Az Eszterházy uccai klub *zsibongó méhkashoz* hasonlatos. A képviselők csoportokba verődve tárgyalják az eseményeket és azokat a határozatokat, amelyeket az értekezlet hozott. Megállapítják, hogy a hetesbizottság által előterjesztett pártalkotmány, illetve szervezeti szabályzat tulajdonképen csak *lényegtelen módosításokon* ment keresztül, elsősorban a vezetés szempontjából.

— Nagyon helyes ez a megoldás, — mondotta a pártvezetőség egyik tagja a *Magyarország* munkatársának, — amely az elnök mellé társelnököket rendel *Pesthy* Pál, *Mayer* János és *Marton* Béla személyében. Ezek a társelnökök eddig szerzett tapasztalataikat az elnök rendelkezésére fogják bocsátani, nemcsak a vezetés, hanem a *pártszervezés* kérdésében is. Természetesen adminisztrációs tevékenységet nem végeznek.

Elmondották a *Magyarország* munkatársának a pártvezetőség tagjai, hogy az adminisztrációt a pártelnök irányításával kizárólag a két alelnök, *Zsindely* Ferenc és *Szinyei-Merse* Jenő fogják eszközölni. A szervezeti szabályzat jogot ad az elnöknek arra, hogy a két alelnöknek *megfelelő hatáskört* állapitson meg. Nincs meghatározva azonban a szabályzatban az, hogy az alelnökök száma csak kettő legyen. Ezt a számot fel is lehet emelni.

Marton lemondólevele az új korszakról

Sok szó esett a képviselők között *Marton* Béla országos főtitkár lemondóleveléről is, amelynek szövege a következő:

»Nagyméltóságú dr. *Darányi* Kálmán magyar királyi miniszterelnök úrnak, Budapest. Kegyelmes Uram! A közelmultban életrehívott hatvantagú pártvezetőség által kiküldött hetes bizottság befejezte munkáját és az általa kidolgozott tervezetet a párt képviselői értekezlete a napokban tudomásul fogja venni. Ezzel a ténnyel a párt életében egy *új korszak* veszi kezdetét, amely *az én négyesztendős szervezési munkám folytatását feleslegessé teszi.* Amikor most — a Nagyméltóságodnak már többízben rendelkezésére bocsátott — vezetői tisztségemből távozom, bejelenteni kívánom Nagyméltóságodnak, mint a párt vezérének, hogy a jövőben *a párt közkatonájaként kívánom a Nemzeti Egység világnézeti gondolatát szolgálni.* Fogadja Nagyméltóságod őszinte nagyrabecsülésem kifejezését. Vitéz *Marton* Béla s. k.«

Búcsú a főtitkári széktől

Marton Bélát körülveszik csoportjának tagjai, rövid megbeszélést folytat velük, azután visszavonul *régi főtitkári szobájába.* Ide követi őt *Zsindely* Ferenc, az ujonnan megválasztott alelnök, aki az adminisztrációs munka egy részét magára fogja venni. *Marton és Zsindely hosszasan tanácskoznak.* Ezután Marton Béla a központi titkárság tisztviselőivel vonul vissza, velük beszélget hosszasan.

— *Búcsúzom tőletek,* — mondja a volt főtitkár.

Sorra kezet szorít a központi titkárság minden egyes tajával. Ezután bemegy az egyes szobákba és *a gépírónőktől is elbúcsúzik.* A kartotékoknak, az egész irattárnak az átadása időközben már szintén megtörtént.

Marton Béla négyéves szervező munkájának színhelyéről *érzékeny jelenetek* között vált meg. Mint levelében maga írta, a pártban *új korszak* kezdődött.

Az arcbőr célszerű ápolásához mindenekelőtt az szükséges, hogy bélműködésünket reggelenként éhgyomorra egy pohár természetes **Ferenc József** keserűvízzel elrendezzük. Orvosok ajánlják

Bankett

Két óra után a képviselők jó hangulatban *ebédhez* ültek. Az ebéden résztvett *Darányi* Kálmán miniszterelnök és a kormány több tagja is. Az újonnan megválasztott pártelnökök sorában a főasztalnál foglalt helyet *Marton* Béla is.

Uccát kapott Budapesten Lord Rothermere és Rákosi Jenő

Nagy Lajos királyról és Kempelen Farkasról is uccát neveztek el

A fővárosi közmunkák tanácsa *Bessenyey* Zenó elnöklésével ülést tartott. Az elnök elismerő szavakkal üdvözölte barciházi *Bárczy* István államtitkárt, a tanács tagját abból az alkalomból, hogy a kormányzó a titkostanácsosi méltóságot adományozta neki. A továbbiakban a tanács az uccaelnevezéseket tárgyalta. *Körülbelül negyven névtelen uccának adtak nevet, viszont törölték a Tabán lebontásával már megszünt uccák nevét.*

Uj nevet kapott a Balaton ucca abból az alkalomból, hogy tíz éve jelent meg lord *Rothermere* nagyjelentőségű első revíziós cikke. *Ezt az uccát a lordról nevezték el.* A VIII. kerületi Flór uccát *Rákosi Jenőről* nevezték el. A Hajtsár út új útvonallal bővült, egy régi szakasza pedig megszünik.

A tanács rendezni akarja az uccát, ezért a Kerepesi úttól a Kassai térig terjedő részt *Nagy Lajos király útjának,* a Kassai tértől a rákosi rendező pályaudvarig terjedő részt pedig *Mária királyné útjának* nevezte el.

A Báthory ucca és a Kossuth Lajos tér találkozásánál lévő tér, ahol a Vértanuk emlékműve áll, a *Vértanu tér* elnevezést kapta.

A XI. kerületben a Bürök uccából kiinduló egyik névtelen uccát a tanács *Kempelen Farkas* uccának keresztelte el. Az új balatoni országút *Balatoni út* elnevezést kapott. Óbudán több dülőutat *az Árpádházi fejedelmi családból származó történelmi nevekkel jelöltek meg.*

A továbbiakban a tanács *a rendkívüli házadómentességi rendeletek meghosszabbításának kérdését tárgyalta.* Az adómentességet elsősorban a városrendezési és városfejlesztési érdekek szolgálatába kívánja állítani és olyan értelmű javaslatot tesz a pénzügyminiszternek a tanács, hogy *azok az útvonalak és telektömbök épüljenek ki a közeljövőben a végleges szabályozási tervek szerint, amelyek kialakítása közforgalmi vagy esztétikai szempontból leginkább szükséges.*

A tanács a jövőben megfelelő *higiénikus munkás lakóházak építését kívánja elősegíteni* és ezért arravonatkozóan is nagyobbmérvű adómentesség kiterjesztését sürgeti. Megállapították a város kiépített részében is több nagy telektömb építési módját abból a célból, hogy a város belső részében is fokozatosan nagy közös udvarok alakuljanak. Végül *elhatározták, hogy a Margitsziget alsó részét még a télen rendezik.* A régi korhadt, fedett folyosót lebontották, ennek helyén *gyönyörű parkot* építenek, *szökőkutat* állítanak fel, a fák alatt pedig *ivócsarnokot* építenek.

RENDKÍVÜLI SZÍNHÁZI KEDVEZMÉNY

Az alábbi színházi előadásokra olvasóink és előfizetőink **KÜLÖNBÖZŐ RANGÚ JEGYET RENDKÍVÜL LESZÁLLITOTT ÁRON** válthatnak Az Est kiadóhivatalában, VII ker., Erzsébet körút 18—20. sz. (Telefon): **1-438-38**). Reggel 9 órától délután 5 óráig, vasárnap délelőtt 9—2 óráig.

A kedvezményes áru előadások műsora:

SZERDÁN, DECEMBER 16-ÁN

VIG: Társasjáték (8). BELVÁROSI: Megvédtem egy asszonyt (8). PESTI: A virágzó aszszony (8). TERÉZKÖRÚTI: Dr. Kerekes Mária (9). BETHLEN TÉRI. Doktor úr (8). KOMÉDIA: Névtelen ucca 69. (8½). ERZSÉBETVÁROSI: Kontusovka (8½).

CSÜTÖRTÖKÖN, DECEMBER 17-ÉN

VIG: Társasjáték (8). BELVÁROSI: Megvédtem egy asszonyt (8). PESTI: A virágzó aszszony (8). TERÉZKÖRÚTI: Dr. Kerekes Mária (9). BETHLEN TÉRI: Doktor úr (8). KOMÉDIA: Névtelen ucca 69. (8½). ERZSÉBETVÁROSI: Kontusovka (8½).

PÉNTEKEN, DECEMBER 18-ÁN

VIG: Társasjáték (8). MAGYAR: Bikfic tanár úr (8). BELVÁROSI: Megvédtem egy asszonyt (8). PESTI: A virágzó asszony (8). TERÉZKÖRÚTI: Dr. Kerekes Mária (9). BETHLEN TÉRI: Doktor úr (8). KOMÉDIA: Névtelen ucca 69. (8½).

Gebrauch eines der wichtigsten Sinne versaget hat, muss einem Manne von Ihrer edlen Denkungsart der einzige und groesse Lohn seyn.

Erlauben Sie nur über diess, Sie ewig als meinen zweyten Vater zu verehren. Ich habe keine erhabeneren Begriffe, als von dem Namen eines Vaters und nur unter diesem wird Ihres theuersten Geschenkes sich ewig erinneren.

Wien, den 15 Junius 1779.

Ihre glücklichste dankbarste Tochter

M. T. Paradis.

Maga a levél erős, kvart alakú papiron nagy betükkel van nyomtatva s Paradis Teréznek kétségtelenül sajátkezű levele.

Kempelen Béla.

Kempelen Farkas schönbrunni szökőkútja. A Bécs melletti schönbrunni császári parkban 1772 őszén nagy felfordulás állott be. Maga a schönbrunni kastély, mint tudjuk, Mária Terézia uralkodása elején épült *Pacassi* Antal építész tervei szerint s ha architekturai szempontból nem is minden hiba nélkül való, el kell ismernünk róla, hogy impozáns s mindenkire, ki csak látta, kellemesen hat. Ugyancsak Mária Terézia alatt vált az uralkodó család állandó nyári tartózkodási helyévé Schönbrunn, ahova a királynő már kora tavaszszal kiköltözködött és október végeig rendesen kinn is maradt. Itt intézte el az államügyeket, itt tartotta a kihallgatásokat, fogadta vendégeit s rendezett ünnepségeket a főurak részére. A park legnagyobb része ekkor még állandóan nyitva volt a közönség előtt, melyet — különösen bécsiek — sűrűn látogattak is, hogy az udvari élet közelében legyenek s abba némi bepillantást tehessenek. A parknak csak egy kis része volt elzárva a kíváncsiak szemei elől, éppen csak a kastély körüli rész, ez sem volt akkor még oly szép, mint ma, mert a kertet tulajdonképpen csak I. Ferenc császár uralkodása alatt alakította át parkká a híres hollandi kertész, *Steekhoeven*, aki a nagy botanikus császár örömére külön füvészkertet is hasított ki a területből. Ugyanebben az időben létesültek a gloriettek, a római romok, obeliszkek stb., melyek nagyobbára mind *Hohenberg* építész alkotásai.[1]

1772-ben tehát, mint fennebb már említettem, jelentékeny átalakulás előtt állt a park. Mária Terézia ugyanezen év október 8-án Ferdinánd főhercegnek intézett egyik levelében[2] többek között ezeket írja fiának:

„Igen lekötelezett, hogy a schönbrunni nevezetesebb helyeket sorban felemlítette. Tehát még emlékszik rájok. A fasor még áll, de a tó nincs már régi helyén, a rondóba helyeztetett át és ha *Kempelen*-nek terve sikerül, a hegyekről vízesésünk lesz. De még sok az eligazítani való rajta."

A szökőkút nem is készült el ebben az évben, hanem csak a következőben, 1773-ban. Rendszere ugyanaz, mint a mai szökőkutaké, melyeknél a szükséges vizet valamely hegyi zuhatag szolgáltatja. Az egész mű tulajdonképpen abban állt, hogy a hegyről jövő vizet Kempelen tartóba fogta fel s nyomásával vízszintesen elrendezett henger útján éppen annyi vizet emelt fel megint a zuhatag fölé, mint amennyit felülről kapott. A szökőkútnak elsőrangú érdekessége nem is ebben, hanem azokban a számításokban rejlik, melyeket Kempelen Farkas a tervezés folyamán tett. Figyelemreméltó körülmény, hogy maga *Pacassi* is[3] terjesztett elő tervet egy a parkban létesítendő szökőkútra nézve, akinek számításait Kempelen szintén kombinációba vette, de ettől függetlenül készítette el a magáét. Munkájában — úgy látszik, a királyné egyenes rendeletére — segítségére volt *Reich* udvari főkertész is.

Az eredeti tervek nincsenek birtokunkban s az előleges számítások sem maradtak rám egész terjedelmükben, azt azonban, mi megvan, ez úton adom át a nyilvánosságnak. A szakembereket talán érdekelni fogja egynémely adat, ha más nem, a tervezésnél számbavett méretek.

A schönbrunni kertben levő hegy függirányos (perpenticularis) magassága: 24° 5′ 6″, szögirányos (diagonalis) vonala az épülettől a legmagasabb pontig: 391°, a hetzendorf:-faltól a medence közepéig pedig 251° — mind Reich udvari kertész számításai szerint.

Egy 6 hüvelyk átmérőjű és ugyanennyi hüvelyk magas cső 7 magyar messzely vizet fogad magába. Súlya 5 font.

Egy 4″ átmérőjű és 6″ magas cső 3¼ messzely vizet fogad magába; súlya 2 font 13 lat.

Egy 5″ átmérőjű és 6′ magas cső 5 messzely vizet tartalmaz s nyom 3 font és 13½ latot.[1]

Egy köb láb 39 magyar itce vizet tartalmaz és 54 font s 19 latot nyom.

Egy köb öl tehát = 140 akó és 24 itce vízzel.

Egy emberre 25—30 font erőt számíthatni huzamosabb ideig tartó munkánál. Egy lóra négyszer ennyit, ami 175—210 fontnak felel meg. Kempelen Farkas 180 fontot vett számításba.

Egy ember vagy ló munkában óránként 12,000 láb, vagyis 2000 öl távolságot tesz meg.

Pacassi B. számításai a következők:

A szökőkút szélessége 60 láb.

A vízszükséglet óránként 102,800 mérték, azaz 2570 akó. Hogy a szökőkút naponként 6 órán át szökjék, 616,800 mérték, illetőleg 15,420 akó vízmennyiségre van szükség.

Elpárolog és szárításra felmegy 15,420 mérték.

A végeredmény tehát *637,770* mérték, vagyis *15,805* akó vízmennyiség-szükséglet naponként.

A medence 156 láb hosszú, 66 láb széles és 5 láb mély lenne.

Reich számítása szerint a St. *Veit*-ben készítendő víztartályhoz a schönbrunni kerti falakból 1525 ölre van szükség.

Ólomcsövek. Kisérletképpen 3″ átméretű ólomcsöveket öntetett Kempelen. Egy-egy csőnek hosszúsága 1′ 10¼″ volt és 32½ fontot nyomott.

A *víztartó* méretei: hosszúsága 19°, szélessége 14° 1′, mélysége 9′.

Az ebben elférő vízmennyiség körülbelül 43 percig táplálja vízzel a szökőkutat.

A számítások legérdekesebb része, magának a vízesésnek vízbősége, a berendezés, a kút szerkezete stb. azonban már hiányzanak belőle.

Hogy pedig a terv sikerült, azt a tények bizonyítják: a szökőkút elkészült s ma is egyik dísze a schönbrunni parknak.[2]

Kempelen Béla.

Olvadási hőmérsékletek. Az *Engineering and Mining Journal* 1905. évi 8-ik füzetében azon eredmények vannak egymással szemben állítva, amelyeket kadmium, cink, ezüst és réz olvadási hőmérsékletének meghatározása közben Berlinben (Technische Reichsanstalt) és Washingtonban (United States Geological Survey) megállapították. Az alább következőkben reprodukált táblázat, a számértékek oly jó egyezését mutatja, hogy azokat most már szilárdaknak tekinthetjük és pirometerek kalibrálására használhatjuk:

Fém	Washington C°	Berlin C°
Kadmium	321·7	321·7
Cink	420·0	419·0
Ezüst	962·2	961·5
Réz a levegőn	1065·3	1064·9
Réz redukáló levegő körben	1083·6	1084·1

Lts.

[1] V. ö. *Schimmer* K. E., Alt- und Neu-Wien. (Wien und Leipzig, 1904.) I. K. 668—670., II. K, 142., 241., 243. ll.

[2] *Arneth:* Briefe der Kaiserin Maria-Theresia an ihre Kinder und Freunde. (Wien, 1881.) I. K. 157—158. ll.

[3] Pacassi *B.*, valószínűleg testvére annak a Pacassi Antalnak, aki a kastély tervét készítette.

[1] Itt hiba van a számításban. A kéziratban eredetileg 3¼ messzely volt írva. A számot kijavította Kempelen, de súlyának átszámítása elmaradt.

[2] V. ö. *Nagy—Zimmermann:* Ismeretek Tára. (Bécs, 1841.) II. k. 356. l., *Wurzbach:* Biogr. Lex. (Wien, 1870.) XI. k. 161 l., *Schedius*: Zeitschrift, (Pest, 1864.) 315—316. l., *Természettudományi Közlöny.* 1904. évf. 686. l., *Családi levéltár,* Fasc. XV.

MMÉE Kvt. 1905.

Sikló gőzhajók elnevezéssel utóbbi időben két új hajószerkezet merült fel, melyeknél a menetsebesség fokozását korlátozó vízellenállást akként szállítják lehetőleg kismértékre a feltalálók (mind a kettő francia), hogy a hajótestet a vízből kiemelik és ennek felszínén siklatják tovább. Innen a *bateau glisseur* elnevezés.

A szerkezet alapelve mindegyiknél más. Az egyiknél levegő segítségével emelik a hajót a víz felszintjére, a másiknál maga a víz teszi azt.

Az első szerkezet feltalálója *Ader*, ki lapos járatú hajójára elül, kétoldalt és a faránál szárnyféléket alkalmazott, melyek, ha a hajó áll, ennek testéhez símulnak, menetközben pedig szétnyilnak s ezzel a hajónak bontott szárnyú madárhoz hasonló külsőt kölcsönöznek. Minekutána az elől kissé nyilt szárnyakat emelőrúddal kifeszítették, megindítják a mótort, mely a hajócsavart forgatja s a hajó megindul. Evvel azonban megindul egy légszivattyú is oly célból, hogy a szárnyak alá $^1/_{20}$ *atm*-nyi nyomással levegőt szorítson, mely — elszabadulni nem tudván — a hajót mindinkább kiemeli a vízből.

A megejtett próbák igazolták ugyan ennek a rendszernek az életrevalóságát, de maga *Ader* arra a meggyőződésre jutott, hogy valami nagy jövője ennek a szerkezetnek mégsem lesz, mert az egész alkotmány kissé nehézkes. Pneumatikus ladikjának további tökéletesítésétől tehát elállott és az egészet odaajándékozta a *Conservatoire des Arts et Metiers*-nek.

Sokkal egyszerűbb s ennek következtében nagyobb jelentőségű *Lambert* gróf szerkezete. Ez inkább tutajhoz hasonlít mint hajóhoz, mert 6 *m* hosszú és 3 *m* széles négyszöget alkot, mely nyugvó állapotban a vízszinén fekszik. A feneke alatt 5 ferde síklap van, melyek különböző hajlásszögek alatt a vízbe merülnek, oly módon, hogy hátrafelé a hajlásszög mindig nagyobb lesz. Ha már most a csavart a mótor segítségével megindítjuk s a járómű előrehalad, a ferde síklapok neki ütköznek a víznek, mely alattuk elfolyni törekedvén, a hajót fölemeli, mígnem többé-kevésbbé a víz felszínén csúszik tovább. Az egész tünemény hasonlít a gyermekektől röpített sárkány mozgásához. A szél ellen húzott papirfelszín, mely nem függőlegesen, hanem a széllel szemközt előrehajlottan, a levegőt nyomja, emelkedik, miközben a levegő elfolyik alatta. Ezt az elvet a vízre alkalmazva, magában véve semmi csodálni valót nem nyújt; de csodálatosak azok a sebességek, amelyeket vele elértek, s amilyenekre egyátalán nem is gondoltak.

Lambert gróf hajója ugyanis, melyet 14 lóerős *Dion-Bouton*-féle benzin-mótor hajt, amely közönséges hajót körülbelül 15 *km*-rel visz tovább óránkint, 30 *km*-t tett meg egy órában. A teljes sebesség elérésére csak 50 *m*-nyi út kellett. A Szajnán felfelé (Pudeaunál Páris mellett) csak kevéssel csökkent az a menetsebesség. Lambert gróf ezen kisérletek után azt a reményét fejezte ki, hogy kevés szerkezetbeli változtatások után 35 *km*-t is elérhet és a legközelebbi (1904. június 10-én történt) próbamenetnél tényleg már 34·5 *km*-rel járt a hajója.

Most már nagyobb méretű hajó épitését tervezik, mely aztán láttatni fogja, hogy a sebesség még jobban fokozható-e vagy nem? A Lambert-féle járómű szerkezetére vonatkozóan megemlítendő, hogy a hajócsavar kétszárnyú és a dolog természetéből folyólag mélyen fekszik; két oldalt tőle egy-egy kormánylapát van, mert világos, hogy a járómű sajátságos alakja a kormányozhatóságot nagyon megnehezíti. Menetközben a hajó után sem gerincvíznyomot sem tajtékzást nem látni. *H. S.*

Hengerelt vascölöpök. Az United States Steel Piling Company Chicagóban új fajta hengerelt vascölöpöt hozott forgalomba, melyeket igen előnyösen használtak az északamerikai tavak partépítéseinél s más mindenféle vízépítkezéseknél. Az újfajta pilóta (l. 1—4. ábra) mindenféle mellék vagy segéddarabok (szegecsek, csapszegek, srófok stb.) nélkül önmagában használható s mint ilyen a szádfal teljesen kész alkotórészéül tekinthető, melylyel akármilyen irányváltozást is követhetünk; a fal szilárdsága vagy vízállósága érdekében való különleges szerkezetek nélkül is. Ugyanis a pilótaszelvény széleit alkotó különböző méretű félholdak egyrészt kitünő vezetéket alkotnak a leverésnél, másrészt pedig maguktól telnek meg vagy külön tölthetők meg sárral, agyaggal vagy más effélével annyira, hogy majdnem teljesen vízállóan zárnak.

A félholdalakú szélek egymásba fogódzván, hengeralakú bordákat alkotnak, amivel nemcsak a lehető legnagyobb ellenállást fejthetik ki, hanem az a jó oldaluk is van, hogy kisebb súlyú

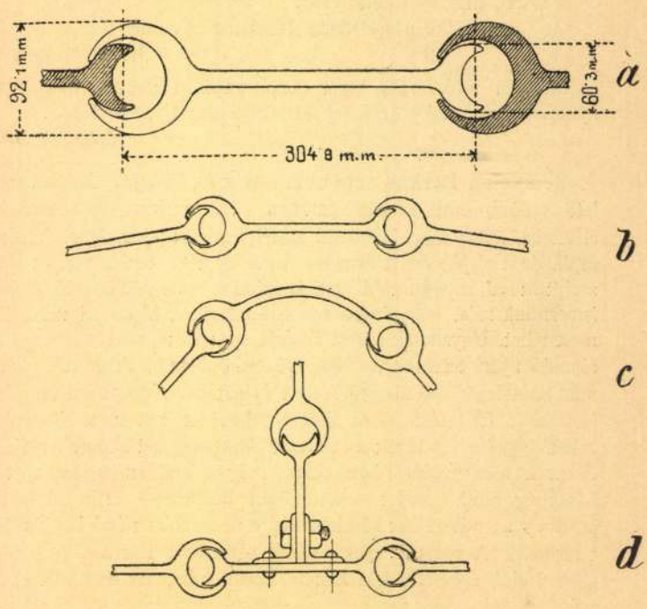

1—4. ábra. A hengerelt vascölöpök különböző elrendezése.

kossal, kevesebb ütéssel verhetők le (különösen kavicsos talajban), mint a facölöpök, kisebb keresztmetszetüknél fogva pedig könnyebben húzhatók ki.

Az egyes pilótákat tetszés szerinti hosszúságokban készítik, *fm*-kénti súlyuk 9·5 *mm* erősséggel 52 *kg*, 12·7 *mm* erősséggel pedig 59 *kg*. Rendes szádfalazásnál előforduló kanyarulatokhoz a

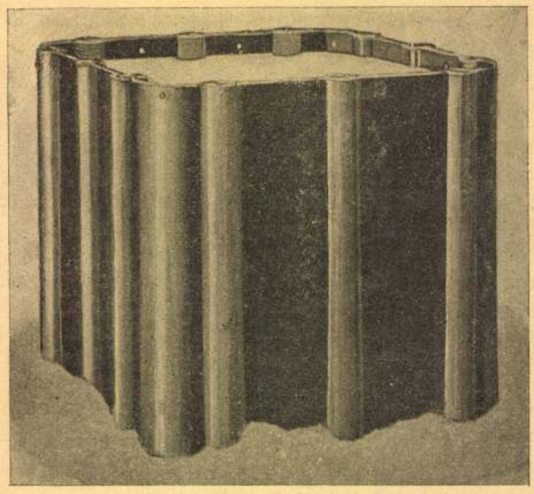

5. ábra. A vascölöpökből összeállított fal.

normális pilóták is megfelelnek (*b*), zárt építőgödrök sarkaihoz kanyardarabokat készítenek (*c*), ha pedig választófalak szükségesek a gödörben, akkor szögvasak segítségével kapcsoljuk azokat a pilóta testéhez (*d*).

Hogy mennyire vizetzáróan csatlakoznak a pilóták egymáshoz, azt a 5. sz. alatt csatolt ábra láttatja. *H. S.*

SZEMLE.

I. Építészet.

Uj tetőcserép. A mi építkezéseinknél a födelek vápáit rendesen bádogburkolattal szokták ellátni, bárminő fajta vagy anyagú burkolatot is kap a tető. Ez a mód azonban nem felel meg esztétikai szempontból, mert a bádog nagyon elüt a tető többi anyagától, de szerkezeti szempontból sem, mert az esővizet egy csatornába vezeti le és így, ha kissé szűkre van méretezve, ami a csinosság miatt gyakran megtörténik, a víz a cserepek alá is kerül. A *Sturm*, freuenwaldaui gyáros szabadalmazott formacserepei (1. és 2. ábra) ezt a nehézséget úgy oldják meg, hogy a homorú vápát egy domború gerinccel két részre osztják, a kapcsolatot a két szom-

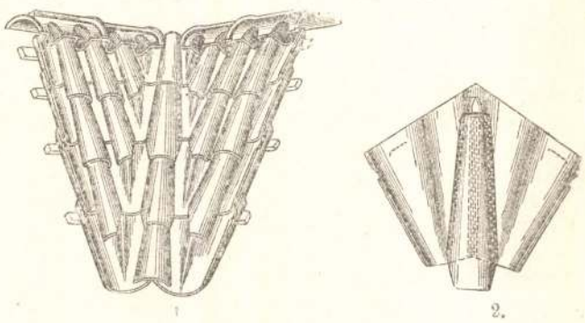

1—2. ábra. Uj tetőcserép.

szédos födélsíkkal elég ügyesen közvetítik és miután a födélhéj anyagával egyeznek, nem ütnek el attól színben sem. Egy vápa lefödésére kétféle formacserép kell. Az egyik a 2. ábrán bemutatott normálcserép, a másik az 1-nél látható szegélycserép, amelyből egy-egy vápához csak két darab kell. Monumentális épületeknél, hol a szerkezet mellett a szépség is igen fontos, ez a cserép előnyösen használható.

(*Zentralblatt d. Bauverw.* 1904. 260. old.) *K—ó.*

Ajtóhézag-elzárás. A főleg kétszárnyú ajtóknál oly kellemetlen, de az ajtók kényelmes nyitása végett elkerülhetetlen alsó hézag elfödésére és a hang vagy világosság fölfogására igen alkalmas a *Zimmermann* düreni gyáros szabadalmazott szerkezete. Az ajtószárny alsó részébe (1. ábra) egy fölfelé szélesedő bevágással (*e*)

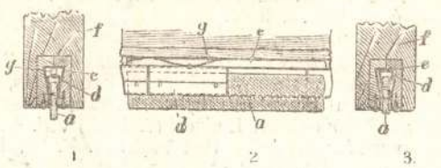

1—3. ábra. Ajtóhézag-elzárás.

ellátott lécet (*f*) erősítenek. Ebben a résben fekszik az elzáró posztócsík (*a*) megfelelő ruganyos fogóban (*d*) elhelyezve. A posztócsík leszorítását a fogóra erősített *g* rugók közvetítik, míg annak fölemelkedése a résnek fölfelé szélesedése következtében lehetséges. Megfelelő tisztántartással a szerkezet meg nem szorúl és kellő könnyedséggel működik.

(*Zentralblatt d. Bauverw.* 1904. 96. old.) *K—ó.*

II. Híd-, út- és vasútépítés.

Az elektromos vasutak május 31-én ünnepelték 25 éves jubileumukat. 1879. május 31-én mutatta be Siemens Werner a berlini iparkiállításon kisméretű elektromos vasútját. Ez a vasút 150 *V* munkafeszültséggel dolgozott. A felhasznált motor 3 lóerős volt és 7 *km* óránkinti sebességgel mozgott. E vasút az iparkiállítás helyi forgalmának lebonyolítására szolgált és május 31-től szeptember 30-ig 86.400 utasa volt.

Két évvel ezután helyezték üzembe a lichterfeldei vasutat. Ettől kezdve a fejlődés szédületes és egyáltalán semmi másféle technikai vívmányával össze nem hasonlítható. A közúti vasúti forgalmat tudvalevőleg teljesen abszorbeálta. A fogaskerekü és drótkötél vasutaknál tág teret foglalt el. A nagyvasúti üzemnél pedig most bontogatja szárnyait. A berlin—zosseni gyorsvasúti próbáknál mint tudjuk 216 *km* óránkinti sebességet értek el vele. *B. E.*

A szibériai világvasút.* A szibériai világvasút a transzbajkáli rész kivételével teljesen elkészült Port-Arturig illetve Vladivosztokig. A transzbajkáli vasút hossza 270 kilométer lesz, amelyből ma 70 kilométer van készen. Ez a rész a *Tanchoitól Myssowajáig* terjed. Ezzel a darabbal a tavon megteendő út 72·5 kilométerről 40·5 kilométerre csökkent. A transzbajkáli vasút tulajdonkép Bajkál állomásnál kezdődik. *Tanchoi* egy közbenső állomás, amely most fontos kikötő; *Myssowaja* pedig a transzbajkáli vasút végpontja. A napilapok jelentéseiből tudjuk, hogy a télen külön e célra szerkesztett jégtörők ellenére nem lehetett a hajózást fentartani, úgy, hogy a forgalmat szánkókkal közvetítették.

Mivel azonban a kemény tél következtében a tó 15—20 méter mélyen befagyott, *Chilkov* herceg orosz vasúti miniszter a tóra próbakép vasutat építtetett, amely oly jól sikerült, hogy egész rendes forgalmat létesítettek. A vasútépítő vállalat a sínek fektetéséért 4000 koronát kapott kilométerenkint és minden napért, amelylyel hamarább elkészült, mint február 28-ika, 8000 koronát.

A transzbajkáli vasút hossza a szibériai vasútéhoz képest elenyészően kevés.

A szibériai vasúton mint tudjuk a rendkívül gyönge felépítmény miatt a vonatok csak lassan közlekedhetnek, úgy, hogy például a moszkva-irkucki összesen 5448 *km* (5108 *werst*) utat 181 óra alatt futják meg, amely 30 kilométer óránkinti középsebességnek felel meg. De ez a sebesség csakis a moszkva-irkucki luxus-vonaté. A személyvonatok 18–21 kilométer óránkinti sebességgel közlekednek. A tehervonatok pedig alig 13 kilométerrel. A csapatszállító vonatok sebessége 20 kilométer, úgy, hogy legjobb esetben 273 óra kell a moszkva-irkucki úthoz.

Moszkvától Port-Arturig illetőleg Vladivosztokig a következő utakat kell befutni:

I. Moszkva—Port-Artur.

(Tulán át 9003 *km*, Rjösan és Rjashskon át 8912 *km*.)

1. Moszkva Tscheljabinszk		
a) Tulán át	2196·5	*km*
b) Rjösan és Rjashskon át	2105·5	„
2. Tscherjabinszk—Irkuck	3251·5	„
3. Irkuck—Bajkál	66·2	„
4. Bajkál—Tanchoi	40·5	„
5. Tanchoi—Myssowaja	70·0	„
6. Myssowaja—Mandschuria	1459·3	„
7. Mandschuria—Charbin	933·4	„
8. Charbin—Port-Artur	983·6	„

II. Moszkva—Vladivosztok.

(Tulán át 8794 *km*, Rjösan és Rjashskon át 8703 *km*.)

1. Moszkva—Charbin		
a) Tulán át	8017·4	*km*
b) Rjösan és Rjashskon át	7926·4	„
2. Charbin—Proganitschaja	554·7	„
3. Proganitschaja—Vladivosztok	221·8	„

B. E.

* Lásd a Közlöny 1902. évfolyamának III. füzetét, 147. oldal; 1902. évfolyamának VII. füzetét, 280. oldal; 1903. évfolyamának V. füzetét, 221. oldal.

meg a dolgot. Ha annak a sok mindenféle járóműnek egy része talán szemfényvesztésül is szolgált, másik része bizonyára a játékot közvetítette. A helyett tehát, hogy legalább a látható szerkezetet írták volna le, nagy felületességökben lényegtelen dolgokon rágódtak.

A *Racknitz*-féle elmélet valószínűtlen voltát már fennebb említettük, e helyen csak azt jegyezzük meg, hogy bizonyára *egyszerűbb* volt a gép szerkezete, mint azt *Racknitz* hiszi. A sakktábla képét *Kempelen* tükör segítségével is vetíthette az emberke előtt levő sakktáblára, hogy azon minden, fent megtett húzást, maga is megtegyen a rendelkezésére állott figurákkal. Lényegesebb ennél az a kérdés, hogy hogyan mozgatta a török karját és ujjait onnan alulról. Erőltetettnek látszik *Decremps* teoriája is; különben a török belseje is tele volt mindenféle gépezettel, abba tehát nem lehetett bejutni, különösen nem minden legcsekélyebb zaj nélkül. Sokkal valószínűbb ennél az a feltevés, hogy a gépben volt minden gépezet a török kezének igazgatására szolgált s a mikor a tulajdonképeni sakkjátszó, benn a gépben, tisztán látta maga előtt a sakktáblát, a török basát és ellenfelét is, bizonyos gépezet segítségével könnyen ráirányíthatta a török kezét a kérdéses figurára, azt megfogatta és letétette vele valamelyik sakkmezőre. Ehhez már igazán nem kell semmi ördöngösség; mindössze csak egy finom s belülről a gépből biztosan kezelhető szerkezet.

Mindenesetre érdekes azonban és magának az automatának sem utolsó érdeme, hogy 30 év alatt, amíg a gép Kempelen birtokában volt, soha rá nem jöttek a titokra. A gép európai körútat tett és pedig az akkori közlekedési viszonyoknak megfelelően, bizony szekereken tette meg azt, és Kempelen famulusának kiléte sohasem derült ki. Pedig annak is a géppel vagy Kempelennel kellett utaznia, és csodálatos, a mistifikációról egyetlen egy alkalommal sem hullt le a lepel. Mert a későbbi adatok más időkre és más tulajdonosokra vonatkoznak.

Érdekes lenne persze azt tudni, hogy voltaképen mi adta az impulzust Kempelennek egy ily sakkgép szerkesztésére. A francia források igazán ötletes magyarázatát adják, de hát nincs bennök történeti igazság. Kempelen már régen készen volt gépével 1776-ban; különben is épen ezekben az években nem volt távol. Valószínű, hogy Kempelen egy ily automata gondolatával már előzőleg foglalkozott s mert kivihetetlen volt, de a királynővel szemben sem akart szégyenben maradni, egy olyan kibontakozási utat keresett belőle, mely a legtermészetesebb, szinte kéznél fekvő volt. Azt pedig senki sem bizonyíthatja rá, hogy ez a kissé talán vakmerőnek látszó tréfa valahogyan is megbosszúlta magát. Szereplésének legfényesebb oldala épen az erre következett időkre esik. Annyi azonban bizonyos, hogyha mindjárt *egyetlen érdeme* az *ámítás elmésségében* is állott, egy zseniális elme olyan hatalmas sziporkája volt, melynek ragyogását nem homályosíthatja el a későbbi tulajdonosok szenzációhajhászása.

Ezekután már most áttérhetünk a gépnek későbbi vándorlására.

A XIX. század elején *Beauharnais* Jenő, *Napóleon* mostoha fivére, *Münchenbe* hívta *Maelzelt* a géppel. A legyőzött *Beauharnais* 30.000 frankot igért a mechanikusnak, ha gépét neki átadja és titkát neki elárulja. Megkapta mind a kettőt. Ezidőtájt — 1809-ben — játszik vele *Schönbrunnban Napóleon* is. Az automatát elhelyezték a terem közepén s a császár leült vele szemben, beszéli el egy *szemtanú*. A nézők 3—4 lépésnyi távolságban álltak tőle és kiváncsian várták a történendőket. Napoleon hármat-négyet húzott annak rendjemódja szerint, aztán egy hibás lépést tett a huszárral. Az automata nagy komolyan visszatette a helyére a figurát, majd pedig maga húzott. A császár most megint hamisan lépett, az automata pedig ismét visszatette a figurát, de a mikor Napóleon harmadszor is vétett a játék törvényei ellen, az automata az összes figurákat lesöpörte a tábláról. Ekkor a császár mosolyogva távozott és láthatólag örült, hogy még egy automatát is sikerült kihoznia a sodrából.[1])

1812-ben a milanói *Villa Bonaparteban* volt látható a gép. Később aztán megint visszakerült *Maelzel* birtokába, ki körútra ment vele. Nehány év múlva Amerikába vándorolt, hol már whistezni is megtanult. Igy maradt körülbelül 15 évig *Maelzel* kezén. De most már *a verebek is csiripelték*, hogy a szekrényben elbújva Franciaországban *Boncourt*, a jeles sakkjátékos, *Alexandre* az *Encyklopédie des Échecs* szerzője és *Mouret*, *Philidor* unokaöcscse, Angliában a híres *Lewis*, majd egy elszászi sakkmester, *Mühlhausen*, alias *Schlumberger* igazgatták az *automatát*. Amerikában azután egy *Croizier* nevű, *bellevillei* mechanikus vette meg, kinek házában 1844-ben még látták a gépet. Állítólag 1854-ben Philadelphiában égett el. Nemrégiben azonban arról értesítettek, hogy egy mostanában megjelent francia szakkönyvben érdekes felfedezések vannak a gép legújabb vándorlásáról. Még nem volt alkalmam utána nézni a dolognak.

Ez a története a csaknem egy évszázadon keresztül valóságos forrongást keltett sakkozó-gépnek. Egy gazdag irodalom ismerteti, kutatja, magyarázza rejtelmét, szinműírók szindarabjaikban szerepeltették, de a problema: *hogyan* igazgatta a gépet a benne elrejtett ember, máig nyílt kérdése a tudománynak.[2]

[1] *Kölcsey—Melczer:* Nemzeti Plutarkus (Pest 1816). III. k. 195. s. köv. ll. és *Tóth* B. i. h. V. ö. még *La grande Encyclopédie* (Paris) IV. K. 766. lap s u. o. XXI. K. 408. l.

[2] Az irodalmat *Lindner* és *Wurzbach* sorolják fel eddig a legteljesebben idézett munkáikban. Azonban egyik sem teljes, az újabb irodalmat pedig éppen nem ölelik fel. V. ö. még a már idézett munkákon felül: *Pierer*'s Conv. Lexikon (7. kiad.) VIII. K. 276. l.; *Egyetemes Magyar Encyklopaedia* (Pest 1861) III. K. 567. l. (Valótlan azonban az az állítása, hogy „a sakkgépben törpe nővére, később pedig fia volt elrejtve".); *Neues Pester Journal* 1904. márc. 24. (84-iki) szám: „Ein ungarisches Erfindergenie (von I. P.);" *Budapesti Napló* 1904. jun 23. (173-iki) szám: „A sakkozó gép" (Kempelen Béla); *Neues Pester Journal* 1904. jun. 23. (173-iki) szám: „Die Schachmaschine" (v. Béla Kempelen); *Magyar Hirmondó* 1782. évf. 718—749. ll. és 1784. évf. 301. l.; — A teljes irodalmi registert most állítja egybe e közlemény írója, s most van feldolgozás alatt *Kempelen Farkas* monografiája is.

Maga Kempelen — írja Windisch — sakkautomatájával keveset gondolt, fel sem vette és ha szólott is felőle valamit, csak mint gyermekjátékot és mechanikai tréfát emlegette s mosolygott rajta, hogy mások úgy bámulják. Attól az időtől kezdve persze, hogy a gép kikerült Kempelennek *műhely*-éből, a legképtelenebb találgatások indultak meg, hogy annak fortélyát megvilágítsák. Voltak még olyanok is, kik egyenesen boszorkányságot láttak benne, mert hiszen saját szemeikkel győződtek meg arról, hogy a gépben ember elrejtve nincs, nem is lehet s az mégis előttük játszik és sorba veri meg a legkitűnőbbeknek ismert sakkjátékosokat.

Mielőtt azonban közelebbről foglalkoznánk azzal a kérdéssel, hogy tényleg az automata bensejében elhelyezett ember igazgatta-e a játékot? térjünk vissza előbb magához a szekrényhez.

A lábaknak a mai méterrendszerre való átszámításával a következő méreteket kapjuk: a szekrény szélessége 66 *cm*, hossza 150 *cm*, magassága pedig 117 *cm*. Tehát a szekrény magas és széles, de meglehetősen keskeny méretű asztal. Kétségtelen azonban, hogy benne nemcsak egy kis termetű, de jól megnőtt ember is elrejthető. A gép belső szerkezetének olyan megbízható ismertetése azonban, mint amilyen *Kempelennek* a saját beszélő gépéről adott leírása[1]), fájdalom, nem áll rendelkezésünkre[2]).

Racknitz német bárónak a szerkezetre vonatkozó elmélete[3]) sokáig tartotta magát, de annyira komplikált, hogy merőben hihetetlen. Szerinte a kistermetű sakkjátszó a szekrénynek félig kihúzott alsó fiokja mögött feküdt, miközben a szerkezetet megnézte a néző. Mihelyt aztán bezárták az asztal ajtóit,[4]) az emberke kibujt rejtekéből, lekuporodott a középen és pantográf — gólyacsőr — segítségével igazgatta a bábu kezét. Azt pedig, hogy benn a szekrényből hogyan látta a famulus a saktáblán tett egyes húzásokat, úgy magyarázza *Racknitz*, hogy mindegyik figurában erős mágnes volt, a tábla hatvannégy kockája alatt pedig, benn a szekrényben egy-egy kis tű lógott selyemszálon. Ha tehát fenn a sakktáblán valamelyik mezőre figurát tett a két játékos, a mágnes felkapta a lógó tűt, viszont a tű leesett, ha a figurát elvették a mezőről, vagyis a mágnes vonzása megszünt. Miután pedig ezek szerint a szekrényben rejtőzött ember, gyertya világánál, látta a figurák mozgását, az előtte levő kis sakktáblán is megtett minden egyes húzást, nehogy tévedhessen. *Racknitz* báró e módszerével el is készítette Kempelen sakkozó-gépének egy mását, könyvében meg vannak az egész szerkezetet minden ízében ismertető ábrák is, de hogy ez a masina tényleg működött-e és ha igen, miképpen, arról hallgat a krónika.

Kempelen talpraesett, tudományos felelettel válaszolt a báró tudákos elméletére. Felhívta ugyanis a játékosokat, hogy tartsanak a kezökben bármily erős mágnest, paralizálandó a figuráknak tulajdonított vonzó erőt és — a gép akadálytalanul játszani fog.

De valószínütlennek is látszik *Racknitz* nézete több okból. Először is a mágnesek olyan pontos működése, hogy zürzavarra ne szolgáltasson okot, szinte elképzelhetetlen, ha annak minden előfeltételét külömben elfogadnók is. Másodszor, hihetetlennek tűnik fel az is, hogy az automatának belülről mozgatott karja elég pontosan működhetett volna.

Henri Decremps is abból a feltevésből indul ki, hogy a gépben ember volt elrejtve, a ki valami úton-módon látta a sakktáblát és keze a török karjában volt.[1]) De a magyarázattal ő is adós maradt, hogy a gépben elrejtőzött ember *hogyan* bujt be felső testével a török figurába.

Thicknesse[2]) és később *Willis Robert*[3]), legutóbb pedig *Tournay*[4]) egész általánosságban mind abból az alaptételből indúlnak ki ugyan, hogy a sakkozó törökben ember lehet elrejtve, de véglegesen egyik sem oldotta meg a kérdést: *hogyan* láthatta az egyes húzásokat és *miképen* igazgatta belülről a török karját.

Ma már a vonatkozó összes kombinációk egybevetésével sem lehet a sakkozó gép mechanikai szerkezetét megállapítani. Annyi tény, hogy a gépben *ember* volt. Masinát, mely a legnehezebb játékot szinte mondhatnám biztos nyeréssel játsza, emberfia eddig még fel nem talált és nem is fog konstruálhatni. Magánál a játéknál kiszámíthatatlanok az esélyek és hiába minden matematikai képlet, számvetés, egy játéknak menetét előre nem lehet meghatározni még akkor sem, ha kiindulási pontja adva van. Igaz ugyan, hogy a források némi nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy az *automata* kezdte mindig a játékot és hogy egymásután *egy* játszmánál többet nem játszott, de hallgatnak arról, hogy az automata mindig *ugyanazzal* a húzással kezdte-e meg a játszmát. Ám, ha valóban egy és ugyanazon huzással is kezdődött minden játszma, ez legfeljebb a variációk számát kisebbítette, de semmi szín alatt sem bizonyit a gépnek *kizárólag* automatice működése mellett. Mert lehetetlen egy olyan mechanikai szerkezetet előállítani, mely a játékosnak minden körülmények között teljesen tetszésére bizott kombinációira a maga megfelelő huzását mechanice tegye meg, mert ez már nem gépies munka, hanem *szellemi gondolkodás.*

Merőben csak azért, hogy a sakkgép működését minden irányban ismertessük, hivatkozunk még arra is, hogy a játék befejeztével az elébe tett *abc* táblán, az egyes betükre mutatva, a hozzá intézett kérdésekre legtöbbször eléggé *elmés* feleletet is adott. Igy például: a mikor 1783-ban Párisban játszik, arra a kérdésre, hogy merne-e *Philidorral* mérközni, azt felelte a betűs táblán: *én nem vagyok méltó oly játszóval elkezdeni.* Majd egy, tizenegyéves leánykájával, mellette álló nő azt a kérdést intézte hozzá, hogy leánya jámbor életű-e? erre a török a következő feleletet adta: *épen anyjának nyomdokain jár.*[5]) Ehhez, azt hiszszük, már nem kell kommentár.

A mi már most a gép belső szerkezetét illeti, azt rekonstruálni vagy csak ismertetni is, *ma már* nem lehet. Az írók csaknem egyértelműleg vallják, hogy a szekrényben látható sok kerék, csavar, henger s általában a legkülönbözőbb szerkezeti részek mind csak arra valók voltak, hogy megtévesszék a nézőt és mechanikai célt nem szolgáltak. Csodálatos felületességgel ítélték

[1]) *Kempelen* i. m.

[2]) A családi levéltárnak Kempelen Farkasra vonatkozó anyagában sehol egy szó nincs a sakkgépről.

[3]) *Racknitz* (I. Fr.): Über den Schachspieler des H. v. Kempelen. (Leipzig u. Dresden 1789.)

[4]) Az automata sohasem játszott másképpen, mint bezárt ajtókkal és félig kihúzott fiókkal, amelyben külömben a figurák stb. álltak.

[1]) Henri *Decremps:* Magie blanche dévoilée. (Paris 1784.)

[2]) *Ticknesse* (Phil.): The speaking figure and the automaton chess player exposed and detected. (London 1785.)

[3]) *Willis.* An attempt to analyse the automaton — Chess — player of Mr. de K. (London 1821.)

[4]) Le Palaméde, (Paris 1836.) 1839.

[5]) Magyar Hirmondó (Pozsony) 1783. évf. 339. s köv. ll.

az ő jelenlétére, tehát nem adhatja el, — mondá. A cárnőt meggyőzte ez az ok.

Később bizonyos *Anthon* birtokába került a gép, és *Voruszki* után másokat bújtattak el benne. Így írják le a gép keletkezését a francia források.[1])

Ebből a történetből azonban egy árva szó sem igaz. Amint az sem igaz, hogy Kempelen 1784-ben szerkesztette sakkozó androidját, *miután előzőleg minden vagyonát sakkon elvesztette* volna.[2])

Kempelen sakkgépét Pozsonyban, 1769-ben készítette el. Így beszéli el azt *Windisch,*[3]) s így mondja maga Kempelen is.[4])

Előzménye pedig a következő:

Kempelen 1769-ben valami hivatalos ügyben Bécsben járván, meghívást kapott az udvarhoz, hogy mint a természettudományok lelkes barátja, jelen legyen *Pelletier*-nek, *Ozanam* és *Gyot' Recreations Mathematiques* nevű mutatványain. Az előadáson beszélgetésre méltatta Kempelen Farkast Mária Terézia és tudakozódott tőle a mutatványok nyitja felől. Kempelen, ki a gőgös francia mutatványainak fortélyát igen jól ismerte, azt felelte beszélgetés közben a királynőnek, hogy ő mindezeknél különb dolgokat is tudna produkálni. Az udvarbeliek kérkedésnek vették a komoly udvari tanácsos szavait, csak Mária Terézia bízott bennök és felszólította, hogy hát mutassa meg mechanikai talentumát. Kempelen visszatért Pozsonyba és egy félév alatt elkészült a sakkmasina.

Maga a gép negyedfél láb hosszú, két láb széles és harmadfél láb magas szekrény volt, olyan alakú, mint egy íróasztal. Négy, karikákon görgő, lábon állt, amelyeken ide s tova tologatták. Mögötte, egy faszéken, török köntösbe öltöztetett fabábu ült; jobb karjával a szekrényre könyökölvén, bal kezében pedig hosszúszárú csibukot tartván olyan mozdulatban, mintha éppen ebben a szempillantásban vette volna ki azt a szájából. A sakktábla előtte, az asztalhoz volt lesrófolva. Mikor a játék elkezdődött, a török basától elvették a hosszúszárú pipát, mert nem a jobb, hanem a bal kezével játszott. A játszmát mindig ő kezdte és egy játéknál egyszerre sohasem játszott többet. Míg a játék tartott, ellenfelének minden húzására egyet bólintott a fejével s köröskörül hordotta tekintetét a sakktáblán. Mikor *sakk a királynénak* volt, kettőt, mikor *sakk a királynak* volt, hármat bólintott a fejével. Az egész játék alatt a szekrényben a szerkezetnek óraszerű járását lehetett hallani. Ha pedig játszótársa, hogy kötekedjék vele, hamis húzást tett, vagy őt mesterségében próbára tenni akarta, haragosan rázta a fejét. Kempelen, a játék megkezdése előtt, maga mutogatta meg a gépét, felnyitogatván annak minden ajtaját, még a török testébe is bepillantást engedvén, annak bizonyságául, hogy benne elrejtve senki nincsen. Aztán néhány lépésnyi távolságban a géptől, egy kisebb asztalkán elhelyezett egy ládikát, mely, úgylátszik, valami láthatatlan módon szoros összeköttetésben állott magával a géppel; felhúzta a török szerkezetét mozgatható karján és kezdetét vette a játék. Amikor aztán a játszma bevégződött, a török rendesen elvégezte még a kezébe adott elefántcsont vörös korongocskákkal az Euler-féle lóugrásos feladatot meglehetősen sebesen a sakktábla hatvannégy kockáján és az automatát kitolták a szomszéd szobába.[1])

A sakkgépet 1769-ben vagy 1770-ben mutatta be Kempelen először az udvarnak, azután nyilvánosan is. A királyi család tagjai, az udvarhölgyek, államminiszterek, tudósok összegyültek az egyik teremben, hogy innen a másikba menjenek át, ahol a sakkgépet ekkor már felállították. A meglepetés leírhatatlan: ámultbámult mindenki a gép és működése láttára, a gyengébb idegzetű palotahölgyek pedig élénk sikoltozásban törtek ki.

A csodás muzulmánnak természetesen egyszerre híre ment. Valósággal zarándokolni kezdtek az emberek Kempelenhez, hogy gépét lássák. Eleinte hűségesen mutogatta is az érdeklődőknek, egyszer azonban jelentőségteljes fordulat állt be a gép történetében. Egy napon azzal a meglepő hírrel állt elő, hogy az automata elromlott, nem játszhatik és helyrehozni sem tudja. Megijedt-e az Európára szóló zajtól, terhére voltak-e az emberek, kik napról-napra nagyobb számban jöttek hozzá, hogy gépét szemtől-szembe lássák, vagy talán maga is félt, hogy hamarosan kipattan majd a titok, nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy az automata nehány évig tétlenül hevert házában. Egy császári parancs alól azonban még sem térhetett ki.

Pál, orosz nagyherceg, a feleségével, gróf Nord név alatt Bécsben járván, József császár megüzente Kempelen Farkasnak Pozsonyba, hogy a fejedelmi vendégek látni akarják az automatát, tehát haladék nélkül jelenjen meg gépével az udvarnál. Kempelen öt hét alatt helyreállította a gépet s a törökbasa *gálában* jelent meg a fejedelmi uraságok előtt.

Ekkor aztán maga József császár únszolta Kempelent, hogy csodálatos gépét európai útra vigye. Kempelen azonban beteges volt[2]) s csak nehány hónap mulva indult el vele, de ekkor is másra szerette volna bizni a gép igazgatását. Végre mégis útra kelt és Nagy Frigyes, a szenvedélyes sakkjátszó, egyenes meghívására legelőször is Berlinbe ment. Az automata a császárt is megverte, ki végre nagy összeget kínált Kempelennek, ha gépének titkát megmondja neki. Mondják, az egész magyarázat egy percig tartott s Nagy Frigyes nevetve jött ki a szobából: *Ezt a gyermek is azonnal megfejthetné.* De a dologról soha egy szót nem szólt, mert Kempelennek örök hallgatást igért. Azután Párisba ment vele, hol Bouillon herceggel játszott a török s mikor már-már megverte ezt a híres sakkjátékost is, állítólag szándékosan hibás húzást tett, mire a herceg felkelt a helyéről és kifakadt a gép ellen: *a török engem emberségből hágy nyerni* és — távozott.

A gép, Kempelen Farkas halála után, fia, Károly, udvari kamarai fogalmazó, birtokába került. *„A fiatal Kempelen alkalmasint el fogja adni, hogy a csodálatos mechanikai játékszert, mint a boldogult nevezni szokta, a közönség mulattatásának, egyedüli rendeltetésének átadja"* — írják az egykorú lapok. És csakugyan el is adta *Maelzel Lénárd,* bécsi udvari mechanikusnak, ki maga is foglalkozott automaták szerkesztésével.[3])

A Kempelen-féle sakkozó gép történetének első és mindenesetre fontosabb korszaka ezzel véget is ér; a továbbiak már inkább csak annak későbbi vándorlásával függnek össze.

[1]) *Tóth* B. Mendemondák (Bp. 1901.) 131. és köv. ll.

[2]) Pallas Nagy Lexikon, Pótkötet II. 532. l.

[3]) *Windisch:* Briefe über den Schachspieler des H. v. Kempelen. (Pozsony 1783.)

[4]) *Kempelen:* Mechanismus der menschlichen Sprache etc. (Bécs 1791.) 390. l.

[1]) Két képét legujabban *Tóth* Béla közli, i. munkájában.

[2]) *Arneth.* i. m. II. K. 480. lap.

[3]) A XIX. század elején például világhírű volt az a hatalmas panharmonikonja, melyben 42 életnagyságú automata játszott különféle hangszereken. Ezt a kolosszális zenekari gépet 1807-ben mutatta be Párisban, hol észak-amerikai vállalkozók állítólag egy fél millió dollárért (?!) vették meg tőle.

A sakkgép.

Kempelen Béla-tól.

A XVIII. század hetvenes éveinek a legelején, csendes hivatali működése mellett szabad óráiban mechanikai kedvteléseinek legelső gyümölcse, egyszerre világhírnévre emelte a magyar udvari kamara egyik tanácsosát, *Kempelen* Farkast. Sakkgépét értem, ezt az ördöngös masinát, melynek fortélya, annyi tudományos búvárlat ellenére, — összegyűjtve egész könyvtár kitellenék belőle — máig sincs felderítve s már aligha is lesz valaha. Pedig egyik-másik találmányának hasonlíthatatlanul nagyobb, hogy ne mondjam: örökéletű becse van (beszélőgép), de mert ezek már szigorúbb tudományos jellegüknél fogva is, nem vonták magukra annyira a közfigyelmet és az embereknek az érdeklődését, mint a sakkozó török, olyan népszerűségre, kellő méltatásra és halhatatlanságra nem emelkedtek fel, mint amaz.

Lapunk előző számaiban [1]) *Kempelen* Farkasnak az akkor (1774.) betegen feküdt Mária Terézia részére szerkesztett betegágyát és két gőzgépét (1788.) már ismertettük s beszélő-gépére is történt hivatkozás, — ezúttal első géptermékével, sakkgépének történetével, szerkezetének lehető részletes ismertetésével és azokkal a fontosabb elméletekkel fogok foglalkozni, melyek rendszerét magyarázzák. Egyéb találmányai még amúgy is majd külön megbeszélést érdemelnek.[2])

Életrajzi adataiból [3]) is e helyen csak annyit veszünk át, amennyi életének és szereplésének megértéséhez feltétlenül szükséges.

Kempelen Farkas született 1734 január 23-án Pozsonyban. Atyja, *Engelbert*, pozsonyi főharmincados, később cs. kir. kamarai tanácsos,[4]) indigenált magyar nemes volt. Gyermekei közül *András*, mint pozsonyi kanonok [5]) halt meg, *János* tábornok,[6]) utóbb kancelláriai tanácsos;[7]) a legfiatalabbat, *Farkast*, apja a jogra nevelte. Alig végzi el Bécsben akadémiai kurzusát, máris azzal bízzák meg, hogy *Mária Terézia* cs. kir. Törvénykönyvét fordítsa németre, mit is a királynő teljes megelégedésére elvégezvén, a magyar udvari kamarához fogalmazóvá neveztetik ki, a felséges asszony tulajdon kezével írván a megjegyzést: *A magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú Kempelen úrban.* Ebből az állásából aztán hamarosan titkár, majd valóságos kamarai tanácsos lett. Meghalt 1804 március 26-án Bécsben.

Változatos és olyan sokoldalú tevékenységet fejtett ki, hogy az ember szinte bámulja, miképpen jutott mindenre ideje. Részt vett a délmagyarországi német telepítésekben, igazgatója volt a magyarországi összes sóbányáknak, csatornatervet készített az Adria-társaságnak, vezette a budai királyi palota építkezéseit, átalakította az egykori klastromot a budai várban színházzá, Schönbrunnban szökőkutat csinált, konstruált gépeket, foglalkozott rézmetszéssel, rajzolt, írt szindarabokat, verseket, zeneműveket, résztvett az udvarnál rendezett családi műkedvelői előadásokon,[1]) fogadta ott a vendégeket, utazgat, szóval soha sincs nyugta, megállása, mert zsenialitása minden térén mindig csak arra készteti, hogy örökösen tegyen valamit.

Érdekes volt duna-utcai házának berendezése is Pozsonyban.[2]) Családjával [3]) az első emeleten lakott, az egész második emeletet mechanikai műhelyei foglalták el, a legnagyobb szoba benne valóságos múzeum, a legszebb ritkaságok gazdag gyűjteménye. Már mint gyermek eleven fogékonysággal viseltetett a természettudományok iránt s különösen a mechanika volt az, melylyel a legszívesebben foglalkozott. Az eredmények bizonyítják, hogy nem tette hiába. Találmányai nevét nemcsak híressé tették, de felfedezéseivel nagy szolgálatokat tett a tudománynak is.

Magának a sakkgépnek keletkezését kétféleképpen beszélik el a kútforrások. I öviden így:

1776-ban *Rigában*, egy felerészben orosz, felerészben lengyel ezred fellázadt. A lázadókat ugyan csakhamar leverték, de az összeesküvés feje, egy *Voruszki* nevű tiszt, súlyos sebet szenvedett: mind a két combját golyó lőtte át. Sikerült mégis az általános mészárlás elől elmenekülnie s egy árokban húzódott meg, ahonnét éjszaka elvánszorgott egy jótékonyságáról ismert orvos, *Oszlov* lakásáig. Az orvos a menekültet elrejtette és ápolás alá vette, de *Voruszki* sebei annyira elmérgesedtek, hogy mind két lábát tőből le kellett vágni. Ez időtájt megfordult a doktor házában *Kempelen*, *Oszlov* régi barátja. El is mondja a magyar tudósnak, hogy kit rejteget házában és tanácsát kérte, hogy hogyan csempészhetné át a határon. *Kempelennek* az az ötlete támadt, hogy — miután *Voruszki* jó sakkjátszó — egy sakkautomatát készít s annak belsejében aztán elbújhatik a csonka ember. Három hónap alatt el is készült a híres automata. Amikor aztán *Voruszki* elrejtőzött benne, útnak indultak a határ felé. Hogy azonban gyanút ne ébresszenek, útközben előadásokat rendeztek. Az első két előadás állítólag *Tulában* volt 1777 nov. 6. és 7-én. Az automata oly ügyesen játszott, hogy *Kempelen* most már teljesen bizott a sikerben. Elbúcsúztak tehát *Oszlov*tól és Poroszország felé vették útjokat. A gép és a lengyel tiszt egy roppant nagy ládában utaztak. Igen lassan és óvatosan szállították azzal az ürügygyel, hogy a fölöttébb finom szerkezetet kímélni kell. *Vitepszk* városában azonban utól érte őket a rendelet, hogy Kempelen az automatával azonnal menjen Pétervárra, mert *II. Katalin* cárnő játszani akar vele. Pillanatnyi tétovázás után útnak indultak. A török megverte a cárnőt, aki viszont a gépet akarta megvásárolni. Kempelen azonban nagynehezen kilábalt ebből a kényes helyzetből is. Az automatának feltétlen szüksége van

[1]) Lásd a Közlöny 1904. évfolyam V. és VI. füzetében.

[2]) Bennünket közelebbről majd az Adriai-tengerhez vezetett csatorna-terve, a schönbrunni szökőkút, a vakok írására szerkesztett egy gépe, a pozsonyi hajóhíd s a budai királyi várpalota építése érdekelnek.

[3]) L. *Lindner:* Nyelvtud. Közlem. 8. k. 325—480. ll., *Wurzbach:* Biogr. Lex. XI. K. 159. s köv. ll., stb.

[4]) Cs. és kir. közös pénzügyi levéltár, Bécs.

[5]) Orsz. Lltár, Lib. Reg. 1750. (XLI. k.) 600. l. V. ö. *Horányi:* Memoria Hung. 3. k. 316—325. ll.

[6]) Cs. és kir. hadi levéltár, Bécs.

[7]) Orsz. Lltár, Status Reg. Canc. Hung. Aul. 1765. s U. o. Index Indiv. C. R. H. A. 26. k.

[1]) Mindezekre nézv L. Orsz. Lltár Kincstári oszt. anyaghalmazatát, különösen az *Acta Banatica*-t; a családi levéltár-t e sorok írójának a birtokában; a bécsi cs. és kir. házi-, udvari- és állami levéltár gyüjteményeit, köztük főképen Mária Terézia levelezéseit, melynek egyrészét kiadta *Arneth:* Briefe der Kaiserin Maria Theresia. (Wien 1881.) V. ö. I. K. 157. 240. 263. 286, II. K. 55. 296. 370. 447. 480. ll.

[2]) Utána nevezték el Pozsonyban a mai Kempelen-utcát is.

[3]) Első neje egy Piani leány, a második nemes Gobelius Anna Mária volt. Gyermekei, az utóbbitól, Terézia (Bittóné) és Károly. E czikk írója Károly fia, Rudolf, a volt entomologus, unokája.

A tőlem védett törvényszerüséggel is így jár el.

Világosan és félreérthetetlenül rámutatok arra, hogy az évszakos és évsorozatos ingadozások együttesen jellemzik azt. Kartársunk azonban csak az első sorban felemlített alakulással bocsátkozik látszólagos ütközetbe s egy idézet csűrés-csavarása útján kimondja, hogy több tekintélyes európai városnak tifusz-hullámzása az idők folyamán megváltozott, holott ez nem áll.

Ezekről a városokról vezetett nyilvántartások világosan jelzik, hogy a betegség apad ugyan — miről már megemlékeztem — de az alakulás ugyanaz maradt.

Ugyanaz maradt Budapesten is és ezt, mint kiderített tényt, ma már Pirovits kartárson kívül mindenki elismeri.

Oly szabadságokkal szemben, amilyenekkel kartársunk észrevételeit kezeli, a vitatkozást komolynak nem tarthatom. Aki a dolog iránt érdeklődik, az előadottak figyelembevételével jobban megalkothatja véleményét, mintha hosszú válaszban ismételtem volna a kérdés részleteit.

Az átalánosságban való megvilágítás céljából azonban még két idézetet közlök.

A „*Gyógyászat*, az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének, különösen az orvosi gyakorlatnak közlönye", ez évi julius 31-én megjelent 31-ik száma a következőket tartalmazza:

A kolera- és tifusz-járványok keletkezésének törvényét 1865-ben adta meg Pettenkofer a következőkben: *Tifusz- és kolera-járvány mindig akkor kezdődik, ha a talajvíz sülyed és tart mindaddig, míg a talajvíz sülyed. Ha a talajvíz emelkedik, a tífus- és koleraesetek száma csökken.* E törvény érvényességét Münchenre, majd egyéb nagy városra kimutatták. A törvény magyarázatát *Emmerich* tanár és *Semund* magántanár Münchenben kísérletileg állapították meg.

A magyarázatot ez alkalommal, mint nem idetartozót, mellőzöm*, de ez az idézet világosan reámutat arra, hogy azt, amit tanulmányaiban védek, Pettenkofer elméletének tartozom nevezni, amit különben már tavalyi válaszomban is jeleztem. Az idézet reámutat arra is, hogy ezzel a kérdéssel napjainkban is, igen komolyan foglalkoznak.

A német élelmiszer-vizsgálók egyesületének ez évi május hó 13. és 14-ikén Stuttgartban megtartott harmadik közgyűlésén dr. *Emmerich Über die Beurteilung des Wassers vom bakteriologischen Standpunkte* címen ösmertette azokat a dr. *Gemünd*-del együttesen végzett bakteriológiai vizsgálatokat**, melyeknek eredményeként következőket mondhatta:

Es freut mich, dass ich über diese Untersuchungen zuerst in Stuttgart berichten durfte, das von jeher durch seine Cholera-Immunität eine Hochburg der lokalistischen Lehre war. Durch neue Untersuchungen über die Ursache der Cholera-Immunität Stuttgarts, die ich mit dr. Gemünd ausgeführt habe, wird diese Hochburg der Bodentheorie zu einer uneinnehmbaren Feste werden, auf deren Zinnen die Fahne der Wahrheit weht mit der Inschrift: *Nieder mit der Trinkwasser-Theorie.* Ja es wäre ein grosser Segen, es würde das Glück von Millionen bedeuten, wenn es gelingen würde, die Unhaltbarkeit der Trinkwasser-Theorie darzutun.

Az előadás után történt diskusszióban dr. *Heckmann* javasolta, hogy a tanulmányt sokszorosítsák és az összes hatóságoknak, különösen pedig az összes körorvosoknak küldjék meg, dr. *Bömer* pedig a könyvpiacot hívta fel a tanulmány terjesztésére.

Mindez a *Zeitschrift für Untersuchung der Nahrungs- und Genussmittel* című folyóirat ez évi julius hó 1-én megjelent 8-ik kötetében olvasható.

Ivóvíz elmélet tehát napjainkban is van, amit különben bizonyít a gelsenkircheni, belgardi, metzi és az 1897-ik évi budapesti eset, s ha ez az elmélet hivatalosan meg is szünt volna, valójában mégis létezik, mert ellenkező esetben nem küzdenének ellene.

A midőn pedig hasonló alapokon nyugvó ily törekvéseket kiváló egyének s nemes célokért lelkesülő testületek komolyan tárgyalnak és méltatnak, ugyanakkor Pirovits kartárs úr a tudomány mai álláspontját és tájékozottságát fennen hangoztatva, hasonló célok érdekében történt munkálkodásomnak létjogát a történelem előtti korszakba utalja.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy nagy város vízellátásában sikeres munkálkodást végezhettem. Ha csak magamra gondoltam volna, könnyebb lett volna gyakran hasznos alkotásokat cserben hagynom, mint megvédenem és a divatos jelszavak hangoztatásával a végeredményt is igen magas polcra helyezhettem volna.

Nem tettem; mert a követelményekben, a közt károsan érintő, sok túlbecsült és túlhajtott momentumot észleltem, melyeket gyűjteni s azokra a figyelmet felhívni, őket értelmezni, már a hasonló foglalkozású és sokszor nehéz viszonyok között munkálkodó kartársak iránti tekintetből is szükségesnek láttam.

Meg vagyok győződve arról, s e tekintetben igen nagy eredmények máris láthatók, hogy tanulmányaim bizonyos kérdések kialakulásakor tájékoztatóul szolgálhatnak s ezért gyűjtött adataimat ez után is rendelkezésre fogom bocsájtani. El voltam készülve igen kemény kritikákra is s hogy ilyeneket kibirok, az utóbbi 12 év alatt eléggé beigazoltam. Közlönyünk révén azonban a helyes kritika elemi kellékeivel joggal véltem már eleve is mindenkor találkozhatni.

Kötelességemnek ösmertem mindig — már az ügy érdekében is — észrevételekre válaszolni. Örömmel fogadtam őket s tőlem telhetőleg iparkodtam válaszaimban a kérdéseket újabb és más nézőpontokból megvilágítani. Pirovits kartárs úrnak észrevételeire is mindenkor megadtam a feleletet, minden egyes alkalommal figyelmeztetve őt arra, hogy a tőle követett módon érvelni nem szabad.

Kartársunk jelen alkalommal is hű maradt eddig követett ama rendszeréhez, mely eredményekre nem vezethet, mivel pedig ilyeneket ápolni sem időm, sem kedvem nincsen, sajnálattal bár, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a vele való vitatkozást részemről végleg befejezettnek tekintem.

* Ezt jövő tanulmányomban fogom ösmertetni.
** Szintén jövő tanulmányomban fogom ösmertetni.

MMÉE Kül. 1904.

kezdik tavaszkor, a bozóttal, farkastejjel, labodával fölvert kertet parkírozzák, útakat csinálnak, exotikus bokrokat ültetnek. Valami fő a Kopereczky fejében, meglássátok.

Hát az főtt benne, hogy egy félév mulva azzal állított be Pesten az öreg Nosztyhoz, ahol különben gyakori vendég volt egy idő óta, hogy a terminus lejárt, eljött a kétezer forintért és elhozta a zálogot.

Noszty Pál tréfára fogta a dolgot.

— Te is mindig olyat kérsz, ami nincs. Várj kérlek őszig, míg a vicinálisomból pénzt tudok összeütni.

Kopereczky megrázta a nagy fejét.

— Én bizony nem várok egy napot se. Előre megmondtam. Vagy fizess rögtön, vagy pedig viszem a zálog eredetijét.

— Miféle eredetijét?

— Vilma kisasszonyt. No, mit bámulsz úgy rám, mintha meg akarnál enni? Vagy a pénzt, vagy a leányt, így volt az alku.

Noszty arca olyanra gömbölyödött ki, mint a császárzsemlye.

— Hát iszen jól van, csak ne kiabálj annyira! Azért kár olyan lármát csapni, hogy a cselédek azt hiszik, verekszünk. Hiszen a mi Vilmát illeti, megkapod tőlem ingyen is, sőt tartom szerencsémnek. Miért nem szóltál már előbb, hogy szereted? Hát így szokás nálatok leányt kérni?

— Ej, te azt nem érted, — s fitymálólag intett a kezével. — Tudom én, mit csinálok. Mert úgy van az bátyácskám, vagyis rectissime, kedves apósocskám, hogy az öcsém János, IX. János, megkért a boldogult apámuram kívánságára feleségül egy Abaffy kisasszonyt Liptóból, nem is szerette pedig. Az Abaffy leány kosarat adott neki. János öcsém éppen olyan szerény, szégyenlős ember volt, mint én, a kosarát annyira restelte, hogy beugrott a Vágba és belefult. Ezt meg aztán az apám vette a szívére és a halálos ágyán megeskettetett engem, hogy sohasem kérem meg a kezét anyától született teremtésnek. Ezért nem házasodtam ekkoráig. Mindig vártam, hogy valaki rám köti magát, valami olyan módon, ahogy az a regényekben előfordul, de az ördögnek se kellettem. Hát értesz most engem, ha én a zálogot követelem.

Noszty melegen megrázta a kezét és megölelte.

— Látom, Kéti fiam, hogy a formulák embere vagy. Ezt szeretem. Ezzel Magyarországon még sokra lehet vinni. Jövőd van, Kéti. Olyan főispánt csinálok belőled, mint a pinty. De igazán szereted-e a leányomat?

Kopereczky csak a szemeivel hunyorított s bágyadtan leeresztette kezeit, mint a meglőtt bagoly a szárnyát.

— Hát Vilma szeret-e?

Kopereczky az égre nézett merengve.

— Azt csak az Isten tudja, — sóhajtá.

— Nos, akkor eredj, beszélj vele!

Búsan rázta meg fejét.

— Ez az, ami nem lehet. Hisz az megkérésszámba menne és még kosarat is kaphatnék. Isten ments attól, hogy én szóljak. Inkább a nyelvemet vágatnám ki. Én csak passive viselkedhetem. Amit megfogadtam, megtartom. Nem vagyok én politikus. Én az állatok tanítványa vagyok.

— Pedig úgy beszélsz, mintha a jezsuitáké volnál.

— Neked kell elcsinálnod a dolgot, — követelte Kopereczky, — vagy pedig fizesd meg a kétezer forintot és akkor itt a medaillonod, én pedig megyek szerelmi bánatomban egyenesen a Dunának, hadd lássa az apám szelleme az égből, hogy a kosarat ki lehet ugyan kerülni asszonyi dolgokban, hanem a vízbefulást nem.

— No hát csak ne menj a Dunának, hanem eredj szépen a vendéglődbe és jőjj el este; addig én megpróbálom kiegyengetni az utat.

Így mesélik ennek a leánykérésnek a részleteit a Noszty-rokonság sósabb nyelvü tagjai.

Kopereczky állítólag megjelent este a Nosztyék lakásán. A képviselő azonban a klubban volt, Feri pedig a színházban. Vilmát egyedül találta nagynénjével, özvegy Ilvánczyné, született Noszty Erzsébettel, aki a háztartást vezette fivérénél.

Nyomasztó hangulat támadt beléptével. Vontatottan indult meg a társalgás s minduntalan megakadt. A hölgyek hímzéseik fölé hajoltak, Kopereczky pedig a családi képeket látszott nézegetni. A néma időközökben hangosan ketyegett a fali óra, mint egy szorongó szív. Hol a nagynéni, hol Vilma kérdezett valami nagyon közömbös dolgot, amire szórakozottan felelt Kopereczky; ügyetlen, elfogult volt, mint egy diák, mintha valami leszorítaná a nyelvét, miközben szeliden, reményteljesen függeszté szemeit Vilmára, mint a mesékben a kővé vált lovag, kit a csillaghomloku királykisasszony egy varázsszava van hivatva megelevéníteni.

A nagynéni a kos után tudakozódott.

— A kost tetszik kérdezni? Sajnos, nem akarják a vasúton fölvenni kutya gyanánt, azért nem hordhatom magammal. Ilyenkor otthon legel a krapeci kertemben.

— Zöld-e már maguknál a természet?

— Oh igen. A krapeci kertemben már virágoznak a barackfák és az orgona-bokrok.

A krapeci kert jó thémának igérkezett. Elmondta, hogy ujonnan rendezte az ősi parkot és renoválta a kastélyt. Gondolta magában, utat egyenget Vilmának, hogy minden szemérem nélkül elejthessen itt egy melegebb vagy jelentősebb célzást, ha ugyan tartogat ilyet számára. De Vilma egy csöppet se látszott érdeklődni a krapeci kastély munkálatai iránt, pedig tudhatja már az apjától, hogy azok az ő kedvéért folynak.

Kopereczky elkomorodott. Legalább annyit kérdezhetett volna, hogy miért, kinek ujíttatja a kastélyt s ebből olyan szépen, illedelmesen következhetett volna a többi.

Nagy zavarában most már ő kezdett fölvetni témákat, idegesen nézegetve óráját.

— Nem mondta Pali bácsi, hogy mikor jön haza?

— Az a „mesterek"-től függ. Tudja, azoktól a mesterektől, akik a tarokk végén még visszatartják az urakat.

— Ösmerem ezeket a mestereket.

— Biz azok éppen olyan bizonytalanok, mint általában a magyar mesteremberek.

— Akkor én talán be sem várom Pali bácsit, — nyöszörgött elkeseredve.

— Minek siet, mikor olyan jóizűn beszélgetünk? — jegyzé meg csípősen Vilma.

Kopereczky fölállt és elkezdte lassan fölhuzogatni a keztyűit.

— Nem hagyott hátra az öreg úr valami nekem szóló üzenetet?

— Nem.

— Sem nem szólt önnek valamit felőlem?

Vilma ma minden gonoszságát előszedte a szerencsétlen báró megkínzásában.

— De igen. Megálljon csak. Mi is volt? (Úgy tett, mintha elfelejtette volna.) Ahá, tudom már. Azt mesélte nekem, hogy ön házasodik. Igaz?

— Nem hitte?

— Persze hogy nem. (Fölbiggyesztette ajkait, gúnyosan mosolygott, miközben három szemvesztő gödröcske támadt szép arcán, egyik balról, másik jobbról, a harmadik, a legellenállhatatlanabb, az álla közepén.) Hogyan, ön, az állatok tanítványa? Hiszen ez

Uj Idők 1909. XV. 4. sz.

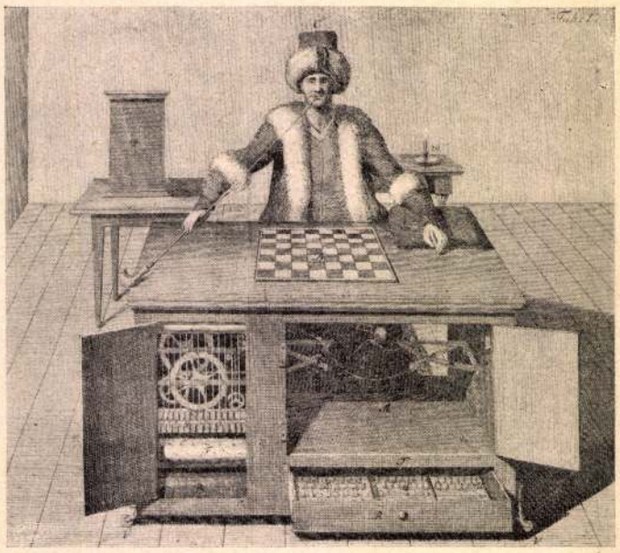

A sakkozó-gép a játék megkezdése előtt, elülről nézve. Egykorú metszet

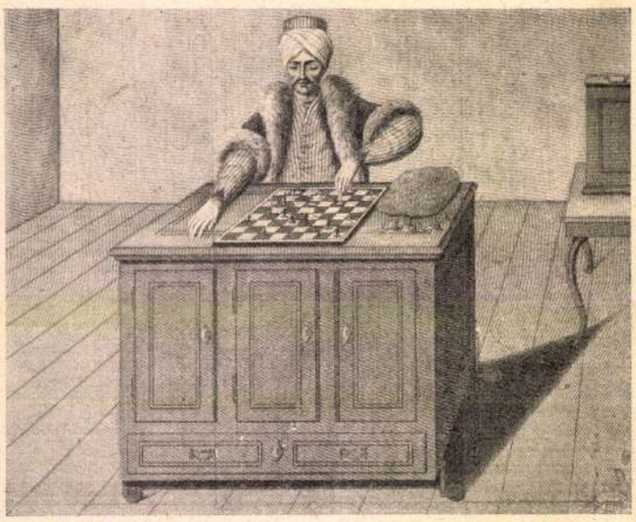

A sakkozó-gép játék közben, elülről nézve. Egykorú metszet

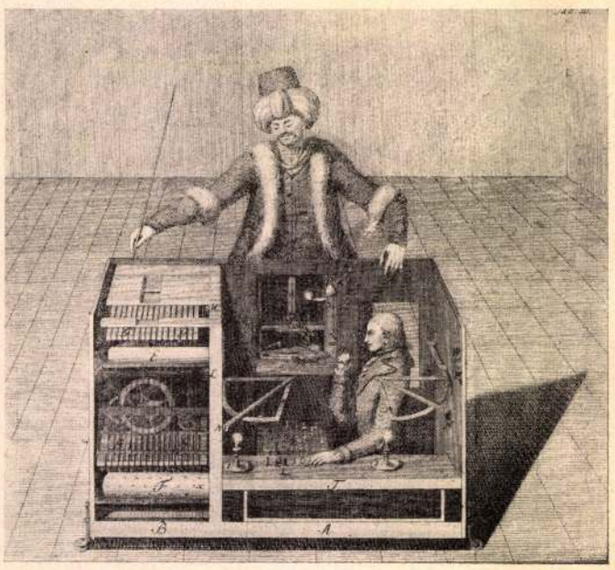

A sakkozó-gép titka. Egykorú metszet

nagy következetlenség lenne, az állatok nem választanak hitvestársat, hanem csak úgy élnek, a hogy jön.

— Vilma! Ejnye Vilma, — intette a nagynénje.

— Az nem áll kérem, mert a gerlicének párja van, a papagály pedig örök szövetséget köt a hímjével, — disputált Kopereczky. — A házasság alapgondolata kétségtelenül megtalálható az állatoknál.

— No hála Istennek, csakhogy ráakadt!

— Egyebet nem mondott az uraatyja?

— Dehogy nem. Azt is mondta, hogy engem akar feleségül venni.

Olyan közömbös, fáradt hangon, szinte fitymálva szólt, hogy Kopereczky hátgerincén halálos hideg futott végig.

— És mit felelt? — motyogta tompán, szinte elhalón, s még a szemeit is behunyta, mint egy halálra ítélt, akit most mindjárt szíven lőnek.

Vilma nagy figyelemmel igyekezett egy finom selyemszálat átbujtatni a tű fokán.

— Azt mondtam, — szólt lassan, vontatottan, miközben ásított egyet, — hogy hozzámegyek.

— Vilma, édes Vilma! — kiálta Kopereczky elérzékenyülten feléje rohanva. — En vagyok a világ legboldogabb embere.

— No, no, no, azért csak ne taszítson föl! Ejnye Kopereczky! Eresszen el! Maga szemtelen!

— Oh Vilma, Vilma! — lihegett lázasan. — Hát így szokás igent mondani?

Vilma az ölelés elől a nagynénje háta mögé menekült s onnan felelt föl, mint valami bástya mögül.

— Hát így szokás úri kisasszonyt megkérni?

— Bocsássa meg nekem, hiszen tudja, hogy én az állatok tanítványa vagyok.

Hiszen Vilma tudta is, de ő meg a Sacré coeur-ök tanítványa volt, ahol Anselma nővértől azt az aranytanácsot tanulta, hogy aki gyalog van, az ne válogasson a hintókban, hanem üljön föl mindjárt az első kínálkozó járműre.

Leleplezések a sakkozó-török rejtelmeiből

Irta Heltai H. István

A török kérdés időszerü bonyodalmai támasztották föl talán azt a régi komplikált „török" problémát, mely annak idején forrongásba tartotta Európát s komoly fejtörést okozott az uralkodóknak. Korának leghíresebb fejedelmei erőltették meg rajta az eszüket, ámde a rejtélyes török basa, cselfogásaival, játszva győzte le hatalmas ellenfeleit. Hódító körútjában mindenütt diadalt aratott, a nélkül, hogy megfejtették volna, hogy miben rejlett fortélyának a titka. Csodálatraméltó, hogy basáskodása éppen hazánkban szerezte világhírnevét. De vajjon mi okozta az „államcsiny"-hez hasonló szenzációs eseményt? Semmi más, mint a sakkozó-török, az önműködő gép-ember, világfölforgató föllépése. Kempelen Farkas titokteljes találmánya: a sakkozó-automata játszott tehát vezérszerepet a fejedelmi udvarokban.

Hősünk 1769-ben pillantotta meg a napvilágot Pozsonyban. Miként egykoriban Minerva, készítője fejéből teljesen fölfegyverzetten pattant ki, ekként a lángelméjü polihisztor látszólag úgy vezette Mária Terézia elé, mintha csak a „Moriamur pro rege nostro"-t együtt kiáltották volna. A királynő különös kegyét a találékony szellemü magyar nemes már előzőleg sakk-művészetével nyerte el. A bécsi várpalota egyik játék-estélyéről sem hiányozhatott. Igy történt, hogy az uralkodónő, kívánságára, az új automatát, lakosztályába fölállították. A királyi család tagjai ál-

lamminiszterek és tudósok, mind várakozásteljesen tekintettek a bemutató elé.

Mindnyájan rendkívüli érdeklődéssel vizsgálgatták a világcsodának igérkező sakkozó-automatát. Elvégre Jaques de Vaucanson, a híres francia automata-művész, ólomból konstruált, úszó kacsái, melyek gágogva, szárnyaikat verdesték, a fölhintett eleséget fölcsipkedve, lenyelték és megemésztve kiadták magukból; kinek életnagyságu két fuvolás alakja ütem szerint csucsorítá ajkait, ujjait mozgatva, dallamokat fújt, kit mint a lyoni selyemkézműipar igazgatóját, szakmabeli munkásai, a szövő-géptől való félelmükben, kővel megdobáltak, mire szamárságukat kigúnyolva, mesterséges csacsit „idomított", amint közönséges lyoni szövőszéken, virágos selyem-munkát szőtt, — még egy Vaucanson, a csodaművész sem volt képes öngondolkodó agyműködésü sakkjátszó-automatát létrehozni. Hasonló gondolatok foglalkoztatták a felséges asszonyt is, midőn a török figurával szemközt helyet foglalt és belefogott a partie-ba. Izgalmas csöndben kezdődött meg a minden képzeletet felülmuló mutatvány. A félelmetes basa balkarját fölemelve, — sajátságos óraperregéstől kísérve, — kezével „sans façon" fejen ragadta a bábot és bizton a kocka közepére helyezte, erre a kar ismét visszahúzódott a vánkosra. Eleinte furcsának tetszett a „balkéz"-ről való játék, de ki törődik azzal, vajjon Tiziano bal- vagy jobbjával festette meg képét? A fej, villogó szemekkel, könnyedén forgott ide-oda, amint a királynő a tábla bal- vagy jobboldalán tette meg lépését. Az álmélkodás fokozódott, midőn vakmerő fejbiccenéssel „sakk"-ot a „király"-nak jelentett be, a hibásan fölállított bábot ellentmondó főrázással, „statum quo ante" helyreigazította, végül Mária Terézia, aki nem csupán jeles királynő, hanem sakkjátszónő is volt, azon vette észre magát, hogy sakk-matt! Leírhatatlan hatás következett be: valamennyien ámultak-bámultak, maga a legyőzött elragadtatva kiáltott föl: „Kempelen, boszorkánymester ön?" — „Dehogy, felség, szegény, agyafurt mechanikus vagyok!" hangzott a szerény válasz. — „De hát boszorkány ez a fa-fejü báb, hogy engem lefőzött? Avagy kerékagyába vésett, művészies rugók, ütöttek szeget a fejembe?" — „Az egész szemkápráztató mű általtáson alapul, itt fészkel a török agyveleje!" — mentegetőzött az udvari tanácsos, ámde az őszinte beismerés mit sem változtatott a „premier" fényes sikerén.

Másnap Bécsben a famózus muzulmán „szellemes" játékáról legendás híresztelések keltek szárnyra. Krutzi Türken! Legközelebb Pozsonyban, a választó fejedelem palotájában ismételte meg párját ritkító mutatványát; majd Pál orosz nagyfejedelem előtt igazolta be hírét. Mikor a császárváros tizennégy esztendeig az automatikus törökön elvesztette játszmáját, százezer embernek főtt a feje és Mária Terézia a kapucinusok sírboltjában tért alvásra, a feltaláló, József császár engedélyével, európai körútra indult. Első útja Nagy Frigyes egyenes meghívására, Sansouciba, a berlini udvarba vezetett. Itt állt bosszút a magyar, Sziléziáért, a burkus király a vereség folytán „hadisarc"-ot fizetett, csakhogy beavassák a titokba. Frigyes Ágost szász választófejedelmet Drezdában meglátogatva, „mesterműve" szintén élénk feltünést, lelkes csodálatot és mint mindig — győzelmet szerzett! Azután Párisba utazott, ahol a versaillesi udvar és Mária Antónia fogadják kitüntető pártfogásukba. Bouillon hercegnek is „nemes szerénységgel" bevallotta: „Si Vous le saurez ce ne sera plus rien!" 1784-ben, Franklin ajánlólevelével, Londonba érkezett s Anglia nagyjai és tudósai hírnevéhez méltó módon ünnepelték. Diadalmas körutját befejezve a sakkozó-gép történetének első korszaka véget ért. A magyar ezermester halála után,

A sakkozó-gép bábjának mechanizmusa. Egykorú metszet

Maelzel kezében, azért megtartotta udvarképességét. Midőn Napoleon 1809-ben másodszor Bécsben időzött, Schönbrunnba idézte a legyőzhetetlen hírben állott törököt. Ha Paolo Boi idejében a szirákuzi térden állva sakkozhatott Don Sebastiano portugál királlyal, a rettegett császár elállott a ceremóniáktól. Midőn a nagy hódító kikapott, — az anekdota szerint, — dühösen fölordította: Nagy Sándor kardvágása sem tudná ezt a gordiusi csomót megoldani! — azzal szétverte az elefántcsont tábort, amint tábornokaival szemben is megcselekedett, ha a 64-re beosztott harcmezőn csatát vesztett. Nagy emberek példáját követve, utóbb Beauharnais Jenőt, Napoleon mostoha fiát ejtette rabul a török, miért is 30.000 frankért — „tantaene animis coelestibus irae" — rabszolgául megvásárolta. A milanói Casa Buonaparte székhelyén produkálva „udvari" automatáját. A gonosz világ rebesgeté, hogy Jenőnek sakkszenvedélye mellett olykor törökös élvezetei lévén, mikor a török fátyolt föllebentve, titkát a maga meztelenségében leálcázták előtte, mosolyogva szippantott burnótjából, azon balletnőre emlékezve, aki egészen más dologban imígy szólította meg: „Allez mon ami, Vous êtes un mauvais Turc!" 1817-ben, Münchenben az olasz ex-alkirálytól, akkoriban Leuchtenberg hercegtől, Maelzel visszavásárolta, 1818-ban Párison keresztül Londonba és 1820-ban Amsterdamban megfordult. Utolsó hőstettként sorra megverte Lajos Fülöpöt, azután a hollandi, illetve III. György angol királyokat. Ez időtájt nyilvánvaló volt, hogy Boncourt, Alexandre, Williams és Lewis mesterek experimentáltak a gépben. Mouret, „conseiller intime", 1834-ben Párisban kiáltotta ki, hogy emberi erő a gép mozgató rugója.

*

A megfejtés lényegét röviden ezekben vázoljuk: A szekrény belsejét előre megmutatták, miáltal a mélyébe elrejtőző játékosról való gyanut eloszlatva, a titok fátyolát megőrizte, amely a kiváncsiságot a legnagyobb fokig izgatta és a legfurcsább magyarázatokat idézte elő. A titok egyszerüen abban kulminált,

A budapesti rendőrkapitány új rendelete. Segítség az alkoholistáknak

Mühlbeck Károly rajza

hogy fölötte ügyes módon, valóságos játékos rejtőzött a szekrényben, olyképpen, hogy a „kiállítás" alatt föl nem fedezhették és azután az ellenfél lépéseinek magnetikus közlése a sakkdeszka alatt elbujtatott játékossal.

Az elülső ajtókat kinyitogatva, a fiókot kihúzták, a szekrény hátfalát is föltárták, égő gyertyával bevilágítva, úgy, hogy az egész szerkezet látható lőn, s a nézők meggyőződhettek, hogy senki sincs benne elrejtve. Az „asztaltáncoltatás" után a török kaftánját hátára fölhajtva, a test födetlen belső strukturáját bocsátották közszemlére, ahol hasonlóképpen, emelőcsöveknél és kerekeknél, nem volt más látható. Sőt a bugyogó-nadrág ajtócskájáról sem feledkeztek meg. Azután megfordítva a szekrényt, becsukták az ajtókat, a török kezéből kivették a pipát és megindult a játék. Vagyis a nézők előtt láthatatlan élő személy igazgatja a gép játékát.

De hol lappangott annak rejtett szelleme? A harmadik képen behatolunk a rejtelem mélyére. Frappáns módon rántjuk le a leplet, miként kormányozta a famulus az automatát. A parókás törpe — égő faggyúgyertyák kisérteties fénye mellett — alakját kiegyenesítve jobbkezével a csapóajtón igazít, balja mellett elszórtan bábok hevernek. Az előtte levő kis táblácskán, ellenfele húzását rögtön utánahúzza, megcsinálja saját lépését és azt azután az automata által megismételteti. A török testének bonctanát a negyedik képen illusztráljuk. Bepillantást engedve belsejébe, mely voltaképpen szekrény, alkatrészei pedig emelők, hengerek, zsinórok stb. Berendezése az automata különféle fej- és karmozdulatait mozdítja elő. A kar mozgásmódjához a vállban van a készülék. A második képen szintén „röntgen" világításban látható a kar; az ujjperecek belső felületén elágazó „zsinór" erekkel.

Freilager

A déli hadsereg valamilyen kellemetlen mozdulatot csinált, amely összes hadműveleteinket alaposan összezavarta. A mozdulat taktikai és stratégiai nagy jelentőségét nem ismertük ugyan, ellenben tudomásul vettük, hogy hajnalban két órakor tovább kell mennünk. Nehogy azonban túlságosan nehezen hagyjuk el az ágyat, egyáltalában nem kerültünk ágyba, hanem egy barátságos major körül helyezkedtünk el úgynevezett „freilagerben".

— A tiszt urak maguk kereshetik ki a fekvőhelyüket, — úgy mondotta az ezredes. Olyan végtelen jóakarattal beszélt, mintha elsőrangu szállodába küldött volna.

Kissé gyámoltalanul nézhettem körül, mert egy öregebb főhadnagy oldalba ütött.

— A te helyedben nem vágnék olyan bamba képet, hanem szalmát keresnék.

— Vacsorázni akarsz?

— De okosabb lesz, ha a sikerült élceidet máskorra halasztod. Mert ha elviszik a szalmát, igazán nem tudom, mit csinálunk az éjszaka. Gyere csak velem. A majorban még kapunk valamit.

Ez az én főhadnagy barátom magyar fiu és az ezredben az a megállapodott híre van, hogy kegyetlenül nagy stréber. Roppant komolyan készül arra, hogy a vezérkarba jusson, és minden lehető katonai tudományt megtanul. Történelmet különben csakugyan kitünően tud és engem reggeltől-estig azzal kínzott, hogy egészen lehetetlen kérdéseket eszelt ki. A télen megtanulta Julius Caesar galliai hadjáratait és ez az olvasmány vörös fonál gyanánt húzódott végig minden beszélgetésünkön.

— Majd egymás mellé rakjuk a szalmánkat, — mondotta most, hogy a major felé igyekeztünk. — Aludni úgysem lehet. Legalább eldiskurálunk egy kicsit.

— Igen, de ígérd meg, hogy ma éjszaka békében hagyod Noviudunumot és az aedusokat. Elég bajunk van a negyvenkilencedik gyalogezreddel is.

— Sajnos, sajnos, nem méltányoljátok eléggé Julius Caesart. Pedig Napoleon is igen sokat tanult tőle.

Megkaptuk a szalmát és két ügybuzgó fahrkanonier segítségével nagyszerü ágyat rögtönöztünk egy eperfa alatt. Tiszta őszi este volt, a távolból az iszkaszent-györgyi egyesített birkanyáj melancholikus bégetést küldött felénk, a majorban pedig néhány fehércseléd roppant érdeklődéssel nézte Schepp tűzmester gyanus műveleteit, amelyeknek a konzerv-gulyás megpuhításához kellett volna vezetniök. Mi pedig átöltözködtünk éjszakára, azaz levettük a nyakravalónkat.

— Jó kis éjszaka lesz ez a mai, — állapította meg a barátom. — Hajnalra fagyni fog.

— És holnapután délelőtt lefújnak. Barátom, én már igazán nem bánom, hogy az utolsó negyvennyolc óra alatt mi történik velünk.

A főhadnagy bólintott.

— Neked jó. Te holnapután este Pesten ülsz a lakásodon. De én legföljebb a kávéházban ülhetek. Hát erre örüljek?

— Hát miért nem maradsz te is otthon, ha unod a kávéházat?

— Mit csináljak otthon? A bellum gallicumot olvassam el újból? Vagy a szomszéd trafik címtábláját nézzem?

Most én bólintottam.

— Megértél a házasságra, öregem. Aki így okoskodik, annak meg kell házasodnia.

— Ha nem mulasztotta még el a csatlakozást.

— Mesebeszéd. Miért mulasztottad volna el a csatlakozást? Hány éves vagy? Legföljebb harminchárom.

— Harmincöt vagyok.

— Az sem kor még. Eredj a télen társaságba és

A távolkeleti események

A japániak által elfoglalt olajkutak termelése

A japáni kormány egyik kőolajszakértője a parlament ülésen közölte, hogy a Kelet-Ázsiában japáni kézre került olajforrások a becslések szerint évente több mint tizmillió tonna olajat termelnek.

A japáni érdekek külföldi védelme

A tokiói hivatalos közlöny szerint a japáni érdekeknek az ellenséges külföldi államokban való védelme ügyében megállapodás jött létre a japáni kormány, az ellenséges országok és a semleges országok között.

Svájc veszi át a japáni érdekek védelmét amerikai Kelet-Szamoán, Nagy-Britanniában, Ausztráliában és a hozzátartozó területeken, a Fidzsi szigeteken és a Csendes-óceán más brit szigetein, továbbá Uj-Zélandban, valamint Nyugat-Szamoán, a Straits-Settlements (Szingapur, Penang, stb.) területén, a maláj államokban, Kenyában, Ugandában, Tanganyikán, Zanzibárban és a bombayi japáni konzulátus működési területén.

Svájc veszi át a japáni érdekek védelmét Holland-Kelet-Indiában, Egyiptomban és Francia-Ujkaledóniában is.

Ugyancsak Svájc vállalja az Egyesült Államok, a Délafrikai Unió, Egyiptom, Panama, Kuba, Guatemala, Nicaragua, Columbia és Venezuela érdekeinek képviseletét Japánban.

Svédország vállalja a japáni érdekek védelmét Kanadában, Dél-Afrikában, Burmában, Ceylonban, Hawaiban, valamint a karachi és kalkuttai japáni konzulátusok működési területén, valamint a mexikói érdekek védelmét Japánban.

Japán érdekeit az Északamerikai Egyesült Államokban Spanyolország fogja képviselni, Irakban pedig Törökország, a Csendes-óceán keleti részén Argentina vállalja a japáni érdekek képviseletét. Ugyancsak Argentina vállalja Nagy-Britannia, Ausztrália, Panama és Görögország érdekeinek védelmét Japánban.

Japán uj erőkkel támad Csungking ellen

Hata tábornok, a Kinában működő japáni hadsereg főparancsnoka közölte, hogy Csungking ellen uj erőkkel folytatják a japáni támadást. A csendesóceáni háboru sikereit Hata tábornok kielégitőnek mondotta, kijelentette azonban, téves lenne az a feltevés, hogy e sikerek következtében Csungking kész lenne magát megadni.

Moulmeinba bevonultak a japáni csapatok (1)

A japáni repülők ismét nagyarányu támadást intéztek Rangoon (11) ellen — jelenti a Domei-iroda. Ellenséges repülőgépek emelkedtek a magasba, hogy megakadályozzák a bombázást, de sikertelenül. A légi harcban tiz ellenséges repülőgépet lőttek le, a japániak vesztesége csupán egy gép.

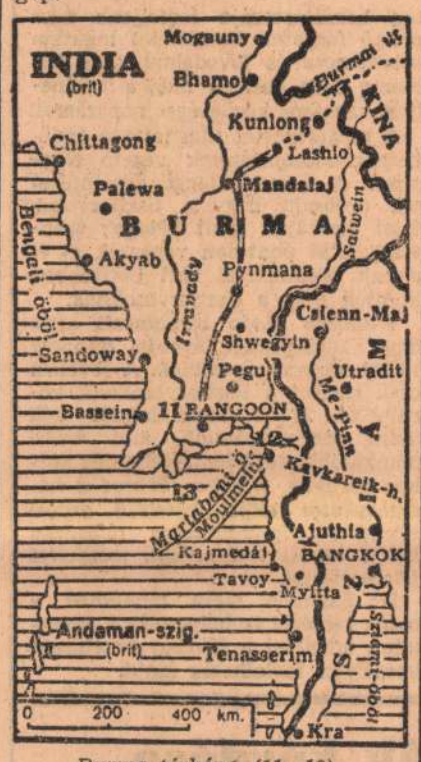

Burma térképe. (11—13).

A japáni császári főhadiszállás jelentette, hogy a japáni hadsereg repülőgépei Malaja és Burma között ötven angol bombázó- és vadászgépet lőttek le.

A „Popolo di Roma" sanghai jelentése szerint az angolok hétfőn eltávoztak Moulmein (12) városából. A japáni csapatok ugyanaznap reggel vonultak be oda, folytatva a harcot az angol hátvédek ellen. Moulmein szárazföldi uton 170 kilométernyire fekszik Rangoontól. Amerikai sajtójelentések szerint Moulmein és Rangoon között a Martabani-öbölben (13) japáni csapatok szálltak partra. Egy szállitóhajójuk elsüllyedt, de a partraszállás végeredményben sikerrel járt.

Rangoonból (11) jelentik, hogy *Wavell* tábornok meglátogatta a burmai fővárost. A tábornok tanácskozott Burma főkormányzójával, a különböző fegyvernemek parancsnokaival és ausztráliai katonai személyiségekkel.

Johore Bahru város elleni támadásra sorakoznak fel a japáni csapatok (3-4)

A maláji arcvonalról érkezett táviratok szerint a japáni csapatok Johore tartományon (21) át folytatják általános előrenyomulásukat, miután az Ayer Hitam (24) és Kluangnál (23) 50 kilométeres arcvonalon lezajlott heves harcok után széttörték a brit ellenállást. Január 26-án a japániak három utvonalon nyomultak előre: 1. A nyugati partvidéken vezető uton, 2. a Johore tartomány középső részén vezető szingapuri uton és 3. a vasuti vonal mentén. A japániak Kluang közelében elvágták az ott harcoló kétezer főnyi brit sereg visszavonulási utját. Az „Asahi" c. japáni lap meg nem erősitett értesülése szerint Kluang védői között az angolok által besorozott kinai különitmény is harcolt.

A Johore államon át dél felé legyezőalakban előrenyomuló japáni csapatok most Johore Bahru (26), Johore tartomány fővárosa elleni támadásra sorakoznak fel.

Mivel az arcvonal dél felé egyre keskenyedik, erős ellenállásra lehet számitani mind a szingapuri vasutvonal mentén, mind pedig a két szárnyon, a keleti és nyugati partvidéken. Mihely a japániaknak sikerül előrenyomulniok Kota Tinggiig (25), Szingapur (28) flottatámaszpont védelmi berendezései a Johore-öböl (27) keleti oldalán már a japáni tüzérség lőtávolába kerülnek.

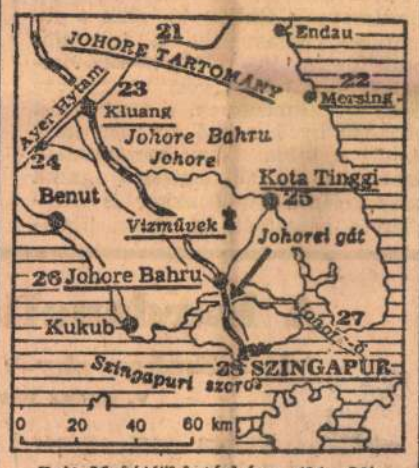

Brit-Malájföld térképe. (21—28).

Japáni haditudósitók heves légi harcokról számolnak be, amelyek Mersing (22) kikötő fölött játszódtak le. Az angolok ezekben a harcokban sulyos veszteségeket szenvedtek. Szingapur felől nagyszámu angol Lookhead-bombázó, Swordfish- és torpedóvető repülőgép közeledett Mersing felé sok Buffalo- és Hurrican-vadászgép kiséretében, hogy a japáni csapatok partraszállását zavarja. A japáni vadászrepülők azonban résen voltak. Nagy légi csata fejlődött ki, amelynek során a japáni vadászok elsősorban az angol torpedóvető-gépekre vetették magukat és ezek közül tizenegyet egész bizonyosan lelőttek. Ezenkivül két Lockhead és nyolc angol vadászgép semmisült meg, mig három további ellenséges gép pusztulása valószinü. Az angolok a sötétség beállta előtt ujabb támadásra indultak, de ez a kisérletük is kudarcba fulladt s tizennégy további torpedóvető, valamint egy vadászgépükbe került.

Az Asahi tudósitója jelenti, hogy Brit-Malájföldön megszüntek a tropikus esők és az időjárás derült.

Mint a Domei-iroda jelenti, egy brit repülőraj a Maláj félsziget keleti partján két izben támadást kisérelt meg egy csoport japáni csapatszállitóhajó ellen. A rajtaütés során 39 brit gépet lőttek le. Egy Szingapur elleni támadás során ugyancsak lelőttek egy brit gépet.

88 ezer tonna süllyedt el Szumatra és Jáva vizein (2)

Mint hivatalosan közlik Tokióban, Szumatra és Jáva vizein január 22-éig tizenhárom ellenséges hajót, 88.000 tonna hajóteret süllyesztettek el a japáni tengeralattjárók.

A japánok által megszállt Balik Papan és Kandari jelentősége

A japáni megszállás alá került Balik Papan Holland-Borneo egyik fontos olajtermelő központja. Sok olajfinomitó üzemmel rendelkezik, köztük van a legnagyobb paraffintisztitó is. Lakosainak száma 29.000, javarészben kinaiak, indusok és jávaiak. A várostól 30 mérföldnyire északra nagykiterjedésü kőolajmező terül el. Innen csővezetéken viszik az olajat a városi finomitókba.

A Kandari kikötővárosban történt sikeres partraszállás, amelyet a japáni hadijelentés közölt, a japániak számára uj, nagy hadászati jelentőségü pont elfoglalását jelenti Celebesz szigetének délkeleti csúcsán. Kandari az egyetlen nagyobb kikötő a szigetnek ezen a részén és ezért a védekezés és támadás szempontjából egyaránt fontos. A japániak e kikötő birtokában elzárhatják a Flores- és a Jáva-tengert kelet felől s egyben innen kiinduló támadásaikkal megakadályozhatják, hogy az ausztráliai Port Darwint az ellenség főhadműveleti támaszponttá épithesse ki.

A japánok Luzon szigetén elfoglalták Balanga megerősitett várost (5)

A Manilai öböl és környéke. (31—33).

A Nishi Nishi japáni lap tudósitója jelenti a luzonszigeti Balanga félszigetről (32), hogy a japáni csapatok hétfőn a hajnali órákban elfoglalták Balanga megerősitett várost (31), a MacArthur tábornok parancsnoksága alatt álló amerikai erők hadászati központját.

Balanga elvesztésével az amerikai csapatok már csak a Corregidor szigetén (33) rendelkeznek megerősitett támaszponttal.

Madangból elköltöztetik a polgári lakosságot

Ujguinea ausztráliai részén folytatják a háborus intézkedéseket. *Forde* hadügyminiszter bejelentette, hogy az Ujguinea északi részén levő Madank kikötőből elköltöztették a polgári lakosságot.

Japáni légitámadás Port Darwin ellen (6, 8)

Erős japáni légi egységek hatásos támadást intéztek az ausztráliai Port Darwin ellen. A város katonai célpontjait mindenféle nagyságu bomba találta.

A svéd lapok szingapuri tudósitói táviratozták, hogy az ausztráliai hatóságok lázas elökészületeket tesznek a japáni inváziö elháritására. Ausztrália északi részén Port Darwin teljesen kiüritették és egy nagyszabásu japáni támadást küszöbönállónak tartanak. A város teljesen sivár; az üzletek zárva vannak, felfegyverzett gépkocsik és páncélosok cirkálnak az utcákon, gyorsan utcai akadályokat emelnek és szögesdrótokat feszitenek ki. Müködésre kész légelhárító ágyukat helyeztek el. Az ausztráliai katonai hatóságokat nagy mértékben foglalkoztatja az a tény, hogy erejüket igen nagykiterjedésü partvidéken kell elforgácsolniok, anélkül, hogy tudnák, hol kisérelnek meg a japániak partraszállást.

A „Dail Mail" arról ir, hogy Ausztrálián „egyik végétől a másikig" válság vonul végig. A lap elmondja, milyen vakrémületszerü előkészületeket tesznek, hogy szembeszállhassanak az Ausztrália ellen várt rettegett japáni tengeri és légi támadásokkal. A legveszélyeztetettebb területeknek Port Darwint, Cocktownt és Cairnst, valamint Townavilletől Brisbaneen át Melbourneig terjedő keleti partot tekintik.

Négyórás légi riadó San Franciscóban (7)

San Franciscóban négyórás légi riadó volt. A hivatalos közlemény szerint néhány ismeretlen nemzetiségü repülőgép mutatkozott a város fölött, de nem dobott bombákat.

Elsüllyesztett USA tartályhajó

A washingtoni haditengerészeti minisztérium közölte, hogy a 8016 tonnás „Venore" amerikai tartályhajót az Atlanti-óceánon, az amerikai part közelében elsüllyesztették. A hajót — mint a jelentés közli — vasárnap reggel két torpedótalálat érte és elsüllyedt. A legénység összes tagjait megmentették. A haditengerészeti minisztérium jelentése rámutat arra, hogy ez már a hetedik hajó, amely a legutóbbi két hét folyamán az Atlanti-óceán partvidékén elsüllyedt. A német tengeralattjárók összesen nyolc amerikai hajót támadtak meg, de egynek sikerült megrongálva elmenekülnie. A többi hét hajó elpusztult.

Ez történt a Távol-Keleten és a Csendes-óceánon január 27-én

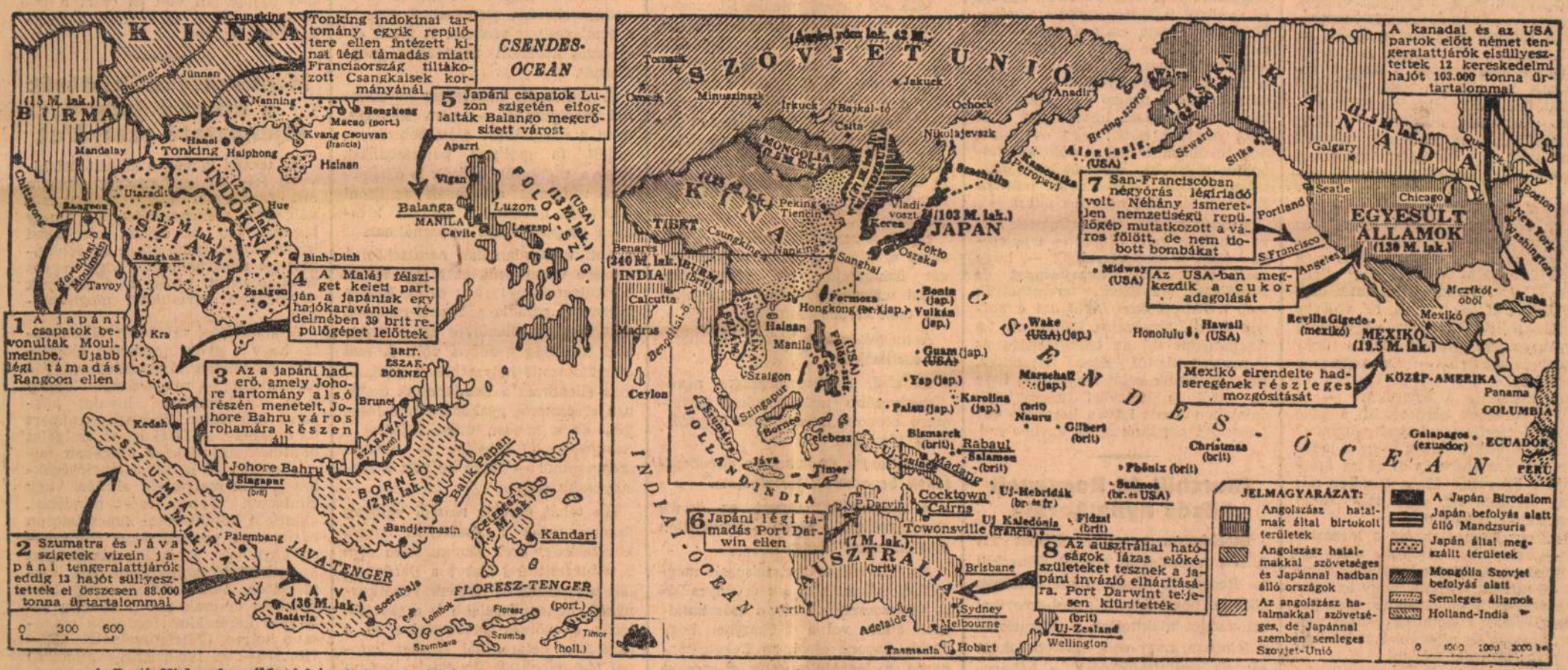

A Pesti Hirlap beszélő térképei. Rapid térképrendszer. Copyright by Pesti Hirlap. Magyarországon kizárólagos joggal. A bekeretezett részek térképei felnagyitva. (1—8).

Állami forrás
NIEDER-SELTERS
A természetes Selters-víz régóta bevált influenzánál, torokfájásnál, láznál és tüdőbajoknál (Niederselters-víz meleg tejjel). Kapható gyógyszertárakban, drogériákban, fűszer- és csemegekereskedésekben, valamint a vezérképviseletnél:
EDESKUTY L. ÁSVÁNYVÍZ KERESKEDELMI RT
V., Erzsébet-tér 8. sz.
Tel.: 181—428 Tel.: 181—720

Egy titokzatos magyar találmány

A technikai tudomány egyre-másra lepi meg az emberiséget a legcsodálatosabb találmányokkal. A tudósok egymásután állitják a haladás szolgálatába a természetben rejlő erőket és hatalmakat. Érdekes, hogy egy magyar tudós már 170 évvel ezelőtt szerkesztett egy készüléket, amelynek titkát abban az időben nem tudták kifürkészni és még a a mai napig is sok vitára ad okot, bár kétségtelenül nem volt egyéb, ügyes bűvészkedésnél.

Ez a találmány a sokkozó gép volt.

Kempelen Farkas, aki 1734. január 23-án született, korának legjelesebb mechanikusai közé tartozott. A kir. kancellária tanácsosa volt és nevét több alkotása tette ismertté. Legnagyobb feltünést „beszélő gépe" keltette, amely teljes hűséggel utánozta az emberi beszédet. Akik hallották ezt a gépet, borzongással, tartózkodó félelemmel néztek reá, mert boszorkányságot, varázslatot láttak benne.

A „beszélő gép" után megalkotta a „sakkozó gépet" vagy mint a „Nemzeti Plutarchos irta: a „sakkot jádszó masinát". Ezzel a hirnév szárnyaira vette a magyar tudóst és nevét ismertté tette az egész világon.

Kempelen Farkas a csodálatos gépet 1769-ben mutatta be Pozsonyban. A krónika szerint Pelletier francia műszerész *„Mária Terézia* királynőt több érdekes ügyeskedéssel szórakoztatta." Az egész udvar kiváncsian, izgatottan figyelte a mágneses erő felhasználásával sorra vett mutatványait, csak Kempelen Farkas nem csodálkozott rajta. Amikor azután a királynő ez a közönyt nem hagyta megjegyzés nélkül, Kempelen nyugodtan igy válaszolt:

— Nem látok a mutatványokban semmi rendkivülit. Mindegyiknek megvan a könnyü magyarázata.

— Birálni könnyü, de megcsinálni, az már más! — jegyezte meg Mária Terézia, nem minden él nélkül.

— Sokkal különbet tudok csinálni — felelte Kempelen.

— Elvárom, hogy szavának álljon — mondotta a királynő.

Kempelem szavának állott. Alig hat hónappal a jelenet után elkészitette sakkozó automatáját. Ez a „Basa" sorra megverte Pozsony legkiválóbb játékosait. A fából faragott, törökös ruhába öltöztetett alakot ugyanis hamarosan „Basának" nevezték el.

Mária Terézia, aki maga is kitünő sakkozó volt, kijelentette, hogy ő is akar a géppel egy játszmát játszani. A „sakkozó masina" azonban könnyen nyert. Azután idővel mások is jelentkeztek, de a „Basa" egy játszmát sem vesztett el.

A *„kasznyira könyökölő"* fafigura minden játszmát megnyert. Amikor Kempelen ezt az általános érdeklődést látta, elhatározta, hogy sakkozó gépét külföldön is bemutatja. Körutra indult. Bejárta az egész világot. Megfordult *Nagy Frigyes* udvarában, sőt a császár maga is sakkozott az automatával, de vesztett. A császár nagy összeget ajánlott a magyar tudósnak, ha elárulja neki a „Basa" titkát. Kempelen engedett Nagy Frigyes óhajának, miután a császár megigérte, hogy senkinek, semmit sem árul el. Napoleon meghivta Kempelent Franciaországba. Ott először a császár mostohalányával, *Beauharnais Eugennel* játszott és nyert. Most Napoleon foglalt helyet az iróasztal nagyságu ládára erősitett gépezet előtt. Vesztett. Később még több koronás fő volt a „Basa" ellenfele. *II. József* császár, *Katalin* cárnő, *XVIII. Lajos* francia, *IV. György* angol király, *Pál* orosz nagyherceg ugyancsak megpróbálkoztak a titokzatos gépezettel, — de vesztesek maradtak.

Mi mozgatja a figurákat? — ez volt a kérdések kérdése. Mi a titka ennek a csodálatos teljesitménynek? Általános volt a nézet, hogy a ládában egy élő ember van és az igazgatja a figurákat. Hogy azonban miként történik ez, erre már senki sem tudott válaszolni.

Amikor Kempelen ezt a hireszlelést meghallotta, sakkozás előtt kinyitotta az automata ládájának ajtaját. Mindenki láthatta, hogy az üres. A gépezetet is megmutatta: csak kerekek, csigák, rugótollak, görgők voltak láthatók és ezek zugását lehetett minden huzásnál hallani.

Egy abban az időben megjelent **németnyelvü munka (K. W. Windisch: *Briefe über den Schachspieler des Herrn Kempelen*)** és egy francia könyv ismertette a sakkozo automatát. Határozottan állitja e két mű, hogy a gépben egy férfi volt elrejtve és az irányitotta a lépéseket. Még a nevét is megemlitik. Szerintük az illető egy menekült orosz tiszt volt. A neve *Worinszky* és a forradalom idején mindkét lábát elvesztette. Ezt az állitást megerősitette, hogy a fafigura a hozzá intézett kérdésekre válaszolt. Nem szóval, hanem az eléje helyezett a-b-c betüire mutatva. Ezt az állitást nagy vita követte. Sokan azt hangoztatták, hogy a szekrényben, amely mellett az automata ül, nincs annyi hely, hogy egy férfi elférhessen; viszont mások nagyban erősitették, hogy másként nem képzelhető el a mutatvány.

Maga Kempelen nem nyilatkozott Az egész találmányt nem vette komolyan. Ügyeskedésnek, szemfényvesztésnek mondotta, ha mégis beszélt róla. Amikor Nagy Frigyesnek elárulta titkát, az uralkodó sokáig nevetett, megcsóválta fejét és nevetve jegyezte meg: ezt ugyan gondolhattam volna.

Ma is az az álláspont, hogy egy kitünően sakkozó egyén volt elrejtve nem a ládában, amelyen a sakktábla állott, hanem a ládának kihuzható fiókjában. Hogy azonban miként léptette a figurákat, ezt ma már eldönteni nem lehet. Ez Kempelen titka maradt.

A világhirü technikus halála után a „Basa" — hosszu vándorlás után — ismét egy mechanikus, névszerint *Maelzel Lenard* tulajdonába került. Ez 1844-ben Amerikába vitte a gépet és ott majdnem az összes államokban bemutatta. Ez az utolsó nyom. Hogy azután hova lett, azt senki sem tudja. Vannak, akik azt állitják, hogy az automata még megvan és pedig itthon, Magyarországon Ezt az állitást azonban *Tóth Béla*, aki ugyancsak sokat foglalkozott Kempelen Farkassal és különösen ezzel a találmánnyal, határozottan megcáfolta. **(—rdy)**

Bárdossy miniszterelnök a magyar-ruszin testvériségről

A „Zemlediljskij Kalendarj" ruszinnyelvü évkönyvben *Bárdossy László* miniszterelnök irta a bevezető cikket.

Néhány év előtt még elválasztott bennünket a határ — irja a miniszterelnök —, amelynek mentén fegyveres katonák őrködtek, hogy a magyar és ruszin nép ne nyujthasson egymásnak baráti kezet. Volt azonban egy láthatatlan határ is, amely a ruszin népet választotta el az uralmon lévő csehszlovák néptől és 20 esztendőn keresztül kényszeritette arra, hogy másoknak dolgozzon. A ruszin nép ezalatt nem élvezhette saját munkája gyümölcseit, nem vehetett részt az állam kulturmunkájában, de nem élvezhette azt a megbecsülést sem, melyet munkájával megérdemelt. A 20 éves rabság azonban nem tudta kitörölni emlékezetéből azokat a történelmi eseményeket, amelyek az embert az emberrel, a népet a néppel egyesitették. *Nem tudta kitörölni a közös áldozatok és a közös dicsőségek emlékét sem.* De még az idegen fegyverrel való fenyegetés sem törölhette ki a magyar és ruszin nép szivéből a lelkiismeret örök parancsát, amely az önmagunk megbecsülését és a velünk barátságos nemzetek iránti hűséget irja elő.

A másik, a láthatatlan határ a ruszin népet mindentől törekedett elszigetelni, ami neki kulturát, anyagi és szellemi fejlődést hozhatott volna. Gazdasági ereje csak a prágai hatalmasoknak és azok munkatársainak hozott hasznot. Ez a láthatatlan határvonal nem engedett utat a ruszin népnek a prágai urak gazdagon teritett asztalához, beszoritotta őket szük hegyeik közé, hogy a ruszin nép továbbra is azt a politikai feladatot töltse be, amelyet a boldogtalan emlékü csehszlovák politika Rákóczy leghübb népének előirt.

Minden ruszin testvérünknek szive mélyén kell hinnie — irja cikke végén a miniszterelnök —, hogy *csak áldozatkész hazafisággal és becsületes munkával teremthetjük meg a Kárpátokon belül azt a boldog hazát*, amelyért katonáink a Kárpátokon tul az istentelenség és a megsemmisités ellen harcolnak. Boldogulásunk saját magunktól függ és attól a testvéri kézfogástól, amelyben Szent István koronája valamennyi népének szive egybeolvad

Churchill és Roosevelt közös nyilatkozata

Stockholm, jan. 27. (Német TI) A brit hirszolgálat szerint *Churchill* és *Roosevelt* közös nyilatkozatban közölte, hogy három angol-amerikai bizottságot alakitottak s ezeknek az a feladata, hogy még inkább fokozzák az együttmüködést a háborus **erőfeszitések terén.**

Február 1-én lép életbe a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat

Külön orvosi intézmény felállitását sürgették a közegészségügyi bizottságban

A főváros közegészségügyi szakbizottsága kedden dr. *Salamon Géza* tanácsnok elnöklésével ülést tartott

A napirend letárgyalása után a tanácsnok bejelentette, hogy a házasságkötés előtti kötelező orvosi vizsgálatról szóló rendelet február 1-én lép életbe. A tisztifőorvos előterjesztése alapján a polgármester elrendelte, hogy Budapesten a házasság kihirdetését csak akkor szabad végrehajtani, illetőleg a kihirdetés alól csak akkor szabad felmentést adni, ha mindegyik házasuló fél harminc napnál nem régibb keletü tisztiorvosi igazolvánnyal igazolja, hogy fertőző gümőkórban, vagy fertőző nemibajban nem szenved. A bizonyitványokat a kerületi tisztiorvosok állitják ki, akik a jelentkező házasulókat a hivatalos órák idején: 10—11 óra között vizsgálják meg. Az orvosi bizonyitványok illetékmentesek, a tisztiorvost azonban nyolc pengő dij illeti meg A dij a bizonyitvány megtagadása esetén is jár. Dijmentesség igazolt szegénységen kivül akkor is megilleti a házasulót, ha maga, illetőleg hozzátartozója legfeljebb ezer pengő forgalmi becsértékü ingatlan tulajdonosa és jövedelme vagy keresete nem haladja meg a lakóhelyén szokásos közönséges napszámot.

A polgármester utasitotta a tüdőbeteggondozóintézetek vezető főorvosait és a nemibeteggondozóintézetek orvosait, hogy a tisztiorvosok által hozzájuk utalt betegek szakvizsgálatát pontosan végezzék el és annak eredményét zárt borítékban küldjék meg a tisztiorvosoknak.

Windisch Ödön rámutatott arra, hogy Budapesten évente mintegy 13.000 házasságot kötnek. A jövőben ezek szerint a tisztiorvosoknak körülbelül 26.000 házasulandót kell majd megvizsgálniok, ami óriási munkatöbbletet jelent. Helyeslés közben sürgette, hogy *a főváros a házasságkötés előtti kötelező orvosi vizsgálat végrehajtására létesitsen külön orvosi intézményt, megfelelő felszereléssel.*

Dr. Salamon Géza tanácsnok a maga részéről is helyeselte a javaslatot, amellyel a főváros vezetősége komolyan foglalkozik majd.

A Dardanellák kérdése

Irta Zsukov zky-Valinszky Miklós v. orosz cári ezredes

Az utóbbi években nem egyszer merültek fel a lapokban hirek arról, hogy a Szovjet-Unió a Dardanellák kérdésében bizonyos követeléseket támasztott, illetve fog támasztani Törökországgal szemben. Molotov 1940-iki emlékezetes berlini utjával kapcsolatban is jelentek meg ilyen hirek a világsajtóban. A legutóbbi napokban ez a kérdés ismét időszerüvé vált.

Az Egyesült Államok volt törökországi nagykövete, *Mc. Murray* ugyanis az amerikai lapokban cikket irt, amelyben rámutatott annak a valószinüségére, hogy a Szovjet rajtaütést tervez a Dardanellák és a Boszporus ellen. A német sajtó hangoztatja, hogy Berlinnek mindenkor módjában áll bizonyitékokkal alátámasztani a Szovjet-Uniónak erre vonatkozó törekvéseit.

A „Dardanellák problémájá"-nak lényegét és roppant fontosságát az oroszokra nézve, már kifejtettem ezeken a hasábokon. Ezuttal csupán azokat a feltételezhető követeléseket ismertetem, melyek teljesülése esetén a Szovjet — a maga részéről — a problémát megoldottnak tekintené.

A Dardanellák kérdése már régóta foglalkoztatta az orosz katonai köröket. Az orosz kormány már az első világháboru idején legfőbb háborus céljának nyilvánitotta a tengerszorosok megszerzését. Bár a helyzet azóta lényegesen megváltozott, ezek az igények — különös földrajzi okokból — ma is teljes mértékben fennállanak. Legfeljebb egyes részleteiknek a megváltoztatásáról lehet szó.

Az orosz törekvések lényege

1915. év elején, mielőtt Szaszonov akkori orosz külügyminiszter a Dardanellák kérdésében megállapodást kötött volna a szövetségesekkel, az orosz katonai és diplomáciai szakértők, a kormány utasitására, terjedelmes emlékiratban részletesen kifejtették e probléma megoldásának módozatait, amelyeket Oroszországra nézve előnyös, elfogadható és elfogadhatatlan esetek szerint osztályoztak.

Ennek a rendkivül érdekes, történelmi értékü emlékiratnak a lényegét ismertetjük az alábbiakban, óriási terjedelme miatt természetesen csak kivonatosan.

A megoldásokat három főcsoportba oszthatjuk:

Az első, az Oroszországra nézve legkedvezőbb megoldásokat tartalmazó csoport, *a csatornák megszállását tárgyalta.*

A második Oroszország ellenőrzésének bevezetését tartalmazta.

A harmadik csoport az összes Oroszországra nézve kedvezőtlen megoldásokat tárgyalta.

Az első csoportban felsorolt megoldások bármelyikének érvényesülése Oroszországnak olyan erős hatalmat adott volna a kezébe, hogy ujabb háboru esetén a Fekete-tengerbe a leghatalmasabb ellenséges **flotta sem juthatott volna be. A Dardanellák** kijáratánál ugyanis az Égei-tengeren fekvő néhány sziget (Lemnosz, Imbrosz, Szamotrakosz és Tenedosz) is Oroszország birtokába jutott volna. Ezek a szigetek uralják a szoroshoz vezető utat és ezáltal a Földközi-tenger felől háboru esetén a blokád lehetetlenné vált volna. A szorosok mindkét partján néhány kilométer széles területsáv ugyancsak orosz kézbe került volna.

Az orosz, illetve az orosz-török ellenőrzési megoldás érvényre jutása esetén (ez már a második csoportba tartozik) a következő főbb pontok voltak az irányadók:

1. Oroszország és az összes feketetengeri államok korlátlan kereskedelmi és hadihajózási utjának biztositása a szorosokon át, valamint Törökország kizárólagos ellenőrzési jogának megszüntetése.

2. Idegen államok hadiflottájának a feketetengeri vizekről való szigoru kitiltása és az orosz, illetve orosz-török ellenőrzés bevezetése.

3. A szorosok bejáratainál orosz katonai támaszpontok létesitése.

A harmadik csoportban fel voltak sorolva az elfogadhatatlan és Oroszországra nézve veszélyes esetek: a szorosok semlegesitése és nemzetközivé tétele.

Az 1923. évi lausannei értekezlet ebben a harmadik csoportban megemlitett megoldások szellemében döntött. Rendelkezései jogilag a mai napig is érvényesek.

Mi a helyzet ma?

A semlegesités abból áll, hogy a szorosok partjain tilos bármilyen katonai erődítmény épitése. Viszont bármelyik hatalom hadiflottájának szabad átvonulni a szorosokon, csak hadműveleteket nem szabad végezni a semlegesitett vizeken. A török ellenőrzés korlátolt mértékben megmaradt.

A csatornák leszerelése — katonai szempontból — nem lényeges, mert a világháboru alatt bebizonyosodott (a gallipoli partraszállás), hogy a rögtönzött állások is megbizható védelmet nyujtanak az itteni földrajzi adottságok folytán kitünően megerősithető csatornáknak.

Ami a Dardanellák nemzetközivé tételére vonatkozik, ez a jogi forma a semlegesitéssel függ össze. Ennek közismert példája a Szuezi-csatorna volt, ahol az ellenőrzés egy nemzetközi bizottság kezében volt. A mai (megváltozott) helyzetben a nemzetközi ellenőrzés a Dardanellák esetében elvesztette gyakorlati jelentőségét, de a háboru utáni időkben a Szovjet-Unió számára — katonai szempontból — talán ez volt a legsulyosabb csapás.

Ha tehát szovjet részről valóban felmerülnének a csatornák iránti követelések, ezek semmiesetre sem a semlegesitésre, illetve a Dardanellák nemzetközivé tételére vonatkoznának, hanem legalább is a szovjet-török ellenőrzés bevezetésére és a csatornák bejáratánál szovjet katonai támaszpontok létesitésére a finn **Hangö példájára.**

Bárdossy miniszterelnök megkoszoruzta Csáky István sirját

Gróf *Csáky István*, Magyarország mulhatatlan érdemü külügyminisztere halálának egyéves fordulója alkalmából *Bárdossy László* miniszterelnök és a külügyminisztérium tisztviselői koszorut helyeztek el Csáky István sirjára. A kegyeleten aktuson megjelent *bárczházi Bárczy István* miniszterelnökségi államtitkár, *Ghyczy Jenő* rk. követ és megh. miniszter, a külügyminiszter állandó helyettese és a külügyminisztérium valamennyi osztályvezetője.

Bárdossy miniszterelnök Ghyczy Jenő társaságában érkezett a sirhoz a Kerepesi-út melletti temetőbe. A külügyminisztérium osztályvezetői felsorakoztak Csáky István sirjával szemben, majd a sirra helyezték Bárdossy László miniszterelnöknek és a külügyminisztérium tisztviselőinek a koszoruját. A miniszterelnök levett kalappal, néma tiszteletadással adózott Csáky István emlékének. Tiz órakor Csáky István lelkiüdvéért a Budavári Koronázó Főtemplomban ünnepélyes gyászistentisztelet volt. A gyászmisén megjelentek az elhunyt külügyminiszter családjának tagjai a széleskörü rokonság több képviselőjével együtt, továbbá *Bárdossy László* miniszterelnök s a magyar politikai és közélet számos kiválósága.

A kolozsvári „Ellenzék" vezércikkében többek között azt irja, hogy Csáky István mintaképe volt a magyarnak. Tudta, hogy a magyarságnak hivatása van, amelyet mindenképpen be kell töltenie, hogy a magyar igazság európai igazság, hogy a barátság, a hűség, az igazság szent tételei nagy emberi eszmények, amelyekkel visszaélve eredményt elérni nem lehet.

Óbuda szabályozása

A városrendezési és magánépitési szakbizottság dr. *Morvay Endre* alpolgármester elnökletével Óbuda szabályozási kérdéseit tárgyalta. A bizottság tudomásul vette, hogy *az óbudai uj Árpád-hid feljárójának és környékének rendezésére szükséges ingatlanokat a főváros összesen 2,899.755 pengőért kisajátitotta*, illetőleg megegyezett az ingatlantulajdonosokkal.

Schuster Ede müszaki tanácsos ismertette az óbudai főutvonal belső rendezési tervét. A főutvonal 30—35 méter szélességben az óbudai Árpád-hidtól déli irányba indul majd ki, a Pacsirtamező-utca vonalát követve. Ugyancsak délre, a Zsigmond-tér felé csatlakozik a Bécsi-utba és azon a vonalon halad a Zsigmond-térig, amelyet az ottani üres telkek felhasználásával ki fognak szélesiteni Ezen a helyen csatlakozik a főutvonal az Árpád fejedelem-utjához. *A bizottság a bemutatott terveket elfogadta.*

Helyeslőleg vette tudomásul a bizottság azt a bejelentést, hogy a főváros *a Normafa környékét zöld területnek nyilvánitja* Ezen a környéken tehát nem szabad épitkezni. A Normafa környéke jelenleg magántulajdonban van és ezért a főváros ennek a területnek a megszerzését tervezi.

Megkezdte működését a közellátásügyi tájékoztató szolgálat

Az utóbbi időben a közellátási hivatal fél- és ügyforgalma annyira megnövekedett, hogy szükségessé vált olyan szervnek létesitése, amely hivatva van az egyéni közellátási kérdésekben utmutatást és felvilágositást adni anélkül, hogy egyes felvilágositást kérők a főosztályok ügymenetét kérésükkel megterhelnék.

A közellátási miniszter elhatározta, hogy a gyors ügymenet elősegitése érdekében tájékoztató- és panaszszolgálatot rendszeresit, amely a m. kir. közellátási hivatal központi épületében (Széchenyi-rakpart 6.) működik. A tájékoztató szolgálat bárkinek ügyes-bajos dolgában felvilágositást ad és azt a lehetőségekhez képest soronkivül elintézi vagy elintézteti. Éppen ezért mindenki, akinek a közellátással kapcsolatosan bárminemü panasza vagy elintézendő ügye van, forduljon bizalommal a tájékoztató szolgálathoz akár személyesen. akár irásban vagy távbeszélőn és csak az ott el nem intézhető kérésekkel forduljon magasabb helyre. (Telefonszolgálat: 120—710, 120—780, 148-as mellékállomás.)

A tájékoztató iroda a szerdai nappal megkezdi működését.

Kempelen. Farkas

Neokratin fájdalomcsillapító por ostyában. Gyorsan megszünteti a fájdalmakat és lejlájást. 1-2 adag elegendő. Vízzel könnyen bevehető. Eredeti csomagolású dobozokban 8 adag ára P 1.50, 3 adag 60 f., 1 adag 24 fill.

Csak gyógyszertárban kapható.

kerülő baktériumok okozzák. Evvel a felfedezéssel ráirányította az orvostudomány figyelmét a nyílt seb útján a vérnek közvetlen fertőződésére, amit röviden vérmérgezésnek nevezünk.

Amikor külföldön a rádió még nagy ujság volt, Magyarországon már régen élvezték az emberek hallgatókagylóval a fülükön a Telefón Hirmondó kitűnő műsorait. Puskás Tivadar az egész világon elsőnek ismerte fel a távíró és a telefón nagy gyakorlati lehetőségeit. Először gondolt arra, hogy távíróközpontot létesit, amelynek segítségével az előfizetők távirati úton érintkezhetnek. Később kimegy Amerikába és megveszi Edisontól a telefón értékesítésének jogát. Ő létesíti Párizsban a világ első telefónhálózatát, Budapesten pedig 24 évvel a rádió előtt alapította meg a világ első studióját és a Telefón Hirmondót.

Ne felejtsük el azokat a nagy magyarokat, akiket a külföld jobban ismer, mint mi, és ápoljuk azok szeretetét, emlékét is, akik, szerénységük miatt nem jutottak el a megérdemelt hírhez és dicsőséghez. Gondoljunk Preysz Mórra, ha felbontjuk a pasztőrözött tejet, Puskás Tivadarra, ha felemeljük a távbeszélőkagylót; és Jedlik Ányosra mindig-mindig, hiszen állandóan fülünkbe zúgnak a villanyosgépek, de gondoljunk rá akkor is, amikor megpillantjuk a legnagyobb fizikus, a Természet által felbontott fehérfényt, a szivárványt, amely új, nagy győzelmeket és elismerést ígér a magyarnak héroszi küzdelmeiért.

Óhidi Légmán Lóránt

Léva

Várromja rám néz, elkisér azóta,
hogy a foglyául estem, mint diák,
a szép városban, hol virult a rózsa,
gond, munka, dal és kis komédiák.

A Rom szelíden nézte életünket,
szeánszaira gyakran meghivott;
csatákról szólt, mik soha el nem ülnek,
s önönmagáról, ki hős vért ivott.

Ifjan lettem én fegyverhordozója,
s ahogy figyeltem ajkain a szóra,
pendült is már az első nóta róla.

Sodorhat a sors, ahová akar,
szivem azóta példakép takar,
nagy Léva képe, te hű és magyar!

Havas Istoán

Petőfi összes költeményei ára díszes egészvászonkötésben bérmentve 1 pengő 90 fillér. Megrendelhető az összeg előzetes beküldése mellett Tolnai Világlapja könyvesboltjában, Budapest, VII, Dohány u. 12. Utánvéttel való küldés a szállítást 75 fillérrel megdrágítja.

A nadrág
viszontagságos pályafutása
Irta Ráth-Végh István

A nadrág családfáját tulajdonképpen a történelem előtti időkben kellene elkezdenünk. A thorsbergi (Jütland) ásatásoknál találtak egy bronz korszakbeli sírt s benne meglehetősen ép állapotban egy szűk, hosszú, tökéletes formájú nadrágot. A görögök nem viselték; a rómaiak is csak a késői császárság idejében szoktak rá. Addig barbár viseletszámba ment; keleten a a babiloniak, perzsák, frigek, pártusok, szkiták hordták, északon a germán és gall törzsek jártak benne.

Az európai divat a 12. század táján kezd a nadrággal komolyan foglalkozni. Ebben az időben két különböző darabból állt; mindkettőt külön-külön húzták fel, mint egy combtövig érő hosszú testhezálló harisnyát.

A nadrág fejlődési történetét valami csodálatos esetlenség s a találékonyságnak teljes hiánya jellemzi. A mai ember képtelen megérteni, miért kellett száz esztendeig várni annak az ötletnek a kipattantására, amely a nadrág két szárát egyesítette. Épolyan kevéssé érthető, hogy miért nem bukkantak rá a nadrágtartó ötletére s miért kínlódtak ugyancsak több, mint egy századon keresztül fűzőzsinórokkal. Hogy a nadrág le ne hulljon, a szó szoros értelmében odakötözték az ujjashoz. Olyan fémvégű zsinórokat használtak hozzá, mint a mai olcsóbb fajta cipőzsinór; nem egyet vagy kettőt, hanem egy tucatot, vagy még többet is. A Jeanne d'Arc elleni bünperben a vád egyik főpontja az volt, hogy a harcos leány férfiruhában járt; a ruha leírásánál a vádirat azt is megemlíti, hogy nadrágja húsz zsinórral volt az ujjaához erősítve.

El lehet azt a rettentő kényelmetlenséget képzelnünk, amellyel a nadrág és a mellény közti kapcsolat megszüntetése járt. A tömérdek zsinórt egyenként kellett kifűzni, ami nem ment mindig simán, mert hiszen a zsinór össze is bogozódhatott.

Nagykeservesen rájöttek arra, hogy a fűzésnél gyorsabban megy a gombolás, tehát az ujjas aljára gombokat varrtak s a nadrágot rágombolták. Ez sem bizonyult tökéletes megoldásnak, Európa szabócéhei tovább törték a fejüket s hosszú évtizedek mulva végre feltalálták a nadrágszíjat, amelyet a bronzkorszakbeli ember már ismert, mert a thorsbergi sírban talált nadrágon világosan láthatók a nadrágszíj befűzésére szolgáló pántok nyomai. A nadrágtartó mai formája sokkal később, a pantalló korszakában született meg.

Az ötlettelen gyámoltalanságnak legragyogóbb példája maga a nadrág volt. A divat annyira elszűkítette, hogy minden lendületesebb testmozgást megakadályozott, leülésnél pedig egyenesen szétrepedéssel fenyegetett. A legegyszerűbb megoldás lett volna, ha rátérnek a mai bő nadrágra, de a divat erre a józan lépésre csupán háromszáz év mulva tudta magát elhatározni. Columbus már felfedezte Amerikát, de az Óvilág férfinépe képtelen volt a nadrágbilincsen tágítani. Az első szabadulási kísérlettel a katonák próbálkoztak, mégpedig akképpen, hogy megelégelték a nadrág két polipszárának gyilkos szorítását s ezért a lándzsavetésnél szabad mozgást követelő ballábukon a nadrágszárat térden felül egyszerűen elvágták. Hasonlóképpen cselekedtek a zarándokok, amikor belátták, hogy a szűk nadrágban nem lehet gyalogolni. Ők úgy segítettek magukon, hogy a nadrágot térdben vágták ki s így felszabadították a térdízületet.

Ekkor végre megmozdult a szabómesterek fantáziája. A térd szabaddátétele helyes — gondolták, — de viszont szabóember nem nyugodhatik bele, hogy a test egyrészét elvonják az ő művészete elől. Azt eszelték ki tehát, hogy a nadrágot térdnél nem vágták ugyan ki, hanem több helyen felhasították és így bővítették meg. A hasítékokat előtő színű posztó- vagy selyemszeletekkel töltötték ki.

Ezzel megszületett a 16. század jellemző férfidivata, amely különösen Németországot kerítette hatalmába. A hasítékok nem érték be a nadrág térdével, hanem elterjedtek az egész nadrágon, széltében-hosszában, majd tovább kúsztak és elárasztották a ruha többi részét is. A szabó mindenütt dudorokat rángolt egymás tetejébe és színes hasítékokat dolgozott beléjük, amelyek lángnyelvek módjára tarkázták a dudorokat, vagy pedig úgy buggyantak ki belőlük, mint a dinnye gerezdjei.

Ez a gerezdrendszer módfelett megtetszett a katonáknak. Tudnunk kell, hogy akkor még egyenruha nem volt; a zsoldos katona maga ruházta magát. Egyre több gerezdde, hasítékkal ékesítették a nadrágjukat, amihez természetesen egyre több posztó kellett; a vetélkedés során a nadrág egyre bővült és dagadt; végre 1550 táján megszületett a nadrágok nadrágja, a minden képzeletet felülmuló, irtóztató bő plundra-nadrág.

A 16. század második felében a merev spanyol divat mételyezte meg Európát. A hatalmas abroncs-szoknya mellett a szűk nadrágnak le kellett mondania az érvényesülés lehetőségéről. Fogta hát magát, megint dagadni kezdett, hogy méltó legyen női ellenfeléhez. Ezúttal nem úgy dagadt, mint plundrakorában, hanem egyesítette a kellemetlent a haszontalannal. Combközépig megmaradt szűknek és szorosnak, azon felül pedig egyszerre kipukkadt, mintha felfújták volna. A németek úgy is hívták: Pumphose. Magyarul talán buffancs-nadrág lenne a megfelelő neve. Úgy festettek benne az uraságok, mintha mindegyik lábukra térden felül kitömött zsákokat húztak volna fel. A zsákok hol gömbölyűek voltak, mint óriási labdák, hol hosszúdad formában duzzadtak ki, hol meg krinolin alakjában terültek széjjel. A dagadást nem abroncsok segítségével érték el, hanem egyszerűen lószőrrel vagy gyapjúval tömték ki a buffancsot, amely tulajdonképpen egy második nadrág volt, az elsőszámú szűk, harisnyaszerű nadrág tetejébe húzva. Aki a drága gyapjút meg akarta takarítani, mindenféle rongyot és tollat használt bélésnek. Angliában törvényt kellett hozni ellene, mert különösen a csempészek vetették rá magukat, akik alig találhattak volna céljaiknak megfelelőbb ruhadarabot. Hogy mi minden fért belé, kiderült egy angol bírósági tárgyaláson. Csempészgyanús embert állítottak a bíró elé, óriási dagadó buffancs-nadrágban. A vádlott védőbeszéd helyett levetette a nadrágját, amelyben a következő tárgyak találtattak: két ócska lepedő, két ugyanolyan abrosz, tíz darab szalvéta, négy kötény, egy kefe, egy fésű, egy teljesen ép pohár és egy hálósapka. Ennyi szemétrevaló használati tárgy kellett hozzá, hogy a nadrág divatos méretűvé puffadjon.

A pöffeteg-nadrág nem állta sokáig a feszülést s a pneumatikja lohadni kezdett, viszont ennek folytán lötyögősre lappadt és szétterült, mint egy kis krinolin. De a bolond divat nem élt sokáig, a nadrág megint szűkülni kezdett és szép lassan kifejlődött a térdnadrág.

Innen kezdve a nadrág története megkomolyodik s a komikus elem kiszorul belőle.

A 18. század kecses térdnadrágjáról kevés a mondanivalónk, hiszen ünnepi egyenruhákon ma is találkozunk vele. Szép, elegáns viselet volt. De mert az előkelő világ hordta, a francia forradalom jakobinusai kimondták rá az anatémát és saját magukat büszkén vallották térdnadrágtalanoknak, azaz bugyogótlanoknak (sansculotte). A forradalom elvetette a térdnadrágot s helyébe hozta a pantallót.

A nadrág nyúlt, hosszabbodott s lassanként elérte mai formáját. Az emigrációból hazatért francia arisztokrácia eleinte gyülölettel fordult a polgári ruhadarab ellen és tüntetően hordta újra a térdnadrágot. De a divat ezúttal az előretörő polgárság mellé szegődött. A polgári eszmék győzedelmes útját nyomon követte a polgári ruha diadala is. Múzeumi üvegszekrényekbe kerültek a hajdani divat csodaszülöttei, s az új, egyszerű, józan férfidivat egyeduralmát immár több, mint egy század óta semmi sem zavarja.

Előfizetőinket okvetlen kérjük, ha a lakáscímük megváltozik, hogy ezt lapunk kiadóhivatalának (Budapest, VII, Dohány ucca 12) jelentsék be.

A MAGYAR GÉNIUSZ

FELFEDEZŐK, FELTALÁLÓK, LÁNGESZŰ MAGYAROK

Külföldön jobban értenek ahhoz, hogy a nagy felfedezőket és feltalálókat kiemeljék az ismeretlenségből és az egész világgal megismetessék őket. Nálunk az a helyzet, hogy például Kőrösi Csoma Sándorról sokkal többet írtak az angolok, mint mi! Mi valahogyan természetesnek vesszük saját eredményeinket és csak azt tudjuk igazán csodálni és csodáltatni, ami külföldi. Pedig a magyar feltalálók és felfedezők is nagyon sokkal vitték előbbre az emberiséget! Csakhogy mi nem írtunk regényt és nem csináltunk filmet róluk, mert a mi fajtánk szerény, szemérmes és büszkén önmagának élő.

Ennek a nagy magyar szerénységnek és a világgal, a dicsőséggel nemtörődésnek legjellemzőbb példáját Irinyi János adta, aki könnyen lehetett volna az első „gyufakirály", de ő oly kevésre becsülte találmányát, hogy amikor megdicsérték érte, így felelt:

— Hagyjon már békét evvel a gyufával! Ha én a kémiának nem tudnám egyéb hasznát venni e haszontalanságnál, még ma kitekerném a nyakamat.

Amikor pedig Rőmer István meg akarta a találmányát venni, 3 forintot kért érte, mert neki ennyibe került az első kísérlet és csak nagy unszolásra fogadott el 60 forintot. Később ugyan maga is alapított Pesten gyufagyárat, és megérte találmánya diadalát, de hol volt ez a siker attól, amit akkor ért volna el, ha rögtön szabadalmat szerez!

Magyar dicsőségek

Magyarország sohasem szükölködött nagy tudósokban és feltalálókban és mindig lépést tartott a tudomány és a technika fejlődésével. Budapest London után a második európai város, ahol földalatti vasutat építettek. Az Erzsébethíd nemcsak a világ egyik legszebb hídja, hanem a legelső ilyen nagyméretű egynyílású híd. Magyar ember lobbantotta fel az első szál gyufát, magyar ember létesítette az első telefónközpontot, Magyarországon készült az első kis dinamó és itt indult meg az első elektromótor. Magyarország az első államok között volt, ahol a Franklin-féle villámhárítót felszerelték: a Műegyetemen, 1777-ben. A Vaskapu építése is világraszóló mérnöki teljesítmény: 12.000 kg dinamittal egy 75 méter magas sziklát, valóságos kis hegyet robbantottak fel, ami az akkori időkben igen merész és meglepő teljesítmény volt. Az újabb időkből említésre méltó az új rádió-leadó, amely Európa legmagasabb építménye. Magasabb, mint az Eiffel-torony. Magyar orvos fedezte fel az emberiség egyik legnagyobb veszedelmét, a vérmérgezést. Magyar tudós írta meg a tibeti nyelvtant és 40.000 szóból álló szótárát. Két magyar feltaláló: Virág és Pollák műve volt a gyorstávíró, amellyel óránként 100.000 szót lehetett közvetíteni; és magyar professzor tökéletesítette a fényképezést: Petzval József, amelyet őelőtte arcfényképezésre használni úgyszólván lehetetlen volt.

A porcellán feltalálójának Böttgert tartják, aki 1709-ben lépett vele a nyilvánosság elé. Egy 1682-ben megjelent könyv azonban már említést tesz egy magyar fazekasmesterről, akinek porcellánmunkái egész Angliában széltében ismertek. Magyar találmány a kocsi is, mely Kocs községről kapta a nevét. Ami azelőtt volt, az csak „szekér". A kocsi abban különbözik a szekértől, hogy a kosár, vagyis a kocsitér, nem közvetlenül a tengelyre van erősítve, hanem négy erős huzalon függ, hintázik — innen a „hintó" elnevezés is. A négy huzalt ma egy finom rugózat helyettesíti, amelyet régebben németesen fédernek neveztek.

Amikor Mannlicher az új fegyverét feltalálta, már ott volt a bécsi arzenálban Nemetz József budai egyetemi tanár hátultöltős puskájának mintája. Az első felvonót is magyar ember készítette: Langereiter, mégpedig a 18. században. A gégetükröt Czermák Nep. János budapesti egyetemi professzor találta fel.

Segner és Kempelen

Pasteur nevét az egész világ ismeri, kevesen tudják azonban, hogy a „pasztőrözést" Preysz pesti reáliskolai tanár már 1861-ben, tehát négy évvel Pasteur előtt bemutatta a Természettudományi Társulatban; felfedezését azonban — sajnos — csak magyar nyelven közölte s így itt is, mint annyi esetben, más vitte el a pálmát.

Segner János Debrecenben orvos, majd több német egyetemen tanítja a fizikát. Felfedezi a folyadékok oldalnyomását. Ez a róla elnevezett Segner-kerékkel mutatható ki, amely a vízimalomhoz hasonló szerkezet.

1737-ben született Kempelen Farkas, a magyar polihisztor. Mint kitűnő technikus, „tűzzel és párával dolgozó alkotmányt" szerkeszt, amellyel a Ferenc-csatornából kimerik a vizet. Egy ideig a királyi vár építését vezeti és az ő vezetése alatt épülnek a bécsi Schönbruhn szökőkutjai is. Akkoriban hazánkban igen divatosak voltak az ügyes technikai mutatványok és elmés gépezetek. Kempelen olyan beszélőgépet készít, amely az összes korabelit felülmulja. Rá is jellemző azonban az, hogy éppen a sakkozógépét, amely által világhírre emelkedett, becsüli a legkevesebbre: „Sakkozógépével keveset gondolt, fel sem vette; ha szólott is felőle valami keveset, csak mint gyermekjátékot és mechanikai tréfát emlegette s mosolygott, hogy mások bámulják". Pedig ez a sakkgép nemcsak kitűnően sakkozott, hanem még beszélni is tudott azáltal, hogy az eléje tett ábécén a betűket sorra megmutatta. Természetesen egy törpe ember rejtőzködött a ládában, aki a sakktábla mögött ülő, fából faragott, „sakkozó török" kezét mozgatta. Ezt azonban sikerült ügyesen titokban tartania.

Magyar zsenik

Bolyai Farkas, a legnagyobb magyar matematikus, egyúttal korának is egyik legnagyobb matematikusa, a számtanról, a mértanról és a fizikáról írt könyvével vált világhírűvé 1830-ban. A matematikán és fizikán kívül technikai kérdésekkel is foglalkozott, művelte a nyelvtudományt, a rajzolást és a zenét. Ezenkívül nagy irodalmi munkásságot fejtett ki: fordított angolból, írt drámát, néprajzi munkát és verseket, németül s magyarul.

Kőrösi Csoma Sándor értékes Ázsia-kutatásaival és a tibeti nyelv hatalmas szótárával tette nevét halhatatlanná. Élete a férfias küzdésnek, a szegénységből feltörekvő akaraterőnek, a szenvedések és nélkülözések közt sem csüggedő munkakedvnek, a szerénységnek és a haza iránt érzett áldozatkészségnek legragyogóbb példája. Szegény székely szülőktől származott és mivel nem volt pénze a tanulásra, 1799-ben még mint iskolaszolga keresi kenyerét. Tehetségét hamarosan felismerik és kiküldik Göttingába, ahol főleg a történelmet tanulja s hogy az arab írók magyar vonatkozású műveit megismerhesse, megtanul arabul.

Másik jeles utazónk Biró Lajos zoológus, aki bejárta egész Uj-Guineát, járt Singaporé-ban, Jávában, Ausztráliában, Elő-Indiában és Egyiptomban. Mindenhonnan, de különösen Uj-Guineából és az ausztráliai Kékhegységből igen értékes néprajzi tárgyakat, valamint állat- és rovargyüjteményt szerzett.

Jedlik Ányos, a pesti egyetem kísérleti-fizikai tanszékének tanára, feltalálja az elektrómótort és 1861-ben a dinamót, tehát hat évvel Siemens előtt. Találmányát azonban nem közli a nagy nyilvánossággal, végtelen szerénységében nem becsüli annak nagy jelentőségét. E két nagy találmányán kívül említésre méltók még optikai rácsai, amelyekkel a fény az elemeire bontható.

Fizikus, orvos, technikus

Utóda Eötvös Lóránt báró, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és későbbi elnöke. A király kinevezi vallás- és közoktatásügyi miniszterré, de ő két év mulva lemond, hogy életét teljesen a fizikai kutatásoknak szentelje. Tanulmányozza a Föld mágnességét és a folyadékok felületi nyomását. Torziós ingájával lehetővé vált Newton elméletének (hogy tudniillik minden test kölcsönösen vonzza egymást) egyszerű gyakorlati bebizonyítása. Ha nagyobb tömeget képviselő testet, például egy tömör ólomgolyót, hozunk a műszer közelébe, egy nagy fokbeosztáson elmozduló fénysáv jelzi, hogy az ólom tömege vonzást gyakorol az ingára. Evvel a finom műszerrel, amely a modern kor „varázsvesszője", megállapítható a Föld különböző rétegeinek sűrűsége s ezért sikeresen alkalmazzák az Alföld talajának vizsgálatánál és az amerikai olajvállalatoknál az olajkutatásra.

Semmelweis Ignác 1847-ben megállapította, hogy a gyermekágyi lázt a sebbe

Vidáman mosolyog,

jó hangulata már visszatért, mert Pyramidon-tablettát vett be. Tudja, hogy fájdalmait rövid idő alatt megszüntetik a jól bevált

Pyramidon

BAYER

fájdalomcsillapító tabletták

Varrógépek

használtak vétele, eladása, becserélése legelőnyösebben

Központi Gépraktár

RÁKÓCZI-ÚT 80. AZ UDVARBAN!

Pattanásos, mitesszeres, zsíros arcbőrét tökéletesen rendbehozza a PATÓ keverék. Ára 3.—P

PAIZS KATÓ kozmetika, Budapest, Ferenciek tere 3. Díjtalan tanácsadás.

1940. 47. sz.

Kempelen Farkas

850 SCHAMS, FRANZ, Zeitschrift für Weinbau und Weinbereitung in Ungarn und Siebenbürgen für Weinbergsbesitzer, Winzer, Landwirthe und Weinhändler.Drittes Heft. Pest, 1838.8r., er. ppkts 1.--

851 SCHARFIUS,JOHANNES, Manuale logicum, ex Aristotele & Phil.Melanchtone. Leutschoviae, Leur.Brever.1660. 12r., fpgtkts SZABÓ M. RMK. NEM ISMERTE. 12.--

852 SCHAUDERVOLLES URTHEIL und Hinrichtung eines Chinesers,welcher wegen Brandlegung einer englischen Factorey zum warnen den Beyspiele für Andere diese schreckenvolle Todesart erdulden musste. Wien, /1780./ K.4r., 4 lev.- Ueber Napoleons Ankunft in Frankreich, nach Entweichung von der Insel Elba. O.O. 1815. K.4r., 4 lev. 2.--

853 SCHAUKAL,RICHARD, Eros Thanatos. Novellen. Wien u. Leipzig, 1906. 8r., ppkts 1.--

854 SCHAUPLATZ DES RUSSISCH TÜRKISCHEN KRIEGES.Entworfen von Herrn D'Anville. Verbessert und vermehrt von HERRN F.A.SCHRAEMBL. Wien, 1787. Rézmetszetü szines 105 x 85 cm nagyságu térképlap 10.--

855 SCHEDA-FÉLE Magyarország térképe. /1872./ Vászonra huzva, tokokban. /Hiányos./ 3.--

856 SCHEFFEL,JOSEPH VICTOR, Frau Aventiure.Lieder aus Heinrich von Osterdingen's Zeit. Stuttgart, 1873. 8r., vkts -.50

857 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAMQUE POSONIENSEM PRO 2DA MAJI ANNO 1802. INDICTA CONVOCATORUM.Posonii, Joan. Mich. Landerer. Har. 8r., fve 8.--

858 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAM AC METR.CIVITATEM BUDENSEM PRO 5.Apr.anno 1807. INDICTA CONVOCATORUM.Budae,Univers,Hung. 12r., fve A főrendek és követek pontos lak-és cimjegyzékével BUDÁN. 8.--

859 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAMQUE CIVITATEM POSONIENSEM pro 28 Aug. anno 1808. INDICTA CONVOCATORUM,Posonii,M ch.Landerer.Har. 8r., fve 8.--

860 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCL.STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAMQUE CIVITATEM POSONIENSEM PRO 25. AUG.1811. INDICTA CONVOCATORUM.Editio secunda. Posonii, Weber. 12r., fve 6.--

861 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCL.STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAMQUE CIVITATEM POSONIENSEM pro 11. SEPT.1825.INDICTA CONVOCATORUM.Editio secunda. Posonii, Weber.12r., fve 5.--

862 SCHEMATISMUS INDIGITANA HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCL. STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA REGNI COMITIA IN LIBERAM REGIAMQUE CIVITATEM POSONIENSEM PRO 11.SEPT.1825. INDICTA CONVOCATORUM.Posonii, 1826.8r., fve 5.--

863 SCHEMATISMUS INDIGITANS HOSPITIA EXCELSORUM PROCERUM ET INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE AD GENERALIA

833 SAINT-PIERRE,BERNARDIN DE, Paul et Virginie. Avec dix gravures. Leipsic, Ernest Schaefer. /184o./ 12r., fvkts 4.--

834 SAINTE-BEUVE, Literarische Portraits, aus dem Frankreich des XVII-XIX. Jahrhunderts. Frankfurt a/M. 8r., 2 kötet, er. vktsek 4.--

835 SAJNOVICS, JOA. NEP., Idea astronomiae. Honoribus regias Universitatis Budensis dicata. Budae, 1778. 8r., egyk. rózsaszin selyemkötésben 5.--

836 SAKKJÁTÉK.-WINDISCH, KARL GOTTLIEB, Briefe über den Schach spieler des Hrn von Kempelen nebst drey Kupferstichendie diese berühmte Maschine vorstellen. Hsg. von Chr. von Mechel. Basel, 1783. 8r., egyk. fbőrkts Végén három kihajtható rézm. melléklettel, mely KEMPELEN hires sakkozógépjét ábrázolja. 1o.--

837 SALIANUS, JACOBUS, Annelium ecclesiasticorum veteris testamenti epitome. Coloniae Agrippinae, 1638. Folio, egyk. prés. pergtkts . Köv. hamisitott bejegyzéssel: "Constantinopolis anno 1721. K.M. /KLEMENS MIKES/. Rodostó 1723.9.Augus." 3.--

838 SAMARJAY KÁROLY, Költemények. Buda, Egyetem. 1845. 8r., fvkts 2.5o

839 ---, A magy-német gyermekbarát. A legkedveltebb regék, elbeszélések, szinjátékok, mesék és költemények gyüjteménye. Pesth, 185o. 8r., fvkts /rong. pl./ 1.--

84o SAMMLUNG DER UNGARISCHEN REICHSTAGS-GESETZE VOM JAHRE 1791. PRESSBURG. 8r., fve /Cimlapján a koronázási jelvények képe rézbe metszett vignetten./ -.8o

841 SANCTISSIMI IN CHR.PATRIS BENEDICTI PAPAE XIV.CONSTITUTIO qua damnatur & prohibentur quinque propositiones duellorum abusi faventes ac veteres leges adversus duellantes editae novis poenalibus sanctio nibus cumulantur. Romae, 1752. REIMPRESSUM CASSOVIAE,TYPIS ACADEMICIS SOCä JESU. Folio, 4. lev. Az egyházfejedelmek fam. képeivel 5.--

842 SAND ,GEORGES, Le marquis de Villemer.- Paris, 1864.-Octave Feuillet, Chamillac. Paris, 1889. És még 2 francia szindarab. 8r., 4 kötet, fve -.8o

843 SANDI JÁNOS BELLUNÓI PÜSPÖK hitelesiti a neki bemutatott, egyenkint felsorolt szent ereklyéket. Belluno, 1775. okt.28. Har. ivrétü nyomtatott cimeres formulába irt oklevél, a püspök és kancellárja s.k. aláirásával és pecséttel 1.5o

844 SANDRART,JAKOB, Esztergom-párkányi diadal. 1683. 33 x 22. Keretezve. 5.--

845 SARDOU,VICTOR, Négy válogatott szinmüve: Divorcons; Les vieux garcons, Nos intimes; Rabages.Paris. 8r., 4 kötet, fve 1.6o

846 SASKU KÁROLY, Általános országállapottan. Pest, 1857. 12r., fve 2.--

847 SÁNDOR ISTVÁN, Magyar könyvesház, avagy a'magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerént való rövid emlitésök. Győr, Streibig J. 18o3. 8r., fve /Az első magyar bibliografia./ 16.--

848 SÁROSSY-ALBUM. A költő szülőházán elhelyezett emléktáblának leleplezési ünnepélyére. Szerk.: NAMÉNYI LAJOS.Arad, 1889. 8r., vkts Végén SÁROSSY munkáinak bibliografiája. 3.--

849 SCH.... L.M., Der Magyarismus in Ungarn in rechtlicher, geschichtlicher und sprachlicher Hinsicht. Leipzig, 1834. 8r.,fve 3.--

Árverési Közlöny 1941. jan. 28.

Kempelen Farkas

Ranschburg

157. n. Cat.

1941 karácsony

8°. 10.–

400 **Kempelen, Wolfg.** Mechanismus d. menschlichen Sprache nebst d. Beschreibung seiner sprechenden Maschine. Wien, 1791. alt. Leder. 8°. Mit 26 (statt 27) Kupfertafeln. Érdekes és ritka. 40.–

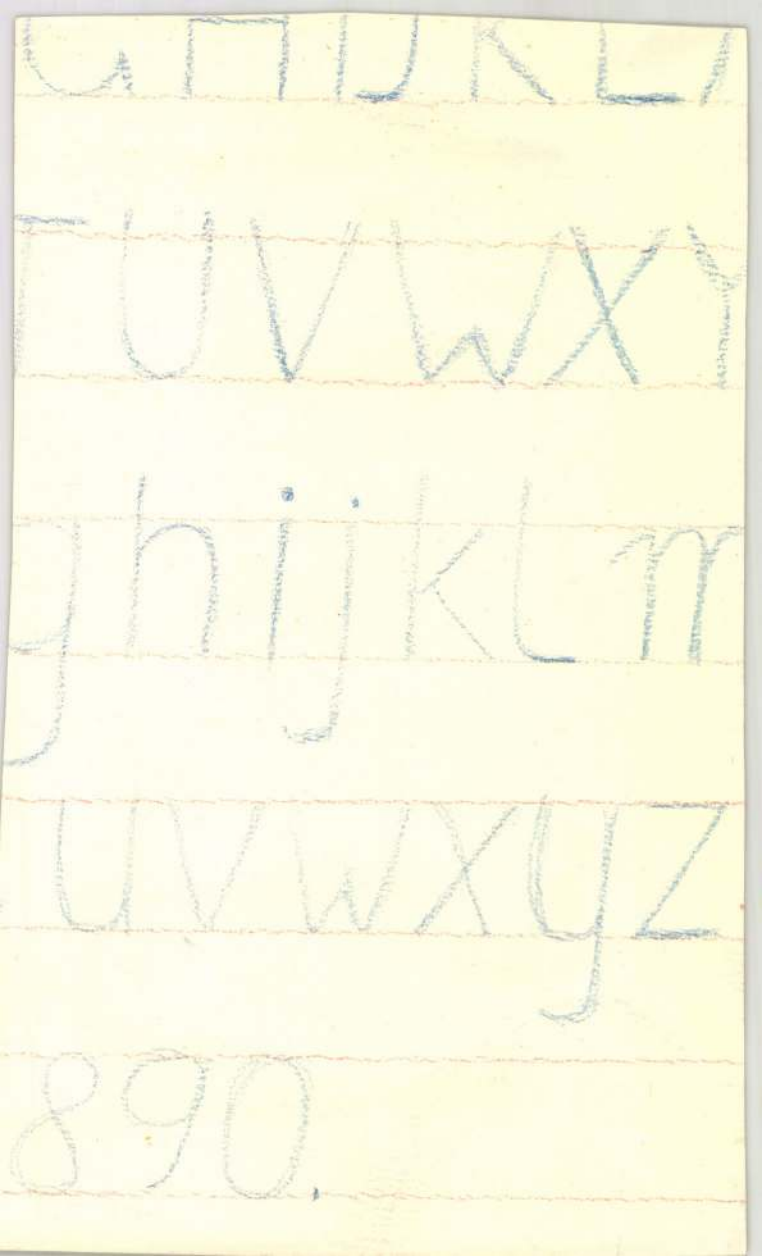

Kempelen Farkas

Szatmári Mór:

Egy hajdani magyar felsalató.

Pesti Hírlap

1930. 17. sz.

BUDAPEST
1941 APR. 29-8.

Kempelen Farkas

Valószínűleg ő terverte Mária Terézia megbízásából a budai kir. vár vízvezetéket. Előzőleg 1772-ben már a schönbrunni park számára is épített vízvezetéket.

Fleischer 1932.

Századok 1933. 217. l.

Holland festő, XVII. század: Ud-
varlás. Vászon, olaj, 46×36 cm.

A bécsi Volavy-gyűjteményből

Magyarlaky II. 371. szám.

Kempelen Farkas

wod

1

Marjay Frigyes: Das schaffende Ungarn. 1941, März.

Kempelen Farkas

Laniatsch Sándor:

Kempelen Farkas két ismeretlen kéziratkötete a Fővárosi Könyvtárban. Évkönyvi; A Fővárosi Könyvtár —. VII.

BUDAPEST
1941
JAN
15.15.

BUDAPEST
1941
JAN
15.15.

BUDAPEST
1941 JAN 16 12
LKd 4 LKd

BUDAPEST
1941 JAN 16 -8
B 741 B

BUDAPEST
1941 JAN 16 -2
LTh 4 LTh

Kempelen Farkas

Lósy-Schmidt Ede:

Kempelen Farkas nevefe és érdeme a vakok általános oktatásának megindításában

Budapest, 1936. 23 l.

Heves japán légitámadás az ausztráliai Port Darwin ellen

Stockholm, február 19

(Német Távirati Iroda.) **Az angol hírszolgálat sidneyi jelentése szerint Curtin ausztráliai miniszterelnök közölte, hogy Port Darwint bombázták. Forde ausztráliai hadügyminiszter kijelentette, hogy az eddig beérkezett jelentések szerin 10 óra 5 perekor kezdődött a Port Darwin ellen intézett légitámadás. Az ebben az időpontban elküldött jelentés a többi közt ezeket mondja: „Darwin ellen légitámadás kezdődött. A rádióállomás beszünteti adásait". A rombolás nagysága még nem ismeretes.**

Az ausztráliai haditanács ülését, amelyen a hadsereg különböző fegyvernemeinek parancsnokai is résztvettek, szerdán félbeszakították és folytatását csütörtökre tűzték ki. Az ausztráliai kormány elhatározta, hogy a képviselőházat titkos ülésre hívja össze.

Maken ausztráliai haditengerészeti és lőszerügyi miniszter a hadfelszerelési iparban dolgozó munkások előtt mondott beszédében kijelentette, hogy 1940-ben Ausztrália kénytelen volt összes tartalék fegyvereit Angliába küldeni és ezért hiányzik még most is sok ausztráliai kiképző táborból a fegyver.

A burmai uttól husz kilométerre állnak a japán csapatok

Tokió, február 19

A burmai harctéren folyó hadműveletekről csak gyéren érkeznek hírek Tokióba. A lapok haditudósítóinak jelentése szerint a japán haderők, miután átlépték Bilin folyót és megszállták a hasonló nevű várost, *állandó előnyomulásban vannak Rangoon felé.* Az amerikai rádió hírei szerint

a japán csapatok már csak húsz kilométernyire vannak attól a vasútvonaltól, amelyhez a burmai út csatlakozik.

A londoni hírszolgálat rangooni jelentése is megerősíti azt a hírt, hogy *az angolok visszavonultak a Bilin folyón túlra és új állásokat foglaltak el.* A londoni *Times* megállapítja, hogy

Rangoon fenyegetése nyomasztóvá vált.

Az angol fővárosban minden pillanatban várják a támadást Rangoon ellen, talán még a jávai támadást megelőzően. A japán csapatok támadása Rangoontól nyolcvan kilométerre keletre szakadatlanul tart. *(MTI)*

Japán hadihajók érkeztek a szumatrai Palembangba

Tokió, február 19

Szingapuri jelentések szerint

a szumatrai Palembang kikötőjébe már megérkeztek az első japán hadihajók.

A jelentések szerint *ejtőernyős csapatok szállták meg Palembangot és környékét* és rögtön utána japán hadihajók hajóztak fel a Mosei folyón. Ezek a hajók most már Palembang kikötőjében tartózkodnak.

A *Messaggero* sanghái jelentése szerint **a szumatrai Palembangból visszavonult ellenséges csapatok felrobbantották a palembangi kőolajvezetéket.**

A csapatok a dzsungelen keresztül menekülnek a Jávával szemben fekvő partvidék felé.

A japán katonai szóvivő kijelentette,

a japánok elismerik, hogy Jáva szigetét jól meg lehet védeni

és a szigetet becslések szerint százezer jól felfegyverzett és jól kiképzett katona védi.

Nanking, február 19.

(Stefani.) **Sunzoku tábornok, a kínai japán haderő főparancsnoka, felhívta a csungkingi kormányt, hogy tekintettel a súlyos veszedelemre, amelyben a burmai út Szingapur összeomlása után forog, hagyjon fel a céltalan további ellenállással.** *(MTI)*

Szingapur szigetét a szárazfölddel összekötő töltéshidat a japán műszaki katonák helyreállították, úgyhogy *újból megindulhat a vasúti forgalom Szingapur és a maláji szövetséges államok között.* Az első vonatok már közlekednek is.

India brit főparancsnoka Szingapur fegyverletételével kapcsolatban kijelentette,

valószínűtlen, hogy bármilyen zárt egység elmenekült.

Hangsúlyozta még, fel kell készülni arra, hogy az angol hajózás ellen támadásra kerül a sor, továbbá arra is, hogy *India ellen légi támadásokat intéznek és a tenger felől lövik.* A londoni *Daily Express* batáviai jelentése szerint ott az a vélemény, hogy

legfeljebb három-négyezer angol katonának sikerült elmenekülnie Szingapurból.

Szerdán a katonai közigazgatás Malaya egész területén megkezdte működését. (MTI)

Megkezdődött a riomi pör tárgyalása

Párizs, február 19.

(Német Távirati Iroda.) Csütörtökön délben kezdődött a rioni pör, amelynek hivatalos elnevezése „a vereségért felelősek pöre". A hat vádlott közül csak öt van Franciaországban. Pierre Cot, volt légügyi miniszter ugyanis — mint ismeretes —, az Egyesült Államokba menekült. Reynaud, a harmadik köztársaság utolsó miniszterelnöke és Mandel, az akkori belügyminiszter csak mint tanuk szerepelnek. Reynaud és Mandel elleni vádat külön tárgyalják. Reynaudot közjavak elsikkasztásával, Mandelt pedig megvesztegetéssel és a francia valuta ellen elkövetett üzérkedéssel vádolják. A rioni legfelsőbb törvényszék elnöke Caous, a vádat pedig Cassagneau főügyész képviseli. A pört a következő héten kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken tárgyalják. A tárgyalás február 25-én tanukihallgatással kezdődik. (MTI)

Szerbia mezőgazdasági átszervezése

Ujvidékről jelentik: A tegnapi szerb hivatalos lap törvényt hoz, amely felhatalmazza a miniszterelnököt, hogy *Szerbia mezőgazdaságának emelése, illetve a többtermelés biztosítása érdekében törvényerejű rendeleteket adhasson ki.* Ezeket a kiadandó rendeleteket a hatóságoknak pontosan be kell tartaniok, mert ellenkező esetben szigorú megtorlás indul meg ellenük.

Téli szállást építenek a német katonák

Kölcsönös felderitő tevékenység Északafrikában

Róma, február 19

(Stefani.) **Az olasz főhadiszállás 628. közleménye:**

Mechilitől keletre ellenséges gépesített járőrök támadásait vertük vissza. A kedvezőtlen légköri viszonyok jelentékenyen akadályozták a légi tevékenységet.

Egyik felderitő repülőgépünk, amelyet a Földközi-tenger keleti részén két ellenséges vadászgép támadott meg, egyiküket lelőtte, majd — sérülten bár — sikeresen visszatért támaszpontjára. A másik Wellington-mintájú ellenséges repülőgépet a Földközi-tenger középső részén német vadászgépek pusztították el légi harcban. Egy angol repülőgép a szirakuzai Isola della Corrente közelében a tengerbe zuhant. Négyfőnyi legénysége, köztük egy tiszt, fogságba esett. *(MTI)*

Berlin, február 19

(Német Távirati Iroda.) **Észak-Afrikában kölcsönös felderitő tevékenység.**

Az Angila körüli vizeken harci repülőgépek nappali támadás során bombatalálattal megrongáltak egy nagyobb kereskedelmi hajót és elsüllyesztettek egy angol őrhajót. A haditengerészet biztosító járművei a norvég partok előtt elsüllyesztettek egy ellenséges tengeralattjárót.

Angol repülőgépeket, amelyek az elmult éjjelen berepültek a Német öböl fölé, a légelhárító ágyúk tüzelése visszafordulásra kényszerített. A haditengerészeti tűzérség egy elenséges bombázót lelőtt. *(MTI)*

A németek sok szovjet támadást elháritottak és nagyobb erőket bekeritettek

Berlin, február 19.

A Führer főhadiszállásáról jelentik a Német Távirati Irodának:

A véderő főparancsnoksága közli:

A keleti harctéren az ellenség sok támadását elhárították. A középső arcvonalszakaszon az ellenség újabb nagyobb erőit bekeritettük. Ezeket kétségbeesett kísérleteik ellenére a legszűkebb térre szoritottuk össze. Megsemmisítésük folyamatban van. A szovjet szerdán 44 repülőgépet vesztett, míg német részről csak egy gép veszett el. *(MTI)*

Harcok bekeritett szovjet csapatokkal

Berlin, február 19.

(Német Távirati Iroda) Egy bolsevista harcicsoportnak a keleti harctér középső szakaszán a szerdai német hadijelentésben jelentett megsemmisítésén kívül

folyamatban van más bolsevista kötelékek bekerítése és megsemmisítése is.

Február 16-án a középső arcvonalszakaszon *szükebbre vonták a gyűrűt azok körül a bolsevista erők körül,* amelyeket több nappal ezelőtt bekerítettek.

A bekerített bolsevisták kétségbeesett ellenállását leverték és súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek.

Ezekkel a harcokkal egyidejüleg a keleti harctér középső részének más csapatai *sikeresen visszaverték nagyobb bolsevista erők részben harckocsik, tüzérség és harci-repülőgépek támogatásával végrehajtott támadásait.*

A harctér egyetlen helyén az ellenség február 16-án összesen 13 előretörést kísérelt meg, de nem tudott behatolni a német állásokba.

Valamennyi támadás már a német vonalak előtt a gyalogság és a tüzérség hatásos elhárító tüzében összeomlott és a bolsevisták súlyos veszteségeket szenvedtek. A német légi haderő harcirepülőgépei kedden sikeresen beavatkoztak a földön folyó harcokba és

mindenfajta nagyságú bombákkal árasztottak el támadásrakészülő ellenséges csapatokat,

tüzérségi csapatokat és gyalogsági hadoszlopokat. A keleti harctér középső részén pontosan a célba hulló bombákkal megint teljesen megsemmisítettük 89 fogatolt szánt, 94 tehergépkocsit, több légelhárító-ágyút, háro mpáncélos harckocsit, 183 különböző járművet és öt mozdonyt.

A keleti harctér északi részén német gyalogosok egy helyi előretörés során

elfoglalták a bolsevistáktól megszállt egyik helységet

és a megszállókat teljesen felőrölték. **A foglyok valamennyien a 245. számú különleges** szovjetalakulat tagjai. *Ez az alakulat kizárólag fegyencekből áll. (MTI)*

Vigyázat!

A Darmol hashajtót utánozzák. Ügyeljen, mert minden tablettán a „DARMOL" szónak és T alaku bevágásnak kell lenni. Kimondottan eredeti csomagolásban kérje.

DARMOL

Pártértekezletet tartott a megnagyobbodott Erdélyi Párt

Mint a *Kis Ujság* megirta, az Erdélyi Párt legutóbb behívás útján *tizenkét új országgyülési képviselővel gyarapodott.* Az idevonatkozó miniszterelnöki indítvány benyujtása óta az Erdélyi Párt szerdán tartotta első pártértekezletét, amelyen elsőízben *megjelentek az újonnan behivott erdélyi képviselők is.* Az ülésen résztvett báró *Bánffy* Dániel földmívelésügyi miniszter, akit a párt képviselőtagjai nagy szeretettel vettek körül.

A párt elnöki tanácsának és országgyülési képviselői csoportjának szerdai együttes ülésén gróf *Teleki* Béla pártelnök elnökölt. Örömmel állapította meg, hogy az Erdélyi Párt képviselőinek létszáma a tizenkét, most behivott képviselővel negyvenháromra emelkedett s így *az Erdélyi Párt a képviselőház második legnagyobb pártja lett.*

A behivottak nevében *Szabó* János szólalt fel és hangsúlyozta, hogy a behivottakkal a *nemzeti alapra helyezkedett erdélyi munkásság és a kisiparosság is két-két képviselőt kapott a parlamentben.*

A pártértekezleten báró *Bánffy* Dániel földmívelésügyi miniszter is felszólalt és a maga részéről üdvözölte a behivott új képviselőket.

Nemzetvédelmi kereszttel kitüntetett szövetkezeti vezető

A *bedőházi Hangya Szövetkezet* vezetősége a szövetkezetnek új székházába költözése alkalmával rendezett díszgyülés keretében, meleg ünneplésben részesitette *Egressy* György gör. kat. espereslelkészt, a szövetkezet ügyvezető elnökét abból az alkalomból, hogy a nemzetvédelmi kereszt adományozásában részesült.

A cseh megszállás alatt ő volt az, aki a magyarbarát Rothermere lord titkára előtt a kárpátaljai ifjú papság véleményét és érzelmét ismertetve rámutatott arra, hogy *Kárpátalja lakosságának boldogulása csak Magyarország keretében képzelhető el.* Ő volt az, aki az első bécsi döntést követő napon az ungvári *Duchnovics* kultúrházban tartott orosz nemzeti tanács népgyülésén kijelentette, hogy *a lecsatolt területek nélkül Kárpátalja nem életképes és éppen ezért Kárpátalja többi részeinek is Magyarországhoz való csatolását inditványozta.*

A magyar csapatok bevonulása alkalmával 1939 március 15-én, mint a helybeli nemzetőrség parancsnoka, a községben fenntartotta a rendet, embereivel lefegyverezte az odamenekült sziccseket és ártalmatlanná tett négy géppuskafészket.

Mint a bedőházai Hangya Szövetkezet ügyvezető elnöke hazafias kötelességének tudatában a szövetkezet eredményes vezetésével tovább küzd nemzetünk szebb és boldogabb jövőjéért.

Gondatlanságból elkövetett emberölés miatt. Csikszeredáról jelenti a Kis Ujság tudósítója: Mult év októberében Fábián Károly tusnádfürdői villanyszerelőinas össze akart kötni egy elszakadt utcai vezetéket s közben a villamosáram agyonsujtotta. A csikszeredai ügyészség vádat emelt Hamesz János üzemtulajdonos és Molnár János üzemvezető ellen. A most megtartott főtárgyalás során vádlottak tagadták a terhükre irt bűncselekményt. Szerintük a gyermek véletlenül, vagy szándékosan, de mindenképpen parancs nélkül fogta meg, vagy akarta összekötni a drótot. A halálosvégü szerencsétlenségért őket semmiféle felelősség nem terheli. Bizonyitási eljárás során megállapította a törvényszék, hogy sem a tulajdonosnak, sem az üzletvezetőnek nincs megfelelő szakképzettsége a villanyszerelés terén s így az inasok úgy dolgoztak, ahogy akartak s ahogy tudtak, holott szakértői vélemény szerint inast sem tarthatott volna az üzem, ha tanulásukat nem tudta biztosítani. A törvényszék ítéletében gondatlanságból elkövetett emberölés vétségében találta bünösnek a vádlottakat, amiért — enyhitő körülmények figyelembevételével — 3—3 hónapi fogházra itélte. Az itélet nem jogerős.

NAPI KISLEXIKON

Karibi tenger. Délamerika, Középamerika és a Nagyantillák között elterülő tengerrész neve.

Martinique. A Kisantillák egyik szigete, 987 négyzetkilométernyi területen 240.000 lakos él. Jelentős kivitele van rumból, kakaoból, cukornádból és kávéból. Fővárosa Fort De France.

Aruba. A Kisantillák szigetcsoportjához tartozó sziget, közel Délamerikához.

Port Darwin. Város Északausztráliában. Megerősített tengerészeti és légitámaszpont.

Gaspar-szoros. Tengerszoros, Batáviától [illegible]nakra.

Batán félsziget. Félsziget a Fülöp-szigeteken, Manila közelében.

Mi ujság vidéken?

NYÁRÁDSZEREDA. A községben tejtanfolyam kezdődött meg. Az egyhétig tartó oktatáson 114-en vesznek részt.

UJVIDÉK. A város közellátási hivatala a tejellátást biztosította. Nehezebb a takarmánynak megszerzése, mert az időjárási viszonyok miatt zökkenők jelentkeznek. A burgonyahiányon úgy segítettek, hogy a környező községekben 40 vagonnal vásároltak.

SEPSISZENTGYÖRGY. Még a tavasszal megkezdik a Székely Nemzeti Múzeum épületének kibővítését.

NIKLA. Tomisa Istvánné 65 éves asszony az ágyban betegen feküdt. Közben a háznak a kéménye ledőlt, átszakította a háztetőt és az asszonyra esett. Tomisánénak mindkét lábát eltörte. Kórházba szállították.

BÉKÉSCSABA. Hornyák Mária 15 éves háztartási alkalmazott a padláslépcsőről lezuhant. Sérülésével kórházba szállították.

PERECSENY. Ackermann Áron 33 éves mészáros sértő kifejezést használt a magyar honvédségre és emiatt internálták. Ettől függetlenül az eljárás megindult ellene.

MUNKÁCS. Hönig Jenő 30 éves férfit a rendőrség tettenérte fajgyalázáson és letartóztatta.

CSORNA. Egy négytagból álló kolduló cigánytársaság betért Czirder István lakóshoz kéregetni. Egy óvatlan pillanatban nagyobbmennyiségű élelmiszert elloptak. A csendőrség rövid nyomozás után elfogta őket és az eljárás megindult ellenük.

MEZŐBÁND. Daka Sándor gyógyíthatatlan betegsége feletti elkeseredésében lakásában felakasztotta magát. Mire rátaláltak, már halott volt.

SZEGVÁR. Borbély Gáspárné 88 éves asszony beleesett a tanyaudvaron lévő hóba, mire rátaláltak, már alig volt benne élet. Beszállították a szegedi klinikára, ahol anélkül, hogy eszméletét visszanyerte volna, meghalt. A vizsgálat megindult.

TISZAFÖLDVÁR. A moziban vetítés közben kigyulladt a filmszalag és Nagy Mihály villanyszerelő és Erdei Mihály súlyos égési sebeket szenvedett. Mindkettőjüket kórházba szállították.

KASSA. Az egyik takaréktűzhelygyárban három munkás faszéngáz-motorral dolgozott, közben gázmérgezést szenvedtek. Súlyos állapotban szállították be őket a kórházba. Egyikük, Huszárcsik István tanulót csak hosszas élesztgetési kísérletek és injekció után tudták eszméletre téríteni.

PÉCS. Havasi Marika két és féléves kisleány egy óvatlan pillanatban magára rántott egy fazék forró vizet. A mentők súlyos égési sebeivel kórházba szállították.

PÉCS. Winkler Gyula kereskedő bejelentette a rendőrségen, hogy üzletéből ismeretlen tettes nagyobbértékű férfiszövetet ellopott. A nyomozás megindult.

LASKÓ. Krompacs József uradalmi munkás ittas állapotban tartott hazafelé. Útközben a nagy szélviharban kimerült és leült az árok szélére, ahol elaludt. Alvás közben megfagyott.

PÉCS. Rack József 68 éves szabómester betegsége feletti elkeseredésében felakasztotta magát. Mire rátaláltak, már halott volt.

MAROSVÁSÁRHELY. A főosvosi hivatalban hat hastifuszos esetet jelentettek be. A főorvos intézkedett a veszélyeztetett városrészek lakóinak védőoltásáról.

SOPRON. Palovich Zsuzsa síezés közben oly szerencsétlenül esett el, hogy a lába eltörött. Kórházba szállították.

NYIREGYHÁZA. Jancsurák András a törvényszék 8 hónapi börtönre ítélte több betöréses lopás miatt. Az ítélet jogerős.

DEMECSER. Illés András éjnek idején bemászott Bötykös Pál vendéglőjébe és a fiókból kilopott 60 pengőt. Ezért jogerősen 3 hónapi fogházat kapott.

PÉCS. Iván Pál 32 éves kereskedőt három ittas férfi megtámadta és összeverte. A rendőrség rövid nyomozás után megállapította a támadók személyazonosságát és az eljárást megindította ellenük.

KISKŐSZEG. Varga Borbála, özvegy Bognár Sándorné és Foki Sándor bejelentették a csendőrségen, hogy a szeszfőzdéből ismeretlen tettesek ellopták többszáz pengő értékű pálinkájukat. A nyomozás megindult.

PÉCS. A rendőrségre érkezett bejelentés szerint Sztahora János 55 éves hajcsár megfagyott. A vizsgálat folyik.

PÉCS. A rendőrségre érkezett bejelentés szerint Sztahora János 55 éves hajcsár megfagyott. A vizsgálat folyik.

BARCS. A postahivatal egy jól sikerült hamis ötpengőst szolgáltatott be a nyomozó hatóságoknak. A nyomozás megindult.

KECSKEMÉT. Németh József 27 éves napszámost két ismeretlen ember megtámadta és úgy elverték, hogy eszméletlenül terült el a földön. Az egyik őrszolgálatos rendőr talált rá az eszméletlen emberre és bevitte a kórházba.

MAROSVÁSÁRHELY. Megírtuk, hogy az ügyészség letartóztatta árdrágításért Molnár Ferenc fűszerkereskedőt. Most, mint a nyomozás során megállapították, Molnár nem csak az árakat emelte önkényesen, hanem meghamisította a fűszereket is. Így paprika helyett téglaport adott el.

BAJMOK. A községi németség körében a szovjet elleni harcra eddig 186-an jelentkeztek.

SZABADKA. A közellátási hivatal megállapítása szerint a város hús- és zsírkészlete két évre elegendő.

BEREMEND. A község határában megfagyva találták Balogh Anna 40 éves cigányasszonyt. Miután bűncselekmény nem történt, az ügyészség kiadta a temetési engedélyt.

A japán csapatok segítségét kérték Budapestről a csendesóceáni szigeteken működő magyar misszióssnővér számára

Tizennégy éve él a Bismarck-szigeteken Molnár Mária

A csendesóceáni *japán-angol* háborút önmagában, stratégiai érdekessége miatt is, minden ujságolvasó nagy érdeklődéssel kíséri. Budapesti egyházi körökben pedig különös izgalommal tárgyalnak arról, hogy éppen a veszélyeztetett *Uj-Guinea* szigetcsoportban, a *Bismarck*-ról elnevezett kis szigeteken él egy magyar hittérítő, *Molnár* Mária.

Tizennégy éve végzi itt áldásos missziói munkáját és a református egyház kötelékébe tereli a pápuákat.

A budapesti Calvin-téren működő *Külmissziói Szövetség* most is változatlanul tartja vele *az állandó kapcsolatot*. Minden igaz magyart és minden igaz lelket mélyen meghat az a tény, hogy e vallásos szervezet a nemzetközi háborús viszonylatokon messze túlemelkedve, *ebben a világégésben is módot talál hívei biztonságára*. A budapesti japán követségen és a magyar külügyminisztériumon át máris megtették a lépéseket arra vonatkozóan, hogy *Molnár Mária személyével a hadviselésen felülemelkedő magatartást tanusitson az a japán tábornok, aki a magyar hittérítőnő szigetét elfoglalja. Isten és az ember, vallás és lélek* fennköltkapcsolatát e pillanatban is tudja ápolni az egyház világfenntartó ereje. Éppen ezért felkerestük a Calvin-téren a *Külmissziói Szövetséget*, ahol a következő érdekes felvilágositást kaptuk *Major* Lászlótól, aki a szervezet organizációs gondjait végzi:

Pituli község

— Szívvel-lélekkel együtt vagyunk ebben a válságos pillanatban is *Molnár* Máriával, akit *tizennégy évvel ezelőtt küldött ki a Magyar Református Külmissziói Szövetség a Csendes-óceán világába, hogy ott a pogány bennszülöttek között missziós munkát végezzen*. Piciny szigete *Uj-Guineától* északra terül el, a *Bismarck-szigetcsoport* folytatásába tartozó *Admiralitás-tömbben*.

A kis szigetek itt úgyszólván karhossztávolságra vannak egymástól s Molnár Mária az egyik pápua falutól a másikig esőnakkal utazik át.

Ez a kis primitív település a *„Pituli"* nevet viseli. Csodálatos lelki biztonsággal találja meg a helyét közöttük ez az áldásos életű misszionáriusnő, aki *már a világháborúban nagy nevet és dicsőséget szerzett azzal, hogy kint a fronton a legveszélyesebb területeken ápolónőként is működött*. Tehát a pápuáknak a lelkük mellett *testüket is ápolja*. A bennszülöttek úgynevezett eredeti vallási élete annyira fejletlen és olyan kezdetleges, hogy megtérítést az ő érintetlen lelkük aligha igényel, hiszen számukra a keresztnyénség nem *egy* új vallás, hanem *a* vallás.

— Hogy illeszkedett bele törzsi életükbe?

— Ez nem volt nehéz, mert hihetetlenül odaadó lélekkel első pillanatban magához vonzotta a pápuákat.

Munkássága kitünő eredménye, hogy évente hatvan pápuával gazdagítja a keersztyénséget, tehát eddigi működése keresztyénséget, tehát eddigi működése

Már háztartása is volt az első időkben és két ember áll segítségére, az első két megtért, akiknek pápua neve: *Lomon* és *Pehu* volt s a keresztségben *József* és *András* nevet nyerték. *Mi, magyarok segítettünk hangya- és szúnyogmentes házat építeni a hittérítés feladatához* és

hat évvel ezelőtt a Calvin-téri református egyház magyar érceből és magyar ércöntőben készült harangot ajándékozott a pituli református egyháznak, — olyan harangot, amely lélekből lelkedzett stílusával pontosan beillenék a karcagi, mezőtúri, avagy debreceni toronyba.

Molnár Mária *jól beszéli a pápua nyelvet*, ezt másfél év alatt nyugodtan megtanulhatta annál inkább, mert *szókincsük kicsi*, fogalmaik rendkívül szűkek és körülírással fejezik ki leggyakrabban mondanivalóikat. Főleg a *gyógyszerek* kifejezése nehéz. Különben a legközelebbi gyógyszertár *ötszáz kilométerre* esik *Pitulitól: Rabaulnak* hívják és olyan távol esik tőlük, mint *Budapesttől Fiume*.

— *Európai értelemben is elfogadható Molnár Mária lakása?*

— Csendesóceáni viszonylatban nyugodtan nevezhetnénk *összkomfortos lakásnak*: teteje *pálmalevél*, oldala *pálmalevél*, de *pálmalevél* maga az ágya is. Tulajdonképp **maga a nép *még a kőkorszakban él*, kovaaranyat még lehet bányászni, de ott az ebek faja már kihalóban, egyre kevesebb, szóval, ami utánuk marada pápua árnyékvilágban, azt becsülik legtöbbre.**

De még itt is finom értékkülönbséget tesznek. Mert ne gondoljuk, hogy az egész kutyafogsort valutarangra lehet emelni. No, nem, mert akkor esetleg még infláció fenyegetné őket.

— Pontosan *csak a két éles metszőfogat számítják pénznek s ezekből hatot finom iparművészeti ízléssel — ez a legfejlettebb kultúrérzék őbennük! — gyöngyök közé fonnak*. Számrendszerük *hatos*, szóval, ami nálunk tizenkettő, ott csak kettő. A felnőtt kutyafog a forintjuk, a nagyobb pénzegységük, de az egy-két hetes fiókák ittmaradt foga már csak apróbb *váltópénznek* számít: *pápua filyingnek*. Amit belőlük küldött *Molnár* Mária, mondhatom, nagyon nagy műgonddal készült pénznem! Az utolsó években azonban még ezt is kezdi már kiszorítani az angol font, mint az Molnár Máriától tudjuk, hiszen a hajókaravánok vásárain szívesebben fogadják el az eladók az angol, mint a helybeli vicinális pápua-valutát!

Molnár Mária lelkes missziói munkáját azért természetesen nemzetközi valutával intézi a *Magyar Református Külmissziót Szövetség*, még pedig *Svájcon* át, a *Nemzeti Bank* segítségével és azokból az összegecskékből és magyar pengőkből, amelyeket *Karcag, Mezőtúr* és a kerek nagy *magyar Alföld* önkéntesen ad össze a csendesóceáni keresztyén misszióra!

Erdős Jenő

Kutyafog a pápua aranyvaluta

— Mivel fizetnek a pápuák?

— Hát az ő fizetési eszközeik egészen primitívek: a pápua valuta egyszerűen *kutyafog!* Meg is mondom, hogy miért éppen ezt használják fizetési eszközül. Ugyanazért, amiért mi az aranyat választottuk. *Valutának, csereeszköznek* mindig az a legcélszerűbb, amiből *a legkevesebb van*.

Már pedig a pápuáknál még ritkább a kutyafog, mint nálunk az arany, mert

Fokozottabb hitelellátásban részesülnek a visszatért erdélyi és délvidéki kisiparosok és kiskereskedők

Hosszabb idő óta tárgyalások folytak az illetékes tényezők között *a fedezetnélküli kisipari és kiskereskedői kölcsön eddigi összegeinek lényeges felemeléséről*. A tárgyalások annyiban eredményre vezettek, hogy *sikerült e célra nagyobb összeget biztositani*. Az eredmény azonban inkább csak *általánosságban javítja* az eddigi helyzetet. A végső megállapítás szerint

a rendekezésre álló hitelösszegnek jelentős részét az anyaországhoz visszatért erdélyi és délvidéki kisiparosok és kiskereskedők megnövekedett hitelszükségletének kielégítésére kell fordítani.

Ilyenformán lehetetlenné vált annak a tervnek keresztülvitele, hogy a *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara* területén levő kisiparosok és kiskereskedők eddigi hitelellátásának összegét is emeljék. Ezen a területen tehát egyelőre csak *a tavalyi arányokban* részesülhetnek a fedezetnélküli hitelellátás előnyében az érdekelt kisiparosok és kiskereskedők. Miután

a visszafizetés aránya az elmult évben lényegesen javult,

ez a körülmény nagymértékben *megkönnyíti a hitelellátás helyzetét* és lehetővé teszi, hogy a főváros területén az eddigi arányban, *hetenként legalább 50—60.000 pengő összegű új kölcsön kiutalásra* az erre igényt tartó kisiparosok és kiskereskedők között. A kölcsönigénylések aránytalan növelése — mondják illetékes helyen — amúgy sem volna teljesen indokolt, mert hiszen tudvalevő, hogy a visszatért területek kisiparosainak és kiskereskedőinek megsegítése ma minden mást megelőző sürgős feladat.

Séta a feltalálók arcképcsarnokában

Magyar ember találta fel a szedőgépet, automobilt, légcsavart és az ejtőernyőt

Érdekes kiadványt adott közre a *Magyar Eszperantó Szövetség feltalálószakosztálya*. Egész kis történelmi arcképcsarnokot állított össze a technikai fejlődés hazai úttöröiből s ezt egy tetszetős falinaptár formájában küldte el az érdeklődőknek.

A közölt arcképek legtöbbjét jól ismerik városon, falun, senkinek nem kell magyarázni, ki volt *Kempelen* Farkas, *Irányi* János, *Puskás* Tivadar vagy *Kandó* Kálmán.

Van azonban egész sereg név, amely alig ismerős. Ki hallott róla, hogy *Verantius Faustus* (1551—1617) *csanádi püspök ismertette meg Európát a lánchíd-szerkezettel s ugyanő szerkesztette az első ejtőernyőt?* Segner András János (1704—1777) a híres Segner-kerék feltalálója szintén magyar ember volt. A légpuskát Nemetz József XVIII. században élt feltaláló szerkesztette. Érdeklődéssel állunk meg *Kőszegi* Károly (1783—1848) képe előtt, aki *a mai gázálarc ősének* volt megteremtője.

A nyomdák szaktörténete is megemlékezik arról, hogy elsőnek *Kliegl* József foglalkozott *betűszedőgép* szerkesztésével. S ma, amikor minden üzemben látjuk a *hóekéket*, gondolnunk kell rá, hogy ezt is magyar ember: *Wodetzky* József tervezte, akinek szabadalmát az osztrák államvasutak műszaki vezetői minden kártalanítás nélkül eltulajdonították. *Preysz* Mór a ma pasztőrözés néven ismert eljárást már jóval Pasteur fellépése előtt ismerte és alkalmazta.

Szerepel a névsorban *Wessely* György neve, aki már a Benz-motorok megjelenése előtt *automobilt szerkesztett*, látjuk a Bláthy—Zipernovszky—Déri hármast, a transzformátor feltalálóit.

Egy ilyen rövid séta a magyar feltalálók arcképcsarnokában meggyőzően bizonyítja, hogy a szellemi teljesítmények rangsorában is, de a technikai fejlődés úttöröi közt is, mindig vezető helyen álltak a magyarok.

Ha nincs postabefizetési lapja

Kaphat bármely postahivatalnál, írja rá számlaszámunkat **7149** és a számlatulajdonos nevét: **KIS UJSÁG** kiadóhivatala, **Budapest.**

Huszonöt kommunista a pécsi törvényszék előtt. Pécsről jelenti tudósítónk: Mult év júliusában nagyszabású kommunista szervezkedésnek jöttek nyomára a hatóságok a délbaranyai Kiskőszeg községben, ahol nagymennyiségű röpcédulát szórtak szét ismeretlen tettesek. A nyomozás megállapította, hogy a szervezkedés központjában Kiss Ernő kárpitossegéd áll, akit a szegedi törvényszék rögtönítélő bírósága közben már halálra is ítélt s az ítéletet rajta mult év október 3-án végre is hajtották. Mivel kiderült, hogy Kiss Ernő mellett Gombárovits István 45 éves darázsi földmíves, valamnit özvegye, Kis Ernőné és Munkás István 41 éves vörösmarti földmíves is tevékeny részt vett a sejtszervezésben, az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló büntett miatt megindult az eljárás. Ugyanakkor perbe fogtak még huszonkét, vörösmarti vagy környékbeli gazdát is. A pécsi törvényszék ötöstanácsa megkezdte a monstre bűnper tárgyalását, de arra való tekintettel, hogy Kiss Ernő elítéltetésének iratai és a nyomozást végző hivatalos személyek tanukihallgatása elengedhetetlen az érdembeli ítélethez, mert a vádlottak tagadtak, elnapolta a főtárgyalást.

Dániában 100.000 lakosból évente 54 hal meg gümőkórban, Magyarországon 140. Nem az éghajlati viszonyok, hanem az egészségügyi kultúra tud gátat vetni a gümőkór pusztításának.

Kenyeleu Farkas

Lásd

Buvár 1938.

690. l.

46./

Kapossy Já
8 K, 30 L,
Kapossy Já
pitészei M
8 o, 0 K,
Kapossy Já
palotájáná
Értesitő./
Kapossy Já
8 o, 0 K,
Kapossy Já
Székesfehé
4 o, 0 K,
Kapossy Já
/Kny. Arch
Budapest,
Kapossy Já
helyzete.
12 L, Buda
Kapossy Já

Kempelen Farkas

l.

A Pesti Városháza

1938. 8. 11. l–

Lap

net legnagyobb háborúi..... 646
deni ütközet..... 660
áni csata 1870 szeptember 1. 678
ostroma 1870—71-ben. *König*
gy ..... 742—758
nzollernek. Szilveszter..... 759
sztók. *Takáts* Sándor..... 838
szimpatiák. Az Ugron Gábor-
székely puccs»..... 854
fejérvárról. *Marczali* Henrik.. 926

ai táj- és néprajzok, közintézetek, népszokások, műtárgyak.

yák muzeum új otthona (ké-
el). *Szokolay* Kornél..... 10
zázadi franczia mesterek fest-
ei egy magyar gyüjtemény-

7. Természettudomány, ipar, kereskedelem és rokon.

Lap

Kábelfektetés a Balatonon (képekkel) 12
Az iparművészeti muzeum szőnyeg-
kiállítása (képekkel). *Radisics* Jenő 84
Készül az új Lánczhíd (képekkel).
Paál Jób 127
Magyar lánczhidak és hídtervek (ké-
pekkel). *Zuboly* 206
A hegedű (képekkel). *Polgár* Géza... 208
Hódmezővásárhelyi cserepek (képek-
kel). *Márkus* László..... 316
A hegyaljai állami közpincze (képek-
kel)..... 336
S. O. S. (képekkel)..... 471
Az alagi csikó-árverés (képekkel)... 474
A kecskeméti baraczkvásár (képekkel)
Paál Jób..... 588

Kempelen Farkas

wod

Károly János
Fejér vármegye
története. V.k
Székesfejérvár 1904
74, 75. l.

Lásd

Szimmeit

24 Kr

Ein Band (II) als Muster
Band von 1883 als Muster.
Band v. 1872 als Muster.
Band d Ausstellg v. 1873 als Muster
Bd 6te Band als Muster.
Band V Band als Muster

Band d. 1ten Abth. als Muster

16 M. 15 Kr.

Dachroden

Kenyelen Farkas

írd

Kenyelen Béla:

Kenyelen Farkas

Természettudományi

Körlöny. 1904.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Kempelen Farkas

erőd

Szily Kálmán

Magyar természettudosok szász évvel czelőtt

Természettudományi

Közlöny

1888. évf.

[illegible] Bautista [illegible]

Mocalaros

Kempelen Farkas

irod

Tóth Béla: Mende-
mondák. Bp. 1896.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Kompelen Farkas

Lód

Magyar Hírmondó.

1782. évf

718. l. 719. l.

U.o. 1784. 301. l.

Kempelen Farkas

1734 – 1804

irod

Hankó Vilmos dr

Régi magyar tudósok és feltalálók.
Bp. é. n. (Magyar Könyvtár 439. n.)
32 – 38. l

MAGYAR KIRÁLYSÁG
MAGYAR KIRÁLYSÁG
MAGYAR KIRÁLYSÁG

Kempelen Farkas

wód
z
Lósy Schmidt Ede:
A technikatörténet
tudományos művelésé-
nek alaphellékei

MMÉKÖZI

1939. 31. l.

kéletesen előkészítsük. Megígérjük nektek, testvéreinknek, hogy — ha ti is ugy akarjátok — három hónap alatt diadalra visszük közös ügyünket. Jertek el hozzánk, hadd testvéresüljön az egész vidéki sajtó az első igazi ujságiró-gyülésen.

Magyaros barátsággal várunk benneteket, jertek, legyünk egyek az alkotásban, hogy majdan egyek lehessünk az alkotás gazdag gyümölcseinek élvezésében. Az Isten hozzon benneteket közénk!

R. I.

A miskolci végitélet.

A hivatásos vidéki hirlapirók szervezkedésének ügye a forradalom gyorsaságával halad előre. Valóságos lángfolyam öntötte el az egész vidéki sajtót és mindenkiben fölébred a büszke öntudat és tetterő, aki céhbeli ujságirónak érzi magát. Nagy köszönettel tartozunk ezért a miskolci törvénykezésnek és mindazoknak, akik mozgalmunk megindulását rémlátó előitélettel fogadták és félreértésen alapuló ellenvetéseikkel, egy-egy előkelő kézlegyintéssel leinthetni vélték a hirlapirók testületi érzését és szociális érdekeit.

Hogy a hirlapirók mozgalmának jogossága és szükséges volta még szembeszökőbb legyen és a testületi együttérzés minden kartársunkat közénk ragadja, aki vérbeli ujságirónak érzi magát, a miskolci közgyülésen megjelent kartársak egyikétől részletes tudósitást szereztünk a miskolci vértörvényszék hirhedt főtárgyalásáról, ahol a szociális szer-

Kempelen Farkas

régebben létezült

A budai Duna-vízmüvet fenti vezetése és tervei szerint 1778-ban épisettek át.

D'ouvenou Roland:

A Székesfővárosi Vízmüvek 75. éve

MMÉEKözl 1944. 55. l.

Kempelen Farkas

arcképe Fügerstöl
1791. Repr.

Domanovszky Sándor
Magyar művelődéstört.
V. k. Bp. é. n. 419. l.
676 l.

Sakkozó gépének
képe 1789
Repr. u. o. 420,
676. l.

Kempelen Farkas

Lind okv.

Forum. 1934. 109. c

ier erschienen in gleicher Ausstattung:

BAMBERGER DOM
D SEINE BILDWERKE

nen von W. Hege / Beschrieben von W. Pinder
Text mit 56 Textbildern und 95 Tafeln

Kempelen Farkas

Thieme Becker

XX. 141. l.

(Lyka)

EUROPA
FILM-KÖNYV-LAPTERJESZTŐ ÉS KÖNYVKIADÓ RT.
Budapest, V., Visegrádi-u. 36.
Telefon: 493-947.

T.

~~Sipos László~~

hirlapbizományos

Vina a fonti cimre

Levél

~~Lajosmizse~~

Kempelen Farkas

2.

Tőlagos Pozsony

88. l.

Kempelen Farkas.

Vród
z

K. Thúry György dr.

Nyitra - Ponsony
közigazgatásilag egye-
löre egyesitett vármegyék. Bp. 1940. 98. l.

~~Öjkori bögre VII. 137~~

Kempelen Farkas

vrád

Clauder Ottóné dr.

A vaszinház története. Bp. 1941.

31. l. 32. l. 33, 34. l.

Scheer Jakab, ny. iskolaigazgató

X. 160.

latot módosította. Azt kívánják, hogy előbb Angliában próbapályát építsenek, amely legalább 3 *km* hosszúságú legyen. Ha azután itt az üzem megfelel, akkor határoznak a vasút sorsa fölött. A vállalkozók ebbe a feltételbe nem mentek be, mivel a 60 milliő *K* építési tóke összehozatala amúgy is nagy nehézségekbe került volna, Megjegyezzük, hogy Behr-féle rendszerű vasútat az 1897-ik évi brüsszeli kiállításon már kipróbálták és azon 135 *km* sebességet értek el. *B. E.*

A legújabb londoni csőalagút-vasút. Az első csőalagút-vasútat Londonban 1890-ben építették. Azóta, noha négy ujabb ilyen vasút épült, még mindig lehetetlen a londoni forgalmat kielégítően lebonyolítani úgy, hogy ma három újabb vasút épül és tizenhárom nak építésére kértek engedélyt.

A legújabban megnyitott csőalagút-vasútat *Great Northern and City Railevay*-nak nevezték el és arra szolgál, hogy London északi kerületeit a Cityvel összekösse. Eddig omnibuszok bonyolították le ezt a forgalmat. Az új csőalagút az eddig üzemben levőkhöz képest uagy haladást mutat, mivel átmérője 3200 *mm* helyett 4440 *mm*. A vasút hosszúsága 6 *km*. A két végpont között 25 *m* magasságkülönbség van.

A vasút feneke az utcaszín alatt átlagosan 18 *m* mélyen van elhelyezve. A Cityben fekvő jelenlegi végállomás a *Moorgate Street*-en van, közvetetlenül a *City aud South London Railevay* hasonló nevű állomása mellett. Most építik a Bank of Englandig terjedő utolsó, mintegy 350 *m* hosszúságú részt, amelylyel az új földalatti vasút végállomása London szívéig fog érni.

A csőalagutat *Moir* rendszere szerint készitették, amely a *Greadhead*-rendszer javított alakja, amennyiben teljes biztosítékot nyujt arra, hogy az alagút mentén fekvő házak meg ne repedezzenek. Ennél a rendszernél ugyanis a csőnek csak a felső része készül acélból, míg az alsó félkör 38 *cm* vastag téglafal, amelyet három sor téglával falaznak. A tégla és az acélcső érintkező helyén öntött vaslemezek segélyével gondoskodnak arról, hogy a terhelés átvitele egyenletes legyen.

Az alagútban a felépítmény hossztalpfákra van fektetve és *fm*-kinti súlya 42 *kg*, ami a MÁV. Góliát-sínjeinek felel meg.

A motorkocsikba két 125 lóerejű mótor van beépítve. A mótorkocsik hosszúsága 15 *m*, szélessége 2·88 *m*, magassága 3·7 *m*. Három motor és három hasonló nagyságú pótkocsi alkot egy vonatot, úgy hogy egy vonattal 500 utast lehet szállítani. A legnagyobb menetsebesség 53 *km* óránkint.

A vasút áramfejlesztő telepe a *Regent-Canal* mellett van elhelyezve. 4 darab egyenkint 1250 lóerős *Cross*-féle kompound-kondenzációs gőzgép hajtja a közvetlenül kapcsolt Thomson-Houston-rendszerű egyenáramú dynamókat. Az eddigi tapasztalatok szerint a gőzgépek szénfogyasztása a telepen 1·8 *kg KW* óránkint. Az elektromosság előállítása amortizáció nélkül számítva *KW* óránkint 4·8 *f*-be kerül.

A vasút a megejtett leszámolás adatai szerint teljes felszereléssel együtt 50 millió *K*-ba került.

A vasút forgalma eddig legalább az eddigi eredmények szerint nem elégíti ki a várakozást, mivel az utasoknak előirányzott számát még nem érték el. Most a tarifák javításával kisérlik meg a kellő pénzügyi eredményeket elérni. *B. E.*

Az egyptomi vasutakról. Az egyptomi államvasutak hosszúsága 1901-ben 1964, 1902-ben 2048 *km* volt. Ezzel szemben a bevételek 1,222.261 font sterlingről 1,059.103 font sterlingre csökkentek és az üzemi koefficiens 45%-ról 51·7%-ra emelkedett. Oka ennek az Egyptomban 1902-ben dühöngött kolerajárvány és a rossz termés volt. Érdekes, hogy a vasútak szükségleteinek egyik beszerzési forrása Magyarország volt, ahonnan 9085 font sterling értékű anyag (leginkább kész teherkocsi) származott. Ausztriából 7207 font sterling értékű vasúti anyagot vittek Egyptomba.

Az egyptomi vasútakon 26 darab olyan négytengelyű kocsi jár, amelyeket a győri gyár szállított és kitűnően beváltak. A teherkocsik is 4 tengelyűek és 30 *t* raksúlyra vannak méretezve. A magyar gyárak 300 darab teherkocsit szállitottak. Az ismaila-portsaidi jelenleg keskenyvágányú vasutat most építik át szabványos nyomközűre. Egyptomban nagy elterjedtségnek örvendenek a személyszállításra is berendezett gazdasági vasútak. Három társulat tulajdonában összesen 813 *km* hosszúságú hálózat van.

A *Zeitschrift d. Vereines deutscher Eisenbahnverwaltungen* után.
B. E.

Ujabb módszer a sínvándorlás megakadályozására. Átalánosan ismert dolog a sínek vándorlása, ami többnyire kétvágányú pályákon a menet irányában, de gyakran egyvágányú pályákon is az erős esések, vagy a rendszeres erősebb forgalom irányában lép fel, még pedig vagy mind a két sínszálnál egyforma mértékben, vagy — különösen éles ivekben — a két sínszálnál különböző mértékben, sőt olykor ellentétes értelemben is. E jelenség okai manapság már nem ismeretlenek és nem csekély a száma a különböző módszereknek, a melyekkel ezt a pályafentartásra igen kellemetlen jelenséget megszüntetni törekedtek. A különböző módszerekből leszűrődött tapasztalat azt mutatja, hogy csak egy olyan módszer lehet jó a sínvándorlás megszüntetésére és csak az lehet minden tekintetben megfelelő, amely: 1. a síneket nem a hamarabb kirázódó ütközési talpfáknál, hanem a szilárdabban megmaradó közbenső talpfáknál rögzíti; 2. nem teszi szükségessé a síntalpak hornyolását,

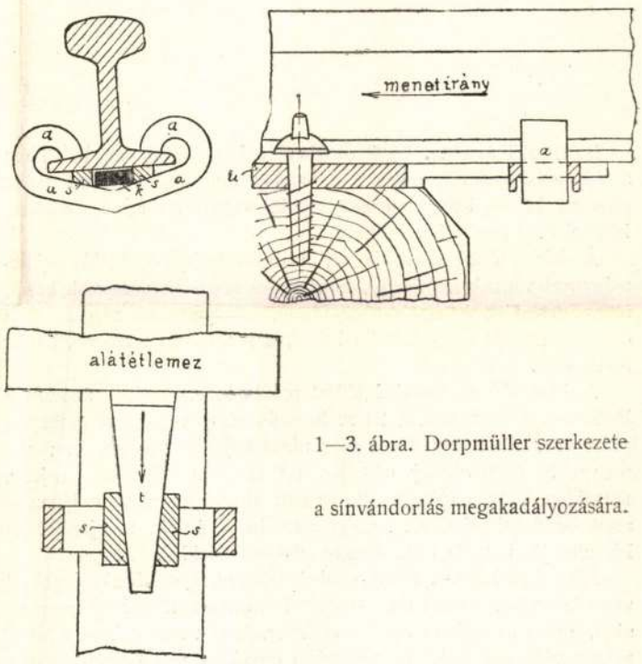

1—3. ábra. Dorpmüller szerkezete a sínvándorlás megakadályozására.

vagy csavarlyukakkal való gyöngítését és végül: 3. oly módon alkalmazható, hogy a rendes pályafentartási munkát a lehető legkevésbbé hátráltatja.

E vezérelvek szem előtt tartásával szerkesztette *Dorpmüller* az 1—3. ábrákon látható szerkezetet, melylyel — csekély anyagszükséglettel — sikerült a sínvándorlást teljesen kiküszöbölnie, amit a gyorsvonatokkal járt aachen—düsseldorfi és köln—herbesthali vonalakon 1902 óta szerzett tapasztalatok bizonyítanak. A szerkezet a 40—18 *mm* méretű megfelelően görbített kengyelből áll — *a*, mely a síntalpra ráhúzható és alul az *s* betét darabok és *k* ék segítségével a síntalphoz erősen hozzászorítható; az egészet úgy kell a síntalpon rögzíteni, hogy a *k* ék szélesebb vége a sínalátétlemeznek, vagy ennek hiányában a talpfának feküdjék, még pedig — amint az a 2. ábrán látható — arról az oldalról, amely felől a sín a talpfa felett elvándorol. Nyilvánvaló, hogy a sínnek erre való hajlandósága következtében a *k* ék és ezzel az egész rögzítő szerkezet önműködőleg biztosítva van s így a sín elmozdulásának állandóan szilárd és — ami nem kevésbbé fontos — felügyeletet nem igénylő akadályát alkotja. A sín vándorlása csak akkor lehetséges,

nincs szüksége ernyőre és más védőeszközre. Használata kitünően fog beválni oly nagy helyiségekben, ahol átalános szétáradó világosságot és kevés árnyékot kivánunk.

A lámpás egészen nesztelenül működik, fénye nyugodt. Egy cső élettartama körülbelül 1000 óra, magától értetődik, hogy egyes csövek hosszabb életüek. A csőkisugárzotta melegség a nyújtott fénymennyiséghez viszonyitva, nagyon csekély.

A lámpás csak egyenárammal működik. Lehet azt egyenesen 110 *V*-ra, avagy lehet kettőt 50 *V*-ra egymásután kapcsolni. De e kapcsolás mellett is mindegyik külön működhetik. A lámpást tápláló áram erőssége 3 *A* körül ingadozik.

Eddig a következő helyeken alkalmazták a lámpást: Irodákban, ahol hosszú időn át kényes munkát végeznek és így a szem nagy megerőltetésnek van alávetve. Kezdetben ugyan kifogásolták a hivatalnokok a lámpás zöldeskék fényét, amely az arc színét úgyszólván barnára festi, de pár heti használat után máris annyira megszokták ezt az új fényforrást, hogy szinte nélkülözhetetlenné vált. Főleg rajztermekben vált be kitünően a lámpás s erős versenyre kelt az indirekt ívlámpás világitással. Oly raktárakban is használják a lámpást, ahol a szénpálcák kicserélése körülményes lenne. Nyomdákban is sürün alkalmazzák és Amerikában folytonosan nő azon nyomdák száma, amelyekben a Cooper-Hewitt-féle lámpás még az Auerfényt is kiszorítja.

Müszerészeknek, arany- és ezüstmüveseknek, órásoknak, vésnököknek és mindazoknak az iparosoknak, akik szemetfárasztó munkával foglalkoznak, nagy szolgálatot tesz a vörös sugaraktól mentes fény. Fényhatások elérésére dekorációs célokra is használják a szóban forgó lámpást szállodákban, kertekben, sőt szinpadon is. Reklámcélokra a Hewitt-lámpás, szintén kitünőnek bizonyult, mert kevés áramot fogyaszt s mégis nagy hatást érhetnek vele el, főleg, ha a cső hosszú. Átalánosan kezdik használni a fényképészeti mütermekben, hol az ívlámpást sok helyen teljesen kiszorította, továbbá rajzok fénymásolására. Az a tény, hogy a Hewitt-lámpásnak komplikált mechanizmusa nincs és az, hogy csak fél *W*-ot fogyaszt gyertyánkint, terjeszkedésének tág teret nyit, noha fénye a környező tárgyaknak különös szint kölcsönöz.

SZEMLE.

Baalbeki ásatás. 1904 október 18-án nyitották meg Berlinben a *Kaiser Friedrich* muzeumot, amely épitészeti tanulmányokra roppant bő és becses anyagot nyujt, különösen a perzsa-izlam, bizánci és ó-keresztény időkből.

Ámbár a többi korok is oly válogatott és sokoldalú gyüjteménynyel vannak képviselve, mint egyes részleteit véve csak kevés, teljességében pedig egy múzeum sem, e helyütt csak a legkiválóbb darabra akarom a figyelmet felhívni, a perzsa-izlam terem *M'setta palotájára.*

A baalbeki ásatásokkal feltárt palotarészlet, melyet a szultán Berlinnek adományozott, 24 *m* hosszúságú és mintegy 6 *m* magas, puha mészkőből való. Kora még nincs teljesen megállapitva, némelyek II. *Chosroës* († 628 Kr. u.) sassanid fejedelem idejébe, mások az V. sz. elejére teszik. Erősen kiugró párkánya és lábazata antik befolyást sejtetnek. Az egész részlet a palota főbejáróját és két pilónját mutatja be a hozzácsatlakozó falakkal.

Mind a párkányok, mind a falsík teljesen lapos díszítményekkel vannak borítva s éppen ezen mélyesztett ornamentika buja gazdagsága, amely az egészet csipkeszerüvé teszi, adja meg neki az értéket, mert gazdagsága mellett kompoziciója egységes, részleteiben mindig változatos és finom. Azzal pedig, hogy az ornamentikát kihagyták s a közöket mélyen kivésték, az összes részletek előnyösen érvényesülnek.

Ornamentikája a háromszögből és körből indul ki, de ennek keretén belül nem marad vonalas, hanem gazdagon alkalmaz sás, akanthea, szőlő stb. leveleket, madarakat, stilizált állatokat az élő és mesevilágból, edényeket stb., mind teljesen egységes és céltudatos kompozicióban.

Különös figyelmet érdemel a kapu áttört profillal ellátott kerete s a két pilónszerü épitmény ornamentikája. Az egész pedig bő tárházát nyújtja az asszyr-babylon ornamentikának. *K. Cs. F.*

A mai budai várszinház. A II. József császár által feloszlatott karmeliták klastroma a mai várbeli hadtestparancsnoksági épület s templomuk a mai várszinház volt. Amikor azután a szerzetesek kivonultak belőle, a templomot raktárnak kezdték használni. Utóbb el is akarták adni. Vevő is lett volna rá azoknak a kereskedőknek személyében, kik árúikat benne tartották; de a császár másképpen határozott. Ugyanis amikor 1780-ban Budán járt, megtekintette a karmeliták egykori templomát is s azt színház céljaira a legmegfelelőbbnek találta. Ez az eszme ugyan az akkori pesti német színigazgatóé, *Buláé*, ki folyamodott is a helytartótanácshoz, hogy a klastrom refektóriumát alakíttassa át színházzá, esetleg pedig a templommal tegye ezt, de kérelmével akkor elutasították. A kancellária javaslata pedig az volt, hogy aki színházat akar épiteni, épitse azt a hegy lábánál, a proviant-magazin mellé, amely helyen elfér egy olyan nagy színház is, mint a pozsonyi.

De maga József császár sem valósíthatta meg az átalakítás eszméjét azonnal. Csak 1786-ban tett intézkedést e tekintetben, amikor gróf Niczkyhez a következő kéziratot intézte:

A mostani zárva tartott és tiltott árúk raktárát alkotó karmelita-templom üríttessék ki, akárhova vigyék talán a benne levő holmit valami üres kaszárnyába vagy a pesti depozitóriumba; így a régi kamerális iratokat, a harmincad-számadásokat vizsgálják át valamennyit, a haszontalanokat semmisítsék meg, a többit tegyék ládákba és vigyék egyebüvé, mert elhatároztam, hogy az egész épületet a budai közönségnek bocsátom rendelkezésére, hogy a különösen télen annyira kivánatos szórakozásokban hiányt ne szenvedjen. Így a földszinti szobák, a refektórium, a templom társas- és szórakozási helyiségekké alakíttassanak át, még pedig a templom, a melynek persze templom-jellegét és alakját el kell veszítenie, theátrummá, a refektórium pedig kaszinóvá alakíttassék. Ezt az utóbbit egy kicsit helyre is kell igazítani, kifesteni, feldísziteni s a Dunára nézö bástya is hozzácsatolandó lenne, már mint mulatóhely. Tudassa ezt nyomban *Kempelen* helytartótanácsossal, hogy tervet és költségvetést csináljon, a melyet terjeszszenek fel hozzám, hogy helybenhagyhassam s mielőbb munkához foghassanak.

Kempelen Farkas aztán el is készítette a terveket és költségvetést, természetesen érintetlenül hagyván kombinációjában a sírboltot, melynek csak egy részét használta fel sülyesztőnek.

A Várszínházat azóta tatarozták, de alapjában nem restaurálták azóta sem. Sokszor volt már szó azóta, hogy elvonják ezidőszerinti rendeltetésétől s helyébe új palotát épitenek. Még sok érdekes leletre bukkanhatunk az ásatásoknál. — *e e e* —

A Behr-féle egysínű vasút építése,* amelyet Liverpool és Manchester közt terveztek, az utolsó percben fennakadást szenvedett, mivel az angol parlament a miniszterium által beterjesztett javas-

* *The Eugineer* után.

Kempelen Farkas

vrod
s

Kempelen Béla = Az
írógép magyar talál-
mány. MMÉE Közl. 1905.
242, 243. l. – U. az
Kempelen Farkas schön-
brunni szökőkútja. M.
MÉE Közl. 1905. 243. l.

Virgilius VI. 141.

Kempelen Farkas

iród
z

MMÉEkösl. 1905.

204. l. (K. B.: Kempelen Farkasnak a vakok részére szerkesztett irógépe.)

Vallásos-egiem thrák ólombót,

VI. 141.

Kempelen Farkas

a várbeli klarisszatemplomból
átalakitott budai vártzinhár 1786–
1787-ben készült s abban
cpod az előadások 1788 elejen
2 kezdődtek meg.

Országh Sándor dr.:

Budai szinházak és játék-
szin 1783–1895. Bp. 1895.

12 — 22. C.

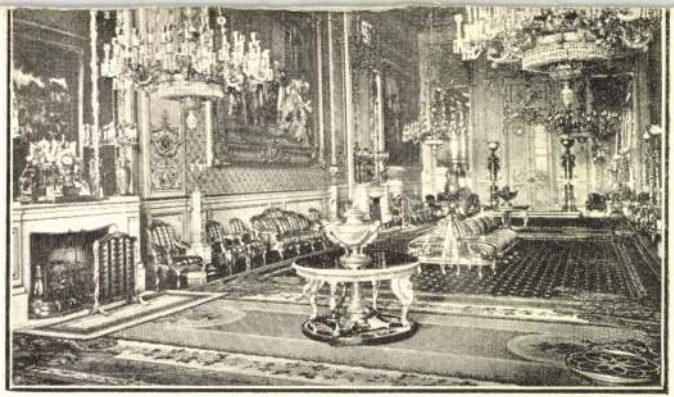

A windsori kir. várkastély díszterme.

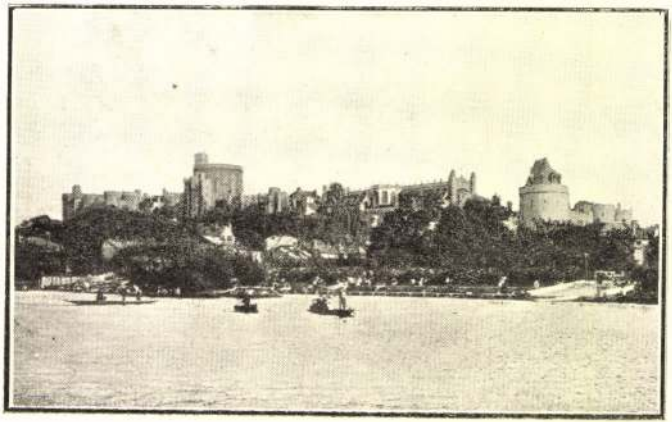

A windsori kir. várkastély a Temze felől.

nincs szüksége ernyőre és más védőeszközre. Használata kitünően fog beválni oly nagy helyiségekben, ahol átalános szétáradó világosságot és kevés árnyékot kivánunk.

A lámpás egészen nesztelenül működik, fénye nyugodt. Egy cső élettartama körülbelül 1000 óra, magától értetődik, hogy egyes csövek hosszabb életüek. A csőkisugárzotta melegség a nyújtott fénymennyiséghez viszonyitva, nagyon csekély.

A lámpás csak egyenárammal működik. Lehet azt egyenesen 110 *V*-ra, avagy lehet kettőt 50 *V*-ra egymásután kapcsolni. De e kapcsolás mellett is mindegyik külön működhetik. A lámpást tápláló áram erőssége 3 *A* körül ingadozik.

Eddig a következő helyeken alkalmazták a lámpást: Irodákban, ahol hosszú időn át kényes munkát végeznek és így a szem nagy megerőltetésnek van alávetve. Kezdetben ugyan kifogásolták a hivatalnokok a lámpás zöldeskék fényét, amely az arc színét úgyszólván barnára festi, de pár heti használat után máris annyira megszokták ezt az új fényforrást, hogy szinte nélkülözhetetlenné vált. Főleg rajztermekben vált be kitűnően a lámpás s erős versenyre kelt az indirekt ívlámpás világítással. Oly raktárakban is használják a lámpást, ahol a szénpálcák kicserélése körülményes lenne. Nyomdákban is sűrűn alkalmazzák és Amerikában folytonosan nő azon nyomdák száma, amelyekben a Cooper-Hewitt-féle lámpás még az Auerfényt is kiszorítja.

Műszerészeknek, arany- és ezüstműveseknek, órásoknak, vésnököknek és mindazoknak az iparosoknak, akik szemetfárasztó munkával foglalkoznak, nagy szolgálatot tesz a vörös sugaraktól mentes fény. Fényhatások elérésére dekorációs célokra is használják a szóban forgó lámpást szállodákban, kertekben, sőt szinpadon is. Reklámcélokra a Hewitt-lámpás, szintén kitűnőnek bizonyult, mert kevés áramot fogyaszt s mégis nagy hatást érhetnek vele el, főleg, ha a cső hosszú. Általánosan kezdik használni a fényképészeti műtermekben, hol az ívlámpást sok helyen teljesen kiszorította, továbbá rajzok fénymásolására. Az a tény, hogy a Hewitt-lámpásnak komplikált mechanizmusa nincs és az, hogy csak fél *W*-ot fogyaszt gyertyánkint, terjeszkedésének tág teret nyit, noha fénye a környező tárgyaknak különös szint kölcsönöz.

SZEMLE.

Baalbeki ásatás. 1904 október 18-án nyitották meg Berlinben a *Kaiser Friedrich* muzeumot, amely építészeti tanulmányokra roppant bő és becses anyagot nyujt, különösen a perzsa-izlam, bizánci és ó-keresztény időkből.

Ámbár a többi korok is oly válogatott és sokoldalú gyűjteménynyel vannak képviselve, mint egyes részleteit véve csak kevés, teljességében pedig egy múzeum sem, e helyütt csak a legkiválóbb darabra akarom a figyelmet felhívni, a perzsa-izlam terem *M'setta palotájára.*

A baalbeki ásatásokkal feltárt palotarészlet, melyet a szultán Berlinnek adományozott, 24 *m* hosszúságú és mintegy 6 *m* magas, puha mészkőből való. Kora még nincs teljesen megállapítva, némelyek II. *Chosroës* († 628 Kr. u.) sassanid fejedelem idejébe, mások az V. sz. elejére teszik. Erősen kiugró párkánya és lábazata antik befolyást sejtetnek. Az egész részlet a palota főbejáróját és két pilónját mutatja be a hozzácsatlakozó falakkal.

Mind a párkányok, mind a falsík teljesen lapos díszítményekkel vannak borítva s éppen ezen mélyesztett ornamentika buja gazdagsága, amely az egészet csipkeszerűvé teszi, adja meg neki az értéket, mert gazdagsága mellett kompoziciója egységes, részleteiben mindig változatos és finom. Azzal pedig, hogy az ornamentikát kihagyták s a közöket mélyen kivésték, az összes részletek előnyösen érvényesülnek.

Ornamentikája a háromszögből és körből indul ki, de ennek keretén belül nem marad vonalas, hanem gazdagon alkalmaz sás, akanthea, szőlő stb. leveleket, madarakat, stilizált állatokat az élő és mesevilágból, edényeket stb., mind teljesen egységes és céltudatos kompozicióban.

Különös figyelmet érdemel a kapu áttört profillal ellátott kerete s a két pilónszerű építmény ornamentikája. Az egész pedig bő tárházát nyújtja az asszyr-babylon ornamentikának. *K. Cs. F.*

A mai budai várszinház. A II. József császár által feloszlatott karmeliták klastroma a mai várbeli hadtestparancsnoksági épület s templomuk a mai várszinház volt. Amikor azután a szerzetesek kivonultak belőle, a templomot raktárnak kezdték használni. Utóbb el is akarták adni. Vevő is lett volna rá azoknak a kereskedőknek személyében, kik árúikat benne tartották; de a császár másképpen határozott. Ugyanis amikor 1780-ban Budán járt, megtekintette a karmeliták egykori templomát is s azt színház céljaira a legmegfelelőbbnek találta. Ez az eszme ugyan az akkori pesti német színigazgatóé, *Buláé*, ki folyamodott is a helytartótanácshoz, hogy a klastrom refektóriumát alakíttassa át színházzá, esetleg pedig a templommal tegye ezt, de kérelmével akkor elutasították. A kancelláriá javaslata pedig az volt, hogy aki színházat akar épiteni, építse azt a hegy lábánál, a proviant-magazin mellé, amely helyen elfér egy olyan nagy színház is, mint a pozsonyi.

De maga József császár sem valósíthatta meg az átalakítás eszméjét azonnal. Csak 1786-ban tett intézkedést e tekintetben, amikor gróf Niczkyhez a következő kéziratot intézte:

A mostani zárva tartott és tiltott árúk raktárát alkotó karmelita-templom üríttessék ki, akárhova vigyék talán a benne levő holmit valami üres kaszárnyába vagy a pesti depozitóriumba; így a régi kamerális iratokat, a harmincad-számadásokat vizsgálják át valamennyit, a haszontalanokat semmisítsék meg, a többit tegyék ládákba és vigyék egyebüvé, mert elhatároztam, hogy az egész épületet a budai közönségnek bocsátom rendelkezésére, hogy a különösen télen annyira kivánatos szórakozásokban hiányt ne szenvedjen. Így a földszinti szobák, a refektórium, a templom társas- és szórakozási helyiségekké alakíttassanak át, még pedig a templom, a melynek persze templom-jellegét és alakját el kell veszítenie, theátrummá, a refektórium pedig kaszinóvá alakíttassék. Ezt az utóbbit egy kicsit helyre is kell igazítani, kifesteni, feldíszíteni s a Dunára nézö bástya is hozzácsatolandó lenne, már mint mulatóhely. Tudassa ezt nyomban *Kempelen* helytartótanácsossal, hogy tervet és költségvetést csináljon, a melyet terjeszszenek fel hozzám, hogy helybenhagyhassam s mielőbb munkához foghassanak.

Kempelen Farkas aztán el is készítette a terveket és költségvetést, természetesen érintetlenül hagyván kombinációjában a sírboltot, melynek csak egy részét használta fel sülyesztőnek.

A Várszínházat azóta tatarozták, de alapjában nem restaurálták azóta sem. Sokszor volt már szó azóta, hogy elvonják ezidőszerinti rendeltetésétől s helyébe új palotát építenek. Még sok érdekes leletre bukkanhatunk az ásatásoknál. — *e e e* —

A Behr-féle egysinü vasút épitése,* amelyet Liverpool és Manchester közt terveztek, az utolsó percben fennakadást szenvedett, mivel az angol parlament a miniszterium által beterjesztett javas-

* *The Eugineer* után.

MMÉE Közl 1905.

latot módosította. Azt kívánják, hogy előbb Angliában próbapályát építsenek, amely legalább 3 *km* hosszúságú legyen. Ha azután itt az üzem megfelel, akkor határoznak a vasút sorsa fölött. A vállalkozók ebbe a feltételbe nem mentek be, mivel a 60 milliő *K* építési tőke összehozatala amúgy is nagy nehézségekbe került volna, Megjegyezzük, hogy Behr-féle rendszerű vasútat az 1897-ik évi brüsszeli kiállításon már kipróbálták és azon 135 *km* sebességet értek el. *B. E.*

A legújabb londoni csőalagút-vasút. Az első csőalagút-vasútat Londonban 1890-ben építették. Azóta, noha négy ujabb ilyen vasút épült, még mindig lehetetlen a londoni forgalmat kielégítően lebonyolítani úgy, hogy ma három újabb vasút épül és tizenháromnak építésére kértek engedélyt.

A legújabban megnyitott csőalagút-vasútat *Great Northern and City Railevay*-nak nevezték el és arra szolgál, hogy London északi kerületeit a Cityvel összekösse. Eddig omnibuszok bonyolitották le ezt a forgalmat. Az új csőalagút az eddig üzemben levőkhöz képest uagy haladást mutat, mivel átmérője 3200 *mm* helyett 4440 *mm*. A vasút hosszúsága 6 *km*. A két végpont között 25 *m* magasságkülönbség van.

A vasút feneke az utcaszín alatt átlagosan 18 *m* mélyen van elhelyezve. A Cityben fekvő jelenlegi végállomás a *Moorgate Street*-en van, közvetetlenül a *City aud South London Railevay* hasonló nevű állomása mellett. Most építik a Bank of Englandig terjedő utolsó, mintegy 350 *m* hosszúságú részt, amelylyel az új földalatti vasút végállomása London szívéig fog érni.

A csőalagutat *Moir* rendszere szerint készitették, amely a *Greadhead*-rendszer javított alakja, amennyiben teljes biztosítékot nyujt arra, hogy az alagút mentén fekvő házak meg ne repedezzenek. Ennél a rendszernél ugyanis a csőnek csak a felső része készül acélból, míg az alsó félkör 38 *cm* vastag téglafal, amelyet három sor téglával falaznak. A tégla és az acélcső érintkező helyén öntött vaslemezek segélyével gondoskodnak arról, hogy a terhelés átvitele egyenletes legyen.

Az alagútban a felépítmény hossztalpfákra van fektetve és *fm*-kinti súlya 42 *kg*, ami a MÁV. Góliát-sínjeinek felel meg.

A motorkocsikba két 125 lóerejű motor van beépítve. A motorkocsik hosszúsága 15 *m*, szélessége 2·85 *m*, magassága 3·7 *m*. Három motor és három hasonló nagyságú pótkocsi alkot egy vonatot, úgy hogy egy vonattal 500 utast lehet szállítani. A legnagyobb menetsebesség 53 *km* óránkint.

A vasút áramfejlesztő telepe a *Regent-Canal* mellett van elhelyezve. 4 darab egyenkint 1250 lóerős *Cross*-féle kompound-kondenzációs gőzgép hajtja a közvetlenül kapcsolt Thomson-Houston-rendszerű egyenáramú dynamókat. Az eddigi tapasztalatok szerint a gőzgépek szénfogyasztása a telepen 1·8 *kg KW* óránkint. Az elektromosság előállítása amortizáció nélkül számítva *KW* óránkint 4·8 *f*-be kerül.

A vasút a megejtett leszámolás adatai szerint teljes felszereléssel együtt 50 millió *K*-ba került.

A vasút forgalma eddig legalább az eddigi eredmények szerint nem elégíti ki a várakozást, mivel az utasoknak előirányzott számát még nem érték el. Most a tarifák javításával kisérlik meg a kellő pénzügyi eredményeket elérni. *B. E.*

Az egyptomi vasutakról. Az egyptomi államvasutak hosszúsága 1901-ben 1964, 1902-ben 2048 *km* volt. Ezzel szemben a bevételek 1,222.261 font sterlingről 1,059.103 font sterlingre csökkentek és az üzemi koefficiens 45%-ról 51·7%-ra emelkedett. Oka ennek az Egyptomban 1902-ben dühöngött kolerajárvány és a rossz termés volt. Érdekes, hogy a vasútak szükségleteinek egyik beszerzési forrása Magyarország volt, ahonnan 9085 font sterling értékű anyag (leginkább kész teherkocsi) származott. Ausztriából 7207 font sterling értékű vasúti anyagot vittek Egyptomba.

Az egyptomi vasútakon 26 darab olyan négytengelyű kocsi jár, amelyeket a győri gyár szállított és kitűnően beváltak. A teherkocsik is 4 tengelyűek és 30 *t* raksúlyra vannak méretezve. A magyar gyárak 300 darab teherkocsit szállítottak. Az ismaila-portsaidi jelenleg keskenyvágányú vasutat most építik át szabványos nyomközűre. Egyptomban nagy elterjedtségnek örvendenek a személyszállításra is berendezett gazdasági vasútak. Három társulat tulajdonában összesen 813 *km* hosszúságú hálózat van.

A *Zeitschrift d. Vereines deutscher Eisenbahnverwaltungen* után. *B. E.*

Ujabb módszer a sínvándorlás megakadályozására. Átalánosan ismert dolog a sínek vándorlása, ami többnyire kétvágányú pályákon a menet irányában, de gyakran egyvágányú pályákon is az erős esések, vagy a rendszeres erősebb forgalom irányában lép fel, még pedig vagy mind a két sínszálnál egyforma mértékben, vagy — különösen éles ivekben — a két sínszálnál különböző mértékben, sőt olykor ellentétes értelemben is. E jelenség okai manapság már nem ismeretlenek és nem csekély a száma a különböző módszereknek, a melyekkel ezt a pályafentartásra igen kellemetlen jelenséget megszüntetni törekedtek. A különböző módszerekből leszűrődött tapasztalat azt mutatja, hogy csak egy olyan módszer lehet jó a sínvándorlás megszüntetésére és csak az lehet minden tekintetben megfelelő, amely: 1. a síneket nem a hamarabb kirázódó ütközési talpfáknál, hanem a szilárdabban megmaradó közbenső talpfáknál rögzíti; 2. nem teszi szükségessé a síntalpak hornyolását,

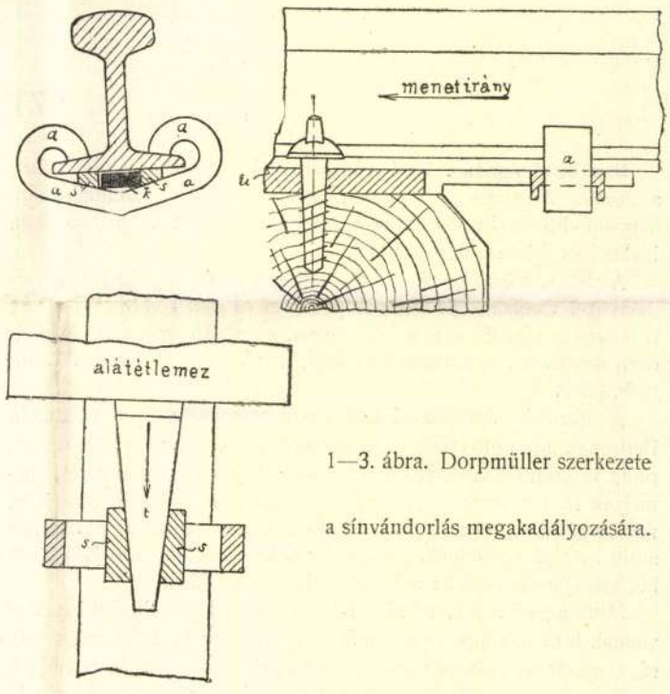

1—3. ábra. Dorpmüller szerkezete a sínvándorlás megakadályozására.

vagy csavarlyukakkal való gyöngítését és végül: 3. oly módon alkalmazható, hogy a rendes pályafentartási munkát a lehető legkevésbbé hátráltatja.

E vezérelvek szem előtt tartásával szerkesztette *Dorpmüller* az 1—3. ábrákon látható szerkezetet, melylyel — csekély anyagszükséglettel — sikerült a sínvándorlást teljesen kiküszöbölnie, amit a gyorsvonatokkal járt aachen—düsseldorfi és köln—herbesthali vonalakon 1902 óta szerzett tapasztalatok bizonyítanak. A szerkezet a 40—18 *mm* méretű megfelelően görbített kengyelből áll — *a*, mely a síntalpra ráhúzható és alul az *s* betét darabok és *k* ék segítségével a síntalphoz erősen hozzászorítható; az egészet úgy kell a síntalpon rögzíteni, hogy a *k* ék szélesebb vége a sinalátétlemeznek, vagy ennek hiányában a talpfának feküdjék, még pedig — amint az a 2. ábrán látható — arról az oldalról, amely felől a sín a talpfa felett elvándorol. Nyilvánvaló, hogy a sínnek erre való hajlandósága következtében a *k* ék és ezzel az egész rögzítő szerkezet önműködőleg biztosítva van s így a sín elmozdulásának állandóan szilárd és — ami nem kevésbbé fontos — felügyeletet nem igénylő akadályát alkotja. A sín vándorlása csak akkor lehetséges,

Székely Bertalan, (1835—1910).

629. FAUN ÉS NIMFA (Faun und Nymph
Bezeichnet): Székely B. Fecit.
Vászon (Leinwand). 107×79 cm.

Székely Bertalan, (1835—1910).

630. FÜRDŐ NŐ (Badende).
Vászon (Leinwand). 202×111 cm.

Kinder). Jelezve (Bezeichnet): M. Török Eduard 1869.

net): Ujházy.

isszavételéhez (Studie zur Wiedereroberung Budas).

ensee). Jelezve (Bezeichnet): Valentiny J. 1882.

. Jelezve (Bezeichnet): Vastagh Géza.

haufen). Jelezve (Bezeichnet): Vastagh Géza.

Chaiselongue). Jelezve (Bezeichnet): Vaszary J. 909.

Kemplen Farkas

1943 NOV. 2

4 ESTI KIS UJSÁG

Lebontás veszélye fenyegeti a Várszínházat?

A templomból „teátrummá" változtatott 200 éves épület a magyar szinjátszás muzeuma lehetne

A budai *Várszínháznak* műemlékek sorába számító kétszázéves, patinás épületéről legújabban az a hír terjedt el, hogy az illetékes tényezők *lebontásra ítélték.*

A budaiak érzékenysége különösen mindig *erősen reagál* az ilyen hírekre. És igazuk is van a budaiaknak. A közelmultban előttünk lejátszódott példák mutatták, hogy *a lecsákányozott kultúrértékek helye üresen maradt.*

Mielőtt elbúcsúznánk Buda erősen foszladozó, de még megmaradt romantikájának eme *nagyon jellegzetes kultúrtörténeti darabjától,* vessünk egy pillantást *a két évszázad előtti időkre,* amikor a mostani *Várszínház* néven ismert épület *eredetileg még templom volt.*

A karmelita-rend építtette még az *ezerhétszázas évek* elején. 1782-ben *II. József* császár feloszlatta a karmelita-rendet és az épületet *katonai* célokra igénybevette. Természetesen csakis *osztrák katonai célokról* lehetett szó abban az időben. Tudjuk a régi történelmi feljegyzésekből, hogy *II. József elnémetesítési politikájának mennyi sokféle ötletét és módszerét iparkodott megvalósítani* ezen a kis darab magyar földön.

Templom helyett — német szinház

kripta fülkéiből *öltözőket* csinált a színészek számára.

A német udvari színészek *mindössze három évig* játszottak a budavári díszes teátrumban. Hiába volt körülötte minden német. Budán és Pesten hivatalosan *alig lehetett magyar szót hallani.* Az erőszakos elnémetesítésnek minden eszköze meg lett volna arra, hogy Magyarország székvárosában és kapcsolt részein csirájában *megfojtsa a magyar szónak és gondolatnak még a puszta szándékát is* A bécsi udvar szubvenciójan fenntartott színház *mégsem tudott boldogulni.*

Felvinczy György igazgatása után, 1790-ben *Kelemen* László vette át a Várszínház vezetését. Első dolga volt, hogy *menesztette a német színészeket* és *magyar szinjátszó társulatot szervezett helyükbe. Kelemen* László nevéhez fűződik az az örökké nevezetes és a történelembe aranybetűkkel feljegyzett esemény, hogy *a budai Várszínház deszkáin jutott szóhoz először a magyar nyelv.* Színművészetünk történetének e nevezetes dátuma három évvel ezelőtt jubilálta kerek *százötvenéves* évfordulóját.

Elindul a magyar szinjátszás...

Kelemen László szinte emberfölötti feladatra vállalkozott, amikor kisded társulatával kiállt a várszínházbeli deszkákra, hogy a *hivatalosan támogatott német világ kellős közepén utat vágjon a magyar szinjátszásnak.*

Az utána következett évtizedekben sokszor volt úgy, hogy a *Várszínház* kapuit este *zárva találta a magyar nyelven szórakozni és művelődni vágyó,* aránylag kevéssszámú közönség. A színház működésének történetében *sohasem volt olyan korszak, amely kielégítő anyagi sikerrel zárult*

A *nyolcvanas* években azonban mégis *fénykorát élte a Várszínház* A *Nemzeti Színház* évekre kibérelte és ott adta elő azokat a darabjait, amelyek már nem fértek el a Kerepesi-út és Múzeum-körút sarkán díszelgő nagy színházépületben *Blaha* Lujza országot hódító, roppant nagy népszerűsége egyidőben valóban *tartósnak látszó sikersorozatot tudott elérni* a budaiak várbeli, exkluziv légkörtől hűvös színházában.

A *Várszínház* sikert igérő második korszakával a világháború utáni időkben találkoztunk újra. Azonban ez is csak inkább rövid ideig tartó külső látszat volt, mintsem *kasszabeli* valóság. Megint csak bebizonyosodott, hogy *a budavárbeli színházvállalkozás a lehető légroszszabb üzlet a világon*

Most, a lebontási hírekről szólva, az az óhaj is felvetődött, hogy a *karmelita-rend inkább alakittassa át újra színházzá a régi épületet.* Arról is beszélnek a budaiak, hogy küldöttség megy a városházára és azt kéri *Szendy* polgármestertől, hogy *ne engedje ezt a történelmi eseményektől megszentelt műemléket lebontatni.*

A budaiaknak igazat kell adni. Nem szabad, hogy bontó csákány érje ezeket a régi patinás köveket. *Lebontás helyett rendezzék be ezek között az ódon falak között a magyar szinjátszás múzeumát.* Hordjanak ide össze minden található *régi* tárgyat és kegyeletre emlékeztető *relikviát,* amely százötven évre visszalekintő színjátszásunk hőskorát mutatja be a kései utókoroknak!

Dobozi István

.000 pengővel szolgálatot

dozó Szövetség

irányításával. Könnyeket töröl le száz és ezer ember arcáról. S ezért nem vár hálát, csak *megértést kér a társadalom minden jó és nemes cél iránt fogékony rétegeitől* . . .

A kisegitő munkaszolgálatosok is értelmiségi bejelentés alá esnek

Több munkaadó félévi változási kimutatásában *kilépettnek jelzett olyan munkavállalókat, akik jelenleg kisegítő katonai munkaszolgálatot teljesítenek,* s akik egyébként *értelmiségi bejelentésre kötelezettek volnának.*

Az *Értelmiségi Kormánybiztosság* megállapítja, hogy a félévi kimutatásokban csak azok a munkaszolgálatosok nem jelentendők be, akik *kétévi, vagy ennél hosszabb szolgálatra vonultak be.* A rövidebb ideig tartó munkaszolgálatosok föltüntetése *továbbra is kötelező,* mivel kétségtelen, hogy ezek *felmondás nélkül távoztak munkahelyükről, leszerelésük után visszatérnek, tehát az arányszám megállapításánál figyelembe veendők.* Amennyiben azonban ilyeneknek a törvényben megkívánt arány elérésére a vállalat *fel akar mondani,* azonban az illető tartózkodási helyét nem ismeri: *a szabályszerűen kiállított felmondás, az alkalmazott személyi lapjának kíséretében, a kormánybiztossághoz küldendő be.*

A kegyelet virágai a kormányzóhelyettes kenderesi sirján

Halottak napján a hősi halált halt vitéz *nagybányai Horthy* István kormányzóhelyettes kenderesi sírjánál is *széles körben nyilvánult meg a kegyelet.* A családi sírboltban levő koporsót *elhalmozták koszorúkkal és virágokkal.* Letették *a kormányzóhelyettes sírjára Kállay* Miklós miniszterelnök és a *kormány koszorúját is,* a *Magyar Élet Pártjának* kegyeletét pedig *Gajzágó* István, *Polgár* Béla és *Váczy* György országgyülési képviselők juttatták kifejezésre és elhelyezték a síron *a párt koszorúját.*

Mi történt a Két Kapitány századik előadásán?

Erdélyi Mihály, Jávor és Barabás Sári

Meghalt Lévai Zoltán

a Kis Ujság kiadóhivatalának vezető tisztviselője

Súlyos gyásza van a Kis Ujságnak. *Lévai* Zoltán kiadóhivatalunk vezető tisztviselője vasárnap este rövid szenvedés után ötvenedik évében meghalt. A megboldogult az [illegible] vatali ügyei iránt. A leggondosabb ápolás sem tudta azonban már megmenteni, vasárnap este örök álomra szenderült. Özvegye, édesapja, nővére és két fivére, de ezenfelül a *Kis Ujság* szűkebb családja is gyászolja *Lévai* Zoltánt, akit szerdán déli 12 órakor kísérünk utolsó útjára a rákoskeresztúri temetőben. Emlékét mindenkor mint a kötelességteljesítés példaképét fogjuk megőrizni.

Hivion! Jöjjön!

VESZEK FERFIRUHÁT, NŐI RUHÁT FEHÉRNEMŰT, BUNDÁT, szőrmeket, egyenruhát bútort, zongorát, szőnyeget, írógépet, porcellánokat. Telefon 427-122. VII., Erzsebet-körut 32. GERSTL G.

s Huszton

nnepséggel

a visszatérésről

és megemlékezéseképpen *országos* miniszterelnök mind *Kassán,* mind *ond. Kassán 58 ONCSA-házat ad-ak.*

Nemzetközi valutatervek. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 40 lap. (Fűzve 3.20.)

Ez a füzet a Keynes- és White-tervek magyar szövegét tartalmazza. Az első terv „Javaslat egy Nemzetközi Elszámoló egyezményről", kidolgozója John Maynard Keynes. A szerző ismerteti a terv céljait, végrehajtását, szól a velejáró kötelezettségekről a hitelező országra nézve, a terv előnyeiről, hatásáról a fizetési eszközök mindennapi forgalmára, az arany szerepéről a terv keretében, a tőkemozgalom ellenőrzéséről, majd a Kliringunióról. Záró következtetéseiben hangsúlyozza, hogy a terv a „béke megnyerésének" kezdete. A White-terv „az egyesült és társult nemzetek stabilizációs alapjáról" szól. Ismerteti az Alap feladatait, összetételét, hatáskörét, működését, pénzegységét, ügyvitelét és a tagállamok teendőit.

Hasznos Könyvtár.

Ezzel a címmel megindult kiadványsorozat elsősorban a falusi s városi dolgozó rétegek közgazdasági és egyéb közhasznú ismeretekkel való ellátását szolgálja. A rendkívül olcsó, ízlésesen kiállított kis füzeteket kiváló szakemberek írják népszerű formában, gazdasági és kulturális életünk egy-egy fontos kérdéséről. A füzetek mentesek minden pártpolitikai szemponttól és „a magyarság gazdasági és kulturális ismeretkörének gyarapításán keresztül kizárólag a magyar nemzetnevelés eszmei és gyakorlati céljait szolgálják". A könyvtár egyes kötetei havonként jelennek meg, s ismeretterjesztő füzetek mellett érdekes magyar élettörténeteket is közölnek. Rég tapasztalt hiányt pótolnak, s az eddigi kísérletezések alapján most szerencsés formában egyesítik magukban az érdekes és a hasznos elemet, népszerű formájuk és értékes tartalmuk egyaránt kiemelik őket. Abból a szempontból, hogy a magyar olvasók legszélesebb rétegeiben terjesztik az ismereteket, kulturális értékük kiemelkedő. A legnagyobb elismeréssel kell szólanunk mindezért a sorozat elgondolásáról és annak egyes darabjairól, amelyek a következők:

Rónai András dr.: A magyar gazda helye Európában.

Iukanényei Luka István dr.: Mindennapi kenyerünk.

Kerék Mihály dr.: Milliók a milliókért.

Dr. Márton Béla: Háborúskodó nagyhatalmak.

Dr. Dávid László: Mit tesz egy kis pénz.

Dr. Futó Mihály: Füstöljetek gyárkémények.

Kerekesházy József: Tóth Ferenc kalandjai a szultán udvarában.

Kerekesházy József: Templomszolgá- generális.

rdős János: Az olaj regénye.

Kerekesházy József dr.: Angelika a tatár khán udvarában.

Kerekesházy József dr.: A kozákok vezére.

Dr. Márton Béla: „Ha a föld Isten ka- nia".

ekesházy József: Hét dollárból .

erekesházy József: Marokkói kaland.

Páll András: Kempelen Farkas titka.

Páll András: A varázsvessző.

Egy-egy szám ára: 30 fillér.

Korszerű Könyvtár.

Ez a népszerű tudományos kiadványsorozat egészen eredeti formában mutatja be a nagyközönségnek azokat a kérdéseket, amelyek a különböző területeken dolgozó embereket leginkább érdeklik. Az egyes füzetek már külső formájukban is „korszerűek", mivel a borítólapon belül az egyes füzetek témakörei külön oldalakon úgy tagolódnak, hogy az olvasó azonnal áttekintheti és az őt illető kérdésre azonnal megtalálhatja a választ. A táblázatos összefoglalások tömör szöveggel készültek, de ezek a magyarázatok és összefoglalások mégis alaposak, teljesek és az olvasó számára mindenkor félreérthetetlenül világosak. Az eredeti füzetsorozat eddig megjelent darabjainak alább felsorolt címei mutatják, hogy a füzetek témaköre mennyire változatos, szinte alig képzelhetünk el olyan embert, akit a füzetek közül több ne érdekelne, mert munkájában szüksége van rá. Ezért örömmel üdvözöljük ezt a gondosan szerkesztett és a gyakorlati szempontokat teljesen kielégítő sorozatot, melynek eddig megjelent füzetei a következők:

Dr. Aujeszky László: Milyen idő várható? (—.60).

Báldy Bálint: Baromfitenyésztés. (1.—)

Dr. Barinkay Ferenc: Hogyan reklámozzunk? (—.80).

Dezső István: Hogyan mossunk? (1.—).

Füleky József: Hadiüzemi útmutató. (1.—).

Dr. Gyenel Miklós: OTI-MABI (—.60).

Dr. Gyulay József: Hogyan fűtsünk? (1.—).

Dr. Huzly Imre: Helyes táplálkozás. (—.80).

Dr. Jeszenszky Árpád: Gyümölcstermesztés. (—.80).

Dr. Jeszenszky Árpád: Gyümölcsértékesítés. (—.80).

Juhász Árpád: A dohány. (1.—).

Komlós Péter Pál: Hogyan készül... (1.—).

Dr. Kristály Aladár: Olajos növények. (1.—).

Dr. Kristály Aladár: A vetőmag. (1.—).

Laczkó Aladár: Len- és kendertermesztés. (1.—).

Longauer Ferenc: A villamosságról. (1.—).

Longauer Ferenc: Hogyan világítsunk. (1.—).

Molnár János: Rádió-káté (—.80).

Stumpf Károlyné: Korszerű otthon. (1.—).

Zana János: A műtrágyázás ábécéje. (—.80).

Regények, elbeszélések.

Anka János: Taliga a tejúton. Lap- és Könyvkiadó R. T. 112 lap. (Kötve 4.40).

Ez a kisregény egy szegény, félárva falusi gyerekről szól, aki nehéz küzdelmek, sok füstbement álmodozás és elfoszlott ábrándok árán kiszakad falusi környezetéből, fölkerül a fővárosba s tehetsége révén, no meg a jóemberek segítségével híres zeneszerző lesz. De jósorsában sem feledkezik meg azokról, akik segítették s falujáról, ahonnan elindult s melynek ihletéséből, élményi sugallataiból művészete kisarjadt és ragyogásában is táplálkozik. Ifjúkori szerelmére rátalálva, visszatér falujába s népének fölemelő, hősi küzdelmét szövi művészetébe. A szerző egyszerű, közvetlen hangon beszéli el a történetet, melynek megható fordulatai fölemelő érzéssel telítik az olvasót.

Kiss Károly: Ahonnan elszállt a lélek... Könyv- és Lapkiadó R. T. 240 lap. (Kötve 12.—).

Oroszországi napló. Különös érdekességet ad neki az a körülmény, hogy szerzője nemcsak a jelenlegi háborúban, hanem az elmúlt világháborúban is hosszú időt töltött Oroszországban s így alkalma volt összevetni a Cár és a Forradalom Oroszországát. Mindvégig a saját benyomásairól, egyéni élményeiről számol be. Mégpedig nemcsak a véres és nehéz küzdelmekről, hisz ezekről épp elég könyvet, beszámolót olvashattunk mostanában, hanem az orosz nép, orosz lélek húszéves fejlődéséről, arról a mélyreható és gyökeres változásról is szól, melyen ez a nép a bolsevizmus gigászi nevelőiskolájában átesett. A szerző jó megfigyelő, az élet apró tényeiből is kiolvassa az egyetemes lényeget, ezért tud

Magyar Kulturszemle
1943. aug. 15.

annyi érdekes jellemzést adni és pontos megállapítást nyujtani. Amit átélt, élvezetesen adja elő.

B. Kovács Fréda: Hóval fujta be a szél... Könyv- és Lapkiadó R. T. 258 lap. (Fűzve 5.—).

A hunok életéből meríti meséjét ez a regény. Valahol a Volga környékén él a valamikor oly nagyhatalmú nép megfogyatkozott töredéke. A törzsek legkiválóbb képviselői a régi dicsőség és hatalom visszaállításáról álmodoznak, de vágyaik álmok maradnak csupán, mert nem tudnak egyetértő akarattal a nagy célért küzdeni. Közülük messze kiemelkedik Muegyer, aki népe legszebb erényeit egyesíti önmagában s ha a hunokat nem is tudja megfegyelmezni s a régi dicsőségre emelni, híveivel egy új, nagyrahivatott nép megalapítója lesz, a magyaré. Vezetésével indul el a maradék hún-sereg, hazát foglalni és ezeréves országot építeni. A szerző nagy fantáziával szövi a mesét, mindig arra törekedve, hogy egyéni, ősi hangulatot adjon a történetnek.

Vándor Kálmán: Megjöttek a színészek. Pantheon. 186 lap. (Fűzve 3.20.)

A szerző — komoly hangú regények után — ezúttal vidám hangú elbeszéléssel jelentkezik. A mese egy kisvárosban játszik, ahová tavasszal megérkeznek a színészek és három hónap alatt mindent a fejetetejére állítanak. A szigorú formák közé szorított nyárspolgári életben ők jelentik a forradalmat s már puszta jelenlétük villamos feszültséggel telíti a várost. Hirtelen ébredt színészi ambíciók, drámaírói álmok, vad féltékenységi jelenetek, könnyed izgalmak sarjadnak nyomukban, sőt a romantikus szerelem is kivirágzik megjelenésükkel Kecsege Dániel, a Hírharsona munkatársának egy ifjú színésznő iránt táplált vonzalmában. A szerző a vidámság és nevettetés enyhén torzító szemüvegén át szemléli az eseményeket s előadásában is ez a könnyed, játszi hang az uralkodó szólam.

Wagner Lilla: Alexandriai Katalin. Antiqua. 188 lap. (Kartonálva 7.60.)

Alexandriai Szent Katalin kódexirodalmunkból is jól ismert legendáját dolgozta át és bővítette ki modern érdekű regénnyé *Wagner Lilla*. Az elbűvölően és fölényesen okos szűz, Alexandria dísze és ékessége, keresztény létére sem menekül el a városból, mikor a vad, barbár, keresztényüldöző Maximinus császár megjelenik. Bátran ottmarad Alexandriában, sőt a szellem fegyvereivel meg akarja győzni az erőszakot. Az írónő beállítása szerint annál nehezebb és keményebb Katalin hitéért vívott harca, mert nemcsak a pogánysággal kell megküzdenie, hanem Maximinus iránti szerelmét is el kell fojtania. A pogány filozófusok nem tudják meggyőzni értelmét, sőt ő téríti át azokat a keresztény hitre s szerelme nem tudja elfordítani Kriszustól szívét. Maximinus pedig tehetetlen vágyakozásában a nyers erőszak eszközéhez folyamodik: kivégezteti a szűzet. *Wagner Lilla* hősnője sorsában a legenda eszményítő ábrázolása helyett az emberi mozzanatokat igyekszik kidomborítani.

Wass Albert: A kastély árnyékában. Erdélyi Szépmíves Céh. I—II. k.

A szerző nemrég megjelent „Mire a fák megnőnek" című regényében már megkezdte a szabadságharc utáni Erdély magyarságának, társadalmi, politikai és nemzetiségi fejlődésének szépirodalmi feldolgozását. A Bach-korszak utáni erdélyi viszonyokról szól legújabb regénye. A fiak semmit sem okulnak az apák kemény, vértanú-magyarságán. Fölényes, gondtalan nemtörődömséggel élik „híg-magyar" életüket. Nem veszik észre, hogy közben a kastély árnyékában milyen konok türelemmel, okos és csábító politikával dolgozik a román kisebbség s egyre nagyobb területet hasít ki a magyar birtokosok kezéből s egyre, több embert szív föl a maga közösségébe. A gazdasági fellendülés és hatalmi emelkedés ködös mámorában mindent elveszít a vezető magyarság, hazát, földet, a jövevények pedig hódító urakká küzdik föl magukat. A szerző, bár mindvégig szépirodalmi eszközökkel, meggyőző erővel rajzolja meg ennek a végzetes fejlődésnek menetét, száraz adatok helyett az élet legkülönfélébb elemeiből építve föl regényét. Tárgyilagos hangján is átízzik a szomorúság, mely szinte uralkodó hangulata az eseményeknek. A nyugodt mesélőmodor jól megfér művében a lélek mélyéről föltörő, férfias erejű lírával.

Zaymus Gyula: Beléndeky udvarház. — A porcellánmajom. Korda. 318 lap. (Fűzve 5.—).

A könyv a szerző két kisebb regényét tartalmazza. Mindkettő most jelenik meg második kiadásban. A *Beléndeky udvarház* a magyar vidék életéből meríti tárgyát. A mese egy érdekes ö[r]lési história bonyodalmaiból szöv[ő] izgalmas fordulatok során jut el a[z] vasó a megnyugtató befejezésig. A szerző jól jellemzi a magyar vidék ... legzetes alakjait, jó és rossz embereit é[s] szórakoztató közvetlenséggel bonyolítja a köréjük szőtt történetet. *A porcellán-majom* afféle keretes elbeszélés[...]gy óceánjáró fedélzetén hangzik [...] történet, mely meglepő kifejlet[...] egy detektívregény érdek[...] szerző nemcsak a magyar [...] tességeinek hű rajzolója, han[...] tájak és egyéniségek is megelev[...]dnek tolla nyomán.

Jo van Ammers—Küller: Coornvelt Erzsébet házassága. Fordította: *Thury Zsuzsa*. Révai. 298 lap. (Kötve 17.—).

A jeles holland írónőt hatalmas történelmi regényei révén már jól ismeri a magyar olvasóközönség. Legújabb műve *A Coornvelt-ház asszonyai* című alkotásának, amely egy holland patricius család életét követi három nemzedéken át, folytatása. A modern családi életet ábrázolja benne. Férj és feleség, mindkettő önálló egyéniség, egymás ellen fordulnak, megszakítják a házassági közösséget s mindkettő külön úton keresi a boldogságot, de keserves vargabetű után rájönnek, hogy mégiscsak egymás mellett találhatják meg a békét, nyugalmat, az élet harmóniáját. Az írónő meglepő jártassággal ismeri a modern életet, a családi életet éppúgy, mint a mai kereskedelem, ipar világát, annak szövevényes viszonyait. Nemcsak ábrázol, hanem egyúttal ítél is, de mindig az epika eszközeivel, az elbeszélés természetes tanulságaival. A modern élet nagyszabású, erőteljes és mély távlatú képe bontakozik ki művében az olvasó előtt. Thury Zsuzsa szép magyarsággal tolmácsolta a regényt.

[...] párisi szemében olyan csodálatos fényben égett, mint a telihold a júliusi éjtszakában.

Pola Gauguin: Apám regénye. Fordították *Hajdu Henrik* és *Lukács Klára*. Renaissance. 234 lap. (Fűzve 9.60, kötve 12.80.)

Paul Gauguin életéről szól ez a könyv. Legkisebb fia, aki maga is művész, írta. A nagy francia festő élete már önmagában is olyan izgatóan érdekes, mint valami furcsa fantáziával kitalált regény; mennyivel érdekesebb és különösebb vonzású így, a fia előadásában. *Pola Gauguin* már kiskorától kezdve éber figyelemmel kísérte apja szeszélyesen kanyargó életútját, olyan nyugalommal és tárgyilagossággal, mint egy idegenét. „...ha most e lapokra vázolom alakját, nem a szerető fiú küzd érte, hanem egy másik művész szólal meg itt. Személyes tapasztalatok eszmélteték rá Gauguin emberi és festői nagyságára, hogy szent sugallatok és kínos kísértések közt mutassák meg helyes útamat", olvassuk az Előszóban Lelkiismeretes hűséggel vetíti elénk a fiú az apa életét, nem ítél és nem menteget, hanem az időben elsuhant életet idézi vissza, minden szépségével és foltjával, teljesítményeivel és eredménytelenségeivel együtt.

Kempelen Farkas

Lód

=

Benyovszky, Karl

NYOMTATVÁNY

Spazier-
gang durch
Alt-Pressburg.
Bratislava —
Pressburg 1937.
62. l.

Budapest

ORSZÁGOS MAGYAR RÉGÉSZETI ÉS
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TÁRSULAT

MEGHÍVÓ

AZ ORSZÁGOS MAGYAR RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TÁRSULATNAK a Műemlékek Országos Bizottsága (IX. ker., Hőgyes Endre-u. 10.) tanácstermében június hó 10-én délután 6 órakor tartandó

RENDES ÉVI KÖZGYŰLÉSÉRE.

TÁRGYSOROZAT:

1. Elnöki megnyitó.
2. Titkári jelentés.
3. Pénztárosi jelentés és a költségvetés előterjesztése.
4. A számvizsgáló-bizottság jelentése.
5. A tisztikar és a választmány megválasztása.
6. Esetleges indítványok.

Budapest, 1937. május hó 26-án.

Gerevich Tibor
elnök

Kempelen Farkas

írod

Nyáry Pál báró: 205 évvel ezelőtt született a sakkozógép világhírű magyar feltalálója. Függetlenség 1939. febr. 1.

...tett Padnában 1394-ben, meghalt 1474-

—

...en ~~[illegible]~~ a fájdalomtól megtört Madon-
...ással (lefelé tartja), zöld palástot és meggy-
... pedig keresztelő szt. János (nez Krisztusra ~~[illegible]~~
...dkozik) Köntöse és bal vállán átvetett palást-
...ött ~~szt. Jánosom innen~~ a pitigliánoi gróf (terdel,
~~[illegible]~~
A ~~[illegible]~~ berátvált arczú ~~[illegible]~~ donatort
...dicsfény övezi. A kereszt tetején egyptomi ke-
...r keresztes vidék.
... 115.5 cm.
~~...nya~~.
...7. = 1350 Ka.

...985.

Kempelen Farkas

l.

Zádor - Radio

340. 1.

Első emeleti fogadó

< Kempelen Farkas >

ivód

Heltai H. István:

< > szülőháza.

Pesti Napló

1912. dec. 29.

674, 675. sz

ozat

Összesen

K f K f K f

| | | |

Kemper

l.

Evang Templ

421. l.

SZÉKESFEHÉRVÁR
MAGYAR KIR. POSTA

SZÉKESFEHÉRVÁR
1.20
MAGYAR KIR. POSTA

Kempelen Farkas

Aäsd

Clauderne Vladár

Margit. A Vaszin

ház történeti

Tanulmányok

Bp. multjából

X. 163 – 176. l.

képekkel.

Kempelen Farkas

l. Hor Bp

52.88.8.121.t.

Kenyeles Farkas

1 rd
2

Váradi Antal:
A régi Pest emlé-
keiből. Bp. 1921.
36 l.

magneses vonzása alól, művészi származásukat mégsem tagadhatják meg. Gondolunk elsősorban a jelenetek szerkezeti felépítésére, de festői stílusára is. Egy-egy mozaikkép keretébe két-három jelenetet vont össze a művész. Mintha az emlékoszlopok zsúfolt szerkezetű reliefdíszének kompozícióját vették volna át. Mindkettőnél a főszereplők alakja többször megismétlődik egy jelenet keretébe, mindig újabb és újabb esemény középpontjába. A jelenetek ikonográfiai összeállítása feltehetően egy IV. sz.-i elveszett kéziratra megy vissza, melyet valószínűleg már a keleten miniáltak. A mozaikok stílusa, különösen festőisége azonban a római művészet hatására vall.

A *S. Maria Maggiore* diadalívének mozaikdísze, mely Krisztus gyermekségét mondja el, korban talán fiatalabb, mint az oldalhajó jelenetei. Nyoma sincs itt a bibliai jelenetek gazdag hátterű, sokalakos, festői kompozíciójának. Mintha a görög templomok timpanonjáról szálltak volna le az istenek és arany háttér előtt, szobrászati jellegüket megtartva, mozaikba ültette volna át mesterük. Antik istenek, félistenek állanak Mária mellett,

Kempelen Farkas

wöd

Schams Ofen

374 – 376. l.

teljes életrajz

Kempelen Farkas

Irod
2

Maróczy Géza:

A magyar sakk-
játékosok.
Magyarok a kultu-
ráért. Szerkesztette
Lukács György dr.
Bp. 1929 440 l.

Kempelen Farkas

Irod
2
Borbíró Virgil

Budapest épitésiete
a multban és a jövö-
ben, Budapest (1945.) I.
cf. 52. l

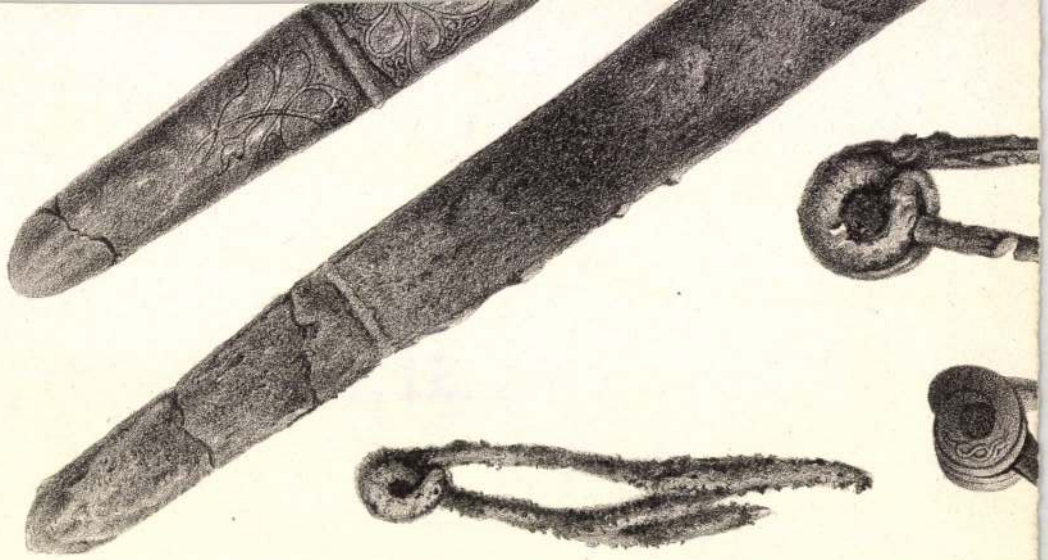

Kempelen Farkas

vid
2

Iv Gár Czakó

101. l.

Kempelen Farkas

úrod
2

Menclová, Dobroslava

Hrad Bratislava.
Bratislava, 1936.
46 l.

Kempolen Farkas

XVIII n

l. Kem Pozs

29. l.

IRODALOM

JEGYZET

Mob. lemezszám: 22-13.

Fényk. ltsz: B. 1000.

Kempelen Farkas

wyd

Les Pbreg

91. l.

Kempelen Farkas

életrajza

irod Pozsonyban született.
1734. jan. 23. + 1804 márc. 28.

Ortvay Tivadar dr

Pozsony város utcái és terei. Pozsony 1905. 233 – 235. l.

Pozsonyban „Kempelen Farkas utca."
A törnör életrajz esetleg felhaszálandó.

Kempelen Farkas

wód

Kempelen Béla =

Természettudományi
Közlöny. 1904.
678-695. l.

Kempelen Farkas

ród

Tarnóczy Tamás:

Kempelen Farkas beszélőgépe.

Természettudomány

1946. 52–56. l.

Kempelen Farkas

l.

Zelovich Józsefmüvész

50. l.

A FŐVÁROSI KÉ

*

Kempelen Farkas

l.

Benyov Bratisl

46 l.

Kompelen Farkas

irod
2

Fleisch Kammer

11. l –

19, 118, 120, 123,

142. l.

Kempelen Farkas

lásd

Lamatsch Sándor

Kempelen Farkas
két ismeretlen kéziratkötete a Fővárosi
Könyvtárban.

Tanulmányok IX.

Bp. 1938.

Könyvtárban

Rónyaújlak, r. k.

135

Kempelen Farkas

erscheint

Führer durch Pressburg
und seine Umgebungen.
Pressburg 1873. 55. l.

Kempelen Farkas

l.

Kazinczy lev

XIV. k. 524. l.

ARNAP **11** arnabás Barnabás	N. k. 4 ó. 3 p. N. ny. 19 ó. 56 p.
TFŐ **12** . János Klaudius	
DD **13** . Antal Tóbiás	
RDA **14** . Vazul Vazul	
ÖRTÖK **15** Jolán . Vid	
ITEK **16** . szt. sz. Jusztin	
MBAT **17** iner hv. Vöhötöm	Izr. 30. S. Kor. 4. P. R. Kh.

Kempelen Farkas

baid okv.

Lamatsch Sándor dr.:
Kempelen Farkas
két ismeretlen hézirat
- kötete a Fővárosi
Könyvtárban -
A Fővárosi Könyvtár
Évkönyve VII. 1937.
Bp. 1938. 119 – 131. l.

Benne jó életrajz,
mely alapul veendő.

Somlyó.

A KRASNA FIUME balpartja
Borgo-ból (D) és Castello-ból
van kiemelve. Balról a hegyek
ti le figyelmünket. Felirata
letőleg magyarázo szöveg fele

PIANTA
DI SC

Szines rajz, mé

Szn. 17
980-9

Kempelen Farkas

Wod

z Barańszky-Jób

László dr: A magyar

öntudat kistükre -

V. kiad. Bp 1943. 62 - l -

Kempelen Farkas

lásd
2

III évf. 4-6 sz

Historia (Pest-budai emléklapok)

66. l.

Kempelen Farkas

l.

Historia 1932. V. 41 l.

42. l.

1281. Ismeretle

A XIX. sz

Kossuth Lajos arczképe.

Csaknem egész alakban állva ábrázolja a volt kormá melyben összecsavart ujságl csatornázott oszlop talapzat előrefésült haja hosszú, baju rüli szakálla őszbevegyült. C lérral, csokorra kötött kesl kabát és vállravetett bő köp

Fénykép, méretei 26·5 : 19·. tetett az 1910 július 4-iki ajánl 200 K-án (1132–910). — Kifizet vételt jóváhagyta az 1910 július (1302–910). — Elszámoltatott 1 — Az elszámolást jóváhagyta az szvsz. határozat (513–911).

tőfi-ünnepséget rendezett, amelyen sok magyarbarát francia is megjelent.

A *szófiai rádió* jelenti, hogy Szófiában nagyszabású Petőfi-ünnepet tartottak, amelyen *Safranko* Emánuel szófiai magyar követ vezetésével a magyar követség tagjai is résztvettek.

A *tiranai rádió* jelenti, hogy a tiranai Petőfi-ünnepségen az Albán Munkapárt vezetői, az albán kormány tagjai, a hadsereg képviselői, továbbá az albán politikai, kulturális, művészeti és tudományos élet kiemelkedő személyiségei is megjelentek.

Kárpát-Ukrajna lakossága — mint az *MTI* jelenti — mindenfelé ünnepségeket rendezett Petőfi halálának 100. évfordulója alkalmából.

A *Csehszlovák Írószövetség* szlovák tagozata Pozsonyban, vasárnap ünnepséget rendezett Petőfi Sándor halálának századik évfordulója alkalmából. A gyülésen megjelentek Ondrej *Pavlik*, tájékoztatásügyi megbízott, a Pozsonyban működő konzuli testület tagjai T. L. *Teplov* szovjet főkonzul vezetésével, valamint *Illés* Béla is.

Andics Erzsébet beszéde a segesvári Petőfi-ünnepen

Bukarestből jelenti az *MTI:*

Segesvárt és a mellette lévő Fehéregyházát vasárnap Románia legtávolabbi sarkából is munkások, dolgozó parasztok és haladó értelmiségiek népes küldöttségei keresték fel, hogy hódoljanak Petőfinek, a világszabadság nagy költőjének emléke előtt. Segesvár utcáit feldíszítették, egyetlen kirakat sem volt a városkában, amelyben ne lett volna Petőfi arcképe és valamelyik verskötete.

A szombatesti Petőfi-ünnepségen a Román Népi Köztársaság Írószövetsége képviseletében Ciceroni *Theodorescu* román és *Paál* Árpád magyar nyelven mondott beszédet.

Vasárnap már a kora reggeli órákban többezer főnyi tömeg gyülekezett a segesvári Szakszervezeti Székház előtt, ahonnan 8 órakor elindult a zarándoklat a fehéregyházi sírkerthez. A Román Munkáspárt és a kormány képviseletében megjelent Miron *Constantinescu*, a Párt Központi Vezetősége Politikai Irodájának tagja, az Állami Tervbizottság elnöke, továbbá *Bányay* Lászó, a Nagy Nemzetgyűlés elnöki tanácsának tagja, *Kacsóh* Sándor, a Magyar Népi Szövetség országos enöke, *Hodos* Nicolaie, a miniszterelnökség államtitkára és több vezető személyiség. A Magyar Köztársaság küldöttségét *Andics* Erzsébet, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottságának tagja, *Zelk* Zoltán és *Kuczka* Péter költők képviselték.

A Román Népi Köztársaság Írószövetsége nevében Zaharia *Stancu* szólalt fel. A magyar küldöttség nevében *Andics* Erzsébet tartott beszédet. Hangsulyozta, hogy *a magyar nép, a magyar kommunisták Petőfi szellemének továbbfejlesztőiként építik új hazájukat.* Petőfi szelleme vezette a magyar népet a belső bilincsekkel való leszámolásában is.

Ezután a romániai magyar dolgozókhoz szólott Andics Erzsébet.

— Sorakozzatok fel a Román Munkáspárt mellett — mondotta —, amely a nemzeti egyenjogúság következetes harcosa.

Miron *Constantinescu* a Román Munkáspárt Központi Vezetősége és a kormány nevében emelkedett szólásra. Azt fejtegette, hogy a békeszerető népeknek a háborúra uszító imperialisták ellen vívott harcukban komoly segítséget nyujt Petőfi költői hagyatéka.

A vasúti forgalom 25—30 százalékos emeléséről beszélt Bebrits Lajos közlekedési miniszter

Bebrits Lajos közlekedésügyi miniszter hétfőn avatta fel Dombóvárott a MÁV fűtőházi fürdőt, mosdót és étkezdét.

Lázár Elemér műszaki tanácsos megnyitó beszéde után *Bebrits* Lajos miniszter beszélt.

— A mozdonyvezetőkre és fűtőkre ugyancsak nagy feladat hárul az őszi és téli szállításoknál. *Vegyenek példát a Szovjetunió mozdonyvezetőitől*, akik sokszor hetven-nyolcvan százalékkal több terhet visznek vonatukon, mint amennyi a terhelési kimutatásban szerepel. Jutalmat kell adni azoknak, akik előljárnak a feladatok sikeres megoldásában. Bevezetjük *a termelési jutalékot*, azonkívül alapot létesítünk azok számára, akik új módszerek alkalmazásával hozzájárulnak, hogy az őszi forgalom fokozása, illetve a megnövekedett áru elszállítása lehetővé váljék. Ezért olyan berendezéseket adunk a személyzet kezébe, hogy közvetlenül belenyulhasson a forgalom irányításába. Bevezetjük a menetirányító rendszert, ami által *a forgalmat 25 30 százalékkal emeljük.*

Szerelmeslevelek

Egy kedves írótársam mondotta el ma, így:

— Ötvenéves elmúltam s most egy szép napon felkeresett ifjúkori szerelmem. Harmincharmincöt éve nem láttam. Akkoriban jóformán csek versben érintkeztünk s pirulva kerültük a köznapi dolgokat. Biztosak voltunk benne, hogy a szerelem kiváltságos állapot, amelyben előttünk lehetett része néhány leánynak és ifjúnak — így Romeo és Julia, Heloise és Abelard, Hero és Leander stb. — s mi ezeknek a pároknak egyenes érzelmi leszármazottjai vagyunk. Nem illik tehát azt mondanunk, hogy jónapot, hogy van, pohár víz stb. Eljött, kissé fakón csicsergett s céltudatos szemérmeskedéssel selypített is egyet-kettőt. Emlékeinknek szólt e hajdan kedves pöszítés, mely most kissé bosszantott. Egyébként valami csekélyrendű szívességet kért, körülbelül olyasmit, hogy intézzem el például egy apróhirdetésnek háromszor egymásután kedvezményes áron való megjelentetését.

— Pirult, szemét lesütötte és retiküljéből elővett egy csomó levelet. Melyeket részben ő írt nekem — s egyik nagyjelenetes szakításkor kerültek vissza hozzá — másrészt én írtam neki s íme, ő «megőrizte». Ez meghat. Csakugyan. Elém teszi s olvasom a leveleket. A helyzethez illő rezignált meghatottsággal. Íme, itt ül előttem a nő, aki miatt minden páros osztályban megbuktam németből és számtanból. Akinek a rémes verseket írtam, melyekben oly gyakran fordult elő, hogy világ-virág, halál-talál, szerelem-szeretem. Olvasom a leveleket s látom, a nagy érzések szókincse milyen szegényes. Húszharminc szó ismétlődik, «örökké», «szerellek», «meghalok érted», «te», «én», tíz-tizenkét ige s végül *«olyan, mint»* címszó alatt testrészek kissé túlzott leírása. Közben restellem, hogy *így* olvasom... de így olvasom. Milyen szegényes... persze hajdan ezek lángoltak, a kimondás melódiája, a hívés forrósága adta tartalmukat... s egyszerre csak látom, hogy ceruzámmal odanyúlok s kijavítok egy helyesírási hibát. Azt írta: *ojan*, na nézd csak. S mert ez már szokásom és erre kényes vagyok, hát mormogva végigfutom a leveleket... és sorra felrakom a hanyag ékezeteket, kihúzom a fölös eleket, berakom a hiányzó éket... dolgozatot javítok. Így ni, kész is van, tessék. Táskájába zárta a leveleket... s öregem, elment a nő, aki miatt meghaltam volna harmincharmincöt évvel ezelőtt.

Török Sándor

Óriás-fürtök termelésével kísérleteznek a Szőlő- és Borgazdasági Intézetben

Az Országos Szőlő- és Borgazdasági Kísérleti Intézet a Herman Ottó-úton találtam meg. Éppen most építik újjá. Az ostrom alatt kemény harcok folytak itt, az épület erősen megrongálódott, de a munka nem állt meg, a teljesen feldúlt kísérleti telepen már újra állnak a szőlőtövek, újra kikerülnek a táblák és teljes apparátussal folyik a munka, amelyben az intézet európai viszonylatban is első helyen álló remek felszerelése elősegíti a kutatómunkát.

Mert sokoldalú ez a munka. Innen indul ki a magyar szőlőtermesztés szakirányítása. Tudományos kísérletek és vizsgálatok útján megállapítják a védekező anyagokat, fejlesztik a szőlészeti ismereteket, megejtik a talaj- és műtrágyavizsgálatokat és általában minden a szőlővel és a borokkal kapcsolatos kérdésben felvilágosítást, szakszerű tanácsot adnak.

— Ezek itt amerikai, ezek meg ázsiai szőlőfajták — magyarázza vezetőm, *Petlenkoffer* Béla szőlész, aki a kísérleti telepre kalauzol.

— Honnan tudja megállapítani, melyik milyen fajta?

— Egyiknek matt a levele, a másiké fényes. Ezé itt összeálló, azé már szétváló. — Lehajol, tenyerébe vesz egy-egy levelet. Minden mozdulata, szava elárulja, mennyire szereti szakmáját, milyen odaadással ápolja szőlőtőveit és magoncait, ahogy a magvetéssel életrehívott apró növényeket nevezi.

— Ezeket oltom majd a tövekbe — mutat nagy faládákban, az üvegház tiszta levegőjében nevelkedett magoncokra.

Felettünk vastag szőlőtő kígyózik, levelei odasimulnak az üvegház tetejéhez, csakúgy roskadozik a hatalmas fürtök alatt. Erzsébet királynőnek hívják. A tenyészidő megrövidítésével kísérleteznek rajta. Amikor odakünn mégcsak zöldül a szőlő, ez már virágzik, amikor odakünn virágzik, idebenn már gyümölcsöt hoz. Most éppen sárgulnak rajta az óriási szőlőszemek.

— Egy kilónál nagyobb fürtöket is hoz. Tavaly ki kellett ritkítani a szemeket, hogy elbírja a szára.

— Jó lenne, ha minden szőlőtövön ekkora fürtök lennének!

— Igen, ha mindegyiket üvegházban lehetne nevelni, ahol nincsen kitéve a fertőzés veszélyének.

Az útmentén cserépsorokban szőlőtövek állnak.

— Kínozom őket — mondja vezetőm —, hogy megszokják a rosszat. Nem árt nekik, hadd edződjenek, legalább ha jobb körülmények közé kerülnek, jobban nőnek, ha mostoha körülmények közé kerülnek, nem pusztulnak majd el.

— Mi pusztítja a szőlőt?

— Elsősorban a rovarkártevők és a gombák.

— Minden a vidéken adódó problémák többségét a vidéki állomásainkon oldják meg. Munkatársaink nagy része most is kint dolgozik. Magyarország szőlőhelyzetképét veszik fel. Mintegy 500 000 kat. hold szőlő van az országban.

— És persze a magyar szőlőnek nincsen párja.

— A magyar szőlő különösen jófzű és minőségű — csillan meg a szeme. — Ebben az ország változatos éghajlatának is nagy a szerepe.

— Idén, úgy hallom, jó szüret lesz, ha a vénasszonyok nyara is úgy akarja.

—i —n

Aratnak, csépelnek egyszerre a Szovjetúnió modern traktorai

Nagy Dániel és *Fülöp* Péter, a Szovjetúnióban járt parasztküldöttség tagjai *Gönczön* beszámoltak a Szovjetúnióban tapasztaltakról. *Nagy* Dániel, a hatalmas mezőgazdasági gépekről beszélt, amelyek a Szovjetúnióban felszabadítják az embereket a nehéz munka elvégzésétől, továbbá a 60—80 lóerős hernyótalpas traktorokról, amelyek aratnak és menetközben csépelnek, de még a szalmát, pelyvát is külön rakják le. *Fülöp* Péter a közös gazdálkodásról és a szövetkezeti kérdésekről nyujtott felvilágosítást.

Hajduhadházán főterén *H. Nagy* Gábor balmazújvárosi kisparaszt ismertette a Szovjetúnió újtípusú emberét és azokat a hasznos tapasztalatokat, amelyeket itthon kamatoztatni kell. Nagy érdeklődés kísérte a kolhozok és szovhozok életéről szóló beszámolóját, amelyben megállapította, hogy a szovjet kolhozok terménybeszolgáltatásrendszeréből is sokat tanulhat a magyar parasztság.

Magyar gyerekek utaztak a Tátrába, csehszlovák és osztrák gyerekek érkeztek Budapestre

Hétfőn reggel a vasutas zenekar indulójának hangjai mellett búcsúztatták a prágai gyorssal Csehszlovákiába, a Tátrába induló gyermekcsoportot. *Bebrits* Lajosné útravalóul figyelmeztette a gyermekeket, hogy úttörőkhöz méltóan viselkedjenek és a demokratikus Csehszlovákiában szerzett tapasztalatokkal gazdagodva térjenek haza.

Ugyancsak hétfőn a kora reggeli órákban megérkeztek a magyarországi üdültetésre a *csehszlovák* és *osztrák* dolgozók gyermekei, akik négy hétig maradnak üttörőink vendégei. Az osztrák gyerekeket a népjóléti minisztérium nevében *Kun* Miklós, a gyermekvédelmi osztály vezetője üdvözölte, a csehszlovákokat pedig a Vörös Kereszt nevében *Bereg* Árpádné, a szociális ügyek vezetője fogadta. *Sztálin, Gottwald* és *Rákosi* nevétől visszhangzott a Keleti-pályaudvar, zúgó éljenzéssel. A Vörös Keresztes autobuszok, rövid ismerkedés után, a Szabadsághegyi Üdülőbe szállították a kis vendégeket, ahol demokráciánk minden jóval ellátja őket.

Hűen utánozható az emberi hang Kempelen Farkas tökéletesített beszélőgépével

A hazai és külföldi szaklapok különösen az utóbbi időben sokat foglalkoznak az *elektroakusztika* kérdéseivel. Ennek kapcsán elismeréssel emlékeznek meg arról a munkásságról, amelyet egyik kiváló fiatal tudósunk, Dr. *Tarnóczy* Tamás ezen a téren végez. Egyik legutóbbi rendkívül érdekes tanulmányában magyar találmánnyal foglalkozik Tarnóczy. Ez a találmány igen figyelemre érdemes éppen ma, amikor a hangelemzés már elektroakusztikus eszközökkel oldható meg. *Kempelen Farkas beszélőgépéről* van szó, amely hosszú időn át az első komoly lépés volt a beszéd mechanizmusának megismerésében. Felkerestük Tarnóczy Tamás dr.-t, aki Kempelen Farkas beszélőgépének tudományos értékét a következőkben vázolta:

A ZSENIÁLIS TALÁLMÁNY

— A beszéd mechanizmusának megfejtése és utánzása — mondotta Tarnóczy — az emberiség technikai vágyálma volt. De minden erre vonatkozó kísérlet csak kezdetleges tapogatódzás maradt mindaddig, amíg Kempelen Farkas figyelme nem fordult a beszédhangok képzésének mechanizmusa felé.

— Mi irányította érdeklődését éppen erre?

— A süketnémák oktatását szerette volna megkönnyíteni. Persze mások is foglalkoztak ezzel a kérdéssel, de megállapításaikat nem tudták kísérletekkel alátámasztani. Kempelen minden állítását kísérlettel bizonyította és a kísérletek eredményét könyvében össze is foglalta. (Az emberi nyelv mechanizmusa.) Megállapításai nagyobbrészt ma is helytállóak, megfigyelései pedig tökéletesnek nevezhetők.

— Utal könyvében a hangkeltő modellekre?

— Nemcsak utal, hanem pontosan leírja a beszéd mechanizmusát utánzó modelljét. Pontos megfigyelései lehetővé tették a természet leutánzását. Ismerte a hangzókeletkezés folyamatait. Beszélőgépén a hangszalagokat gumimembrán nal, a tüdőt fujtatóval helyettesítette, a felső üregeket fadobozból készítette, a nyelvet csapajtóval pótolta.

— Élethűek voltak az így nyert beszédhangok?

— Talán nem voltak egészen természethűek, de a gép mégis bámulatba ejtette az embereket.

— Mennyiben hozta előtérbe az elektroakusztika a beszédhangok mesterséges utánzásának kérdését?

AZ EMBERI HANG ILLÚZIÓJA

— 158 évnek kellett eltelnie, hogy a modern beszélőgépet megalkossák, amely lényegében Kempelen Farkas beszélőgépének tökéletesített mása az elektroakusztikai vívmányok felhasználásával.

— Tökéletes illúzióját kelti. Írógépszerűen megszerkesztett billentyűzete van, amelyen értelms szövegeket lehet lejátszani. A beszélőgép bemutatójára külön gépírónőket tanítottak be.

— A gramofon, a rádió megjelenése lefokozza-e a hangzók mesterséges utánzásának gyakorlati jelentőségét?

— Csak látszólag. Tudományos szempontból ma is nagy jelentőségű. És éppen ezért időszerű Kempelen Farkas beszélőgépéről ma megemlékezni, amikor az elektroakusztika segítségével lehetővé vált a beszédhangok szintetikus előállítása.

Gy. I.

A tévedhetetlenek

Egy közlekedési baleset ügyében kellett tanuskodnom a minap.

Pár hónappal ezelőtt történt, hogy a körút legforgalmasabb pontján szerencsétlen elhatározással a járdaszigetről a villamos-sínek közé lépett, avagy ahogyan annakidején a rendőri riportok közölték, a „robogó villamos elé vetette magát" valaki.

Az a *valaki* 40 és 50 év közötti nő volt, a hervadás apró, szinte észrevehetetlen jegyeivel. Emlékszem, rendkívül gondosan fésült frizurája volt, feltünően jól szabott ruhája és müvészien felrakott sminkje. Semmi szabadosság nem volt rajta, semmi rikító és semmi inkorrekt. Fegyelmezett, harmónikus jelenség volt — ebből állapítottam meg az életkorát.

Előttem állt mintegy három méternyire. Várta a villamost. Közben a fellegeket nézte, amelyek mint frissen mosott habfehér ruhák egy végtelen kötélen, libegtek a fejünk felett. Azt is láttam, hogy mosolyog.

A következő pillanatban történt, hogy miközben a Nemzeti felől csörömpölve és „robogva" felénk közeledett, amire vártunk: a hatos, a nő fellegbe néző arccal, mosolyogva — belépett a sínek közé. Mire úrrá lettem a rémületemen, a halvégzetű nő már egy kapualjban feküdt s körötte mintegy kétszáz ember ordított szolgálatkészen rendőr, orvos és mentőkocsi után. Valaki azt állította, hogy a szerencsétlen nő mindkét lábát lemetszették a kerekek, — ezt állította és magából kikelve szidta a füttyös kalauzt, egészen igazságtalanul, tekintettel arra, hogy a füttyösnek e szerencsétlen esetnél semminő szerepe nem volt. Később azt is megtudtam, hogy az utolsó évtized, legszerencsésebb kimenetelü villamosgázolása játszódott le a szemeim előtt: a barnaruhás nő negyedóra után a baleset színhelyéről saját két nylon-harisnyás lábán távozott.

Egyszóval: ebben az ügyben tanuskodtam én, mert egy preciz kalauz tanuként bejelentette az én nevemet is annakidején. Rajtam kívül e sajnálatos incidensben még egy szemtanu szerepel. Egy roppant határozott magatartású, középkorú asszony.

Ezzel az asszonyyal ültem ott a minap a tanukihallgatást folytató rendőrtiszt előt.

Először nekem kellett elmondanom a balesettel kapcsolatos tapasztalataimat. Röviden végeztem, annál is inkább, mert néhány kérdésre — úgy éreztem — nem tudnék lelkiismeretem szerinti pontos felvilágosítást adni. Mert — teszem fel — honnan tudnám én holtbizonyossággal megmondani, hogy a hervadás díszharmóniáját oly okosan ellensulyozó barnaruhás nő szándékosan-e, avagy a tudatnak egy pillanatnyi szerencsétlen kihagyása folytán lépett-e be a sínek közé? S vajjon, hogyan merném azt is megállapítani, hogy a megengedett sebességgel közeledett-e, vagy nem, az inkriminált sárga villamoskocsi?

Rövid volam tehát és éreztem, hogy a vallomásom nem kielégítő, ezért kissé röstellem is magam. A kényelmetlen kis érzés meg éppen áradni kezdett bennem, amikor tanutársam a vallomásába fogott.

Már a hangjának színe, rezonanciája is más volt, mint az enyém. Emelten, tagoltan, részletesen beszélt, kissé úgy, mintha nagyot hallókhoz szálana s mintha minden egy szótagjával, amit kiejt, egy emberi sorsot döntene el. A harmadik mondata után világossá vált előttem, hogy ezt is teszi: valóban egzisztenciákat, ha talán nem sorsokat dönt el minden szava. Ezt mondta:

— Igen, én láttam az egész esetet. Körülbelül hat méternyire álltam a baleset színhelyétől, bent a gyalogjárón. Felfigyeltem a barnaruhás nőre, mert észrevettem, hogy rendkívül izgatottan viselkedik. Éreztem, hogy ez a nő valami „bolondságon" töri a fejét. Mikor meglátta, hogy közeledik a villamos, megrázkódott s eltorzult arccal egyenesen a sínek közé vetette magát. Továbbá azt is láttam, hogy a villamos a megengedett sebességnél gyorsabban közeledett... Azt is határozottan állítom, hogy a vezető nem elég erélyesen adta le a figyelmeztető csöngetést... Hogy ki volt a hibás végül is? Először is a nő, mert öngyilkos akart lenni, másodszor a villamosvezető, mert a gyors hajtással erre a nőnek alkalmat adott...

A rendőrtiszt figyelmesen jegyezte a vallomást, bár észrevettem arcán némi bosszankodó kis kétkedést. Magam sem állhattam meg, hogy elmenőben, már kint az utcán, oda ne forduljak túlságosan is preciz tanutársamhoz:

— Mondja, hogyan állíthatta azt az öngyilkossági szándékot olyan biztosan? S a villamos sebességét honnan állapította meg oly pontosan? Végeredményben két ember sorsáról van szó. Azt a szerencsétlen villamosvezető esetleg állás nélkül marad az Ön vallomása alapján. A másik pedig: az az Y-né pedig ki tudja, hogy az Ön által neki tulajdonított „öngyilkosság" címén milyen kellemetlen helyzetbe keveredhetik?

— Kicsoda? Y-né? Hát így hívják? Nem is tudtam a nevét. Ebből is láthatja, hogy pártatlan vagyok — vág ő vissza és rendreutasitóan hozzáteszi: — Jegyezze meg, kérem, hogy az igazság feltárásában engem nem vezetnek érzelmi szempontok. Csak azt mondom, amit látok, hallok, tapasztalok. S az igazság feltárásában *tévedhetetlen* vagyok!

Elválok tőle, mert nincs mit vitatkoznom vele. Mert a hazuggal, a gonosszal, az ostobával, sőt még az őrülttel is lehet vitába szállani. Egyetlen emberfajtával: a „tévedhetetlennel" azonban nem lehet. Azzal, akit „az igazság feltárásában nem vezetnek érzelmi szempontok, aki csak azt mondja, *ahogyan* ő lát, ahogyan ő hall és ahogyan ő tapasztal." Vitába, perbe szállani ezekkel épúgy nem lehet, mint az elemek csapásával. Csak lúdbőrös lélekkel kérni lehet az Eget, hogy

— Mentsd meg a világot, Uram, mentsd meg a *„tévedhetetlenektől."*

P. J.

Mit látott Thurneysen és Lüthi Magyarországon?

A *Tribune de Genève* egyik legutóbbi száma írja: Eduard *Thurneysen* egyetemi tanár és Walter *Lüthi* lelkipásztor meglátogatták a magyar protestáns egyházakat. Tizenöt napot töltöttek ott, számos egyházközséget látogattak meg, voltak a teológiai főiskolákon s igen nagy hatást tett rájuk az a szellemi megújulás, amely különösen a református egyházakban végbemegy. A templomok zsúfolva vannak hívőkkel.

«Ami a politikai helyzetet és a társadalmi forradalom következményeit illeti — írja végül a svájci lap — a magyar református egyház vezetősége egyedül az Igére hallgatva járja azt az utat, amelyen az egyháznak a politikai és társadalmi átalakulás közepette haladnia kell.»

Ma: Irodalmi krónika és Kis Házi Szabász-szelvény

Ára
60 fillér

Magyar Nemzet

Kedd
1949 augusztus 2
V. év 177. szám

Petőfi emlékét ünnepelte a szabadságszerető világ

Vasárnap *Petőfi* napja volt az egész országban. *Nem volt olyan város, falu, tanya, ahol ne rendeztek volna Petőfi-ünnepségeket* és ahol a felszabadult magyar nép meg ne emlékezett volna erről a nagy költőről.

Budapest népe vasárnap délelőtt a *Petőfi*-szobor felé özönlött, a Duna partjára, a Petőfi-térre. Már a koradélelőtti órákban egy talpalatnyi hely sem volt szabad a Petőfi-téren. Ide zarándokoltak azok, akik immár szabadon idézhetik Petőfi Sándor harcos szellemét. A párt- és tömegszervezetek csoportjai az üzemi csoportok, feliratok és zászlók erdeje alatt sorakoztak fel, dalokat énekelve. A Petőfi-szobor két oldalán a honvédség, a rendőrség és a szabadságharcosok díszalakulatai sorakoztak fel. A szobor talapzatánál honvéd-, rendőr-, szabadságharcos- és SZIT-egyenruhás fiatalok álltak őrséget. *A szoborral szemben tíz zászlót lengetett a szél.* Középen a Szovjetunió lobogóját, jobbra és balra a testvéri népi demokráciák és az imperialisták rabságában vergődő, szabadságukért és a békéért harcoló népek zászlaját láthattuk. Ez a tíz zászló arról tanúskodott, hogy nemcsak Budapesten, a Duna partján ünnepelték vasárnap Petőfi Sándor emlékét, hanem mindenütt, ahol él a népek szabadságvágya és békeszeretete.

Végeláthatatlan tömeg a Petőfi-szobor előtt

Az ünneplő közönség hatalmas éljenzéssel és tapssal köszöntötte a külföldi íróküldöttségeket, elsősorban a szovjet delegációt. Azután a kormány tagjainak, a néphadsereg tábornokainak, politikai és szellemi életünk képviselőinek jelenlétében megkezdődött az ünnepség.

Pongrácz Kálmán, Budapest polgármestere azt fejtegette, hogy Magyarország dolgozó népe most azoknak az eszméknek a folytatója és megvalósítója, amelyek Petőfi eszméi voltak. Petőfi a szabadság eszméjének nem csupán költői kinyilatkoztatója volt, hanem harcos forradalmár is.

— Ahogy Petőfi csodálattal tekintett a francia forradalomra és hőseire — mondotta *Pongrácz* Kálmán —, éppen úgy tekintünk fel hűséges ragaszkodással és szeretettel arra a népre, amely a mi korunkban a népek béke- és szabadságharcának vezetője, a nagy *Szovjetúnióra*, élén nagy vezérével, a harcok szervezőjével, a világ dolgozóinak tanítójával, *Sztálin* generalisszimusszal. A harc, amelyet Petőfi kezdett meg, teljes győzelemmel fog végződni, mert a magyar nép ügyét végre maga a nép vette kezébe és a népet a magyar munkásosztály és élcsapata, az MDP vezeti. Győzni fog a nép ügye, mert a párt élén olyan ember áll, aki képes népünk harcát Petőfi eszméinek teljesítéséért és továbbfejlesztéséért győzelemre vinni, mert pártunk élén ott áll nagy vezérünk, *Rákosi* Mátyás.

Pongrácz Kálmán polgármester beszéde után a hatalmas tömeg percekig tartó lapssai ünnepelte *Sztálint* és *Rákosit*.

A szovjet delegátusok a világszabadság költőjéről

A szovjet íróküldöttség és a Szovjetúnió népei nevében Andrej Szamojlovics *Malisko* lépett a mikrofon elé.

— Engedjétek meg nekem, hogy a szovjet nép, munkások, kolhozparasztok és értelmiségiek nevében megbatjam az emlékezés zászlaját a magyar nép nagy költője, Petőfi Sándor előtt. Vannak köztük, akik égő fáklyaként világítják meg népünknek a haladás útját. Petőfi Sándor ilyen költő volt. Alkotása él, fegyver népe kezében a szocialista Magyarországért az imperialista ellenséggel vívott harcban. Éljen a demokratikus Magyarország! Éljen a hatalmas szovjet nép és a magyar nép megbonthatatlan barátsága!

A szovjet íróküldöttség gruz tagja, Georgij *Leonidze*, a Sztálin-díjas író a következőket mondotta:

— A Szovjetúnió népei és a grúz nép nevében elhelyezem az emlékezés koszorúját a magyar nép nagy költője, Petőfi Sándor szobra előtt. Éljen a magyar népköztársaság! Éljen a szabadságszerető magyar nép! Éljen a népek testvérisége, a világszabadság és annak harcos vezetője, a Szovjetúnió!

Ezután megkezdődött a Petőfi-szobor megkoszorúzása. A Magyar Köztársaság elnöke nevében *Rónai* Sándor külkereskedelmi miniszter, az országgyűlés nevében *Molnár* Imre alelnök, a Magyar Dolgozók Pártja nevében *Orbán* László, a Központi Vezetőség tagja, a Magyar Köztársaság kormánya nevében *Zsofinyecz* Mihály nehézipari miniszter, a Magyar Függetlenségi Népfront nevében *Erdei* Ferenc földmővelésügyi miniszter, a Szakszervezeti Tanács nevében *Harustyák* József elnök, a honvédség nevében *Görgényi* Dániel őrnagy, a rendőrség nevében *Garamvölgyi* Vilmos ezredes, Budapest dolgozói nevében pedig *Pongrácz* Kálmán polgármester helyezett el koszorút.

Üdvözlőszavak kíséretében helyezték el országuk nemzeti színeivel díszített koszorúikat a külföldi íróküldöttségek. *Elsőnek a Szovjetúnió küldöttei rakták le koszorújukat a Petőfi-szobor talapzatára.* Nem maradtak el a munkások, a parasztok és értelmiségiek, továbbá a fiatalság tömegszervezeteinek koszorúi sem.

A Komszomol-ifjúság képviselője beszélt a MINSZ ünnepén

A magyar ifjúság nevében a MINSZ 1560 szervezetének képviselői a Nemzeti Múzeum kertjében megkoszorúzták vasárnap délelőtt azt az emléktáblát, ahol Petőfi elszavalta 1848. március 15-én a *Nemzeti Dalt*.

Várnai Ferenc, a MINSZ nagybudapesti szervezetének h. titkára emlékezett meg Petőfiről.

— Hazánkban is megvalósultak azok az eszmék, amelyekért Petőfi küzdött, amelyekért vérét és életét feláldozta. Most száz évvel később olyan országban ünnepelhetünk, amely Petőfi céljait valóra váltja.

A MINSZ, a SZIT, az Úttörők és a Diákszövetség küldöttei elhelyezték koszorúikat, majd elindult a Nemzeti Múzeum elől a MINSZ fáklyás stafétája Petőfi szülővárosába, Kiskőrösre.

Ünnepséget rendezett a MINSZ vasárnap este az Állatkerti Szabadtéri Színpadon is. Ilt *Gábor* Zoltán, a SZIT főtitkára beszélt, majd Viktor *Chmara*, a VIT előkészítő bizottságának szovjet tagja szólalt fel.

— Szabad Magyarország szabad fiataljai — mondotta Viktor Chmara —, *a szovjet Komszomol nevében üdvözöllek benneteket.* Ma az én hazámban a szovjet ifjak mind megemlékeznek Petőfi haláláról, az üzemek és iskolák fiataljai Petőfi-sarkokat rendeznek be, hogy ezzel is kifejezésre juttassák Petőfi és a magyar nép iránti szeretetüket. A ti feladatotok az, hogy őrizzétek és szeressétek úgy ezt a hazát, ahogy Petőfi szerette. Éljen a magyar és a szovjet ifjúság barátsága! Éljen Rákosi Mátyás!

A fiatalok percekig éltették a Komszomolt és Rákosi Mátyást.

Malisko, Leonidze, Éluard és Neruda az Írószövetség ünnepén

A *Magyar Írók Szövetsége* vasárnap délután a Szakszervezeti Tanács székházának *Sztálin* és *Rákosi* képeivel díszített tanácstermében Petőfi-ünnepet rendezett.

Gergely Sándor elnök arról beszélt, hogy nemrégiben a szovjet nép és az egész haladó, művelt világ *Puskin* születésének 150. évfordulóját ünnepelte. Most mi állunk a világ elé *Petőfi* Sándorral, a mi nagy kincsünkkel, megihletőnkkel halála 100. évfordulóján és azt mondjuk: *„Szeressétek művét és álmait, amelyek megvalósítására Lenin, Sztálin és Rákosi Mátyás vezérel bennünket."*

Illosvay Katalin, *Ascher* Oszkár és *Szendrő* József szavalatai után *Ladányi* Ferenc felolvasta *Nagy* Lajos tanulmányát Petőfiről. Ezután két szovjet íródelegátus szólalt fel.

Andrej *Malisko* arról beszélt, hogy Petőfi álmai napjainkban váltak valóra, amikor a szabad demokratikus Magyarország a Szovjetúnióval testvéri barátságban építi fel új életét.

— Hadd éljen Petőfi neve — mondotta — a demokratikus népek szívében, szabad, tüzes dalai vigyék előre ezeket a népeket a kommunizmusért vívott harcban.

Georgij *Leonidze* gruz költő azt fejtegette, hogy a magyar és a grúz nyelvben a híd fogalmának kifejezésére ugyanegy szó használatos. *Legyen Petőfi neve is a barátság közös hídja a dolgozó magyar és gruz nép között.* A magyar és gruz nép barátságát megerősítette a szovjet hadsereg gruz katonáinak vére. Azoknak a gruz katonáknak a vére, akik elestek, a Szovjetúnió más népeinek fiaival együtt Magyarország és Budapest felszabadításáért.

Braniczki lengyel költő, *Saajan* román egészségügyi miniszterhelyettes, Jan *Drda*, a csehszlovák írók delegátusa, Sztojan *Karlov* bolgár kiküldött méltatták Petőfi jelentőségét. Paul *Eluard* felolvasta Petőfi Sándorhoz írott költeményét.

Nagy hatást keltettek Pablo *Neruda* chilei költő szavai.

— Csak ti, bolsevikok, Magyarország szocialismust építő dolgozói, minden tájak és földek kommunistái, csak ti vagytok azok — mondotta —, akik feltámasztjátok a költőket; a többiek, közös ellenségeink, inkább úgy akarják, hogy továbbra is haloltak maradjanak. A még élőket pedig vagy puskatussal gyilkolják meg Granadában, vagy keresztre feszítik New Yorkban.

— Petőfi, te sugárzó ifjú, te angyali próféta. A Te álmaidat valóra váltották. A városokban és pusztákon nem urak és szolgák népe él, hanem elvtársak, öntudatos nemzetek. Míg nekem, üldözött költőnek lóháton kellett átkelnem a Cordillerákon, távoli hazám vad hegységein, — mert az én hazámban a Te ellenségeid az urak — *itt Magyarországon Te vagy az úr, nagylelkű testvér és Te adsz nekem menedéket.*

Pablo Neruda után a holland Nico *Rost*, az olasz Bianchi *Bandinelli* és az osztrák Adalbert *Muhr* mondott rövid beszédet, majd az Internationale elénekléssével véget ért az Írószövetség Petőfi-ünnepe.

Megnyílt a Petőfi-ház emlékkiállítása

A főváros a Petőfi-házban emlékkiállítást rendezett. Ennek megnyitásán megjelent *Szakasits* Árpád köztársasági elnök, a kormány több tagja, sok külföldi íródelegátus is. *Barabás* Tibor, az Írószövetség főtitkára mondott emlékbeszédet.

— Petőfi él — hangoztatta Barabás Tibor —, ma inkább, mint valaha. Nemcsak a magyar nép, a szocializmus otthonát építők emlékeznek reá, hanem a világ haladó népei is, élükön a Szovjetunióval.

A kiállítás sok érdekes Petőfi-relikviát mutat be. Láthatjuk a kiskőrösi földpadlós szobát, ahol a nagy magyar költő született. Láthatjuk Petőfi kéziratait és első kiadású köteteit.

Az egyik fakról *Rákosi* Mátyás szavai szólnak hozzánk: *„Nekünk jutott az a történelmi feladat, hogy valóra váltsuk és kiteljesítsük mindazt, amiért az 1848-as forradalom hősei Kossuthhal, Petőfivel, Táncsicscsal az élükön küzdöttek."*

Fáklyás staféták, népünnepélyek, kultúrestek vidéken

Az ország minden részében Petőfi-ünnepségek zajlottak le.

Csepelen a Petőfi szobor előtt *Kalmár* József, a Magyar Dolgozók Pártja csepeli pártbizottsága nevében mondott ünnepi beszédet.

Sopronban a SZIT ifjúság a város különböző részeiből fáklyás stafétát indított. Elsőnek a brennbergbányai ifjak futottak be a Petőfi-térre. A téren *Bencsik* János országgyűlési képviselő és *Hajba* József SZIT titkár mondott ünnepi beszédet.

Kiskőrösön, a költő szülővárosában vasárnap délelőtt végeláthatatlan tömeg vonult fel a Petőfi-térre. *A tér felett repülőgépek keringtek.* Az öreg templom toronyórája tizenegyet ütött, amikor *Jenei* Jenő, az MDP pestmegyei szervezetének titkára megtartotta ünnepi beszédét.

Szegeden a Somogy-telepen felavatták Petőfi emléktábláját. A telepet *„Petőfi-telep"*-nek nevezték el. Este a MINSZ a Dómtéren kultúrműsorral egybekötött tábortüzet rendezett.

Győrött vasárnap délelőtt a vörös és nemzeti színekkel feldíszített városháza előtt *Göcze* Géza helyettes polgármester beszélt, majd Virgil *Roanet*, a baráti román ifjúság kiküldöttje méltatta Petőfi jelentőségét.

Miskolcon a Tetemvár-téren Fekete Mihály főispán emlékezett meg Petőfi Sándorról. Ezután a mongol ifjúság képviselője, Jadam *Szurum* tolmácsolta a mongol fiatalság üdvözletét. Az ünnepség részvevői a Városház-tér 5. számú ház elé vonultak, ahol *Toth* Dezső polgármester *lelepezte az új Petőfi-táblát.*

Debrecenben vasárnap több mint tízezer dolgozó vonult fel zászlók és táblák alatt a Petőfi-térre, hogy megkoszorúzzák a Szovjet Emlékművet. A Petőfi-szobor mellett felállított, vörös drapériával bevont emelvényt, *Petőfi*, valamint *Sztálin* és *Rákosi* arcképe díszítette. *Kulcsár* Ferenc a Függetlenségi Népfront nevében beszélt, Pierre *Bilard* pedig a francia ifjúság üdvözletét tolmácsolta.

Cegléden Házi Árpád alispán méltatta Petőfi Sándor jelentőségét, *Tatabányán Sármai* János mondott emlékbeszédet és felszólalt az indiai ifjúság küldötte, Uma Rai *Csaudhuri* is.

Mosonmagyaróvárott Fügedi Jenő mondott ünnepi beszédet. *Kállai* Róbert a MINSZ nevében tett fogadalmat Petőfi eszméinek követésére. Részt vett az ünnepségen *Monta*, az indiai ifjúság küldötte is.

Kiskunfélegyházán közel tízezer főnyi közönség előtt *Cseh* László polgármester beszélt. *Ötszáz postagalambot eresztettek fel, hogy hírül vigyék az ünnepséget a környék lakosságának is.*

Pécsett a Magyar-Szovjet Társaság Puskin—Petőfi-kiállítást rendezett. Vasárnap délelőtt az egyetem előtti 48-as téren tartották a Petőfi-szobor alapkőletételi ünnepségét. *Krancz* Pál polgármester ünnepi beszédében hangoztatta, hogy a szocializmust építő népi demokratikus Magyarországon az igazi Petőfit ünnepeljük.

Eszlergomban a Széchenyi-téren *Maglóczky* László SZIT-titkár beszélt. A centenárium alkalmával az EPOSZ helyi szervezete Petőfi-kiállítást rendezett.

A *hortobágyi* mezőgazdasági munkások összegyűltek a gazdaság kultúrtermében, ahol *Rajnak* Ferenc méltatta Petőfi szabadságharcos tevékenységét. *A mezőgazdasági munkások megkoszorúzták a hortobágyi csárda falán levő Petőfi-emléktáblát.*

Szakasits Árpád köztársasági elnök fogadása a külföldi írók tiszteletére

Szakasits Árpád köztársasági elnök vasárnap délután fogadást rendezett a Petőfi-ünnepségekre Budapestre érkezett külföldi íróküldöttségek tiszteletére. A fogadáson a külföldi vendégeken kívül megjelentek a Petőfi Emlékbizottság tagjai és a magyar szellemi élet kiválóságai is.

A köztársasági elnök rövid beszédben üdvözölte a vendégeket:

— Boldog büszkeséggel valljuk magunkénak a világszabadság halhatatlan költőjét — mondotta —. A magyar nép legjobb fiait mindig reménységgel töltötte el, hogy ilyen szellemóriás született magyar földön s hogy a szabadság, a népjog s a harcos szegények legszebb dalai magyar lanton zengtek föl, hogy ily lángoszlop mutatta az igaz utat az elnyomott és kizsákmányolt magyar népmilliónak. De minden igaz költő, a népszabadság minden nagy harcosa túlnő nemzete, népe határán és a világ minden szabadságszerető, haladó és harcos népének közös kincsévé válik. A mi halhatatlan Petőfink is, ez a lángoló hazafi, ez a századokra szóló nagy nemzeti költő is minden népek szabadságdalnokává magasztosult. *Nem véletlen, hogy a hatalmas Szovjetúnió, Lenin és Sztálin dicsőséges népe úgy ünnepli a magyar Petőfit, mint tulajdon nemzetének nagy fiát.* Nem véletlen, hogy itt üdvözölhetjük körünkben a szovjet írókat és a népi demokráciák íróit és a francia, az olasz, a holland és az osztrák nép szellemi életének kiválóságait, akik eljöttek hozzánk, hogy a halhatatlan Petőfi dicsőséges halálának százéves fordulóján kifejezzék testvéri szolidaritásukat a Petőfi szellemében megújult és a diadalmas szovjet fegyverek segítségével felszabadult magyar nép iránt, amely törhetetlenül halad Petőfi lobogója alatt minden népek legnagyobb gondolkodójának, tanítójának és legdicsőségesebb forradalmárának és az új világrend diadalmas építőmesterének, a népek reménységének s a világbéke őrének, Leninnek és Sztálinnak útján a szocializmus felé — fejezte be a köztársasági elnök, majd a következő szavak kíséretében nyujtotta át a külföldi íróknak a Petőfi Emlékbizottságnak az évfordulóra készült bronzplakettjét:

— *Vigyék el a magyar nép üzenetét: nem tévünk le a megtalált igaz útról, a népek szabadságának, békéjének, a munka dicsőségének, az igaz emberségnek útjáról,* Petőfi lángja soha nem hunyt ki szívünkből. A köztársasági elnök és a magyar vendéglátók ezután hosszas baráti beszélgetést folytattak a megjelent külföldi írókkal.

A Szabó Ervin-Könyvtár Petőfi-kiállítása

A *Fővárosi Szabó Ervin-Könyvtárban* (VIII., Reviczky-utca 1.) Petőfi emlékkiállítást rendeztek. A kiállítást Solti Andrásné, a könyvtár aligazgatója nyitotta meg.

A budai Szilágyi Dezső-téri református templom vasárnapi istentiszteleten *Haypál* Béla lelkész emlékezett meg Petőfi Sándor halálának 100. évfordulójáról.

Nagyszabású Petőfi-ünnep Moszkvában

Moszkvából jelenti az *MTI*, hogy a *Szovjet Írók Szövetsége* és a *VOKSZ* a moszkvai Zeneakadémia nagytermében Petőfi-emlékünnepet rendezett. A hatalmas termet zsúfolásig megtöltötte a közönség.

A díszelőadást a szovjet és a *magyar himnusszal* a Szovjet Hadsereg zenekara nyitotta meg, majd *Visnyevszkij*, a Szovjet Írók Szövetségének főtitkárhelyettese mondott rövid beszédet.

— Mi, — mondotta — szovjet írók és az egész szovjet nép együtt ünnepeljük a magyar néppel Petőfi halálának emlékünnepét. Mély szeretettel küldjük üdvözletünket a magyar népnek. *Büszkék vagyunk arra, hogy a szabadságért és békéért folytatott közös harcunkban Petőfi harcostársunk és barátunk.*

Tyihonov, a kiváló író, Petőfi kitűnő fordítója, költészetének nagy tiszteletője és ismerője, előadásában vázolta Petőfi életét, költői és forradalmi szerepét a magyar forradalomban és szabadságharcban, majd *Rákosi* szavait idézte, *A magyar és szovjet nép barátsága a béke záloga* — fejezte be Tyihonov.

Dr. Monár Erik magyar nagykövet méltatta ezután Petőfi életét és munkásságát. Meghatott szavakkal szólt arról, hogy a szocialista világ fővárosában ilyen szeretettel és megbecsüléssel emlékeznek meg a magyar nép nagy fiáról, a forradalmi, harcos Petőfi Sándorról.

A beszédeket a magyar és a szovjet himnusszal fejezték be. Szünet után *Tyihonov, Hidas, Marsak, Levik Csukovszkij* adták elő fordításaikat, majd főiskolai növendékek szavaltak Petőfi-verseket orosz nyelven.

Végül a Szovjetúnió zenei életének kiválóságai, *Firszova, Doluhanova, Kircsev* és *Petker* megzenésített Petőfi-dalokat adtak elő. Az emlékest éjfélájt ért véget.

Petőfi-ünnepségek külföldön

Amszterdamból jelenti az *MTI*, hogy a hágai magyar követség kitünően sikerült Petőfi-emlékünnepet rendezett. *Bölöni* György hágai magyar követ bevezetője után T. *Devries* neves író ismertette Petőfi munkásságát. Szavalatok és táncszámok fejezték be az ünnepséget.

Párizsból jelentik, hogy a *Franciaországi Magyarok Demokratikus Egyesülete* szép

A Hoffmann Edith emlékkiállítás katalógusa.

7. **Guyot, Antoine** (1777—1845): Fűzfa. 1818. Könyomat. Lt. sz. 1923—1446. Bedő Rudolf ajándéka.
8. **Girodet-Trioson, Anne Louis** (1767—1824): Coupin de la Couperie arcképe. 1816. Könyomat. Lt. sz. 1925—1643. Bedő Rudolf ajándéka.
9. **Guerin, Pierre** (1774—1833): A lusta. 1816. Könyomat. Lt. sz. 1922—1364.
10. **Le Gros, Jean Sauveur** (1754—1834): E. Jouy arcképe. 1819. Könyomat. Lt. sz. 1922—1365.
11. **Denon, Dominique Vivant** báró (1747—1825): Pihenés a pusztában. 1817. Könyomat. Lt. sz. 1922—1359.
12. **Denon, Dominique Vivant:** Fiatal leány arcképe. Könyomat. Lt. sz. 1922—1360.
13. **Marlet, Jean Henri** (1770—1847): Mutatványosok. Könyomat. Lt. sz. 1922—1362.
14. **Grevedon, Henri** (1776—1860): Férfi arckép. 1819. Könyomat. Lt. sz. 1922—1363.
15. **Marlet, Jean Henri:** A bájos Gabrielle. Könyomat. Lt. sz. 1922—1361.
16. **Ismeretlen francia művész:** Dominique Vivant Denon báró arcképe. Könyomat. Lt. sz. 1922—1358.
17. **Denis, Maurice** (1870—1943): Krisztus Emmausban. Színes könyomat. Lt. sz. 1929—2049.
18. **Pissarro, Camille** (1830—1903): Fürdőzők. Színes monotypia Lt. sz. 1921—1161. Hatvany Ferenc ajándéka.
19. **Denis, Maurice:** Anya gyermekével. Színes könyomat. Lt. sz. 1934—2399. Bedő Rudolf ajándéka.
20. **Laurencin, Marie** (1885—): Három fej. Rézkarc. Lt. sz. 1929—2048.
21. **Vlaminck, Maurice de** (1876—): Útforduló. Könyomat. Lt. sz. 1929—2050.

22. **Melegh Gábor** (1801—1835): Mária Klementina salernoi hercegnő. Kőnyomat. Lt. sz. 1944—2928.
23. **Kempelen Farkas** (1734—1804): Ámor ligete a gombai parkban. 1802. Rézkarc. Lt. sz. 1931—2160.
24. **Barabás Miklós** (1810—1898): Faber Teréz arcképe. Kőnyomat. Lt. sz. 1936—2529.
25. **Kisfaludy Károly** (1788—1830): Falusi táj. Rézkarc. Lt. sz. 1923—1537.
26. **Barabás Miklós:** Bernriederné arcképe. Kőnyomat. Lt. sz. 1936—2532.
27. **Rippl-Rónai József** (1861—1927): A tőketerebesi Andrássy kastély éjjel. Autótípia. Lt. sz. 1928—2010. Dr. Meller Simon ajándéka.
28. **Rippl-Rónai József:** Illusztráció Rodenbach „Les Vierges" c. kötetéhez. Színes kőnyomat. Lt. sz. 1928—2026. Dr. Meller Simon ajándéka.
29. **Ferenczy Károly** (1862—1917): Márciusi est. Színes kőnyomat. Lt. sz. 1922—1368.
30. **Rippl-Rónai József:** Illusztráció Rodenbach „Les Vierges" c. kötetéhez. Színes kőnyomat. Lt. sz. 1933—2248.
31. **Rippl-Rónai József:** Virágok. Az Ujságírók Egyesületének báli meghívója. Színes kőnyomat. Lt. sz. 1928—2009. Dr. Meller Simon ajándéka.
32. **Buday György** (1907—): Kubikusok. Fametszet. Lt. sz. 1935—2503.
33. **Szőnyi István** (1894—): Lóvásár. Rézkarc. Lt. sz. 1926—1729.
34. **Derkovits Gyula** (1894—1934): Önarckép. 1920. Rézkarc. Lt. sz. 1928—1965.
35. **Szőnyi István:** Kukoricás. Rézkarc. Lt. sz. 1929—2053.
36. **Buday György:** Tisza. Fametszet. Lt. sz. 1935—2504.
37. **Ferenczy Valér** (1885—): Folyópart. Rékarc. Lt. sz. 1925—1667.

38. **Fáy Dezső** (1888—): Illusztráció a „Nagyidai cigányok"-hoz. Fametszet. Lt. sz. 1929—2106.
39. **Szőnyi István:** Téli táj. Rézkarc. Lt. sz. 1929—2056.
40. **Fáy Dezső:** Illusztráció a „Nagyidai cigányok"-hoz. Fametszet. Lt. sz. 1929—2108.
41. **Vadász Endre** (1901—1944): Tiszapart. Rézkarc. Lt. sz. 1935—2505.

42—121. sz. Miniaturák és rajzok.

A művész-, iskola- és kormegjelölések változtatás nélkül vannak átvéve Hoffmann Edith kéziratos katalógusából.

42. **Sienai vagy nápolyi művész XIV. század első fele:** Egyházi karkönyv lapja. D inicialéban Sz. Ágota. Lt. sz. 1940—3482. Az Orsz. Széchenyi könyvtár örök letéte.
43. **Velencei művész XIV. század második fele:** Egyházi karkönyv lapja G inicialeval. Lt. sz. 1940—3466. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
44. **Sienai vagy nápolyi művész XIV. század első fele:** Egyházi karkönyv lapja. L inicialeban Isten szózata Ábrahámhoz. Lt. sz. 1940—3485. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
45. **Velencei művész XIV. század második fele:** Egyházi karkönyv lapja S inicialeval. Lt. sz. 1940—3471. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
46. **Sienai vagy nápolyi művész XIV. század első fele:** Egyházi karkönyv lapja. M inicialeban Angyali üdvözlet. Lt. sz. 1940—3479. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
47. **Magyar (?) művész 1450 körül:** Egyházi karkönyv lapja E inicialeval. Lt. sz. 1940—3524. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.

48. **Magyarországi művész 1470 körül:** Antifonale lapja F inicialeval. Lt. sz. 1940—3512. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
49. **Budai miniator 1500 körül:** Antifonale töredéke, a miniaturákban Remete Sz. Pál és Remete Sz. Antal története, valamint Dávid király. Lt. sz. 1940—3467. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
50. **Magyarországi művész 1470 körül:** Antifonale lapja L inicialeval, benne Sz. Mártával. Lt. sz. 1940—3515. Az Orsz. Széchenyi könyvtár örök letéte.
51. **Magyar miniator XVI. század:** Graduale lapja D inicialeval. Lt. sz. 1940—3495. Az Orsz. Széchenyi Könyvtár örök letéte.
52. **Német, valószínűleg svájci művész XV. század első fele:** Imakönyv lapja, a miniaturákban Ev. Sz. János látomása és Salamon király anyjával. Lt. sz. 1940—3493. Az Orsz. Széchenyi könyvtár örök letéte.
53. **Tiepolo, Giovan Battista** (1696—1770): Tanulmányfej a compostellai Sz. Jakabot ábrázoló képhez. Vörös kréta. Lt. sz. 1929—2164. Dr. Meller Simon ajándéka.
54. **Manet, Edouard** (1832—1883): Spanyol táncosok. Vízfestmény. Lt. sz. 1925—1200. Vétetett dr. Majovszky Pál hozzájárulásával.
55. **Bodenehr, Georg Conrad** (1673—1710): Id. Johann Georg Bodenehr rézmetsző arcképe 1700-ból. Vörös kréta és ceruza. Lt. sz. 1923—1010.
56. **Ghezzi, Pier Leone** (1674—1755): Karikatura. Ecsetrajz. Lt. sz. 1937—3047.
57. **Pollencig József** (XVIII. század vége): Újévi üdvözlés Sándor Lipót főherceg nádornak 1795-ben. Gouache. Lt. sz. 1930—2189.
58. **Alt, Rudolf** (1812—1905): Kilátás a budai várra a pesti gyümölcspiac felől. 1848. Vízfestmény. Lt. sz. 1921—744.

59. **Pollencig József:** Újévi üdvözlés Sándor Lipót főherceg nádornak 1794-ben. Vízfestmény. Lt. sz. 1930—2190.

60. **Alt, Jakob** (1789—1872): A budai Dunapart. Vízfestmény. Lt. sz. 1933—2389. A bécsi volt udvari gyüjteményekből Magyarországnak jutott műtárgy.

61. **Pollencig József:** Bál a nádor budai palotájában 1795-ben. Gouache. Lt. sz. 1930—2188.

62. **Wagner György** (XVIII. század vége): Báró Daniel arcképe. 1799. Pasztell. Lt. sz. 1937—3235.

63. **Wagner György:** Báró Danielné arcképe 1799. Pasztell. Lt. sz. 1937—3236.

64. **Kozina Sándor** (1801—1873): Férfiarckép. 1829. Vízfestmény. Lt. sz. 1936—3043. Magyar Nemzeti Múzeum letéte.

65. **Gróf Forray Iván** (1817—1852): A máltai vesztegzárban. 1841. Vízfestmény. Lt. sz. 1940—3541.

66. **Brocky Károly** (1807—1855): Medgyaszay Ottilia. 1833. Vízfestmény. Lt. sz. 1928—2091.

67. **Gróf Forray Iván:** Útiterv készítése közben Velencében. 1842. Vízfestmény. Lt. sz. 1940—3540.

68. **Brocky Károly:** Tschida Mária. 1831. Vízfestmény. Lt. sz. 1928—2090.

69. **Pap Zsigmond** (1823—1904): a) Női arckép. 1853. Vízfestmény. Lt. sz. 1927—2002; b) Férfi arckép. 1855. Vízfestmény. Lt. sz. 1927—2003.

70. **Simó Ferenc** (1801—1869): Női arckép. 1846. Vízfestmény. Lt. sz. 1941—3617.

71. **id. Markó Károly** (1791—1860): Tájkép olasz parasztokkal. Vízfestmény. Lt. sz. 1939—3317.

72. **Simó Ferenc:** Férfi arckép. 1841. Vízfestmény. Lt. sz. 1925—1201.

73. **Canzi, August** (1808—1866): Tessedik Imre. Vízfestmény. Lt. sz. 1926—1259.

74. **Laccataris Demeter** (1798—1864): Arcképtanulmány. Olajvázlat. Lt. sz. 1925—1134.

75. **id. Markó Károly:** Sziklás vidék patakkal. Gouache. Lt. sz. 1933—2393. A bécsi volt udvari gyüjteményekből Magyarországnak jutott műtárgy.

76. **Sterio Károly** (1821—1862): Fessl Frigyes arcképe. Vízfestmény. Lt. sz. 1924—1088.

77. **id. Markó Károly:** Tájkép Tóbiással és az angyallal. Vízfestmény. Lt. sz. 1938—3293.

78. **Dósa Géza** (1847—1871): Deák József kolozsvári tanár felesége. Ceruzarajz. Lt. sz. 1940—3587.

79. **Szinyei Merse Pál** (1845—1920): Tanulmány a „Lilaruhás arckép"-hez. Ceruzarajz. Lt. sz. 1926—1286.

80. **Szinyei Merse Pál:** Vadrepce. Ceruzarajz. Lt. sz. 1933—2431.

81. **Székely Bertalan** (1835—1910): Sz. Imre látomása. Tanulmány a pécsi bazilika Mária kápolnájának freskójához. Tempera. Lt. sz. 1939—3400.

82. **Szinyei Merse Pál:** Tanulmány a Rococo egyik nőalakjához. Szén. Lt. sz. 1933—2427.

83. **Szinyei Merse Pál:** Tanulmány a Hintához. Ceruzarajz. Lt. sz. 1933—2428.

84. **Wagner Sándor** (1838—1919): Pünkösdi királyválasztás Debrecenben. Vízfestmény. Lt. sz. 1933—2398. A bécsi volt udvari gyüjteményekből Magyarországnak jutott műtárgy.

85. **Székely Bertalan:** Regős a tűz mellett. Tanulmány a tervezett vajdahunyadi freskókhoz. Tempera. Lt. sz. 1939—3384.

86. **Székely Bertalan:** Nőrablás. Tanulmány a tervezett vajdahunyadi freskókhoz. Tempera. Lt. sz. 1939—3381.

87. **Székely Bertalan:** Hazatérő vitéz. Tanulmány a tervezett vajdahunyadi freskókhoz. Tempera. Lt. sz. 1939—3382.

88. **Zichy Mihály** (1827—1906): Politikai karikatúra. 1857. Ceruza és fehér fedőfesték. Lt. sz. 1932—2371.

89. **Benczur Gyula** (1844—1920): Tanulmány az „Ádám és Éva" kép nőalakjához. Vörös és fehér kréta. Lt. sz. 1921—745.

90. **Benczur Gyula:** Tanulmány „Vajk megkeresztelésé"-hez. Ceruzarajz. Lt. sz. 1921—758.

91. **Zichy Mihály:** Díszlakoma a cári udvarban. 1856. Vízfestmény. Lt. sz. 1928—2119.

92. **Benczur Gyula:** Puttók. Tanulmány a „Pipacsok a búzában" c. képhez. Ceruzarajz. Lt. sz. 1921—757.

93. **Benczur Gyula:** Önarckép. Vörös kréta. Lt. sz. 1921—753.

94. **Rippl-Rónai József** (1861—1927): Virágok. 1899. Toll és vízfestmény. Lt. sz. 1930—2178. Dr. Petrovics Elek ajándéka.

95. **Thorma János** (1870—1937): Vázlat a „Szeptember végén" c. festményhez. Ceruzarajz. Lt. sz. 1938—3261.

96. **Rippl-Rónai József:** Olvasó ifjú. Tussrajz. Lt. sz. 1935—2833. Dr. Majovszky Pál ajándéka.

97. **Rippl-Rónai József:** Fenella a gitárral. 1910. Tussrajz. Lt. sz. 1930—2179. Dr. Petrovics Elek ajándéka.

98. **Rippl-Rónai József:** Utcakövezők. Ceruza és vízfestmény. Lt. sz. 1935—2825. Dr. Majovszky Pál ajándéka.

99. **Báró Mednyánszky László** (1852—1919): Ülő csavargó. Vízfestmény. Lt. sz. 1942—3688.

100. **Ferenczy Károly** (1862—1917): Tanulmány a „Madárdal"-hoz. Ceruzarajz. Lt. sz. 1935—2950.

101. a—b) **Körösfői Kriesch Aladár** (1863—1920): Zách Klára története. Királyasszony kertje és Zách Klára siratása. Vízfestmény. Lt. sz. 1939—3370. és 1939—3371.

102. **Ferenczy Károly:** Önarckép. Ceruzarajz. Lt. sz. 1938—3279.

103. **Rippl-Rónai József:** Virágok. Vízfestmény. Tanulmány a párisi világkiállítás menükártyájához. Lt. sz. 1933—2487.

104. a—b) **Ferenczy Károly:** Tanulmányok a „Pietà"-hoz. Lt. sz. 1922—915. Ceruza és vízfestmény. Lt. sz. 1924—1079. Tuss.

105. **Ferenczy Károly:** Lovas. Szénrajz. Lt. sz. 1927—2016.

106. **Ferenczy Károly:** Olvasó leány őzikével. Címlap az Új Idők számára. Színes kréta. Lt. sz. 1923—1011.

107. **Ferenczy Károly:** Anya gyermekével. Szénrajz. Lt. sz. 1927—2015.

108. **Ferenczy Károly:** Tanulmányok a „Pietà"-hoz. Lt. sz. 1922—914, 1924—1081. Ceruza és vízfestmény.

109. **Uitz Béla** (1887—): Férfi fej. Szénrajz. Lt. sz. 1925—1209.

110. **Uitz Béla:** Tájkép. Tussrajz. Lt. sz. 1933—2404.

111. **Medgyessy Ferenc** (1881—): Ülő leány. Kréta. Lt. sz. 1934—2573.

112. **Egry József** (1883—): Nádverők. Ceruza. Lt. sz. 1923—1008.

113. **Ferenczy Noémi** (1890—): Virágot öntöző leányok. Kárpitterv. Vízfestmény. Lt. sz. 1925—1141.

114. **Szőnyi István** (1894—): Vázlat a „Tavasz" c. képhez. Színes kréta. Lt. sz. 1934—2542. A művész ajándéka.

115. **Derkovits Gyula** (1894—1934): Anya gyermekével. Tollrajz. Lt. sz. 1937—3227.

116. **Bernáth Aurél** (1895—): Nyár. Vízfestmény. Lt. sz. 1936—3031.

117. **Bernáth Aurél:** Művésznő. Ceruza. Lt. sz. 1932—2284. Dr. Hoffmann Edith ajándéka.

118. **Ferenczy Béni** (1890—): Fekvő nő. Ceruza. Lt. sz. 1940—3441.

119. **Derkovits Gyula:** Önarckép. Színes kréta és vízfestmény. Lt. sz. 1936—3019.

120. **Derkovits Gyula:** Pihenő halász. Tuss. Lt. sz. 1926—1282.

121. **Szőnyi István:** Esernyők. Vízfestmény. Lt. sz. 1939—3361.

B) Dr. Hoffmann Edith rajz-meghatározásai.

122—156. sz.

A rajzok adatai után zárójelben a meghatározások közlési helye, azaz a Szépművészeti Múzeum Évkönyveinek kötet- és lapszáma.

122. **Luini, Bernardino** (1480/85 körül—1532): Ülő nő. Kréta, sötét rózsaszínű alapozáson. Lt. sz. 1881. (Évk. VI. 146—147.)

123. **Bonsignori, Francesco** (1455 körül—1519): Sz. Kristóf. Vázlat a veronai San Fermo Maggiore oltárképéhez. 1484. Toll, biszter. Lt. sz. 1767. (Évk. VI. 132—139.)

124. **Veronese, Paolo** (1528—1588): Amiensi Sz. Péter Michele Vital doge előtt. Vázlat a Doge palota Collegio termébe szánt kárpithoz. Toll, biszter, tuss. Lt. sz. 2408. (Évk. IV. 138—139.)

125. **Salviati, Francesco** (1510—1563): Krisztus siratása. Vázlat az Uffiziben levő festményhez. Kréta és tollrajz. Lt. sz. 1958. (Évk. IV. 124.)

126. **Abate, Niccolo dell'** (1509—1571): A Festészet allegóriája. Toll. Lt. sz. 1785. Hasonló kompozíciók a bolognai Egyetemi Könyvtár freskóin. (Évk. X. 9—10.)

127. **Salviati, Francesco:** Psyche. Vázlat a velencei Palazzo Grimani freskójához. 1539. Toll, ecset, biszter és fehér fedőfesték. Lt. sz. 1957. (Évk. IV. 122—123.)

128. **Daniele da Volterra** (1509—1566): Három koldus. Tanulmány a római S. Trinità dei Monti freskójához. 1551. Kréta. Lt. sz. 1942. (Évk. IV. 117—122.)

129. **Allegri, Pomponio** (1521—1590) ?: A pihenő Sz. Család. Vázlat a római Galleria Corsini festményéhez. Ecset, toll, biszter. Lt. sz. 1916. (Évk. IV. 141.)

130. **Zanetti, Antonio Maria gróf** (1680—1757): A pásztorok imádása. Előkészítő vázlat clair-obscur metszethez (1723) Parmegianinonak, a leningradi Eremitage-ban levő rajza után. Lavírozott tussrajz. Lt. sz. 2742. (Évk. IV. 171.)

131. **Bronzino, Angelo** (1503—1572): Madonna. Vázlat a new-yorki magángyüjteményben lévő képhez. Kréta. Lt. sz. 1796. (Évk. VI. 149—152.)

132. **Vasari, Giorgio** (1511—1574): X. Leó pápa bíbornokaival. Vázlat a firenzei Palazzo Vecchio freskójához. Lavirozott biszterrajz. Lt. sz. 1977. (Évk. IV. 126.)

133. **Zuccari, Federigo** (1542—1609): Krisztus ostorozása. Tanulmány a római S. Lucia del Gonfalone freskójához. 1573. Lavírozott tussrajz, fehér fedőfesték kék papiroson. Lt. sz. 2413. (Évk. IV. 126—128.)

134. **Naldini, Naldo** (1537—1591): A hitetlen Tamás. Toll, ecset, biszter. Lt. sz. 1912. Hasonló rajz Naldinitól a müncheni Grafikai gyüjteményben. (Évk. VI. 152—154.)

135. **Bandinelli, Baccio** (1493—1560): A Szent Család. Az Uffizi gyüjtemény egyik Bandinelli rajzának változata. Toll, biszter. Lt. sz. 1789. (Évk. VI. 147—149.)

136. **Pino, Marco** (1525 körül—1588 körül): Próféta és szibilla. Tanulmány a római S. Lucia del Gonfalone freskójához. Lavirozott bisztertollrajz. Lt. sz. 1920. (Évk. VIII. 129.)

137. **Carpi, Girolamo da** (1501—1556): Az Alkalom és Türelem allegóriája. Vázlat a drezdai képtárban levő festményhez. 1541. Vörös kréta. Lt. sz. 1808. (Évk. IV. 139—140.)

138. **Tempesta, Antonio** (1555—1630): Csatajelenet. Hasonló kompozíció ifj. Jacques de Gheyn-nek Tempesta rajza után készült metszetén. Kréta, toll, ecset, biszter. Lt. sz. 1963. (Évk. VI. 158—160.)

139. **Cavazzone, Francesco** (1559—1612 után): Flóra. Vázlat a modenai képtár „Flóra és Zefir" képéhez. Vörös kréta. Lt. sz. 1822. (Évk. IV. 147—148.)

140. **Carracci, Lodovico** (1555—1619): Mária születése. Vázlat a piacenzai dóm freskójához. 1609. Lavírozott tollrajz. Lt. sz. 1814. (Évk. X. 12.)

141. **Carracci, Annibale** (1560—1609): Akttanulmány. Vázlat a „Sz. Rókus alamizsnát osztogat" c. kép (Drezda) egyik alakjához. Fehér és fekete kréta. Lt. sz. 1810. (Évk. IV. 142—146.)

142. **Poccetti, Bernardino** (1548—1612): Koronázási jelenet. Indigóval lavirozott bisztertollrajz. Lt. sz. 1921. (Évk. VI. 166—167.)

143. **Procaccini, Andrea Ercole** (1671—1734): Sz. Péter megkereszteli Cornelius centuriót. Vázlat a római S. Pietro festményéhez. Lavirozott biszterrajz fehér fedőfestékkel. Lt. sz. 2365. (Évk. VI. 186—188.)

144. **Strozzi, Bernardo** (1581—1644): Jézus Simon házában. Lavírozott bisztertollrajz fehér fényekkel, kék papiroson. Lt. sz. 2393. Hasonló kompozíció Strozzitól a velencei Accademiában. (Évk. X. 14.)

145. **Procaccini, Andrea Ercole:** Sz. Péter a Carcer Mamertinusban megkereszteli fogházőreit. Vázlat a római S. Pietro festményéhez. Lavirozott biszterrajz fehér fedőfestékkel. Lt. sz. 2364. (Évk. VI. 186—188.)

146. **Stefano della Bella** (1610—1664 után): Legyezőterv. Szabad másolat Stefano della Bella rézkarca után. Bisztertollrajz. Lt. sz. 2279. (Évk. VI. 168.)

147. **Cantarini, Simone** (1612—1648): Sz. Jakab mennybevitele. Vázlat a rimini képtár festményéhez. Vörös kréta. Lt. sz. 2292. (Évk. VI. 172.)

148. **Rosa, Salvator** (1615—1672): Jónás próféta Ninive népének prédikál. Vázlat a kopenhágai képtár festményéhez. Toll, ecset, biszter. Lt. sz. 2384. (Évk. VI. 176—178.)

149. **Rusconi, Camillo** (1658—1728): Máté apostol. Tanulmány a római S. Giovanni in Laterano szobrához. 1713. Vörös kréta. Lt. sz. 2388. (Évk. IV. 165.)

150. **Bellotto, Bernardo** (1720—1780): Santa Giustina templom Padovában. Stilizált ismétlés Bellotto darmstadti rajza után. Tollrajz. Lt. sz. 1918—481. (Évk. VI. 188—194.)

151. **Tiepolo, Giovan Battista** (1696—1770): Tanulmány a würzburgi rezidencia freskójának egyik alakjához. 1753. Vörös és fehér kréta kék papíroson. Lt. sz. 1923—1022. Gustav Nebehay ajándéka. (Évk. IV. 168.)

152. **Braun, Augustin** (1591—1639): Az öreg Tóbiás megvakulása. Előkészítő rajz egy ismeretlen művész rézmetszetéhez. Tollrajz, biszterrel és indigóval lavirozva, fehér fedőfestékkel. Lt. sz. 1915—2358. (Évk. V. 128—129.)

153. **Weissenkircher, Hans Adam** (1646—1695): Bűnbánó Magdolna. Vázlat a grazi képtár festményéhez. 1690. Vörös kréta. Lt. sz. 501. (Évk. V. 129—132.)

előtt *«A magyar közművelődési könyvtárak szervezése»* czímen egy részletes terve
készítettem, amelynek tartalmából e helyen most csak a főbb vezetőeszméket re
...dási móddal a
...a közérdeklődé

...*zeiről* az Orsz.
...olsó költségvetési
...óképen, az 1913.

Kempelen Farkas
U. 1058
Pesti Hirlap.
1913. dec. 14.
(Mária Terézia
Magyarországon.)

	I. Koronát	Ko
	—	5
	—	5
	—	5
	—	5
	—	5
	—	5
7. Eperjesi Széchenyi-Körnek	—	2
8. Országos Magyar Iskolaegyesületnek	—	1

iben s egyéb irásaiban sokszor hangoztatta, hogy a magyarországi könyvtárügy
lapotában nem áll kielégítően. Már 1908-ban kifejezte, hogy a legtöbb könyv-
entékeny reformra szorul, mert vagy a nyilvánosság jellegét nélkülözik, vagy a
készlet, vagy az olvasóhelyiség berendezése nem elégíti ki a jogos igényeket.
tatott arra is, hogy nálunk olyan önálló közművelődési könyvtárak, aminők pél-
izenhat olasz városban már vannak, egyáltalában nincsenek, a magyar könyvtárügy
tése érdekében a vall. és közokt. m. kir. miniszterhez 1912-ben intézett emlék-
n pedig azt is leszögezi, hogy a felsőfokú oktatásnak és az iskolán kívüli szabad-
nak egyik legfontosabb tényezője a könyvtár, melynek hathatós közreműködése
számbavehető eredményekre a legnagyobb szellemi és anyagi áldozatok daczára
het kilátás.

Megállapítja továbbá, hogy az ország területén mindnagyobb számmal létesített állandó
nyvtáraknak egy, szinte közös fogyatkozásuk van s ez az, hogy állandó gyarapí-
a mai anyagi eszközökkel nem lévén keresztülvihető, az eleinte élénk érdeklődés
lálék híjján évről-évre csökken s nem egyszer teljesen megszünik s kimondja
hogy a könyvtárak fejlesztése, rendezése és hozzáférhetővé tétele egyma-
még nem vezethet teljes eredményre. A nemzet egészét, annak minden egyes
felölelő modern nemzetnevelés új és nehéz feladatok elé állítják a könyvtárakat,
k csakis akkor képesek megfelelni, ha oly külön tisztviselőkre bízzuk vezeté-
akik a könyvtáros igaz rendeltetésének magaslatán állanak, akikre nagy szerep
XX. század nemzetnevelés munkájában s akik a tanácsnyujtás, az útbaigazítás, az

A XVIII. században a művészet helyzete Magyarországon nem sokat változott. A török és a kuruc harcok után egy félszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy némi fellendülés mutatkozzék. A század elején még Nagyszombat a grafikai központ. E korból a német Langraffen érdemel említést a nagyszombati templomot ábrázoló metszetével, mely egy, a templomról írt munkában jelent meg.

A század második felében a pozsonyi nyomdák játszottak nagy szerepet. Itt Bécs közelsége és az országgyűlések élénk könyv- és grafikai termést tettek lehetővé. A külföldiek közül a két Assner és a lengyel Prixner működtek itt, a magyarok közül Zeller Sebestyén, báró Amádé László, a kedves rokokó költő ismert arcképének metszője és Weinmann J., kinek Gvadányi Peleskei nótáriusához és Rontó Páljához készített vignettái a legtetszetősebb könyvdíszek e korból.

A század vége felé Pest-Buda lett az ország gazdasági és kulturális központja. Ide költözött a nagyszombati egyetem és a nyomda is. Binder János Fülöp, a legtevékenyebb rézmetszők egyike, Pollencig József, Falka Sámuel, a kitűnő réz- és betűmetsző és az egyetlen magyar női rézmetsző Schrefl Anna működtek itt. Külön említést érdemel Tischler Antal, a század egyik legjobb magyar rézmetszője, ki a szép, báró Orczy Lőrincet ábrázoló arcképével (melyet ő maga is rajzolt), Dugonics Etelkájának mozgalmas illusztrációjával és a koronának a bécsi kincstárból Budára történt ünnepélyes hazahozatalát ábrázoló nagyméretű lapjával tett tanúságot felkészültsége mellett.

A legjobb rézmetszők azonban ebben a században is a műkedvelők voltak. A sakkozó gépéről híres Kempelen Farkas többek közt egy szép tájképet karcolt rézre, gróf Csáky Antal Prennernek a bécsi udvari képtárat bemutató rézkarcsorozatába két

Ezek magyarázó szöveggel együtt jelentek meg és mintegy a mai újságok előfutárai voltak. Túlnyomó többségük Buda visszavételével foglalkozott, melyet (a kiállítottak közül) a leghívebben Matthias Greischer metszete ábrázol. A nagyszombati rézmetszők közül talán csak az egy Subarits György volt magyarországi. Ő a Zrinyiász címlapját készítette az Adria szirénei közt hajózó Zrinyi Miklós képével.

A nyugatmagyarországi katolikus nyomdák mellett a Felvidék protestáns nyomdái is foglalkoztattak, bár kisebb számban, rézmetszőket. Egy részük itt is külföldi volt, mint a német csillagjós: Izrael Hiebner, de volt köztük magyarországi is, mint a híres körmöcbányai érem- és pecsétvéső Christian Hermann Roth v. Rothenfels, aki egy pompázatos, dús apotheozist metszett rézbe, sőt magyar is, mint Járay Mihály. A rézmetszők az eperjesi kollegium és Weber János eperjesi patikus és főbíró (kinek bírává választását Hiebner örökítette meg) köré csoportosultak. Mindez nem volt hosszúéletű. Az erősödő ellenreformáció hamar véget vetett az itt kialakuló rézmetszésnek. A kollegium tanárait elűzték, Webert pedig, ezt a polgári mecénást felségsértéssel vádolva, 1686-ban lefejezték.

A hivatásos, olcsón és kisigényű, polgári közönségnek dolgozó rézmetszők, külföldiek és magyarok közül egyaránt messze kimagaslott a jobbágy származású főpap, a műkedvelő Szelepchényi György Pázmány Pétert és önmagát ábrázoló szép lapjaival.

A művész rézkarcolók sorát két kassai festő képviseli, Spielberger János és rokona, Spielberger J. M. Ez utóbbinak Duflos modorában készült olasz tájképei mellett Spielberger János festménye után készült Lukrécia halálát ábrázoló szép rézkarcát kell kiemelni.

FALKA SÁMUEL (Fogaras, 1766 — Buda 1826) nyomdász, betű- és rézmetsző Pesten.

50. Izdenczy József arcképe. „Schmid pinx. Sam Falka de Bikfalva Transilvanus delineavit et sculpsit Anno. 1798." Pontozás és rézmetszet.

TISCHLER ANTAL

51. Orczy Lőrinc báró arcképe. „Ant. Tischler delineavit et sculpsit Pestini 1789." Rézmetszet.

TISCHLER ANTAL

52. A pesti szappanfőző céh vándorlevele. „Ant. Tischler Sc. Budae." Rézmetszet.

TISCHLER ANTAL

53. Tököly Péter orosz tábornok arcképe. „Gravé par Ant. Tischler." Rézmetszet.

FALKA SÁMUEL

54. Teleki László gróf arcképe. „Kininger del. Wiennae. Falka. sc. Budae 1799." Pontozás.

MŰKEDVELŐ RÉZMETSZŐK

CSÁKY ANTAL GRÓF műkedvelő rézkarcoló 1734 körül.

55. A 11. lap Prenner: Prodromus (Bécs, 1735) című, a bécsi császári képtárat bemutató rézkarc sorozatából. „... aeri incidit... Comes Antonius Csáky MDCCXXXIIII." Rézkarc.

KEMPELEN FARKAS (Pozsony 1734 — Bécs 1804) műkedvelő technikus és rézkarcoló.

56. Tájkép „C. Brand prof. inv. et del. W. de K. sc. 1776." Rézkarc.

PÁLDI SZÉKELY ISTVÁN (Kolozsvár 1717—1769) nyomdász és rézmetsző Hollandiában, majd Kolozsvárott.

57. Gyöngyösi Pál, Erzsébet cárné udvari orvosának arcképe. „Steph. Páldi edidit Lugd. Bat. Ao. 1744." Mezzotinta.

HAUER JÁNOS TAMÁS (Somorja 1748 — Augsburg 1820) szobrász és rézmetsző Párisban, majd Augsburgban.

58. Dekoráció tervezet. „... Inventes, dessines et graves par J. Hauer a Paris Rue St. Ursule." Rézmetszet.

CSÁKY ANTAL GRÓF

59. A 13. lap Prenner Prodromusából (lásd 55. sz.). „Comes Antonius Csáky Aeri Incidit." Rézkarc.

MAGYAR RÉZMETSZŐK KÜLFÖLDÖN

CZETTER SÁMUEL (Orosháza 1770 — Pest (?) 1829 (?) után) rézmetsző Bécsben, majd Oroszországban.

60. Dugonics András arcképe. „Mettzette Bécsben Czetter Sam. Orosházi fi 1797 Festette Pesten Vagner 1796." Pontozás.

CZETTER SÁMUEL

61. Teleki Sámuel gróf arcképe. „Sam. Tzetter Hungarus sc. 1796." Hickel festménye után. Pontozás és rézmetszet.

CZETTER SÁMUEL

62. Nagy Sándor és Campaspe. „Ebauché par P. P. Rubens. Sam Czetter Hungarus sculpsit." Rézmetszet.

CZETTER SÁMUEL

63. József főherceg arcképe. „Jos. Frid. Wagner ad Vivum pinx. Budae mense Majo 1796. Sam. Tzetter Oroshaziensis sculp. Wiennae 1796." Pontozás és rézmetszet.

CZETTER SÁMUEL

64. Baróti Szabó Dávid arcképe. „V. G. Kieninger delt. S. Tzetter sct. 1798." Pontozás. (Megjelent: B. Sz. D. Költeményes munkái. Komárom, 1802.)

CZETTER SÁMUEL

65. Engel János keresztény történész arcképe. „Siegel pinx. sculps. Viennae 1805. Sam. Czetter Hungarus." Pontozás. (Megjelent: Bredetzky: Beiträge z. Topogr. d. Königr. Ungarn. Bécs, 1805. IV.)

. Kempelen Farkas, grafikus és épitész

Müvészet, IV., 1905. 138.
Adatok müvészetünk történetéhez

Kempelen Farkas, grafikus

Művészet, III., 1904. 343.

Adatok művészetünk történetéhez

Séta a legrégibb Pest-budai színház körül

— *A Magyarság tudósitójától* —

1790 október 25-ét irtak... A hirtelen sötétedő őszi estén szokatlan élénkség volt a mai Várszinház-utca tájékán. Egymásután érkeztek az akkor Budán gyülésező országgyülés tagjai és néhány kuriózumkedvelő budai polgár, hogy megtekintsék a vendégszereplő magyar actorok bemutatkozását, akik »tudományukról« jöttek tanubizonyságot tenni! Az első magyar szinidirektornak, *Kelemen* Lászlónak első megszervezett társulata játszott ekkor először a Várban... Először itt hangzott el magyar szó Pest-Budán, a *Simai* Kristóf kegyesrendi atya által átdolgozott »*Igazházi*« cimü szinjáték előadásán. A kis mécsesek imbolygó fényénél ágáló magyar aktorok hangja a semmibe foszlott, az országgyülési követek Budáról Pozsonyba mentek II. Lipót megkoronázására... a magyar színészeket a reménytelen nélkülözések tárt kapuja fogadta, mig csak hat év mulva a felbomlás után vissza nem olvadtak a régi köznapi szürkeségbe... A Várszinház templomból szinházzá vedlett ódon falai még most is állnak boltives folyosóival, többször renovált kedves fehér nézőterével és az utcára csodálkozó zöld zsalugáteroivel, mint a multra való emlékezés eleven forrása...

Templomból — szinház

Egy márványtábla van a Várszinház falába illesztve:

»*Itt állott a b. szüznek u. n. uj vagy kisebb egyháza, mely a sz. Zsigmond prépostsághoz tartozott először 1471-ben emlittetik, midőn Horoghszegi Szilágyi Erzsébettől, Mátyás k. anyjától gazdagon megajándékoztatott. A török korban (1514—1686) leromboltatván, 1692-ben a kármeli szerzet által sz. József tiszteletére ujra felépittetett, II. József alatt pedig 1784. német szinházzá alakittatott át.*«

A mai miniszterelnökség helyén a Várszinház mellett a XV. században az esztergomi káptalan háza állott, szembe vele, a mai Szent György-tér nyugati oldalán a Lovarda-utca tájékán volt a Szent György-kápolna, keletre néző szentéllyel, előtte Szent György-szobra. Az esztergomi káptalan háza közelében volt egy emléktábla, tanusága szerint *Palócz* György (1480—1490) és *Bakics* Tamás (1494—1529) esztergomi érsekek háza, továbbá ifju *Garai* Miklós gróf és testvére, János temesi gróf, meg bolondóczi *Stibor* vajda palotája. Ime ezek a momentumok alkották a »Boldogságos Szüz u. n. uj vagy kisebb egyházának« környezetét.

Az ujjászületett épületet, a karmeliták rendházát különös véletlen avatta szinházzá. Mint ismeretes, II. József a politikai és kamerális dicasteriumokat Pozsonyból Budára helyezte át. A főbb hivatalnokok nagyon unták Budán az egyhangu életet... Pozsonyhoz voltak szokva, melyet élénkké tett Bécshez való közelsége. Felpanaszolták uraikodójuknak a szórakozások hiányát és ekkor vetette meg II. József a mai Városmajor alapját, amit kirándulóhelyül szánt. Azonban teátrumról is kellett gondoskodni és minthogy a karmeliták rendjének feloszlatása folytán templomuk a Várban már évek óta üresen állott és csak valami raktárfélének használták, rendeletileg desanctionálta az épületet. Egyidejüleg megbizta *Kempelen* Farkast, a hires és titokzatos sakkjátszó automata feltalálóját és *Schönstein* épitészt, hogy készitsék el a terveket és a költségvetést, miképpen és mennyiért lehetne szinházzá alakitani át a templomot. A magyar aktorok nevezetes fellépése előtt három évvel adták át hivatásának az uj német szinházat, mely attól kezdve nevezetes szerepet játszott a magyar szinjátszás történetében.

Magyar szinészek küzdelmei a Várszinházban

Kelemenék kisebb-nagyobb megszakitásokkal hat évig küzdöttek első fellépésük után részint a német polgárságnak magyar szinészek iránt tanusitott közönyössége, részint az ugyancsak német hatóságok gáncsoskodásaival szemben a magyar szinészet jövőjéért. Szerteszéledésük után jóideig nem hangzik magyar szó sem a Várszinházban sem egyebütt a Pest-budai német szinpadokon. Egymást váltják fel hosszu időközökkel a vándortársulatok, melyeknek legnevezetesebbje az a kassai társaság volt, mely kikoplalta 1833-tól azt az időt, amig végre a pesti nemzeti szinház megnyithatta kapuit. *Megyery* Károly jön ekkor Budára és mert eddig mindenki megbukott a Várszinházban, Buda főváros tanács, hogy üresen ne álljon a helyiség, *ingyen* bocsátja magyar előadások céljaira a tulajdonában lévő szinházat. Ezen a szinpadon játszottak ekkor a magyar szinészettörténet legnagyobb nevei: *Lendvayék, Egressy, Fáncsi, László, Szentpétery, Déryné* is hosszabb időn át vendégszerepelt itt, nem beszélve *Kántornéról*, az első nagy magyar tragikáról, akinek érdeme, hogy először Budán itt került szinre 1835 február 27-én *Bánk bán*. A Várszinház szinpadán jutnak szóhoz az akkor még ugyanitt szinészkedő *Szigligeti*, valamint *Vörösmarty* Mihály első darabjai. *Kisfaludy* Károly neve is gyakran előfordult a szinlapon. Az idegen irók közül *Shakespeare Macbet*-je, *Hamlet*-je, az *Orleánsi szüz, Grillparzer Sappho*-ja és *Hugó* Viktor *Hernáni*-ja a Várszinház deszkáin érték meg a budai bemutatót. Hősi küzdelemről beszélhetnek nekünk e szinház másfélszázéves falai, mert néha bizony — különösen télen — alig lézengett néhány ember a nézőtéren és a legnagyobb fanatizmus volt szükséges ahhoz, hogy annyi küzdelmet bátran kiálltak szinészeink és befuthattak végre álmaik kapuján — az egy Kántorné kivételével — a pesti Nemzeti Szinház szinpadára...

Kalandos téli átkelés a Dunán jégzajlásban . . .

A budaiak érdeklődése mindig kevés volt ahhoz, hogy megtöltse e kedves, intim szinház nézőterét. Jórészt Pestről járt át a közönség a Várba, pedig akkor még a Lánchid sem volt, sem pedig sikló, ugy, hogy valóban nagy elhatározás kellett télen a szinházbamenéshez. Érthető tehát, ha egymásután buktak meg a bérlői. Nyáron még ott volt a dunai hajóhid, mely a mostani Vár-bazár kioszkja előtt végződött, de télen csónakon kellett megtenni az utat át a Dunán.

A *Rajzolatok* érdekes emlékét őrzik meg az ilyen téli átkelésnek. Huszonöt csónak várta készen az utasokat. A csónakok hosszusága 4, szélessége 1 öl volt, személyzete pedig: 4 evezős és 1 kormányos. Egyszerre nem fért több személy a csónakba, mint 20—30. Mindegyik csónak mintegy tizenötször tette meg az utat napjában, amely ut, ha zajlott a Duna, 20 percig is eltartott. Ha a csónak nekiment egy jégtorlasznak, a bennülők hímbálni kezdték a csónakot és várták, mig elsodorja az ár a gátló akadályt. Ilyen körülmények között nem nagy kedvük volt a pesti polgároknak a Várba menni teátrumot nézni, különösen, ha meggondoljuk, hogy az átkelés nem a hajóhid helyén, hanem a Margitsziget alsó csucsánál volt, ahonnan még fáradságos gyalogut várta a havas szürkület merészre vállalkozó lelkes vándorait. Az üres padsorok mindennaposak voltak tehát a szinházban, de ha Déryné lépett fel, vagy eredeti magyar ujdonságot játszottak, még ilyen körülmények mellett is szépen megtelt a Várszinház, amit csak a publikum diesértére lehet felirni, mert ma, amikor villamos és sikló áll rendelkezésére a közönségnek, ma sem igen sokkal többen jönnek fel egy-egy előadásra, mint száz évvel ezelőtt. Ha a közönség nem jött Budára, hát szinészeink hajóztak át igen gyakran Pestre, hogy meg ne csökkenjen a magyar szinészek iránt való szeretet.

Epilógus

A budai társulat Pestre telepedése után ujra a németeké lett a Várszinház. Télen itt, nyáron meg a Horváth-kerti kis faszinházban játszottak a német aktorok, akiknek népszerüségét még *Molnár* Györgynek sem sikerült megtörnie, aki a budai Lánchidtól oldalán egy régi raktárt alakittatott át a magyar muzsa templomává a hatvanas évek legelején. A német szinészet automatikus kiveszésével a Nemzeti Szinház együttese játszott az operai estéken a Várban, az Opera különválása után pedig *Feleki* Miklós bérelte ki három évre, de a fátum rajta is beteljesedett — megbukott. Majd ujra a Nemzeti Szinház játszott. Előbb egy évig a Népszinházzal, utóbb az Operával felváltva. Azóta különféle kisérleteket tettek a Várszinház felélesztésére, de eredménytelenül. Legutoljára néhány évvel ezelőtt renoválták át a Várszinház nézőterét, amikor ujra a Nemzeti rendezett kamara-estéket fent a várban. Most *Czakó* Pál bérli már pár év óta a nagymultu szinházat és sikerült néki a legnagyobb dolog: *gyökeret verni a Várszinházban*, melynek történelmi kövei beszédes vallomást tesznek a multról.

A klastromfolyosókból páholybejárókká, öltözősorrá változott boltives, kopott meszelésü folyosókat járva, hatalmas kriptának tünik fel ez a szinház, melyben feltámadásra várón nyugszanak az elfelejtett emlékek. A szinpad helyét elfoglaló, egykori szentélyből felszálló elképzelt tömjénfüst illata, a kialvó gyertyaláng enyhe füstje, a zsinórpadlás fölött lévő keskeny ablakon beszürődő ezüstös fényesik halk remegése, a csendes márciusi délutánon elém viziósitja a közel másfélszázév mélységébe lesüllyedt multat és mindaz végigvonul emlékezetemben, amit erről az ódon szinházról tudok...

Most hatot ver a Nagy-Boldogasszony templomának méla harangja, mint akkor, mikor Kelemenék első magyar mondatai szerteszárnyaltak a nézőtér felett, melynek sötét némaságában állok egyedül... Aztán sorra jönnek hajbókolni a legörbült kárpit elé az Argandlámpák sápadt fényében imbolygó alakok, a kis Déryné vörös hajával, a fennkölt Kántorné mint Johanna fogadja a halhatatlan tapsokat, Egressy a bus dán királyfi fekete mezében ágál, Megyery mint Biberach vág egy-egy megkacagtató grimaszt... Mögöttem megszólal valaki: »Jaj, csak az a Pestre való átkelés ne volna...« Eszembe jut, hogy micsoda jégtáblák usznak a Dunán és indulok sietve, nehogy várni kelljen majd lent az átkelésnél... megfordulok: sehol senki... Csend... A szinpadon is, a nézőtéren is... Künn a folyosón egy öreg nénike a gyertyákat gyujtogatja. Kedvesen végigtipeg a kőkockás folyóson, bekukkant az elhagyott nézőtérre, csodálkozva rámnéz, azután mondja:

— Korán tetszett érkezni... az előadás csak hét órakor kezdődik...

Nem mondtam neki, hogy én a legszebb előadást már végigálmodtam...

Németh Antal

Influenza
és minden más ragályos betegség ellen biztosan megvéd a
LYSOFORM
Nőknek nélkülözhetetlen

Zsuffa István és Társai
angol gyapjuszövetek áruháza — Budapest, IV., Váci-utca 25.
Értesitjük n. b. vevőinket, hogy „First Class“ minőségü
angol és egyéb gyártmányu tavaszi divatszöveteink
már nagy választékban beérkeztek. Vételkényszer nélkül kérjük ezek megtekintését, hogy meggyőződést szerezzen azon közismert tényről, miszerint
választékunk minden igényt kielégitő,
áruink minősége legelsőrendü,
áraink a minőségekhez arányitva közismerten olcsók.
Üzletünk nagy forgalma folytán naponta összegyülemlő
3—4 MÉTERES MARADÉKOKAT
nagyon olcsó árban árusitjuk.
Különleges autó-, kocsi- és utitakarók nagy választékban.

Rádió-láz Bécsben

Bécs, márc. 14

(A Magyarság tudósítójától)

Egykori pólai barátomat, aki a régi, Istenem, milyen régi, jó időkben, mint fiatal sorhajóhadnagy, annyi eleganciával s oly tagadhatatlanul sok önérzettel viselte sötétkék aranyos egyenruháját a császári és királyi flottának, a Kärntner-strasse százszinü forgatagában láttam viszont, jóval kevésbé imponáló és dekorativ civilben, mint egy itteni elektrotehnikai nagyvállalat nem is oly szánalomraméltó üzemvezetőjét. Az ex-tengerészkapitány belülről nem sokat változott, rapszódikus csevegésben most is lépten-nyomon előbukkannak örök mániájának, a tehnika és a mehanika ujdonságainak, bonyolult szakkifejezései s ezek kapcsán azzal a fantasztikus ötletszerüséggel, amivel mindig annyira lo tudta egyszerüsiteni az életet s amit én már régen megszoktam és megbocsátottam nála, azon melegében meginvitál magához *radio-five o clockra* . . .

Bent, a kényelmes és intim legénybotthon meleg interiőrjében — itt magányos garszonoknak is valóságos appartemente-ok jutnak! — a felszálló teagőz opálos párái alatt már egész kis társaság leste feszülten az ominózus öt órát izgatott türelmetlenséggel, mint szenvedélyes hazardőr a zöld asztalok körül az első kártya leosztását.

Naiv pesti létemre, ki még a telefonkapcsolások szimpla misztériumaival is örök hadilábon állok, szinte áhitatosan nézegettem a számomra oly megfoghatatlan csodát: az iróasztalon feketélő kecses kis lakkazettát, különös formáju villanylámpáival s alig néhány drótból, gombból és csavarból konstruált primitiv szerkezetével, melyet egy különálló, keresztalaku favázra feszitett sodrony egészitett ki, alig nagyobb méretben egy jókora könyvnél.

A láthatatlan konferencier

A házigazda néhányat csavarint az apparátus egyik fogantyuján, a lámpák kigyulladnak s az asztalon sötétlő hajlitott tölcsér titokzatos öbléből tisztán, minden mellékzörejtől mentesen csendül ki a Radiokonzert láthatatlan konferencier-jának sonor baritonja: »Itt Radiohecaphon leadóállomás . . . Hölgyeim és Uraim, mai Radiokonzertünket Strauss Donauwalzerével nyitjuk meg«.

Ajtó, ablak zárva, — honnan hatolnak be e finom, étheri messzeségből ideszürődő, nem tulságosan erős, de kristálytiszta akkordok, — Grieg Solveigsliedje, La Mattinata, Faust Margarethen-áriája s Bécs legszenzációsabb operettujdonságának, a Gräfin Maricának »Komm mit nach Varasdin« refrénü magyaros ritmusu irredenta-dala, — az egész terjedelmes és müvészi program, bármelyik zeneszalon repertoirjával vetekedő?

Mi lett a Morse-jeles gépből

A magyarázat — mint minden igazán mélyértelmü dologé — felette egyszerü: a város tulsó felén a Felsőiparisколai Muzeumban van a Rádióelektromos Kisérleti Központ s ebben a drótnélküli telefon leadóállomása. Az elektromos battériákkal, fizikai gépekkel s különféle motorokkal teli rádió-laboratórium mellett egy előadóteremben, hol nemrég még szorgalmas iparisколai növendékek ültek szabályos sorokban drapériákkal s egyéb sulyos, hangfogó szövetekkel lefojtott ajtók, ablakok, falak között, egy rádiómikrofon előtt énekel a Hofoper egyik tenoristája. A hangot a kis szerkezet elektromos hullámokká változtatja s ezt az átváltoztatott muzsikát az épület négyemeletnyi tetőjén felállitott Antenna-hálózat szétszórja az éterbe, hogy az éterrezgések aztán számtalan kilométernyi körzetben sugározzák tovább. Ezeket az ablakon, falon, mindenen áthatoló elektromos hullámokat fogja fel ez a kis boszorkánymasina s mint tapasztalhatjuk, ismét összesüriti, visszavarázsolja zenévé, hanggá . . .

A háboru jó öreg Morse-jeles dróttalan távirójából, mely csak abszolut kis körre szoritkozó rövid jelzéseket, párbetüs primitiv figyelmeztetéseket tudott leadni, a modern tehnika egy csodálatos kis szerkezetének hozzáadásával, ime, ez lett . . .

Függetlenség a központtól

— Tökéletesitett telefonhirmondó — mondanák talán a beavatottak. De épp itt a tévedés . . . a rádió nem ez, más, jobb, több, hasonlithatatlanul több ennél . . . A telefonhirmondó előfizetői csak azt hallgathatják, amit a központ bemond, vagy belemuzsikál az apparátusba s természetesen, ezt is csak azok, kik a központtal drótvezeték utján össze vannak kötve.

A rádió ezzel szemben teljesen függetlenné teszi az embert a központtól, a kis csudaapparátus a kulturvilág összes metropolisaiban felállitott rádió-broadcasting-állomások elektromos hullámait minden vezeték nélkül felveszi s az ugyanegy centrumból, ugyanegy mikrofonba leadott hangot ugyanegy időben a világ minden rádióamatőrje hallgathatja.

Természetesen minden rádió-állomás más-más hullámhosszal adja le a maga programját s igy a rádiópublikumnak pontosan ismernie kell az éter »menetrendjét« *(Kursbuch des Äthers.)* ezt a rejtélyesen rubrikázott táblázatot, mely a külföldi lapoknak ma már épp ugy állandó rovata, mint a tőzsde, vagy a szinházi müsor. Ennek alapján nem kell egyéb, mint megfelelő időben megfelelő hullámhosszra beállitani az apparátust és igy azt a helyet hallgathatjuk, azzal a programmal, amihez épp kedvet érzünk, — a párisi Operát, londoni Musichallokat, zürichi börzét, nizzai operettet, berlini humoros előadást, az Eiffel-torony időprognózisát, — szóval minden leadóállomást X-kilométernyi körzeten belül.

Rádiótizparancsolat

Csoda-e, ha a legutóbbi évek alatt ilyenképpen az egész kulturvilágnak valóságos mániájává fajult a rádiókultusz, nem kevesebbnél egyenesen az őrületig fokozódva, holott a rádiótizparancsolat — mert ilyen is van — világosan mérsékletre inti a tulzókat: Ne követelj többet a rádiódtól, mint amennyit teljesiteni képes! Ne higyj el mindent vakon, amit az emberek összevissza mesélnek! A hirek tulhajtottak jó- és rosszértelemben; győződj meg magad a valóságról, tanulj és gyakorolj s mindennap uj meglepetéseket fogsz kapni . . .

T. S. F.

Az Egyesült Államok kerek 12 millió rádiótulajdonossal dicsekedhetnek. Az első rohamon azonban már Nyugat-Európa is szerencsésen tulesett. Párisban, Londonban, Berlinben, Brüsszelben valóságos hétköznapi életszükséglet a rádió. Luxusadómentes, zsebben hordható kényelmi eszköz s a kirakatokban, hirdetőoszlopokon, könyvek cimlapján látható három betü: T. S. F. — Téléphone sans fil — tulajdonképpen csak a jámbor külföldi számára szolgáló reklám. Odakint az egész kis polgári passzió nem is olyan drága: 496 frankért már kapni egy Poste a 4 lampes-ot, egy négylámpás állomást, mellyel 1000—1200 kilométeres körzetben tetszés szerint lehallgathatjuk az összes feladóállomásokat. Kisebb távolságra alkalmas készülékek még olcsóbbak, lámpa nélküli apparátusok, inkább csak játékszerek, alig néhány frankba kerülnek, az igazi amatőr pedig maga konstruálja a T. S. F.-jét . . .

Rádió, mint egészségügyi s mint antiszociális intézmény

Egy előkelő londoni orvós legujabban kisütötte, hogy az elektromos hullámokkal való mindennapos érintkezés rendkivül kedvező az egészségre, kedélyre és fiatalságra s ezt a meglehetősen fantasztikusan hangzó felfedezését a broadcastingabonánsokkal egy körkérdésben is megerősitette, viszont az angol alsóházban, épp a libetális oldalon, erősen debattiroznak ellene, mert állitólag zavarja a hajók S. O. S. segélykérő jelzését s mint ilyen a legnagyobb mértékben antiszociális.

Rádióujságok és rádiózsurok

A konzervativ Középeurópában Bécs az első étappe, ahol a rádió-láz kitört... s hogy milyen tömegestől szedi az áldozatait, azt csak az tudja elképzelni, aki ennek a mohón élő, minden internacionális szélsőséget — legyen az akár párisi apache-kendő, londoni sportujdonság, vagy newyorki rágógumi — oly intenziven magába szivó modern Babilonnak fejlődési talentumát és kulturambicióit igazán ismeri... Rádióujságok, illusztrált hetilapok, rádiókönyvek és lexikonok, rádióamatőrklubok teremnek egyre-másra a rádiószalonokban, rádiózenére folyik a tangó és a java kora délutántól záróráig, a rádiókoncertek jegypénztára előtt már reggel tiztől fekete embersorok s valóban barbár elmaradottság lenne még privátlhelyen is, legalább néhány rádiószámot nem szervirozni az obligát csésze teához a kaviáros szendvicsek és Dehmel-torta mellé... Jobbfajta apparátus 6—8 millió, de már 1 és ½-ért is egész használható akad.

Az ökonómikusan szürke és száraz napilapok *Mi ujság az éterben?* cim alatt terebélyes hasábokon kommentálják az ujnál ujabb rádióhireket, a legkomolyabb államférfiak nyilatkoznak sorra a legfantasztikusabb rádióproblémákról. Seitz polgármester nagy ceremóniák között felavatja a Városháza első hivatalos felvevőállomását s a pénzügyminiszter és a postafőigazgatóság között ugy a rádiótörvény és rádiójog körül, mint az »*Austria-Vox broadcastingtársaság*« elnöksége kérdésében viharos csaták és rivalizálások dulnak . . .

Rádió és politika

Minthogy a leadóállomás létesitéséhez állami koncesszió szükséges, természetesen a politika sem maradhat ki a kis játékból! Akié a föld — azé az ország, akié az állomás — azé az éter . . . Felhasználhatja az egyház istentiszteletek, prédikációk továbbitására, — egy angol társaságnak kizárólag ez a programja, a publikumnak állandó pro és kontra érvelése között, — viszont a legszélsőbb politikai agitációkra is minden személyes propagandánál alkalmasabb, mert ugyanegy időben és fáradsággal a legszélesebb rétegeket átfoghatja.

Nálunk, mint a *Radiowelt* jelenti, a kereskedelmi minisztériumban most van kidolgozás alatt a rádiótörvényjavaslat, mely szerint az egészen állami monopólium lenne, leplombázott felvevőkészülékekkel, melyek kizárólag Csonkamagyarország rádióstációinak hullámhosszára szoritkozhatnának! Nem tudják az ezt igy tervező urak, hogy a rádiótelefónia nem specializálódásra, nem egyedáruságra született? Mint mindenütt a világon, ugy nálunk is hozzáférhető, népszerü tömegcikként kellene bevezetni, arról nem is szólva, hogy a fenti böles okoskodás alapján éppen az eszme lényege: az internacionális korlátlanság és végtelenség sikkadna el! A jó vidéki amatőrnek még csak akadna valami sovány pesti program, a szegény fővárosi azonban valóban zavarban lesz, hogy az abádszalóki postászenekart élvezze-e, a kisbürgözdi operettelőadást, vagy a mucsai kisgazda-kör nemzetközi sulyu és jelentőségü akcióit. Ennél még az öreg Józseffel és Terézzel való csatározásokra is érdemesebb energiát pazarolni . . .

Rádiódrámák és éterstárok

Külön kellene megismertetni a rádió szerepét a müvészetben. A lehetőségek itt talán még a filmnél is szélesebbek, — rádiószindarabok és rádiómonodrámák fejlődnek napról-napra, egy egész speciális előadó-müvészet, melynek egyetlen eszköze: a hang — kiváló reprezentánsai, pedig, kiknek orgánuma a rádióátvitelekre különösen alkalmas — az *»éterstárok!«*

Jó pesti fülnek még mindez kissé utópisztikusan hangzik, de azt már talán ennyiből is átlátják, hogy a legerősebb irányzat ez, mely az emberek és emberek közti elszigeteltséget lerombolni hivatott, még pedig egyszer és mindenkorra!

Aki csak egyszer fejére kapcsolta a gramofonszerü fekete tölcsérnél hasonlithatatlanul tökéletesebb kettős hallgatókagylót, annak vége... A babonás kis szekrényke megfogja és nem ereszti többé . . . Rádióáldozat lesz, mint előtte annyi millió . . .

A kollektivizmus korában, — elég paradoxonszerüen hangzik! — igy lesz a modern tehnika legnépszerübb vivmányából mégis a legszélsőbb individualizmus szólgálója, a lelki exkluzivitás és splendid isolation legtökéletesebb eszköze... A mai Nietzschéket, ha el akarnak vonulni valami hegytetőre, ez a büvös Pandora szelencéje megmentheti az élethől és kulturából való teljes kikapcsolódástól. Néhány dróthuzal képében zsebükben vihetik magukkal az egész világot. Kivehetnek az emberiségből mindent, minden tudományt, müvészetet, poézist, muzsikát, mindent, ami szépséges, szines és értékes bennük, anélkül, hogy mindezekért — szomoru — cserébe, magát az embert, az ember tulajdonképpeni lényét és valóját elviselniök kellene . . .

Az egész vivmányban ez a legcsábitóbb.

Megyery Ella

OVOMALTINE
CONCENTRÁLT ERŐSÍTŐ TÁPSZER
A REGGELI ÉS UZSONNA TEJHEZ
2-3 KÁVÉSKANÁL OVOMALTINE
FRISS ERŐT, JÓ IDEGEKET AD.
TÁPLÁL. ERŐSÍT. HIZLAL

Viseljen
Berson
gummisarkot és
féltalpot. Megóvja
hidegtől, nedvességtől
és fáradságtól.

Az Ékszercsarnok közli, hogy eladó ékszereit ingyen becsüli meg! Arany, brilliáns, ezüstért óriási árat fizet. Arany- és ezüstpénz vétele és eladása. VII., Alsóerdősor 3. (Rákóczi-ut sarok)

ÉKSZEREKÉRT óriási árat fizet, magyar arany- és ezüstpénzt bevált HAMISFOGAT 12.000-ig és felj. vesz Strasser ékszerész, Erzsébet-körut 37.

M. D. K.

KEMPELEN Farkas

Pf. Vasszinhás színházzá alakítása 1786.

(Repr. 117.)

Magyar építészet. Bp. 1954. 83. l. 216. e.

Kempelen Farkas

MEK

Várszinház.

16.o.

-: A budai Vár. Bp. 1958 . /Szerk: Föv. Idegenf. Hiv./

Kempelen Farkas

M.D.K.

II. József 1786-ban a Karmeliták bezárt templomát átalakíttatta raktárrá, az átalakítást Kempelen írta.

Dr. Lechner Jenő: Budapest műemlékei, Bps. 1924.
Kertész K. Róbert: A barok stíluskorszak műemlékei. 134 l.

MDK

Kempelen Farkas

Várszinház.

154.o.

Székely László /szerk/ : Budapesti zsebkalauz.

Bp. 1959.

Kempelen Kempő/ Kempelen Farkas MDK

1734-1800

rajzolással és rézmetszéssel is foglalkozott.

Ez utóbbi művészetének köszönhette a bécsi Akadémia tiszteletbeli tagságát.

Egy önarcképe és egy töredékes vázlatkönyve van a Szépm. Muz.-ban.

PATAKY DÉNES: A magyar rajzművészet. B.. 1960.

10. l

M. D. K.

KEMPELEN Farkas

Várszínház (T. Színház u. 1-3.) színházzá alakítása 1786.

Magyar Épületek. Bp. 1954. 44. l.

MDK

Kempelen F. arkas

Az Országház dísztermének átalakitása és a Vérszinházé K.F. terve.

Gerő: ÉpMüe 419.o. 77. jegyzet.

MDK

Kempelen Farkas

a Várszinház müszaki tervei, melyet Hickisch K. kivitelezett, de főleg a homlokzat kialakitásában Hickischnek szerepe talán több az egyszerü kivitelezőnél.

Zakariás G. Sándor: A budai Batthyány tér
Bp. 1958. 12.o.

MDK

Kempelen Farkas, épitész

1786-1787 a várbeli karmeliták épületcsoportjának szinházzá és kaszinóvá alakitása

Schoen Arnold: Budai épitőmesterekről töredékek, vázlatok.
Müv.Ért. 1957, VI.évf. 4.sz. 297-304 l.

MDK

Kempelen Farkas építész

résztvesz a várbeli karmeliták épületcsoportjának
szinházzá és kaszinóvá való átalakitásában
1786-1787.

Schoen Arnold:Buda épitőmestereiről töredékek, vázlatok II.A budai épitészet mesterei Mária Terézia uralkodásától a Szépitési Bizottság megalakulásáig 1740-1808 Müvért 1957.VI.évf.4.sz.301.l.

Kempelen Farkas

MDK

Szentmihályi János: Kempelen Farkas egy könyvtárról. A Könyvtáros IV/3 (1954) 24.

A nagyszombati egyetem Budára költözésekor az egyetem könyvtáráról és hiányairól. 1776-ban.

Ism.: Müv. Ért. 1955. Iv. évf. 2. sz. 326.o.

Kempelen Farkas

MDK

Tornáry Mária: K. F.
Bányászati Lapok IX/ 6-7 (1954)374-376.o.

Pap János: K. F. (1734-1804)
Ujitók lapja VI/2 (1954) 15.
2 képpel.

Ism.: Müv. Ért. 1955. IV. évf. 2. sz.321.o.

MDK

Kempelen Farkas sakkjátszó automata feltaláló

Kempelen Farkas és Schönstein épitész készitették el a terveket a Várban üresen álló karmelita templom szinházzá alakitásához.

Németh Antal: Séta a legrégibb Pest-budai szinház körül.

Magyarság, 1924.márc.23. 5.l.

Kempelen Farkas

Világhirű sakkgépéről három rézmetszetet készitett: az egyik elűlről, a másik hátulról, a harmadik pedig játék közben mutatja be az androidot. (L. Windisch: Briefe über den Schachspieler des Hrn. von Kempelen, nebst drey Kupferstichen, die diese berühmte Maschine vorstellen, herausgegeben von Chr. von Mechel.Basel.1783.)

Kb.: Kempelen Farkas.
Művészet, 1905. 138.l.

MDK

Kempelen Farkas

A "Művészet" 1904.évi 343. lapján rézmetszeteinek sorozata.

Kb.: Kempelen Farkas.

Művészet, 1905. 138.l.

MDK

Kempelen Farkas

230 darabból álló rajzgyüjteménye 1898-ban került a kassai múzeumba.

Kb.: Kempelen Farkas.

Művészet, 1905. 138.l.

MDK

Kempelen Farkas

Eredeti metszete, Kristóf bécsi érseknek 1757-ben irt ódájának cimképe. (Eredetije Kempelen Farkas kéziratgyüjteménye közt.) A zárókép ceruzarajz: könyvek között Amor ül. Ugyanebből a kötetből szinezett vizfestm., mely Rousseau sirkövére irt epigrammot disziti.

Kb.: Kempelen Farkas.

Művészet, 1905. 138.l.

Kempelen Farkas, [építész !] MDK

A Karmeliták templomát Kempelen
tervei alapján alakították át
múzeummá.

(acsél): Múzeum a Várban 6.

ESTI HIRLAP, Bp. 1962. okt. 10.

mdk.

Kempelen Farkas

épitette át a Várszinházat

Barát Endre: Varázslat a Várhegyen
Ország-Világ 1963 47sz

4. l

Kempelen Farkas, [építész?]

A Várszínház épülete eredetileg templomnak épült, 1692-ben. II. József alatt lett raktár, majd színház. Az átépítés terveit az „ezermester" Kempelen Farkas készítette el Schönstein építésznek Közösen. Itt nyert elhelyezést a német színház. 1790. okt. 25.-én itt tartotta első premierjét az első állandó magyar színjátszó társaság: Kelemen László társulata.

M. Gy. P.: Néző voltam a Várszínházban 15.

NÉPSZABADSÁG, Gyp. 1963. aug. 19.

Kempelen Farkas, MDK

a sakkozó gépéröl hires - többek között egy szép tájképet karcolt rézre.
Ebben a században/XVIII./ a legjobb rézmetszök - mükedvelök voltak.

Szépmüv. Muz. graf.oszt. 87.kiáll. Elöszó 6.l.

Kempelen Farkas

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

MAGYAR NEMZET

1960 MÁR 11

117

Az idén tető alá kerül a budai Várpalota legnagyobb része

Döntött a gazdasági bizottság a műemléképületek felhasználásáról

A múlt évben jelentősen meggyorsult a budai Vár helyreállítása, s az idén hasonló ütemben folytatják a munkát. *Az év végéig eltüntetik a romokat a Várpalota körül, s a központi kupola kivételével tető alá kerül az épület.* Jövőre azonban az is elkészül.

A gazdasági bizottság döntésére a hazai kulturális és tudományos élet fontos intézményei kapnak helyet a budai Vár értékes műemléképületeiben. A Várpalota dunai frontjának három középső épületrészében talál otthonra a *Nemzeti Galéria.* A helyi történelmi emlékek gyűjteményével a Dunára és a Buzogány-toronyra nézö sarok-épületrészben nyitja meg kapuját a fővárosi *Történeti Múzeum* vármúzeuma. Innen kilépve mindjárt megtekintheti a látogató *Mátyás király fényes palotáinak romjait* és a Vár erődrendszerét. A nagy múltra visszatekintő *Széchényi Könyvtárat* a Krisztina körút felé forduló épületszárnyban rendezik be. A palota legészakibb épületrészébe kerül a legújabbkori *Történeti Múzeum.* Anyagának bővítésére, a munkásmozgalom és a legújabb történelmi emlékek elhelyezésére, s a terjeszkedésre lehetőséget ad az is, hogy ez a múzeum megkapja még a volt miniszterelnöki épületet, a *Sándor-palotát is.*

A Szent György teret övező műemléképületekben is kulturális és tudományos intézményeket helyeznek el. Több évtizedes szünet után a Sándorpalota mellett *újra megnyílik majd a Várszínház.* Ezt még Kempelen Farkas, a híres ezermester feltaláló és építész terve szerint alakították át az eredetileg karmelita templomnak szánt épületből. Az ezzel összefüggő házban munkálkodnak majd a *Tudományos Akadémia nyelvtudományi és zenetudományi intézeteinek munkatársai.* Az egykori honvédelmi minisztériumba költözik a *Néprajzi Múzem,* s a hadászati térképek helyét magyaros mintájú népművészeti remekek, hazai néphagyományunk nevezetes emlékei foglalják el. Teleki, s később József főherceg fényüzö palotájában pedig a *Könyv- és Nyomdatörténeti Múzeum s a Kiadói Főigazgatóság* rendezkedik be.

A távlati tervek alapján új épületeket is létesítenek. A Széchényi Könyvtár terjeszkedését figyelembe véve *már kijelölték egy új épület helyét.* Nagy lakóházat is építenek, amelyben *a palotarendszer fűtésének, karbantartásának nélkülözhetetlen szakembereit helyezik el.* Közvetlenül a várfalra terveznek *egy korszerű vendéglátóipari létesítményt,* amely egyaránt ellátná a tudományos dolgozók déli étkeztetését és kellemes szórakozást nyújtana a külföldi látogatóknak. Az épület helyét úgy választották meg, hogy innen *jó kilátás gyönyörködtesse a kirándulókat.*

A Vár palotarendszerének korhű helyreállítását és az új létesítmények felépítését 1970-ben fejezik be. E nagy munka beruházási költségére és az épületek átadásának ütemezésére most állítják össze közös javaslatukat az Országos Műemléki Felügyelőség, a Középülettervező Vállalat, valamint az érdekelt kulturális és tudományos intézmények.

4

VADAS ERNŐ GYŰJTEMÉNYES FOTOKIÁLLITÁSA

a Szinyei-teremben

Vadas Ernő fotoművész kiállítása jó alkalmat ad arra, hogy számbavegyük gazdag életművét, stílusának rövid jellemzésével kijelöljük helyét a magyar fotoművészetben.

Stílusa, ahogyan mondani szokás, eggyéforrott a kor stílusával, mint annak betetőző megvalósítója. Egyéni színekkel és eredményekkel. Az első két évtizedben, a magyar élet 1945-ös nagy fordulata előtt, elöljár annak a magát megtalált, festői szemlélettől emancipálódott fotoművészetnek, amelynek ábrázolási módját ő a »klasszikus« jelzővel szereti felékesíteni. Ha arra gondol, amit műveivel ő is ékesen bizonyít, hogy ez a stílus a fényképezés tiszta formanyelvét teremtette meg, a kompozíciónak, a formák rendjének zavartalan harmóniáját, a foto hatóelemeinek, tónusoknak, fényeknek ökonomikus gazdagságával, akkor el is fogadhatjuk ezt a jelzőt, de tudomásul kell venni azt is, hogy ez a klasszikus fotoművészet olyan lezárt formarendszert jelent, amelyet az új időknek, az új mondanivalóknak szükségképpen meg kell bolygatnia.

Mert ebbe a harmonikus és zárt ábrázolóstílusba a világnak, a valóságnak csak az egyik fele fért bele. Azok a témák, azok a tárgykörök, amik nem veszélyeztették ennek az esztétikai szemléletnek kényelmét, nyugodalmát, mivel kirekesztették az emberileg mélyebben megmozgató és az egyént társadalmi felelősségre intő arcokat, embereket, jeleneteket. A valóságot kereste ez a fotoművészet is, vel nyújtotta fotóiban és a szépségkeresés szándékában sem maradt sohasem kívül emberalakjainak életén: nagy közvetlenséggel, nagy emberi melegséggel szemlélte őket és rögzítette életük jellemző mozzanatait. Bölcs mértéktartással vezette kezét, távol volt tőle bármiféle hatásvadászat és állhatatosan ellen tudott állni az olcsó sikereknek, amit bizony pályatársairól, még a kiválóbbakról sem tudtunk mindig elmondani.

A felszabadulás óta művészetében, emberségében egyaránt megújhodott Vadas Ernő. Talán még nem tudatosította ugyan kellően a régi igazságot, hogy a művészi szép nem a téma, nem a motívum szépségén múlik, hanem a kifejezés erején, az ábrázolás igazságán, de mégis: új munkáiban egyre erősebben mutatkozik meg ez a felismerés. Műveivel tesz vallomást megváltozott szemléletéről, megváltozott viszonyáról a társadalomhoz. Nem is kell azokat a szép és szuggesztív fotóit idéznünk, arcokkal, figurákkal, munkajelenetekkel, amik az új világot építő dolgozók optimizmusát közvetlenül tükrözik: még nagyobb erővel, originálisabb eszközökkel fejezik ki ezt a termelő, teremtő munka színtereit ábrázoló képei, köztük valóban monumentális hatással a »Vasváros«, a »Csőgyárban«-sorozat, »Ózd éjjel« és még egy nagy sereg foto, de ugyanúgy egyik legszebb remekműve, a »Novemberi reggel« is. A kemény fizikai munka színterei, gyárépületek, kohók, műhelycsarnokok, amikhez a

Kempelen Farkas. MDK

a volt karmelita templomot 1786-ban

alakitotta át szinházzá

67.o.

Repr.: Budai várszinház alap és keresztmetszetrajza

68.o. §§. 56. kép.

Borsos -Sóder - Zádor: Budapest. Bp.1959

Kempelen Farkas MDK

tervei szerint épitették át szinházza
1787-ben a volt karmelita templomot/Szinház utca/

200.o.

Borsos - Sódor -Zádor: Budapest. Bp. 1959.

Kempelen Farkas

(hanthy): Kiszorul-e a Várszinház? = Magyar Nemzet, 1993. aug. 2. 11. ill.

KEMPELEN FARKAS. A „Művészet“ mult évi 343. lapján közölt rézmetszeteinek sorozatát néhány újabban feltalált metszetével egészíthetem ki. Világhírű sakkgépéről három rézmetszetet készített: az egyik elülről, a másik hátulról, a harmadik pedig játék közben mutatja be az androidot. (L. Windisch: Briefe über den Schachspieler des Hrn. von Kempelen, nebst drey Kupferstichen, die diese berühmte Maschine vorstellen, herausgegeben von Chr. von Mechel. Basel. 1783). Igen szép, tiszta és eredeti metszete az, a mely Kristóf bécsi érseknek 1757-ben történt kinevezése alkalmából írt ódájának címképéül szolgál (Eredetije a családi levéltárban, Kempelen Farkas kéziratgyűjteménye közt.) Széles márvány-alj közepén alacsony szobortalapzat áll, rajta Mária Terézia mellszobra. A szobor körül a püspöki süveg, pásztorbot, a királyi föveg és jogar; a talapzat mellső oldalán: „utrumque sub uno“ felírás. A márványalap jobboldalán: lant, festőpaletta, különböző rajzeszközök, balra: földgömb, láteső, könyvek, kalamáris, pergamen-tekercs. Egy pergamenlap le is hajlik a talapzat párkányára, rajta a „Deo et principi“ szavak. Az egész rajzot az érseki kalap koronázza. (W. de K. inv. et sc.) Alatta következik a 66 sorból álló óda. A zárókép ceruzarajz: könyvek között Ámor ül, kezében a pásztorbottal. Említést érdemel még ugyanebből a kötetből az a gyönyörűen színezett vízfestmény is, a mely a Rousseau sírkövére írt epigrammot díszíti. Itt jegyzem még meg, hogy Kempelen Farkasnak 1898-ban a kassai múzeumba került rajzgyűjteménye 230 darabból áll.

—151. Kb.

Joó János Mátyás
a' Rajzolás és Építtés tud. Professora

*

Széchenyi István Joó Jánosnak „hazafiúi meleg érzéssel teljes sorait" szívesen vette, elismerte nemes célzatát, de ő maga nem vállalkozott az eszme kivitelére, mert idejét fontosabb ügyek foglalták le.
—149. Dr. Viszota Gyula

BERKENY SÁMUEL, RÉZMETSZŐ. A „Művészet" Nagy Iván cikke alapján (Századok, 1874. évf. 29. l.) röviden már megemlékezett róla (1904. évf. 205. l.). Az ott felhozott adatokat a következőkkel bővíthetem. Berkeny, vagy amint ő maga írta nevét, Berken Sámuel, 1792-ben Adamscheckkel, a híres bécsi rézmetszővel, közösen illusztrálta Decsy Sámuel: A magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak historiája stb. című könyvét (nyomtattatott Bétsben, Alberti Ignátz k. szabados könyvnyomtató műhelyében MDCCXCII. (1792) esztendőben. 589 lap. XXXIX tábla, kis 8r.). A 39 tábla közül hatot Berkeny készített. Nevét ugyan nem metszette fel minden általa készített rézlapra, csupán a XXXVIII. tábla balsarkán örökítette meg azt, az ő és Adamscheck technikája közötti különbség azonban oly szembeötlő, hogy minden nehézség nélkül megállapítható, melyek az általa metszett táblák. Jellemzetesek a metszetek alatt lévő feliratok szép kerek betűi Adamscheck kissé elhányt és elnyúlt betűivel szemben. A metszetek egykorú kézi színezéssel bírván, a Berkeny által festett táblák erőtlenebb, bágyadtabb színezésűek, maguk a metszetek pedig egyhangú, egyforma vékony vonalakkal készülvén, határozott, erős, fekete árnyékolás nélküliek, míg Adamscheck teknikájá-

Kempelen Farkas

l.

16. l 48 l.

49. l

Lósy-Schmidt Ede dr.:
Az Országos Magyar
Műszaki Múzeum és a
műszaki muzeális
gyűjtemenyüg fejlődése
harankban. Bp.
1941.

Soproni sírkövek elhelyezése

IX. 108.

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
605–1907. 4.
Érkezett: 1907 szeptember 11.

3246/1907.

MÉLTÓSÁGOS

B Á R Ó F O

a müemlékek orsz.

A müemléki bizottság kiadvá

küldéseért hálás köszönetet mond

KASSA 1907 szept

Kempelen Farkas

udvari tanácsos, épitész

II. József császár 1786. aug. 23.
kelt leiratában elrendelte a
karmelitatemplom Minházzá
alakitását. Az átalakitási
költségeket a Király kincstár
előlegezte Buda városának.
Az átalakitási tervet fenti
keszitéke: 1787. januárjában
kezdték meg a munkálatokat
fenti főfelügyelete alatt. 1787
őszére keszültek el vele. 1200
ember részére volt benne hely.
Kitünő akusztikája, és fűthető
volt. Várszinháznak hivták
wod.

Országh Gándor: Budai
Minházak és játékszin. Bp.
1895. 16. l.

Kádár Tolán: A budai és
pesti szemet szinészet története
1812-ig. Bp. 1914. 31. l.

A szinház 12 diszletének tervét szinben K.
keszitette A got-stilü woba tetszett legjobban
u.o.

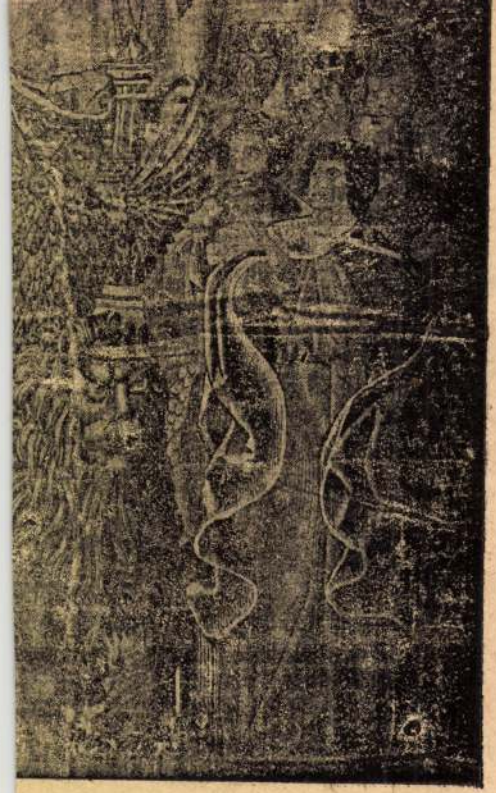

ete. Brüsszel, 1520 körül.

Budapest.
Színházak
Ország I.

Budai színházak
és játékszín
1783-1895.
Petrik 1886-1900

Kempelen Farkas

U. 1860

Var. Ujs.

1909. 98. f.

der ungarischen Akademie vorgelesen.]

1.-35.11., I-IV képes tábla.

Pest

J. Herz, 1857.

M.D.K.

Kempelen Farkas

Az egykori kármelita rendház szinházzá alakitásának terve 1787.

Schönstein nevü épitésszel
az átalakitási munkák vezetője Hikisch Kristóf

Dr Németh Antal: Várszinház, Reischl-féle fabódé
Magyar Épitőművészet 1966/3. 2.1.

KEMPELEN Farkas, mérnök és építész

Wolfgang von K., jul. K. K. Hofrath, + 71 éves korában, Kécs, 1804 március 26 (1804, 304 l)

Preßburger Zeitung
(Gentbon)

Kempelen Farkas

U. 3738

vród

Pesti Hirlap Vasárnapja

1930. dec. 14. (Az első beszélőgép, arc-képpel.)

2907

20. Th. Verstraete:

(Sz. Gentben 1852-ben:)

Aprilisi alkonya

A sik vidék,
egy turka tehén és egy
pipázik is, az eke
s a harmadik a f
sapka, szürke hátu
rág; a ~~[illegible]~~ féke
szürke nadrág. A
szó hazak felé, a
mentén, ~~[illegible]~~ a k
térben fiatal erdő
Kőrnek. Az égbolt

TH
A

Vászon, mére
~~Vétetett 1882.~~
~~M. Kipt. 420.~~
~~Ly. 287.~~
~~IV: 20.~~

1 járomba

IV: 187.

Kenyeden Farkas

l. Rad 1943

92. l.

Nagy Károlyi múzeum IX. 1.

Kempelen Farkas

U. 3816

Szirányi Miklós: Kempelen Farkas. Az ördöngös sakk-automata. Pesti Hirlap Vasárnapja 1931. aug. 15. arcképpel

I a Dunajecz

ban a szikla igen
yszoros balra lévő meredek és magas
előtérben I vize van, melyben a
könnyen felhőzött. Jelzése alól balra
pedig bekarczolt betükkel: ,Kleinber-

etei23.3: 13.6 cm.
ki 92258 sz. leirattal 300 koronán

(Kempelen Farkas)

Heltai István: ( )

Kny. Természettudományi Közlöny.
1932. 8-r. 6 l.

Gent (935)

A Te

Műemlékek Országos

Csatolt 2 darab
halálát ábrázoló szo
aron kéréssel terjc
a teinyállásnak m
igazoltattni.

Kempelen Farkas

épitéz

l.

Gentnüeml

23. 1.

Ang 14 5061/1 tz

I

Illetmények

Tételszám, hivatkozással a II-ik szakaszra	Illetmények felsorolása
	Készpénzkiadások . . . . .
2. 4.	Napidijak 2 nap után à kor. .
3. 5.	110 km Bentarott távolság után

Kempelen Farkas

II. József a pest-budai sinházak főfelügyeletével fenbit bírta meg.

Kádár Jolán: A budai és pesti német sinészet története 1812-ig. Bp. 1914.
32 l.

ÓRÁK,
b., arany és ezüst, többnyire zománcos,
I—XIX. század. — A San Marco-gyüjte-
ből.

TALI ÓRA ÉS HAT GYERTYATARTÓ.
re stílű, fém, XIX. század.

TALI ÓRA,
e stílű, bronz, XIX. század.

L I Á K

NEK

I., 1887., 168—169. l. (Képe IV. lapon) —
adisics Ipolyi, 97. szám. — Szendrei: Néhai
polyi Arnold gyüjteménye. AÉ, VII., 1887.,
45. l. — Czobor: Ipolyi Arnold emlékezete.
p. 1889., 14. l. — Ipolyi, Biharvármegye,
16. szám. — Lepold: Esztergom egyház-
művészeti jelentősége. MIP, XXIII., 1920.,
9. l. — Gerevich PA, 257. l. — Őszi kiál-
tás, 1930., Ipolyi 59. szám. — Gerevich
PGY, 99. l. — Egyházműv. kiáll., 1930.,

KEMPELEN FARKAS /

író, műnök, vízmérnök
a II. József rendeletére a budai vár-
ban, a karmeliták templomából
épített német színház építésére

A budai vár Bp., 1958.

/16

MDK

Kempelen Farkas, [építész, ?
belső építész ?
stb ?]

„A Várpalota tőszomszédságában emelkedő volt karmelita kolostor 1788-tól 1925-ig működött színházként"... [Vár színház]... „Műemlékjellegű belső barokk terét Kempelen Farkas terveste....."

– Újjászületik a Vár színház 2

ESTI HIRL B 1969 febr. 7.

M.D.K.

Kempelen Farkas

A Várszinház eredeti homlokzatát tervezte, mint a lap "Vasárnaptól - Vasárnapig" c. rovata irja abból az alkalomból, hogy szinházat most ujra helyre állitják.

Film Szinház Muzsika, Bp. 1967. juni. 16. XI. évf. 24. sz. 2o. lap

Kempelen Farkas

ezermester műve a kopf-féle budai Várszínház.

Artner Tivadar: Évszázadok művészete. Bp. 1965. Gondolat K., 605 l., ill.

342. l.

Kempelen
~~Kempelen~~ Farkas

M.D.K.

Müve a Szépmüvészeti Muzeum metszetgyüj eményébe kerülté

A Szépmüvészeti Muzeum 1906-1956, Bp. 1956. 161.1.

Kempelen Farkas, építész M.D.K.

tervei szerint alakítottár át 1787-ben, a volt karmelita templomot a budai Varszínházzá. Fényképét, egy 1778-ból származó metszetet a karmelita kolostorról és templomról, majd a színház bontás körben készült két belső részlet ábrázolását közli:

Czagány István: A budai Vársínház sorsa

BUDAPEST, 1968. Bp. VI. évf. 2. sz. 29-31. old.

Kempelen Farkas

l.

Bierbeptöt

200 l.

Kempelen Farkas

Palóczi Edgár:
Kempelentől – a
Budapestig. M. Po-
sta és Közlekedés,
1913.

Mértetek		Egyes ár		Egyes össz.		Munkák össz.	
Négysz. mtr.	Köb- mtr.	ftt	kr.	ftt	kr.	ftt	kr.

Folyó sz.	Tárgy	N Folyó mtr.
	Áthozat	
6.	vas spaleták, spaléta rámával a 9 ablakhoz 400 Klgr.	
	V. Asztalos lakatos és mázoló m	
	VI Berenderés x)	
1.	deszka fal az ajtó mellett, ~~[illegible]~~ átlás, vas rud szerkezettel, ~~egy másik falvár~~ [illegible] mordítható vízszintes padló (~~hogy~~ hoz a	
2.	Egy szolgálati lépcső fából az alsó koronaszobából a felső földszinti dohány raktárba korláttal	
3	100 m² erős 5 cm gyalult palló deszka borítás 16/16 c erősítve ~~egy~~ egy méter távolságban (mony a dohány részére.	

M.D.K.

Kempelen Farkas, építés

nyert megbízást arra, hogy II. József 1786-ban korott feloszlató rendeletes folytán a karmelitárnak a Várban üresen maradt kolostorát és templomát szinkárra alakítsa át. Kempelen a torenyol lebontatta, az egyhajós templomból nérőtezet, a szentélyből szinpadot épitett. A szinkár 1787-ben megnyilt. 1800-ban Beethoven is fellépett benne. 1928-ban már-már lebontásra itélték, de végül tűrrendésati okok./.

ÉLET és TUDOMÁNY, Bp.1964 . XIX. évf. márc. 18 sz.

483-487. old.

M.D.K.

Kempelen Farkas, építés

... ból csak a belső berendezést és a szinpadot bontották le. A második világháborúban az épület megsérült de nem pusztult el. - Az azóta folyó ujjáépítés során a kulturhörpontta épülő Várban helyre fogják állítani a szinházat, műemléki mivoltának megfelelően, és Kempelen Farkas egyéni műve a Nemzeti Szinház kamarasszinkára lesz!

ÉLET és TUDOMÁNY, Bp.1964. XIX évf. marc. 18. sz.

483-487. old.

+ egy külső és egy belső kép a régi szinházról

MDK

Kempelen Farkas, 1734–1804

Ámor ligete a gombai parkban, rk.

Szépm. Muz. Graf. Oszt. 82. kiáll.
Hoffmann E. eml.kiáll. 1948. dec.

Kempelen Farkas

- a schönbrunni és a budai vízmű építője - volt a nagyszombati egyetem Budára való telepítésének egyik lelkes propagálója

Zolnay László: Pest-buda iskolaügye az ujkorban

Budapest, 1972. 8. sz. 37-39. l.

Kempelen Farkas

építette át mai alakjára a váci karmelita templomot (1787).

Zolnay László: Művészet és művelődés a XVII-XIX. századi Pest-Budán.
Budapest, 1972. 10. ss. 39-41.l. 1.

Kempelen Farkas:

Tervei szerint alakítanak szinházat, II József utasítására, Budán a várbeli karmelita templomból.

A szinház világtörténete /2

743.old

Kempelen Farkas

felügyelete alatt költözöt Budára
1777-ben a nagyszombati egyetem.

Ozgyáni Csaba: A „vándorló növényket"
Budapest, 1971. 12.sz.

18-20.l.

12.l.

MDK

Kempelen Farkas, [építész]

Az egykori Várszínház építője.

György István: A Budai Vár 8,

[6.]

Népszabadság, Bp. 1971. ápr. 10.

HOL A TÖRÖK?

Gyerekkoromban lenyűgöz egy rajz: turbánus férfit ábrázol, előtte íróasztal, az asztalon sakktábla, az asztal nyitott előlapja valamilyen bonyolult mechanikai szerkezetet mutat meg. Megijedtem ettől a képtől, ezért maradt meg. Talán a gépszerű férfi riasztott, talán gyermekfejjel megsejtettem valamit abból, milyen bizonytalan az emberi és nem emberi világ határa (a klónok és intelligens robotok világa ma a mozivászonról integet). Csupa ellentmondás. Emberi és nem emberi, mechanikus és idegenszerű.

Később ismét találkoztam ezzel a rajzzal. Kempelen Farkas sakkozó automatája, mondta a felirat.

Az automata egyszerűen A Török néven híresült el, számomra nagy A-val.

Kempelen Farkast akkor már ismertem. Olvastam Szalatnai Rezső könyvét, a Kempelen, a varázslót. Mégis, a rajz nagyon sokáig önmagában, mint afféle nyolcadik csoda élt a tudatomban. Talán azért, mert Szalatnai hőse hús-vér embernek tűnt; a világ, melyben élt, távoli, de valós világ volt. Gyerekkoromban pedig megtanultam, hogy A Török, az valami más. Rejtélyes, tehát félni kell tőle. A történelemórákon pedig mindenkinél többre tartottam Hunyadi Jánost, Zrínyi Miklóst és Kinizsi Pált. De mit csináljunk? Ezek a híres törökverők csak hősök voltak. A Török pedig maga a megfoghatatlan!

Nemrég ismét találkoztam Kempelennel. Pázmándon, ahol élek, a „törökteleníteti" és felvilágosult tizennyolcadik század újjáépítési lázában alapított jezsuita rendházat, későbbiekben kastélyt, ma: iskolát Kempelen Farkasról nevezték el. Makacsul tartja magát itt az a legenda, hogy Kempelen Farkas a falu szülötte. Ez így nem igaz. De az tény, hogy a Kempelen család kötődik Pázmándhoz, évtizedeken keresztül a község földesurai voltak. Kempelenék tehát jelképesen ide költöztek a közelembe.

> **Nem tudom, hogy mi lett volna Kempelenből a mai világban. Azt hiszem, semmi.**

Ez a különös polihisztor Pozsonyban született, 1734. január 23-án. Ír bevándorlók német nyelven beszélő, magyar identitású gyermeke, a család Pozsonyban, Győrben, Bécsben majd Rómában taníttatja. Lehet, hogy ma azt mondanánk rá, hogy „kisebbség"? Nagyon rossz szó. Az angol nyelv azt mondaná, ír „háttere", szó szerint „háttalaja" van (background), a magyar nyelv inkább az ír gyökeret említené. Az az érzésem, hogy ez a kulturális gazdagság, többgyökerűség is szerepet játszik abban, hogy Kempelen az lett, aki: magyar Tesla a tizennyolcadik században.

Az agyszerkezete is olyan, mint egy finom mechanikával mozgó gép. Tudományos, fonetikai kutatásait illusztrálandó beszélőgépet szerkeszt, mely a fújtatóval hajtott levegőt az emberi hanghoz hasonló levegőrezgésekké alakítja át. (A gép egy példánya ma is megtekinthető Münchenben.) De tervez gőzgépet is, megszerkeszti a gőzturbina ősét. Budán szivattyúházat (a Duna-parti kutakból lóhajtásos szivattyúval pumpálja fel a vizet), a pozsonyi várban vízvezetékrendszert építtet. Szeretheti a vizet (ma úgy mondanánk: a hidrodinamikát), hiszen a schönbrunni szökőkutak az ő tervei alapján készülnek el. Alkot nyomdai szedőgépet, nyomtatógépet a vakok oktatásához, írógépet Paradis Teréz, a vak bécsi zongoraművésznő részére és mozgatható betegágyat Mária Terézianak.

Az a gyanúm, hogy Kempelent ma dilettánsnak tartanánk. Jóval finomabbak és behatároltabbak lettek a tudományágak szakterületei, határaikat minden szakértő tigrisként óvja. Mégis, irigyelni lehet szemléletének holisztikus, összefüggéseket kereső voltát és mindenre nyitott érdeklődését. Ne tekintsük őt felvilágosult varázslónak! Kempelen vállalkozó volt. Minden találmánya egy-egy vállalkozás. Mi más a vállalkozás, mint megálmodott gyakorlat? Nem létezett a világban, de valaki fontosnak tartotta, hogy legyen. Minden vállalkozás létgazdagodás, lehetőség a világ jobbítására, gyarapítására.

Nem tudom, mi lett volna Kempelenből a mai világban. Azt hiszem, semmi. Közismert tény, hogy a magyar vállalkozások mutatói ma alig-alig növekednek. Pedig „a minőségért forrongó ember megveti a mai munkást is, aki beáll a mozgólépcsőbe, fix időre fix bért kap s nincs alkalma kiválni – írja a »maximalista« Németh László. – Akinek nem érdeke, hogy remeket csináljon, rabszolga, akár magányosok, akár az állam piramisát építi. A munkának előtte egy faja tiszteletreméltó: a vállalkozás, és olyan államért fog küzdeni, amely megbecsüli a munka egyéni együtthatóját, teret ad a minőségnek, értelmetlenné teszi a vagyont és a vállalkozások nagy mellérendelésében munkatérrel jutalmazza a munkát." Ne sajnáljuk az időt arra, hogy Németh megfogalmazását leporoljuk, és alkalmazzuk esetünkre. Kempelennek ahhoz, hogy a mesterek és kereskedők világából kiemelkedjen, rendkívüli tehetség, de elszántság és akarat is kellett, és – tegyük hozzá – kellett Bécs fülledt, de kuriózuméhes udvari világa. Nem elég az ötlet, a vállalkozás a körülmények összefüggésrendszerébe illeszkedik. Jegyezzük meg: rossz anyagi körülmények között, sőt szegényen hal meg Bécsben. Magyar sors? Remélem nem. Torz fintor, de találmánya, A Török a német nyelvben is megfogható nyomot hagy. A getürkt szóval a meghamisított, illuzórikus dolgot jelöljük.

PRÁGAI TAMÁS

A CSODABARÁT ÉS A LÁNYA

Ha megkérdezném egy ötvenéves sihedertől, mit tud Raszputyinról, habozás nélkül azt mondaná, bizonyára valamilyen újfajta hashajtó neve, de ő jobban bízik a ricinusban. Pedig valamikor az egész világ ismerte Raszputyint, a rabiátus természetű, ijesztő külsejű, nagy szakállú orosz szőrzetes szerzetes nevét, akit mindenre elszánt ellenségei csak végtelenül nehezen tudtak eltenni láb alól. Ha én most belekezdenék Raszputyin sokirányú tevékenységének felsorolásába, előrehaladott korom miatt sohasem tudnám befejezni. Fényképét csupán azért nem publikálom, nehogy a látvány felcsigázza és bűnös gondolatokat ébresszen a szép kort megélt hölgyekben. Érjék hát be annyival, amennyit ez az elaggott filmplakát elárul róla. Raszputyin a cár udvarában folytatta hézagpótló tevékenységét, kiapadhatatlan befolyása főleg az udvarhölgyekre gyakorolt mély benyomást. A dolgok ismeretében legszívesebben a nők állványának nevezném őt, mivel bolondultak érte az asszonyok. Ha rajtam múlna, napjainkban róla neveznék el egy hatásos hormonkészítményt, amelytől a lankadó férfiak azonnal szűzbe jönnének. Lelki füleimmel szinte hallom két középkorú asszony beszélgetését.

Mi történt magával Sipekiné?
Egészen megfiatalodott!
Adjon be maga is a férjének
néhány szem Raszputyint,
és áldani fogja a nevemet utána!

Raszputyinnal kegyetlenül végeztek ellenségei. Agyonverték, vízbe fojtották, miszlikre vágták, egyszóval mindent megtettek annak érdekében, hogy még a nyomát is eltüntessék létezésének. A történtek ellenére mégsem tűnt el nyomtalanul. Egy felserdült leánygyermeket hagyott maga után, aki a húszas években kizárólag abból élt, hogy köztudottan ő volt Raszputyin egyetlen leánya, és még az októberi forradalom előtt menekült el Szentpétervárról Berlinbe, ahol a Busch cirkusz szerződtette szenzációkban bővelkedő műsorába. Ott lépett fel egy apjáról szóló jelenetben. A közönség tódult a cirkuszba, mindenki látni akarta a „csodabarát" egyetlen leányát. Később azonban Hitlert akarta látni mindenki, akinek hatalomra jutása végképp elhomályosította a Raszputyin lány vendégszereplését. Hitler soha nem szerepelt ugyan a Busch cirkuszban, viszont az ő „fellépését" máig nem tudta kiheverni a világ.

A második világháború utolsó óráiban még maradt annyi ideje, hogy feleségül vegye barátnőjét, Éva Braunt, majd a fővezéri bunkerben méreggel végeztek magukkal. Ennek ellenére a hazai és a külföldi képeslapokban rendszeresen olvashatunk róluk „szórakoztató" történeteket. Raszputyin lányáról azonban egyetlen szót sem. Pedig Raszputyin lánya nem volt zsidó, apját pedig a cár hívei nyuvasztották ki. Éva Braun számára sem jelentett konkurenciát, zavartalanul élhette életét a harmadik birodalom összeomlásáig. Az is lehet, hogy férjhez ment, gyerekeket szült, és addig élt, ameddig a nácik élni hagyták. Bárhogy is fejezte be életét, már a kutya sem emlékszik rá. Hitlert és Éva Braunt azonban sem a hazai, sem a külföldi sajtó máig nem hagyja elfelejteni...

A Raszputyin lány esetében csupán fogyatkozó írói képzeletemre támaszkodhatom. Amikor a szerencsésnek egyáltalán nem nevezhető nő már a végét járta, lázálmában megjelent előtte apja szelleme, és csak annyit mondott neki: Szent Péter vár...

SZILÁGYI GYÖRGY

SZÁRSZÓ, 1943

NEMZET ÉS IRODALOM

A népi mozgalom íróinak kiadója, Püski Sándor találkozót kezdeményezett annak érdekében, hogy a világháborús években a mozgalomban is egyre erősebben megnyilvánuló politikai nézetkülönbségeket tisztázzák. A nagy érdeklődést – és a hatalom ellenkezését – kiváltó találkozóra Balatonszárszón került sor 1943-ban, a Soli Deo Gloria református ifjúsági szervezet közreműködésével. A népi mozgalom valamennyi árnyalata képviseltette magát. A résztvevők igyekeztek közösen felmérni a társadalom állapotát, a lehetséges jövőt, a háború kimenetelét, annak következményeit, s meghatározni a legfontosabb közös feladatokat. Az írói felelősségvállalás nagy, demonstratív tanácskozása volt ez a Trianon utáni Magyarországon, újabb sorsfordító történelmi pillanatok előtt.

Többek között előadást tartott Kodolányi János, Veres Péter, Németh László, a szociológus-író Erdei Ferenc, a nemzetpedagógia képviselője, Karácsony Sándor, a régész-történész László Gyula, a közgazda Jócsik Lajos. Az előadásokat a jegyzőkönyv szerint számos hozzászólás és vita követte. Elsősorban két előadás nyomán ütköztek meg a nézetek. Erdei Ferenc és Németh László egymástól élesen különböző nézetet vallott, a háború utáni kívánatos jövőt, a magyar társadalmi berendezkedést és az erre való felkészülést illetően. Mindkét előadó magas színvonalon képviselte a maga álláspontját. Erdei ekkor már marxista alapozottságú, tisztán baloldali jövőképet vázolt fel, mely számolt a kommunista hatalommal, a szovjet befolyással és az ahhoz való igazodásban látta a magyarság lehetséges és kívánatos jövőjét. Németh László ezzel szemben éppen a magyarság további megpróbáltatásaira figyelmeztetett, a hódító nyugati vagy keleti hatalommal szemben önmagunk megtartásának követelményére. Az Erdei által jósolt és támogatott „proletárdiktatúrával" szemben pedig az értelmiség hivatását és az értelmiségi társadalom kialakulásának eszméjét hangoztatta. Egyértelműen „harmadik utas" álláspontot képviselt, s ebből következhetett a résztvevők kérdése: mit is jelent az általa már többször hangoztatott „harmadik oldal"? Németh László így válaszolt: „Tegyük fel, hogy van Új-Guineában egy párt, amely azt vallja, hogy Új-Guineának az angolokénak kell lennie. A másik szerint Új-Guinea csak a hollandok alatt lehet

Special thanks
Köszönet a kiállítás létrehozásában nyújtott segítségért

Ez a projekt a Bipolar német-magyar kulturális együttműködések és az Ungarischer Akzent közös támogatásával valósul meg. A Bipolar a Német Szövetségi Kulturális Alapítvány (Kulturstiftung des Bundes) kezdeményezése.

KEMPLEN

Műcsarnok / Kunsthalle cordially invites you
to the opening of the exhibition organized by
the C3 Foundation and ZKM, Karlsruhe

KEMPELEN –
MAN IN THE MACHINE

on 23 March 2007, 7 p.m.

Introduction:
Dr. Zsolt Petrányi, General Director

Opening speech:
Dr. Márta Schneider, State Secretary for Culture, OKM
Hortensia Völckers, Artistic Director of the Federal
Cultural Foundation of Germany
Judit Polgár, Chess Grandmaster

Curator: *József Mélyi*
Co-curator: *Rita Kálmán*

The exhibition is on view till 28 May 2007

Opening hours:
daily 10 a.m. – 6 p.m.
on Thursdays 12 a.m. – 8 p.m.
Closed on Mondays

Műcsarnok, Budapest XIV. Hősök tere

info@mucsarnok.hu
www.mucsarnok.hu
Tel: +36 1 460 7000
www.kempelen.hu

A Műcsarnok tisztelettel meghívja Önt
2007. március 23-án 19 órára
a C3 Alapítvány és a karlsruhei ZKM
szervezésében létrejött

KEMPELEN –
EMBER A GÉPBEN

című kiállítás megnyitójára

A vendégeket köszönti:
Dr. Petrányi Zsolt, főigazgató

Megnyitja:
Dr. Schneider Márta, kulturális szakállamtitkár, OKM
Hortensia Völckers, a Német Szövetségi Kulturális
Alapítvány művészeti igazgatója
Polgár Judit, sakknagymester

Kurátor: *Mélyi József*
Társkurátor: *Kálmán Rita*

Megtekinthető:
2007. május 28-ig
hétfő kivételével naponta 10 – 18
csütörtökön 12 – 20 óráig

Műcsarnok, Budapest XIV. Hősök tere

info@mucsarnok.hu
www.mucsarnok.hu
Tel: +36 1 460 7000
www.kempelen.hu

MŰCSARNOK
kunsthalle | budapest

C3

ZKM Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe

Kempelen Farkas

NHQ 1978

THE REBIRTH OF THE CASTLE THEATRE IN BUDA

The Castle Theatre (Várszínház), the oldest extant theatre building of Budapest, reopened its gates on the 11th of February 1978. The building itself had played an important role not only in Hungarian dramatic art; rebuilt and revived a number of times it stood witness to the vicissitudes of Hungarian history over seven centuries.

In the Middle Ages the church of the Carmelites named after Saint John the Evangelist stood on the premises of the present building: it had been founded by King Béla IV in 1269. The monastery that flourished at the time fulfilled an important role in the life of Buda, even the royal court frequented its single naved, large Gothic church. Endre III the last king of the Árpád dynasty, was buried there in 1301. North of the monastery stood the house of János Zápolya, count of Szepes and voivod of Transylvania, who also became King of Hungary, for the convenience of the Royal Chancellor István Verbőczy who became chief justice of Buda under the Turks, the first story of the house was linked to the monastery by a wooden bridge.

During the Turkish occupation from 1540 to 1686 the church was converted into a mosque: where Pelbárt Temesvári the great scholastic preacher had once admonished the royal court now the doctrines of Islam were being proclaimed for almost century and a half. After the death of Verbőczi the pasha of Buda took over the Zápolya-house.

In the siege of 1686 the nearby gunpowder storage blew up and the church and monastery were wrecked. After the town's recapture the Jesuits were presented with the ruins of the castle and with the church then called Pasha Mosque, but a year later they moved to the Church of Our Lady and handed the ruins over to the Carmelites who undertook to rebuild the church and monastery in 1725; they utilized the surviving groundwalls in their work. The new church was dedicated in 1736.

On the Northern side of the single naved barrelvaulted church they erected a tower. The richly ornamented baroque pulpit was made by the sculptor Károly Bebo, the fresco paintings were the work of György Falconer and his son József. According to contemporary inventories the furnishings consisted of the Saint Joseph high altar, nine side-altars, the pulpit made by Károly Bebo, an organ, pews, and several panel paintings.

In 1784 Emperor Joseph II. dissolved the order of the Carmelites and ordered the church vacated. In 1788 the high altar was transferred to Sárospatak and set up in the parish-church. The organ was purchased by the parish of Víziváros at the foot of Buda Castle and placed in the Church of Saint Anne there. The other furnishings were sold by auction and transferred to places unknown. The vacated church was used as a storeroom, the monastery as a dwelling-house.

In 1786 Joseph II ordered that the former church be transformed into a theatre, and the monastery into a casino. He asked Farkas Kempelen, the famous inventor of the chess-playing machine, to draft the plans: the work was completed in 1787. The tower was demolished, the voluted gable of the main façade was replaced with an architecture in the style of Louis XVI; Kempelen, put there a balcony with iron railing and decorated the parapet cornice with the coat of arms of Buda surrounded by a garland. In the interior he built a three-storeyed auditorium for 1200 persons with a row of boxes, and the stage on the place of the chancel. On the two sides of the lobby two staircases led to the rows of boxes. Behind the chancel were the actors' dressing rooms and one part of the former sepulchral vault was used as trap-door. The rebuilding was

a great poet, had found the subject of this most bitter drama of the age in a newspaper. "Two Girls, One Youth" was the heading of the news item which told the story of a girl printer who, in her desperate love, took her rival, a much younger girl, into the flat which she shared with the man she loved, the father of her child. She wanted to keep her man at all costs, but when even this sacrifice failed she tried to persuade the other girl (who from a rival had turned into a fellow sufferer) to kill the unfaithful lover. Finally the first girl, scared of the responsibility and monstrosity of murder, killed herself instead of her sweetheart.

The tragic triangle offered Milán Füst the opportunity to build an entire world, to explore the depths of the human soul and its struggles and defeats in the battle against society. He put in the drama his own youthful experiences of reality. Against the background of the romantic clichés of the fate of unwed mothers and fallen women he delved into the social and emotional roots of human defencelessness. The two unfortunate, tormented women are the victims of the man they love, but the spoiler of their lives is not happier than they: the injuries suffered in childhood had distorted the ego of Vilmos Huber and deprived him of the emotional balance necessary for human coexistence. We are told several times that Huber was the victim of his selfish and mendacious mother, of a childhood without love. Other forces and motives however vibrate and whirl in the texture of the drama as well. Milán Füst knew well that the trouble was not in individual people but in the structure and nature of their empty, depersonalized relationships, in the existence of human beings maimed by society.

The author rendered the naturalist environment and the romantic story with considerable psychological insight, yet did not write a psychological drama. The characters—if taken out from the given drama structure—do not stand on their feet, with the possible exception of Vilmos Huber's mother. In the reference system of the play they represent symbolic contents. Milán Füst's most exciting achievement as a playwright is the symbolic force which emanates from *The Unfortunates;* this is a specific feature of modern drama in revealing such model-situations.

It was not by mistake nor as a matter of exaggeration, only a surprising idea: István Hermann called it the first Hungarian existentialist drama at its revival in 1963. His reasoning is fairly obvious: the play expresses not only the tragedy of individuals but also the absurdity of the life of the little man, his alienation, objectivization, the tragedy of depersonalized human lives. It is a deplorable fact that this theatrical prophet has been consistently rejected by the structure and spirit of the Hungarian theatre. *The Unfortunates* was first produced in 1923, but only at matinées at the Writers' Première Theatre. After 40 years of discouraging waiting the aged Milán Füst lived to see his play performed at the Madách Theatre.

The revival was in Szolnok where the atmosphere both on stage and in the house indicated that Milán Füst's naturalism, psychologism, and precocious existentialism have become history by now. But the topic and revealing social criticism of the play are still valid.

ANNA FÖLDES

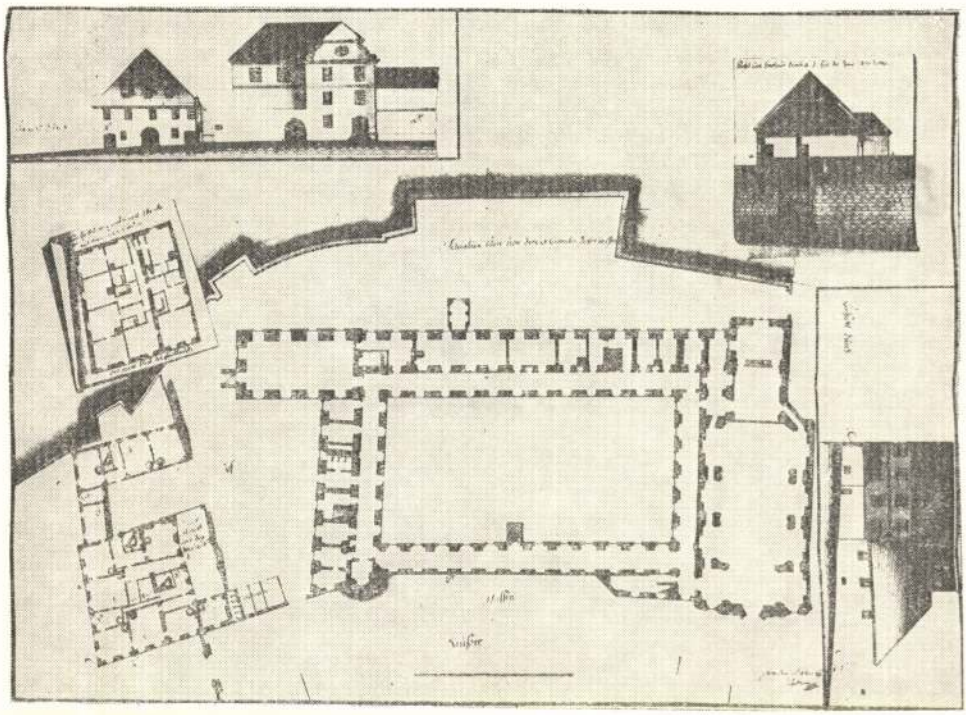

József Tallherr's 1786 ordnance survey of the Carmelite Convent

done by mason Kristóf Hikisch and stonecutter Ferenc Endl. On the ground floor of the monastery they built three bowling alleys and gaming rooms. The former refectory was decorated with murals.

The theatre opened on the 16th of October 1787: the first performers were a German theatre company. The Castle Theatre is linked with a significant date in Hungarian dramatic art: on the 25th October of 1790 the first professional Hungarian actors, the Hungarian Theatre Company of László Kelemen gave their first presentation. On the 7th of May 1800 Beethoven gave a recital in the building.

Until 1870 German and Hungarian theatre companies performed alternately in the theatre. Most great Hungarian artists of the 19th century have played on its stage. The building functioned until 1924 when parts of its wooden gallery collapsed and the performances were stopped. In the last 50 years of its existence the National Theatre, the Opera, the People's Theatre and from time to time provincial theatre companies have had guest performances in the building. In 1943 the wooden furnishings of both stage and auditorium were completely demolished for reasons of fire-prevention. During the war the roofing of the building suffered serious damage, the Western wing moved from its place, the former chancel collapsed, the clustered columns sagged. The neighbouring former monastery which, in the 19th century, had been transformed into army headquarters, also suffered heavy damages.

Between 1948 and 1950 the structures of both buildings were reinforced and their roofing rebuilt. In 1961 the government

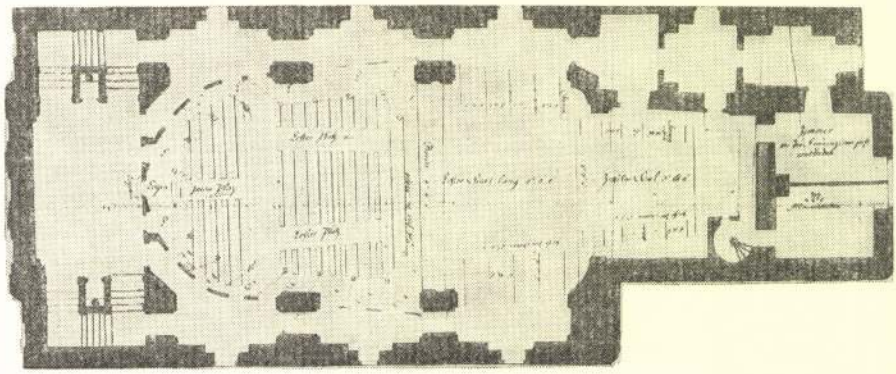

Farkas Kempelen's ground-plan of the theatre (end of the 18th century)

adopted a resolution on their definite use according to which the monastery was to be occupied by some institutes of the Hungarian Academy of Sciences upon reconstruction while the Castle Theatre was to be rebuilt and returned to its former use.

The reconstruction was preceded by archeological excavations in the course of which the ground walls of the Gothic Franciscan church and many valuable medieval stone carwings vere uncovered. The finest item is a well-carved stone lion which, according to some opinions, was part of the tomb of Endre III who reigned from 1290 to 1301. Another excavated treasure was the Roman sarcophagus which had been used again in the Middle Ages. These fragments are preserved at the Historical Museum of Budapest.

Many difficulties had to be overcome in the course of excavation and subsequent planning. The former furnishings of the Castle Theatre were completely destroyed and the reconstruction of the 18th-century buildings was inconceivable both from the viewpoint of stage technology and art; however, the original façade by Kempelen was reconstructed. It was not an easy task to build an up-to-date theatre and at the same time create the impression of a Baroque interior space. The National Inspectorate of Monuments had vetoed the original reconstruction plan: the accepted version of architect László Kékesi attempted to reconcile appropriate theatrical conditions with an optimum presentation of the building's values as a monument, including Kempelen's recoverable ideas.

The new auditorium is a ferro-concrete shell; it is independent of the old walls, and stands on six extra supports with the theatre's entrance beneath it. The auditorium and stage form a single hall. The auditorium is in the former church area, reconstructed to its original Baroque state, and seems to float in space because it is not connected to the side walls and pillars. It follows the room's interior contours at a distance of 50–60 centimetres. A row of concrete boxes has been built between the wall pillars that support the beams of the vaulting. The theatre has been provided with up-to-date machinery, and can accommodate 270 persons; the dimensions of the stage can be changed, and it is suitable for both theatre performances and concerts.

The auditorium and the ground-floor lobby are visually interrelated and the original baroque church-interior can be seen from several angles. Therefore during performances smoking is not permitted in the lobby.

Pál Mózer planned the interior decorations. Through the bronze-plate gate in

Színház street in lieu of the former wrought-iron gate in Louis XVI style one may reach the entrance with the box office and the busts of Farkas Kempelen and László Kelemen. From here one may see the lobby beneath the auditorium where people can walk during intermission; its floor is of white Greek marble. Through Kempelen's reconstructed white marble staircase with gold-coloured wall-paper one reaches the flight of the red plush-covered cloakroom. The relatively low ground-floor and upper-floor entrances open into each other at every second level with square apertures in order to diminish their compressed effect.

The bottom-half row of 162 seats can be approached from both sides of the anteroom at the next level. Here too the covering is red plush. Continuing on the stairs one may reach the upper row of 102 seats. The light and sound effects, radio, and television are on the balcony behind the rear seats.

Red plush covers the entire surface of the auditorium, the floor, the balustrades, the seats; the white plaster-work of the sides of the seats and on the wall surfaces produces a favourable contrast. The light field of the bulbs mounted in the circular elements of the plaster rails between the pillars provides an impressive interior illumination. The abundantly distributed plaster rails also serve an acoustic purpose. They extend from the floor line of the ground floor lobby to the auxiliary arches and further emphasize the harmony of the baroque room. The perforations in the middle of the arches assist the light and sound effects and especially ventilation through the chimney stacks above. The auditorium and stage are air-conditioned. The stage aperture is 12 metres, the length of the entire interior space 33 metres.

The new ferro-concrete roof structure allows for the utilization of the roof space as well: the air conditioning system and the mechanism of various stage installations. Although the auditorium is in contemporary style the spectators remain under the impact of the harmonious Baroque structures and of the church space, enhanced by the Baroque lines of the new furnishings.

In the past the monastery and the church had been an unbroken unit. The theatre's functions extend to the adjacent wings today as well. The lobby under the auditorium is connected with the former ambulatory, a low lounge built with evocative arches. From here an exit leads directly to the fine Baroque courtyard of the former monastery. A smoker and a bar have been installed in the extension of the lounge in the Western wing of the monastery. The colour scheme is the same: the floor is of red marble of Tardos, the walls are white-plastered, the metal appliances and fittings are of brass.

The offices are also in the Western wing on the upper levels: a separate entrance and staircase lead to them.

The actors enter from the Eastern ramparts promenade; well-equipped dressing-rooms, offices, and a lounge and bar are at their disposal in the Eastern wing of the monastery.

The scenery is transported to the theatre from the side towards the river, at some distance from the entrance for the public in Theatre street.

The newly inaugurated building has become the permanent home of the Popular Theatre, created by the fusion of the former Déryné Theatre and the 25th Theatre. It is also the only theatre on the right bank of the Danube, the Buda side of the capital.

GYÖRGY KRISZT

DOCUMENTARY INTO DRAMA

New Directions in the Hungarian Film

The Hungarian feature film reached its first great period in the late 1960s. During the next ten years, the impetus which created a varied yet homogeneous body of worthwhile films was beginning to weaken, as the inspiration of historic self-examination, and of coming to terms with the recent past, was beginning to run out. A young and vocal section of the Hungarian film world, based mainly on the Balázs Béla Studio, began to argue that fresh inspiration could best come from turning to images of the present, from making films with social relevance, and that aesthetic qualities should be regarded as a by-product.

The Balázs Béla Studio was founded in 1961 with a dual purpose: first, to enable film school graduates to gain practical experience by making films without commercial or other commitments; secondly, to be a virtual research station for the film industry, where experiments could be carried out whose formal or thematic results could benefit or even rejuvenate the Hungarian film as a whole. There are no parallels anywhere in the world to the freedoms and opportunities enjoyed by the active members of the Balázs Béla Studió. It is led by a team of five, elected by the membership, who choose the scripts and projects which are then filmed by voluntarily formed teams. No outside body has any right to make suggestions: films cannot be "ordered" from the Studio, although the Ministry of Culture has the power of veto, and the finished film is assessed by an external committee which decides whether it should be distributed, and how. As young directors leave the Balázs Béla Studio and gain footholds in other sectors of the film industry, their influence is noticeable. From having been the yeast of film life, the ideas and ideals of the documentary movement nurtured by the Balázs Béla Studio spread and grew in the other studios by the mid-seventies. The careers of István Dárday and Pál Schiffer are relevant examples of this process, and the aesthetic success of their feature films is its vindication.

There are several highly talented Hungarian film directors whose career is divided between documentary and feature filmmaking, like János Rózsa, whose three feature films ("Grimaces," "Dreaming Youth," "Spiderball") were about schoolchildren and young people, and who had interspersed these with investigative documentaries into educational by-ways ("Lady Schoolteachers," "Caning by Request") and whose newest film, "Battlefield" *(Csatatér)*, traces the planning and building of a vast memorial park at Mohács to mark the 450th anniversary of Hungary's defeat by the Turks. Another internationally known director, Ferenc Kósa (he had directed "Ten Thousand Suns", "Beyond Time" and "Snowfall"), had likewise turned from fiction to the portrait-film, which is a variant of the documentary, though its differences from the documentary are perhaps more significant than its similarities. Like any painted or sculpted portrait, Kósa's "Portrait of a Champion" (also known as "Mission") *(Küldetés)* reveals as much of the style, attitude, and artistic philosophy of its creator as of its subject, the Olympic pentathlon winner András Balczó.

Meanwhile, an even more transmogrified use of the documentary technique was developed by István Dárday, whose latest work, "Filmnovel" *(Filmregény)* was released early this year. Dárday is no solitary "auteur"; he works in constant collaboration with György Szalai on jointly written and jointly directed films; and they work in a close-knit team with other directors and cameramen

* István Dárday: *Filmregény* (Filmnovel) — Pál Schiffer: *Csíplő Gyuri* ("Gyuri")

The façade of the reconstructed Castle Theatre

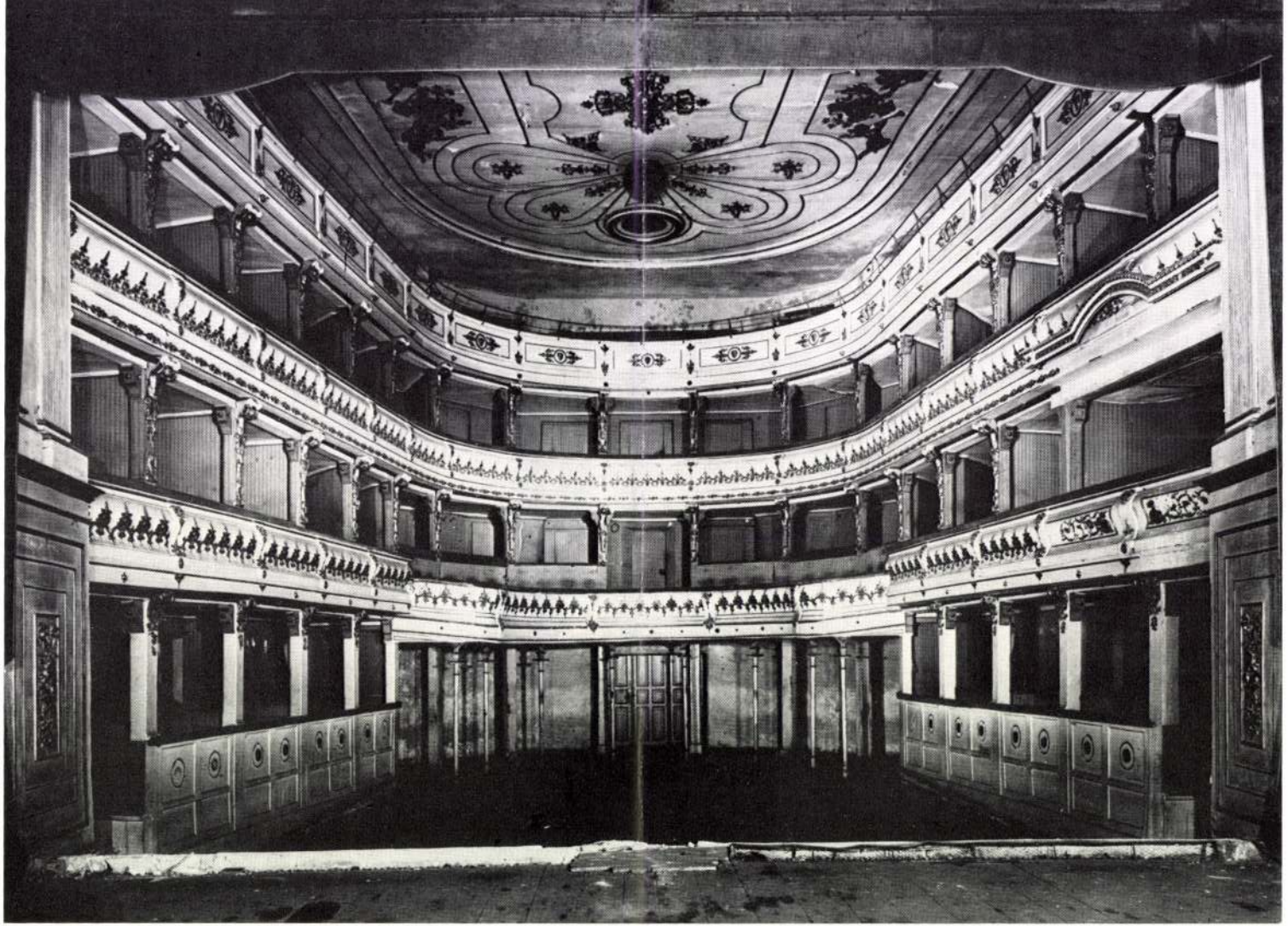

The auditorium of the old Castle Theatre cca 1830

The interior of the theatre in 1968 before reconstruction was started

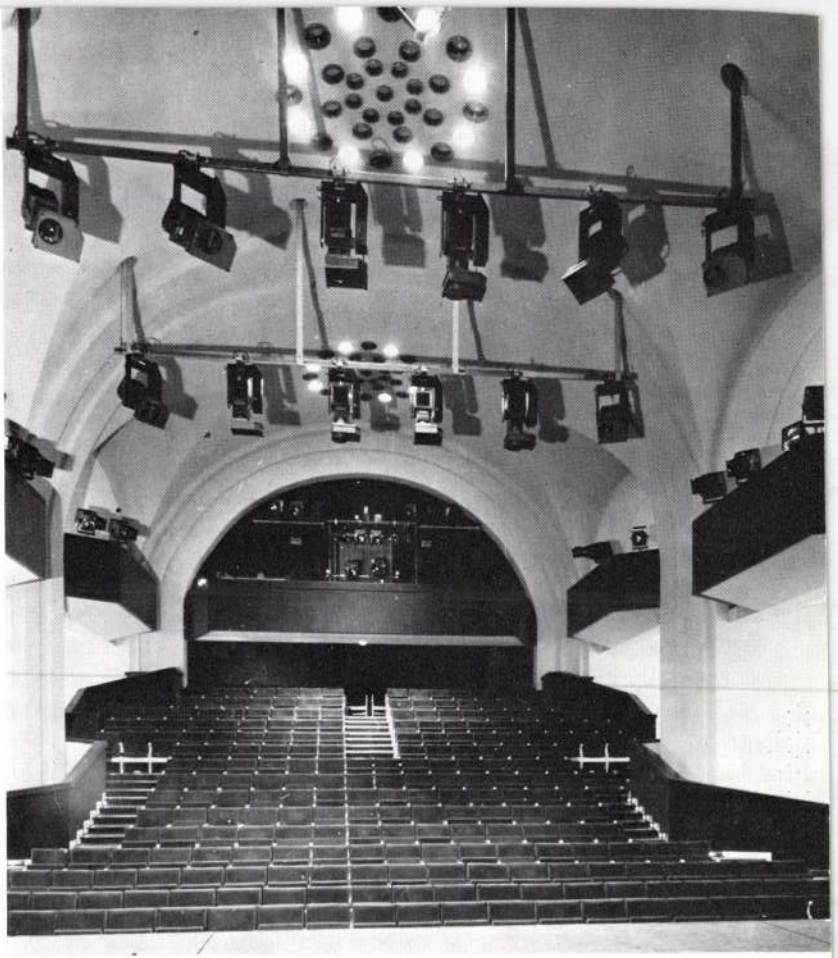

The auditorium today

The former ambulatory now ante-room

Part of the Carmelite court with remains of the medieval ambulatory, the wings containing the dressing rooms and offices, and a side view of the Theatre

Photos Tamás Mihalik

Kempelen Farkas
Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

NÉPSZABADSÁG

1960. március 11, péntek

MI LESZ A BUDAI VÁRBAN?

Elkészült a műemléképületek részletes felhasználási terve

A múlt évben jelentősen meggyorsult a budai Vár helyreállítása, s az idén hasonló ütemben folytatják a munkát. Az év végéig eltüntetik a romokat a *Várpalota* körül, s a központi kupola kivételével tető alá kerül az épület.

A Minisztertanács döntése alapján a hazai kulturális és tudományos élet fontos intézményei kapnak helyet a budai Vár értékes műemléképületeiben. A Vár-palota dunai frontjának három középső épületrészében *talál otthonra a Nemzeti Galéria.* A helyi történelmi emlékek gyűjteményével a Dunára és a Buzogány-toronyra néző saroképület-részben nyitja meg kapuját *a fővárosi Történeti Múzeum vármúzeuma. A Széchényi Könyvtárat* a Krisztina körút felé forduló épületszárnyban rendezik be. A palota legészakibb épületrészébe kerül a *legújabbkori Történeti Múzeum.* Anyagának bővítésére, a munkásmozgalom és a legújabb történelmi emlékek elhelyezésére, a múzeum terjeszkedésére lehetőséget ad az is, hogy a múzeum megkapja a volt miniszterelnökségi épületet, a Sándor-palotát is.

A Szent György teret övező műemléképületekben is kulturális és tudományos intézményeket helyeznek el. Több évtizedes szünet után a Sándor-palota mellett *újra megnyílik majd a Várszínház.* Ezt még *Kempelen Farkas,* a híres ezermester feltaláló és építész terve szerint alakították át az eredetileg karmelita templomnak szánt épületből. Az ezzel összefüggő házban munkálkodnak majd az Akadémia nyelvtudományi és zenetudományi intézeteinek munkatársai. Az egykori Honvédelmi Minisztériumba költözik a *Néprajzi Múzeum,* Teleki s később József főherceg fényűző palotájában pedig a *Könyv- és Nyomdatörténeti Múzeum* s a *Kiadói Főigazgatóság* rendezkedik be.

A távlati tervek alapján *új épületeket is létesítenek.* A Széchényi Könyvtár új épületének helyét már kijelölték.

A Vár palotarendszerének korhű helyreállítását és az új létesítmények felépítését *1970-ben fejezik be.* (MTI)

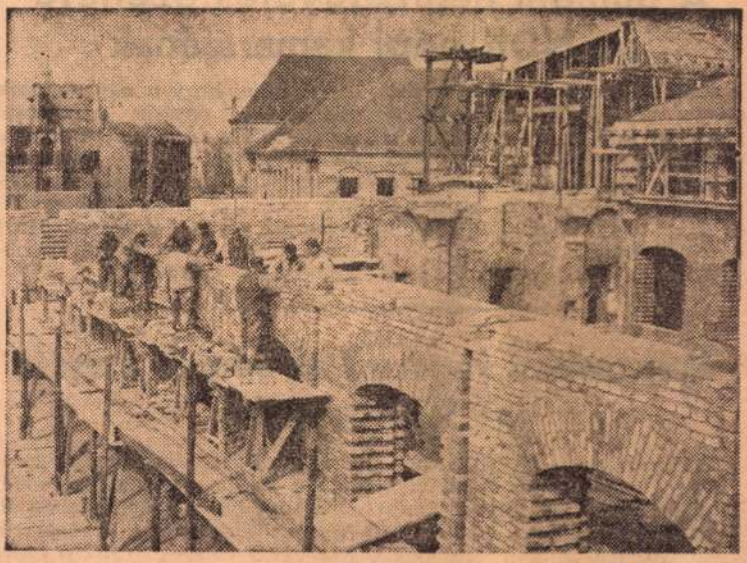

Az A-épület falazása.

Strauss nyugatnémet hadügyminiszter támaszpontokat követel Görögországtól

Bonn, március 10. (MTI)

Strauss nyugatnémet hadügyminiszter csütörtök délelőtt *Karamanlisz* görög miniszterelnök és hadügyminiszter meghívására Kölnből Athénbe repült.

Sajtójelentések szerint Strauss Görögországban tárgyal Karamanlisszal és vezető görög katonai személyekkel, meglátogat több hadiüzemet és katonai berendezést.

A nyugati sajtó azt írja, hogy *a bonni kormány katonai támaszpontokat követel görög területen,* cserébe bizonyos „gazdasági könnyítésekért".

Az EDA görög haladó párt végrehajtó bizottsága a Görögországot fenyegető veszéllyel kapcsolatban nyilatkozatban tiltakozott Strauss athéni látogatása ellen. A nyilatkozat utal arra a veszélyre, hogy Görögország *a német imperializmus atom- és rakétatámaszpontjává válik.*

A nyugatnémet kormány a kapcsolat megszakításával fenyegeti Guineát

Mint ezt Bonnban szerdán hivatalosan kijelentették, a Német Szövetségi Köztársaság kormánya úgy döntött, *ha a Guineai Köztársaság nem jelenti ki hivatalosan, hogy nem ismeri el az NDK-t, akkor Bonn megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Conakryval.* Valamennyi nyugatnémet lap *ultimátumnak* tekinti ezt a határozatot.

Politikai körökben és a sajtóban többfelől bírálják a bonni kormány álláspontját. A szociáldemokrata parlamenti csoport szóvivője kijelentette, hogy *a Bonn—Conakry-szakítás bebizonyítaná, mennyire „nem megfelelő külpolitikai eszköz" a Hallstein-elv.*

A guineai nemzetgyűlés üzenete az NDK népi kamarájának

Diallo, a guineai nemzetgyűlés elnöke válaszolt *Johannes Dieckmann-nak,* a Német Demokratikus Köztársaság népi kamarája elnökének a népi kamara határozatára, amely követelte a leszerelést és a nukleáris kísérleti robbantások megtiltását.

Mint az ADN jelenti, az üzenet hangoztatja, hogy *a népi kamara álláspontja egyezik a guineai nemzetgyűlés nézetével.* A guineai nép együttműködésre törekszik mindazokkal az országokkal, amelyek elismerik a nemzetek egyenjogúságát, s a német néppel együtt elítéli a nukleáris kísérleti robbantásokat. *(TASZSZ)*

Nyugatnémet kommunisták üdvözlő üzenete az SZKP tagjaihoz

Berlin, március 10. (TASZSZ)

Németország Kommunista Pártja Köln közelében tartott konferenciájának küldöttei üdvözlő levelet intéztek az SZKP Központi Bizottságához, a szovjet kommunistákhoz, s testvéri, harcos üdvözletüket tolmácsolták. A nyu- levelében — *reménységgel tekintenek a jövőbe, mert meggyőződésük, hogy harcuk összhangban áll Nyugat-Németország lakosságának békés és demokratikus érdekeivel* és hogy ebben a harcban egységesek a Német Demokratikus Köztársasággal a béke és a szo-

Kempelen Farkas, építész M.D.K.

tervei szerint alakítják át
-II. József rendeletére - a karme-
litár. régi budai templomát,
színházzá, ahol 1833. jul. 7-én
volt a magyar színtársulat első
fellépése.

Báthory István: A Nemzeti Színház építé-
sének és lebontásának története (42 á.)
A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.
1914. 48. kót. 402. old.

M. D. K.

KEMPELEN F. épületei

Bp. Színház u. 1-3. Városszínház
(1786)

Gerő László: Építészeti ablakok
Bp. 1957. 96. l.

M. D. K.

KEMPELEN Farkas

A Karmelita rendház Templomának szinházzá való átépítése 1786-1787.

Preisich Gábor: Bp. városépítésének története.... Bp. 1960. 36. l.

M.D.K.

KEMPELEN Farkas

Bp. Szentház u. 1-3. v. Várszentház

Kétemeletes homlokzat (1786)

Gerő László: Magyar építészet haladó hagyományai Bp. 1951. 43. l.

Kempelen Farkas, építész

emlékezet. S új, mert a karmeliták templomát hajdan II. József rendeletére színházzá alakító Kempelen Farkas sem ismerne valószínűleg rá az épület belsejére. *Kékesi László* és *Mózer Pál* építész-művészek tervei s a kivitelező nagy kollektíva munkája nyomán egy, a régiséget minden mozzanatában kihasználó, de teljesen modern hangulatú színház keletkezett.

Nagy Péter: Népszínház a Vázsonházban 27.

Kritika, Bp. 1978. március 78/3.

Kempelen Farkas

"A Budai Várszinház jubileuma" cimmel Barát Endre arról ir, hogy Kempelen tervezte és épitettette át a Várszinházat a Budavári Karmelita templomból.
A XIX. század nyolcvanas éveiben II. József császár rendeletére feloszlatták a Karmelita rendet. Kempelen ugy tervezte meg a szinházat hogy annak megmaradt eredeti konstrukciója és a karmelita papok sirboltjait is érintetlenül hagyta. Később ezek a sirok áldozatul estek a központi fütés bevezetésének.

Délibáb, Bp. 1937. febr.13. XI. évf. 7. sz. 88-89. lap.

Kempelen farkas [épitén]

Megemlítve: a Várszínház tervezője

— : Megmyílt a Várszínház 210-211

Látóhatár, Bp. 1978. április

Kempelen Farkas, építész

Fényárban a barokk homlokzat, a bronzlemez hármaskapu; odabenn az üvegprizmás csillár fénye hull a kétágú márványlépcsőre, Kempelen Farkas és Kelemen László mellszobrára.

Fenesik Flóra: Kinyílott a bronzkapu 2.

Esti Hírlap, Bp. 1978 [illegible]. 14.

Kempelen Farkas, [építész]

...ismet premier lesz Budán.

Korábbi létére talán csak az idősek emlékeznek. No, és írásos emlékekből tudjuk, hogy az 1700-as évek derekán a karmelita rendi barátok építettek itt kolostort és templomot. II. József azonban 1784-ben feloszlatta a rendet, és az egyházi építményeket kiüríttette. Legyen itt színház — döntött az uralkodó. A kor ismert polihisztorát, Kempelen Farkast bízták meg, hogy a barokk templomot színházzá alakítsa. 1787 októberében nyitotta kapuit a Várszínház.

— Kívülről majdnem így nézhetett ki — mutat a még festékillatú homlokzatra *Nagy János*, a Középületépítő Vállalat építésvezetője, aki néhány percre vállalta kalauzolásunkat. Amint belépünk a bronzveretű kapun, jobbról is, balról is márványlépcsőket pillantunk meg. — Alighanem Kempelen is így álmodta meg.

Palkó Sándor: Va... 16.

Nérszabadság, ... 4

Kempelen Farkas, [zírítés] 1

Ujjászületik a budai Várszínház!

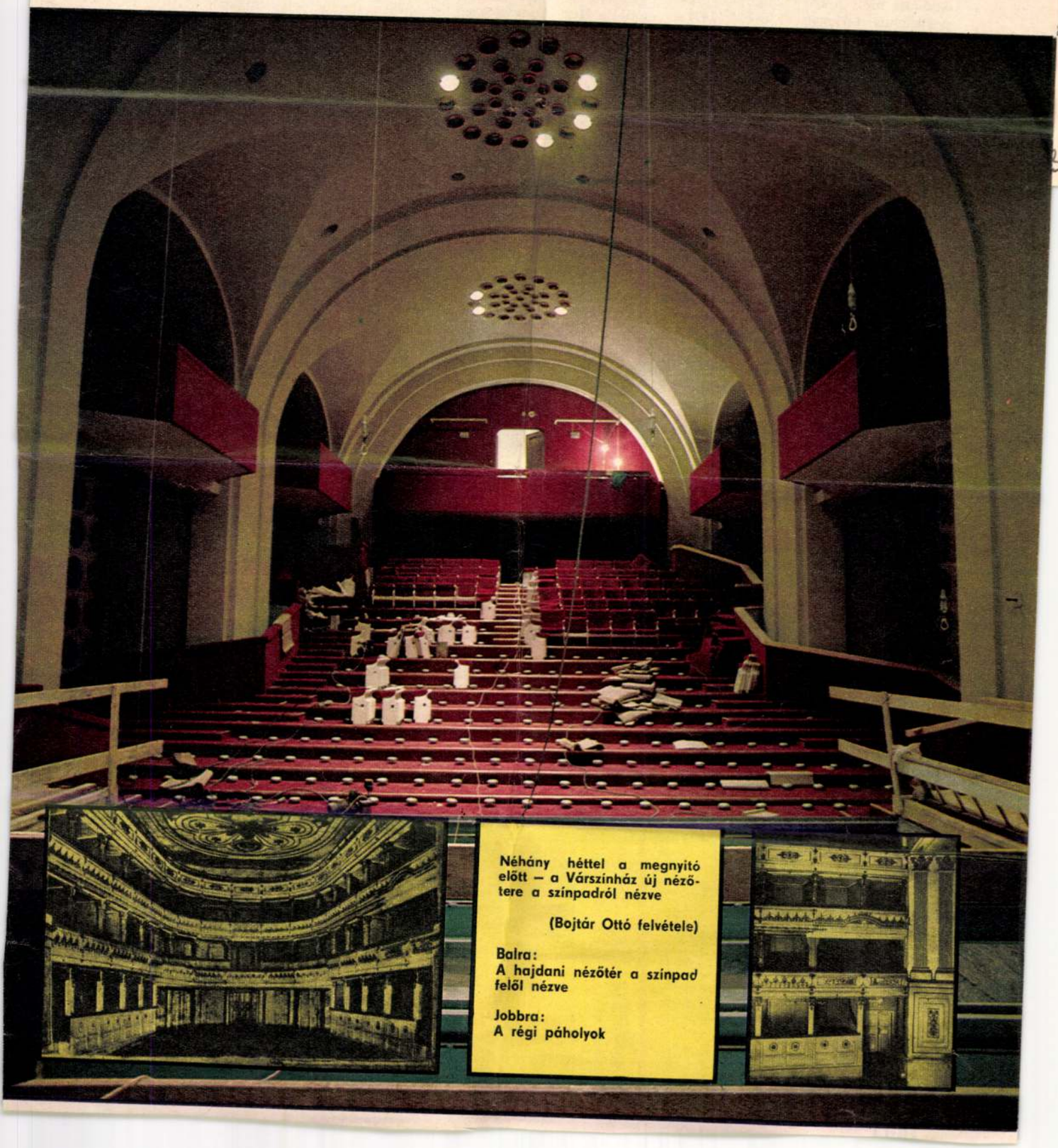

Néhány héttel a megnyitó előtt – a Várszínház új nézőtere a színpadról nézve

(Bojtár Ottó felvétele)

Balra:
A hajdani nézőtér a színpad felől nézve

Jobbra:
A régi páholyok

1603-1606.
XXXII/51.

…s *színészet*
…gnyitásával,
…dött: 1760-
…ból jött né-
…i játszó he-
…k Budán a
…gadó a Vár-
…gadó a Vízi-
…na is áll (az
…ren, az utób-
…Volt egy *nyá-*
…l Miklós tér
…hajóhídfőnél.
…k megmaradt
…t színjátszás
…s 14-én nyílt
… vonult be a
…tbe).

…za a régi

bar eredetileg ennek is más rendeltetése volt.

II. József császár 1783-ban elhatározta, hogy több kormányhivatalt Pozsonyból Budára helyez. Pozsonyban akkor már élénk színházi élet volt, így hát a Budára költöző tisztviselők szórakozásáról is gondoskodni kellett. *Bulla* Henrik, a pest-budai német színházak bérlője azt javasolta, hogy a feloszlatott *karmelita rend* templomát alakítsák át színházzá. A császár eleinte húzódott, és önálló színház építésére adott utasítást, utóbb aztán mégis *engedélyt adott* a templom átépítésére.

A tervek elkészítésével *Kempelen Farkast*, az akkori idők legsokoldalúbb magyar tudósát és feltalálóját bízták meg. Mivel a templom és a

Kempelen Farkas, építész

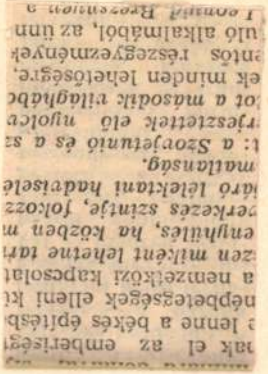

nak el az emberiségt
e lenne a békés építésb
népbetegségek elleni ki
a nemzetközi kapcsolat
zen miként lehetne tart
enyhülés, ha közben m
erkezés szintje, fokozz
áró lélektani hadviselé
matlanság.
t: a Szovjetunió és a sz
rjesztettek elő nyolcv
ot a második világhábo
ek minden lehetőségre,
entős részegyezmények
uló alkalmából, az ünn
Leonid Brezsnyen a

– Kinház a Várban 6.

Esti Hirlap, Bp. 1978 jan. 19.

Kempelen Farkas

Hillebrand bécsi udvari főépítész
tervei szerint Kempelen Farkas é-
pitette a Várszinházat 1787-ben.

Vanitor Pál: Helyzetjelentés a kulturalis...
Tükör. 1977. augusztus 21-21. lap.

hozzá tartozó kolostorépület az egyházé volt, előbb azok megváltásáról kellett gondoskodni. S mert az épülő színház és a kolostor helyén létesítendő kaszinó városi tulajdonba kerültek, a császár Buda városát kötelezte a kártérítésre.

A templom tornyának lebontásáért a bontási anyaggal fizettek *Hikisch* Kristóf építőmesternek. Az épület *barokk* külsejét a kor ízlésének megfelelően *klasszicista stílusúvá* alakították s a kolostorépületben a hivatalnokok számára *kaszinót* rendeztek be. Eltüntették az épület egykori templomjellegét: a boltozatokat elfalazták, a szentély helyére épült a színpad, mögé az öltözők sora, s a templomhajóból lett az ovális alakú nézőtér. Az akkori kívánalmaknak megfelelően két sor *páholyt*, felette *karzatot*, a *földszinti széksorok* mögött *állóhelyeket* alakítottak ki, összesen ezerkétszáz személy befogadására. A kitűnő akusztikájú, nemes egyszerűséggel, ízléssel díszített Várszínházat *1787. októben 17-én* nyitották meg *Ehrenbergnek A Guiscardi grófok* című darabjával. A színház *német* színészei prózát és operát egyaránt játszottak.

A *magyar* színészet történetébe akkor kapcsolódott be a Várszínház, amikor 1790. október 25-én *Kelemen* László *első magyar színjátszó társasága* — hosszas kérvényezés, alkudozás, harc és meg nem értés után — itt tartotta az *első magyar nyelvű* színielőadást. Színre került — *Simai* Kristóf „magyarításában" — az *Igazházi, egy kegyes jó atya* című „érzékeny játék". Ezután sokáig ismét csak német színészeké volt a színház, Kelemen társasága csak elvétve játszhatott. Az ő bemutatóik közül érdemes megjegyeznünk az első magyar *Shakespeare*-előadást: 1793. március 13-án — igaz, német átdolgozásból lefordítva — a *Romeo és Juliát* játszották.

Beethoven, Kántorné, Szigligeti

1800 május elején *József nádor* több napos ünnepséget rendezett ifjú orosz felesége, *Alekszandra Pavlovna* nagyhercegnő névnapja alkalmából. Az ünnepségsorozat a Várszínházban tartott hangversennyel fejeződött be, amelyen *Beethoven* egy Giovanni *Punto* nevű kürtművész közreműködésével új művét, zongorára és kürtre írt szonátáját adta elő.

A nádor, a hivatalnokok és a budai polgárság által gyakran látogatott színházat 1815-ben renoválták, belsejét újra festették, díszítéseit aranyozták és felújították a díszleteket is. Mindezt a német színészek számára, mert *magyar szó csak ritkán hangzott* a Várszínházban. Ezeket a ritka alkalmakat a *székesfehérvári* színjátszóknak az 1819. és 1820. évi pest-budai vendégjátékai szerezték. A társaság tagjai közül ki kell emelnünk *Kántornét*, a kor legnagyobb tragikáját és *Szilágyi* Pált, az emlékiratairól is nevezetes jellemszínészt.

Közben azonban megcsappant a Várszínház német előadásai iránt addig mutatott érdeklődés. 1827-ben a bérlő már nemcsak hogy bért nem fizetett a Budai Tanácsnak a színház használatáért, hanem *évi segélyt* kellett kérnie (amit meg is kapott). De ez sem segített, 1832-ben a színházat be kellett zárni.

Rögtön felvetődött, hogy *magyar szintársulatot* kellene hozni a Várszínházba. Erre azonban csak egy év múlva került sor. A *kassai* színjátszók egy csoportja ebben az időben *Rozsnyón* és *Vácott* tartott előadásokat, s ott meghallották, hogy üresen áll a Várszínház. Budára jöttek, és megállapodtak a város tanácsával, egyelőre másfél évre! Csak névleges bért kellett fizetniük (évente 1 aranyat), sőt az épület javítását is vállalta a város. A társaság kitűnő képességű tagjai: Kántorné, *Egressyné, Lendvayné*, a híres komika *Kovácsné, Telepiné, Egressy* Gábor, *Megyeri* Károly, *Szentpétery* Zsigmond, *Bartha* János, a már említett Szilágyi Pál és *Benke József* színész akkor 16 éves Judit nevű leánya, aki *Laborfalvi Róza* néven lépett a színpadra, s néhány év múlva Kántorné örökébe lépett.

A társaság 1833. július 7-én mutatkozott be, Kotzebue *Ubaldo* című, *Láng* Ádám által fordított és magyarított darabját *Bocskai István vagy az egyenes lelkű hazafi* címen adta elő.

1834-ban jelentkezett a társulatnál egy váradolaszi földbirtokos mérnökjelölt fia, akinek nagyobb kedve volt a színházhoz, mint a mérőeszközökhöz. *Szigligeti* Ede néven előbb színész, majd rendező lett, később a Nemzeti Színház igazgatója, de mindenekelőtt drámaíróként tette a nevét halhatatlanná. Első — *Megjátszott cselek* című — drámáját 1835-ben mutatta be a Várszínház. Ugyanebben az évben hosszabb vendégszereplésre érkezett Kassáról az ország legünnepeltebb énekes színésznője: *Déryné* Széppataki Róza. S ehhez az esztendőhöz fűződik az első fővárosi *Bánk bán*-előadás: feb-

Fent:

A Várszínház a második világháború előtt

Középen:

1927-ben avatták a Beethoven-hangversenyt idéző emléktáblát, Sidló Ferenc alkotását

Lent:

A Kelemen-társulatnak emléket állító – Boldogfai Farkas Sándor által alkotott – táblát 1940-ben helyezték el a Várszínház falán

a Nemzeti Színház

1837 húsvétjától 1870-ig újra a németeké volt az épület. 1870 márciusától december végéig *Aradi* Gerő magyar színtársulata játszott benne, de anyagilag tönkrementek, s az épületet a Nemzeti Színháznak adták át. 1871-től 1884-ig — kamaraszínházként — kis személyzetű darabokat mutattak be olyan kiválóságok, mint *Prielle* Kornélia, *Újházi* Ede, *Feleki* Miklós, *Szigeti* József, *Jászai* Mari, *Márkus* Emília, *Halmi* Ferenc. Vasárnaponként a Nemzeti Színház operaelőadásokat játszott, s 1896-ig — mérsékelt árú beléptidíjakkal — ott tartották a *Színi Tanoda* (a mai Színház- és Filmművészeti Főiskola) nyilvános vizsgaelőadásait.

1884-től különböző társulatok váltották egymást az épületben. 1889 márciusában „búcsúelőadást" tartottak, mert elterjedt a híre a színház *végleges bezárásának*. Az állam ugyanis megvette a színház melletti Sándor-palotát és a *miniszterelnökség* céljaira alakíttatta át. De a színházat nem szüntették meg, sőt „hídfolyosót" építettek a két épület közé, így a miniszterelnökségről közvetlenül át lehetett jutni a színpadhoz közeli egyik páholyba. 1916-ban katonai szálláshely lett a színház, 1917-ben pedig ismét renoválták (ekkor cserélték fel a piros bársonyból készült huzatokat sötétkékkel — ez szokatlan volt a színházi hagyományban). 1918. március 31-én újra megnyitották, ismét gyakorta váltották benne egymást a társulatok. 1924 májusában aztán végleg bezáródtak a Várszínház kapui. Az épületből előbb *levéltári raktárat*, majd *színházi múzeumot* akartak csinálni, de egyik terv sem valósult meg.

1943-ban légoltalmi és tűzbiztonsági okokból lebontották a színház gyúlékony belsejét, a színpadot és a nézőteret. Néhány szép emlék a Fővárosi Múzeumba, majd a Színház-

boltozatrendszerét. Eredeti formájában marad a Kempelen-féle két *lépcsőszárny* (megrongált részét az első szintig a régi anyagok felhasználásával helyreállítják, a többit mai anyagokból építik fel). A Kempelen előtti barokk templomtérbe illesztik *a modern színpadot és nézőteret* — ezeket nem választja el egymástól vasfüggöny, ezért *térszínház* hatását keltik. A *háromszáz személyre* tervezett nézőteret *betonkagyló* öleli körül, így annak új szerkezete sehol sem érintkezik az eredeti barokk falakkal — a régi és az új *jól megkülönböztethetően* válik majd el egymástól. Az *öltözők*, a *díszlet-* és *kelléktárak* az egykori kolostorépületben lesznek. A legkorszerűbb *színpadtechnikai* és *világítási berendezéseket* szerelik fel, ügyelve arra is, hogy az épület belsejének barokk részei kellő világítást kapjanak.

A tervezők megoldottak egy nem könnyű akusztikai problémát: az eredeti templomtérben *mindenütt jól lehetett hallani* az orgonát, a kórust és a szószékről mondott beszédet — az épületet az akkori mesterek ezeknek az igényeknek a szem előtt tartásával tervezték; *más azonban a hangzásigénye egy kamaraszínháznak*. Különösen az érthetőséget zavaró visszhang megszüntetése okozott nehézséget. Egy régi-régi módszert újítottak föl, amelyet már az ókori görög és római színházakban is alkalmaztak: a templomhajó pilléreinek oldalába különböző nagyságú agyagköcsögöket helyeztek. *Ezek nyelik el a visszhangot*, s egyúttal díszítőelemként is szolgálnak. Az előcsarnokba a színház történetét bemutató állandó kiállítást terveznek.

*

A színházat 1978-ban adják át a rendeltetésének — 191 esztendővel első megnyitása és 54 évvel véglegesnek tűnő bezárása után a *Népszínház* művészei találnak benne otthonra.

Dr. Cenner Mihály

NYELV ÉS ÉLET

SZERKESZTI:
DR. GRÉTSY LÁSZLÓ

FORGALOM-SZÁMLÁLÁS?

Hallom a rádióból, olvasom a sajtóban, hogy itt meg itt *forgalomszámlálás* lesz, hogy ekkor meg ekkor *forgalomszámlálást* végeznek az illetékesek.

Furcsállom ezt a szóösszetételt. Nem szerkezete miatt, hiszen az efféle alárendelő típus gyakori is, elfogadott is. Az összetétel jelentésén akadok meg; azon, amit kifejeznek vele. Ha a *forgalom* = személyeknek, közlekedési eszközöknek és küldeményeknek valamely útvonalon való rendszeres, tömeges helyváltoztatása, illetve ennek mértéke, akkor aligha illik hozzá utótagként a *számlálás*, minthogy a *számlál* ezt jelenti: „valamit sorra számba vesz, hogy a számát, mennyiségét megállapítsa." Sokkal inkább összefér a *forgalom* előtaggal a *mérés* utótag, ugyanis a *mér* = (nagyságot) számokban meghatároz(ni igyekszik).

Mivel a szóban forgó tevékenység célja a forgalom egy időszakra, egy kijelölt útvonalra jellemző nagyságának, illetve mértékének meghatározása, szerencsésebbnek látszik a *forgalommérés*, esetleg a *forgalomfölmérés* használata. Ezeknek az összetett szavaknak az alkotórészei nem idegenek egymástól: együttesen világosan olyan tevékenységre utalnak, amelynek célja a forgalom nagyságának, mértékének meghatározása, mégpedig számlálás (a járművek, az utasok, a közlekedők megszámlálása) útján.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a címül írt összetett szót azért hibáztatjuk, mert *számlálni* csak a forgalomban résztvevőket lehet; magát a forgalmat inkább *mérni*, *fölmérni* ajánlatos.

Hernádi Sándor

Kemper Ervin

Apesti Orvosi kutató intézet tervezője

Halám Zoltán: La vie culturelle en Hongrie, Budapest, 1966.

271 f

Kemper Ervin

tervezte a bp-i Üllői úti Kisterleti Orvostudományi Kutató Intézet székházat. 1962. 431. sz. reprodukció.

Merényi Ferenc: A magyar építészet 1867-1967. Budapest 1970.

1401

Kemper Ervin

műve a VIII. kigony u. 43. sz. a. Kísérleti Orvostudományi intézet épülete. (1954-64)

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 1335 l

56/1

Kemper Ervin

a Központi Orvostudományi
Kutatóintézet építésének emlékére

Magyar építészet 1945-70
226. old.

M.D.K.

Kemper Ervin, építész

Tervezte a budapesti Orvosi Kutatóintézetet.
(Egy épszarai felvétel közölve az 56. old. utáni 2. és táblán)

Major, Máté: Ungarische Baukunst von heute

Kulturelles Leben in Ungarn. /Red. Zoltán Halász/.
Bp. 1966. 363 l. 26 t. 283. old.

Kemper Ervin
équités

Bp. MTA Kisérleti Ovvostudományi
Kutató Intézet 1959-60.

Regi

Rados 371.

A kongresszusi munkaverseny tapasztalatai
(Tudósítás a 2. oldalon)

*

Az Országos Béketanács jubileumi ülése
(Tudósítás a 2. oldalon)

*

Bővítik az üzemi éttermek választékát
(Tudósítás a 8. oldalon)

*

Mit vásároltak a dolgozók a nyereségrészesedésből
(Riport a 3. oldalon)

Világ proletárjai egyesüljetek!

NÉPSZAVA

A MAGYAR SZAKSZERVEZETEK KÖZPONTI LAPJA

87. ÉVFOLYAM, 104. SZÁM — ÁRA 60 FILLÉR — 1959. MÁJUS 6, SZERDA

Az építő- és járműipar újdonságai, nagy jelentőségű magyar találmányok a Budapesti Ipari Vásáron

Ultramodern épület — 6000 literes sörösautó — Érintésvédelmi berendezés Félkilós bányatelefon — Önműködő üzenetközvetítő

A Budapesti Ipari Vásár május 15-én nyitja meg ünnepélyes külsőségek között kapuit. A kiállításon az építőipar *rendkívül gazdag anyaggal szerepel.* A tervezőintézetek javarésze *a korszerű lakást mutatja be:* felépítenek egy *kétszobás típus családi házat.* Helyiségeit *beépített bútorokkal* és konyhaberendezési tárgyakkal látják el. Bemutatják még a legkisebb és a szokványos méretű fürdőszobát is, amelyet új típusú, *percenként öt liter teljesítményű gáz- és vízmelegítővel* szerelnek fel. Nagy érdeklődésre tarthat számot az ÉM Fémmunkás és Építőlakatosipari Vállalatának *hét méter magas, ultramodern épülete.*

Az ipari vásár *nagyszabású gépkocsibemutatóján* — amelyen külföldi cégek is megjelennek gyártmányaikkal — ismertetik a Karosszéria- és Járműgyár *új, 303-as típusú autóbuszát.* A 303-as autóbusz *acélhéjszerkezetű,* farmotoros. Kiállításra kerül még *a lipcsei vásáron nagy sikert aratott tűzoltókocsi,* valamint *a D—710-es locsolókocsi.* Ez a gépkocsi locsolásra és útmosásra egyaránt alkalmas: *három vízszóró fejjel látták el,* amelyek egymástól függetlenül működtethetők. Bemutatják *a 6000 liter sör szállítására alkalmas első magyar sörszállító gépkocsit* is.

Az Országos Találmányi Hivatal a vásár egyik pavilonjában ezúttal elsőízben rendezi meg *a találmányok nyilvános bemutatóját.* Bizonyára nagy érdeklődést kelt majd az *érintésvédelmi berendezés.* Ez a találmány *teljes mértékben kiküszöböli az áramütés veszélyét.* A Telefongyárban készített új bányatelefon érdekessége, hogy borítóházát műanyagból gyártották és *súlya mindössze fél kiló.* (Az eddigi 35—40 kilós volt.) *Az új készülék robbanásveszélytelen,* mert a tranzisztoros megoldásnál nem fordulhat elő szikrázás.

Főleg gabona, de más áru szállításánál és tárolásánál is sok gondot okozott, hogy bonyolult volt a nedvességmérés. A kiállításon bemutatják az *Elektronikus Mérőkészülékek Gyára nedvességmérő műszerét.* A Találmányi Hivatal pavilonjában kiállítják az Autóalkatrészgyárban kidolgozott, három gépegységből álló találmányt is, amelynek segítségével *egyötödére csökkenthető a gépkocsivezetők szervizideje.* A gép elvégzi a zsírozást, kartelmosást, olajcserét és a többi szervizmunkát *anélkül, hogy szét kellene szedni a motorházat.*

A Posta Központi Javító Üzem egyik brigádja által készített *»főnök-titkári« telefont* is bemutatják az ipari vásáron. Az új típusú telefon — ha nem veszik fel a kagylót — magnetofont kapcsol, amely bemondja: »Nincs bent senki — felveszem az üzenetet.« *Ha a hivatalvezető nem tér vissza, külön számon felhívhatja a készüléket, s a magnetofonszalag közli a felvett üzenetet.* A készülék továbbfejlesztett változatát is működés közben mutatják be.

VERSENYBEN. Az Elektromos Készülékek és Mérőműszerek Gyárában Matula Lászlóné elektroműszerész április 4-én kapott kiváló dolgozó oklevelet. A pártkongresszus tiszteletére vállalta, hogy a következő félévben is tartja a kiváló dolgozó szintet
(MTI Foto — Mező Sándor felvétele)

Magyar szakszervezeti küldöttség az európai munkásértekezleten

Tizenkét tagú magyar küldöttség vesz részt az európai dolgozók és szakszervezetek május 8-án kezdődő konferenciáján az odera—neissei határon, Görlitz-Zgorzelecben.

A küldöttség vezetője *Bugár Jánosné,* a SZOT titkára. A küldöttség tagjai: *Varga József,* a Ruházatipari Dolgozók Szakszervezetének főtitkára, *Szilágyi Sándor,* a SZOT nemzetközi kapcsolatok osztályának vezetője, *Harcsa Júlia,* a SZOT elnökségi iroda vezetője, *Gedeon Pál,* a Népszava szerkesztő bizottságának tagja, *Bősze Ferencné,* a Soproni Selyemgyár szb-elnöke, *Gács László,* a Dunakeszi Vagongyár szb-elnöke, *Kovács Béla,* az albertirsai bánya szb-elnöke, *Nagy Alajos,* a 41-es számú Építőipari Vállalat szb-elnöke, *Váradi Dezső,* a Kőbányai Sörgyár szb-elnöke, *Kirr Anna* és *Verok Istvánné,* a SZOT nemzetközi kapcsolatok osztálya munkatársai.

Kiküldött munkatársunk távirati jelentése Pekingből:

Visszaérkezett Pekingbe a magyar párt- és kormányküldöttség

A Kínai Népköztársaságban levő magyar párt- és kormányküldöttség néhány napos vidéki útjáról — miután meglátogatta Sanghaj és Hangcsou városát — *kedden délben visszaérkezett Pekingbe.* Szerdán délelőtt a tervek szerint a küldöttség egyik része a pekingi egyetemre látogat el, a delegáció más tagjai az országos mezőgazdasági kiállítást tekintik meg.

Szerdán este *Nógrádi Sándor,* a Magyar Népköztársaság pekingi nagykövete ad fogadást a delegáció tiszteletére, ezzel véget ér a magyar küldöttség kínai programja. *A küldöttség repülőgépei csütörtökön reggel indulnak tovább* a pekingi repülőtérről és délben szállnak le a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság fővárosában, Phenjanban.

G. M.

Napi egymillió fej saláta, félmillió csomó zöldhagyma és retek fogy Budapesten

Jók a zöldség- és gyümölcstermés kilátások — 15 napon belül piacra kerülnek a hüvelyesek

A zöldség- és gyümölcsellátás áprilisban—májusban a legnehezebb, mivel az előző évi termésből a készletek már kifogyóban vannak és a friss áru még kis mennyiségben kerül a piacra. Érdeklődtünk az Országos Zöldség-Gyümölcs Értékesítő Szövetkezet igazgatójánál, *Hegedüs Tibornál,* hogy Budapest és a nagy ipari városok milyen ellátásra számíthatnak a mostani időszakban.

— Az idén különösképpen a termelőszövetkezeteknél és az állami gazdaságoknál jelentősen növekedett a zöldségtermelő terület: 91 781 holdra kötöttünk termelési szerződést zöldségfélékre. Ezen belül a tsz-ek a tavalyi 9223 holddal szemben 29 234 holdon termelnek zöldségféléket. A nagyüzemek, de különösen az *állami gazdaságok egy katasztrális holdról lényegesen nagyobb árumennyiséget takarítanak be, mint a kisparcellás gazdaságok. Ez előreláthatóan biztosítja a megnövekedett igények kielégítését.*

— Meg kell állapítani ugyanis, hogy nemcsak a termelési terület növekedett meg, hanem a szükségletek is fokozódtak — folytatta *Hegedüs Tibor.* — Május 1-e előtt naponta egymillió fej salátát küldtünk hajnalonként budapesti üzlethálózatunkba. Délután öt órakor már alig lehetett salátát látni a piacokon. Pedig tavaly és tavalyelőtt Budapesten alig fogyott el naponta 500 000 fejnél több saláta. Zöldhagymánál és reteknél is hasonló a helyzet, naponta 500 000 csomót fogyasztanak.

Érdeklődésünkre *Hegedüs Tibor* elmondotta, hogy a több helyről érkező jogos burgonyaellátási kifogás oka a következő:

— A burgonyaellátásban mutatkozó nehézségek elsősorban Budapesten jelentkeztek, bár a szokásosnál sokkal több burgonya került piacra. Április 15 és 25 között naponta 1500 mázsa burgonyát adtunk el, de még ez sem volt elég. Április 25 és május 2-a között már naponta 2500—3000 mázsára növekedett ez a mennyiség, de ekkor is sorbaálltak a háziasszonyok. Ellátási nehézségeinknek azonban más oka is van. Májusban már általában kifogyóban van az óburgonya. Ezenkívül az idén sok étkezési burgonyát használtak fel takarmányozásra. *Az átmeneti időszakra Olaszországból importáltunk újburgonyát.*

A Földművelésügyi Minisztérium és a SZÖVOSZ szakembereitől megtudtuk, hogy az országos meleg esők jó hatással voltak a zöldségfélékre. *Gyümölcsökben is biztatóak a kilátások.* A földi eper egy-két napon belül virágzásnak indul, a cseresznye szép termést ígér, a sárgabarackban sem voltak jelentős fagykárok. *A korai gyümölcsök — ha az időjárás továbbra is így marad — időben megjelennek a piacon.* A zöldborsó már elvirágzott és a hüvelyesek 15 napon belül a piacra kerülnek. *A Makó környéki előcsíráztatott újburgonyák is virágzás előtt állnak.*

(lendvai)

Kemence-árverés Leányvárott

Dobra ütötték hétfőn a mészégető kemencéket Leányvárott. Mit keres a kemence a dobon s kinek van szüksége erre a tavasztól őszig szüntelen pipázgató, samottgyomrú, bogárhátú kőkupacokra, amelyek húsz esztendeje ülnek itt a Bécsi út mentén?

Letenyei Mihály, a falu tanács-titkára magyarázza az egyedülálló kiárusítást.

— Azt mondja, hogy tavasztól őszig füstölnek? Hm... Éppen emiatt áll a vásár. Már nem iznek bennük a kő, »befagytak« kérem.

— Nem kell tán Leányvárott a mész?

— Mikor ennyi az építkezés, hogyne kellene. Csak az »Előre« TSZ befűtött egy »emeletes« kemencét, amelynek egyetlen kamrája 300 mázsa követ kíván. Hogyan fussanak vele versenyt ezek a kemencécskék.

Gazdáik lemondtak valamennyiről. Tessék, vigyék, nem kell. A tanács tagjai összeültek, hogy megszabják a szokatlan tarifát.

— Ára?

Úgy felel a titkár, mintha a vásárcsarnokban hónaposretek iránt érdeklődnék.

— A 2500 forint.

Egy leendő kemencetulajdonostól kérdem:

— Miért van szüksége rá?

— Építkezem. Jó anyag van mindegyikben. Kő, tégla, samott.

A »konkurrencia« tízméteres kéménye zavartalanul pipál tovább. Csatát nyert. (k.)

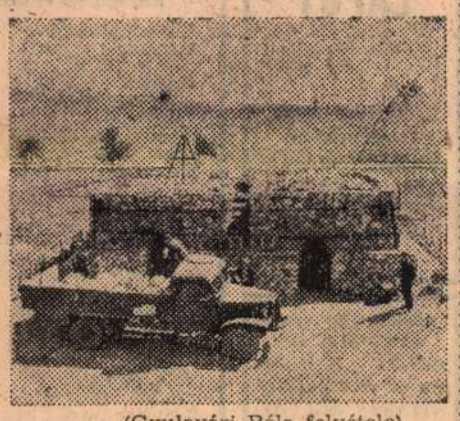

(Gyulavári Béla felvétele)

Tízemeletes, modern orvostudományi kutatóintézetet építenek az Üllői úton

Tizenkétezer állaton végeznek évente kísérleteket — Korszerű izotóp-laboratóriumot építenek — Rezgésmentes szobák — Milyen kísérleteket folytatnak az osztályok

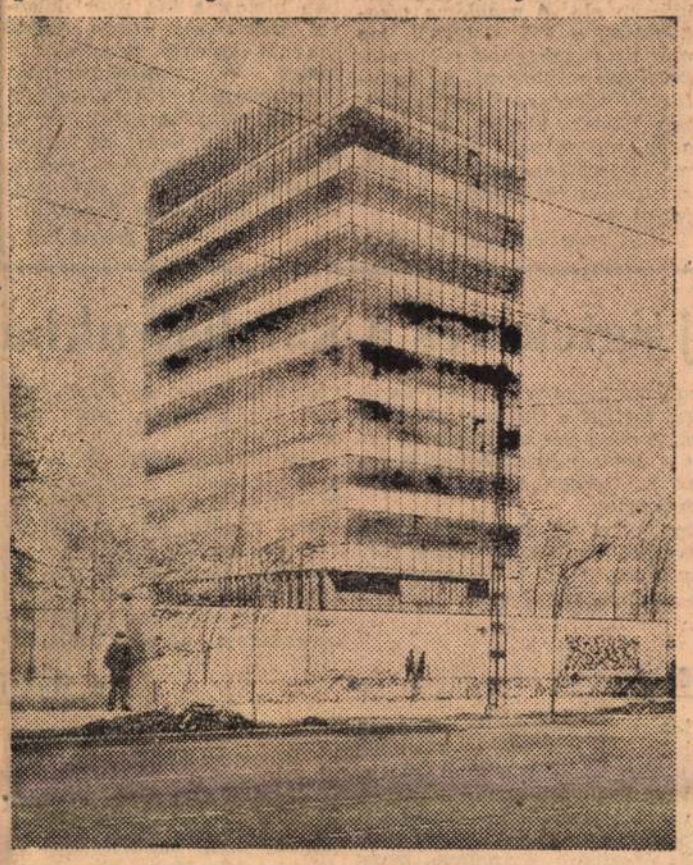

A Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet rajza
(Iparterv felvétele)

Rövidesen megkezdik az Üllői út és Szigony utca sarkán a Magyar Tudományos Akadémia tízemeletes *Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézetének* építését.

Az intézetben — amelynek terveit az *IPARTERV mérnökei* dolgozták ki — kórélettani, gyógyszerkutatási, morfológiai és antibiotikum-osztály, valamint egy korszerű izotóp-laboratórium kap helyet. A *kórélettani osztály* munkatársai az orvostudomány legújabb módszereivel tanulmányozzák majd a kóros folyamatok keletkezését és lefolyását. *A morfológiai osztályon* különleges vizsgálatokat végeznek egy modern gép segítségével: minusz 20 fokon fagyasztott metszeteket készítenek a szövettani vizsgálatokhoz. Olyan szobát is építenek, amelynek hőmérséklete minusz 15 fokig hűthető.

A szövettani vizsgálatok céljára elektronmikroszkóppal ellátott laboratóriumot rendeznek be. Az *izotóp-laboratóriumot* a hatodik emeleten létesítik. A laboratóriumban csak különleges öltözőkön, mosdókon keresztül — védőruhát, gumikesztyűt, gumicipőt öltve — léphetnek be a kutatók és laboránsok.

Az intézet kilencedik emeletén helyezik el a kísérleti állatokat. *Évente 12 000 állaton végeznek majd különféle kísérleteket.* Az osztályok műtői mellett »betegszobák« lesznek az állatok számára, s ezekben figyelik majd egy-egy kísérlet hatását, a műtét utáni gyógyulást.

A kísérletek folyamán sokszor a gramm milliomod részét is mérni kell, ezért *minden emeleten építenek egy-egy különálló pilléreken nyugvó, rezgésmentes szobát.* Az elektromos berendezések zavartalan és állandó üzemeltetését külön gépek biztosítják.

A 41 méter magas, rendkívül impozáns, több mint 40 millió forint költséggel épülő kutatóintézet építészeti terveit *Kemper Ervin* az IPARTERV mérnöke készítette.

(moldován)

Ezer új baráti kör az országban

Augusztusban rendezik meg a szovjet—ukrán napokat

A Magyar—Szovjet Baráti Társaság és a Magyar Újságírók Országos Szövetsége kedden délelőtt sajtóértekezletet rendezett a MUOSZ székházában a *szovjet sajtó napja* alkalmából.

Hernádi László, az MSZBT munkatársa ismertette az idei magyar—szovjet baráti hónap eredményeit és tapasztalatait. Mintegy *ezer új baráti kör* alakult meg az országban. Bejelentette: augusztus 8 és 20 között rendezik meg Magyarországon a *szovjet—ukrán napokat.* Ezután a magyar—szovjet barátság hónapja alkalmával végzett eredményes munkájáért több újságírót *az MSZBT aranykoszorús jelvényével* és oklevelével tüntetett ki. *(i)*

Ha két rokongyár összefog

Egy szerződés, amelyet a szocialista becsület tart fenn és kölcsönösen hasznot hajt

Valamikor a Siemens kapitalista vezetői nem gondolhattak arra, hogy a magyar ipar fejlődése, pontosabban a villamosmotorok és tartozékok tökéletesítése, s ami a lényeg, profitjuk növelése érdekében segítséget kérjenek hasonló profilú vállalattól — mondjuk a Ganz Villanytól.

A fejlődés kereke azonban nagyot fordult. Elmúlt a pillanatnyi érdekek és a taktikázások ideje. *A Siemens: Villamosgép- és Kábelgyárrá fejlődött.* Megsokszorozta termelését, új gyártmányokkal bővítette termelvényeit. A nagymultú, de viszonylag szűk kapacitású Ganz Villanyból pedig gyártmányairól az egész világon ismert Klement Gottwald Villamossági Gyár lett.

Ma, ha a két gyár képviselői tárgyalóasztalhoz ülnek, nem egymás rovására spekuláló, áldáz konkurrensek találkoznak, hanem barátok, akik segítenek egymásnak.

Az alap: az elvtársi segítség

Manapság gyakorta összejönnek a két gyár vezetői, mérnökei, technikusai és a munkások, valamint választott képviselőik: a szakszervezeti emberek. A kérdések sokasága hangzik el ilyenkor, s a válaszok őszinték, nyíltak.

Fél esztendeje — a vasasszakszervezet kezdeményezésére — *szocialista segítségnyújtási szerződést* kötöttek. Tanulni, tanítani akarnak. *Elhatározták, hogy kölcsönösen segítik egymást a műszaki fejlesztésben, a technológiában és általában a termelési folyamatok végrehajtásában.* A megállapodásban nincsenek jogi előírások — be nem tartása esetén senki kívülálló nem vonhatná őket felelősségre. Van azonban olyan szilárd alapja — aminőről a tőkés országokban talán nem is hallottak és amelyet úgy hívnak: *»elvtársi segítségnyújtás«.*

— Az egész dolog úgy kezdődött, hogy nem tudtunk megbirkózni a feladatokkal — magyarázza *Illés Imre*, a *Villamosgép- és Kábelgyár* technológiai főosztályának vezetője. — *A gyár általános fejlődésével és a követelményekkel nem tartott lépést a technológiánk.* A szakszervezet közreműködésével segítséget kértünk hát az idősebb testvérüzemtől, a Klegó-tól (a VK-ban így becézik a Klement Gottwald Villamossági Gyárat).

— Mi pedig szívesen segítünk — mondja *Polonkai János*, a Klement Gottwald üzemgazdasági osztályvezetője —, annál is inkább, mert *kölcsönös segítségről* van szó. No meg, a VK igazgatója — Vasadi László elvtárs — közülünk való, a mi gyárunkból került ki. Ez a »protekció« is nyom valamit a latban.

— A Klegónak köszönhetjük — folytatja Illés Imre —, hogy most már rövid idő múlva rátérhetünk a villamosgépek tekercseinek szigetelését szolgáló anyag, a *mikafolia* sorozatgyártására. Feleannyi munkással lényegesen gyorsabbá, tökéletesebbé válik és főleg kevesebb fizikai erőt igényel majd ennek a fontos szigetelő anyagnak a készítése.

Közös erővel — könnyebb

A két gyár kölcsönös segítségnyújtása azonban nemcsak ennyiből áll. A négy oldalon leírt értékelésben, a csak tömondatokban rögzített feladatok, címszavak mögött: *fél év alatt már megoldott, vagy részben megoldott, bonyolult műszaki, technológiai kérdéskomplexumok húzódnak meg.*

Itt van például a »trópusi« szigetelések és impregnáló anyagok tökéletesítésének problémája. A Klement Gottwald-gyáriak nemcsak a dokumentációt bocsátották a VK rendelkezésére, hanem az első szigetelő anyagokat is legyártották; ennek alapján dolgozta ki a VK saját technológiáját. Ma már közös erővel olyan szigetelő anyagot állítanak elő, amely ellenáll a nedvességnek. Mindkét gyár exportjának bővítése függ ettől: Egyiptom, Kína, India, Argentína és több más ország csak a legjobbat, a legtökéletesebbet vásárolja meg.

Jelentős eredménynek számít a finommarási technológiának az átvétele, illetve átadása is. A Villamosgép- és Kábelgyár bányákba és egyéb veszélyes munkahelyekre szánt motorokat, készülékeket gyárt. Nagyon fontos, hogy az illeszkedő felületek a legpontosabban zárjanak, mert egyetlen szikra elegendő, hogy bajt idézzen elő. *A probléma megoldódott, a VK dolgozói ma már nem gyártanak robbanásveszélyes motorokat.* Az összefogás eredménye ebben az esetben többek között az, hogy *a baleseti veszélyforrások száma eggyel kevesebb lett, aminek értéke forintokban ki sem fejezhető.*

Mint már említettük: kölcsönös segítségről van szó. Nemcsak az idősebb Klement Gottwald segít. Képes erre a fiatalabb VK is. Hasznos tanácsokat kaptak tőle a Gottwald-gyáriak például a korrózióvédelem tökéletesítésére. Tudvalevő, hogy ilyen hatalmas üzemben az öntvényeket sokszor hónapokig az udvaron raktározzák, ahol rozsdát kapnak. Azonkívül, hogy több vagon fém megy így veszendőbe, a megmunkálásban is nehézségek támadnak. *Nos, a VK jól bevált gyakorlata ennek véget vet.* Az öntvényeken finom tisztítást végeznek és alapozó festékfürdőbe mártják őket, amely évekig véd a rozsdásodástól. Gazdaságosabb, könnyebb így dolgozni.

— Segít a fogyóeszközök intézményes felújítása is, amit a VK-ban jól megoldottak — veszi át a szót *Baranyai István*, a Klement Gottwald szb-elnöke. — Eddig ugyanis olyan elhasznált fogyóeszközök is a szemétbe kerültek, amelyeket felújítva, még hosszú ideig használhatóvá lehet tenni. Ennek eredménye majd a nyereségrészesedésben jelentkezik. Az anyagmegtakarítások nyilvántartását is jobban végzik a VK-ban — ezt a tapasztalatot is átvettük. Ez az alapja annak, hogy értékelhessük, ki mennyit takarít meg.

— *Sok bajon segítünk a jól bevált újítások átvételével és átadásával. Eddig 24 újítást adtunk át, amelyet a VK-ban hasznosítani tudnak és 13-at vettünk át — amelyek a mi problémáinkat segítenek megoldani.*

Ez is verseny!

Sorolhatnánk még tovább a segítségnyújtás változatait és eredményeit. Ennyi is elég azonban annak bizonyítására, hogy *a szocialista munkaversenynek ez a formája: jelentékeny lehetőségeket rejt magában.* Ezt ismerte fel a *KGM Erősáramú Berendezési Igazgatósága, amely felkarolta és terjeszti a két gyár jól bevált gyakorlatát.*

Ma még konkréten nem mérhető le, mit jelent a kezdeményezés forintokban. Egy azonban biztos: a két gyár dolgozói máris sok, erős fizikai munkát igénylő munkafolyamatot — megtakarítottak. Gyártmányaik tökéletesebbek, jobbak, mint korábban. És az sem kétséges, hogy *az összefogás végső fokon a munkások jövedelmében — a nyereségrészesedésben — realizálódik.*

Zsidai Pál

Vezessen a csúcsértekezlet a jobb nemzetközi megértéshez

Az Országos Béketanács jubileumi ülést tartott

Öt magyar város képviselői levelet küldtek a berlini béketanácsnak

Az Országos Béketanács a béke-világmozgalom fennállásának 10. évfordulója alkalmából kedden jubileumi ülést tartott az Országház vadásztermében. Az ülésen megjelent *Kállai Gyula*, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, államminiszter, *Darvas József*, az Országos Béketanács elnöke, *Nánási László, dr. Ortutay Gyula*, a Hazafias Népfront főtitkára, *Péter János*, a Béke-Világtanács tagja, *Szakasits Árpád*, a Béke-Világtanács Irodájának tagja, *Terényi István*, az Országos Béketanács alelnökei és *Hantos János*, az Országos Béketanács titkára, az egyházak vezetői, valamint a társadalmi, gazdasági és kulturális élet számos kiválósága. Szakasits Árpád megnyitó szavai után Darvas József mondott ünnepi beszédet.

Beszámolójában hangoztatta, hogy *tíz év alatt a nemzetközi békemozgalom az emberiség történetében példa nélkül álló tömegmozgalommá szélesedett.* Kifejlődését és eredményeit az tette lehetővé, hogy a békét akaró százmilliók igazságuk mellé az erőt: a Szovjetunió vezette szocialista tábort is odaállíthatják.

Darvas József végül arról szólt, hogy *hazánk békeharcosai az elsők között felismerték a béke-világmozgalom jelentőségét*, egy évtizede küzdenek soraiban a közös célért.

A beszámoló után a békemozgalom több kiváló munkását az Országos Béketanács emlékplakettjével és oklevelével tüntették ki, majd megkezdődött a vita. *Dr. Pesta László*, a Hazafias Népfront budapesti békebizottságának elnöke, *Mihályfi Ernő, Grősz József* kalocsai érsek, *Novák István*, a XII. kerületi békebizottság elnöke, *Terényi István*, az Országos Béketanács alelnöke és *dr. Beresztóczy Miklós*, az Országos Béketanács katolikus bizottságának főtitkára szólalt fel.

Az ülés végén nyilatkozatot fogadtak el, amely méltatja a tízéves békemozgalom eredményeit és rámutat, hogy az európai biztonság és a világbéke szempontjából a legsürgősebben megoldandó a német kérdés. *A békeszerető emberek millióiban nyugtalanságot kelt a Nyugat-Németországban újjáéledő fasiszta szellem, a nyugatnémet kormány minden ésszerű javaslatot visszautasító politikája.*

A magyar békemozgalom egyértelmű követelése: hozzanak a nagyhatalmak konkrét intézkedéseket a hidegháború felszámolására. Vezessen a csúcsértekezlet a jobb nemzetközi megértéshez, a vitás kérdések békés rendezéséhez.

Elhatározták még, hogy az Országos Béketanács emlékbélyeget bocsásson ki a nemzetközi békemozgalom 10. évfordulójára *Frédéric Joliot-Curie* arcmásával. Végül megbízták *Darvas Józsefet*, a béketanács elnökét és *Terényi Istvánt* alelnököt, hogy a Béke-Világtanács stockholmi ülésén képviselje a magyar békemozgalmat.

Az ülés után az öt magyar város képviselői dr. Pesta László javaslata értelmében levelet küldtek a berlini béketanácsnak. *(MTI)*

A szocialista munkaversenyről

tanácskozott a Ruházatipari Dolgozók Szakszervezete központi vezetősége

A kongresszusi verseny tapasztalatai a vasiparban

A ruhaiparban, ahol a minőségi munka és a gazdaságosság a legfőbb termelési feladat, több mint 15 millió forint értékű takarékossági vállalást tettek a gyárak dolgozói a kongresszusi versenyben, s mint ahogyan azt a *Ruházatipari Dolgozók Szakszervezetének* központi vezetősége keddi ülésén megállapította, az eddigi eredmények szerint az év végére lényegesen magasabb lesz a megtakarított összeg.

A ruhagyárak dolgozóinak sokoldalú kezdeményezésére jellemző, hogy *a legtöbb munkásnak egyéni megtakarítási számlája van* s ugyanakkor újítások százait adták már be a termelés gazdaságosabbá tételére, és szép számmal konstruáltak ruhaipari gépeket is.

A vitában szó esett arról is, hogy még mindig akadnak gazdasági vezetők, akik nem értették meg a szocialista munkaverseny lényegét. Elmondották például, hogy egyes helyeken a szalagok terhelését műszaki vagy szervezési intézkedések nélkül akarták növelni. Másutt pedig nemegyszer minőséget rontó újításokat próbálnak elfogadtatni a vállalatokkal. *A szakszervezet központi vezetősége a leghatározottabban elítélte és visszautasította az ilyen »kezdeményezéseket« és utasította az elnökséget, hogy minden szükséges intézkedést tegyen meg a szocialista versenyt eltorzító ilyen irányú önkényeskedések megszüntetésére.*

*

Százharminc üzemből érkezett jelentés és negyven vállalatnál végzett vizsgálat alapján a vasas-szakszervezet elnöksége tájékoztatót adott ki a kongresszusi verseny első tapasztalatairól.

Az elnökség megállapítja, hogy sok értékes munkafelajánlás született a pártkongresszus tiszteletére. A *Vörös Csillag Traktorgyárban* négyszáz dolgozó javaslatának elfogadása alapján az idén *150 erőgépet és kétmillió forint értékű pótalkatrészt készítenek terven felül.* A verseny több új módszere bontakozik ki. Ilyen például: egyre több vállalat köt szocialista szerződést társüzemével.

Az üzemekben a kongresszusi versenyhez szervesen kapcsolódik a dolgozók munkakörülményeinek állandó javítása. A *Dinamó Villamosforgó Gépgyárban* teljes részletességgel dolgozták ki a munkavédelmi tennivalókat, a *Kábel- és Sodronykötélgyár* bérházára emeletet építenek, s ezzel a gyár húsz dolgozóját juttatják lakáshoz.

A szakszervezet elnökségének tájékoztatója hiányolja, hogy a vállalatok, felajánlásaik összeállításakor *nem számoltak kellőképpen az újítómozgalom által elérhető lehetőségekkel.* A kohó- és gépiparban a szerszámgépipar kivételével az iparágak nem készítettek részletes műszaki fejlesztési tervet. A szakszervezet elnöksége felhívja az illetékes szerveket, hogy ezeken a hiányosságokon is sürgősen segítsenek.

Újságtekercs a kályhalyukban

Bontják az öreg, poloskaszagú bérkaszárnyát a IX. kerületben. Az Iparművészeti Múzeum mellett a Bakáts térig száll a leomló vedlett falak fehér pora. Amit a peiszer meglazít, azt a csákány szétüti. A csúzdán át a járda mellett testes kupacokba emelkedik a törmelék, onnan pergeti a Csepel teherautóra a szaporán surranó szállítószalag.

Ebédidőben éppen leomlik egy néhai kályhalyuk, s kihull egy tekercs újságpapír. Kívül kormos és sárgásvörösre pörkölt, belül fonnyadt és fakó a nyomása. A sárga újságlapokról két-három évtized előtti keserű krónika szólal meg...

*

● Pétfürdői jelentés

Valóban keserű krónika. Fájdalmas, mint egy jajkiáltás. Százezrek jajkiáltása. Az egyik újság, az akkori Népszava 1931. augusztus 30-i vasárnapi száma. *»Rendszerváltozás, vagy katasztrófa«* kiáltja a vezércikk címe, de ahogy az újságoldalak peregnek, kiderül, hogy a katasztrófa már bekövetkezett.

Az egyik riport emberekről szól, nyomorult emberekről, »akik csak úgy élnek«, akik a Kisstáció utcai elöljáróságon akcióebédet esznek. Legtöbben ketten tudnak csak egy ebédrevaló pénzt összeadni.

És már itt a következő riport, amelynek címe *»Napi egy pengőből hogyan éljen meg az ember másként«.* Az írás keserű szavakkal számol be a pétfürdői állami építkezésekről.

»Sok munkatársunk kénytelen az erdőben és az istállóban hálni, mert képtelenek a konjunktúrát kihasználó péti és várpalotai lakásokat megfizetni — ismerteti a munkások panaszát. — Lerongyolódunk és éhezünk. Szánalmas képet nyújt Pét este, munkaszünet után. Az erdőszélen hevernek szegény testvéreink, rongyokba burkolják a cementtől és mésztől kimart lábaikat. *Mert cipőre nem telik. Dróttal foltozzák ruhájukat. Darab kenyér a vacsorájuk. A fiatalabbjai, ha este még vánszorogni tudnak, krumplit és kukoricát lopnak a földekről, hogy éhségüket csillapítsák.«*

A megfeszített munkatempótól és éhezéstől legyengült munkások a rossz bánásmódra is panaszkodnak. A palléroktól rúgásokat és pofonokat kell elviselniük és akik tiltakoznak a bánásmód ellen, azokat elbocsátják.

● „...s háltak az utcán..."

Egy másik fényképes riport megállapítja, hogy Budapest a koldusok városa lett. *»Kétféle koldus van ma Budapesten* — vonja le akasztófahumorral a végső következtetést a riport végén írója —: *az egyik, aki már kér, a másik, aki még ad.«*

Egy oldallal odébb újabb riport árulkodik arról, milyen is volt az élet akkor Budapesten. A riporter éjszaka háromkor végigsétált a Körúton és cikkében megállapítja, hogy az Oktogontól a Rákóczi térig a fák alatt elhelyezett padokon ötvenkilenc alvó, bóbiskoló embert számolt össze. Legtöbbjük húsz és harminc év között van, munkabírásuk teljében. Kiskabátban, borostás arccal, halotthalványan fellegettek az újságíró kérdéseire. Legtöbbjük cipője roncs, ingük »a már mindenbe belefásult nyomorúság megfeketedett zászlaja. *Valamennyien munkásemberek. Akik dolgoznának, ha volna hol és mit«.*

● Öngyilkos-rovat

Az akkori újságokban az öngyilkosoknak, akik nyomoruk miatt váltak, vagy akartak megválni az élettől, *külön rovatuk van.* 1931. szeptember 13-án Pahovics György 48 éves kőműves, aki hetek óta munka nélkül volt és napok óta családjával együtt nem evett, a főkapitányság életvédelmi osztályára ment, hogy valami segélyt kérjen, de *a lépcsőházban összeesett az éhségtől.*

1931. november 18-án — mint az akkori lap megírja — Deák Ferenc napszámost hattagú családjával kilakoltatták a Bosnyák utca 19. számú házból. A család a cikk megjelenésekor 27 napja hányódott már a szabad ég alatt. 1931. november 27-én Schmieglag Tamás hadirokkantat lakoltatták ki nyolc gyermekével az Esztergomi út 12. számú házból. És előkerül egy *Friss Újság* is a tekercsből. Az 1938. május 17-i szám. Beszámol arról, hogy *a Petőfi téren, a Duna-parton Kollár Ferencné, akinek férje a kispesti Hofherr és Schrantz-gyárban vasöntősegéd, hat apró gyermekével a vízbe akart ugrani, de mielőtt tettét végrehajtotta volna, az éhségtől összeesett.*

*

Eltelik az ebédidő, lassú és megfontolt rágómozdulatokkal, amelyeket néha-néha megakaszt egy pillanatra az indulat. Annyi sötétség, nyomor, kétségbeesés és jajgatás rejtőzött a fonnyadt és elsárgult újságpapírokon. A bontóbrigád vezetője bekattintja a bicskát, rágyújt és nyújtózik, mint aki pincében átélt évek nyirkos emlékét űzi el az izmaiból, csontjaiból. És megszólal:

— De jó, hogy május van...

És bontják tovább a házat...

Balla Ödön

KÖZÜLETEK és MAGÁNOSOK

Ajánlunk

üzlet, folyosó, konyha és mellékhelyiségek falburkolásához

CSEMPÉNÉL OLCSÓBB

MAJOLIT-LAPOT

Kapható világosszürke, sárga és zöld színben

É. M. BUDAPESTI CEMENTÁRU ÉS KŐIPARI VÁLLALAT
Budapest, X. Szállás utca 44
Telefon Kereskedelmi osztály: 149—246

RAKODÓMUNKÁT, RAKTÁRRENDEZÉST, PADLÁS, PINCE LOMTALANÍTÁST, KÖLTÖZTETÉST, TRICIKLIS ÁRUSZÁLLÍTÁST

minden alkalmi munkát VÁLLAL

TEMPO KSZ

TELEPEK:
Október 6. u. 20. 195—447
Wesselényi u. 24. 221—859
Rákóczi tér 7 330—757

LENIN KOHÁSZATI MŰVEK REZSIANYAG OSZTÁLYA

megvételre kínálja

az alábbi norma feletti inkurrens anyagokat állami vállalatoknak és közületeknek:

Anyagmegnevezés	Mennyiség	Egység
Udvari világító	30	db
Dugaszoló aljzat ő. v. 10 A II. S.	25	db
Dugaszoló aljzat, ő. v. 100 A. III. S.	5	db
Dug. villa 01	11	db
Sorozat kapcsoló	1	csop.
Olm. csőszorító, 392. sz.	301	db
Összekötő hüvely	3,20	kg
Sarok összekötő	207	db
Végkapocs, félcolos	80	db
Végkapocs, 70 141/6.	300	db
Végkapocs csavarral	200	db
Porcelán vezeték szor. 40x20x16	543	db
Porcelán támszigetelő, 125/85	7	db
Támszigetelő, 2972	75	db
Porcelán olv. szig., 657	63	db
Diószigetelő, 608	10	db
Diószigetelő, 210/145	2	db
Csőszorító, 23 mm	120	db
Álló oszlop	26	db
Mozgó érintkező	120	db
Álló érintkező	120	db
Mozgó kontaktus	20	db
Álló érintkező	120	db
EZ. 2/3 rádiócső	8	db
EF. 22 rádiócső	10	db
Af. 7-es rádiócső	21	db
NF 9-es rádiócső	23	db
USAGIG-os rádiócső	2	db
Gy 2-es rádiócső	4	db
367-es Philips-cső	1	db
V. 22/700-as Philips-cső	3	db
RL. 12. P. 35-ös Philips-cső	7	db
RG 250/3000-es cső	1	db
CIG rádiócső	5	db

Érdeklődni lehet: Lenin Kohászati Művek rezsianyag osztálya, Diósgyőr. Telefon: Miskolc 36—581, 153-as mellék. Ügyintéző: Papp József

Kemper Ervin épitész M.D.K.

IPARTERV

Kisérleti Orvostudományi Kutató Intézet, Budapest

repr.

Butor és berendezés: Krencsey Iván
Kerttervezö: Darázsy István
Föépitésvezetö: Nagy Ferenc, Komáromi Zoltán
Épitésvezetö: Petrovszki György

Magyar Épitömüvészet 1964/2. 47-49. l.

Magyar Építőművészet 1964§2

Kemper Ervin, építész

A Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet 10 emeletes szénházát tervezte. (fénykép)

— : Épületóriás az Üllői úton 1

EST/ HIRLAP, bp. 1963. okt. 2.

JÚNIUS

Kemper Ervin

Mindent, ami körülöttünk épül — s naponta eljárunk a születendő új mellett — érdeklődéssel, kíváncsisággal szemlélünk. Még egy formás kis családi házzal is így van az ember, nemhogy egy hatalmas, az egész városkép szempontjából jelentős épülettel. Ezért kísérte nagy figyelem az esztendő első hónapjaiban a Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet Üllői úti új tízemeletes székházának növekedését, amely a magyar építőművészet idei legrangosabb alkotásai közé sorolható. A Kemper Ervin vezetésével dolgozó huszonöt tagú építész-kollektíva 1963. évi nagyszerű ajándéka ez az épület a kutató orvosoknak.

Népszava 1963 dec 31

szabályokon, ...

„Menekülés" a főútvonalakra

Ha a baleseti okokat vizsgáljuk, kiderül, hogy a legtöbb szerencsétlenséget az alapvető KRESZ-szabályok megsértése idézte elő. Nem adják meg az elsőbbséget, a helytelen előzés, a gyorshajtás, nem alkalmazzák a jobbkézszabályt: ezek szerepelnek a legfőbb baleseti okok között. Miért? Az ok kettős, az egyik: *fegyelmezetlenség, gondatlanság, nemtörődömség. Tavaly 1268-an okoztak ittasan balesetet, az idén 1711-en,* s itt mindjárt szögezzük le: aki ittasan ül a volánhoz vállalja, hogy nem ura járművének, s a közlekedésben *egyetlen hibája is emberéletbe kerülhet.* A másik ok: *a közlekedésben résztvevők döntő többsége ma sem ismeri az új KRESZ-t.*

Az új szabályok *nagyobb része nem ismeri a KRESZ-t,* éppen ezért azok sem merik alkalmazni a szabályok egy részét, akik megtanulták. Ezt tapasztalhatjuk a jobbkézszabály alkalmazásánál is.

Világos, a forgalomban érthető előírásról van szó: az egyenrangú útkereszteződéseknél mindig a jobbkéz felől jövőnek van előnye. Az »óvatosak« azt követelik, az útvonalak döntő többségén táblákkal jelöljék mindenütt, hogy a kereszteződésekben kinek van előnye. *Ha ezt elfogadnák, ismét tábladzsungelek születnének — értelmetlenül.* A mai helyzet viszont tarthatatlan. *Azok is a főútvonalra menekülnek, akik ismerik a szabályt, s azok is, akik nem,* mondván, ott nem lehet vita: mindig nekik

Az elmúlt
krónikáiban
történetére.
volt, egy e
kitűnő fogl
szép családj
getett egy ál
lóságnak hi
elhitette má
ezzel elind
úton, amely
hetett másh
börtönbe. A
gért — a b
mazásban
egyévi b
kapott. Az
badlában va
san be kell
kértem, mo
gyan jutott

„Dokt

— *Műszer*
mondja.
Tegyük

MDK

Kemper Ervin építőművész

Az IPARTERV építőművésze. Ő készítette a kísérleti Orvostudományi kutató Intézet az Üllői út és a Szigony utca sarkán épülő új központi épületének terveit. (repr.)

G.J.: Bemutatjuk a kísérleti Orvostudományi kutató Intézet új, központi épületének tervét.
Ország-Világ, Bp. 1961. 12. sz. (14. l.)

M.D.K.

KEMPER Ervin építész

Bp. Szigony u. Kiserleti orvostu-
dományi kutató intézet

Balogh Jonos: Megnyílt a III. Építésze-
ti Kiállítás
Magyar Nemzet 1961. marc. 19. 8. l

Kemper Ervin, építész 704

Az orvostudományi Kutató Intézet tizemeletes új székháza az Üllői úton épül. Az aluminium homlokzatú panelépület Kemper Ervin tervei szerint készül.

– : A főváros életéből 3.
(kép és szöveg)

Bp. 1961. szept. 26.

NÉPSZABADSÁG

Kemper Erwin, [építész] Bok

A Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet egyik tervezője.

[Makett. Repr.]

-: Megkezdték a Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet tízemeletes modern szék=házának' építését

Népszabadság. Bp. 1960. Jún. 23. 3.l

Kemper Ervin MDK

Tizemeletes modern orvostudományi kutatóintézetet
épitenek az Üllői uton.
Népszava, 1959. máj. 6.

Kemper Ervin, építész

3

3. Kemper Ervin: Kisérleti Orvostudományi Kutató Intézet székháza, Budapest 1965

MÉ 84. 1.

Magyar Építőművészet, 1984. 1. 22. oldal.

Kemper Erwin, építész

L: Ungár Péter

—: Szövetségi kirch

Borító 3

Magyar

Építőművészet, Bp. 1983

83/1

KEMPER JAKAB kőmüves

Koppány Tibor: Adatok a vasszécsényi
Ó-Ebergényi kastély épitéstörténetéhez.
= Vasi Szemle, XLIV.évf.1.sz.1990. 74.p.

			1	2	**3**	
4	5	6	7	8	9	**10**
11	12	13	14	15	16	**17**
18	19	20	21	22	23	**24**
25	26	27	28	29	30	**31**

				1	2	
8	9	1				
15	16	1				
22	23	2				
29	30					

Kemper Jutka

Bp.IX. Szamuelly u. ált. iskola tanulója. 9 éves.

Tanár: Hantéli Gizella

Kislányok - repr

Az Iparművészeti Muzeumban megrendezett gyermek-rajzkiállitás anyagából.

Rajztanitás 1965. V. cimlap

MDK

Kempf Anna

az Iparegylet első kiállitásán elismerő iratot nyert

Pesther Handlungszeitung, 1842. okt.5. 349-51 l; okt. 12. 357-59 l.

Kempf Anna művirágkészitö.

Pesther Handlungszeitung. 1842. okt. 5.
349-51. l.
okt. 12.
357-59. l.

Kempf Anna

Budán:

142 sz.) 2 művirágból készült 2 emlény füzér egyszerre ára 10 ft. pp. 92 old

II. Tárgyjegyzék a második Magyar Iparmüvészeti müki-állitáshoz. 1843. aug. 25.-én.

Molnár László: Reformkori himzések és kézimunkák az Iparmüvészeti Múzeumban. 83. o.

Az Iparmüv. Múz. és a Hopp Ferenc Keletázsiai Müvészeti Múz. Évkönyve. VIII. 1965. Múzeumi Ismeretterjesztő Közp. Bpest. 1966

Illyefalvi: Pesti és budai polgárok 1686-1848 II/146 l.

Név: Kempf Friedrich

Foglalkozás: mészáros (Lebzelter)

Szárm. hely: _____

Hitfelekezet: _____ Csal. állapot: _____

A polgárjog megszerzésének időpontja: 1781. XII. 10

A polgárjogért fizetett összeg forintban: _____

KEMPF GYULA, orgonaépitő

Kemenesi Sándorral együtt tanult Peppert Nándornál Kempf Gyula is. Apja Kámban volt igazgatótanitó. 1927-ben családjával együtt ő is Kemenesire magyarositott. Nagybátyjának, Sándornak halála után ő tartotta karban a Kemenesi orgonákat, de épitett uj orgonát is, pl. Ujudvaron
§ 591. old

SZIGETI KILIAN: Orgonak és orgonaépitők Szombáthelyen
583. old

VASI SZEMLE, Helytörténeti Évkönyv, XVIII. évf. 1964.
IV. szám. ---- Szombathely, 1964

KEMPF KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

Szombathelyi mester. Nála tanult Pekker pál is, aki 1897-ben született Szombathelyen. 1933-ban önállósitotta magát és 1940-ig dolgozott, mint orgonaépitő. 591. old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 583. old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII. évf. 1964. IV. szám. Szombathely, 1964.

KEMPF KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

Szombathelyen dolgozott. Élete végén betegeskedett, Utols éveiben üzeme sógora, Detrich Gyual nevén működött. 1933-ban halt meg 53 éves korában. 591.old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 583.old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII.évf. 1964. IV. szám.---Szombathely, 1964

KEMPF-KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

Mikor Peppert Nándor meghalt, tanitványa Kempf hazajött Ausztriából és átvette Peppertnek Szombathelyen, a Rumi utcában lévő üzemének vezetését. Kempf nagynénje volt Peppert felesége-Peppert fia Adolf ettől kezdve a Paragvári utca 7.sz.alatti műhelyben dolgozott. Az orgonaüzemet Kempf vezette. 590.old.

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen
585.old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII.évf. 1964.
IV.szám.---- Szombathely, 1964

KÉMPF-KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

Szombathelyen dolgozott, nagy műhelye volt. Külön szakembere volt a fémsipok készitésére: Benz György, aki 1903-ban Szombathelyen született, s xxxx Thököly Imre utcában volt műhelye. Az első világháboru után kivándorolt Ausztriába, ill. Jugoszláviába, Mariborba. Onnan is tovább szállitott fémsipokat Kemenesinek. 590.old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen
583.old

VASI SZEMLE, Helytörténeti évkönyv, XVIII.évf. 1964.
IV.szám.---- Szombathely, 1964

KEMPF KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

A gráci Mauracher-céggel társult. Ő szombathelyi mester volt. Nyilván ausztriai tanulmányutján került velük ismeretségbe és barátságba, s most üzleti kapcsolatba lépett a céggel. 591.old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 585.old

VASI SZEMLE, Helyismereti Evkonyv, XVIII.évf. 1964 IV.szam. ----Szombathely, 1964

KEMPF-KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

A XX.sz-i mesterek között, mind időrendben, mind tekintély szempontjából ő foglalja el az első helyet. Pepper szellemi örökségét ő közvetítette az ujabb nemzedék felé. 590.old. 47.jegyz

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 583.old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII.évf. 1964 IV.szám. ----Szombathely, 1964

KEMPF-KEMENESI-SÁNDOR, orgonaépitő

Szombathelyi műhelyének tekintélyét emelte és anyagilag is befolyásolta, hogy 1928-ban egyesült a gráci Mauracher céggel. Mauracher ősi osztrák orgonaépitő család volt. Mauracher Mátyas 1818-ban alapitotta első műhelyét Zillertalban. Ezt később Grácba vitte, majd fia Máté 1861-benSalzburgba telepitette. Unokáinak Salzburgban, St. Florianban, grácban van gyáruk. 590. old. 48. jegyz

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 583. old

VASI SZEMLE, XVIII. évf. 1964.-Helytörténeti évkönyv. IV. szám. ---Szombathely, 1964

KEMPF-KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

---

sei Württenbergból származtak. Apja Vámoscsalédon iskolamester volt. Kempf Sándor Peppertnél kezdte tanulni az orgonaépités mesterségét., majd öt éves tanulmányutra ment Ausztriába. Főleg Bécsben és Grácban időzött.
590.old.

SZIGETI KILIÁN, Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen
583.old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII.évf. 1964
IV.szám. --- Szombathely, 1964

KEMPF KEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

Szombathelyi orgonaüzeme sokfelé dolgozott. 30 változatu orgonát épitett a nagykanizsai ferences templom számara, 24 változatut Martonvásárra, 18 regisztereset Kiskanizsára, Épitett orgonát Pápa, Németkeresztes, Páli, Kerta, Vág, Nemesszalók, Rábaszentandrás, Porpác, Bakonypölöske, Ujpest/ev. templom/Meszlen, Sobor-ba. Kb. 100 orgonát ké szitett. 591. old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 583. old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII. évf. 1964 IV. szám. ---- Szombathely, 1964

KEMPF-KEMENESY SÁNDOR, orgonaépitő

Komoly, nagy üzeme volt Szombathelyen. Orgonái kiállitás
konszerepeltek. 1925-ben Sopronban, 1928-ban Szombathelyen
Néha 10 dolgozója volt. Az orgonaszekrények finom asztalo
munkáit Ajkai Ede müasztalos végezte. az ugyancsak szá
holdi Vak Bottyán u. losz. alatti mühelyében. 590. old

SZIGETI KILIÁN: Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen
583. old

VASI SZEMLE, Helyismereti Évkönyv, XVIII. évf. 1964.
IV. szám. ---- Szombathely, 1964

KEMPFKEMENESI SÁNDOR, orgonaépitő

1918-ban önállósitotta magát Szombathelyen, majd Kemenesire magyarositott. 1927-ben a százholdon lévő Vak Bottyán u.12.sz.alatt vett házat, majd a Nádasdy u.27.később a Szent Márton u.13.sz.alatt rendezett be magának műhelyt, ott dolgozott halalaig, 1833-ig. 590.old.

SZIGETI ANTAL, Orgonák és orgonaépitők Szombathelyen 585.old

VASI SZEMLE, Helytörténeti Évkönyv, XVIII.évf. 1964 IV.szám. --- Szombathely, 1964

Kempf Kristián

pozsonyi könyvkötő

XVIII. 14

l.

Zoltai debreczeni

17. l.

ha.

k előterében, egy vén tölgy fa tövében, ~~jobbra for-~~
kkal ül és jobbra fordulva a kezében levő
nek hangjaira a háttérből egy kibontott ha-
lik piros lepelben, leeresztett jobb kézzel és arczá-
tövében mocsár van. Az égbolt derült.
„Szinyei." A vázlat hátán levő tájkép
s hölgy van séta közben ~~ábrázolva~~.
ében tollas kalapot tart és a nő reá
felemelt jobbjában rózsát nyújt szaglásra
22·8 cm. — Az 1773 lelt. szám alatt kezelt fest-

17-én kelt ~~1465~~ 92880) (számú leirattal 400 koro-
tatott 1901: IX. 14-én (488/901.)
ita az 1902: VII. 16-iki 16026 szvsz. leirat.

Illyefalvi: Pesti és budai polgárok 1686-1848.....I. 146

Név: Kempf Xaverius

Foglalkozás: mészáros (carnifex)

Szárm.hely: Buda

Hitfelekezet: R.K. Csal.állapot: Nős

A polgárjog megszerzésének időpontja: 1806. Ú. 13

A polgárjogért fizetett összeg forintban: 12.

Kempis Margit

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 61
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

1969 SEP 20

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

1021

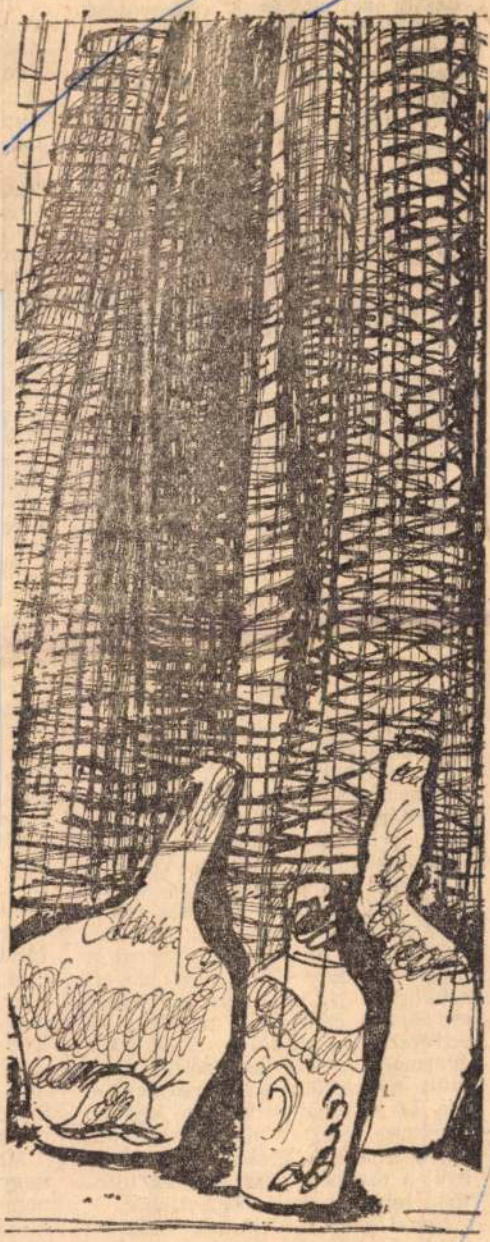

Kempis Margit rajza

adatom van rá, hogy a pszichológiai tényezők éppen a családformálásban a társadalmi, s a gazdasági viszonyok fölé kerekedhetnek.

Bármerre indítom el segítő gondolataimat, bozótba ütközöm, saját maradiságom, konzervatív neveltetésem, vagy zsarnok férfihajlandóságom bozótjába, s el is szégyellem magam, mielőtt kimondanám döntésemet. S miközben örülök, hogy nem létező hatalmam bizonyos tétlenséget engedélyez, képzeletem, s gyér tapasztalatom mégis tovább dolgoztatja elmémet.

Némely dolgot ebben a kérdésben persze eleve el kell fogadni. Az orvostudomány, a közegészségügy javítása, s a gyermekhalandóság csökkentése által az emberi együttélésben új helyzetet, új korszakot teremtett. A vallások által szentesített házasságok és általában a nemi tevékenység célját illetően. Ötszáz vagy ezer évvel ezelőtt a nőnek minden fogamzott magzatát meg illett, meg kellett szülnie — egész népe, az egész egyetemes emberiség nevében és érdekében. S abból a tíz-tizenkét gyermekből, akit rendszerint megszült, négyet-ötöt fel is nevelt tán. Ma ezt a négy utódot a legtöbb értelmes asszony négy csecsemőből állítja elő. Fizikai teljesítményét a további fogantatásokat illetően tehát fel kell függesztenie.

Senki sem csodálkozik, hogy az európai középosztályok asszonya már ötven-nyolcvan éve elfogadta

M.D.K.

Kempis Margit

Cim nélküli rajzának repr.-ját hozza a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1969. szept. 2o.
XIII. évf. 38. sz. 6. lap

M.D.K.

Kempler Kálmán, böszörményi festő

nevét emlitik:

Éles Péter: Szilágyi Eler kiállitása

ALFÖLD, Debrecen, 1968. XIX.évf. 10. sz. 81. old.

Kempler Kálmán, festő

h: Káplár Miklós

Rác T. János: A bőszörményi hajdúmúzeum 15.

Népszabadság, Bp. 1978. dec. 17.

Kempler Vilmos

M.D.K.

Egri Sámuellel közösen készített tervvel 300 koronás második díjat nyert a pesti postapalota pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1901. XXII. évf.
Jul. 31. szl. 7. old.

M.D.K.

Kempler Vilmos (Epesti) építész

tervei nyomán az erzsébetfalvai ízr. hitközség uj templomot épittet 70.000 korona költséggel.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1900. XXI. évf.
ápr. 4. sz. 4. old.

Kempfner

Párkányi - Sámsondi - Kempfner: Vakgyértés, II. c. munkáját /Lakóterv, 1969./ cemliti irpdalomjegyzékben:

Párkányi Miklós.: Nem tektonikus szerkezetek I.
Épités- Építészettudomány, 1969. 1-2. sz. 75-102. l.

Kempner Miklós

Az Orsz. Magy. Képzőművészeti Társulat 1899. évi rendes közgyülésén vett részt.

Műcsarnok, 1899. 215. l.

Kempner Miklós

1877/8. I vendéglátogató
egyéb adat nincs

Meritšedeny, östori VI. 182

Kempter Lina MDK

Erdő belseje, olf.

Műcsarnok 1889/90. téli kiáll.

Kempter Lina MDK

Korai tavasz, olf.

Műcsarnok 1889/90. téli kiáll.

Kempter Lina

festőnő (magyar?)

1889. München.

1. Korai tavasz. Olajf 200 frt

2. Erdő belseje. " "

Téli Eiállítási 1889/90.

DEC 25.

Pásztorok, pásztorok... (Remsey Iván rézkarca)

PESTMEGYEI HÍRLAP
Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17
Telefon: 188—296, 188—307

Kemeny Ivan

mati
csapo
dezőr
lovát,
szere
De
port
ezüstkalászos tanfolyam
gyobb könyvtár. Aztán mozi.

Igaz, ez utóbbira már ígéretet kaptak. Ha kicserélik az albertirsai mozi kiszuperált keskenyfilmes vetítőjét, elküldik hozzájuk. Sőt, megtoldják egy agregáttal is.

Bizakodnak. Reméljük, nem eredménytelenül.

Az új esztendő változást ígér.

S talán egyszer ide, a tanyavilágba is elér a villanyoszlopok sora és kigyúl a fény. Az lesz csak a változás! Az igazi. Az emberek fejében, gondolkodásában is. S nem lesz többé puszta a puszta. Akkor hiába járnak majd a fagyos téli szelek, nem sötét ablakokon kopogtatnak majd, este hat után. Odabentről hangos gyerekzsivaj vagy komoly, férfias beszélgetés válaszol. Egyelőre azonban csak az alvók horkolása felel.

Rajtunk áll, hogy az új esztendőben ne így legyen.

Rajtunk.

Prukner Pál

RIA

játssza a most bemutatott R
címsz

COLLEGIUM HUNGARICUM, BERLIN, DOROTHEENSTR. 2. AZ UDVAR FELŐLI HOMLOKZAT

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

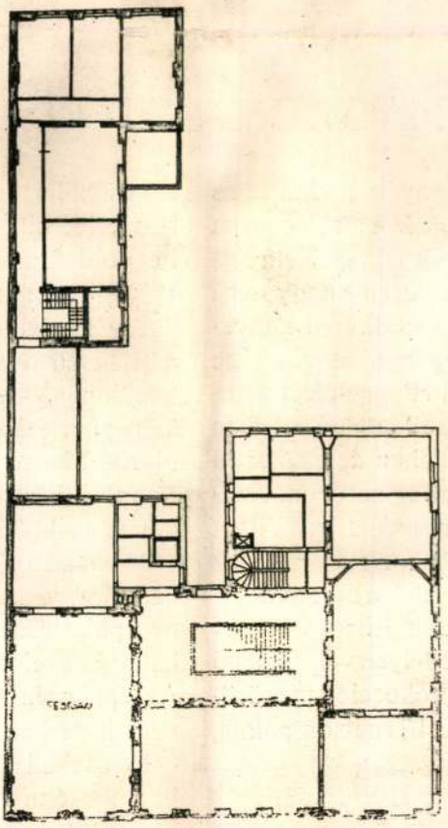

ELSŐ EMELETI ALAPRAJZ

Magyar Művészet

1929

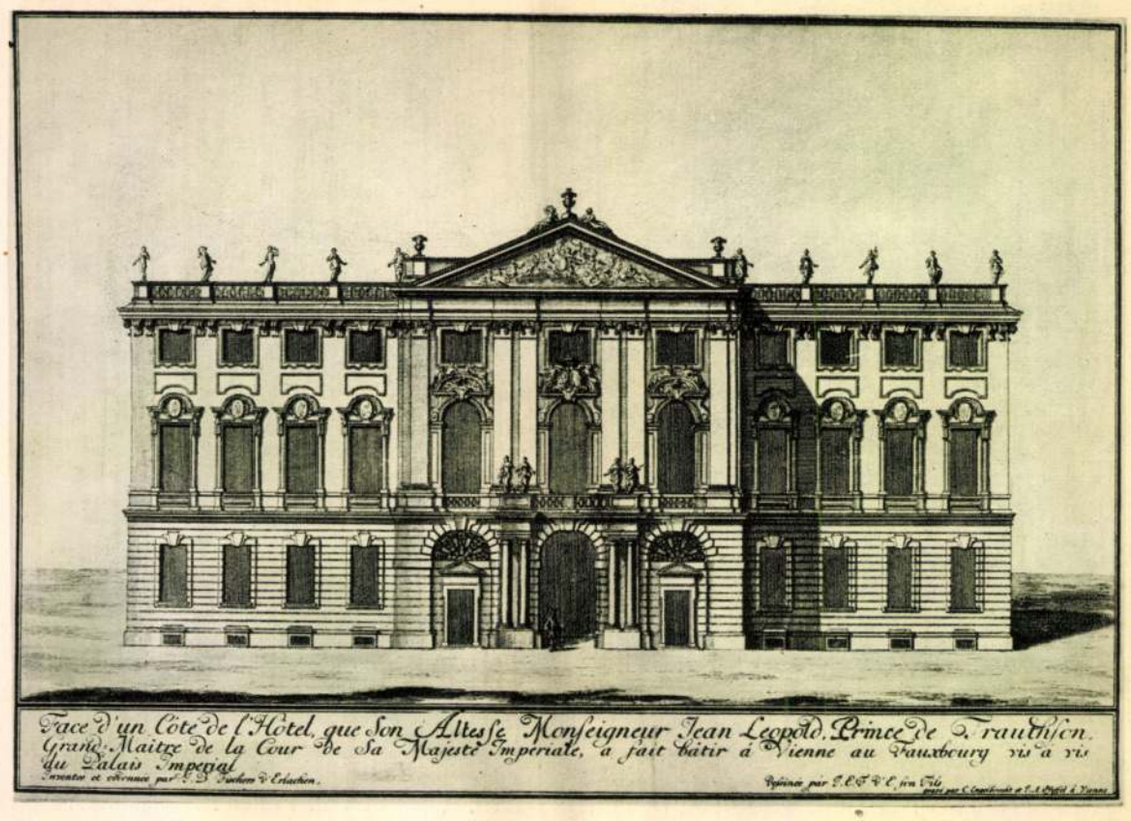

A BÉCSI VOLT MAGYAR GÁRDAPALOTA FŐHOMLOKZATA
Tervrajz Fischer von Erlach „Entwurf einer historischen Architektur" 1721 című művéből

A BÉCSI MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA

A XVII-ik század alkonyán, midőn Bécs városa ádáz harcok és a török ostrom után végre felszabadulását ünnepelhette, az építkezés terén is bekövetkezett a nagyszerű fellendülés ideje. Maga a törökverő hadvezér, Savoyai Jenő herceg nyujtotta itt is az ösztönző példát. A bécsi Himmelpfort-utcában, még a XVII-ik század utolsó éveiben épült téli palotája[1] sorrendben az első azon fényes főúri paloták gazdag sorában, amelyek Bécsben, legnagyobbrészt a XVIII-ik század első évtizedeiben épültek s melyek mind a mai napig megőrizték a bécsi városkép par excellence barokk jellegét.

Egyéni hiúság s a szenvedélyes vágy, méltó emlékmű révén nevét az utókor előtt megörökíteni, szolgáltatta a bécsi Trautson-palota, a későbbi magyar gárdapalota építéséhez is a külső alkalmat. Az építtető főúr, Johann Leopold Donát Trautson herceg (1659—1724), titkos tanácsos és I. József és III. Károly király főudvarmestere, örökség útján jutott a telek birtokába, melyet a korábbi telektulajdonos, Dávid Reichel 1658. március 30-án kelt nyugtája szerint még a herceg édesanyja, Mária Margaréta Trautson grófnő szül. Rappach bárónő, szerzett meg.[1] Az egykori kapucinuskolostor mellett fekvő ház és kert 1600 rajnai forint vételár ellenében 1657-ben került a Trautson-család birtokába, azonban az építkezéssel a század második felének háborús évei miatt még jóideig várni kellett. Az építkezés megkezdésének pontos idejét nem ismerjük, minthogy a Trautson-hercegek családi levéltára Innsbruckban erre vonatkozóan nem nyujt felvilágosítást.[2] Ere-

[1] V. ö. D. Frey: Joh. Bernh. Fischer von Erlach, Jahrbuch f. Kunstgeschichte, 1923, és Kunstgeschichtliche Einzeldarstellungen, Wien, 1925. Bd. VI. S. 32. — Dr. V. Hofmann von Wellenhof: Der Winterpalast des Prinzen Eugen von Savoyen, jetzt k. k. Finanzministerium in Wien, évjelzés nélkül, S. 2. f.

[1] Haus-, Hof- u. Staatsarchiv, Wien, Acta particularia. Fasc. 1430. Dr. Miskolczy Gyula min. titkár úr szíves közlése.
[2] Dr Kapossy János orsz. levéltáros úr szíves közlése.

AZ EGYKORI TRAUTSON-PALOTA FŐHOMLOKZATA,
KERTJE ÉS A KERTET LEZÁRÓ ORANGERIE

B. Kenckel metszete Fischer von Erlach „Entwurf einer historischen Architektur" 1721 című művéből

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA

J. Ziegler metszete 1780-ból

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. FŐHOMLOKZAT

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. A KAPUZAT FELSŐ RÉSZE

deti építészeti tervek nem állanak rendelkezésünkre, az építkezés körülményei is ismeretlenek előttünk, amiben palotánk osztja a magyar és osztrák barokk építészet annyi más remekének sorsát.

A Trautson-palota a barokk-kor legnagyobb osztrák építészének és minden idők egyik legtermékenyebb építészeti lángelméjének, Johann Bernhard Fischer von Erlach hiteles műve. Szerzőségének kétségtelen bizonyságát nyujtja az a tény, hogy a művész a palota főhomlokzatát és az épület teljes látképét felvette „Entwurf einer historischen Architektur" című művébe,[1] amelyben a főhomlokzatot ábrázoló képtáblán a következő, minden kétséget eloszlató szöveggel: „Inventée et ordonnée par J. B. Fischer d'Erlachen. Dessinée par J. E. Fischer d'Erlachen son fils, gravé par C. Engelbrecht et J. A. Pfeffel à Vienne" a művész aláírását találjuk. Az épület teljes látképét, a mellette elterülő kerttel s kertet lezáró Orangerie-val együtt Fischer említett művében Benjamin Kenckel metszete őrizte meg számunkra. A palota néhány további látképét a Kleiner-Pfeffel-féle prospektusokban, a bécsi egykori udvari könyvtár kéziratgyüjteményében találjuk. Az épületet jellegzetes alaprajzával együtt Steinhauser 1710-ben Bécs városáról készített térképe is feltünteti.[1] Kenckel előbb említett metszete egyúttal az építkezés kezdetére nézve is tájékoztat bennünket: „fait batir à Vienne cet an 1710." Fischer von Erlach tervező-építész mellett a jezsuitarendház-építkezéseivel Magyarországon is (Buda, Nagyvárad, Trencsén) tevékeny Christian Alexander Oedtl „Kays. Hoff und Landschaffts Maurer Maister" szerepel mint a kivitellel megbízott építőmester a palota építkezésénél,[2] mely

[1] Kéziratpéldánya Bécsben, Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Codex mscr. 10791. Kiadások Wien 1721 és Leipzig 1725. A kéziratpéldány és az említett kiadások közt a Trautson-palotára vonatkozólag a részletjelenségek rajzában és a táblák szövegében többféle eltérés állapítható meg. V. ö. H. Sedlmayr: Fischer von Erlach der Aeltere, München, 1925. S. 47.

[1] V. ö. M. Eisler: Historischer Atlas des Wiener Stadtbildes Wien, 1919.

[2] „Specification derjenigen Heuser die ich wehrend meiner Maisterschafft selthero 1685 bis 1726 . . . geführet und gebauet habe." Christian Alexander Oedtl eredeti kézirata Bécsben, Archiv der Stadt Wien, Genossenschaft der Bau- und Steinmetzmeister, uralte Haupthütte in Wien, Fasc. C. C. Oedtl kéziratára *Schoen Arnold* úr hívta fel a figyelmemet.

munka Fischer életrajzírója, Albert Ilg véleménye szerint 1712-ben befejezését érte.[1] A rendszerint jólértesült Nicolai útleírásaiban a palota elkészültének időpontját 1716-ra teszi, mely időpont valószínűleg már a palota belső berendezésének határidejét adja.

*

A Trautson-palota, melyet már a korabeli leírások Fischer teremtő lángelméje egyik legnagyszerűbb alkotásaként ünnepelnek, rövidesen elkészülte után fényes főúri udvari élet színhelye lett. Dísztermei ragyogó ünnepélyeket láttak, korának geometrikus formáiban tervezett kertje a bécsi rokokó-kor nem egy csöndes pásztoridilljének lehetett néma tanuja. Mária Terézia királynő főudvarmestere, Johann Josef Khevenhüller-Metsch herceg bőbeszédű naplófeljegyzéseiben ismételt alkalommal megemlékezik különböző családi eseményekkel kapcsolatban a Trautson-palotában lefolyt nagyszerű ünnepélyekről, így mindenekelőtt az építtető herceg fiának, Johann Wilhelm Trautson hercegnek Háger bárónővel kötött eljegyzése és esküvője alkalmából (1746).[2] Ugyancsak Khevenhüller-Metsch feljegyzéseinek köszönjük egy káprázlató kerti ünnepély leírását, melyet a palotában lakó nápolyi követ rendezett 1752-ben a királynő születésnapján, s amelyen a naplót író főudvarmester szerint a monarchia legelőkelőbbjeiből négyszázhetvenen jelentek meg.[3]

De a mesék káprázatos világát felidéző pompa napjai hamarosan letűntek. Alig ötven évvel a palota felépítése után az akkori tulajdonos, Johann Wilhelm Trautson herceg annak eladására határozza el magát. 1760. június 10-én aláírják az adásvételi szerződést, melynek értelmében gróf Pálffy Miklós magyar királyi udvari kancellár, a meglepően alacsony 40.000 forint vételár ellenében, az ugyanazon évben felállított magyar királyi nemesi testőrség részére birtokba vette a palotát. A vételhez szükséges pénzt nemzeti lelkesedésükben a magyar vármegyék és a magyar szabad királyi városok teremtették elő.[1]

Új rendeltetésének megfelelően a Trautson-palota jónéhány architektonikus szépsége célszerű változtatások érdekében eltűnt. Magát az épületet még a vétel évének szeptember havában kellett beköltözhető állapotban átadni. Az 1761-ik évre esik a testőrségi lovak istállóinak felépítése,[2] melyeknek nemcsak a pompás kert és a Fischertől tervezett, pillérekkel és ovális ablakokkal tagolt remek kertkerítés, hanem a kertet lezáró arkádos Orangerie nagyszerű épülete is áldozatul esett. Ziegler metszetén 1780-ból már az ezek helyén felépített dísztelen épületcsoportot látjuk, míg a városi fronthoz ma hozzácsatlakozó új épületrész csak a XIX-ik század közepe táján épült.

Az egykori Trautson-palota mint a magyar nemesi testőrség otthona, nemcsak Bécs társadalmi és udvari életének lehetett jelentős tényezője, de mint a Bessenyei és társai által képviselt magyar irodalmi felújulás műhelye, örök időre emlékezetes marad a magyar művelődés történetében. A palota ezen korszaka mindenekelőtt az irodalomtörténeté. Az épület maga még sokféle viszontagságon ment keresztül a nemesi testőrségnek 1849. november 10-én történt formális, majd 1856. május 7-én bekövetkezett végleges feloszlatásáig. Ismertetésünk szempontjából érdekes az 1859-ben külön bizottság által felvett részletes épületleírás, mely az egykori mennyezetképről többé mit sem tud, az egyes helyiségek leírásánál a „padozott és stukkírozott" kitételeket unosuntalan ismétli, viszont megemlíti, hogy az épület dísztermét Istentisztelet céljaira használták fel, míg a csatlakozó többi terem előadó-, étkező- és táncterem céljait szolgálta. A kiegyezés után a palotát az időközben odatelepedett k. k. Generalkommandótól ádáz aktaharcok árán sikerült csak az újonnan felállított magyar testőrség részére visszaszerezni.[3] 1869. június 19-én történt a palota ünnepélyes átadása. Többféle javítás és átalakítás mellett, ezidőből való a nagyterem modern stukkomennyezete. Az össze-

[1] V. ö. A. Ilg: Die Fischer von Erlach, Wien. 1895. S. 499. — A Trautson-palota építési idejét, stílusbeli eltérésektől félrevezetve, Gurlitt nyomán Pinder is tévesen állapította meg „zwischen 1720 und 1730". V. ö. W. Pinder: Deutscher Barock. Sonderband der „Blauen Bücher", Leipzig. 1925. Tafel 14, Erläuterungen S. IV. és D. Frey id. m. S. 56. Anm. 93.

[2] J. J. Khevenhüller-Metsch: Aus der Zeit Maria Theresias, Tagebuch, Bd. 1745-49. S. 72. f.

[3] J. J. Khevenhüller-Metsch: id. m. Bd. 1752-55. S. 4. f.

[1] V. ö. L. v. Sohár. Das Palais der k. ung. Leibgarde in Wien, Pester Lloyd, 1923. szept. 26.

[2] V. ö. Illéssy János: A magyar kir. nemes testőrség felállítása 1760-ban. Hadtörténeti Közlemények, 1895 III-IV. köt. 33. old.

[3] V. ö. L. v. Sohár u. o.

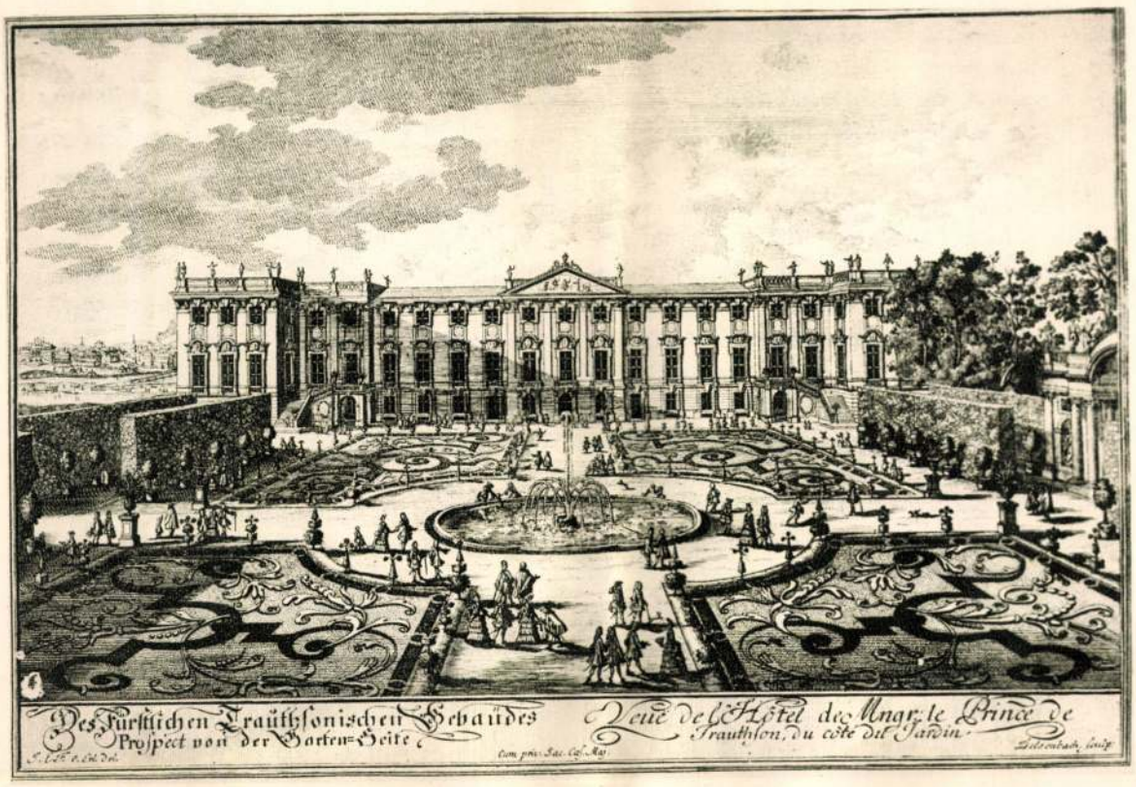

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. KERTI FRONT
Delsenbach metszete után

omlás után a palota a gárda-alap kezéből a kultuszminisztérium tulajdonába ment át s Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszterünk nagy koncepciójú kultúrprogrammjának megfelelően, ma magyar tudósok és főiskolai hallgatók szellemi gárdájának otthona. A hagyomány által megszentelt termekben jelenleg a főképpen levéltári kutatások céljaira létesített Bécsi Magyar Történeti Intézet és a Collegium Hungaricum, mint Bécsben tanuló főiskolai hallgatók otthona, nyert elhelyezést. A főépülethez közvetlenül hozzácsatlakozó, istállók és lovarda céljait szolgáló épületkomplexumoktól a magyar kincstár eladás útján még 1902-ben megvált.

*

Az egykori Trautson-palota fejlődéstörténeti helyét egyrészt Fischer von Erlach életművében, másrészt a bécsi palotaépítészet általános fejlődésmenetében Dagobert Frey a művészről írott szellemes és meggyőző érvekben oly felette gazdag tanulmányában végérvényesen megállapította.[1]

[1] V. ö. D. Frey id. m. S. 55. f.

Eszerint a Trautson-palota a művész kiforrott korának gyümölcse. Ifjúkorának sokirányú keresgélése után, melynek folyamán a művész fogékony képzelete mindent magába olvasztott, amit a mult alkotott, olasz építészeti alapelvek és francia behatások dacára mégis a honi talajban gyökerező bécsi jelleg tört diadalmas utat magának, ez vezette a művész kezét, minden internacionális iskolázottsága dacára. Homlokzatalakításában a Trautson-palota közvetlen elődjét Bécsben a Renngasséban épült Batthyány-Schönborn palotában kell látnunk, amely egy régebbi épület átépítéseként körülbelül egy évtizeddel a Trautson palota előtt keletkezett.[1] A részletszépségekben rendkívül gazdag homlokzat erősen síkszerű reliefje már itt is feltünő ellentétben áll az erős plasztikai hatással érvényesülő kapuzattal. Néhány évvel később Prágában új benyomások törnek utat maguknak Fischer művészetében. Az 1707-ben Prágában épült Clam-Gallas-palotának a bécsi hagyományoktól lényegesen eltérő homlokzatalakításánál az

[1] V. ö. D. Frey id. m. S. 45. f.

egy-egy ablaktengelyes oldalrisalitok közti három ablaktengelyes középrisalitot háromszögalakú széles oromfal koronázza. Ez a bécsi palotaépítészetben mindeddig ismeretlen motívum mint újítás először a Trautsonpalotán jelenik meg Bécsben, s mint Fischer késői stílusának egyik legjellemzőbb motívuma, főleg a Prandtauer-iskola formanyelvében talált gyakori alkalmazásra (Melk, Dürnstein stb.). Már a prágai Clam-Gallas palotán feltűnik az épület nagyszerű komolysága. Ez a komolyság azután az egyes díszítőelemek derült könnyedsége és az épülettest változatos modellálása dacára a Trautsonpalotán előkelően-hűvös klasszicitássá fokozódik. Az antik iránt való rajongás, mely a renaissance kora óta voltakép sohasem aludt el teljesen, a már említett oromfal és egyéb kisebb részletmotívumok alkalmazásán kívül főképpen az egész konstrukció világosságában és törvényszerűségében talál kifejezést.

Sajnos a fenmaradt metszetek közül egyetlenegy sem nyujt az alaprajzi kiterjedés és az épülettömegek elosztására nézve kimerítő felvilágosítást. Maga az épülettest egy, a város felé néző főhomlokzatot, egy kerti homlokzatot és egy metrikusan tagolt, de egyébként teljesen dísznélküli oldalfrontot tüntet fel a Neustiftgasse felé. A főhomlokzat, mint az épület legünnepélyesebb része, középrisalitból és egy-egy oldalszárnyból áll. Magassági kiterjedésben földszint, emelet és mezzanin követik egymást.

A homlokzat alakításában fontos szerepe jut a három és négy ablaktengelyes épületrészek visszatérő váltakozásának. A lehető legnagyobb közelségből eszközölt fényképfelvételünk a középrisalit domináns szerepét a homlokzat kiképzésében szinte a képszerűség rovására szemlélteti, s alkalmat nyujt a részletmotívumok közvetlen közelből való tanulmányozására. A földszinten vízszintes irányban párhuzamos kővésések futnak végig, melyeket az ékalakú zárókövekkel koronázott egyszerű ablakok és a hármas kapuzat azonos méretű ívnyílásai szakítanak meg. Ezzel szemben az emeleti rész és a mezzanin a falsíkok tökéletes feloldását mutatja. A lázas igyekezet, mellyel a művész architektonikus elemeknek közvetlen egymásmellé helyezése által a síkszerűséget kiküszöbölni igyekezett, ugyanazon törekvést árulja el, melynek legvégső konzekvenciáit a bécsi Károly-templom építésénél vonta le a művész. Az ablakközöknek kettős pilaszterek által való szétfeszítése ugyanezen igyekezetből fakadt. Az emeleti ablakok plasztikai keretei eltérnek a homlokzat többi ablakáétól, a motívumok kitalálásában túláradó fantáziáról tanuskodnak s a barokk-kor épületplasztikájának legnemesebb termékei közé tartoznak. Az oldalszárnyak ablakainak plasztikai keretezésében visszatér a körívmotívum, figurális csoportokat ábrázoló ovális medaillonok töltik ki az ívmezőket, mely — Fischer oeuvrejében oly gyakori motívum — nyilván antik gemmákban találja eredetét. A mezzaninablakok zárókövei ismétlik a földszinti ablakok egyszerű ékmotívumait. Az emelet középső ablaka fölötti magyar címer, éppen úgy mint a neustiftgassei oldalkapu fölött Erdélyország címere, kissé vaskosabb munka és a magyar testőrség beköltözésének korából való. Kompozit-rendszerű óriás pilaszterek támasztják alá az egyszerű, síma gerendázatot, melyet a középrisalit erősen kiugró párkányzata tetőz be. A támasztó pilaszterek alul, a vonal tüzes lendületében, tekergő és aláömlő konzolokká olvadnak fel. Az oldalszárnyakon barázdavésettel ellátott kettős konzolok támasztják alá a tetőpárkányzatot. Az emelet és mezzanin közt való síkintervallumot az osztrák frühbarokkból átvett téglalapalakú, keretezett falmezők töltik ki. Az egész homlokzat plasztikai és dinamikai kulminációs pontjaként a Trautson-palotánál éppen úgy, mint a csaknem egyidejűleg épült cseh udvari kancellária épületénél is a Wipplingerstrassén, a homlokzat háromszögalakú oromfala szerepel, melynek reliefmezejét olimposzi jelenetek töltik ki. Az épülettestet legfelül attika koronázza, melynek állószobrai a középrisalit merészen fölfelé törő lendületét a végtelenbe helyezik át. Ezeknek a kecses tartásukban és silhouettjükben oly kimeríthetetlen változatosságú, részben már erősen megrongált épületszobroknak formanyelve éppen úgy, mint a balkonszobroké is, véleményünk szerint a Bécsben számos palota szobordíszét szállító (így a bankgassei és rossaui Liechtenstein-palotán) *Giovanni Giuliani*, Raphael Donner későbbi

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. VESTIBÜL

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. VESTIBÜL
Ajtókeretezés és kartus-ablak

tanítómesterének műhelyére enged következtetnünk.[1]

A főhomlokzat tartózkodóan síkszerű architekturája erőteljes plaszticitássá fokozódik az épület kapuzatában. A hármas kapunyílás közt elhelyezkedő, komoly ünnepi hangulatot árasztó, monumentális kapuzat szinte önálló épületrész benyomását kelti. A külön talapzaton, szabadon álló, erkélyt alátámasztó oszlopokat hasonló módon először a római Palazzo Sciarrán találjuk elhelyezve. A kapuzat általában Fischer egy másik műve, a salzburgi Hofstallkaserne kapuzatának sémáját ismétli, bár gazdagabb kiképzésben és keményebb reliefszerűséggel, egyúttal továbbfejlesztése a bécsi Batthyány-Schönborn-palota kapuzattípusának. Az oldalkapukat betetőző architektonikus háromszögek előhírnökei a középrisalit háromszögalakú nagy oromfalának. A kapuzat fölötti erkély a homlokzatsíkból erőteljesen kiugrik és kétoldalt életnagyságon felüli szoborpárok díszítik. Az erkély lágyan kidomborodó ballusztrádja az emeleti oldalablakok alatt is folytatódik s a középrisalit földszinti és emeleti része közé éles határvonalat von, miáltal a középrisalit magassági sodra kiegyenlítő, horizontális cezurát nyer. A három kapunyílás ismeretlen művészkéztől származó pompás kovácsoltvas rácsozatának hadi emblémái és trofeumai a palota építésekor még fájdalmas emlékezetben álló török harcokra utalnak. A főkapu mai esetlen merev faajtaja a XIX-ik század művészietlen munkája.

*

A Trautson-palota eredeti hivatása, hogy egy csaknem középkori állapotban megmaradt külvárosi környezetben a „maison de campagne" szerepét töltse be, főleg a palota kerti frontjának alakításában jut kifejezésre. Delsenbach metszetén tekintetünk akadálytalanul siklik el a pompás kerten végig a háttérben kiemelkedő palota széles frontjáig, mint páratlanul gyönyörködtető élmény, mely a mi generációnk számára — sajnos — már régóta elveszett. A XVII-ik század végének geometrikus formáiban kiképzett kert, a szökőkút és a nyesett facsoportok ma az architektonikus pusztulás szomorú képét nyujtják. Helyükön ízléstelen célszerűségi építkezéseket találunk, melyek terv nélküli összevisszasága palotánk nagyszerű kerti frontját eltakarja, céltalan létre kárhoztatja. Reméljük, nem örök időkre és hogy legelsősorban a bécsi városkép szépsége érdekében eljön majd a lázítóan visszatetsző torzépítkezés lebontásának s a kerti front páratlan varázsa visszaállításának ideje!

A város felé néző front lendületes magasbatörésével szemben a Trautson-palota kerti frontja a horizontális kiterjedés megbékéltető érzelmét kelti. A homlokzat kiképzésének egyöntetűsége, a 21 ablaktengelyből álló ablaksor nyugodt ritmusa, valamint kétoldalt a sarokpavillonokhoz hozzásimuló szabadlépcsőzet a schönbrunni palota Fischer von Erlachtól származó második tervére emlékeztet,[1] míg az attika-koszorúzta, lezáró tornyokként felfogott sarokrisalitok újból a prágai Clam-Gallas-palotát idézik emlékezetünkbe. Az ugyancsak háromszögalakú oromzatban kifutó középrisalit a főfront középkiugrásának tömeg- és térhatását kelti. Az ablakdekoráció is a főhomlokzat motívumait ismétli. A kerti front domináló horizontalizmusával szemben a risalitok attikaszobrai a vertikalizmus bágyadt szószólói.

A palota kerti homlokzatával szemben, a kert túloldali végében, egykor az Orangerie épülete állott. Ez, mint Kenckel említett metszetén látjuk, földszintes, arkádos épület volt, lapos tetővel, kilépő oldalpavillonokkal s egy egészen nyitott, ovális középrész fölött, oszlopokon nyugvó tetőtamburral.[2] A Fischer stílusára oly jellemző kerti laknak éppenúgy, mint a kertet lezáró, pillérekkel és ovális ablaknyílásoktól tagolt, vázákkal díszített architektonikus kerítésnek, sajnos, ma már semmi nyoma. Ellenben változatlanul áll fenn ma is a palotának a Neustiftgasse felé néző, kaszárnyajellegű, komor, kietlen frontja.

*

A palota homlokzatának dekoratív gazdagsága után meglepetésszerűen érintenek azon súlyos, tradicionáljs építészeti elemek, melyek annak belsejében fogadják a belépőt.

[1] E föltevés bizonyítását szerző más alkalomra tartja fenn magának.

L. Johann Ulrich Kraus metszetét Fischer második tervéről a schönbrunni kastély részére. V. ö. Österr. Kunsttopographie. Bd. II. S. 105. Fig. 120.

[2] V. ö. Ilg id. m. S. 503.

Az előcsarnok (Vestibül) hatalmas négyes oszlopkötegei az első pillanatban kétségtelenül megzavarólag hatnak, s ahogy fényképen csaknem lehetetlen az előcsarnok térbenyomásának megfelelő visszaadása, úgy a valóságban is csak hosszabb térérzékelés útján szerezhetünk helyes térérzetet. Az oszloperdő rengetegén keresztül minduntalan változó térbenyomást nyerünk, téregységek és térkomplikálódások támadnak, melyeket egyenként kell felfognunk és átélnünk, hogy az egész nagyszerű térszimfónia szemeink előtt mint egyetlen optikai egység megnyilatkozzék.

Mégis Fischer térművészetének látszólagos ezer rejtélye dacára az előcsarnok térkompozíciója alaprajzilag világos, s a négyzet és kör mathematikai formáin épült fel. A művész hajlama, az előcsarnoknak olasz minták után (Palazzo Corsini Firenze, Palazzo Balbi-Senarega Genova) való alakítására, melyre Bécsben már korábban a Strattmann-, Schönborn- és Questenburg-palotában nyujtott példát,[1] itt különösen határozott formában nyert kifejezést. Páros és négyes kötegekbe foglalt oszlopcsoportok támasztják a boltozatot. Ezeknek a toszkán-rendszerű oszlopoknak úgy arányaikban, mint a profilok kiképzésében megnyilatkozó primitív szépsége, méreteiknek az oszlopközökhöz éppúgy, mint az egész boltozathálózathoz igazodó kérlelhetetlen törvényszerűsége, az előcsarnok hangulatának komoly ünnepélyességét csaknem zord monumentalitássá fokozzák. A bejárat három ajtaja körül éppen úgy, mint az udvar felé nyíló kapuk körül is a szokásos kővéseket látjuk, a falsíkokat váltakozva tojásfüzér-motívummal díszített egyes és páros pilaszterek támasztják. Erőteljes plasztícitásukkal érvényesülnek a felső részükben még éles és kemény profilú ajtóbetetőzések, melyek lefelé lágy hullámmozgássá tompulnak, s kiugró középrészükben telítve vannak belső feszültséggel. Fischer páratlanul gazdag ornamentikai tárházának érdekes termékei a vestibül ajtóbetetőzései fölötti cartouche-alakú ablakok.[2] Az olasz építőművészetben Michelangelo és Bernini úttörése dacára is népszerűtlen maradt, a német barokk művészetben nyilván borrominesk minták révén átplántált s Fischertől előszeretettel felkarolt ablaktípus (Orsolyák kolostortemploma Salzburgban, Károly-templom és Hofbibliothek Bécsben, stb.) itt praktikus rendeltetés nélkül, tisztán dekoratív célzattal nyert alkalmazást. E falba vájt ornamentikai ablakok, mint az ovális vagy köralakú ablakok raffináltabb továbbfejlesztése, palotánkon úgy modellálásban, mint rajzban különösen finom részletszépségeket mutatnak fel. Közvetlen közelről fölvett s a homokkő felületmegmunkálását szemléltető fényképünkön a kőlapok érdekes csiszolása, a növényi indák nedvdús csavarodása s a vonallendületükben megtörő profilok éles metszése is kitűnik; e részletek kifogástalan, nemes technikája a bécsi kőfaragó művészet magas fejlettségéről tanuskodik. Miként a Batthyány-Schönborn-palotán, úgy palotánkon is a vestibül ablaknyílásait díszvázák töltik ki, valóban pompás példányai ama nagyszerű váza-kompozícióknak, amelyekkel Fischer kimeríthetetlen fantáziája „Historische Architektur" című művében megajándékozott bennünket.

*

A művészettörténeti tantételt, mely szerint a renaissance térkompozíciói lehetőleg egyforma, a barokké lehetőleg különböző téregységekből alakuljanak, rendkívül szemléletesen juttatják kifejezésre a Trautson-palota előcsarnokának és lépcsőházának egymásbaolvadó térrészei. A lépcsőház alaprajzi megoldása, az egyes épületrészeknek egymáshoz való viszonyát és a gyakorlati élet követelményeit tekintve, már magában véve meglepetésszerűen hat. Míg a lépcsőzet-építkezés Olaszországban már korábban a monumentalitás irányában fejlődött, Franciaországban még a versailles-i palota lépcsői is csaknem félve elrejtőznek az épülettömb hátsó részében (Versailles, Escalier de la Reine, Escalier des ambassadeurs).[1] Ezzel szemben a Trautson-palota lépcsőházának fejedelmi méretei és fényűző térpazarlása, mellyel az épület főfrontjának jobb szárnyát teljes egészében igénybe veszi, mindent felülmúl, amit Fischer ünnepélyességre való törekvése eddig alkotott. Elhelyezkedése és kivitele révén az épület-

[1] V. ö. D. Frey, id. m. S. 45.

[2] A cartouche-alakú ablaktípus érdekes genealógiáját dr. Ybl Ervin adta, Savojai Jenő herceg ráckevei kastélya című kitünő értekezésében, az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei III-ik kötetében.

[1] V. ö. W. Pinder id. m. 18. o.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
SPHINXEK ÉS ATLANTOK A LÉPCSŐHÁZ TORKOLATÁNÁL

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
VESTIBÜL ÉS LÉPCSŐHÁZ

test ragyogó központjává lett és a vestibüllel, a nagyteremmel és a sala terennával együtt művészi magvát képezi az egész alkotásnak.

Bevezető lépcsőfokai még az előcsarnok oldalhajójába torkollanak bele. Kétoldalt heverő szfinkszektől határolva emelkedik a lépcső a magasba. Futamának már tizennegyedik lépcsőfoka után keskeny, építészetileg gazdagon kiképzett pihenőhelyen találjuk magunkat, melyet a baloldalról beáramló világosság derít fel, s amelyben kőpadokat és mögöttük — egykor bizonyára állószobrokkal kitöltött — szoborfülkéket találunk. A négy sarokban hatalmas atlantusok támasztják a gerendázatot, kiknek expanzív erőkifejtése Savojai Jenő herceg Himmelpfort-utcai téli palotájának görnyedő óriásaira emlékeztet. Ívek, kupolák, oválisok és ellipszisek kavargó formavilága után, aknaszerűen szűkké válva, csaknem félhomályban emelkedik föl a lépcső a második pihentetőig, ahol kettéválik és párhuzamos karokban fut tovább a díszterem két ajtajáig. Olasz és francia lépcsőházak gyakran oly fogyatékos világosságával szemben itt korlátozatlan fény árad a grandiózus térbe. A szürke márványkorlát az olasz balusztrádok ugyanazon kedvelt formáit tüntetik fel, amelyeket már a palota főhomlokzatának erkélykorlátján láttunk. Az ajtókeretek lágyvonalú megmunkálása is hasonló az előcsarnokban látottakhoz. A mezzanin falsíkjainak plasztikai kiképzése, az emeleti részek nagyobb síkszerűségével szemben, jóval erőteljesebb és fény-árnyékhatásra alapított. Az ívalakban záródó falbemélyedések közé állított, rövid kettős pilaszterek Michelangelónak a Medici-síremlékeknél alkalmazott architektonikus falkiképzését juttatják eszünkbe. A mai állapotában szomorúan üres tükörmennyezetet egykor bizonyára színpompás mennyezetkép borította. A lépcsőház hatalmas tértömegének klasszikus egyszerűségét nem zavarja felesleges dekoráció. Mint egyetlen naturalisztikus motívum a Mytens műhelyéből származó Mária Terézia-portrait körüli virágfüzér ötlik szemünkbe.

*

Az egykori hercegi palota pompájának eltűntét annak díszterme érezteti a legfájdalmasabban. A lépcsőház monumentalitásával szemben a nagyterem átmenetül szolgált a magánlakosztály intimebb pompájához, ahol a színhatásra aligha igényt támasztó lépcsőház után az egymáshoz hangolt, sokszerű színek ujjongó polichromiája fogadott. Képzeljük magunk elé néhány fehéren maradt falsík mellett az achátszínű, piros és sárga ajtó-, kandalló- és fülkearchitekturának változatos színjátékát, az óriáspilaszterek bronztalapzatait és bronzoszlopfőit, a sokszínű stukkó-lustrót, melynek selyemtónusa ragyogóbb, mint az igazi márványé, a szoborfülkék életteljes márványszobrait, a stukkókeretek élénkszínű portrait-it, melyeknek erőteljes színfoltjai parázsként izzanak a térben, nehéz selyembrokát függönyöket, melyek a betóduló fényt diszkréten lefojtják és megrendszabályozzák, végül az egész színszimfónia betetőzéseként egy színpompás mennyezetképet, amely a terem földi pompáját földöntúli magasságokba áttranszponálja — és lelki szemeink előtt kitárul a Trautsonhercegek ünnepi termének fénye, ahogy az egykori látogatói előtt megnyilatkozott.

Az egykori pompa helyén ma szegénység és kijózanodás fogad, s a kopár falakról klasszicisztikus hűvösség árad felénk. A XIX-ik század, hogy a saját ízlésében fogant új alkotásoknak helyet szorítson, a mult idők örökét a nagyterem dekorációjában is megsemmisítette. Az 1859-ben bizottságilag fölvett épületleírás adatai szerint a nagyterem a testőrség korában egyúttal Istentisztelet helyéül szolgált, s nehogy a — bizonyára profán jellegű — freskók a templomi áhitatot zavarják, egyelőre kímélés céljából lefödték. Tíz évvel később, mikor 1869. június 19-én az épületet a katonai hatóságok visszaadták az újonnan felállított magyar királyi testőrségnek, nagyarányú átalakító munkálatok indulnak meg „Hofbildhauer" August la Vigne és „Stukkaturmeister" Josef Moszler részvétele mellett.[1] Valószínűleg ezen időre esik a nagyterem stukkómennyezetének kiépítése is, általában a mai állapot megalapozása.[2]

A nagyterem mai dísztelensége azonban annál jobban szemlélteti annak felépítését és architektonikus kiképzését. Már a külső front elárulja a két emelet magasságában el-

[1] V. ö. L. v. Sohár id. m.
[2] V. ö. L. v. Sohár id. m.

helyezkedő nagyterem kiterjedését. A belső falak óriáspilaszterei is a külső frontról veszik eredetüket. Ez az eredetileg a templomarchitekturától kölcsönvett motívum, amely felsőolaszországi városok, mint Genova, Turin és Velence profán építkezései révén terjedt el Dél-Németországban és Ausztriában, egyik lényeges eleme volt az ú. n. „Salle à l'Italienne" architektonikus kiképzésének. Mint a középrisalit külső falsíkján, úgy a terem belsejében is feltűnik a síkszerűségtől való irtózás, az architektonikus elemek csaknem hézag nélkül való egymásmellé helyezése. Az óriáspilaszterek csaknem gotikus magasbatörését a horizontális vonalak dynamikája, a mezzanin-ablakok elrendezése, az erőteljesen kidagadó ajtókeretezések és a koszorúpárkány nemes vonalrendszere egyensúlyozza. A horizontális irányban való kiterjedést a falborító lamberiek szerepét betöltő talapzatarchitektura is szolgálja, amely egyes építészeti elemek templom-hangulatával szemben a terem intim-profán jellegét biztosítja. A fülkéket egykor itt is szoboralakok töltötték ki, ahogy azt például a würzburgi érseki rezidencia ú. n. császártermében ma is láthatjuk. Miként az óriáspilaszterek, úgy a stukkóból való képkeret-motívumok is Felső-Olaszországból jöttek át Ausztriába és Magyarországba. A Trautson-palota nagytermében lévőket egykor bizonyára a hercegi pár és őseinek képmásai töltötték ki; ezzel magyarázhatjuk az ovális alakú keretnek, mint speciális portrait-keretnek alkalmazását. A hercegi család képei azután a palotának a magyar testőrség részére történt átadása után természetesen átadták helyüket a gárdakapitányok képmásainak, ezek sorában a két Esterházy herceg (Miklós és Antal) portrait-jának, melyeket egykorú följegyzések szerint Martin Knoller, a kitűnő freskó- és portraitfestő, készített.[1]

[1] V. ö. J. Popp: Martin Knoller, Innsbruck, 1905. S. 152. Popp az Esterházy-portrait-t Knoller műveinek H. Glausentől származó összeállítása alapján említi. V. ö. H. v. Glausen: Martin Knoller, Ferdinandeum Zeitschrift, 2. Folge. Innsbruck, 1851. és Glausen Enrico: Memorie delle vita e delle opere di Martino Knoller. Milano, Christ. Revolta, 1858. — Popp szerint (id. m. 108. old.) Esterházy (nyilván Antal) herceg Knoller festőnél néhány császárportrait-t is rendelt a testőrségi palota részére: „. . . dazu kamen jene (Bestellungen) des Fürsten Esterházy für die ungarische Nobelgarde." Itt kétségtelenül azon császárportrait-ról van szó, amelyek még két év előtt a gárdapalota nagytermében függtek s onnan a kultuszminisztérium rendeletéből Budapestre szállíttattak és a m. kir. külügyminisztériumnak adattak át.

Ezek a mult idők kincseiből egyedül ránkmaradt portrait-k, az ajtókeretek és kandallók vörös márványszíne mellett, ma az egyetlen színértékek a csaknem teljes színtelenségre kárhoztatott díszteremben.

*

A nagyteremhez kisebb termek csatlakoznak hozzá, melyeknek eredeti elrendezése újabb térkombinációknak esett áldozatul. Ha a főlépcsőn lejövünk és a bejárati kapukkal szembenfekvő három üvegajtó elé lépünk, akkor szemeink előtt megnyílik a barokk-korban annyira megkívánt perspektivikus kitekintés az udvarok irányában. Mint egykor az olasz renaissancepalotában, úgy itt is szigorúan az épülettest közepén terül el az első udvar. Alaprajza egyik oldalán ívben kidagadó téglalapot tüntet fel, melynek ívét a két udvar közti összekötő épületrész bemélyedő öble alkotja. Az oldalfalak négyemeletes kiképzése a felső két emeleten nem nyujt új architektonikus élményt, csupán a külső homlokzaton is alkalmazott keretezett falmezők nőttek meg arányaikban. A két szoborfülke a lépcsőházban és a nagyteremben látottak kiképzését ismétli. Mindezeknél figyelemreméltóbb a vízszintes kővésések által a felső részektől eltérő, egységesen kiképzett alsó falfelületek tagoltsága, melyeknél a tulajdonképpeni ablakfal visszaugrása folytán a pillérszerűen kilépő falrészek mint az egész falrendszer tulajdonképpeni tehertartó elemei jelennek meg, míg az ablakfal maga az ilymódon keletkezett arkádok mélyedéseibe vonul vissza. Oly benyomások ezek, melyek az Oratorio di Filippo Neri udvarának falkiképzésére emlékeztetnek Rómában,[2] s eredetüket kétségtelenül borrominesk formaérzékben találják.

Figyelmünket mégis leginkább az udvar félköralakban bemélyedő homlokfala köti le, amely az udvar intim hatását rendkívüli módon szolgálja. A reggeli napfény csak fokozza ennek az ovális épületrésznek eleven testiségét, éppúgy mint a szokatlan tetőzetét is, amelyből varázslatos közvetlenséggel kibújik az óraházikó. Az áthajtó csarnok is elliptikus alaprajzával és pom-

[2] A római Oratorio di Filippo Neri udvarának képét l. D. Frey: Beiträge zur Geschichte der römischen Barockarchitektur. Wiener Jahrbuch f. Kunstgesch. Bd. III. 1924/25. S. 85. Abb. 51.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
A LÉPCSŐHÁZ ALSÓ RÉSZE

pás vasrácsozattal díszített ovális ablakaival egyik jellemző példája Fischer egyéni térmegoldásainak. A második udvar csupán a főfront irányában mutat architektonikus kiképzést.

A homlokfal fülkeszobrain és puttókkal benépesített kagylókútjain kívül a falak emberfejekkel díszített zárókövei szolgáltatják az udvar plasztikai díszét. A kapuk és az oldalfalak ívhajlásai fölött az udvar mind a négy falán összesen tizennégy (a második udvarban csupán egyetlenegy!) zárókövet találunk, melyek a különböző emberfajoknak egymással szemben elhelyezett férfi és női karakterfejeit tüntetik fel. Élteteljes formavilágúk erős ellentétet alkot a földszinti épületrész vonalas, szigorú architekturájával. A jellemfejek az első pillanatban önkénytelenül is Schlütert juttatják eszünkbe, akinek a berlini Zeughaus udvarán elhelyezett huszonkét jellemfeje haldokló harcosokat ábrázol és az erőszakos halál számtalan változatait állítja szemeink elé.[1] Azonban átvételről a szó szoros értelmében itt egyáltalában nem lehet szó. A maszkok motívuma a messze multba vezet vissza és Fischer oeuvrejében is felmutat előzményeket. Így a bécsi Bankgasséban épült Liechtenstein-palota fő- és oldalfrontján dekoratíve felfogott groteszk maszkokat találunk, melyek azon időből származnak, midőn Fischer a palotát építő Domenico Martinellinek Bécsből való távozása után (1705) mint ideiglenes építőmester vezette az építkezést[1] és a palota pompás oldalportáléját a minoriták terén is megalkotta. De míg a Liechtenstein-palota maszkjai groteszk vonalvezetésükben kimondottan dekoratív célt szolgálnak, addig a Trautson-palota jellemfejei észrevehető közeledést árulnak el Schlüter lelkileg elmélyített szenvedő harcosalakjaihoz. Talán egy másik tényező is közreműködött e jellemfejek tárgyválasztásánál. A XVIII-ik századra oly jellemző exotikus hajlamra gondolunk, a szenvedéllyé felfokozott érdeklődésre, mellyel e kor embere exotikus földrészek emberei, állatai és termékei iránt viseltetett. Amily mértékben elgondolhatatlanok Schlüter kifejezésteljes emberfejei a késő antik szobrászat (Laokoon!) és a Rubens-féle jellemfej nélkül, éppoly beható tanulmányát árulják el Fischer jellemfejei az exotikus emberfajoknak, melyeknek jellegzetességeit bámulatraméltó biztossággal és az emberi arc anatómiájának fölényes ismeretével ábrázolta, sőt helyenként a rút esetlegességek (arcszemölcs) ábrázolásától sem riadt vissza. Mint a főkapuzat lebegő sasoktól koronázott három kősisakja, mint a vestibül és lépcsőház angyalfejei,[3] úgy az udvar jellemfejei is Schlüter plasztikai műveinek közvetlen ismeretét tételezik fel, s talán nem tévedünk, ha ezek alapján a művésznek a Trautson-palota építését nem sokkal megelőző berlini tanulmányútjára következtetünk.

*

Már Fischer jellemfejei az udvar zárókövein elárulják a mester és megbízóinak szenvedélyes vonzalmát a kuriozitások és az exotizmus iránt. Talán ugyanazon hajlamnak köszöni létezését az épületnek a kert felé néző, általánosan sala terrenának nevezett terme, mely ma a kollégium étterméül szolgál és nemrégen fölfedett freskói révén a palota egyik legérdekesebb látványossága. Hogy maga a terem eredetileg nem készült sala terrenának a szó megszokott értelmében, annak bizonysága építészeti elhelyezkedése, az a körülmény, hogy a teremnek nem volt közvetlen kijárata a kert felé, bizonysága továbbá architektonikus kiképzése, valamint maga a teremdekoráció is. Az udvarból jövet, az áthajtó-pavillon jobboldalán nyílik a terem, melynek szürke márványból való ajtókeretezése és szoborfülkéi a megszokott formákat tüntetik fel. Az udvar szintjének jóval alattafekvő elhelyezkedése s a kerttől való elkülönítettsége az olasz souterrain-termek egy sajátos fajtáját juttatja eszünkbe, aminő a Casino della Grotta a Palazzo del Tè-ben Mantuában, aminőhöz hasonló a müncheni rezidencia grottaudvara s aminő „grottát" szerényebb méretekben Pirquet báró hirschstetteni kastélyá-

[1] A berlini Zeughaus alapkövét Nering építész († 1696) vezetése alatt 1695-ben tették le. Schlüter csak 1698—1699-ig volt az építkezés vezetője. A Zeughaus zárókövei 1698—1700 közt készülhettek. V. ö. C. Gurlitt: Andreas Schlüter, Berlin, 1891. S. 79. f. és E. Benkard: Andreas Schlüter, Frankfurt a. M. 1925. S. 21. Anm. zu Abb. 6.

[2] V. ö. H. Tietze: Domenico Martinelli und seine Tätigkeit für Österreich. Jahrbuch d. kunsthist. Inst. d. österr. Staatsdenkmalamtes Bd. XIII, 1919. S. 13. és M. Dreger: Zeichnungen des älteren Fischer v. Erlach, im Kunstgesch. Jahrbuch d. Zentralkomm. 1908. S. 146. Taf XIX.

[3] Utóbbiak éppúgy, mint az udvarban lévő jellemfejek is sajnos átszereltettek, ami a szoborművek eredeti dekoratív hatását kedvezőtlenül befolyásolja.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
A LÉPCSŐHÁZ FELSŐ RÉSZE

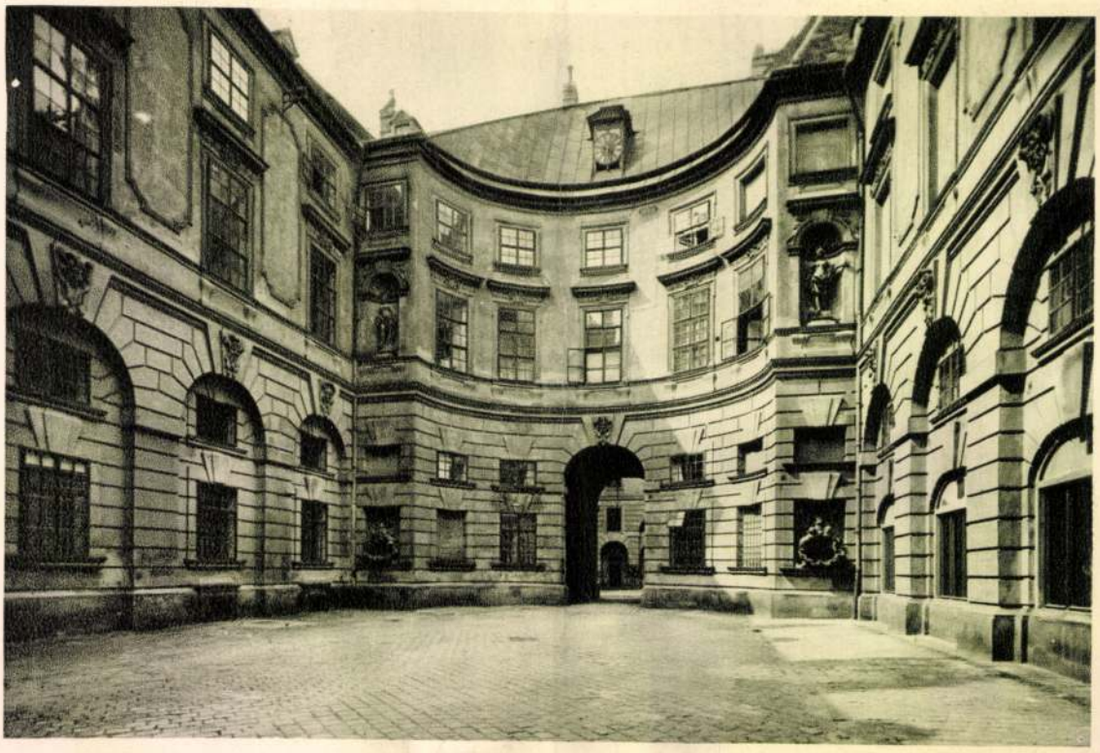

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. AZ ÉPÜLET ELSŐ UDVARA

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
ZÁRÓKÖVEK KARAKTERFEJEKKEL A PALOTA UDVARÁBAN

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. A DÍSZTEREM MAI ALAKJÁBAN

ban láthatunk Bécs mellett.[1] E grotta-termek gyakorlati rendeltetését ma már nem ismerjük, létüket talán csak a divatnak köszönhették éppúgy, mint ahogy a divat szülte a chinoiserie-k és a XVII. és XVIII. század „indián" termékeinek szenvedélyes gyüjtését.

Az ú. n. sala terrena freskóit éppúgy, mint a palota lépcsőházának, dísz- és egyéb termeinek mennyezetképeit is a Savojai Jenő herceg által Bolognából Bécsbe szerződtetett kitünő festő, *Marcantonio Chiarini* festette.[2] A freskókat nemrég még végleg elpusztultnak gondoltuk. Fölfedésük elsősorban a bécsi Collegium Hungaricum igazgatójának, dr. Lábán Antal figyelmes gondosságának köszönhető, ki 1926 nyarán, a teremben végzett tatarozási munkák kapcsán, a mészrétegek alatt mutatkozó színfoltoktól figyelmessé téve, az ötszörös mészréteget lekopogtatta, miáltal felszínre kerültek a festmény első nyomai. A kultuszminisztérium a freskók ügyét lelkesen magáévá téve, elvállalta a hosszadalmas, rendkívüli óvatosságot és szakértelmet igénylő felfedező munka finanszirozását, melyet az osztrák állami műemlékhivatal részéről delegált Hans Viertelberger professzor ellenőrzése és útmutatásai mellett Fritz Weninger festőművész-restaurátor kitünő sikerrel fejezett be.

Ha a művészjelzés nélküli, de egyébként hitelt érdemlő följegyzések alapján Chiarininak tulajdonított freskókat tekintjük, mindenekelőtt meglepő, hogy a hosszan elnyúló dongaboltozat, figurális elemek teljes kizárása mellett, tisztán ornamentikai elemekből alakult dekorációt tüntet fel. A hosszú évtizedeken át mészrétegek alatt szunnyadó festmény ma már nem is mutatja a Chiarini egyéb bécsi munkái révén (így a Kinsky-

[1] V. ö. Österr. Kunsttop. Bd. II. S. 485. Fig 599. és Kunstgesch. Übersicht, u-itt S. XX. — A kastély megtekintésének engedélyezéséért éppúgy, mint a szíves személyes kalauzolásért ezúton mondok Pirquet báró úrnak meleg köszönetet.

[2] Gaetano Fanti a festett architekturák bécsi specialistája, Chiarini veje és valószínű munkatársa a Trautson-palota kifestésénél, apósának meghívásáról következőképp nyilatkozik: „Desidero intanto il principe Trauson (sic!), che (Chiarini) nel suo Palazzo gli dipingesse non solamenta la volta, ma tutte ancor le pareti d'una sala terrana; ne chiese il Chiarini al Principe (Eugen) il permesso, e questi benignamente gliel' accordo." V. ö. A. Ilg id. m. S. 501.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA
A mészrétegek alól felszabadított freskó első részletkibontakozása

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA
A mészrétegek alatt lappangó freskó első nyomai

palota lépcsőházában és Savojai Jenő herceg téli palotájának ú. n. kék és piros termében) jólismert, fény-árnyékhatásra alapított erőteljes plasztikai formákat, mégis a dekoráció rajzbeli elemeinek hű átmentését nagyobb érdemnek tekintjük, mint az egykori plasztikai hatásnak többé-kevésbbé meghamisított visszaadását. A terem eredeti rendeltetése, mint fény-árnyékhatást csaknem kizáró „grotta", annak dekorációját épp rajzszerűség tekintetében döntően befolyásolhatta. Maga a mennyezetfestmény architektonikának és ornamentikának, naturalisztikus virágcsokroknak és illuzionisztikus kompozícióknak érdekes vegyüléke. Az ornamentika egyes elemei rendkívül változatosak, késő-renaissance és kora-barokk közt ingadozók, mégis számottevő túlsúlyban szerepel a barokk elem. A kazettamezőkön kívül a mennyezet közepén a római akantusztradíciókból táplálkozó növényi elemek, babérkoszorú és virágfüzérek, mint eredetileg renaissance elemek mellett, az építészetből kölcsönvett barokk konzolok, kartusok, párkányzat-töredékek, csiga- és kagylómotívumok játszanak fontos szerepet. Jellemzően barokk jelenség az oszlopokról alágördülő függöny motívuma is. Az illuzionisztikus mennyezetfestészet vívmányait a festő a keskenyebb oldalfalakon és az ablakfülkékben bőven felhasználta. A terem ablaknélküli három oldalán balusztrád fut végig, melyen túl festett illuzionisztikus termekbe nyílik bepillantásunk. A mennyezetkép színei, amennyiben eredeti színekről szó lehet, elsősorban az anyagszíneket juttatják szóhoz: így a virágok és gyümölcsfüzérek naturalisztikus színei mellett a kő természetes szürkeségét, a márvány sötétvörös színét, a függöny zöldjét. Egyes színek csak kiegészítéskép és csak apró színfoltokban jutnak szóhoz. És mégis a színek azok, melyek a mennyezetkép számtalan részletelemét egységbe foglalják, egyetlen monumentális impresszióvá egyesítik.

Kétségtelen, hogy az ilyfajta dekoráció nélkülözi a rendszeres felépítést és a kompozíció egységét. Az is bizonyos, hogy a figurális elemek nélkül, tisztán ornamentikai elemekből alakított mennyezetkép hatása ma kissé elvont és száraz. Mégis a freskók történeti jelentősége a bécsi mennyezetfestészet történetében igen nagy, mint egyetlen mennyezetdekorációé, amelyben architektonika és ornamentika, egy egységes mennyezetkép keretén belül, mint kizárólagos dekoratív elemek jelennek meg. Freskónk tehát az átmenetet képviseli Beduzzi egyidejűleg festett mennyezetdekorációjához a régi országház nagytermében, amely a figurális és ornamentális képelemek összeolvasztásának legkorábbi példája Bécsben.[1]

*

Mint minden korszakos művészeti alkotás, úgy a Trautson-palota is számos követőre és utánzóra talált. A művész maga is visszanyúlt későbbi műveiben a palota középrisalitjának mintájához, így a Kärntnerstrasséra szánt Schwarzenberg-palota tervénél, amely nem egyéb, mint kiterjesztése a Trautson-palota homlokzattípusának egy háromemeletes, öt ablaktengelyes frontra.[2] Palotánk háromszögalakú oromzata, mint már említettük, a művész későbbi homlokzatterveinek állandó motívumává lett. Legfőképpen azonban a palota portáléja szolgált mintaképül, s már Fischer életrajzírója, Ilg, kimutatta, hogy a barokk Bécs legtöbb kapuzata erre a mintára megy vissza. Azonban a Trautson-palota hatása messze kiterjedt az egykori Ausztria határain túlra is, így a mai német birodalomban a münsteri kastély, a würzburgi érseki rezidencia, a trieri választófejedelmi palota, a pommersfeldi kastély, sőt a boroszlói egyetem épülete is palotánktól több-kevesebb ösztönzést nyert. A német lovag-rend palotájának homlokzata Mainzban lényegében a Trautson-palota középrisalitjának leegyszerűsített, józanabb változata.[3] Fischer és a Trautson-palota formanyelvére utal a budapesti egyetemi templom szép portáléja is.

Ha a Trautson-palota korszakos hatásának magyarázatát keressük a barokk-kor építéstörténetében, nem találjuk azt másban, mint megjelenésének előkelőségében, arányainak lenyűgöző szépségében, aminőket Fischer Istenáldotta keze is csak ihletteljes, szerencsés órákban teremtett.

[1] V. ö. H. Tietze, Wien: Berühmte Kunststätten. Bd. 67. S. 198. Abb. 98. — M. Dvorak: Zur Entwicklungsgeschichte der barocken Deckenmalerei in Wien. Österr. Kunstbücher. Bd. 1—2. S. 9. Taf. 1—2.

[2] V. ö. D Frey id. m. S. 60. Abb. 30—31.

[3] V. ö. W. Pinder id. m. 9. szövegold.

FLEISCHER GYULA

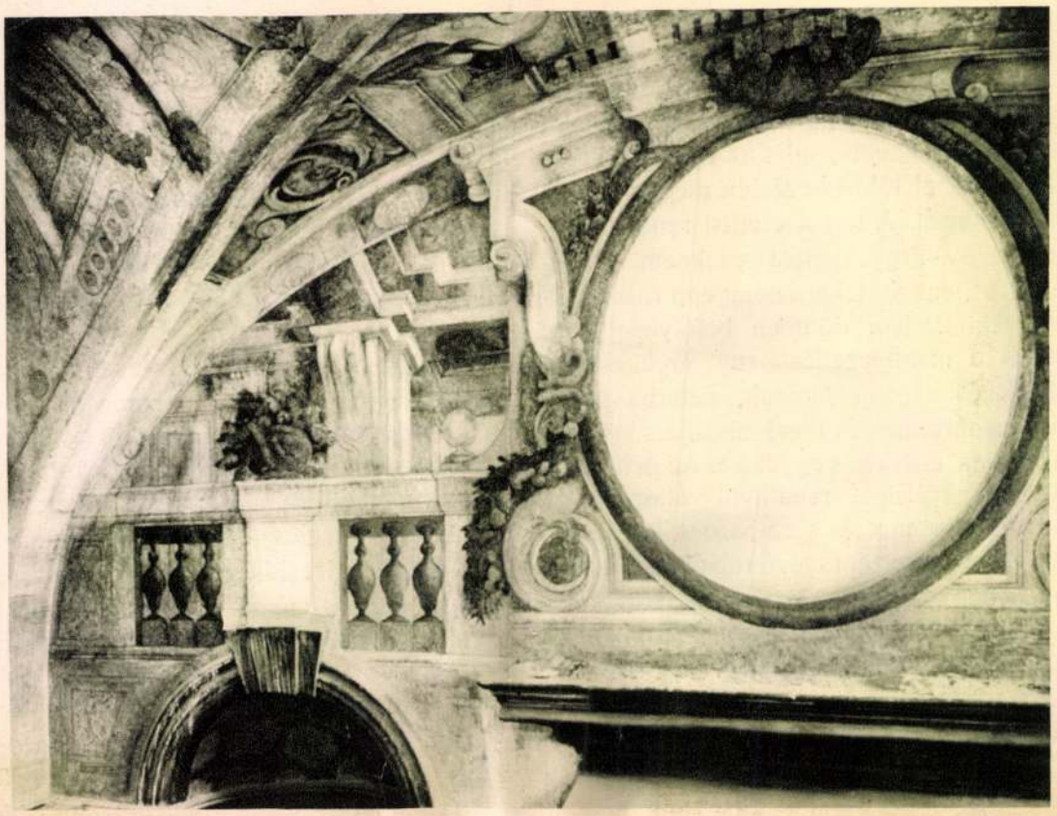

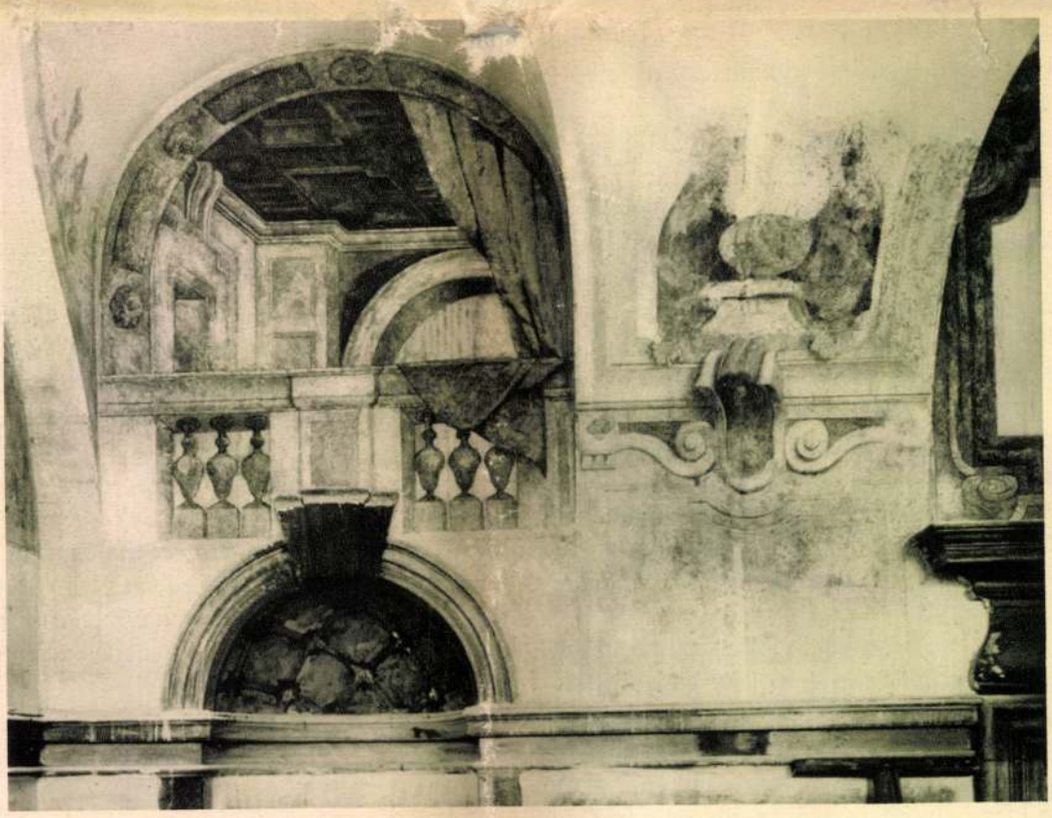

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA.
Részletek a mészrétegek alól felszabadított freskóból

Kenckel B.

az Erklärung der Buchstaben és a des Grundrisses mit Zifferen
kezdete A. Ihro Durchl Prinz Eugen és 1. Das Schloss,
befejezése: G. Donau Flus és 16. Semlin.
jelzése pedig alól balra: Franckfurt Joh David
Gerhard excudit.
és ezután: Ben: Kenckel fecit.

Rm., mér. a rl. 26.6: 39.5 cm.

Belgrad. T. 25.

E látkép az ostromlott várat és a lefolyt küzdelem egyes mozzanatait tünteti föl középütt Jenő herczeggel, kit kisérete vesz körül, fölül pedig a várnak és környékének térrajzával. Felirata oldalt balra:

Vorstellung
Des Herrlichen Sieges
Ihro Röm: Kay: und
König: Cathol: May:
CAROLI VI. wider den
Erbfeind die Türcken
ohnweit Belgrad,
unter Tapfer u: Heldenmüthiger anführung
Ihro Hochfürst: Durch:
Prinz EVGENII von
Savoyen & den 16. Aug:
sambt gleich darauf erfolgten ||| Ubergab bemelter importanten Vestung
BELGRAD
den 18 dito Anno 1717.

Kéncses Mihály

ötvös.

Kecskeméti W. Péter Szebenben Kéncses Mihály ottani „drótmüves" vagyis filigránnal dolgozó ötvösmestertől, s megjegyzi magának, mürép kell késhüveget, aranydrótmüvet s ehhez való kétféle forrasztót készíteni.

Ballagi Aladár: Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve. Bpest. 1884. 10 l.

1021

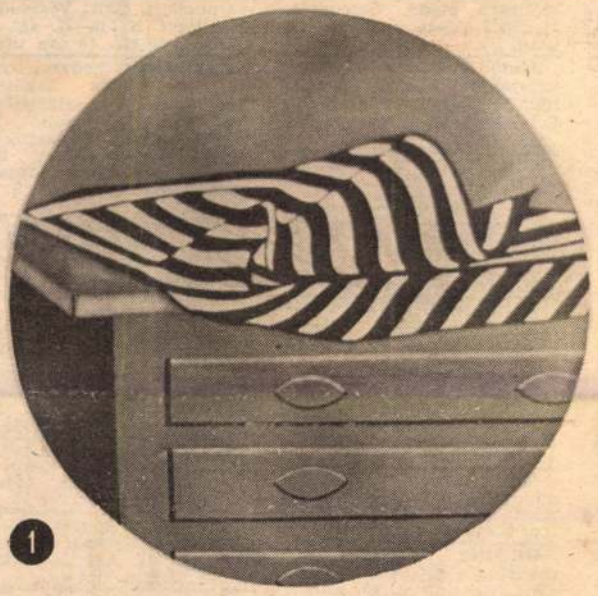

1

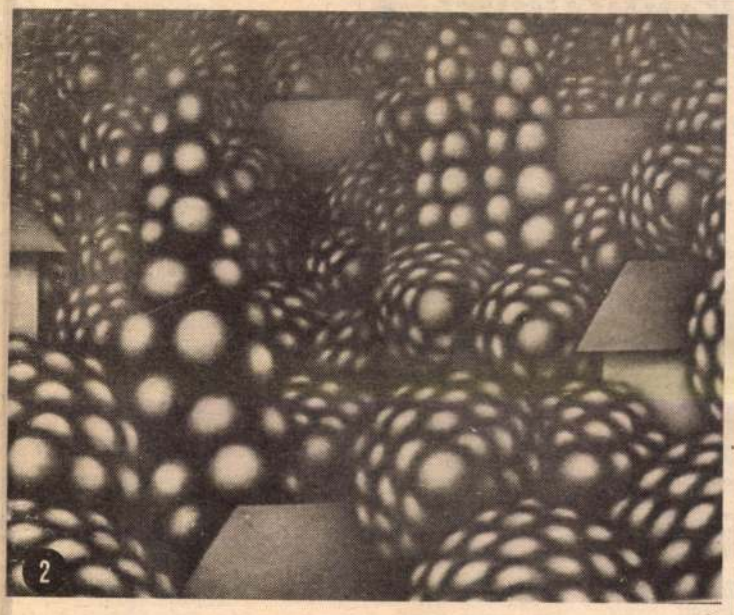

2

Fiatal alkotók bemutatkozása a megyei művelődési központban

Lapunk vasárnapi számában beszámoltunk a fiatal alkotók klubja keretében működő vizuális csoport kiállításáról, amely a Dimitrov művelődési központban tekinthető meg. Ízelítőül néhány képet közlünk a kiállítás anyagából.

1. Kenesei Györgyi Kép című stilizált kompozíciója

2. Hajós Balogh János: Hegyoldal (olajfestmény)

3. Visy József: Portré (kőszobor)

4. Mészáros Imre Udvar című metszete

(Fotó: Borbás János)

3

4

próhirdetések

T KERES?
TALÁL!

si Vállalat fel-
s sümegi ki-
férfi kiren-
t (szolgáltatói
unkás). Jelent-
a vállalat köz-
Veszprém, Rad-
II/213.

ti üdülőbe jól-
jas szakácsnőt
nyári hónapok-
namélyítők üdü-
.

megyei Állami
Vállalat szerke-
és autóvilla-
relőt felvesz két
unkaidő beosz-
prémi munka-
elentkezés: a
nkaügyi osztá-
prém, Budapest
tt.

émi Vegyipari
zsgázott komp-
őt keres felvé-
ítő és víznyo-
berendezéseinek
hez. Jelentkez-
mélyzeti osztá-

örőváros étter-
re keres ottla-
hai dolgozókat,
egészségügyi
séges. Fűzfő-
NIKE Étterme
eres betanított
cukrászt, vala-
ai segédmun-

rtoni Vegyipari
nnali belépéssel
villanyszerelőt,
Munkásszállást,
kedvezményes
tosítunk. Jelent-
a Peremartoni
Vállalat munka-
ciálpolitikai fő-
-től 14 óra kö-

megyei Tej-
at veszprémi új
lvesz több mű-
kára női és férfi
. Jelentkezés a
új tejüzemben.
Vörösoktóber u.

pari Szállítási
jmáskéri kiren-
épkocsivezetőket
lamint érettségi-
ező férfi mun-
menetirányítói
.

émi Vegyipari
itész, vagy építő
vesz fel. Jelent-
emélyzeti osztá-

ATLAN

ben, Köd u. 1.
romnegyed ház-
Fizetési köny-
egtekinthető va-
sz nap, munka-
óra után.

építésére alkal-
égyszögöl telken
ha, speiz Veszp-
ly u. 13. eladó.
Rozmaring u.

nádiban vagy
den kertes házat
evelet: „Házunk
" jeligére a
negyei Lapki-
thoz, Veszprém,

Badacsonytördemicen 400 négyszögöl telek kis házzal eladó. Érdeklődni: Ravasz Ferenc, Nemesgulács, Rákóczi út 22.

Veszprémben eladó 200 négyszögöl közművesített telek. Víz a helyszínen. Érdeklődni: Néphadsereg utca 15.

Pápán, Achim András u. 27. sz. alatti 2 szobás családi ház azonnali beköltözéssel eladó. Érdeklődni: munkanap 114-90-es telefonon, 99-es mellék. Csőrkőné. Délután 4—6 óráig a helyszínen.

Lovason eladó 1300 négyszögöl telek, megosztva is. Érdeklődni: Veszprémfajsz, Fő u. 18.

200 négyszögöl telek eladó Balatonalmádi zártkertben. Érdeklődni lehet: Lehel u. 10. sz. alatt.

Felsőörsön 800 négyszögöl telek megosztva is eladó. Érdeklődni: Kaszás, Felsőörs, Rózsa u. 11.

Balatonarácson eladó a Fő utca központjában Lóczy L. u. 111. alatti 2 szobás, konyhás, pincés, nádtetős lakóépület 185 négyszögöl területtel. Érdeklődni 17 óra után a helyszínen.

2 szintes családi ház, 400 öl betelepített telekkel melléképülettel eladó, valamint egy betonkeverőgép. Városlőd, Hunyadi u. 30.

Csatárhegyen 200 négyszögöl telek eladó. Érdeklődni, Balatonalmádi Balatonfüzfői út 112.

Eladnám veszprémi 3 szobás házamat vagy 1,5 szobás lakásra, esetleg kisebb házra cserélném. Balatonalmádi Alsóörs belterületi is érdekel. Levelet: „Megegyezés 333" jeligére a Veszprém megyei Lapkiadó Vállalathoz, Veszprém, Szabadság tér 15.

Csopakon 450 négyszögöl szőlő nyaralóval áron alul eladó. Cím: Bognár István, 8200 Veszprém, Cserhát 2/C. I. 7.

Tapolcán családi házat vennék készpénz plusz OTP átvállalással, egyedülállót, vagy földszinteset. Ajánlatokat: ármegjelelöléssel: „Május" jeligére a Veszprém megyei Lapkiadó Vállalathoz, Veszprém, Szabadság tér 15.

Csatáron 208 négyszögöl gyümölcsfákkal beültetett, bekerített telek eladó. Érdeklődni: Veszprém, Szikra u. 29. 4 óra után.

4 és félszobás sorházrészemet garázzsal, összkomforttal eladnám, vagy elcserélném kisebbre. Levelet: „Városközpont és árajánlat" jeligére a Magyar Hirdetőbe, Veszprém, Kossuth u. 6.

Balatonalmádi felett 468 négyszögöl jóltermő szőlő pincével és felette 12 négyzetméteres szobával eladó. Érdeklődni: Kiss Bertalan Várpalota, Kossuth u. 40. sz. alatt, személyesen, délután 15 órától.

Bándon kétszoba konyha gyümölcsössel eladó. Érdeklődni: Herend, Fasor út 20.

Balatongyörökön vízközeli közművesített 200 négyszögöl beépíthető üdülőtelek eladó. Dr. Sziráky, Hévíz, Telefon:

Veszprémben, különálló szoba-konyhás lakás, üresen, albérletbe kiadó. Levelet: „Vörösoktóber utca" jeligére a Magyar Hirdetőbe, Veszprém, Kossuth u. 6.

3 szobás, szövetkezeti lakás eladó. Veszprém, Munkácsy u. 3/D. IV. emelet. Érdeklődni levélben: Dr. Némethy, Kecskemét, Irinyi u. 44.

Keszthelyen Szendefi út 23. alatt négyes társasházból 80 négyzetméter alapterületű központi fűtéses lakás, garázzsal beköltözhetően eladó. Érdeklődni: ugyanott 18 órától vagy napközben Hévíz, Húsbolt.

Budapesti erkélyes, távfűtéses, ligetre nézö, metróhoz közeli lakásunkat balatoni, kertes házra cserélnénk. Telefon: 274-833 Németh István IX. Epres Erdő u. 34. (1098).

Szolnoki másfélszobás szövetkezeti lakásomat balatonfüredire vagy környékire cserélném. Érdeklődni: Balatonfüred, Kéthly K. u. 12.

Székesfehérvári másfélszobás első emeleti szövetkezeti gázfűtéses lakásomat eladnám, vagy elcserélném pápai kertes családi házra. Érdeklődni: Pápa, Döbröntei u. 5. Vöröseknél.

Garzonlakást bérelnék Veszprémben. Ajánlatokat: Veszprém, Kálistó u. 2. Délután 17 órától.

Másfélszobás lakást vennék Veszprémben. Készpénz és OTP átvállalással. Levelet: „Sürgős 148" jeligére a Veszprém megyei Lapkiadó Vállalathoz, Veszprém, Szabadság tér 15.

Másfélszobás összkomfortos lakás távfűtéses, sürgősen eladó. Cím: Ajka, 8400 Móricz Zs. u. 11. II. 2. Érdeklődni: 17 órától. Török.

Kétszobás első emeleti gázfűtéses lakás eladó. Veszprém, Egry J. u. 31/B. telefon: 12-542.

AUTÓ-MOTOR

850-es Fiat eladó. Ősi, Ladányi út 25.

ID-s Trabant eladó. Megtekinthető 17 után, Veszprém, Haszkovó út 29/C. III. 10

IK-s S 100-as 1980 augusztusig érvényes vizsgával eladó. Veszprém, Egry J. u. 22/a.

250 köbcentis Jáwa első kézből 5000.— Ft-ért eladó. Megtekinthető minden nap 16 óra után, Mayer Péter, Veszprém, 8200 József A. u. 7. fsz. 15.

10 éves Trabant 601-es eladó. Érdeklődni: Veszprém, László u. 14.

Jáwa 250-es megkímélt állapotban eladó. Veszprém, Komócsin Z. u. 8/B. Mezőgép mögött.

CL 601-es Trabant friss műszakival eladó. Érdeklődni: Eichinger Ferenc Herend, Tulipán út 1.

CL Wartburg 1000 új műszakival, garázsban tartott, eladó. Balázs Béla, Pétfürdő, Hősök tere 7. T. 50-000.

Fiat 850 sebváltó, differenciálmű 550x12 Pirelli gumik, motor, hátsó szélvédő, ajtók és ablakok, hűtő- és fűtő radiátorok, féltengelyek, ablaktörlő motor eladó. Vörös István, Várpalota, Szabolcska u. 18. (Kálvária).

Dacia és félév
lapotbar
Herend,
után.

Zsigul
műszaki
lődni: Bogna
Schönherz Z.
után.

IE-s Skoda
állapotban e
Hársfa u. 7. H

Veszprémben
lás úton garázs
veleket „Biztons
re a Magyar
Vészprém, Kossu

Wartburg DL 3
szerű állapotbar
Cím: Nemesvámos,
u 99. Linczmajer.

CH Wartburg (n
kű) 1980 júliusig r
val eladó. Arány Mihály
Balatonalmádi, Klapka u.
4.

601-es Trabant árában el-
adó. Megtekinthető minden
nap Ferenczi Sándor, Sikátor, Kossuth u. 21

UE frsz. Wartburg Limousine eladó. Cím: Nagypirit, Kossuth u. 43. sz.

IX-es garazsirozott S 100-as Skoda friss műszakival sürgősen eladó. Megtekinthető egész nap Fekete Csaba, Zalahaláp, Bácsatelep.

Pannónia motorból készült kerti traktor, 1 db tartalék motor, 1 köbméteres utánfutó, szántó eke, kapáló eke eladó. Adorjánháza, Petőfi u. 43

408-as négy lámpásos, garázsban tartott, igen jó állapotban lévő Moszkvics 62 000 km-rel eladó. Vizsgáztatva 1980-ig. Volf László, 8261 Badacsony, Kossuth u. 36.

ZE-s Trabant igényesnek eladó. Veszprém, Zrínyi u. 15/C. II. 6. Érdeklődni: 18 óra után.

VEGYES

Az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet 1979. augusztus 1-vel rehabilitációs szakmunkásképző tanfolyamot indít a mechanikai műszerész szakmában. A tanfolyam 2 éves, fémipari alapszakmával rendelkezők esetében (lakatos, stb.) 1 éves. Szakmunkásképző tanfolyamunkra azok a 18—45 év közötti megváltozott (csökkent) munkaképességű férfiak jelentkezhetnek, akik általános iskolai tanulmányaikat eredményesen befejezték, eszméletvesztéssel járó betegségben nem szenvednek, önellátóak s tolókocsi nélkül tudnak közlekedni. Tanulóink számára havi 800—1100.-Ft keresetet s indokolt esetben ingyenes kollégiumi elhelyezést—biztosítunk. Rokkantsági nyugdíjas tanulóink a képzés időszakában teljes nyugdíjukat megkapják, 40 ill. 50%-os munkaképességcsökkenés esetén keresetkiegészítést fizetünk.

u. 99.

feljavítva 90.—
Ft. Baracskai Tiborné, használtcikk kereskedő. 8154 Polgárdi. Hétfőn szünnap.

Keringető szivattyú, svéd, eladó. Veszprém, Kossa I. u. 5. (Dózsaváros). Érdeklődni: 16 órától.

2 heverő, fotellal eladó. Denke, Veszprém, Dobi I. u. 17/A. II. em. 9. Érdeklődni 17 óra után.

Jóminőségű réti széna eladó. Id. Frank Vilmos, Városlőd, József A. u. 10.

20 000 kal. olajkazán eladó. Veszprém, Április 4 utca 5/F.

Alsóörsön bontásból származó 1500—2000 db szürke cserép eladó. Érdeklődni: Molnár Ágnes, Várpalota, Winkler M. u. 10.

Óriásvirágú chabaud szegfűpalánta import magból darabonként 1.— Ft-ért tűzpiros, bordó, élénkrózsaszín, halványrózsaszín, fehér, sárga. Virágzóképes nagyvirágú kardvirághagyma vegyes színben darabonként 2.— Ft-ért. Utánvéttel palántát 100-nál, hagymát 50-nél kevesebbet nem szállítok Kovács Istvánné kertészete Mezőtúr, Petőfi u. 47.

9 db választási malac eladó. Nemesvámos, József A. u. 28.

Geyer pianínó. Orion 70 nagyképernyős televízió eladó. Érdeklődni: minden nap du. 17 órától Kovács, Veszprém, Felszabadulás u. 85. III. em. 13.

Eladó 25 családos jólletelt méhészet. Herend, Kossuth L. u. 48.

Eladó 1 db ló kocsival, szerszámmal. Érdeklődni: Bánd, Petőfi út 79. Jung.

Kombinált és egyéb szobabútorok olcsón eladók. Veszprém. Bem u. 5.

Egy db 6 éves magyartarka, 9 hónapos vemhes tehén eladó. Felsőörs, Szabadság tér 3.

Istálló trágya nagyobb mennyiségben eladó. Veszprém, Szikra út 40.

Színes tv olcsón eladó. Cím: 8200 Veszprém, Stromfeld A. u. 1/C. I. 2. Érdeklődni 18—20 óráig. (Minden nap).

Kerti tox, 1 éves 100 l-es permetező, rotációskapa eladó. Bécsi Tibor, Ajka IV. Vöröshadsereg u. 93.

Egyéves üszőborjú eladó. Adásztevel, Árpád u. 59.

10/100-as ipari kötőgép eladó. Érdeklődni: Tapolca, Iskola u. 4. Kötöde.

HÁZASSÁG

NAPLÓ (VESZPRÉM)
SAJTÓHÍRVEVŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-148, 340-126

Kenckel Benjamin

l.

Schoenkörpvasch

14. l.

9
31, 317, 351

0, 116, 125,
287

y László 72

Rozsafry Dezső 175, 232
Schanzer Mária 351
Schoen Arnold 179, 284
Stelè, France 350
Szunyoghy Farkas 203
Tenyériné Kovács Erzsébet 157
Voit Pál 287
Weidler, Ch. 47
Zádor Anna 124, 153, 287
Zichy István gr. 253
Ybl Ervin 59, 62, 94

nényekben lévő műtárgyak:

eum, Buda-
366, 376
Halle 312
, 178
ária 363

n, Budapest
172, 181,

nyek:

est 260
90, 291
st 39, 355
74, 76—81,

263
est 37
pest 35—38,

Hatvany Ferenc báró, Budapest 6, 7, 10—15, 19—22, 28
Harkányi János, Budapest 184
Hirschler Henrik, Budapest 184
Kálmán Henrik, Budapest 261
Kohn Imre, Budapest 38
Komor Marcell, Budapest 259
Kovács Györgyné, Budapest 258
Magyar Pál, Budapest 99
Majovszky Pál, Budapest 137—152
Manovill Alfréd, Budapest 9. sz. címlapján
Petrovics Elek, Budapest 259
Révész István, Budapest 3
Schmidt László, Pöstyén 102
Szilágyi Sándor, Budapest 35, 39, 358
Tóth Jerne, Budapest 44, 45a
Vermes Gyuláné, Budapest 260

„A közoktatásügyi népbiztosság az egész tanácsi rendszer tételeinek megfelelően, nagy közművelődési szóratok hangoztatásával a Magyar Nemzeti Museumot nemzeti jellegétől megfosztani s ezzel teljesen eltörülni kívánta. E célból a Museum „likvidálására" a régiségtárból csak nemrég a Képművezeti Museumba áthelyezett dr Kenczler Hugót Küldötte Ri: [...]

Bizonyos, hogy a direktórium museumi terveiben – amint ez a dolog természetéből következik – olyan is volt, ami keresztül vihető, sőt sok olyan is, amit régebbi, béketeli javaslatok tartalmaztak s amikre sort kell keríteni. A lényegbevágó különbség

1 D; 1 E 17:25

Bukowski, Zbigniew: SALT PRODUCTION IN PREHISTORIC TIMES, Archaeologia Polona, 24, 1985(1986), pp. 27-71, figs, maps, pl.

Results of archaeological studies on reconstruction of the salt production in Polish lands. Discussed are finds from the Neolithic up to the Roman period. Two main centres of salt production existed at that time: Wieliczka and Bochnia in the sub-Carpathian region, and Kuiavia, where salt springs were exploited. The author presents the geological conditions of these regions and selects the categories of archaeological sources connected with salt production. Salt production was discovered in three periods only: Middle Neolithic, Lengyel culture (Pleszów group), Hallstatt period (750-450 BC), Lusatian culture, and 1st cent. BC - 1st cent. AD, Celtic-Przeworsk culture. WD

arculban az volt, hogy a direktórium terveiben és intézkedéseiben a cél a nemzeti gondolatnak a magyar jellegnek eltörlése volt."

Jelentés a MNM 1913–1923. évi állapotáról és működéséről. Bp. 1926

20–21. p.

Czerniak, Lech: BAND POTTERY DANUBIAN CULTURE IN POMERANIA, [in:] Problems of the Stone Age in Pomerania, Warsaw 1986, pp. 155--162, figs. Archaeologia Interregionalis. Publications of the Warsaw University.

Presented is the evolutionary model of the Band Pottery culture in the form of developmental and genetic periodization. Three stages were distinguished: I. diffusion - migration of the Early Band Pottery culture populations from the old uplands - among other places - to Pomerania (4300-3900 BC); II. transformation - formation of the Late Band Pottery culture (3900-3700 BC); III. stabilization in the development of the Late Band Pottery culture (3700-2900). JK

KENCZLER Hugo

Andrea Ferrucci Balázs-oltára

Esztergomban = AÉ Uf. XXVIII. 1908

289 - 305. p.

4.
5.

KENCZLER Hugó: Krisztus levétele a keresztről: Festmény a Képművészeti Múzeumban. = AÉ 4. XXX 1910. 385–392 p.

des Raumproblems , wie d

können von hier abgeleit

s gibt aber auch b

nicht nur durch den Verl

markante Linearität der

höhnische Noten seiner

führen. Es kann nicht ei

jüngling betrachtet werd

ihm auch recht fremd. Da

lienischen Komponenten p

Hier ist die Rolle d

sein Wirkungsort Treviso

reich des Aquila, und er

KENCZLER Hugó: A N. Múzeum egy régi ötvösművével védelme =

AÉ Uj. XXXI. 1911. 393–409 p.

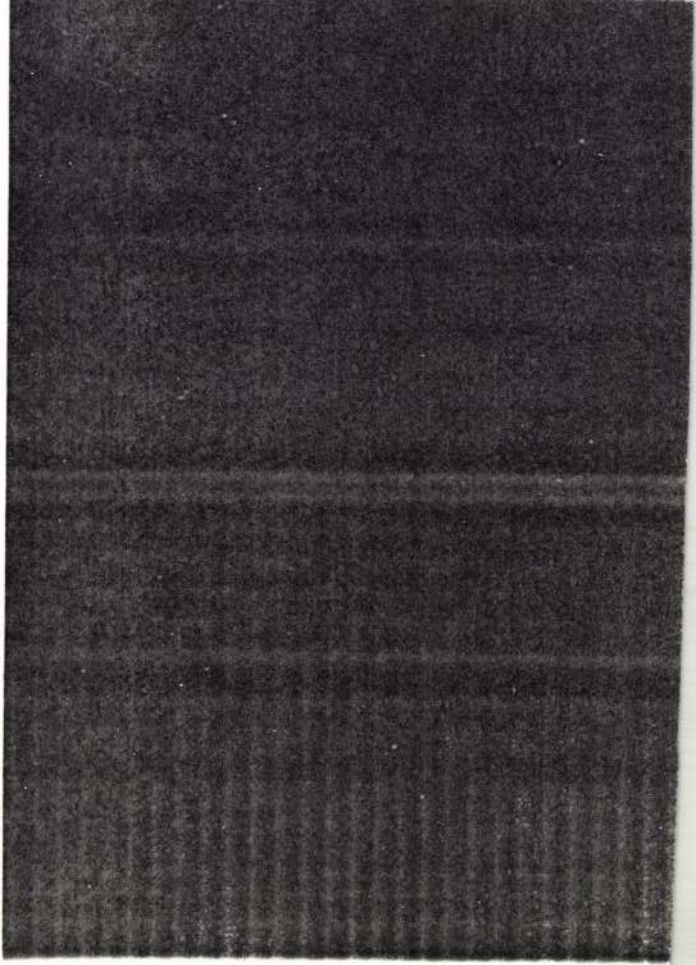

KENCZLER Hugó: Újabb kutatásaink a középkori német szobrászatról. = AÉ 4. XXXII. 1912. 173–191. p.

I. Sev. Litvai Du 1978

szíves azt Flieder cseh követnek átadni, akivel Jászi már megbeszélte, hogy miképp közölje le azt a cseh sajtóban.

2. Nagy örömet okozott az a szép erkölcsi eredmény, amit Jászi Balkán körútjával elért. Cikkeit a BM Újságban is mind nagy élvezettel olvastam.[1] Nagyon helyes volt, különösen az, hogy hangoztatta, hogy ellensége a kisantant fegyveres beavatkozásának, s csak politikai nyomást tart helyesnek a szomszéd államok részéről. Kifelé természetesen nem is lehet mást mondani. Egymás előtt azonban megmondhatom, hogy egy ilyen beavatkozás nélkül nem tudom elképzelni Horthyék bukását. Szeretném épp ezért tudni, hogy Oszkárnak mi az impressziója — hogy ha Horthyék le nem szerelnek —, elfogja-e a kisantant magát határozni a döntő lépésre? Azt is szeretném tudni, hogy Oszkár nyilatkozatát (a kisantant fegyveres beavatkozásra vonatkozólag) azért fogalmazta-e így, mert az illető politikusok, akikkel tárgyalt, ezt kívánták; vagy csakis azért, hogy fedezve legyen?

Érts meg jól, én mindenképp helyeslem, hogy még csak ilyen fegyveres beavatkozás tárgyalásába sem ment bele, de csak tudni szeretném, hogy ők hogyan ítélik meg ezt az eshetőséget. Amennyire tetszett Oszkár diplomáciai körútja, éppoly kevéssé voltam elragadtatva a pécsi zászlóbontás felett. Az eszme kitűnő, Lovászy beszéde azonban igazán gyenge volt.[2] Rip van Winkle-re emlékeztetett. Kedvenc paripáját, a polgári Blokk-ot itt sem hagyta el. Ahelyett, hogy maró gúnnyal támadt volna neki Horthyéknak, csak egy pár semmitmondó frázisból állt egész kritikája. Bár elösmerem, hogy nehéz helyzetben volt, mégis — egy erőteljes külpolitikai irányt is kellett volna már itt szabni. Így azonban csak arról értesültünk, hogy ezentúl is a nagyantanttól tesszük függővé sorsunkat. Lovászy itt is a régi politikáját követi — tekintet nélkül a rossz tapasztalatokra — ti. francia orientáció. A pécsieknek legalábbis azt kellene jobban hangsúlyozni, hogy csakis haladni akaró nemzetekkel akarnak a jövőben szövetkezni. Hogy a kisantantnak (Magyarországgal együtt) joga és kötelessége olyan politikát követni, mely neki a legjobban megfelel — tekintet nélkül arra, hogy mit főznek ki Genfben v. Párizsban. Nemcsak mi és Németország, de a kisantant is gazdaságilag a megvert államokhoz tartozik. A közös nyomorúság közös érdeket szül. Közép-Kelet és Észak-Európa — (mely az egész kontinensnek kétharmadát teszi ki), nem lehet örökös szolgaságra kárhoztatva — sorsa felett magának kell határoznia. Lovászy beszéde Pécsnek, a vidéki városnak megengedem, megfelelt. Ezúttal azonban Pécs a jövendő Magyarországnak, sőt a jövendő Balkánnak központja volt, vagy legalábbis azzá kellett volna felavatni.

Ami azon megjegyzésedet illeti, hogy ha bekövetkezik az, amit magad is valószínűnek tartsz, ti. hogy Oroszország döntő módon fogja befolyásolni a magyarországi eseményeket, hogy akkor — for ever — visszavonulsz, nem értem.

Az élet, a politika csupa alkalmazkodásból áll. Meg vagyok győződve, hogy ha átkutatnánk a régi levéltárakat, ezt a te mondásodat ismételve megtalálnánk. 1700 végén nem egy ember írta le azt, hogyha győznének a királygyilkosok, akkor inkább kivándorlok Európából. És győztek és nem vándoroltak ki, de mindenki a maga módja szerint beleilleszkedett. Némelyik nagyon is jól. Az emberek pedig éppúgy ítélkeztek akkor a francia forradalmárokról és azok eszméiről, mint ma az oroszokról. Természetesen nem a „rémuralom" győzött. Nem az lett az egész világ által elfogadva, de a jogegyenlőség. Az oroszok győzelmét is csak így látom és tudom elképzelni. Ezért nem is félek tőle. 1789[-nek] is voltak kinövései. Telve volt naivitással, sőt gyakran még a komikum sem hiányzott törvényeiben. A lényeg azonban — az, ami az embereket magával

ragadta — az erőteljes, az őszinte volt, s azért győzött is. Ez a része meg is maradt. Az 1789-i eszmék nem győztek egyszerre, kb. 20 évig tartott, míg csaknem az összes államok elfogadták az új alaptörvényeket. De ekkor sem mindegyik egyformán. Kisebb-nagyobb változásoktól eltekintve — a típus mégiscsak ugyanaz lett. Bár hasonlíthatatlanul nagyobb a mostani forradalom, mint a „kis" francia forradalom volt, mégis ennek a nagy földrengésnek is csak így tudom lefolyását elképzelni.

És épp ezért nem szabad egy haladó mentalitással bíró embernek, mint te vagy, azt mondani, Source je ne boirais pas de tes eaux.[3] Ezt mondhatja egy Apponyi, Andrássy, de nem egy olyan férfi, mint te, aki egész életeden át küzdöttél a reakció ellen.

Remélve, hogy kritikus megjegyzéseimet nem veszed rossznéven, és nem érted azokat félre, búcsúzom tőled s kívánok — mit? — Legyünk szerények; egy kevésbé rossz új esztendőt, mint ez volt.

Szerető barátod

Kérlek, mondd meg Oszkárnak, hogy ha ide jön, tudok egy kis szobát neki adni. Az új esztendőre neked és Oszkárnak mit kívánjak? Legyünk szerények, mint ahogy az szegény emigránsokhoz illő.

PIA 704. f. 105. ő. e. (eredeti).

A levél nagy része — téves, december 13-i dátummal — megjelent Károlyi Válogatott írásainak I. kötetében (22—24. l.). Az eredetin semmiféle keltezés nincs, de a december 14-i Jászi-levélre való reagálás és a befejező újévi kívánságok kétségtelenné teszik, hogy a hónap végén íródott.

[1] Jászi a *Bécsi Magyar Újság* 1920. december 12-i számában hosszabb nyilatkozatot adott jugoszláviai és romániai útjáról, a dunai konföderáció eszméjét állítva középpontba. Az út tapasztalatairól szóló további cikkei: „A magyar demokrácia szövetségesei" *Bécsi Magyar Újság*, 1920. december 15.), „A magyar nemzeti kisebbség helyzete Romániában" (december 17.) és „A romániai magyar kisebbség jövő lehetőségeiről" (december 19.).

[2] Lovászy Márton a Baranya megyei demokratikus polgárság és parasztság nagygyűlésén mondott beszédet 1920. december 12-én. A beszéd szövegét a Bécsi Magyar Újság csak december 23-án közölte.

[3] „Forrás, én nem iszom a vizedből."

635. KENCZLER HUGÓ KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Berlin, 1920. december 31.)

Igen tisztelt elnök elvtárs!

Régen várom az alkalmat, hogy hírt adjak, s beszámoljak, mit végeztem a rám bízott dolgokat illetőleg. Most, hogy Fazekas Firenzébe utazik, természetesen megragadom az alkalmat, hogy kötelességemet teljesítsem.

A képek közül a Guardi óta, amelyet még Prágában bonyolítottunk le, kettőt sikerült eladnom Dr. Wallenstein útján, a kis Lucas-t s a Daubignyt, az utóbbit nagyon nehezen, többszöri meddő kísérlet után, s csak összesen 4 napja. Mindkettőt azon az áron adtam tovább, amelyben Prágában megegyeztünk. A pénz megvan, biztos helyen elhelyezve, s rendelkezésére áll. Az elszámolás részleteit Fazekassal közöltem, nem akarom ezt a levelet is számokkal teleírni. Csak egy-két dolgot tartok szükségesnek megemlíteni. Az egyik a következő: amidőn Ön, Elnök elvtárs, Prágából elutazott, megegyeztünk az én részesedé-

semben, sajnos ez a megállapodás nem volt egészen pontos, a 10%-ot, amiről beszéltünk, nem jelöltük meg közelebbről, vajon az összvételár 10%-a-e, ami engem illet vagy 10%-a annak, ami W. províziójának a levonása után marad. Bevallom, olyan önző voltam, hogy az előbbi értelmet választottam, mert az előnyösebb rám, s mert ezzel fedezni véltem még felmerült kiadásokat, amik a képek eladása (főleg Daubigny) körül felmerültek (autó, utazás Breslauba stb.) s Bastyrné nővérét is ki kellett elégítenem. De ezek a kiadások jog szerint akkor is engem terheltek volna, ha a megállapodás pontos lett volna, a differencia 1425 M. (ha jól számítottam ki). Ezt az összeget egyelőre úgy tekintem, mint nálam levő letétet, amiből a többi 3 kép körül esetleg felmerülő kiadásokat fedezem.

A képek közül kettő, a kis francia arckép és Lawrence Wallensteinnál van, a Hogarth nálam. Wallensteinnál volt tartozásunkat kifizettem, hogy minden pillanatban szabadulhassak tőle, amikor akarok. A számlát Fazekas viszi. A Hogarth-képpel nem tudok mit kezdeni. Senki sem akar abba belemenni, hogy a kép eredeti, bár Friedländer lehetségesnek tartja a kép eredetiségét anélkül, hogy biztos volna benne. Elismerik, hogy a kép jó qualitású, de a már nehéz konjunktúra mellett nem merik a vételt a kereskedők reszkírozni. Próbálkoztam a legnagyobb aukcióházban Lepkénél, ahol még 50 000 márkát sem akartak limitnek elfogadni. Tekintve, hogy Lepkénél költség, provízio és luxusadó fejében 30% megy le, ezt nem tartottam megoldásnak. Sikerült egy Curt Glaser nevű múzeumi ember segítségével egy hollandus műkereskedővel összeköttetésbe lépnem, de sajnos ez sem járt eredménnyel. Egy ideig azzal a gondolattal foglalkoztam, hogy kimegyek Hollandiába s ott próbálok szerencsét. Tekintve azonban a valutára, előbb informálódtam. A kapott információk lesújtóak. Egyelőre a Hogarth-képet félre fogom tenni, a másik kettővel tovább próbálkozom. A napokban egy angol fogja megnézni, kíváncsi vagyok az eredményre, végleges nézetem majd csak azután alakulhat ki. A Lawrence-ra eddig egyetlen komoly ajánlat sem volt. Nagyon kérem, írjon nekem egy levelet, amelyben valamilyen indoklással (régen tart a dolog, információi szerint magas a százalék stb., majd Fazekassal kitalálnak valamit) felkér engem, vegyem W-től vissza a képeket, s további intézkedésig bankdepóba helyezzem el. Ő ugyanis úgy fogja fel ma is a helyzetet, hogy a képek neki át vannak adva, s ha én hozok vevőt, nem ő, akkor is akar províziót, ennek természetesen ni ncs értelme. S ez volna a dolog legsimább elintézése. Meg fogom próbálni újból Cassirert, akinél most egy új igazgató van (Max Deri), aki érdeklődik nagyon Ön iránt is, s nekem is jó emberem.

Meg kívánom jegyezni, hogy a jövőben eladandó képeket illetőleg, tekintve, hogy mostantól fogva már nem ez az egyetlen kapocs, ami Berlinbe köt, tehát nem kell úgy tekintenem a dolgot, hogy mindaz, amit itt kiadok, a képek miatt történik — nem kívánnék 10%-ra reflektálni, hanem csak 5% (az egész vételár után), s ha még egy közvetítő kell, annak is 10%-kal kell beérnie. Önnek azonban a legteljesebb joga van más segítő kezet igénybevenni helyettem bármely pillanatban, s nagyon kérem is, fontolják meg Fazekassal, vajon nincs más, nálamnál esetleg ügyesebb emberük. Én a megbízást nagy bizalom és megtiszteltetés jelének vettem annak idején, s veszem ma is, s ma, amikor úgy áll a dolog, hogy az Ön megbízása folytán kapott összeg az, aminek a bázisán megkísérlem, hogy exisztenciát teremtsek magamnak itt Berlinben, egész melegen érzem, hogy voltaképpen hálára és köszönetre is vagyok Ön iránt kötelezve. Mindenesetre várom további utasításait.

Most az „üzleti" ügyek után néhány szó személyes tervekről. Prágában az

Ön távozása után a viszonyok még lényegesen megromlottak — az utolsó hetekben rettenetes volt, s én már a végső pillanatban mentem el onnan. Itt jól vagyok, sikerült odáig eljutnom, hogy a Humboldt-Hochschulen (szabad főiskola, olyan univerzität-extension-féle) előadásokat fogok tartani, egyelőre 10-et, s a Musik-Akademien helyettesítek valakit egy szemeszteren át. Ha a német előadások sikerülnek, talán megkeresem végül tudományos mesterségemmel a betevőmet. Ez is valami. Haza keveset gondolok — s ritkán remélem, hogy ott hamarosan történik valami. De bízom benne, hogy az öklök egyszer mégis keménnyé szorulnak, s rugósan fognak odapattanni, azoknak az arcába, akiket az igazság ökölcsapásai megilletnek. A jövő a mienk!

Nagyon szeretnék hallani Önökről valamit, s hiszem, hogy Fazekas ottléte ebben segítségemre lesz. Remélem jól vannak, s nincs hiányuk semmiben. Mindig drága melegséggel fogok gondolni azokra a hetekre, amikor megadatott nekem, hogy embernyi-ember voltukat közelről láthassam. Kérem, adja át a grófnőnek kézcsókjaimat és üdvözleteimet, s engedje meg, hogy a három gyönyörű gyereket megcsókolhassam.

A legigazibb tisztelettel, s megbecsüléssel köszönti

igaz kész
Kenczlerje

PIA 704. f. 55. ő. e. (eredeti).

636. KÁROLYI MIHÁLY SIMONYI HENRIHEZ

(Firenze, 1920 vége)

Kedves Simonyi!

Nagyon kérem, intézkedjen erélyesen, hogy végre megkapjam a Bécsi M. Újságot és az Arbeiter Zeitungot. Körülbelül két-három hete egy egész csomót kaptam egyszerre, de azóta egyetlen egyet sem kaptam. Annyival is inkább kérem, hogy intézkedjék, mert amint az idevaló lapokból is látom, ismét komoly események színtere lesz szegény országunk. A Corriere Della Sera tegnapi száma szerint a magyar hadsereg 3—4 részre is volna szakadva. A képviselők többsége meg köztársaságivá lett. Mi igaz mindebből? Wrangel csúfos veresége, úgy látszik, a keresztény Magyarországra nézve is katasztrofálissá válik. Az Entente mégiscsak Canossába lesz kénytelen menni Leninhez. Hogy a kapitalista világ vereségét, frontváltoztatását takarja, most azt fogja állítani, hogy a mai Oroszország nem is bolsi — Lenin az, aki megtért — ezzel a megváltozott Oroszországgal örömest kötnek most békét. Képzelem, a bécsi jobb és középszocik most megint csak Leninre esküsznek, most megint kommunista múltjukat emlegetik. A szomorú csak az, hogy az egész — emigráció, — jobb, közép, bal olyan szörnyű gyenge. Horthy most össze fog dőlni, az valószínű, de jaj annak a kormánynak, mely utána következik. Az százszor rosszabb helyzetben lesz, mint mi október 31-én. Horthy, ha bukik, a hadsereg lefegyverzése körüli anarchia miatt fog megbukni. Ez lesz a közvetlen ok. Az anarchia alatt fognak azonban a gazdasági financiális szörnyű állapotok napvilágra jönni. Kire, mire támaszkodjon az új rendszer? A végén is a kis Entente fogja országunkat megszállani, a kormány egy Scheinkormány lesz, mely a megszálló csapatok parancsait fogja végrehajtani. Bár igaz, hogy a fehérterrornak vége lesz, erre a leghálátlanabb szerepre

Kenczler Hugó

I. 720–721. (I)

Tom, Munkácsy Zépek

P. Kažuf E. KM-nénak

Szkanentgyőry, 1920. nov. 20.

a kis Kenarlamel voltak

„Barátí körből hallottam, hogy Kenarler ismét Berlinben jött, s az eladásmost sikerülni fog"

Szende – K. Miláfuk 1920. dec. 2. Bécs.

I. 726. Tom, Munkácsy

1920. dec – 1921. jan vége Berlin Zépek

I. 732.

(II) II. 1921–1925 Dp. 1990

– 1921 január 31. Berlin
K. H – K. Mihályhoz.
– a képek eladását intézi, de a Kun Béla is ott van,

„November vége óta vagyok Berlinben, még mindig nem kielégítő eredménnyel közös ügyünkett illetőleg, bár nem mondhatom, hogy eredmény nélkül. Sokat tanulok művészettörténetet, s előadásokat tartok szép vetített képekkel a Humboldt-Hochschulén (népszerű főiskolai tanfolyam) a modern festészet történetéről. Próbálok utat vágni itt magamnak, mielőtt innen is tovább vándorolok." II. 27.

II. 128. Jászi – KM-nek Bécs, 1921. június 10.

„Kenczler Krejczék útján ismeni, hogy Berlinben most képet eladni nem lehet. A piac nagyon rossz."

Kenczler Hugó

Krejcsi Rezső jogász

„Örülök, hogy jól vannak. Én nem látom a változást olyan messzi időre esőnek, a világpolitikai erjedés s az azzal kapcsolatos események szerint korábban fogják a döntést provokálni. Nekünk, akik az ósztály harcot egész végső konzekvenciájáig akarjuk meghaszolni, később fog az időnk jönni, mint azoknak, akik a buszsoária megmentésének a hívei. Nyugalom sehol nincs a világon, s az élet minden tisztességesen erő embernek nagyon nehéz ma. A kitartás több, mint erkölcsi kötelesség. II. 277.

II. 276-277

KH Károfi M. Berlin, 1921. dec. 17.

– Répétet küldi vissza

P. Károfi Ernestet K. Mihalfine
München 1922. január 30.

KH küldi vissza a répétet

Jászi – Karafiát répétnek 314-315
Bécs 1922. febr. 23.

K. a répétet Pappenheim grafnak
küldte Berlinből Münchenbe

JO – Karafiát 1922. márc. 8.
Bécs 330-331

II. 338

KH ~~[illegible]~~ Karafiát
Berlin, 1922. március 20.

– répét rendben Münchenben
„éppen most kiutasítottak Németországból,
s a német „szövetségest" 3 napon belül
el kell hagynom". 338.

Berlin Tile Wardenberg str. 28.

Prágáról

– az utolsó hetekben zettenes volt, s én már a végső pillanatban mentem el onnan. Itt jól vagyok, sikerült odáig eljutnom, hogy a Humboldt-Hochschulen (szabad főiskola, olyan univerzität-extension-féle) előadásokat fogok tartani, egyelőre 10-et, s a Musik-Akademien

Pappenheim Siegfriedre

csak 1920 június 13 utáni kezet

Prágába I. 628.

– ~~találkon~~ – ügyei ctvnel 639

P. Károlyi Erzsébet Károlyi Mihályneha Prága 1920 okt 3

„Kenczler barátunk hotelbe megy lakni. Este 3-asban mentünk vacsorázni és sokat beszélgettünk művezétről. A kis ember nagyon ért ehhez." I. 697.

KM levelezés I 1905–1920 Szerk Hajdu Tibor
– emigránsok gond segítésérül
1920. május 31. Bp. 1978

Kéri, hogy legyen a körp. roda vezetője I. 622–623
magyar emigránsok segélyakció titkonsag

1920. jünius 10. ir Karafinak
Prágából
segélyakcióval
I. 629–631.

K– Karafinak
1920. dec. 31. Belin

„A képek körül a Guardi óta, amelyet még Prágában bonyolitottunk le, kettőt sikerült eladnom Dr. Wallenstein útján, a kis Lucas-t sa Daubignyt," 736
I. 735–737.

szó van Hogart egy képéről is
~~elitte~~ „Senki sem akar abba belemenni, hogy a kép eredeti, bár Friedländer lehetségesnek tartja a kép eredetiségét anélkül, hogy biztos lenne benne." I. 736

KENCZLER Hugó: Díszes ötvösszerszámok a Nemzeti Múzeumban. = AÉ 4. XXXII. 1912 381–381. p

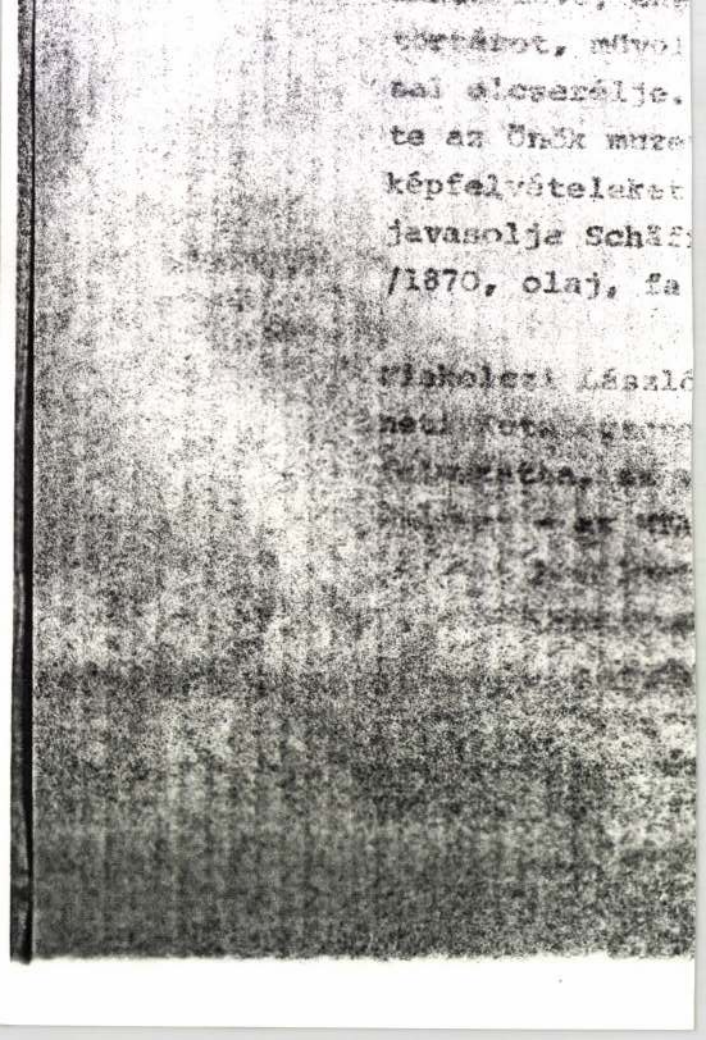

KENCZLER Hugó: Az idősb. Holbein festészete. = AÉ Ú. XXXII. 1912 193–214 p.

KENCZLER Hugó: II. Lajos Tiváj
arczképe a brüsseli képtárban.
= AÉ. Uf. XXX. 1910 9–14 p.

r Chron der Gottesmutter der Huldi
et werden.[4]
enerkenswerte Unterschiede, zuerst
ust der oberen Bulschichten verurs
Behandlung, ~~und~~ dann die Tatsache, daß
Kunst nicht zu einem bestimmten Zei
Buch als ein abgeschlossener Prozes
en, aber die heimische Inselüberlie
an muß dann seinen Stil noch etwai
reffen.
s Tomaso da Modena besonders wich
war doch ziemlich nahe zum Gotische
könnte durch einen Einfluß auf d

KENCZLER Hugó

Stílkritika és művészettörténet.

Művészet 8. évf. 1909 278–286. p.

T

Bibliothek

27.

BUDAPEST. 19 05 1

ÜGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK:

r Ihre w. Adresse erhalten. Frau
h uns mitzuteilen, dass es möglich
n München erschienene Kunstzeitschr

s Austausches zu bekommen.
wir dafür zwei Zeitschriften.
Kunstzeitschrift in ungarischer

A Marx-Engels Munkásegyetem
társadalomtudományi fakultásának tanrendje.

Kenczler H.: Bevezetés a nuvesztelbe
animal - heti 3 órát tart.

- egyszerű nyomtatvány 1919 ápr?

A Magyar Tanácskatársaság kápr. önnevezeti
elete Bp. 1960 102-103. n

1919. április hó

~~A Tanulás egyetem szervezési szabályzata.~~

A Mar

KENUZLER

Éber javasolja 1919. ~~[illegible]~~ juni 18-án
a Münchéti Tanács tagjának meg a
Mob hefére lépett

A Tanácskút. Művészete Élete Bp. 1960

106. p.

– megbízatása a magántulajdonban levő
munkásszer zárcelő vételére. 200. p.

131 ~~p. [illegible]~~ 132. 1919 márc. 22 200 – 203. p. 209. p
149 – pere 1919 ban 206. p

TÉKA 83/138-300 p.

a a kis népek, igy a magyar
mellett Heller Ágnes és Fehér
Miklós, Weöres Sándor, Esterházy
rgy, Eörsi István irásait kö-

st a négy "Lettre" már eleve
gyarországon... Erről az
le, ha nem akarunk megrekedni
sában, ha tájékozódni ki-
ban, ahol a magunk helyét is
rskérdéseit nemzetközi össze-
retnénk.
ek, elérhetőnek mondható:
rint, a példányonkénti, köny-
nyelvü variáció már most,
lmérése után megvásárolható
n.
Illyés Könyvesbolt, Köny-
ett, Szegeden és Miskolcon.
szi száma megtekinthető Import

KENCZLER Hugó

Dunaiszky Lőrinc.

= M. 7 éf. 1908

341-345 p.

Jankowska, Dobrochna: FUNNEL BEAKER AND GLOBULAR AMPHORAE CULTURES IN POMERANIA, [in:] Problems of the Stone Age in Pomerania, Warsaw 1986, pp. 163-186, figs. Archaeologia Interregionalis. Publications of the Warsaw University.

The first groups of the Funnel Beaker culture population appeared in the Pyrzyce Land, later on in Western Pomerania, Krajno and in the Lower Vistula zone. This culture existed there about 2850-1800 BC. Settlement of the Globular Amphorae culture (which arose from transformations of the Funnel Beaker culture) is hardly perceptible in Pomerania. Graves linked with the western group of this culture are an exception. JK

KENCZLER Hugó: Az alan dekoratív építén-szobrászat fejlődéséről. = M. 6. évf. 1907

235-259.

Figure I-4. Masaccio, Tribute Money *(ca. 1425). Brancacci Chapel, Church of Santa Maria del Carmine, Florence.*

cesca's Brera altarpiece (Figure I-5), the vanishing coincides with the Madonna's left eye. In Leona Vinci's *Last Supper* (see Figure 8-9), the vanishing centered upon Christ's head.

In other cases, such as Domenico Veneziano's *Ma of Saint Lucy* (Figure I-6), the vanishing point co with a central locus of the action rather than the the main figure: the hand of the executioner that plunged a dagger into Saint Lucy's throat. In Ra

KENCZLER Hugó: Kassai oltár-
szárnyak a kassai és bécsi muzeumban.
(Adalék a felsőmagyarországi festészet
történetéhez a XV. században.) = AÉ
Uf. XXXIII. 1913 424-443.

A Miskolczi kép
ben lebonyolith

B u d a p e s t

Szi

KENCZLER Hugó

Művészettörténet, kritika és esztétika.

= Művészet 9. évf 1910 70–74

SZABO, Julia

Die
in
328
146
23x

In der Hoffnung, dass Sie mit die
sind, ersuchen wir Ihre Antwort.

Für Ihr freundliches Entgegenkomm

verbleiben wir

KENCZLER, Hugo

Ein gravierter Silberbecher des ungarischen Nationalmuseums.

= Ungarische Rundschau I. Jg. 1912 1. Heft 155–168. p.

KENCZLER Hugó

A stílus megállapítása.

= Művészet XI. évf. 1912 298-301

BUDAPEST. 19 05 10 1989

ÜGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK:

die folgende Publikation:

rope

en, wenn Sie uns

KENCZLER Hugó

A stílusról.

=Művészet. 10. évf. 1911

279–282.

BUDAPEST, 19 05 10 1989

ÜGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK:

ı Ihnen.
en, dass das unten

r Malerei der Biedermeierzeit
Ihnen erhältlich ist.
sse für unsere Bibliothek.

KENCZLER, Hugo

Die niederländische Porträtmalerei des XVI Jahrhunderts.

= Ungarische Rundschau, II. Jg. 1. Heft. 1913. 68–85.

KENCZLER Hugó

Modern művészet.

= Művészet XIV, 1915, 67–76

Kośko, Aleksander: Z BADAŃ NAD PROBLEMATYKĄ RÓWNOLEŻNIKOWYCH KONTAKTÓW KULTUROWYCH SPOŁECZEŃSTW DORZECZY ODRY I WISŁY W MŁODSZEJ EPOCE KAMIENIA (ZAGADNIENIE TZW. WPŁYWÓW KULTURY MICHELSBERSKIEJ) /RESEARCH ON THE LATITUDINAL CULTURAL CONTACTS BETWEEN SOCIETIES IN THE RIVER BASINS OF ODER AND VISTULA IN THE NEOLITHIC (THE QUESTION OF THE SO-CALLED "INFLUENCE OF THE MICHELSBERG CULTURE")/, Wiadomości Archeologiczne, 47, 1982, fasc. 2 (1985), pp. 161-167, figs, graphs. Summary in English.

The Michelsberg elements appearing in areas between the river basins of Rhine, Upper Danube and Vistula may be accepted as results of translocation of the populations from the West towards the East. A summation of general conclusions from studies on western contacts with the populations of the Younger Stone Age in Polish lands. Given are chosen stylistic features of ceramics in the forms of genetic-morphological ordination. The author presents the synchronization of cultural and chronological units of taxonomy of the Funnel Beaker and Globular Amphorae cultures showing the participation of Michelsberg features. They are dated to the years between 2900/2800-2250 BC. ES

ORET 1913. évi március 28. ülése

Kemerler Hugó: Kassai oltárszárnyak részei a bécsi és kassai numerusokban. » címmel

AÉ Uf. XXXIII. 1913. 190. p.

Kerdésesnek tünik az
talában fokozandónak
tekintelye és sulya.
más, az MTA testülete
ezért sullyal képvise
nyugtató a testületi
tudományokban az inte
tudományos potenciált
Meyfogalmazódott a te
alá-, hanem mellérend
tudományági bizottság
sulyozása, az osztály

A törvénytervezet 12.
kedőnek tartjuk, hogy
egy szaktudomány munk
zet elsősorban képvis

OMRET 1912 febr. 27. ülésén

AÉ Uf. XXXIII. 1913. 92. p.

Kemerler H. előadása idősb. Holbein fiatal korai
činü előadása

Nov. 26. ili ülésen

gr. Batthyány Iván Bruegel képe ésa
parant Bruegel művészete címmel értekezett

elszállitása azonban a közeljövő-
ató.

1989. szeptember hó 18.

vélyes üdvözlettel

Kenner Hugo

Die Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der Karolingischen und sächsischen Kaiser. VIII - XI. Jh. Bd. 1. Hrsg. von Adolf Goldschmidt. Berlin, 1914.

A E 04. XXVII. 1917 244 - 258.

zu Abb. 404-409

Fréd Forbát, *Haus Stadthagen, Haus Gutenbergstraße und die Beziehung zur Stijl-Architektur*

Von Behne, der an meinen Arbeiten interessiert war und später manches publizierte, erfuhr ich, daß van Doesburg bei seinem ersten Weimarer Besuch vor allem von Meyers und meinen Arbeiten beeindruckt war.

1920

Am nächsten Tag fuhren Gropius, Meyer und ich mit noch 2-3 Bauhäuslern in das Häuschen von *Bruno Taut* im Osten Berlins. Dort trafen wir auch den Kunstschriftsteller *Adolf Behne*, einen alten Freund Tauts seit der gemeinsamen Zeit im „Arbeitsrat für Kunst", mit dem auch Meyer und

VENCZLER Hugó: Művészet, a művészet értéléről, a művészeti nevelésről. Írta Alexander Bernát. Budapest, 1908.
[rec.] = Művészet 1909. 8. évf.
65-67. p.

K... gó.: Az Országos Magyar Iparmüvészeti Museum és tskola fajtatársai czímjegyzéke. Szerk. Szönyi J. László, dr. Tantossy József közreném kodásével. Bp. 1913. [rec.]

= AÉ XXXIII. 1913 378-379. p.

A Miskolczi kép

ben lebonyolitha

Dr. GAZDA LÁSZLÓ úrnak,

a Déri Muzeum megyei

múzeumigazgatónak

Budapest,

Szív

Die Bildwirkkunst der Griechen und Römer. (Ida Hekler Antal.) Julius Hoffmanns Verlag Stuttgart. [rec.] Kemeler Hugó. = Művészet XI. évf. 1912 326-327

Bildmaterial und mit
sprachigen Résumees

em Vorschlag einverstanden sind
ür uns beiden günstig und erfolgrei

wort.
kommen im voraus bestens dankend,

mit vorzüglicher Hochachtung

István Bardoly
Leiter der Bibliothek

MTA KESZ Sokszorosító

Honoré Daumier.

Az Ujság 1910. június 3. T1-2.

A Hét 1911 IV. 5

Michelangelo Szobrai

Br. 1907. 54 p.

Kenerler Hugo

Paul Clemen: Die romanische Monumentalmalerei in den Rheinlanden. Düsseldorf 1916.

AÉ 4. XXVII. 1917 261–270.

mit dem ich mich verwandt fühlte und der schon 1921 die Gruppe verließ. Die Neigung der Neoplastiker, die Form über die Funktion zu setzen und dabei noch wie Mondrian zu behaupten, daß sich „die neue Gestaltung" von jeder „Form-bildung befreit hat", widerstrebte uns beiden. Zu Beginn meiner neuerworbenen Freundschaft mit van Doesburg war ich imstande, in meiner Studentenbude bis in die Nächte hinein seinen philosophischen Auslegungen zuzuhören, seiner Lehre über die Dualität von Natur und Geist, die aufzuheben unsere höchste Aufgabe wäre. Bis es mir klar wurde, daß man damit die lebendige Spannung in der Kunst aufheben würde ... Es war nicht zu verwundern, daß van Doesburg kein Verständnis für die ursprünglichen Grundlagen der Bauhausarbeit hatte, zu deren Zielen die Befreiung der Formgebung

K. H.: Fémes Beck Vilmos.
= A Hár, 4. 1911 218–219.

na: San Pietro székeseg
nte-féle terve (1506)

ramante rajza az épít
keresztény bazilika főh
a Bramante-féle közpo
nardo da Vinci vázlata
télyű templommal

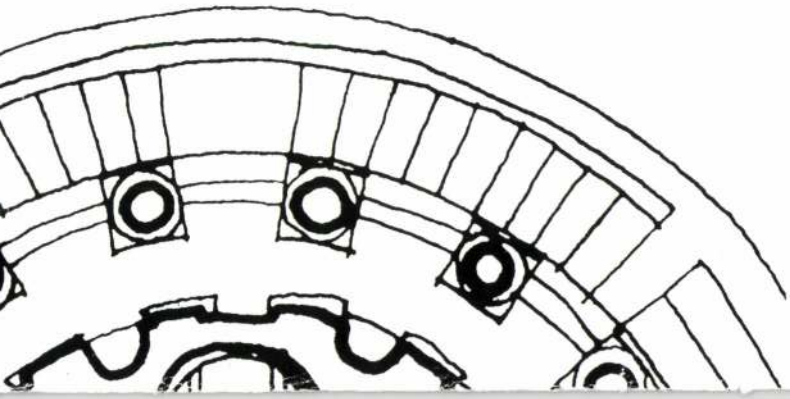

Die Johannispredigt des älteren Pieter Nf. 25:=49.
Brueghel. = Zeitschrift für bildenden Kunst, 37-40
1914. Hef

Kassai oltárszárnyak a kassai és
bécsi muzeumban. Ltr Kenczler Hugó
Külön lenyomat az Archaeologiai Ertesitőből,
uj folyam 1913 XXXIII. köt. 5. r. (ism)

Müvenet 1914 190-191 p.

német Uodi:
Jb. der kunsthistorischen Sammlungen der
allerhöchsten Kaiserhauses, XXXII. 1915

Müvenet 1915 285-286

andungen sind innerhalb von 8 Tagen nach Empfang dung an die Auslieferungsstelle zu richten. gen Sie in diesem Fall unbedingt die Original- ng bzw. den Lieferschein und den Packzettel bei!	Pack.-Einh. 1 VON 1	Lieferweg 75	Ges.-Exempl. 1	Ges.-kg 0,40

Zwei Altarflügel aus der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts in der Kaiserlichen Gemäldegalerie zu Wien und im Rákóczi-Museum zu Kaschau.

Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, Bd. XXXII, Heft 2. 1915.

254-278.

Budapest Szeb 19

276-292

1912
1913

~~Athenaeum 1907~~ - Michelay

Hunadi Szárad

Tudással és hittel
Varjas Sándor (1885-1939)
Bp. 1986

KA

KENCZLER Hugó: Építőmunkavezetők
könyvtára XIX–XX. A szobrászat története.
Ifta: Kaldebó Gyula. [rec.] = AÉ Uf. XXX 1910 83–85.

E. W. Bredt: Sittliche oder unsittliche Kunst. München, 1910.
= HS ~~11~~. évf. ~~21~~. kat. 1910. 691-692.

Bálint Aladár: Feiner Beck Vilmos emlékkiállítása = Nyugat 16. 1923. 6. n. 423-24.
„Kenczler Hugó klasszikusan megmintázott portréja is fájdalmas fanyarsággal szólalmy a kiállításon." 424

A németalföldi arcképfestés a XVI. században. Budapesti Szemle, No 413. 1911. 146. kötet. 276-292.

Kenczler Hugó

1920. márciusában Liberec-ben

találkozott Kemenes Hugóval

Kem Béla ismeretlenkedett

révénkön, sőt nemit is juttalott

a ro

352-353

Hajdu Tibor: Károlyi Mihály

Bp. 1978.

Bp. 1919 96 p.

Kenczler Hugó
fizetéses

1914. április 25 én

~~fizetetlen~~ segédőrökké nevezettek ki régiségtár

... Kenczler Hugó

Jelentés a MNM 1913-1923. évi állapotáról
és működéséről.
Bp. 1926. 14. p.

Rydzewski, Jacek: PRZEMIANY ZASIEDLENIA NA WYŻYNACH LESSOWYCH ZACHODNIEJ MAŁOPOLSKI W EPOCE BRĄZU I ŻELAZA /CHANGES IN SETTLEMENT PATTERNS IN THE LOESS UPLANDS OF WESTERN LITTLE POLAND IN THE BRONZE AND IRON AGES/, Archeologia Polski, 31, 1986, No. 1, pp. 125-194, maps, figs, graphs. Summary in English.

The work depicts transformations which took place in settling beginning with the Mierzanowice down to Przeworsk cultures. Intensity in settlement drive in individual cultural complexes and their approach to the natural environment were stressed. The author indicates some regularities in the choice of loess areas and the spatial settlement organization, which enabled him to draw graphs showing traces of settlements of the cultures under discussion. Author's abstract.

Kenczler Hugó
Az MNM szemefrete az 1911-év végéig.

Dr. Kenczler Hugó gyakornok
1911. Március 1-től

Jelentés az MNM 1911-évi állapotáról.
Bp. 1912.
9. p.

Kozłowski, Stefan K.: SELECTED FRAGMENTS OF THE OLDEST HISTORY OF POMERANIA AND MASURIA, [in:] Problems of the Stone Age in Pomerania, Warsaw 1986, pp. 23-46, figs. Archaeologia Interregionalis. Publications of the Warsaw University.

The history of human settlement in the Older and Middle Stone Age against the comprehensive comparative background. The oldest traces of human dwellings come from the decline of Pleistocene. Traces of earlier settlement (if it ever existed) are covered with a thick layer of glacial forms. Traces of the following Palaeolithic and Mesolithic cultures were discovered in Pomerania and Masuria: the Hamburgian, Bromme, Ahrensburgian, Federmesser, Mazovian, Świderian, Niemen, Komornica, Duvensee, Svaerdborg, Chojnice-Pieńki and Oldesloe. JK

Kenczler Hugó
Népművelés 10. rát 1910.
V. évf. 18. n

A művészeti oktatás célja és eszközei. 33–44.

- Károlyi levelezi
- Tanúságtevők
- Novák Zoltán
- Varjó
- Sinkó Ervin

Kenczler Hugo gyakornok

Kenczler 1912. tevékenység — 1. — Vitás reálgy MNM-ben)

Jelentés a MNM 1912. évi állapotáról. Bp. 1913.
81. p.

1911 évi

Jelentés 1911. évi ... Bp. 1912 81. p.

Michalski, Jan; Twarowska, Ewa: BADANIA POWIERZCHNIOWE W DORZECZU RZEKI CZARNEJ /SURFACE RESEARCH IN THE CZARNA RIVER BASIN/, Światowit, 36, 1986, pp. 97-116, figs, pls. Summaries in English and Russian.

Studies were carried out by way of archaeological survey of the area, designed for the construction of a water reservoir on the Czarna river, the left tributary of the Vistula. The area is known as the Szydłów Plateau. It is a country of a poor hydrographic net, not long ago deforested, dominant are brown soils. In an area of about 25 sq.km. fourteen sites were unearthed: Palaeolithic - 1, Bronze Age - 2, Roman period - 5, Early Middle Ages - 1, Late Middle Ages and Modern times - 4. The area is underdeveloped which - according to the authors - is caused by unfavourable physiographic conditions. KS

Kenda Hugó

Háborús rajzok, háborús festmenyek

= Külügy – Hadügy 1917. febr. 4.

3–4.

HSZ 1910

Nepmuvelés 1910

Bud. Szal 1911–1913

~~Az Ujság 1910~~

Külügy-Hadüg 1917

~~Zschrift für bild. Kunst 1913~~

Feins Beck

Sz. 1971

Habon

KENCZLER Hugó
195. Kovin

Kovin Ottó: „... a Gondolat él ..."

Bp 1976.

naplaja 1919. XII. 16.

Korwin Ottó

Porsony Ember! c. lap

Kosice Munkás 1922.
dec 1.

1922. dec. 3.

Ptk 1968/4. 179-198
Korwin

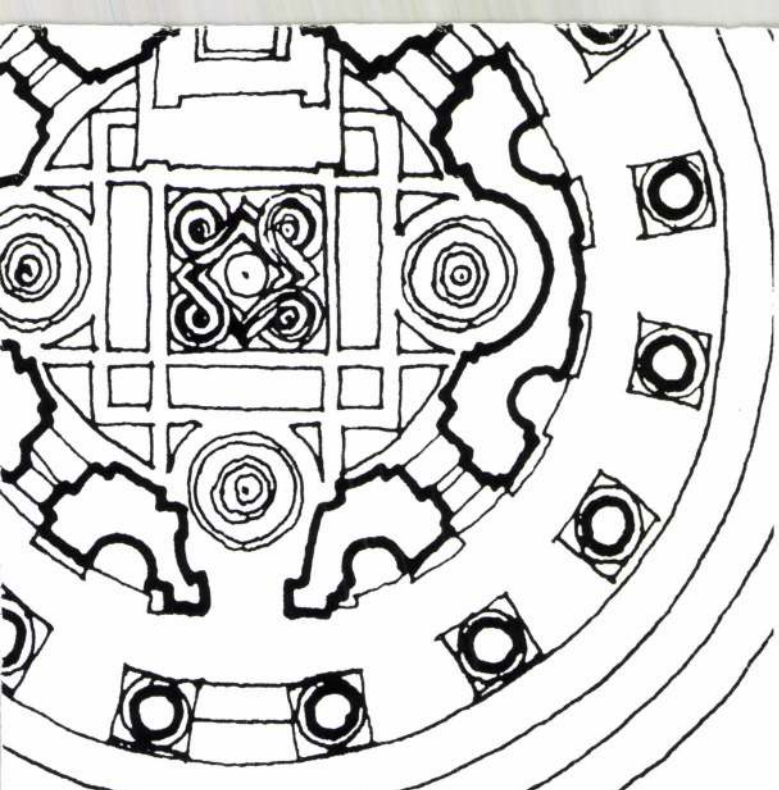

npietto (Bramante műve

Tudassal, hittel Vargas
Sándor (1885-1938) Szerk
Horváth Jozef. Dp. 1986

Novák Zoltán

Kenczler Hugo dr. MDK

Dr. Éber László feliratában /Közoktatásügyi Népbiztosságnak / őt is a műemléki tanács tagjául való kinevezésre javasolja. 1919 jun 18.

106.o.

M.T. Képz. Ál. Bp. 1960.

MDK

Kenczler Hugó

Kenczler H.: Modern müvészet. Művészet 1915. 67-76.

63.8832 Pátria ny.

P.Madar Ilona
1964.

Kanczler Hugó

mûvészeti iró

1884 – 1922

Ujv Mtzs L.

461. l.

Kenczler Hugó

A Művészet
1922. II. 245. l.

Kenczler Hugó dr., az ismert jeles művészettörténész, harmincnyolc éves korában rövid szenvedés után november 28-án elhúnyt Kassán. Szép remények között megindult, állhatatos komoly munkában telt élet fejeződött be vele tragikusan. Kenczler legképzettebb művészettudósaink közé tartozott. A budapesti egyetemen Pasteiner tanítványa volt, Berlinben Wölfflint hallgatta. Doktori disszertációja Michelangelóról, a szobrászról szólt. Egyetemi tanulmányainak végeztével a Nemzeti Múzeum Régiségtárának lett mintaszerű szorgalmú tisztviselője. Egyidejűleg önálló kutatói munkásságot is kezdett s a felsőmagyarországi régi magyar művészet emlékeit tanulmányozta. Ebbe a tárgykörbe tartozó és egyéb dolgozatai is, az »Archeologiai Közlemények«-ben jelentek meg. Kezdettől fogva a legnagyobb érdeklődéssel fordult a művészet-esztetika és a művészet-pedagógia felé. Az ezekre vonatkozó irodalomnak alig volt nála alaposabb ismerője. Utóbb maga is foglalkozott, még pedig jelentős sikerrel, művészettanítással. Pályájának szerencsétlen elfordulása megakadályozta abban, hogy gazdag tanulmányainak eredményét könyvekben foglalja össze. Lelkes és a tudománynak önzetlenül élő ember volt. Tévedéseiben is becsületes idealista.

Kenczler Hugó dr., az ismert jeles művészettörténész, harmincnyolc éves korában rövid szenvedés után november 28-án elhúnyt Kassán. Szép remények között megindult, állhatatos komoly munkában telt élet fejeződött be vele tragikusan. Kenczler legképzettebb művészettudósaink közé tartozott. A budapesti egyetemen Pasteiner tanítványa volt, Berlinben Wölfflint hallgatta. Doktori disszertációja Michelangelóról, a szobrászról szólt. Egyetemi tanulmányainak végeztével a Nemzeti Múzeum Régiségtárának lett mintaszerű szorgalmú tisztviselője. Egyidejűleg önálló kutatói munkásságot is kezdett s a felsőmagyarországi régi magyar művészet emlékeit tanulmányozta. Ebbe a tárgykörbe tartozó és egyéb dolgozatai is, az »Archeologiai Közlemények«-ben jelentek meg. Kezdettől fogva a legnagyobb érdeklődéssel fordult a művészet-esztetika és a művészet-pedagógia felé. Az ezekre vonatkozó irodalomnak alig volt nála alaposabb ismerője. Utóbb maga is foglalkozott, még pedig jelentős sikerrel, művészettanítással. Pályájának szerencsétlen elfordulása megakadályozta abban, hogy gazdag tanulmányainak eredményét könyvekben foglalja össze. Lelkes és a tudománynak önzetlenül élő ember volt. Tévedéseiben is becsületes idealista.

ARCHIPENKO: TORZÓ.

Kentzler Hugó

vereplése a kommun alatt

lásd

Pogány Kálmán

csomagjában.

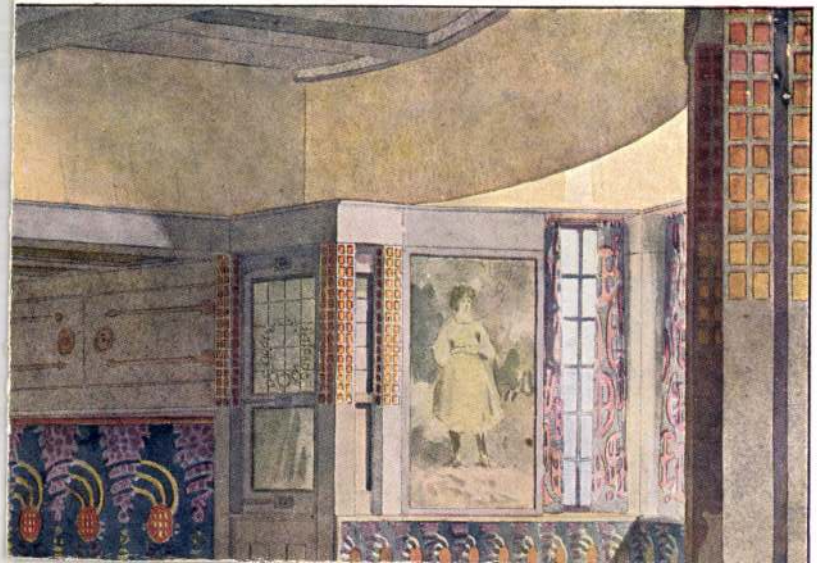

Kenczler Hugó

KENCZLER HUGO: Michelangelo scultore. Bp., 1907. 1.50

Pogány Kálmán

Dr. Pogány, a Szépművészeti Muzeum őre tűzte ki a magyar zászlót a bresztlitovszki vár ormán. Az Est. Jeltelen cikk, szeptember 4.

(1915

(Művészet 1915. 473.l.)

—378.
104.
—217.
326,
—25, 3,
86, 304,
7, 470.
57.
9—281.
23, 421.

Prihoda István 107.
Pruzsinszky Ferenc 182.
Putra Ede 122, 123, 142.
Radóné Hirsch Nelli 334.
Rahl, Karl 90, 312, 465.
Rákos Pál 144.
Rauscher Lajos 317.
Reichguttmann József 144.
Rembrandt 321, 444.
Réti István 98, 321.
Révész Imre 167.
Rippl-Rónai József 98, 99, 287, 322, 388—396, 389—396, 440.
Rombauer János 414—418.
Róna József 82, 160, 405.
Rops F. 133.
Roskovics Ignác 448.
Rostagni 432.
Rubletzky Géza 447.
Rudnay Gyula 142, 303.
Salamon Géza 431, 432.
Sámuel Kornél 53, 287.
Sándor Béla 380.
Sándor József 143.
Schäffer 94.
Schickedanz Albert 316—319.
Schmal Henrik 77, 78.
Schmid József 430.
Schmidt Gyula 284, 285.
Schwab Gergely 431.
Sfrisato 335—336.
Siligai Ferenc 161.

MDK

Kende

Fieber H: A modern művészet és a papság.
Katholikus Szemle, 1908. 749 1.

Kenczler Hugó művészettörténész

1919. őszén a Tanácsköztársaság bukása után jelent meg a Magyar Iparművészet c. folyóiratban Margitay Ernő volt iparművészeti iskolai tanár írása az alanti címen, ismerteti a művészeti direktórium képviselőit, – melynek a művész is tagja volt – a köztulajdonba vett műtárgyak ügyében aktívan részt vett. A Műtárgyakat Társadalmasító Bizottság vezetője volt.

Gábor Erzter: „Vörös Művészeti politika".

Kritika, Budapest, 1945. márc.

Kenczler Hugó, művészettörténész | 1) Folytatás.

A Közoktatási Népbizottsághoz tartozott a művészeti, ideológiai, propaganda. A művészek politikai irányításával Pogány Kálmán vezette Művészeti Direktóriumot bízták meg. Az x A műtárgyakat szocializáló bizottságot képviselte Kenczler Hugó.

Aradi Nóra: Képzőművészeti élet, 1919-ben. Jelenkor, 1979. 3. 249. old.

Kenczler Hugó, művészettörténész 2-folytatás

a Magyar Társaskörtársaság talán legfontosabb kulturális eseménye volt a Körtulajdonból vett műkincsek első kiállítása, mely jún. 15-én nyílt meg a Műcsarnokban. A Körültekintő előkészítést követően Kenczler Hugó és Wilde János irányította a munkában. Tanácsadóként részt vett a nemzetközi hírű szakember, Otto Benesch is.

Aradi Nóra: Képzőművészeti élet, 1919-ben. Valóság, 1969. 3. 249-250 old.

MDK

Pogány Kálmán

Margitay Ernő cikke. Magyar Iparművészet, 1919. 50-52, 61-62. l.

MDK

Pogány Kálmán

Pór Bertalan: Élményeim Kortárs 1957.I.évf.3.sz. 348.o.

KENCZLER Hugó: Szárnyas oltárok a Felvidéken. = AÉ Uf. XXXII. 1912 436–442. p.

[rec. Divald K. = Magyarország csúcsíveskori szárnyas oltárai. Művészettörténete tanulmányok I. Kly. MM+EEK. 1907–1908 II. Uo. 1911 III. Uo. 1912.]

Valaszol: Divald K.: Szárnyasoltárok a Felvidéken. = AÉ Uf. XXXIII. 1913. 79–84.
Kenczler viszontválasza uo. 84–88. p.

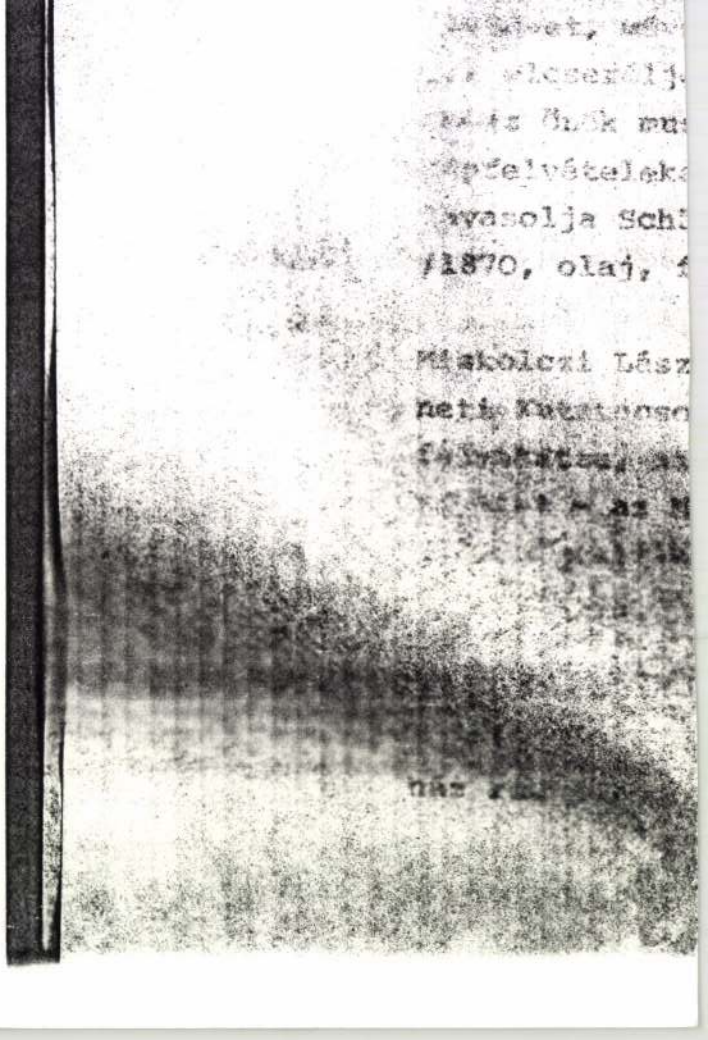

Kende, Albert

Kende S.

és Kende-Schidlof

bécsi aukció-

házak kata-

lógusai okvet-

lenül fel-

dolgozandók, mert

igen sok bennök

a magyar

vonatkozás

Nr.	Anfangswort	Kronen	Nr.	Anfangswort	Kronen

KUNST-AUKTIONS-SALON

S. KENDE
TELEPHON 4813

WIEN, I.
ROTENTURMSTRASSE 14

LEO SCHIDLOF
TELEPHON 8904

AUFTRÄGE

FÜR DIE

KUNSTAUKTION .....

Von .....

.....

Nr.	Anfangswort	Kronen	Nr.	Anfangswort	Kronen

Kende A. aukcioka-
talogusok (Bécs)

77-ik aukcio. Wien, 1924.

Kende Béla

Lugosi Béla színművész arcképe, repr.

Képzőművészet

1932. 32. l.

Hollywoodi reprezentatív kiállításról.

Horovitz Lipót. női arczkép.

MDK

Kende Béla

Művészet 1936. 3-4. sz. 6o.l.

Kende Béla

festő (?)

Lugosi Béla
szines arcképe

Képrönnövészet

1932. 47 sz.

32. l.

Kende Dezső.

Müveit kiállitotta a Nemzeti Szalon 1926-ber

Bende J:
A Képzőművészeti egyesületek története,kézirat.

Kende és Hegyi,ep.m.-k. MDK

69351. Herlicska Ferenc, Jász-u. 102.
földszintes ház.

Uj épitkezésre nyert engedély: ..
EP-IP.1909. aug. 22. 34.sz. 309.1.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Kende

SOMOGY MEGYEI NÉPLAP

1963 MÁR 8

1021

Sokan vásárolnak részletre képzőművészeti alkotásokat

(Tudósítónktól.)

Sok új képzőművészeti alkotás várja a vevőket a Képcsarnok Vállalat Ady Endre utcai boltjában. A nemrég megrendezett reprodukciós héten neves művészek képeinek reprodukcióit 80—135 forintért lehetett megvenni. Az újdonságok közé tartozik a 70x170 cm-es művészi fali szőnyeg; igen értékes dísze a szobának. Új cikk a modern vonalú Potyondi-szék is; világos és sötét bútorhoz egyaránt illik. Keresett a bambuszlámpa rafiaernyővel és a műanyagból készült, műszállal átfont asztali lámpa is. *Gorka*, *Bod*, *Janáki* és *Kende* kerámiáiból is sok fogy.

A Képcsarnok Vállalat kaposvári boltja — amely az országos versenyben a múlt negyedévben első helyen végzett — áprilisban iparművészeti kiállítást rendez, s ezen bemutatják a legújabb iparművészeti alkotásokat is.

Nagy sikere van a részletakciónak. 300 forinton felüli vásárlás esetén négyhavi részletben fizethet a vevő. Tavaly kétszázezer forint értékű képzőművészeti alkotást adtak el részletre.

GYE

A majom mint bíró

mese —

Így folytatta a majom tovább. A kolbászok mindig kisebbek lettek. A kutya és a róka szemei pedig mindig nagyobbak.

Mikor a kolbász teljesen eltűnt, a két veszekedő kijózanodva elszaladt, nem várták be, hogy az okos majom nagyokat nevessen rajtuk.

Fordította:

Pongrácz Éta

Művelődés

Kende Ferenc

épitész

KENDE FERENC ÉPITŐMŰVÉSZ
C. T. TÜZÉRSZÁZADOS

BUDAPEST, IX, KINIZSY-U. 17. I. 6.

183-271
~~183-421~~

Faszobrok konzerválásáról kért adatokat tőlem 1947. márc. 5.

BUDAPEST
42 II 19 77

Kende Ferenc

építész

a Magyar Képzőművészek Egyesületének Neuschloss-Knüsli-érmet kapta építőművészi munkáiért

MMÉE Közl

1939. 68-l.

Erre a szobában csönd keletkezett. Ady mit tehetett volna, leült az iróasztalhoz és irni kezdett. Alig telt el tizenöt-husz perc, mikor kopogtatott az ajtón és jelentette Kabosnak, hogy a költemények készen vannak. Ekkor Kabos Ede kinyitotta az ajtót és átvette a költőtől a három vasárnapi verset, amelyek a legszebb Ady-alkotások közé tartoznak. Egyike volt ezeknek Adynak «A fekete zongora» cimü hires költeménye.

És most jött a poén. A költő követelni kezdte a megigért nagy előleget, mire Kabos elővette az utalványozó könyvecskét és kiutalványozott neki 20 koronát, azaz 10 forintot. Ady szemrehányás nélkül vette át ezt az összeget, egyetlen fillérrel sem kért többet, mert hiszen husz koronából fényesen meg lehetett vacsorázni a «Három holló»-ban és még oly sok pénz maradt belőle, hogy végig lehetett járni az összes orfeumokat és be lehetett fejezni a Meteor-kávéház márványasztalánál. (Gyengébbek kedvéért: a Meteor-kávéház az Erzsébet-körúton a Newyork-kávéházzal szemben volt. Irónak, müvészeknek, ujságíróknak és az éjszaka csillagainak kedvelt gyülekező helye volt ez a „Meteor". Ady Endre ott töltötte legszebb hajnalait és egyszer tréfából gyönyörü verset irt ceruzával a márványasztalra. Ezt a költeményt

Kende Ferenc, ép.mérn.

és Ligeti A urél ép.m. közös tervei: egy családi lakóház, egy vidéki nyaralóház, és egy nyári lakóház.

A MIÉE-ben állandó intézménnyé alakult át ez a kiállitás./Két illusztr. a III. és VII.l./

Dr.Ny.L.: A "Hogyan épitsünk?" kiáll. a Nemzetközi V ásáron. MIÉE Közlönye 1933.máj 6. III.-VIII.l.

MDK

Kende Ferenc

Stühmer-pavillon a nemzk.vásáron

A Kultur mozgófényképszinh.homlokzata

Horthy jub. kiáll. 1939. dec. Műcs.

17. 1.

MDK

Kende Ferenc, épitész

A Stühmer -csokoládégyár székháza.
Hüvösvölgyi villa, melyet közösen tervezett
Ligeti Aurél é.-el.
A "Budapest" gyógyszertár belseje.

OMKT.-Mücsarnok. IV.Nemzeti Képzömüv. Kiáll.
BP.1937. ápr.29.-jun.20. Kat. 20.1.

Kende Ferenc

MDK

Hüvösvölgyi villa

A Budapest gyógyszertár belseje

Műcsarnok 1937 IV.Nemzeti Képsőm. Kiáll.

Kende Ferenc MDK

Stühmer-pavillon a nemzetközi vásáron

A Kultur mozgófényképszinház homlokzata

Műcsarnok 1939 dec.-1940 január

K

~~Hollé Gábor~~

Kende Ferenc

Rákos Pál

Vass Antal

Avvabb

építeszek

Mezőgazdasági pavillon

Terverték fentiek

Kosa Nemzeti Vásár

1949.

45. l.

Képek nélkül

~~a Közalap. Ahi. ügy~~

~~tanúk.~~ — Budapest

P

rsz. bizottsága" tekintetes
ségének

Budapest.

lla és fodor czég által a Kassai Kir.
itott sommás perben a Közalap. Kir.
való tekintettel, hogy a tekintetes
lásokon való képviselete egy itteni
e által a Kereset substratumával

igó munkák tervezését és kivitelét elvállalja

SCHR okl. mérnök BUDAPEST

Rá

épí
dezé

lméb

DEUTSCH BERTALAN CHAMOTT

VEZÉRKÉPVISELET ÉS IRODA

Központi Kereskedelmi és Iparbank részv

BUDAPEST, V., VÁCI-KÖRUT 2

FŐELÁRUSITÁS ÉS RAKTÁ

Elkán és Bossányi, Budapest, VI., Sziv-u

sága iktatóhivatalához (I. Mészáros-utca 19. földszint) beküldendők.

Budapest. (O l a j s z á l l i t á s.) A cs. kir. déli vaspálya társaság üzletigazgatósága árlejtést hirdet az 1909 évben szükségelt ásvány-kenőolaj (vulkán-olaj és hengerolaj) szállitására. Ezen ásvány-kenőolaj szállitására a cs. kir. szab. déli vaspálya-társaság általános feltételei és a különleges feltételei, valamint a választott birósági rendtartása mérvadók és és kötelezők, melyek az üzletigazgatóság vontatási és műhelyosztályánál megszerezhetők. Az ajánlatok ivenként egy kor. bélyeggel ellátva, ezen külcimmel: „Ajánlat 4920/M. 1908. számhoz ásvány-kenőolaj és hengerolaj szállitására" a letett bánatpénzről szóló elismervény csatolása mellett, o k t ó b e r 14-én déli 12 óráig a cs. kir. szab. déli vaspálya-társaság üzletigazgatósága iktatójánál (I. ker., Mészáros-utca 19. sz. földszint) benyujtandók, vagy beküldendők.

Budapest. (C o m m e r c e-v a s a k s z á l l i-

tel es Brausewetter
eton-, hid- és mélyépitő r. t.
ezelőtt
& Brausewetter Pozsony és Gaertner E. Bpest
Központi üzlet:
pest. V., Bálvány-utca 26. Telefon 69-41.
vasszerk
BUD
V., Révés
TELEFON
Gy
arokat,
t, szeg
gecselt
nü vas
TÁLY
BETÉTES É
MŰSZÖLT NA
MÉRETŰ
VIZTELENITÉSI ÉS
CÉLOKRA, IPAR
TELEPEK
vitelben a legjobb
anyagból és legpon-
abb szerkezettel jótállás mellett készit:

Felhivatnak mindazok, akik ezen munkálatokra igényt tar
hogy **5%** bánatpénzzel ellátott ajánlataikat **folyó évi augu**
hó 30-ának déli 12 óráig alulirott polgármesternél annál is i
adják be, mert később beérkező vagy kellően fel nem
ajánlatok tekintetbe nem vétetnek.

A bánatpénz az ajánlatoknak elfogadása esetén 14
belül 10%-ra kiegészitendő.

A feltételek a városi kiadói hivatalban a hivatalos órá
d. e. 7 órától délutáni 1 óráig megtekinthetők.

Karánsebes, 1909. évi augusztus hó 30-án.

Bordán
polgárm

A Gép-, szállitóeszköz- és szivattyug
Központ: Budapesten, V., Kálmán-utca 15. s
Állandó nagy raktár. **Azonnali kiszo**
k az épitőipar számára:

Kende Ferenc

építész

terverte a Cukori-
pari Központ pa-
villonjat az
alábbi vásárosi

irod

Kaesz Gyula:

A budapesti őszi
vásárról. Új Épi-
tészet 1948.
376–378. l.
Keppel

	Fuvardij -ig *Fracht bis*	
	Illeték a szállitási érdekbevallásért *Gebühr für das Interesse an der Lieferung*	
	Fuvardij -ig *Fracht bis*	
	Illeték a szállitási érdekbevallásért *Gebühr für das Interesse an der Lieferung*	
	Összeg — *Summe*	

Beocsin, 191 évi
den -ten

1914 JUL. 25.

A feladó aláírása és lakása:
Unterschrift und Wohnung des Absenders:

Beocsini Cementgyári Uni
Részvénytársaság.

Kende Ferenc, építész

Gádor István (nak) a 30-as években a Stühmer Csokoládégyárhoz szállított munkái fedezték megélhetését. Székesfehérvárott a gyár részére kiállítást kellett rendezni, Kende Ferenc építész későn kapta meg a megbízást. Festett kazettás mennyezetet tervezett, de az idő rövid volt a kivitelezésre. Gádor István ötlete volt, hogy Pesten csinálja meg a kazettákat, gyorsan szaradó fehér festékkel a festő alapozza be.

Gádor István: Pályám emlékei.
Kritika, Budapest, 1946. aug. 10. old.

MDK

Kende építész

A m. építőművészet Párisban és Milánóban. Vállalk. Lapja 1933. máj. 11.

Kiállitás

Bp. Nemzetközi, Kende tervezése

Tér és Forma, 1933 VI. 186

Kende építész

Munkájával résztvett az 1933-ban Párisban rendezett nemzetk.kiállításon. Az építészeti kiállítást a L'Architecture d'Aujourd'hui c. francia építészeti folyóirat rendezte.

Sz.: Magy.építészek kiáll.Párisban.

Tér és Forma, 1933. 6.sz. 185.l.

MDK

Kende Ferenc, ép.

szerényen megjelentek az épitészek is.Ötletes terve kiválik.

B.P.L.: Megnyilt a Téli Tárlat a Mücsarnokban.
Nemzeti Ujság.1938. febr.6. 12.1.

MDK

Kende építész

Modern magy. építőművi kiáll. Párisban. Vállalk. Lapja, 193[illegible]. ápr.6. 4.l.

MDK

Kende Ferenc

A Stühmergyár székházat Kende Ferenc tervezte, melynek épitéséért a Stühmer Csokoládégyár kapta az 1929.évi Lechner-érmet.

Cikk: Kik kapják a Lechner Ödön-emlékérmet?

Pesti Hirlap, 1934.jun.17. 14.1.

Kende Ferenc

épitéz

Stühmer-gyár szekhára

Szerb

Szefeltlex. 309.

310. l.

Élétr. arck.

u. o. 740. l.

Kende Ferenc

épitész

A Képzőművészek Egyesületének Neuschlosserinét kapta –

Pesti Napló

1939 febr. 26.

Kende Ferenc

1920. szept.

kiáll. Nemzeti Szalonban

Este a vérmezőn, vrf.
Tabáni kár, vrf. 500.–
Tabáni kapu, vrf.
Tabáni részlet, vrf.

Mány h. n. VI. 15.

Kende Ferenc ifj

Műsarnok
1921. őszi kiáll. - 379, 381.

Fibula, (tükörfeinből készült) IV. 226, 227, 228,

Kende Ferenc

Magyar építészek modern törekvésű munkái.

1. A Stühmer csokoládégyár épülete Bpest 1928. (Szerkezet terv: Castelli A. és fiai)
2. Stühmer csokoládéüzlet Bpest 1930
3. Budapest, gyógyszertár, 1930,
4. Csokoládéüzlet, Bpest 1930
5. Autós bár, Balaton-szemtód 1930

Építészkongr. 47. l.

~~Alsófehér vármegye monográphiája~~

~~VIII. 104.~~

Kende Ferenc

építész

— **(A Magyar Képzőművészek Egyesülete)** építőművészi kitüntetéseinek odaítéléséről meghozta döntését. Az aranyérmet *Münnich* Aladárnak, kitüntető elismerését *Gregersen* Hugónak, *Neuschloss-Knüsli* Kornélnak, érmét *Kende* Ferencnek adományozta, építőművészi munkáikért.

Nemzeti Újság

1939 febr. 26.

BUDAPEST
939 JAN 18

Kende Ferenc

Irod

Tér és Forma

1933. 185. l.

(A magyar építészek kiállítása Párizsban.)

326/1941.

A visszatért Muraköz müe
telezésére dr. Genthon I
és Petrass Istvánt küldt

Kende Ferenc

Budapesti ürlés-
portálok

Repr

Tér és Forma

1930. 420. K.

Kende Ferenc

Stühmer-gyár
Nékháza

Repr.

Rát Str. 306. l.

T.

A "Magyar Nemzet"
Kiadóhivatalának

"Megbizható, fiatal" jeligére

Budapest VI.
Vilmos császár ut 65.

ÉRKEZETT
1941 NOV 18

Kende Ferenc

tervezte a koksz-
propaganda pavillon-
ját az 1937. évi Budapesti
Nemzetközi vásáron.

Tér és Forma
1937. 6. sz. Eippel.

Kende Ferenc

Építész

Budapest Székesfőváros gázműveinek pavillonja az 1937. évi nemzetk. vásáron. A pavillon homlok-zatát fenti ter-verte.

Tér és Forma

1937. 6. sz. képpel-

SÁRNAP
17
Jácint hv.
. Anasztáz
4. Efez. vt.

N. k. 4 ó. 57 p. N. ny. 19 ó. 10 p.

ÉTFŐ
18
Ilona cs.
ot. Ilona
5. Fábiusz

KEDD
19
Lajos pk.
rot. Huba
6. Úr szín.

ZERDA
20
István kir.
t. István k.
7. István k.

TÖRTÖK
21
Franciska
ot. Sámuel
8. Emilián

ÉNTEK
22
at. Timót
t. Menyhért
. 9. Mátyás

OMBAT
23
t. B. Fülöp
ot. Farkas
. 10. Lőrinc

Izr. 30. S. Reeh 5 P.

Kende Ferenc

KENDE FERENC:

50. A Stühmer csokoládégyár székháza. Mgt.
51. Stühmer vásárpavillon. Mgt.
52. A Gázművek vásárpavillonja. Mgt.

K. M. Kir. Téli tárlat
1938.

PALOTAI GYULA: Pécsay Pál Bronz Mgt.
4. SZABÓ DEZSŐ: Szacsvay Imre Mgt.
5. SZLÁNYI LAJOS: Hőelvadás.
6. SUSZKÓ BÉLA: Tatárjárás.
7. SZLÁNYI LAJOS: Behavazott fenyves.
8. BORUTH ANDOR: Rózsaszín pongyolás nő.

Kende Ferenc

építész

I.,

Képviselőház

1933. 155. l.

bályrendelet 2.§./14/ bek.alapján
rulás /78.160.-P/, valamint az 53.
ség biztositás kötelezettségének m
bérek az előirányzatnál 1o.655.5o
Az erdő- és mezőgazdasági birtokból
tékü emelkedést mutatnak a saját ke
óta.

Előirányzatunkban a kül
részre bontottuk: Természetben ado
próbák /17.5oo.-P/ és Egyéb /46.48
ség kedvéért e rovat bevételeit te
ezért a költségelőirányzat szerinti
való szembeállitás helyett az alább

Kende Ferenc

Stühmer pavilon
az 1938. évi budapesti
Nemzetközi Vásáron

Terverte festi

Tér és Forma

1938. 6. sz.

(Az 1938. évi
Budapesti Nemzetközi
Vásár építészeti at-
culata.)

FÜHRE

ELEKTROTECI

Villamosv
erőátviteli
tikai jelzó
ház- és m

Kende Ferenc

Bpaváb. 1940. sept.

Kende Ferenc építőművész, IX.
Kinizsi-u. 9. 183-421

Kende Ferenc

A két fővárosi üzem, a Gáz- és Elektromosművek ezúttal is kitett magáért. Kende Ferenc nemesak a gáz háztartási eszközeinek teremtett jó propagandahelyet, de összhatásában is remek, ötletes épületet emelt.

Nádai Pál: Az idei Nemzetközi Kiállítás

MAGYAR IPÁRMŰVESZET

1937. 93. l.

< Kende Ferenc ifj.

< 7 Stilus az épitő-
művészetben.
Pozsony 1921.
Lex 8° 7 l.

Megjelent a Technikus
c. folyóirat 1921-22.
2-3. száma
ban.

már idejüket is múlták. A törvényeket évtizedekre akarják alkotni s közben a legnagyobb elégedetlenség és a legnagyobb anarchia közepette folyik a munka.

Nem csoda ily körülmények közt, ha a nagyközönség nem tudja, hogy kit nevezhet építészmérnöknek, építésznek, építőművésznek, műépítésznek, műépítőnek, építőmesternek, belsőépítésznek, kőművesmesternek, pallérnak, kőművesnek, építési vállalkozónak stb. Az is, hogy ennyi fajta elnevezés van forgalomban, e pálya munkaköreinek rendezetlenségére vall. Az első 5 cím ugyanazt jelenti, mint a legelső, a nemrég behozott egységes építészmérnöki cím. Hogy mégis használják még ma is e legkülönbözőbb elnevezéseket, oka részben a jogosultak különcködése, részben a kontárok megtévesztő próbálkozása a laikusok félrevezetésére és arra, hogy kikerüljék a Mérnöki Kamara címbitorlási feljelentését. A közönség általában még a régi építész és építőmesteri címeket ismeri csak, de a kettőt egyenlőnek tartva, erősen összekeverve használja. Nem tud arról, hogy vannak tervező építészek s vannak a végrehajtással, kivitelezéssel foglalkozó építő- és kőmívesmesterek. Az építészt is iparosnak tartják, aki tervez, épít, elszámol stb. A szellemi munkát ma még annyira lefoglalva tartja magának a jogászi és bölcsészeti kar, hogy ez, sajnos, a köztudatban is él. Nem is oly rég fejtegette előttem egyik egyetemi tanárunk, hogy tudománynak csak a jogászi és a bölcsészet számít, a többi csak mesterség. (Az orvosi és mérnöki foglalkozások is.)

Téves az építőmesteri és a kőművesmesteri kar küzdelme is a tervezés és a végrehajtás szétválasztása ellen. A műszakitudományok fejlődése, a gazdasági viszonyok változása, a mai élet küzdelmei feltartózhatatlanul megkövetelik a specializálódást. Amennyire természetes, hogy a belgyógyász jobban fogja kezelni belső bajainkat az általános orvosnál, épp úgy jobb és szebb tervet fog készíteni az, aki csak tervez és nem foglalja le idejét a végrehajtás anyagi gondja stb. Nem szabad ezért haragudni, a feltartózhatatlan fejlődést megállítani nem lehet, hanem a problémáknak éppen elébe kell vágni s egyengetni a helyes megoldáshoz vezető utat. Annak az építőmérnöknek, kivitelezőnek, aki eddig tervezett is, több ideje marad a munkák megszerzésére, a végrehajtás racionalizálására és így esetleg, ha arra rátermett, nagyobb eredményeket is érhet el, mint ma. Eddig teljesített munkájuknak egyébként is arról a részéről mondanának le, amit legtöbben külön fel sem számolnak az építtetőnek, ellenben megmarad munkájuk jövedelmezőbb része — az építés. Az 1932. év első felében Budapesten kiadott építési engedélyeknél a tervezőknek csak 20%-a volt építészmérnök, ami oly kis szám, hogy ezt ma, mikor körülöttünk minden rohamlépésben fejlődik, csak igen helytelen és hátrányos állapotnak minősíthetjük. Nem közömbös ez nemzetgazdasági szempontból sem. A nemzetnek érdeke, hogy minden termelő munka minél tökéletesebbet, minél értékesebbet alkosson. Az pedig már vitán felül áll, hogy az az épület jobb és értékesebb lesz, melyet valamely specialista tervezőépítész tervez és ellenőriz és a specialista építőmester épít meg, ha mindkettő tisztességes alapon teljesíti hivatását. Mindenesetre ehhez szükséges, hogy a tervező-építész komolyan készítse el előzetes kalkulációit, ne számoljon lehetetlen légköbméter-árakkal s azután ne maradjon szégyenben építtetőjével szemben silány kivitelt írva elő és megbízhatatlan, de olcsó vállalkozót bízván meg a végrehajtással. Az építés lebonyolítását illetően pedig kell, hogy elvégzője szakember legyen s ne minden műszaki képesítés híjján lévő építési vállalkozó — mert az e címet használók javarészének előtanulmány szempontjából semmi köze az építőiparhoz. Ne legyen az a vállalkozók ama csoportjából való, akik csak a számokat nézik, hogy hány pengőt kereshet a szóban forgó munkán, hanem legyen hozzáértő mester, aki el tudja bírálni, hogy felvett alkalmazottja műszaki értelemben helyesen dolgozik-e és aki mindig büszke arra, hogy ezt az épületet ő készítette. Mindezekhez hozzátartozik, hogy az építtető belássa azt is, hogy nem ért az építészethez s legyen hajlandó már előre különbséget tenni a jó és rossz munka között s ne csak azután, mikor már átvette épületét. Mivel az építtető laikus, vegyen maga mellé a tervező építészmérnökben szakembert, ki helyette műszaki tudásával gondolkozik, mint ahogy egész természetesnek találja ma már mindenki, hogy peres ügyei védelmére ügyvédet fogad, pedig az építkezések lebonyolítása körül legtöbbször sokkal nagyobb pénzösszegek helyes felhasználásáról van szó, mint a legnagyobb perekben.

A köröndkörnyék új beépítése.*)

KENDE FERENC.

Az 1930-ban tartott bruxellesi nemzetközi kongresszus érdekes megállapításokat tett a lakástelepekkel kapcsolatban. Az alacsony (fdsz., I. em.) házakból álló lakótelep, korszerű eszközökkel előállítása ellenére olyan költséges, hogy kispénzű ember el nem érheti. Kiadták a jelszót: szaporítani a függőfolyosós, többemeletes házsorokat annál is inkább, mert az egyes családi ház, az alacsonyházas telepek a városok felbomlasztásához vezetnek.

A gazdasági helyzetet lehetetlenné teszi a teleplétesítéseket oly mértékben, hogy az alacsony és középmagas (10—16 em.) ház feletti elvi harcról, szélesebb alapon, kivitelben ítélhessünk. Az építészek közös vágya a nagyobb egységekkel dolgozás lévén, nem csoda, hogy telepítési alkalmakat keresnek. A városépítés új egészséges szempontjait mindenütt komoly kritikai vizsgálódásra, sőt aktív beleszólásra ösztönzi a tervezőt.

1. ábra. A köröndkörnyék zsúfolt beépítése.

A XIX. század az egész világon egyformán rossz megoldásban adta a telekspekuláció, a kiuzsorázás bérkaszárnyáit. Nálunk nem rosszabb a helyzet, mint másutt.

Nézzük meg például Budapest egyik jellegzetes pontját, az Andrássy-úti Körönd környékét, a városnak e reprezentáló módon kialakított részét, repülőgépről:

A mult század építészeszetikai beállítottsága sugárzik erről a térről. Egy szép kulissza, mely mögött nap és szellőzésnélküli lakások, piszokgyűjtő zugok bujkálnak, a túlzott szobaméretek, a reprezentációs kialakítások ellenére. De nem rosszabb, mint Páris előkelő negyede.

Le Corbusier *Urbanisme* című könyvében városrészeket ítél halálra: új, jobb, egészségesebb Párisért. Szép rendbe, nagy szintézisbe akarja vonni az összes életalakító elemeket. A gyakorlati cél, a klima, a technika követelései a főelemek. A németek is sokat foglalkoztak ezzel a problémával.. Nem a tradiciótisztelet csökkenése, hanem az építészet-tudomány növekedése kényszerít mindenkit a hibák felismerésére és a javítás követelésére.

A Körönd házai létesítésük idején korszerűek voltak, a nyugateurópai építészeti kultúra vonalába estek, tehát a bírálatukra inkább a mai fejlődés és haladás demonstrálására szántuk reá magunkat.

Minden telken önálló udvar (néha kevesebb, mint a terület egytized része), sőt még egy-egy telken belül is belső épületszárnyak tömik el az udvart. A levegő és nap ke-

* Részlet a „Hogyan építsünk" kiállításon 1932-ben tartott felolvasásból.

vés. A szomszédhoz csakis egy traktusos részek csatlakoznak átszellőzés nélkül, mert csak egy irányban van ablakuk.

Középkori és egészségtelen. Hát még szabálytalan telken, ívben kanyarodó homlokzatnál milyen hegyesszögű zugok adódnak!

Berlinben is kedves téma volt, ezeknek a demonstrálásra kiválóan alkalmas házcsoportoknak bírálata és a javítás átmeneti lehetőségeinek vitatása. Az építési szabályrendelet 4 oldalra szóló utcák *keretbeépítését* (Randbebauung) írta elő.

Ha pl. a Körönd bérházbarlangjait így kikotornánk, az udvarba lógó épületszárnyakat lebontanánk, akkor sokat javulna a helyzet.

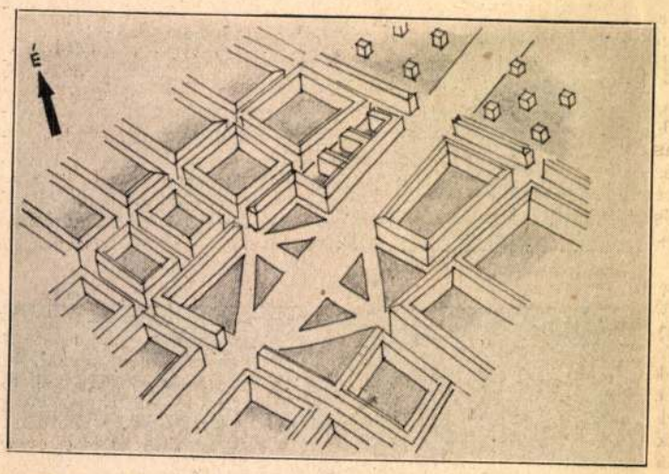

2. ábra. Beépítés belső udvari szárnyrészek elhagyásával.

A közös tágas belsőudvar valóságos park, friss-levegőrezervior, melybe már érdemesebb ablakot nyitani, mint a poros lármás utcára.

Igen ám, de az ilyen keretbeépítéssel, hosszú északi szárnyak keletkeznének a beépített négyszög két oldalán, azonkívül a saroklakások nehezen oldhatók meg az alaprajzban (sötét hall, gute Stube).

A leghelyesebb rendszer a *sávos beépítés* (Streifenbau), amelynél nincs zárt levegőtér, nincs *nehézsarok*, nincs északi front.

Ennek a beépítési módnak az alapötletét köztudomás szerint az 1908. évi washingtoni tuberkulózis elleni kongresszus szolgáltatta. *Rey* ott enunciálta, hogy a városépítés alapja a napfelé irányzásban kell, hogy legyen. Minden lakásnak közvetlen napsugárzást kell kapnia. Az utca irányának, a házsávoknak párhuzamosaknak kell lenniök a heliotermikus-vonallal, mely Párisban É—D. irány mellett 19°-ra van, nálunk ez 17—18°.

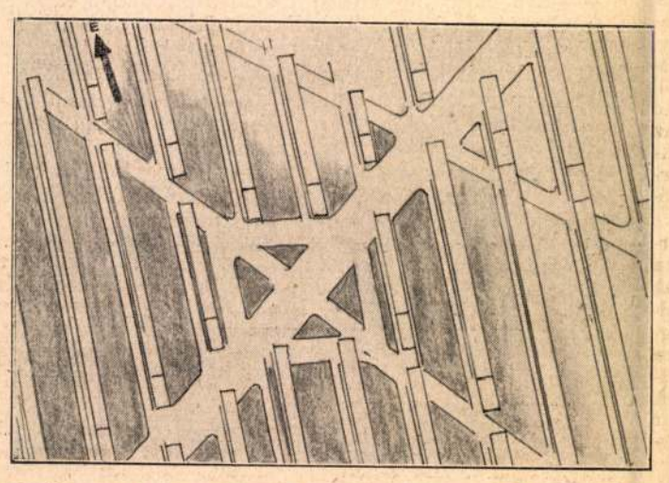

3. ábra. A köröndkörnyék korszerű beépítése 11 em.-es házsávokkal.

Ilyen elrendezés mellett a legrövidebb téli napon az utca mindkét oldalán a házak lábvonala legalább egy óráig napsütést kap. É—D. irányú utca esetében a szemben lévő házsorok térközét 1-nek véve: a házak magassága 1—¼ lehet (Heiligenthal megállapítása).

Ez a mai felfogás szerint leghelyesebb elrendezés, egészséges és szép. A telek kihasználása sem romlott, mert ugyanezen a területen ugyanannyi lakást helyezünk el a kertutcákká egyesített udvarok magas házaiban.

Hatalmas zöld területek, parkok, gyermekjátszóterek, sportpályák, keletkeznek így, ahová kocsizaj, por, bűz alig ér el.

A házak egymásra árnyékot nem vetnek. Világítás, napozás kitűnő. Az bizonyos, hogy a gazdasági helyiségek számára az északi oldal jó lenne, de az itteni előnyökért megelégszünk a lakás részére hitványabb nyugati oldal felhasználásával is.

Az épületsávok egymásközti térközét a napozás vonala adja meg, mely összefüggést Franz *Krause* dolgozta fel tudományosan először 1929-ben.

A tájolás mellett az utak rendszereinek megállapítása döntő, főút, tehermentesítő út és lakóút, a közlekedési eszközök menetsebessége szerint.

A közforgalmi út csak a végét érinti a házsoroknak (lárma és gázolás, balesetlehetőség csökken). A közforgalmi és lakóutak külön vannak választva, a házsorok 11 emeletesek. Magasságuk 35—35 méter. A park-utcaszélesség 70 méter.

Ez a 11 emelet *Distel* kutatásai szerint az optimális magasság. Az építési-költségek itt alakulnak leggazdaságosabban.

Füst ellen való védekezés tüzelés-technikai megvilágításban.

ROZINEK ARTHUR.*

A devízaválság következtében a külföldi szén és koksz behozatala csökkent s annak helyét a kályha- és központi fűtési berendezésekben hazai szénfajták foglalták el. A tüzelőszerkezetek azonban nagyrészt nem voltak megfelelők, a hazai gázdús szenek helyes kezeléséhez pedig a személyzet nem értett. Az ebből adódó tökéletlen elégés és füstképződés tagadhatatlan nagy hátrányokkal járt s a nagyközönség a karácsony körül megjelent sorozatos ujságcikkek hatása alatt a *harc a füst ellen* jelszót a hazai szenek használata elleni jelszóval annál is inkább azonosította, mert a fővárosi Közegszségügyi Intézet által 1931—1932 tél folyamán végzett és a *Városi Szemlében* közölt levegőmérések is azt látszottak igazolni, mintha a hazai szénnek a házi tüzelésekben való használata Budapest levegőjét aggasztó mértékben rontaná.

A füst elleni küzdelem nem mai keletű, más világvárosokban is súlyos probléma s éppen ezért ujságcikkekben ötletszerűen nem tárgyalható.

Budapest levegőjének füstszennyeződése már régen foglalkoztatja az illetékes hatóságokat. A Közegészségügyi Hivatal igazgatója, *Johann* professzor javaslatára 1927-ben szakemberekből álló ankétot hívattak össze, melynek kezdeményezésére *Frischfeld* Ede, *Hubert* Ernő kartársainkból, továbbá *Johann* professzorból alkotott 3 tagú bizottság külföldön tanulmányozta a kérdést és a *Füst elleni küzdelem hazánkban és a külföldön, 1928.* című tanulmányban fektette le a tapasztaltakat. Az ankétnak, illetőleg e tanulmányoknak eredményeképpen a főváros területére érvényes *Füstrendelet* jelent meg, melynek értelmében megszabott határidőn belül minden olyan ipari és központi fűtés tüzelését, mely sötét füstöt termelt, füstemésztő készülékkel kell felszerelni.

Abban az időben főkép az ipari tüzelések estek kifogásolás alá, melyek a tökéletlen égés következtében néha állandóan, néha időszakonként sötét füstfelhővel árasztották el környezetüket. Orvoslást természetesen csak tökéletes tüzelőszerkezet beépítése jelenthetett, mert a füstemésztő készülék tudvalevően csak füsthígítást jelent. A központi fütések kazánjai ekkor még túlnyomórészt koksztüzelésre épültek, látható füst ezekből nem jelentkezett. A rendelet, bár a hatósá-

* Előadta a Magyar Mérnök és Építész Egylet Gépészeti, Gyáripari és Elektrotechnikai Szakosztálya 1933 február hó 25-én tartott ülésén.

Kende Ferenc

a Stühmer pavillon
a Budapesti Nemzetközi
Árúmintavásáron,
fentitől, repr.

v 1

MAGYAR IPARMUVESZET

1938. 94. l.

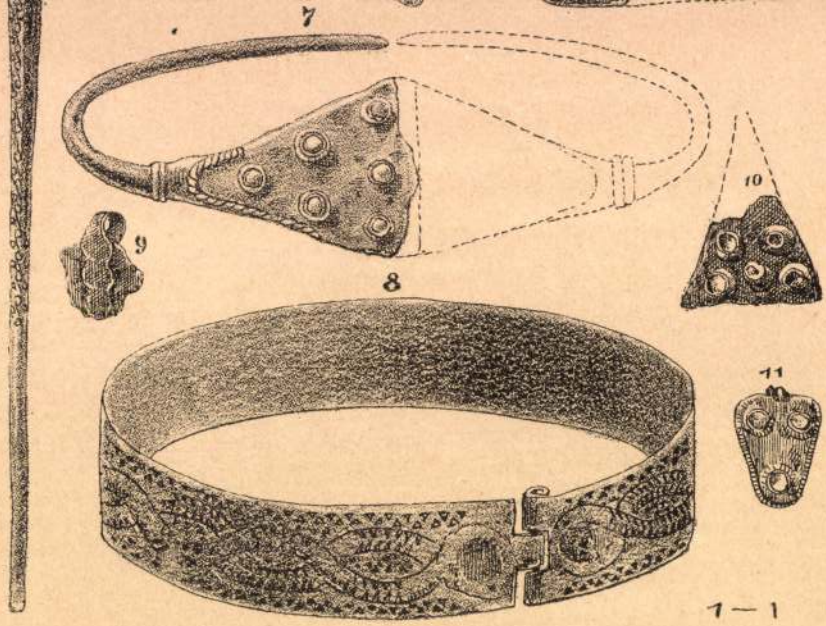

UJABB KESZTHELYI LELET.

Lásd 349. lapon.

Kende Ferenc
épitész

lásd
z
Tér és Forma
1932. 303. l.

ILLUSZTRÁCIÓK

Kende Ferenc

építész

iroda

=

Labo, Mario: Architettura e arradamento del negozio. Milano, 1937. Hoepli.

Kende Ferenc

cród –

Tér és forma

1930. 285 l.

képpel

169. MEGLEPETÉS. Rokokó porcelláncsoport. Bécsi bélyeg . 60
170. KISFIÚ SZŐLŐVEL. Porcellánszobrocska. Meissen . . . 20
171. BONBONTARTÓ ezüstből, domború díszítéssel. Fedelén elefántcsont dombormű 80
172. BONBONTARTÓ porcellánból, festett és aranyozott díszítéssel. Sevresi bélyeg 10
173. BONBONTARTÓ. Porcellán, festett és aranyozott dísszel. Sevresi bélyeg 10
174. BONBONTARTÓ porcellánból, festett és aranyozott dísszel. Sevresi bélyeg 10
175. BONBONTARTÓ. Porcellán, festett és aranyozott dísszel. Francia 10
176. BONBONTARTÓ porcellánból, festett és aranyozott dísszel. Sevresi bélyeg 10
177. BONBONTARTÓ porcellánból, festett és aranyozott dísszel, bronzfoglalatban. Sevresi bélyeg 10
178. BONBONTARTÓ ezüstből, zománccal borítva. Auguszta főhercegnő bevésett autogramjával 20
179. BONBONTARTÓ ezüstből, kameával 20

< Kende Ferenc ifj >

könyve

< > Stilus az épitő-
művészetben:
Bp. 1921.

Rooka Máton: Bevezetés az őstörténetbe

VIII. 124.

M D K

Kende Ferenc müépitész

A ma müvészetének szemináriuma. Esti Kurir 1936. jan. 23. 9. l.

<Kende Ferenc>
épitész.

Írod
Z

< > „Hogyan épit-
sünk?" A kiállítás
elrendezésének részletei.
Tér és Forma 1932. 97-
103. l. képekkel.

VISEGRÁD

Várrom

A visegrádi romok közt... VV 1869, 538l

Kende Ferenc

Írod

Tér és Forma.
1932. 54, 55. l. 56. l.
(B.T.: Újabb iro-
datokról, képekkel.)

Kende Ferenc

a Stühmer Frigges r.t.
pavillonja
32-ik bpesti nemzetk.
vásár

Repr.
Művészet
1937. 96. l

50.

61

52. NAGY SÁNDOR FEJE.

Márvány. Magassága 13·5 cm. Megsérült az orr, ajak, áll, a bal arc, mindkét szemöldök és a haj több helyen. Athénből való.

Ez az ideálizált Nagy Sándor-arckép közel áll a kapitoliumi múzeumban levő óriási Nagy Sándor-főhöz*: mindkét szoborművön a világhódító külsejének egyik fogyatékossága: a ferde nyaka úgy van palástolva, hogy szenvedélyes arckifejezéssel fölfelé tekint; ehhez az arckifejezéshez jól illik a fejnek balra hajlása. A homlokon a bemélyedés szintén lelki izgalom kifejezésére szolgál. Leginkább Lysippos hatása alatt terjedt a királynak ilyen ábrázolása. Példányunk görög munka talán még a Kr. e. IV. század végéről.

Kondé Ferenc

építész

erőd

Tér és Forma

1932. 303. l.

(„Így nyaralunk a Balatonon", képek-

kel.)

fenti címen

A Siófokon rendezett

kiállítás egyik tervezője

volt.

053. 1161.

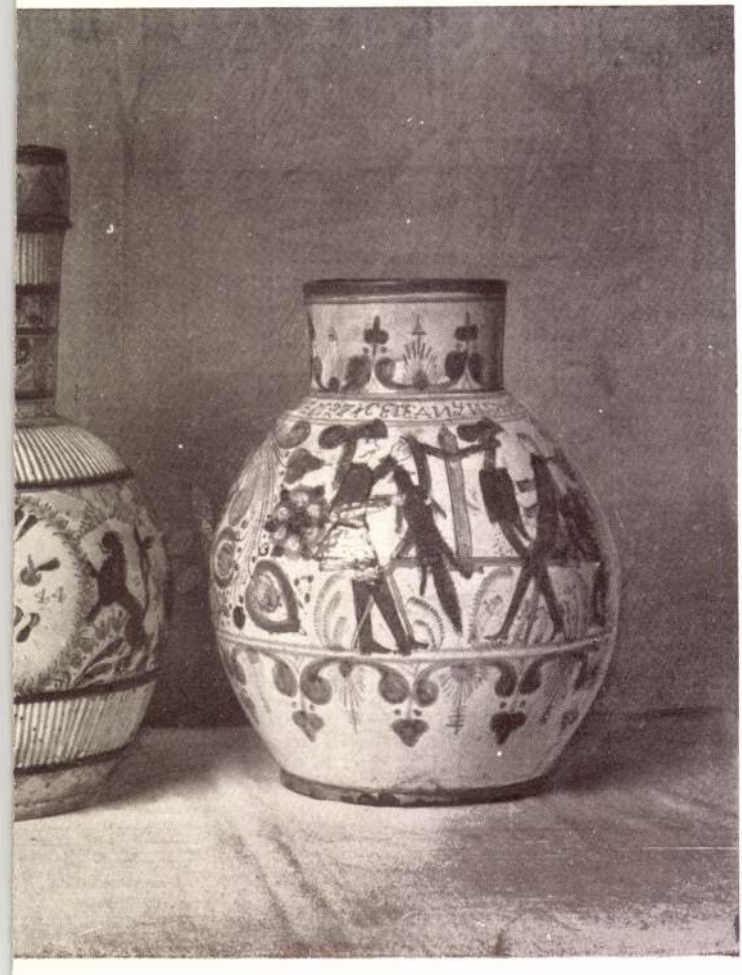

1114.

Kende Ferenc

A Stühmer Frigges r.t.
pavillonja a bresti
35. ik nemzetk. vásáron.
Terverte fenti.
Repr.
Művészet
1940. 33. sz.

az orr, az alsó és felső ajaknak egy része, a sapka jobb (a nézőtől) oldalán egy rész. A jobb halántékon egy tárgynak, valószínűen kéznek nyoma maradt. Firenzéből, Sigismund Blumner gyűjteményéből való.

Az egészen fiatalon ábrázolt Hermes a petasost viseli fején, amelynek keskeny karimája alighanem gyöngyfüzérrel[1] (itt fémből) volt díszítve. Így magyarázódik meg legjobban a karimába vájt lyuk. Úgy látszik, hogy jobb kezét a fejéhez emelte, legalább erre mutat a jobb halántékon maradt töredék. A fej típusában félreismerhetetlen Polykleitos hatása, de még közelebbi rokonságot mutat a fej egy vatikáni Apollon-szoborral,[2] amelyet most általánosan a Kr. e. IV. századból származtatnak. A mi Her-

[1] Roscher, Lexikon, I. köt., 2398. és 2416. hasáb.

[2] Amelung, Die Sculpturen des Vatikanischen Museums, II. köt., 719. l.

Kende Ferenc

Részletek a Bienenstok
látszereszbolt belsejéből
Repr.

Molnár József: Új
boltok Budapesten.
Tér és Forma 1932.
147. l.

VISEGRÁD

Salamon tornya

A visegrádi Salamon-torony. V 1877, 28 l.

A visegrádi Salamon-torony ... V 1877, 237 l.

Kende Ferenc

l.

Művészet (Kende)

1939. 25-26 sz.

58, 64. l.

Stultus Dyalma

Honvágy

Taccani Remo

Fürdőzők

Tallone Guido

Impresszió

Arckép

Terzòlo Carlo

Hó Nozza dombjain

Kende Ferenc

1.

Müvészet (Kende)

1939. 28. 11.

98-l.

99.l.

Castiglione della Pescaia : a ten

Vagnetti Gianni

"Anyám"

Csendélet

Csendélet

Vellani Marchi Mario

Nagy kert Burán~~ó~~ban

Viani Lorenzo

Homokbánya

Kende Ferenc építőművész

A Lechner Ödön-Társaság levelező taggá választotta.

M.929.VI.18.

Kende Ferenc

építész

Az Architecteur d'Aujordhui folyóirat rendezésében megnyilt Párisban a II.modern nemzetközi építészeti kiállitás.Általános elismerést és tetszést aratttak a magyar kiállitók,akiknek csoportjában külön-külön,vagy pedig együttes tervekkel szerepelt.-

Nemzeti Ujság,
1935.IV.4.

* **Kiállítások.** A *Magyar Mérnök- és Építész Egylet* nagyon érdekes, ugynevezett korszerü építészeti kiállitást mutat be a Tehnológián. Építészeinknek az a célja, hogy egy ilyen kiállitással is propagálják a lakásépitést. A kiállitást *Kende* Ferenc és *Szabó* Lajos állitották össze, igazán ügyesen és szemlélő módon. Kezdve az általánosan megszokott, sablonos formáktól, egészen a legmodernebb kivitelezésig, minden épitkezési forma és stilus megtalálható ezen a kiállitáson. Külön érdekesség az, hogy itt az épitészmérnökök szaktanácsokkal szolgálnak azoknak, akiknek valamilyen épitészeti kérdésben felvilágositás kell. — A *Tamás Galéria* vasárnap megnyiló kiállitásán *Szőnyi* István és *Beck Ö.* Fülöp állitja ki munkáit. *Szőnyi* ezuttal is hoz uj mondanivalót, a térbeli és fényhatások talán még elevenebbek most, meditálásra késztetőbbek, mint azelőtt. *Beck Ö.* Fülöp szobrai és kisplasztikái a nála megszokott, régebb idő óta jólismert módon vannak megoldva. A közismert *szittya-lovasa* még mindig a legjobb, legkifejezőbb munkája. — Az *Ernst-muzeumben*, melyről azok a hirek járnak, hogy rövidesen becsukja kapuit, hat művész mutatja be munkáit. A Párisban élő *Basch* Andor érdemli meg közülök a legtöbb figelmet. Harmonikus nyugalom és sok, nagyon sok egészséges fény árad ki munkáiból. Mellette *Weil* Erzsébet grafikákat, *Sz. Nagy* Miklós tanulmányfejeket, *Harum* Károly illusztrációszerü képeket, *Orsós* Ferenc meglehetősen tétovázó festményeket és *Vértes* Árpád modern tervezésü szőnyegeket mutat be.

Kende Ferenc

M. 1932. III. 13.

Kende Ferenc

terve kiállítva

PH. 1932. III. 13.

Kende Ferenc építész

MDK

Mezőgazdasági pavillon terve

Kósa Nemzetk. Vásár 1949, 45 l.

Kende Ferenc,

fürdöszobát tervezett. /Lampart,Ulrich B.J., Melocco r.t./ A közfal Szolomitból készült.

A MMÉE 1932/33 évi Kéler Napoleon pályázat tervének belsö épitészeti bemutatásai.

Dr. Ny.L.: A " Hogyan épitsünk? " kiáll. a Nemzetközi Vásáron. MMÉE Közlönye.1933 máj.6. III.-VIII. l.

MDK

Kende Ferenc, épitész

A Stühmer csokoládégyár székháza.
Stühmer vásárpavillon.
A Gázmüvek vásárpavillonja.

KiTárs. Téli tárl. 1938.febr.-márc. Gyüjt.kiáll.
IP.Hücsarnok. Kat. 7.1.

MDK

Kende Ferencz

Este a vérmezőn, vf.

Tabáni ház, vf.

" kapu, "

" részéet, "

N.Szal. őszi tárl. 192o. szept. 17. l.

MDK

Kende Ferenc

Részt vett a L'Architecture d'Aujourd'hui c. francia folyóirat 1933. elején Párizsban rendezett II. nemzetk. modern. építészeti kiállitásain.

Kende Ferenc MIK

épitész
Házak, üzletek és villák

Műcsarnok 1936. máj-jun. Jüb. kiáll.

MDK

Kende Ferenc
épitészeti művek:

Házak, üzletek és villak.Magantulajdon.

Az Orsz.Magy.Képzőm.Társ.jubileumi kiáll.
képes tárgymutatója.1936.maj-jun. 20.1.

M.D.K.

Kende Ferenc, építész

terverte Farkas Béla szobrász Lechner Ödönről készült ülő bronzszobrának építészeti részét. A szobrot 1936. máj. 22-én leplezték le a Japán kávéház előtt [akonnét később az Iparművészeti Muzeum elé helyeztér át.]

Magyar Vilmos: Lechner Ödön szobrának leleplezése alkalmából

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közéönye, Bp.

MDK

Kende Ferenc építőművész

Érmet nyert

A képzőművészek egyesületének dijnyertesei.
Uj Magyarság 1939. febr. 26.

M.D.K.

Kende Ferenc, építész

javaslatot tesz a budapesti Körönd környékének, a város egyik legzsúfoltabb lakónegedének beépítésére. A körülépített belhelyen lévő kút szerű udvarok helyett javasolja az udvari szárnyak elbagásával hiálakuló telektömb-körül építést, vagy a sávos beépítést.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egyl et Közlönye, Bp.

1933. 67. köt. 111-112. old. 1-3. á.

MDK

Kende Ferenc

Neuschloss-érmet kapott

A Képzőművészek Egyesülete díjai. Pesti Napló, 1939. febr. 26.

MDK

Kende Ferenc

Dr.B.V.: A Liége-i nemzetk. épitészeti tervkiáll. Tér és forma 1930. 7.sz. 302.l.

MDK

Kende Ferenc építész

Bp. városépitési problémái. Vállalkozók Lapja. 1933. nov. 16.

MDK

Kende Ferenc

A Magy.Képzőművészek Egyesülete, a Neuschloss-Knüsli Kornél érmét, Kende Ferencnek adományozta, épitőművészi munkájáért.

Pesti Napló, 1939.febr.26. 16.lap

M.D.K.

Kende Ferenc, építész

tervei szerint épült Stühmer csokoládégyár vízhárát a Lechner Ödön Társaság Lechner plakettel tüntette ki.

Vállalkozók Lapja. Bp. 1934. LV. évf.

jun. 20. sz. 9. old.

MDK

Kende Ferenc

Pavillonok a Budapesti Nemzetközi Árumintavásáron. Magyar Iparmüvészet 1938. 94.l.

Kende Ferenc, építés M.D.K.

tervezte Lechner Ödön
Liszt Ferenc-téren felállitott
Szobránai talapzatát és
magazos diszitését.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1936. LVIII. évf.

niéj. 27. sz. 3. old.

MDA

Kende Ferenc

A Farkasréti temető bejárat épitményei. A mérnökegyleti kispályázaton megvette Bpest szfőv. Repr.

Épitő Ipar - Épitő Művészet, 1925.jan.1. 5.l.

MDK

Ifj. Kende Ferenc

Soproni városháza, vf.

Az 1921.évi őszi kiáll.tárgym. Műcsarnok.1921. nov. 19.l.

Kende Ferenc építész

hazepel a Műszaknak tán

távlo-tán

Esti Kurír 1938 II. 9

Kende Ferenc építész

Tervekkel nerepel a
Műcsarnok tél. tárlatán

Nemzeti Újság 1938 II.6

MDK

ifj. Kende Ferenc

Soproni Szt. Háromság szobor, vf.

Az 1921. évi őszi kiáll. tárgym. Műcsarnok. 1921. nov. 19.1.

MDK

Kende Ferenc

Részletek a Budapesti Nemzetk. Vásárról.
Kende Ferenc tervei. Repr.

Magy. Iparművészet, 1937. 97. lap

MDK

Kende Ferenc

Részletek a bpesti Nemzetközi Vasarról. Kende Ferenc tervei. Repr.

Magyar Iparművészet, 1937. 97.l.

MDK

Kende Ferenc épitész

Tér és Forma 1937. 6. sz.

M.D.K.

ifj. Kende Ferenc, építész

terve megvételben részesült az ceri Gárdonyi mauzoleum pályázatán

Vállalkozók Lapja, Bp. 1923. XLIV. évf.

~~Jul. 25.~~ Aug. 22. sz. 5. old.

MDK

Kende Ferenc

A Stühmer csokoládégyár egyik pavilonja a budapesti Nemzetk.Vásáron. Terv.: Kende Ferenc.Repr. A Tér és Forma 1933.6.sz.-ban megjelent cikke: A kereskedelem és ipar épitészetéről III.

Tér és Forma, 1933. 6.sz. 189-192.l.

MDK

Kende Ferenc

A kiállitási pavillon külsó és belsó elrendezésé
nek tervezetét Kende Ferenc készitette.

Ny.L.: A "Hogyan épitsünk?" kiáll. a Bp.Nemzetk.
Vásáron.

Tér és Forma, 1933. 6.sz. 186-187.l.

Kende Ferenc

A Magyar Mérnök- és Épitész Egylet kiállitásának rendezésében vett részt.

N.U.932.III.12.

MDK

Kende Ferenc

A párisi 1933.évi épitőművészeti kiállitáson egy fürdőszobáját állitották ki.

Ny.L.: A "Hogyan épitsünk?" kiáll.a Bp.Nemzetk. Vásáron.

Tér és Forma, 1933. 6.sz. 186-187.l.

MDK

Kende Ferenc

A "Hogyan Épitsünk?" ház homlokzata. Tervezte: Kende Ferenc. Repr.

Tér és Forma, 1933. 6.sz. 186.l.

MDK

Kende Ferenc

A Stühmer Frigyes R.T.pavillonja.XXX.bpesti nemzetk.vásár. Terv.: Kende Ferenc.Repr.

Képzőművészet, 1935. 85.sz. 128.l.

Kende

Szerepel az Igazmüvészeti Múzeumban rendezett Karácsonyi Vásárom.

M: 926, XII. 11.

Kende Ferenc MDK

A Stühmer-csokoládégyár székháza

Műcsarnok 1937 IV. Nemzeti Képzőművészeti Kiáll.

Kende Ferenc MDK

A Stühmer csokoládégyár székháza

Stühmer vásárpavillon

A Gázmüvek vásárpavillonja

Mücsarnok 1938 Téli kiállitás

Kende Ferenc

MDK

Házak, üzletek és villák

Műcsarnok 1936 Jubileumi kiállítás

M.D.K.

Ifj. Kende Ferenc

A Stühmer csokoládégyár fiókjainak portáljait és belső berendezését tervezte. Fényképfelvételek.

Szinházi Élet. Bp. 1931. ápr. 5-11. XXI. évf. 15. sz. 247. lap.

MDK

Kende Ferenc, építész.

Stühmer cukorkaüzlet belseje. Kép. 100.1.

Tér és Forma. 1930. 2.sz.

Kende Ferenc

postáltervező

l.

Tér és Forma

1936. 222 — 223. l.

226. l.

227. l.

233. l.

A vitatkozásban szerénység és a
ismeretűeket osztják nyolczankint.
a kártyázás, a zenélés és tánczolás.
ódra ne borotválja. Ne viseljenek
Ha a temetésre a rector kimegy,
Temetés után ivásra sehova sem
újakkal cserélik föl.[1] A debreczeni

ONFALVI GYÖRGY, SZILÁGYI TÖNKŐ
ÁN szintén mint physicus szerzett
k bizonyítanak. MARÓTHI GYÖRGY
, mely Debreczen első nyomtatott
önös részre oszlik. Amaz az álta-
a valláserkölcsi nevelés. Miért is
n a szentírást. A hitelemzést fel-
ező, hanem az ítélő erő fejlesztése
odjék a tanuló szellemi fokához;
rtette. Egy órában minél többen
tni. A ki nehezen tanul, azt csak

la XVII. és XVIII. századi tör-

Keresztyén Catechismus. A debre
Buzinkai Mihály, Amos Comenius
István latin s görög nyelvi, Buzi
történelmi, Frisius, Menyői Tolv
Sámuel és Fazekas Mihály termé

A debreczeni iskolán kívü
fehérvárott, Nagy-Enyede
gálatot tett a közművelődésnek n
szeröket az országban szerteszét
Ezeket így csoportosíthatjuk: D
és Szathmár-Németi; Sárospat
Gyulafehérvár-Nagyenye
akadémiák színhelye Debreczen,
Fehérvár, Nagy-Enyed, Losoncz,
és Marosvásárhely.[1]

IV. Az unitariusoknak kü
volt azonos. Volt Kolozsvárott
Erzsébeten és Toroczkón meg pa

[1] Ezen utóbbinak tanrendszerét
értekezésemben részletesen ismertettem,

Kende Ferenc épitész

Bp.Bienestock üzlet

Tér és Forma, 1933 VI. 137

Kende Ferenc

pesti üzletportálok

Tér és Forma, 1936 IX. 222

Kende Ferenc

Bpest, Stühmer kirakat, 1929

Tér és Forma, 1933 VI. 95

Kende Ferenc

Kereskedelem és ipar épitészetéről

cikk

Tér és Forma, 1933 VI. 137

Kende Ferenc

Bpesti gyógyszertár

Tér és Forma, 1933 VI. 81

Kende Ferenc

Stühmer üzlet terv

Tér és Forma, 1935 VIII. 11o

Kende Ferenc

Tér és Forma, 1930

III. évf. 285-288.
Molnár József: Reklámépítévet a budapesti nemzet köri ármuiatu vásáron.

Kende Ferenc

építén

Tér és Forma, 1930

III. évf. 421-424.

Háy Gyula: A magyar vonal korunk lakásművészetének keresztmetszetén.

Kende Ferenc építész

Tér és Forma, 1929

II. évf. 220-229.

P. G. F.: Kende Ferenc életéhez.

Kende Ferenc építész

Tér és Forma, 1930

III. évf. 91-101.

Hány Gyula. kereskedelmi épí-
tészet.

Kende Ferenc építész

Tér és Forma, 1930. III. évf.

382-420.o.

A XII Nemzetközi Építész-
kongresszus alkalmával
bemutatott magyar munkák

Kende Ferenc építész

Tér és Forma, 1932.

V. évf. 302-304. o.

- x - : Fon nyaralónk a Balatonon.

Építészet - világi

Stühmer csokoládégyár — Kende ferenc

II ev. 220-228. Tér és Forma, 1929

P.G.F.: Kende Ferenc üzletbázai.

Páris

Tér és Forma, 1929

II. évf. 220-228.

P. G. F.: kende Ferenc üzletbárai.

MDK

Kende Ferenc

~~Portál-terv, repr.~~

Kende F.: A kereskedelem és ipar épitészetéről.
II. Tér és Forma 1933. 149.1.

MDK

Kende Ferenc

" A kereskedelem és ipar épitészetéről II."
cimű irása.

Tér és Forma, 1933. 4-5.sz. 137-140.lap

MDK

Kende Ferenc

Falmegoldás egy üzlethelyiségben Kende Ferenc terve. Fénykép.

Tér és Forma, 1930. 9.sz. 424.lap

MDK

Kende Ferenc

Budapesti üzletportálok. Repr.

Tér és Forma, 1930. 9.sz. 420.lap

MDK

Kende Ferenc, építész

tervezte a Stühmer-gyár székházát, a Lechner Ö. díjat ill. emlékérmet a Stühmer Cseh. gyárnak ítélte oda a Lechner Ödön Társaság. /az 1929 évit/.

Az elmult hat év legművészibb uj épületei Lechner Ödön emlékérmet kaptak.
Pesti Napló. 1934 jun. 17. 11.1.

MDK

Kende Ferenc

Cukrászda a vásárcsarnok mellett 1922 táján.
A berlinitéri üzlet, 1923.
A Ferenc-körúti bolt, 1925.
A Vilmos császár úti, 1927.
A Városháza épületében levő üzlet, 1929.
Utánna a Horthy Miklós uti boltok következnek.

Cikk: Kende Ferenc üzletházai.

Tér és Forma, 1929.II.évf. 6.sz. 220.l.

MDK

Kende Ferenc

Stühmer cukorkaüzlet a Kecskeméti-utcában.
Tervezte: Kende Ferenc.
Kivitelezte Márkus Lajos. Repr.

Tér és Forma, 1935. 4.sz. 115.l.

MDK

Kende Ferenc

Berlinitéri Stühmer-fiók (1923) Repr.
Horthy Miklós ut (1926) Repr.

Tér és Forma, 1929.II.évf. 6.sz. 220.l.

Kende Ferenc

A Tér és Formában közölt üzletportálokkal kapcsolatosan szerepel a neve. A kap bútorterveket is közölt tőle.

Erdey Gyula: Magyar design; Ipari Művészet, 1989. III. 21. l.

NDK

Kende Ferenc és Márkus Lajos, ép.

Kende F. tervezte és Márkus L. kivitelezte Stühmer cukorkaüzletet a Kecskeméti utcában. Kép.115.1
/Foto:Kozelka/.

Tér és Forma. 1935. 4.sz. 115,116.l.

M.D.K.

Ifj. Kende Ferenc

Tervezte a Stühmer csokoládégyár Mester u. 4. sz. alatti fióküzletének portálját és berendezését, melyet fényképfelvételen bemutat a lap.

Szinházi Élet. Bp. 1930. dec. 21-27. XX. évf. 52. sz. 245. lap

King cukrászda-portál. Foto: Seidner.
Vasvázas, nagyfelületű üvegburkolattal, főleg az esti kivilágítás effektusainak kihangsúlyozására.
Készítette: Márkus Lajos.

Turcsány töltőtoll-portál. Foto: Vörösváry.
Faszerkezetű, üveg- és márványburkolattal. Halványzöld, citromsárga, fekete és narancs színben. Irányjelző, formailag új megoldás a könnyed hatást adó, visszaugró felülvilágító-szellőző. Tervezte: Kende Ferenc.

részt a divatba jött vasredőny-kolosszusok elhelyezése is megkívánta a portálok előugrását.

A kirakat értékét lényegesen megnöveli ilyenkor a falak kiváltása, a kirakattér bővítése.

A leggyakoribb eset az, hogy a régi épület elavult portáljai egyenként kerülnek átalakításra, úgy, amint az egyes bérlők rászánják magukat.

Egy-egy portál átépítése így kiszakítva, okozta azt a formai zűrzavart, amely utcáinkat megbélyegzi. Főleg ha a kontárok a szomszéd túlkiabálását ambícionálják.

Rendkívül sok javulás van már, de a rossz gazdasági viszonyokra hivatkozva húzódozik sok kereskedő a beruházásoktól.

— Elhiszem magának, mondogatják, hogy a régi portálom lebontásra érett, de érdemes-e megzavarni üzletemet a helyszíni munkákkal járó piszokkal és rendetlenséggel? A nagy költség után a háziúr gazdagodjék az általam épített portállal?

— Kedves Kételkedő: érdemes! Hasonló gazdasági helyzet mellett egy évig ellenőrizze bevételeit átépítés előtt és átépítés után!

Azonban, ha egy épületen minden portált, azon az aránylag rövid fronton, más és más terv szerint készítenek, nem igen szeretnek egymásra tekintettel lenni a szerzők és így megint a „nyugtalanságok völgyébe" jutunk.

Sorportálokat!

Tisztelt háziurak! Építsék át egyidejűleg, egy terv szerint az elavult üzletfrontot. Szedjenek „portáladót" a boltok bérlőitől, az adókedvezményes módszerrel áthidalva a nehéz időket, megtalálják számításukat. Igen fontos azonban, hogy tervezője speciálisan képzett szakember legyen. A tervező-ellenőrző-művezető munkája fontos megalapozója és átszellemesítője a kivitelező-vállalkozó munkájának.

A szaktudás irányította méltó kezek, fegyelmezett, jól rendszerezett munka eredménye a koncepciózus alkotást!

KENDE FERENC.

Ilyen volt a mult és félmult üzletének típusa és kapcsolata az utca „architekturájával". A mai öntudatos és határozott szempontok szerint kialakuló üzletépítés elveinek és fölényes technikájának itt még nyomai sincsenek meg. Ezek az üzletek minden jellegzetességet nélkülöznek és ízlésbelileg egészen bizonytalan eszközökkel vannak kialakítva. A jó modern üzlet fejlődésében ezt a stádiumot már messze túlhaladta: önálló karaktert vett fel és a saját nyelvén beszél, ha sok helyen még divatos szólamokkal is.

ÜZLETEK BELSŐ BERENDEZÉSE

A közelmult üzlete olyan volt, mint a tegnap lakása: zsúfolt és sötét, áttekinthetetlen és cifra, organizálatlan és unhigienikus úgy a racionális üzemvezetés, mint az építészeti téralakítás szempontjából nézve. Ilyen üzlet, sajnos, még ma is sok fennáll: szigetek ezek a fejlődés folyamában, konzervatív bástyák régi, maradi boltosok kezében, akik talán babonából nem nyúlnak a lomos berendezéshez, talán mert kár szerintük a befektetésért, hiszen: „így is megy a bolt!" Különös benyomást tesz ma egy ilyen avatag — mondjuk fűszerüzlet — a modern életű utcáról belépőre: a helyiség nappal is roszszul világított, este pedig teljesen nélkülözi a modern világítástechnikát; a falakat és a felismerhetetlenné avult, de valaha „stílusos" tagozatokkal készített berendezést valósággal megette valami gyanús, ragadós „patina", az árukirakás módja és mennyisége halmozott, zsúfolt, átlekinthetetlen; az egész berendezés alkalmatlan és a használatban könnyen tönkremenő anyagokkal készült: a padló silány anyagú, talán csak deszkapadló, mocskosan olajozva; a berendezés szempontok nélkül összetákolt, de cifraságokkal tagozott (hogy a silány asztalosmunkáról a figyelmet elterelje), amibe a mocsok betelepedett; a színek már elhaltak (ha ugyan valaha is voltak) és egy vigasztalan gyászbarna-szennylétónus uralkodik az egész együttesen, amely homályos sarkaival és sötét rekeszeivel, a fűszer- és petróleumszagok vegyülékével odatartozik már gyerekkorunk emlékképzeteihez, amelyben ilyen marad a bolt képe és hangulata: egy bizonytalan körvonalú, misztikus árusítóbarlang, idegen szagcocktail-ekkel telítve, amiket olyan gyönyörűség volt beszívni.

Ma azonban ilyen üzletben már aligha tudnánk egy fél

Stühmer csokoládégyár Kecskeméti-u. 1. sz. alatti fiókja. Tervezte: Kende Ferenc.

PORTÁLÉPITÉS

A földszint üzletsora a ház jól jövedelmező része. A járókelőhöz legközelebb áll, így az egész épületről való benyomásunkat irányítja. Szép és okos kialakítása kitűnő fogadtatás, még a lakások értékét is befolyásolja. Hozzátehetjük, már csak azért is, mert elmult korok felfogásával szemben, nem a főpárkány és a körülötte levő homlokzat — befejező — részek gazdag, szobrászmunkával, sőt szobrokkal túlaggatott megoldásán van a hangsúly, hanem az épület alsó részének fokozott figyelmű, formai és anyagbeli kialakításán.

Készülő könyvemben részletesen kifejtem a hasznothajtó portál megépítési módját.

A változatra nem képes alkatrészek.

Az okos kereskedő a kellemes fogadtatáson túl agitatív szerepet szán a portáljának. Ennek a szerepnek a betöltésére a nem változható részek (a kirakaton kívül minden rész ilyen) kevésbé alkalmasak, mint a változatra lehetőséget adók. Mit jelent ez?

Az állandósitott tagokra könnyebb ráúnni, még ha drasztikusan rikító is. Nincs tehát szükség „felhőkarcoló" ötletekre. Tárgyilagos megoldás kell, mely az éppen szükséges jelentőség felismeréséből ered. A kívánalmak méltánylása a célnak megfelelő legegyszerűbb alakzatban. A portálterv is olyan logikus gondolatmenet eredménye legyen, mint egy mérnöki alkotás. Minden rész feladatának megfeleljen, vagyis a rábízott funkciót maradék nélkül teljesítse.

Megelégszünk a puritán alapformákkal, azonban a kivitelezéssel, a megépítéssel és az anyagokkal szemben fokozott igényeink vannak. Időálló és színes burkolások texturái, fényhatásai még a megszokásnak kitett részekben is élénkség, újszerűség, tisztaság érzetét, szóval érdeklődést kelthetnek.

Perspektíva
1935. 6. szám

ez a realizmus nagy hatással van, amit még fokozhat a hang és a zene beiktatása. Főleg nagyobb áruknál igen nagy hatású, ha az üres kirakatba kevés áru kerül (nagy hatás kevés eszközzel). Viszont kis tárgyaknak a sorhatása döntő értékű, ha ezeket a kis tárgyakat nagy tömegekben úgy csoportosítjuk, hogy ez az összefüggés a tárgyra jellemző.

Új árucikknél a plakáthirdetés mindig megelőzi a kirakathadjáratot, mintegy előkészítve a talajt. Ennek a standard-plakátnak a felhasználása a kirakatban feltétlenül fontos, hogy a szemlélő ráismerjen a hirdetett cikkre. Ez a plakát természetesen erős nagyításban is szerepelhet a háttérben vagy több plakát egymás mellé ragasztásával érhetünk el nagy felülethatást.

Ha lapos a kirakat, plakátszerű hatás érhető el a lapos kirakatba elhelyezett áruval a régi sablonos vitrinaszerű üvegpolcokon való áru elhelyezésével szemben.

Normális esetben a kirakat és az üzlet térbeli összefüggése természetes, mert a rábeszélt nézőtől megkívánt cselekmény effektuálása: a vásárlás — nem tűr halasztást. Viszont vannak esetek, amikor a kirakat és az üzlet térbelileg nem függenek össze: a várótermek közönsége ráér szemlélődni, a szokásos plakátok helyett a kiragasztásával érhetünk el nagy felülethatást.

Az áru döntő kihangsúlyozását elérhetjük érdekes világítással, amikor a háttér sötét és a fénycsóva, amelynek kévéjét is látjuk, a tárgyra van koncentrálva, ami figyelmünket teljes erővel a tárgyra irányítja. Maga az árnyék, amit a tárgy vet a mögötte lévő síkra, ismétli a tárgy silhouette-jét és ezenkívül a valóság érzését adja akkor, amikor az árnyék síkszerűsége és elvontsága mellett a tárgy plasztikája és realitása teljes értelemben kihangsúlyozódik. Az áru úgy hat, mint a jó szobor nyugodt háttérrel (legolcsóbb staffázs). Ugyanezt a kihangsúlyozódást úgy is el lehet érni, ha az árut erős színben tartjuk, mely a szürke és jellegtelen háttérből erősen kiemelkedik, vagy amikor az áru a Blickfang szerepét játszó nagy színes geometriai felületre van helyezve, mely az árut tálcaszerűen viseli. Ezek a kört vagy négyszöget vagy más geometriai felületet ábrázoló staffázsok nemcsak párhuzamosan állanak be a szemlélő síkjára, hanem a mélységet ábrázolandóan a diagonális irányban is.

A kirakat háttere rendszerint párhuzamos felület szokott lenni a kirakat üvegsíkjával már magáért a kihasználandó terület kedvéért is, de hangsúlyozottan mélyebbé teszi a kirakatot ennek a síknak a ferde, diagonális beállítása. Ha a tárgy úgy van beállítva, hogy ugyanolyan helyzetben kétszer, vagy többször ismétlődik, ezáltal egy sajátságos ritmus keletkezik, mellyel maga az érdekes beállítás hangsúlyozottá válik. Ez a ritmus lehet vonalritmus, síkritmus, tömegritmus, fény- és színritmus.

A színnel való operálásnak egyik ritkább fajtája az az alkalom, amikor egy divatszínnek a bemutatására kerül sor egy divatáru-kereskedés kirakatában: amikor minden tárgy ugyanabban a divatos színben kerül a néző elé. Ha az árunak nincs élénk színe, úgy Blickfangra van szükség: falemezből kivágott geometriai felületekre, ebben az esetben ezeknek a lemezeknek az árutól elütő színére épül a figyelem felébresztése. Érdekes hatás érhető el, ha a geometriai figurák helyett emberi figurák vannak kivágva (a feketére festett falemezre — férfifigurára helyezett fehér ing kihangsúlyozása, ritmikus ismétlődésben elhelyezve).

Megfigyelésem: jó kirakatban a szemlélő először az árut veszi észre, azután a szöveget, a díszítést viszont nem érzékeli. A dekorációnak mint segédeszköznek a célja, hogy önmagára ne is irányítson figyelmet. A tapasztalat az, hogy a túlzott dekoráció a figyelmet az áruról a staffázsra tereli, ugyanez történik a nyugtalan háttér esetén is, valamint a szórakoztatás céljából beállított alkalmi, vagy humoros mellékfigurák alkalmazásánál is (anekdótás kirakat).

Nem szabad azt sem figyelmen kívül hagynunk, hogy egészen másképp kell eljárnunk egy tömegcikk kirakatnál, mint egy olyan áru esetén, mely egyéni cikkeket akar bemutatni. Másképp kell a kirakatot megoldanunk a külvárosban és másképp a cityben, sőt bizonyos esetekben már a szemlélő intelligenciájára is építhetjük a kirakatot (könyvkereskedés, utazási iroda).

Mindent összevéve a plasztikus reklám tízparancsolataként álljon itt a mondottakkal összefüggésben:

1. Az áru döntően vonja magára a figyelmet, az áru lényegét hangsúlyozza ki a staffázs.
2. A Blickfang célja nem öncél, a szemet az árura irányítsa.
3. Az a háttér, mely művészies, de önmagára vonja a figyelmet, rossz háttér.
4. Minden reklámépítésnek van távolhatása és van közelhatása, mind a kettőnek mások az eszközei.
5. A figyelemfelkeltés után gondoskodnunk kell, hogy a szemlélőt az áruval is foglalkoztatni tudjuk: kifejezésre kell jutnia az áru kvalitásának, gyakorlati értékének és árának.
6. A gyors érzékeltetés és könnyű áttekinthetőség a fontos.
7. Kevés betű, rövid felírás, kihangsúlyozandó: a csomagolás, a márka.
8. A felírás lehetőleg anyagtalanul szerepeljen, olyan formában, hogy memorizálható legyen.
9. A staffázs olcsó legyen és többször felhasználható.
10. Az áru bár mindenkié, de egyénileg fogja meg a vevőt, ez az áruszínpad — a kirakat — célja.

K. L.

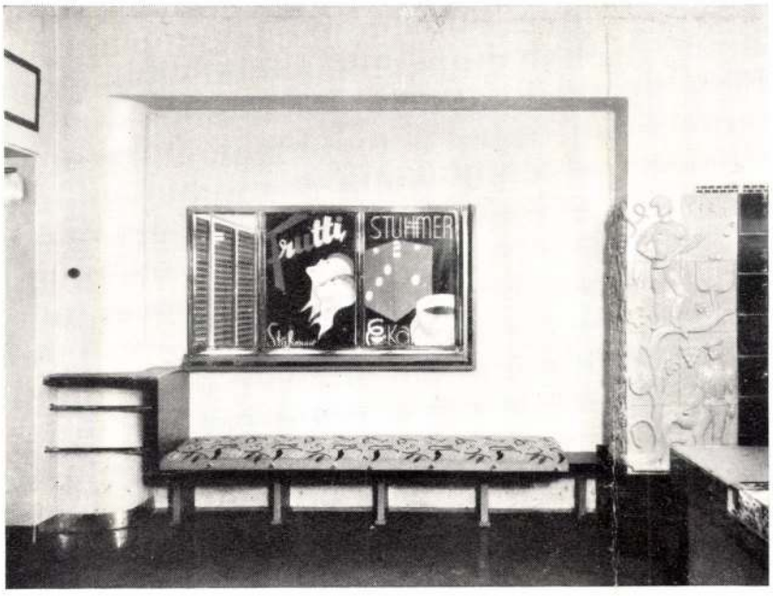

Stühmer csokoládégyár Kecskeméti-u. 1. sz. alatti fiókja. Foto: Kozelka.

Alaprajzi kiindulás: bejárat a főforgalmi útról; raktárajtó egyenes vonalban szemben, az utcán át szállított áru gyors behordásához, a kiszolgálás zavarása nélkül. A raktárajtó előtti közlekedőterület választja el a kályha kisugárzó melegét az árupulttól és szekrénytől. A berendezés puhafából, olajmázolva készült, krómozott élvédőszegéllyel. Narancs, fekete és szürke színben. A kályha egyetlen példányban mintázott kerámia (narancs és fekete színben). Padlón, pulton, polcon szürke linoleum. A pulton újrendszerű fém és üveg, süllyesztett cukortartány.
Bejárat melletti falnál: lerakodó pad, fekete, szürke, narancs és fehér színben, esernyőtartó, tükör és plakátvitrin, rejtett világítással. Tervezte: Kende Ferenc.

A márvány tartós és szép anyag, de kevés színességet ad. Polirozott fényét elveszti. A márványüveg kitűnő szín- és fényhatást ad. A nagyvárosi levegő anyagrontó kénsavjának ellenáll. Nedvesség- és fagyálló. (Vékonyabb üvegburkolatok törékenyebbek, a be nem öntött szín megromolhat!)

A ponyva hatósági előírású magasságban és olyan kivetéssel készüljön, hogy az árut alacsony napjárásnál is megvédje. Rúgós tengely, vízhatlan ponyva, csúsztató kar.

Nincs szükség párkánnyá „magasztosított" ponyva- vagy redőnyszekrényre. Be lehet süllyeszteni a fal felé. Az egész portálon végig záródó vasredőnyöket nem használunk már. Legfeljebb könnyű, dróthálós kiakasztható rácsot, különleges esetekre (tüntetés, stb.), egyébként elég az ajtó előtt futó detektívredőny.

Az ajtó helyét az üzlet belső alaprajza határozza meg. Nem biztos, hogy az üzletfront közepére kerül, sőt nem is akarja kétfelé vágni azt. Ha oldalra szorítjuk az ajtót, összefüggő, egytagban levő kirakatot nyerünk. Formailag is szívesen látjuk ezt, hiszen az aszimmetria dinamikus hatást ad a kompozicióban.

Évek óta folytatom a propagandát a portál korszerű kialakításáért, főleg a helyes felülvilágító és szellőző elrendezéséért. Amikor tíz év előtti ú. n. „modern" portál-tévelygések megjelentek a pesti utcán, kizárólag forma-művészi, ill. művésztelenségi céljaikkal, a tárgyilagos új építés szelleme mind erősebben harcolt ellenük. Igaz ugyan, hogy a korszerűség ürügye alatt, új formalizmus támad, mely a teljesen alacsony kirakat felett monumentális, megbontatlan, hatalmas cégtáblasíkot alkalmazott.

Sikerült kreálnom egy új megoldást, amelyet azóta minden jog nélkül széltében-hosszában utánoznak: a nappali bevilágítást biztosító, szellőztetővel kombinált felülvilágítót.

A jól megvilágított üzlet villanymegtakarítást eredményez, kedélyesebb vevő- és eladónak, hasznos az eladásnak: az áru minél hosszabb tartamú nappali világításával.

Az új házak kiskeresztmetszetű pillérei lehetővé teszik a kevés fal, sok nyílás elvét. Megvan az alkalom az erőteljes bevilágításra. Nem szabad azonban végletekig vinni. Ahogy a lakásban, úgy itt is a fény-optimumra és ne a maximumra törekedjünk. Másrészt az üveg szürke tónusa teljesen rossz betűháttér lévén, külön kell gondoskodnunk megfelelő cégtáblafelületről, amely hatásos alapszínű és egyben biztos, fix alap: betűk felszerelésére.

A cégtábla: értelmes betű, zsúfoltságmentes, kevés szöveggel. Világos alapon, sötétszínű betű. A reklámvilágítást külön meg kell tervezni.

Autobuszmegálló argentin portáléja (balra). Tulajdonképpen nem is portál, hanem a váróhelyiség ajtó-ablakának keretezése. Készítette: Haas és Somogyi. Foto: Kozelka.
Weinberger cukorkaüzlet, Teréz-körút 50 (jobbra). A nyílás teljes magasságában felülvilágító. A ponyva elhelyezésére igen jó a párkány, azonban a párkányra állított betű rosszabbul olvasható és nincs elég tartása. Lábazat rézburkolattal és márványüveggel. Tervezte: Kende Ferenc. Foto: Seidner.

A változatra képes és legfontosabb rész: a kirakattér. A változat lehetőségét a mindig új és új kirakat rendezése adja. A kirakat színpad az áru propagálására és a vevő rábeszélésére.

Keretezése fa-, vas-, fém- és kombinált-szerkezetű lehet. Karbantartásra szoruló mázolással, vagy állékonyabb, ú. n. rozsdamentes anyagból. A korszerű portál minden hangsúlyt ide koncentrál. Például falsíkban hagy mindent, csak a kirakatot ugrasztja ki vitrínszerűen. Persze ebben fontos formai szándék is érvényesül, az új építészet mélyebbre helyezi a súlypontokat, közelebb a földhöz. Ezeket a konzolos kiépítéseket is szereti, a szerkezeti bravúrokat, az alátámasztások hangsúlytalanságát, a lebegő, könnyed, minden fölösleges sallangtól mentes, csupaüveges attrakciókat.

Az üvegvitrínek sarkait is, osztás beiktatása nélkül, ragasztja. Az alacsony vitrín horizontalizmusa azonban gyakorlati szempontból is indokolt. Túlmagasan elhelyezett áru nem érvényesül, figyelemzavaró, azonkívül az alacsony, mennyezetbe süllyesztett világítás gazdaságosabb: kisebb fényerővel, jobban világítom az értékes kirakat-fenékrészen elhelyezett árut. Érdemes egyébként a plafont üvegből csinálni, mert ha tömören készül, sok nappali világosságot elrabol.

Van olyan cikk, amely a magasabb kirakatról nem mondhat le. Főleg áruházak színpadias kirakatrendezései, emelt pódiumú divatbemutatói, bábukkal, nagylendületű, monumentális textil végáruival.

Intimebb az alacsony kirakattér, könnyebben kezelhető az alacsony kirakatszárny a nyitásnál. Azonban 1.90 méternél ne legyen alacsonyabb, hogy beleállhassanak a rendezésnél.

Szeretjük az összefüggő, megszakítás nélküli, hosszú kirakat-üvegfelületeket. A felbontott, nehézkes falfelületek kényszerkirakatai helyett (a harmadik dimenzió felé teret adó) mély kirakatokat építünk.

A házzal egyidőben készülő sorportál az ideális eset!

A jól megoldott, egyöntetű sorportál szervesen él az épülettestben: szerkezet-anyagi és művészi szempontból. A portáltervezés így fejlődésszerűen az építész kezébe kerül. A jó sorportál egységbe forr az épülettel. Ez az egység nem jelentheti az egyhangúságot. Sem formában, sem színben. A kirakatszélességek (ha kell) váltakozhatnak, szakmai igények szerint hosszabbak, vagy rövidebbek. A színek pedig nemcsak a cégtáblában, de, szerintem, a lábazatban is változatosan következzenek.

A kirakatmagassági méretek egyezzenek.

Régi házon új portál.

Az új házaknál benne él a portál a háztömegben. A régi házaknál túlságosan kis nyílások, uralkodó pillértömegek voltak. Az már haladás, amikor az árukirakás pontossága miatt a pillérekre is kirakat kerül. Ennek az ú. n. „lapos kirakatnak" kevés értéke van.

Tulajdonképpen ez a pillér elé építés okozta a XIX. század folyamán a portálok kidagadását az épület síkjából. Ezért hat ez utólagos hozzáragasztásnak, más-

Az 1938. évi Budapesti Nemzetközi Vásár építészeti arculata

A vásár vezetősége és annak műszaki irodája az 1938. évi vásár alkalmával arra törekedett — mint programmatikusan kimondotta —, hogy a vásár szabadtéri része nagyvárosi arculatú legyen — amialatt elsősorban azt értette, hogy az Iparcsarnok előtt nagymagasságú épületek csoportja alakuljon ki. Ezt a célkitűzést szolgálta a Goldberger gyár nagy magasságba nyúló, de belül felhasználatlanul maradt épület tömege, a Drehersörgyárnak a fatális zenepavillon fölé tornyosodó pavillonja, a Tungsram-gyár vertikálisan tagolt tömege, mely alatt alacsony és az érdeklődő tömegekhez arányítva szűk helyiségek húzódtak, s e programm jegyében nőtt magasba a Rimamurány-Salgótarjáni Vasművek acélvázas tornya. A Dohányjövedék igen magasra nyúló fala pedig ezt a magas beépítésű tércsoportot igyekezett lezárni, elkülöníteni az Iparcsarnok halhatatlan bejárati építményétől, amelyet sajnos nem fedett el teljes hosszában, amint azt a Weiss Manfréd-féle hangár és a Tungsram-pavillon képezte utcák kívánatossá tették volna.

Stühmer-pavillon. Tervezték: **Kende Ferenc**

A gondolat bizonyára érdekes és helyes volt! Kérdés, hogy a meghívott tervezők mennyiben tettek okszerűen eleget e kívánságnak, azt mennyiben használták fel megbízóik kiállítási érdekeinek megfelelően. Mert a kiállítás vezetőségének e követelése a kiállítóknak bizonyára jelentős költségeket okozott — vajjon a felépült pavillonokban kihasználtatott-e ez a magasság az egyes kiállítások céljára? Aki épülőben látta ezeket a magas pavillonokat, megfigyelhette, hogy minő roppant mennyiségű faszerkezetet használtak fel a magasság elérésére s végül e térségek egészét a merevítő faváz töltötte ki teljességben. Felvetődik tehát az a kérdés, hogy a Tungsram-gyártmányok, nevezetesen a változatos fényhatások bemutatására a torony felső része nem-e lett volna jól felhasználható? Hasonlóképpen a Goldberger-torony 20 méteres terében nem-e lehetett volna egy káprázatos selyembemutatást rendezni? A Rimamurányi tornya bizonyára egy acélvázas építkezés egy elemét volt hivatott bemutatni — és pedig építkezés közben, ezért foglalatoskodott a szédítő magasban egy kőműves —, kár, hogy az építmény ez értelmét nem sikerült jobban kihangsúlyoznia a tervezőnek.

A Nemzetközi Vásár bejárata Foto: MTI
Tervezte: **Szirmai József**

A Weiss Manfréd-féle csőszerkezetű repülőhangár több helyet, teret igényelt volna, környezetének magas épületei elnyomták ezt a különben érdekes épületet, amelynek belsejében a kitűnő Haar-féle fotografiák ragadták meg figyelmünket. A Tungsram-pavillonnál bosszulta meg magát a magassági törekvés inkonzekvenciája: a nagy tömegek számára készült kitűnő rádióvevő-demonstráció a szűk termecskében épp úgy nem érvényesült, aminthogy a fényépítészet bemutatásához nagyobb távlatokra lett volna szükség.

Az idegenforgalmi pavillon

A Tungsram-pavillon. Tervezte: **Breuer Albert**

A kiállítás iparcsarnoki részében kiválóan sikerült a Lampart nagyszabású anyagbemutatója, a hatalmas fényes lemezek tükröződései igen benyomásteljesen érvényesültek, s felfrissítették a bútorbemutatók ásítógörcsöt keltő unalmába fulladt látogatót. Az olyan kevéssé szerencsés

A Tungsram fényépítészeti kiállítás

Az Orion rádiókiállítása

Tér és Forma 1938. 6. f.

Kende Ferenc

Részlet az Elektromosművek kiállításáról
Tervezte: Füszter Ferenc

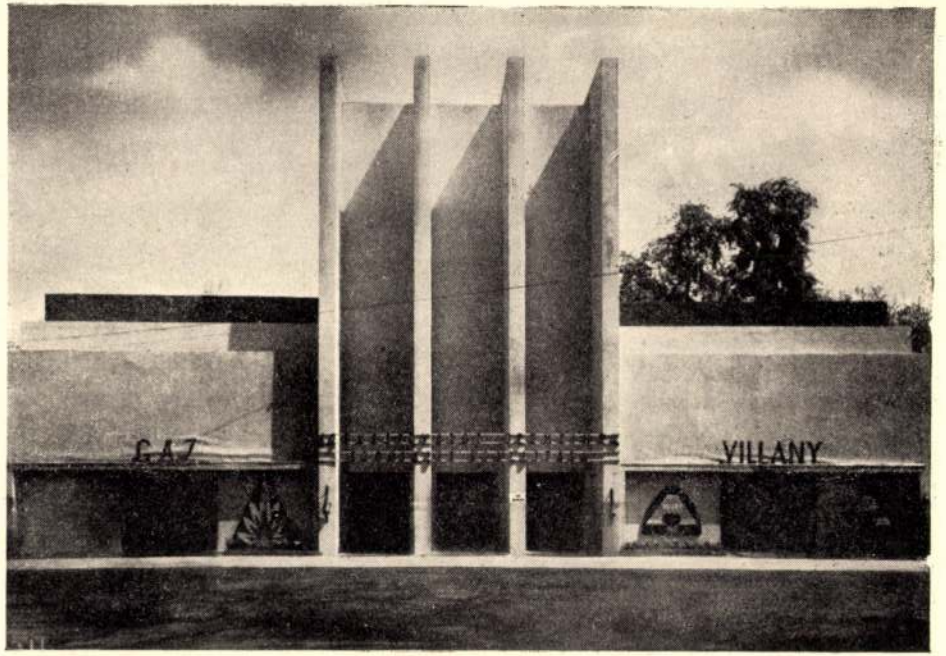

Főhomlokzat

Foto: Filmiroda

Művész. 1938. 101. l.

Fürst Ferenc

Foto: Seidner

A Stűhmer Frigyes r. t. pavillonja
Tervezte: Kende Ferenc

Foto: Belvárosi (Marschowszkyné)

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű r. t. és a Magyar Vagon és gépgyár r. t. pavillonja
Tervezte: Bierbauer Virgil

EMZETKÖZI VÁSÁRRÓL

sedett kezeket is bársonysimává varázsolja," tehát — érdemes mutogatni . . .

Szép szónak is egy a vége: hirdess!

Bankett Illés József tiszteletére. Balról-jobbra: Illés Böske, Dick Bódog, Rooz Rezsőné, Hanák Nándor, Illés József, Sümegi Vilmos, Márkus Miksa, Feleky Géza, Relle Pál, Dr. Péterffy István, Dr. Kemény István, Pajor Mátyás, Illés László, Fodor Tibor, Balassa Emil, Balassa Emilné, Dr. Rooz István

Schäffer fotó

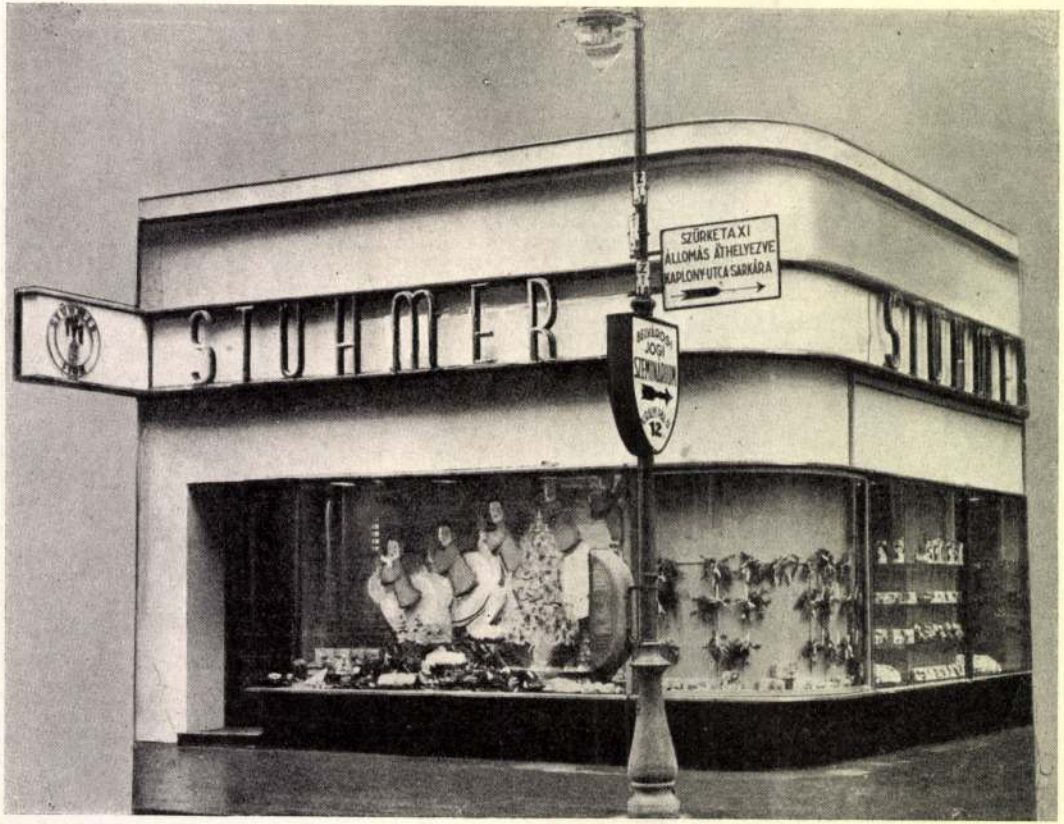

Modern portál.

Kecskeméti ucca 1.

Tervezte: Kende Ferenc

Bánó fotó

1935. 1. 12

Kende Ferenc

Foto: Seidner

A Stűhmer Frigyes r. t. pavillonja

Tervezte: Kende Ferenc

Budapest, 34. nemzetközi vásár

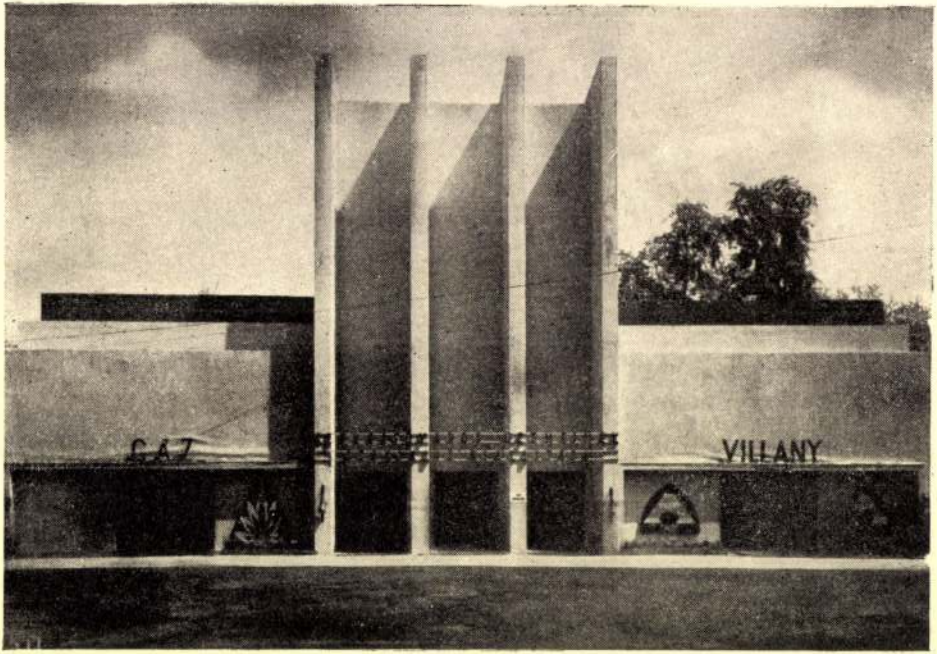

Főhomlokzat

Fotó: Filmiroda

Kende Ferenc: Siófoki üzletház (1926)

Balatonföldvár (1926)

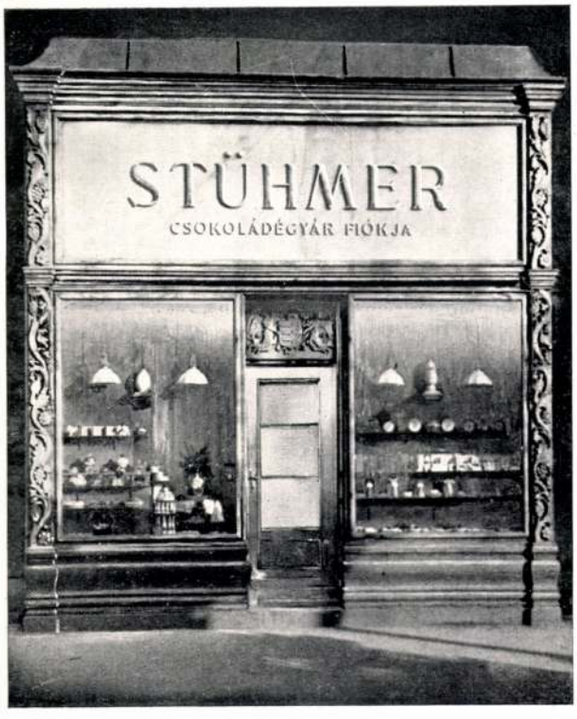

Vilmos császár út (1927)

Kende Ferenc: Nyiregyházai Stühmer-fiók. 1927. (Puhafa, világossárga mázolással, aranyozott tükör, fehér fal)

pincéjéből előkotort mézeskalácsminták öntvényeivel (1927), a sublóton Gádor István vázái és talpas tálai, akiknek kerámiái ott szerepelnek minden Stühmer-boltban. Az anyagban gondolkozás, az iparosokkal való szoros együttműködés mindenütt kitünik;* Székesfehérvár (ahol csak annyi baleset történt, hogy a faragott angyalokat utólag fel kellett öltöztetni!); Szombathely, Debrecen (1927), Kaposvár, Békéscsaba (összesen 2, mondd kettő méter széles helyiségben!) mind egy-egy mosolygós, takaros kis bolt, a tervezői ötleteknek az esetenkénti adottságok szerint kombinált, de általában azonos jellegű érvényesítése, ami még üzleti politikának sem rossz. Egy-egy ilyen boltba belépve, cégér nélkül is tudja már az ember, hol van!

A vidék után a külföld is sorra került. A párisi fiók (1928) rózsaszínmárvány portálja és graciózus belső kiképzése a korábbi sok munkán szerzett rutin eredménye. Csak azt sajnálhatjuk, hogy éppen a párisi portálon miért nem érvényesült jobban a tervező originálisan magyar formakedve, arról nem szólva, hogy a bejárat meglehetősen „boche", ha a feliratot is megnézi a francia, legfeljebb azt mondja: „na, ez nem is tagadja!" A belső megoldást axisba eső vasbetonpillér nehezítette. Az alkalmazott ívezetekkel sikerült a szimmetriatengelyt lágyítani és francia gondolkozáshoz alkalmazkodni.

Közben — talán fiókjainak sikerein felbuzdulva — az anyaintézet, a derék tisztes gyár maga is meggondolta magát, mint a „veszélyes, balzaci korban" levő dámáknál szokás. Ne keressük, hány év óta állt a kopott, zöld kis épület a Szentkirályi uccában, elégedjünk meg azzal, hogy 1926-ban a belső részek öt emeletesre építése után az uccai rész 1928-ban alapos változáson ment át, talán egy porcikája sem maradt a régi, csak a szíve, az udvarán álló öreg kazánház maradt, ami volt.

* A legapróbb részletig megadott rajzok alapján az asztalosmunkát főként Martini József asztalosárugyár kivitelezte.

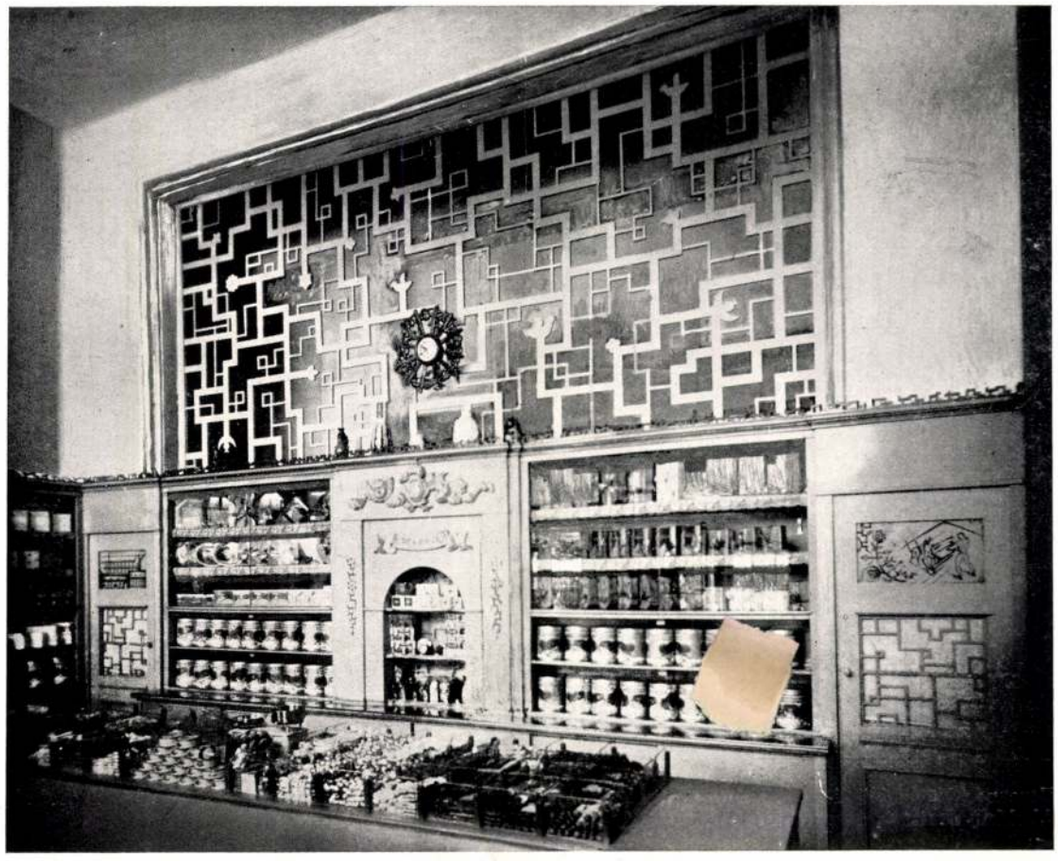

Kende Ferenc: Ferenc körúti fiók (1925). Puhafa, halványzöld mázolással, arany pártadísszel; felső faráccsal a raktárvilágítás és szellőzésre. Középső fülke: személyzeti étkezőhely ablaka. Fal: bútormagasságig színes, azonfelül a ráccsal együtt: fehér.

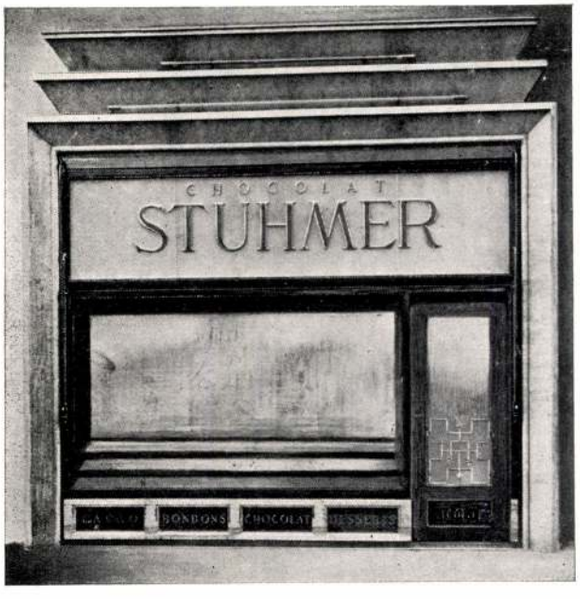

Stühmer-fiók Párisban. (Rue de la Pepinière.) (1928.) Portál: rózsaszín márvány, zöld fémrészek, bronzbetétrács, aranyozott betük. Belső: diófából. Fal: fehér, plasztikus dísz aranyozva.

Kende Ferenc: Kaposvári fiók (1928). Bútor: halvány kékes-zöld, feltétek aranyozva, a kályha, a szekrény belseje és a jobboldali falrész: sárga, a többi fehér.

Károly körúti fiók (1929). Világoszöld bútor, plasztikus, gazdag színezésű, áttört raktárelválasztással. Fal fehér.

Castelli A. fiai és Kende Ferenc: Stühmer Frigyes Rt. kakaó-, csokoládé- és cukorárugyár központi épülete (1928)

A STÜHMER CSOKOLÁDÉGYÁR SZÉKHÁZA

Tervezői: Castelli A. Fiai és Kende Ferenc. A szerkezetek méretezését, a vasbeton tervezést végezte a Castelli A. Fiai cég, míg a teljes alaprajzi elrendezést, a külső és belső művészi kialakítását Kende Ferenc készítette

Kende Ferenc az új gyárépület tervezésénél azt is bebizonyította, hogy nem vesztette el szemmértékét a folytonos kis feladatok között. A homlokzat elegáns és nyugodt. Két emeletet összefogó terméskőlábazata hármasan tagozódik. Középen van a kicsinybeni elárusítás, balra a nagybani, jobbra a gyárba és lakáshoz vezető bejárat. Az épület beosztása a gyártási menet s az egész adminisztráció követelményeinek szigorú szemmeltartásával készült, annyi részletekbe menő ötlettel és fogással, annyi talékonysággal, amennyi csakis a vállalat üzemének teljes ismerete, az ügymenettel, sőt a szokásokkal való teljes egybeforrottság mellett lehetséges. Jó megvilágítás, jó szellőzés, alkalmas terek, szolid anyagok és szerkezetek s az üzlethelyiségekben ismét sok kedves, finom tervezői ötlet. A Berlini téri s a Szentkirályi uccai elárusítóhelyiség egy következetesen és szerencsés kézzel tovább és tovább fejlesztett művészi program kezdő és pillanatnyilag befejező pontjait képezik. Megálla-

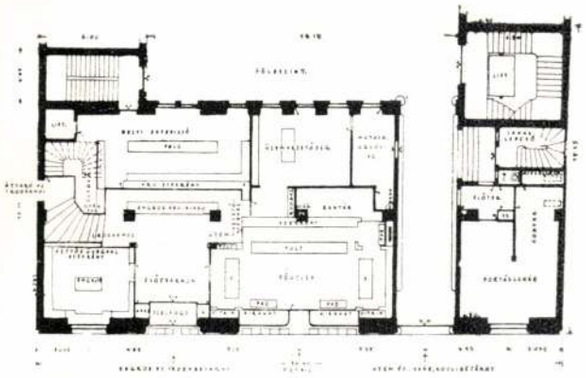

A központi épület alaprajza

Fent. Kende Ferenc: Főüzlet a központi épületben. 1928—29. Fényezett diófa és madárjávor. Pult-tető és párkány: bükk.
Balról. Főüzlet-sarok: a személyzeti pihenővel, fűtőtest faráccsal, raktárátjáróval.
Jobbról. Központi épület: belső tölgyfalépcső az előcsarnokból az emeleti irodába.

Kende Ferenc: Stühmer-gyár központi épület előcsarnoka, az engros árukiadóval (1928—29). Tölgyfabútor, alumínium pillérburkolat és lábazatok. Sárga és szürke kőpadlóburkolat. Felül katedrál üveges fal, menyezet fehér.

Az előcsarnokból induló irodalépcső, személyzeti mosdót és öltözőt burkoló üvegfal.

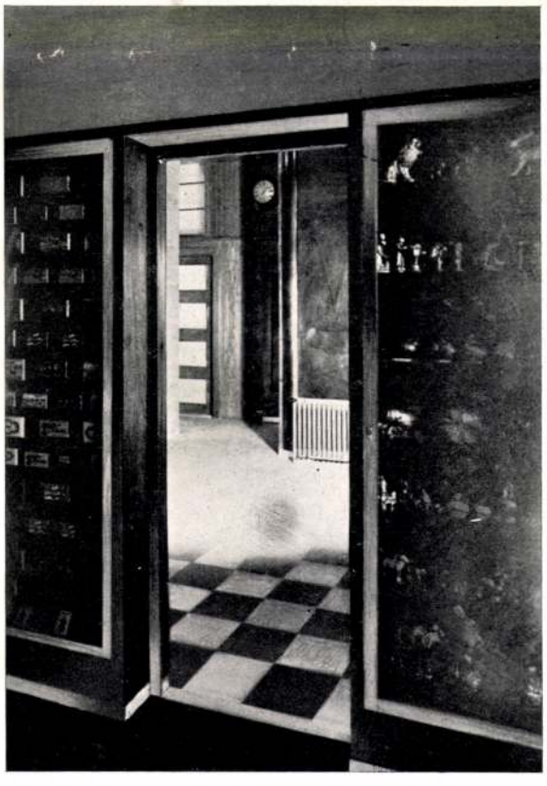

Az engros-mintateremből az előcsarnokba vezető ajtó és szekrények: sárgára fényezett borovi fenyőből.

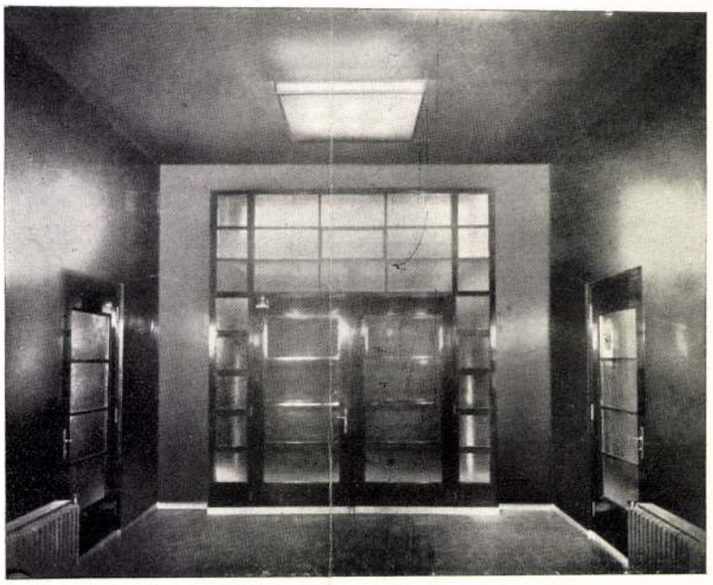

Kende Ferenc: Stühmer-gyár székházának előcsarnoka. 1928—29. Falak és menyezet fényezett diófából, padló sárga és szürke kőlapokból. Szemben a bejárati szélfogóajtó, jobbra engross, balra detail. Innen az előcsarnokból nyílik az árukiadás, az irodalépcső és az üzemvezetőség.

píthatjuk, hogy ebben a legutolsó cukrászdában lényegesen kevesebb „cukrászat" alkalmaztatott, mint sok egészen más rendeltetésű pesti és budai monumentális épületünkön.

Kende Ferenc, mint tervező, azoknak a tiszteletreméltó törekvéseknek egyik érdemes munkálója, amely törekvések Lajta Béláig nyulnak vissza. Ezen a fejlődési vonalon Kozma Lajos kitünő művészete azóta külföldön is becsületet szerzett a magyar névnek. Kende Ferencnek javára irandó, hogy az ő munkássága ilyen viszonylatban is minden elismerésre méltó; jellemzői: a szélsőségek közötti egyensúlyozottság, általános tájékozottság és elsősorban a feladatok tárgyilagos megoldása. Kozmával szemben talán nagyobb szigorúságára lehet rámutatnunk; Kende több szerénységgel áll egy-egy feladata előtt, Kozma sokkal többet oktrojál feladatára önmagából. Ezt a megkülönböztetést mindkettőjük nyugodtan tudomásul vehetik, hiszen egyikőjük sem tehet, vagy változtathat rajta annak belső okainál fogva, viszont az egyikőjük eredményeit sem kisebbíti.

Még tágabb, külföldi távlatban nézve, csak azt állapíthatjuk meg, hogy Kendének, valamint az említett és nem említett sok céltudatos művészünknek köszönhetjük, hogy a nyugati fejlődésmenetbe szervesen belekapcsolódtunk, de ahogy a magyar művészet minden korszakában történni szokott, most is a magunk gusztusa és hajlamai szerint alakítottuk a magunk képére és hasonlatosságára a Nyugatról támadt irányzatot. Ezt a megállapítást is nyugodtan tudomásul vehetjük, mert sem változtatni nem tudunk rajta, sem érdemeinket nem kisebbíti. Bár csak minden vonalon követni tudnók ezt a metódust, akkor valószínűleg kevesebb *szó* folyna korszerű építésről s ha folyna, akkor nemcsak külföldi argumentumokkal kellene példálóznunk.

P. G. J.

Székesfehérvári Stühmer-üzlet címere. (1927)

A KERESKEDELEM ÉS IPAR ÉPÍTÉSZETÉRŐL

IRTA: KENDE FERENC

I. Az üzlet

A kereskedelem és ipar építészete az építtetők igénynövekedésével fontos építészi feladatként a XX. században alakul ki. Sarkalói a nemzetközi kereskedelem, a technika nagy fejlődése, az építészet új hitvallása, a ma filozófiája.

A világ képében tükröződő filozófia változik aszerint, hogy a pozitív, vagy a metafizikai szellem hangsúlyozódik benne, ahogy a tárgyilagosság, a tapasztalati tények tisztelete, vagy a lélek misztikus vágya, a természetfeletti szeretete dominál. A XIX. század első felének Hegeli metafizikus mentalitása megbukott és széles összefoglalásban a XIX. század második fele a fordulat számunkra a pozitív szellem, a tapasztalati tények uralmának hitével.

Rendkívül érdekes a szecesszió virágos ornamentikájának és a Bergsoni új metafizikának a próbálkozása a diadalmas építészeti újjászületés kezdetén.

1. Szecessziós jellegű bécsi épület

Az induláskor elsősorban új szépségideál keresése, külsőlegességek mellett, tradíciós megkötöttségekkel szakítás szerepelnek. A szabad alkotás az Otto Wagner-i állítással lett forradalmi: „Szép, vagy nem szép, mellékes dolog az építészetben!" Ez a figyelmet a lényegesre akarta terelni.

Tagadhatatlanul a pozitív szellem az uralkodó a ma filozófiájában, a technikai, tudományos gondolkozás ezért talál intenzívebben érvényesülést. Az ipar, kereskedelem felismerte annak jelentőségét, hogy az illetékes szakma emberein kívül a nemzetgazdászt, mérnököt, képzett tervezőt igénybe vegye. Az üzletembert mesterségénél fogva tárgyilagos józanság, a tényérdeklődés túlsúlya, szóval pozitív szellem kell jellemezze, ezért hamarabb belátja, hogy szakmájával kapcsolatos építmények jól organizálva, termelésfokozó elrendezésben, gazdaságosan és időállóan létrehozva: értéktöbbletet nyujtanak neki.

Ebben a törekvésében az ő számára fontos momentumokat, az üzletépítészet alapproblémáit csak a legutolsó időben sikerült tisztázni, amint az üzlet külső és belső megépítésének kialakulásából látni fogjuk.

Az üzlet külső kifejlődése.

Az árusítás legegyszerűbb módja a: piac, vásártéren megy végbe. A sátortáborból az időjárás viszontagságai elől árkádok alá húzódik a vásáros, a piactér környező házait boltokkal népesíti be.

Az utcáról a csukott helyiségbe telepedő üzlet állandósodásával a kereskedő és áruja iránti bizalmat fokozta, a vevőt egy-egy helyhez szoktatta. Azért az utcával állandó kontaktust tartott fenn az ablakon át való kiszolgálással, a kitá-

2. München vásárpiaca a 17. században.

Tér és Forma
1933. 3. 77.

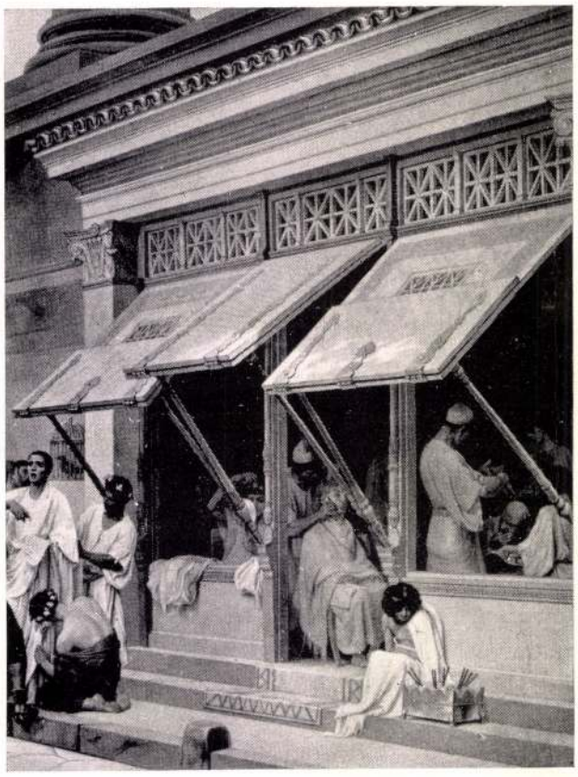

3. Ókori üzlet rekonstruált képe.

masztható könyöklőlapon tálalt árujával, melyet nap és csapadék ellen fatetővel védett.

Az ó-kor rekonstruált üzlettípusához ugyanúgy vezet a fejlődés, mint a középkorihoz, amelyről mégis több a tudomásunk, mert egykorú rajzok híven ábrázolják. A nyílások többnyire nyomott ívezettel zárulnak. Ez a patriarchalis üzlet alig törődött az utca felé való kihangsúlyozással. A régi szerkezeti elvek, sokszor védelmi szempontok miatti 1—2 m széles faltestek között, aránylag kicsi, legtöbbször csupán 1 m körüli nyílások álltak az üzlet utcai frontján rendelkezésre. Fali feliratok, cégérek jelezték az üzletet, távolhatásra egyáltalán nem alkalmas módon.

Mint a lakás-ablak és ajtó, olyan a régi üzletnyilás-elzárás. Emeletes épületeknél ezek a földszinti nyílások gyakran az emelet architektúrájához képest eltolódva mutatkoznak a középkorban, de még így sem szakadnak el formailag az épülettesttől. A renaissance, barokk, rokokó a nyílásokat inkább tengelyben és úgy adja, hogy azok szélessége többnyire a felettük levővel vág. A kifelé hajtott fa-, vagy fémspaletták architektonikus szabályossággal ismétlődnek, a nyílások már magasabbak. (5. kép jobb oldalán.)

A XVIII. század vége a spalettákat több részből összehajtva, pillérszerű kiképzésbe rejti, gyakran képpárkány és koronázó párkánnyal zárva, a keretezést a falsíkból kiemeli, többnyire csak az egyes nyílásoknál külön-külön. (6. kép C, E.) A XIX. század eleje összefoglalja az üzletfrontot és cégtáblával látja el. (5. kép bal oldalán.)

A kiemelés további célja új kirakatfelületek teremtése, az üzlet kifelé való hangsúlyozása a falpillérek előtt lapos kirakat létesítésével. (6. kép D.) Ekkor kezd a portál utólagos applikációnak hatni, szükségessé vált a cca 30 cm-es előugrás, hogy a redőny és ponyvaszekrény el-

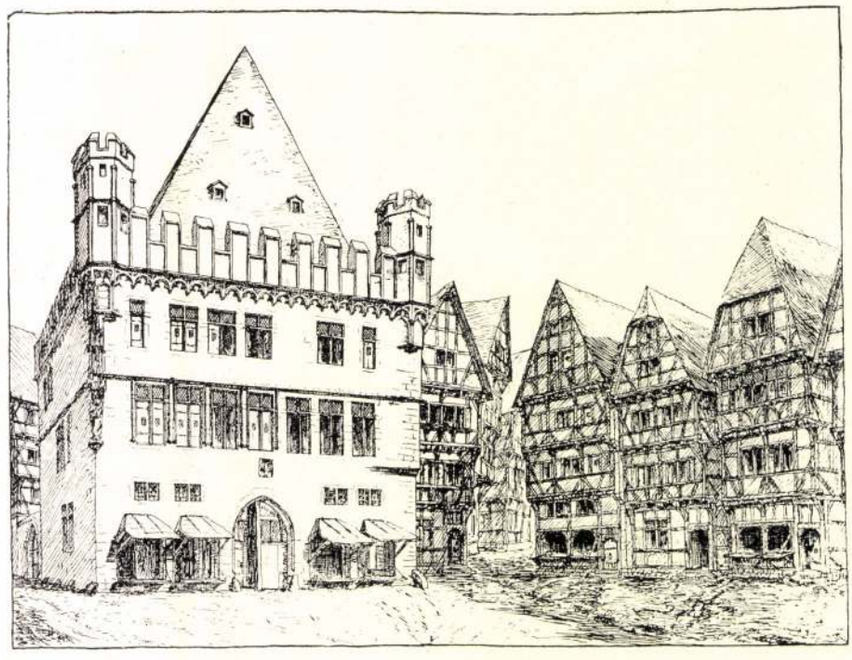

4. Középkori üzlettipus egy 15. századbeli német téren

5. 1780 körül épült felsőausztriai ház a portálfejlődés két fokozatát mutatja. Jobb oldalon az eredeti állapot, baloldalon a 19. század közepén utólagosan elébe épitett portálszekrény, lapos kirakattal, redőnydobozzal.

férjen. Most már alkalom kínálkozott egy-egy boltelőtti rész formai összekapcsolására is. Megszületi ka mai értelmezésű portál: az üzlet uccára néző arca, mint az üzlet vetülete az épülethomlokzatra. Egyben összefoglalása: a boltbejáratnak, kirakatnak, cégtáblának és a védőberendezéseknek (ponyva, vasredőny).

A fejlődés folyamán a rosszul kihasználható laposkirakatok kiküszöbölésére, a kirakat belsejének térbeli fejlesztésére a közbeeső pilléreket kiváltják, eleinte öntöttvasoszlopok beiktatásával, később közbenső alátámasztások nélkül.

A vasbeton, a vasvázas épületszerkesztés adta meg a modern portál kifejlődési lehetőségét, a kiskeresztmetszetű támaszokkal, a nyílások nagyméretű kiterjesztésével.

Mindjárt az elején rá kell mutatnom arra az érdekességre, hogy a kezdeti portál a falsíkban maradt és csak később dagasztották ki az épületből. Ma már nem lesz szükség, az épülettel egyidőben létesülő portáloknál: a falsíkból előugrásra, mert a nyílások elegendőek a kirakat részére, a régi pillérfaltestek és az elébük helyezett laposkirakatok elmaradnak, vagy az épület az I. emelettől kezdve konzolosan előugorva, a portál külső síkjával egyvonalba kerül.

Így lesz a jövő épülete egységes és monumentálisan egysíkba foglalt homlokzatú. Ez az építészet technikai fejlődéséből adódó formafejlődés. Az épület megadja a keretet, vagyis a szerkezetek segítségével létesít megfelelő méretű

6. Nyíláskeretezések fejlődése

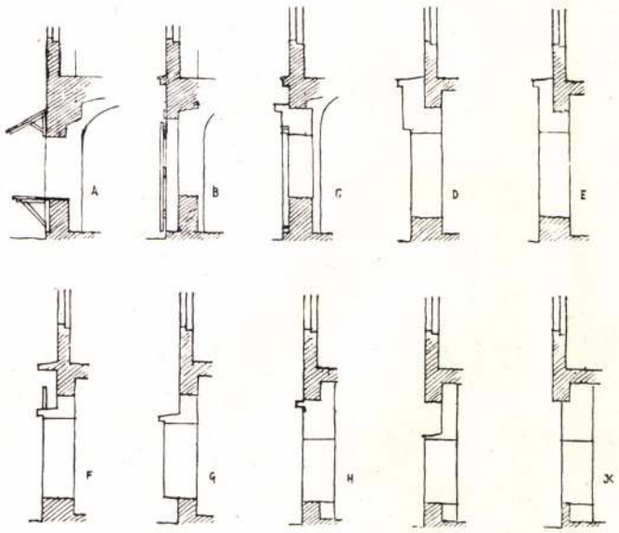

7. A portál-tömeg (plasztika) változatai az épület-homlokzat síkjához viszonyítva

nyílásokat, amelyen belül a jó portál legfontosabb szerepe, hogy a rendeltetésének megfeleljen.

A mai portál.

A korszerű portál értelmesen közli, hogy mit árulnak az üzletben. Már messziről: feltünő, könnyen megjegyezhető emlékjeleket ad a cégnévbetükkel és fényreklámokkal. Közelebbről: a kirakat révén alkalmat ad az áru propagálására. A propagandaeszközök hozzáidomultak az élettempó-változásához, a technika fejlődéséhez. A ma emberét biztos fellépésű, erőteljes hatású, céltudatos portál képes csak megállítani, vásárlásra invitálni, az üzletbe vezetni, már pedig az okos kereskedő a kellemes fogadtatáson túl agitatív szerepet szán neki. Ennek a szerepnek a betöltésére a portál nem változtatható részei természetüknél fogva kevésbé alkalmasak, mint a változatra lehetőséget adók. Az állandósított tagokra könnyebb ráunni: idővel megszokássá szürkülnek, ha még olyan hangosak, környezetből kirívóak is. Mit jelent ez?

Nincs szükség „felhőkarcoló" ötletekre, tárgyilagos megoldás kell, mely az éppen szükséges jelentőség felismeréséből ered. A kívánalmak méltánylása, a célnak megfelelő legegyszerűbb alakzatban. A portálterv is olyan logikus gondolatmenet eredménye legyen, mint egy mérnöki alkotás. Minden rész feladatának megfeleljen, vagyis a rábízott funkciót maradék nélkül teljesítse.

Az alapos *tervezés:* az eladó és a vevő érdekeinek technikailag (szerkezet, anyag) és művészileg megfelelő, ötletes keretbe foglalása, az illető üzletág üzemmenetének szigorú szemmeltartásával. A feladat elméleti, tervbeli megfogalmazásának fontossága ma már nem kétséges. A tervező nagy gondossággal *írja ki* a munkát, *ellenőrizze* azt a műhelyben és helyszíni felszerelés közben *művezetői* minőségben. Lelkiismeretesen együttműködjék a másik fontos tényezővel: *a kivitelezővel.* Az alapos kivitelezés: a *kifogástalan iparosmunka.*

A jó iparosmunka fontosságát is méltányolja a nagyközönség, azonban a szakszerű részletek túllépik az érdeklődése körét és elbírálásához szükséges tudása határát. *A tervező nemcsak ebben nélkülözhetetlen közvetítője a rendelőnek, hanem a feladat pszichológiai megvilágításában is.* Ez pedig: *a vevőrehatás fokozása,* mely a kereskedő döntő érdeke.

Nem elég, ha a portál 100%-ig célszerű. Legyen szimpatikus, felbukkanó, emlékképét kellemes hangulat színezze.

A különböző anyagok felülethatása, megdolgozása és az esetlegességek (fény- és árnyékhatás) nyujtotta örömök, bizonyos mértékig, még a megszokásnak kitett, fixbeépítésű portálrészeknél is képesek folytatólagos érdeklődést kelteni. A leghasználatosabb anyagok ma: a puhafa, a svartnizott vagy a keményfával átragasztott fa, a fémmel borított fa; a vas, a bronz, a kő, a műkő, főleg a márvány és legújabban a: márványüveg és üveg stb. A fényes és felfényezett anyagok: a jól situáltság, kedélyesség és a tisztaság, ápoltság érzetét keltik. Ezen velejárók nélkül maga a portál alapformája változatra és reklámhatásra nem képes. Ebből következik, hogy nincs szükség a portálalapforma erőszakolt felcicomázására, nem szabad a kelleténél nagyobb fontosságot tulajdonítani neki, nem szabad épületté felfujni (oszlop, párkány, fejezet stb.).

Ha gazdasági lehetősége megvan drágább anyagok alkalmazásának, szívesen elkerüljük a fát, mely vetemedik, reped, a festés, vagy polirozás „beüt", míg a fém, különösen pedig a színben-öntött üveg karbantartás nélkül mindig újnak, ápoltnak hat.

A kellemes emlékkép keletkezésének elősegítője a gyorsan áttekinthető, fegyelmezett rendezettség érzése, mely nem a bizonytalan, hanem a karakteres, pregnáns alakulatból árad. A jó tervező a célszerűségen túl ösztönösen és szándékosan stílust visz a kompozícióba. Lélekkelteljes összefoglaló szándékot. A tendencia lehet: horizontális, vertikális, vagy radiális. Ezek variációjaként kontrasztos: például horizontális részlethez, vertikális ellentétet sorozni. (Az új művészet egy darabig nem tudott a horizontalizmus béklyóiból szabadulni, ahogy a túlzó puritanizmust majdnem jelszóvá avatta és a stílusalakulás szempontjából a laikusok, vagy a felületes szemlélők szemével nézve, hajszálon múlik, hogy ilyen külsőségek döntő jelentőségűvé nem válnak.) Az új művészet a jelentős alkotásokban és momentumokban kiforrta modorosságait, nincsenek merev megkötései (dogmái), mégis egyirányba sodorja az alkotókat.

Alkotni: a kötelező célszerűség, tudatos biztosságában: új, meg új korok igényeivel, technikai lehetőségeivel, alkotni nagy embercsoportok, egész világrészekből és a körülöttünk lobogó életből áramló, lenyügöző, szándékainkon túl is érvényesülő erők parancsára, ez adja meg egy korszak hitét és egyirányúságát. Végső fokon a kor összefoglaló, egységbekötő ereje él a jó kompozícióban, mely a cél-, a szerkezet-, anyag-, forma- és színszervező tendencia, szellemes és művészi egybeforrásában: a stílus.

Receptet adni nem lehet. A mintakönyvek lélektelen felhasználása hál' Istennek véget ért. Igazi stíluskorszakokban, a feladatból ered a kvalitásos produktum megoldásának miként je. Ma már el tudjuk hitetni, hogy ez nem jelenti az „egyénieskedés" szabadságát, a feladatból fakasztandó exotikus virágzásokat.

Az épületen utólag létesített portálok.

Az utolsó 50 év, a portált gyakran a régi házakra rá kellett, hogy ragassza. A feladat háládatlansága mellett, a tervezői kultúra hiánya esetén, nem csodálkozhatunk a torz eredményeken.

Még egy. Az üzleti élet nagy fejlődése, a reklámban való hit megerősödése termelte ki ezt az új feladatot: az üzlet, árusítás és propaganda szempontjából megfelelő megépítését. Ez az új feladat egy stílusbelileg zűrzavaros kornak jutott osztályrészül, mely egyrészt az ekleticizmus históriai formalizmusában, másrészt a szecesszió: multtal szakításon túl keveset adó, festői hajlandóságán és a készületlenségén megfeneklett. Vannak bérházaink, ahol 4—5-féle „stíluskísérlet" kiabálja túl egymást, hogy melyik tud rettenetesebbet ütni az épületen. Nálunk ez a licitálás hallatlan ambícióval folyt. Csodálatos, hogy például Párizsban ebben a

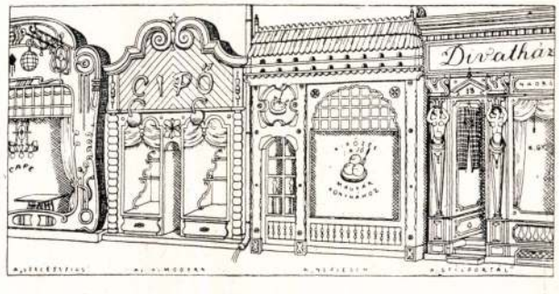

8. Portáltévelygések.

viharos korszakban is érvényesül az architektonikus érzék és egységtörekvés. A kisebb üzletek kapuzatának van egy elterjedt alaptípusa, melyet 1800 körül alkottak okos gyakorlatiassággal és igen egyszerűen, empir formákkal: kapitolos, lábazatos, dór pillérbe rejtett spalettá k, cégfeliratos egyszerű képpárkány ponyvával, eső ellen védő, fedő párkánylemezlezárással. (6. ábra E típusa.)

Londonban a tradíció fegyelme mai napig száraz, invenciótlan, de legalább decens portálokat adott.

Okszerű portáltervezés.

Németország és a művelt északi államok, Oroszország, másodsorban Franciaország, Amerika vették kezükbe a változtatás kulcsát. (A kiváló magyar iparművészet csak anyagi ereje híján és a szerény piac miatt nem adhat elhatározó irányjelzést.) Az új iparművészeti góc pontok, működésének fontossága és sikerének

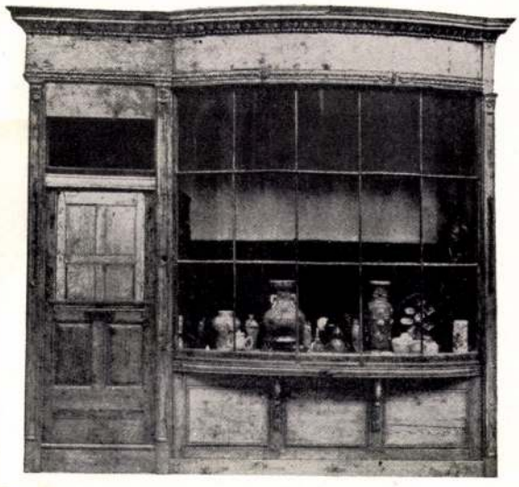

9. Londoni portál 1800-ból, jól hangsúlyozott kirakattal, szerény, finom formával. Az üveg osztólécek zavarják még a betekintést, demonstrálva azt, hogy milyen fontos szerep jut később az egy darabból készült nagy üvegfelületeknek

titka pár szóval jellemezhető: céltudatos fegyelem az *építészeti mentalitás uralma.* Szószerint és átvitt értelemben. Először, mert a kis feladatokat is építészek vették a kezükbe, másodszor, mert ezek az építészek és műhelyükből kikerült iparművészek, mint az apostolok szétvitték, az új hitet. Az építészeti, mérnöki, mentalitás adta vissza korunk fejlődésthívő meggyőződését. Az új generáció már nem fog harcolni azért, új iparművészeink, iparosaink már hisznek benne. Tehát megvan a közös alap, a tárgyilagosság.

Nem művészi ábrándképek, lelkikifejezésszándék, sem az anyag és az iparosmunka materiális vonatkozásai az elsők a portáltéma fölvetésénél.

Építtető.

↓

Tervező ——→ kivitelező.

Tervezés: 1. funkciók tisztázása;
2. szerkezet és anyag megválasztása;
3. tervbéli megfogalmazás;
4. munka kiírás.

A portál funkciói:

1. az árut meggyőző erővel mutassa be az utcaközönségnek;
2. a cég nevét, az üzletfajtát, a reklámfeliratot, közel- és távolhatásra alkalmas módon hirdesse;
3. megfelelő bejáratot biztosítson a vevők számára;
4. védje az üzletet: hideg, meleg, csapadék, lárma, bűz és piszok, betörés ellen;
5. megfelelő bevilágítást, kivilágítást, szellőzést tegyen lehetővé;
6. a szemnek kellemes legyen.

A tervezőmunka pszichógenezisének bemutatásával csupa magától értetődő, közismert kifejezés szerepel. Ebben a témakörben csak egy megjelölésben tudok újat adni, amikor azt állítom, hogy ma a tervezőmunka menetében a *sorrend* a fontos. Hogy a formai, színbeli komponálás, a régi mentalitás bizonytalanságával szemben: jelentőségében határozottan az utolsó. Viszont a legfontosabb a funkció kielégítése, ezzel kell a tervezést megkezdeni.

Az újépítészet előharcosai a konvencionális hazugságok elleni küzdelmen túl, igyekeztek az alkotómunka helyes irányait, a kivitelezett műveken kívül: írásokban is dokumentálni.

A Bauhaus, a Cirpac stb., mely az új alkotók rohamcsapatát tömörítette: megtagadta a művészi érzékenység szerepét, hogy minél tisztább fejjel lásson neki az *alapfeladatok* kibányászásához, megtagadta a nemzeti különbségeket, nemzetközinek vallotta magát. El is jutott minden népekhez a vallás. De a művészet és a lokális jelleg, örök törvények alapján ösztönösen benne él az összes új építők munkáiban, ma már egy új stíluskorszak, lényeg és formaalkotóerejével. A nagy egység minden igazi stíluskorban megvolt és ezen belül most is úgy, mint máskor csodálatos szépségben benne él a kisebb körzetek, a nemzetek egyénisége a maga sajátos igényeivel. A ma embereinek kötelessége, hogy az általános emberit, mint a nagyobb összefoglaló egységet megbecsülje és ne azt keresse, ami a különbség, hanem használja fel a közös eredményeket és ne röstelje az együttes harcot a kultúráért. A kollektív törekvések hangsúlya ugyancsak stílusáltalánosodás jele. Az általánosodó stílus forrongási kora tele volt sokféleséggel. Mindenáron újszerűt adni, ez volt a portálépítők jelszava. 1910—20 között, csak a szabadosság élt. Valami barokkos szándék. Még az egykori munkák is ellentmondtak egymásnak. A meglévő, régibb épületek, különböző szándékú, különböző időben létesült portáljait, igen nehéz egymással és egy maival vonatkozásba, vagy az épülettel egységbe hozni. Legtöbbször kényszermegoldást produkálhatunk csak. Az újonan létesítendő portálnak az épülethez, a szomszéd portálhoz legyenek: vonal, sík, formabeli vonatkozásai. Ha van az egész épületen végigvonuló választópárkány, az üzleti homlokzatrészt, a lakások homlokzatától szeparálja, összefoglalást adva, az esetleg heterogén, utólagosan készült portáloknak.

Egyöntetűséget ad az előugrást szabályozó hatósági megkötés is. Az egyenlő portálmagasságot azonban nem sikerül mindenütt keresztülvinni.

Ideális eset az, amikor a portálsor az épülettel egyidőben készül, nem applikáció, hanem szerves részként, ilyenkor van a legjobb alkalom az összefoglaló egységesítésre.

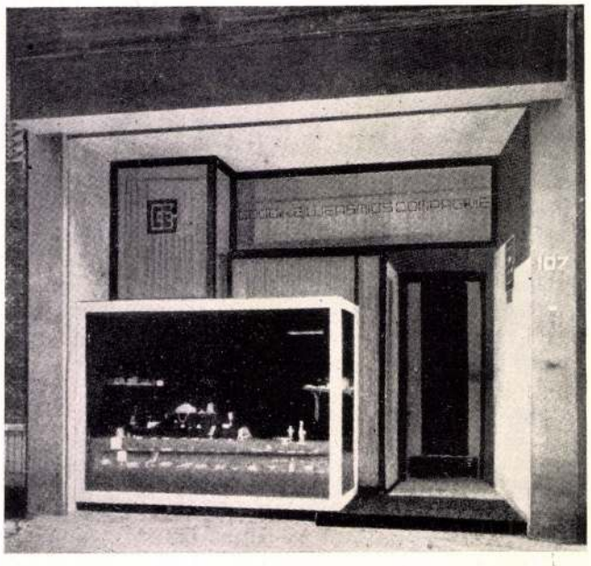

10. G. Rietveld amsterdami portálja 1922-ből, tárgyilagos megoldásában, elevenséggel, közvetlenséggel hangsúlyozza a kirakatot

11. Rákóczi úti „hangulat"

Az üzleti érdek azonban azt kívánja, hogy ez az egység: monotonná, élettelenné, reklámszerűtlenné ne váljék. Az ajtóméretek, parapetmagasság, a cégtáblamagasság lehet egyenlő, azonban a kirakat (üvegfelületi) szélességek ritmus nélkül is váltakozhatnak, a szükségletnek megfelelően (például trafik kis kirakattal is megelégszik, női divatüzletnek nagy kell).

Portál alaptípusok és alkatrészek.

Ez a variálandó kirakatterjedelem és a bejárat helyzete a következő *alaptipusokat adja:*

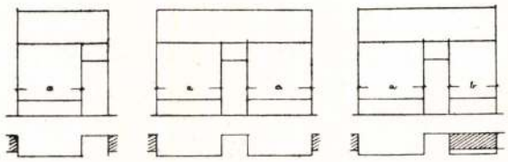

13. Széles kirakat létesítése céljából oldalra nyomjuk a bejáratot. Csak terjedelmes front esetén iktatjuk két kirakatrész közé

Az ajtó az üzletbelsőbe vezető közlekedés fővonalában legyen, „rányiljon" az elérendő kiszolgáló helyre. Elég, ha 40 cm mélyen fekszik, belépéskor elférjen a láb az előlépcsőn, le ne essünk a „hirtelen-fokon". Sok lépcsőfok, tehát magasan fekvő padló: vevőriasztó. Túlmély ajtó: betörésveszélyes. Helyet kapjon a kiemelhető, süllyesztett sártörlő vasrács. Egy második rács az ajtón belül legyen, ahol a leggyorsabban kopik el a padló.

Az ajtófelnyilás melletti kirakathátfalrész az (üzletet a kirakattól elválasztó fal) visszaugrással készüljön, hogy a közlekedést ne zavarja, a vevők ne ütközzenek, a másik oldalon pedig a teljes kitámaszthatóság biztosíttassék.

Az ajtó ne vágja el az értékes nagy kirakatfelületeket, ezért nem szabad, kis frontszélesség esetén, a szimmetria kedvéért mindenáron középre tenni a bejáratot.

A túlnagy ajtó nehéz, a kinyitásakor kiszökik a meleg. Barátságos, üvegezett legyen. (Ajtón *függöny tilos:* felesleges zárkózottságot mutat és a szembe-közeledőket, a hivogató belső berendezést takarja.) Fontos az öncsukószerkezet alkalmazása, a jó hézagzárás: légzárópánttal, vagy többszörös ütközéssel, alul gumival. Fémajtó általában nehezebben kezelhető és lármás. Még a fémportálnál is faajtó ajánlatos (esetleg rézburkolattal).

Az ajtó felett szellőző ablakszárny detektívredőnyszekrénnyel kapcsolatban. Igen jó a felső rétegekben húzódó rossz levegő elvezetésére, közvetlen a mennyezet alatt egy szellőzőcsatornát adni, melyet a portál felső párkánya feletti zsalus kürtőbe kapcsolunk.

Detektívredőny körülbelül 15 cm-re az ajtó előtt fusson fatokos vezetősínben. Általában elég biztonságot ad ez. A régebbi szokásos teljes portálelőtti redőny kimegy a divatból, mert terhes a kezelése, karbantartása. Sínvezetéke formailag kellemetlen rizalitokat és olajozódásokat eredményez. Legfeljebb kiakasztható sodronyhálólapokat alkalmazunk.

A portálfej típusai, oldalnézet, illetőleg metszetből jellemezhetők:

A 12. ábra 1. típusát a régi, formailag is nehézkes, előálló portálfejes megoldás, főleg az egész frontra terjedő redőny elhelyezése tette indokolttá.

1895—1900 között az épület megtervezésénél mostohagyerek a földszint üzletsora. Az épület formai megtervezésénél különös módon a távoleső főpárkánykörüli részek dekorálása, esetleg a ballusztrádos attikán kivül szobrokkal, vázákkal ellátása kötötte le az érdeklődést. Ha karrikirozni akarnám a helyzetet, azt mondanám, hogy a kéményfüst, vagy a felhőgomolyag patetikus égretörése a tervrajzokon ezt a törekvést jellemzi. A földszint portálja szinte az asztalos kényére volt bízva, talán méltatlan feladatnak látszott az építész számára. A legjobb esetben monoton egyhangúságban végigmenő vonalai legalább nem zavarták az összképet.

De mikor a szecesszió virágindái íveket hálóztak a szögletes nyílások sarkaiba, a nappali bevilágítást elrontva, zűrzavart keltve, vagy amikor az eklekticizmus agyonfaragott oszlopot, fejezetet párkányrengeteget akasztott a nyakába: az épülettel kezdett versenyezni. Ha egyöntetűen ment végig a fronton, egyidőben készült a házzal, architektonikus tudott maradni, de ha egyes részeit „modern"-né tették, vagy az épület egyes szakaszán emeltek újat, el-

14. Szecessziós díszpéldány

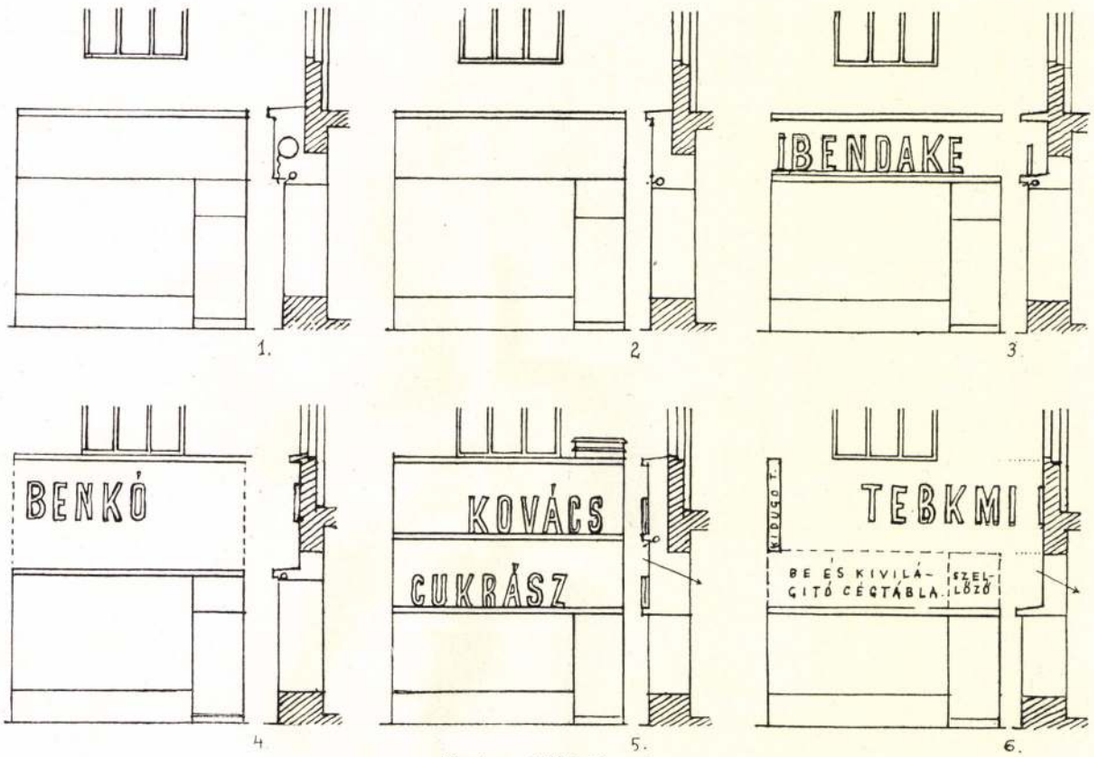

12. A portálfej típusai

érkezett olyan periódus is, hogy egy ilyen részletfeladat mestere viszont túlzott jelentőséget tulajdonított munkájának, egyéni műremeknek szánta. Fantasztikus barokkpárkányok kígyózása alatt nyögött a portál, mint egy falhoz állított kredenc, tökéletesen ellentmondva az épületnek.

A fejlődés a cégtábla szélesedésében mutatkozott. A redőnyt gyakran elhagyták, a portálfejet az egész portállal egyszínbe helyezték, csak az ajtó előtt fut a detektívrács (12. ábra, 2. típus). 1925 körül már alig készül megbontott párkányú portál, kétségtelenül javulást jelez az egyszerűsödés, a funkcionalitásra törekvés. A nehézkes portáltestet fellazítják a fej üresenhagyásával (3. típus), amikor perembetűk kerülnek bele. A földszínt, első emelet közötti választópárkányt legázolva kiterjeszkedik a cégtábla az első emelet ablakkönyöklőig. Hatalmas föliratokra van alkalom (4. típus). A kirakatvilágítás fokozása és gazdaságossága érdekében a kirakatmennyezet alacsonyabbra kerül, ezzel a kirakat belső tere intimebbé válik és a mennyezetbe rejtett világítás komoly effektust ad. A bejárati ajtó alacsonyodik. A felette levő szellőző helyett a portál legmagasabb pontján alkalmaztam permanens szellőzőt, például a Lipót-körút 21. sz. a. Stühmer-boltnál, mely a kirakathátfal fölülvilágítójába iktatott buktató szellőzőszárnnyal összefüggésben jónak bizonyult. A túlmagas cégtáblaüveget, napellenző ponyva kívánatos magassága miatt is ketté kell osztani,

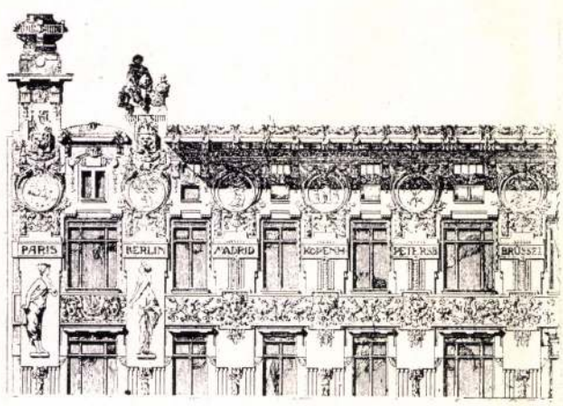

15. A Wagner-iskola szecessziós terve

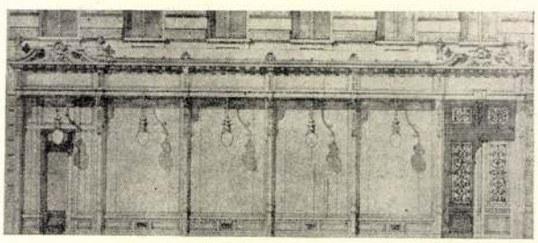

16. Az eklektikus új-renaissance sivár, közismert portáltípusa legalább szerénységében architektonikus

esetleg fémbetű állítására használva az így nyert párkányt. A túlságosan magasra menő kiugró portál, kivéve, ha félemeleten, emeleten nincs üzletfront, a szomszédságban már meglevő tömegekhez való alkalmazkodás kényszerhelyzetéből született. (5. típus.)

A szomszéd boltokkal egyidejűleg készítés esetén módunkban áll szerényebb, az épületen nem daganatnak, hanem belekomponált résznek ható üzletsort produkálni. Ahogy a szoba bútorai elvesztették félelmesen monstruózus megjelenésüket, az embert vették léptékalapul, kedélyesebbé, kisebbekké váltak, ez történt a portálnál is, hivogatóbb barátságosabb, egyben könnyebben kezelhető nyiló-kerettel bír az új portál. A 18. képen bemutatott üzletet úgy csináltam, hogy a kirakatszekrény minimális magasságú. (6. típus.)

Ezek a portál miniatűrök ott válnak csak veszélyessé, ahol a ponyva elhelyezése az újabb hatósági magasság-előírásokba ütközik. A nap pedig sok árut tönkretehet, érdemes ezért a tervezésnél a ponyvamagasság és kivetésmérettel számolni.

Egyébként a portálfej hátraszorítása formailag azért is előnyösebb, mert jobb az átmenet az emeleti falsíkhoz, a feltornyosuló tömeg nem vág bele az elsőemeleti ablak parapetfalába. Jól megfigyelhető a központi városháza ágaskodó portáljai mellett a Bienenstok-féle mennyivel előnyösebben hat. Itt alkalmaztam először a ponyva-párkány felett, bevilágításra, kivilágításra és szellőztetésre szolgáló üvegdobozt.

Ha nincs szükség a kirakatnak a járdára menő (közterületi) kibővítésére, főleg ha (az épülettel egyidejűleg tervezendő portálnál) nincsenek lapos kirakattal kihasználandó széles falfelületek, csak kiskeresztmetszetű pillérek, akkor a falsíkban maradhat nemcsak a portálfej, hanem a kirakat is. (20. kép.)

A konzolosan túlnyúló födémek alkalmazása esetén a támasztó-elemek nem mutatkoznak az épület homloksíkján, mert hátrább maradnak, amint a 19. kép utolsó típusa mutatja, az ilyen megszakításnélküli ablak- és kirakatüveg-szalagokból áll a 28. kép.

Nemcsak a fény és levegő beözönlése, tehát egészség, hanem új szépség, a technikai lehetőségek nyujtotta bizó-öröm és a könnyed tömegek új-hatásukat megőrző villanó és fényes üvegfelületeinek játéka, reklámok alkalmazásának korlátlan lehetősége és alkalma árad felénk. A hatást fokozza a ferészek lehető kiküszöbölése. Az üvegfelület végigrohanását nem töri meg a széles fatok és a keretek. A fém kisebb keresztmetszet mellett is szilárdabb. Gyakran a sarkokon sincs fémmerevítés, üveg az üveghez ér, hogy a szemnek a 3. dimenzió felé való törését semmi sem zavarja. Így férkőzött a közelünkbe a kirakat, a háttér sötétből és a túlzott keretezésekből kiszabadulva. Tehát itt a portál nemcsak egységben van az épület homlokzatával, de nincs pillérekkel taktusokra osztva. (Főleg áruházaknál fontos!) Rendkívül áttekinthető és hatásos. Esetleg csak kirakat és portálfej cégfelirat megszakításnélküli üvegszalagjaivá redukálódik.

18. Kende Ferenc: alacsony, vitrinszerű portáltest (1929)

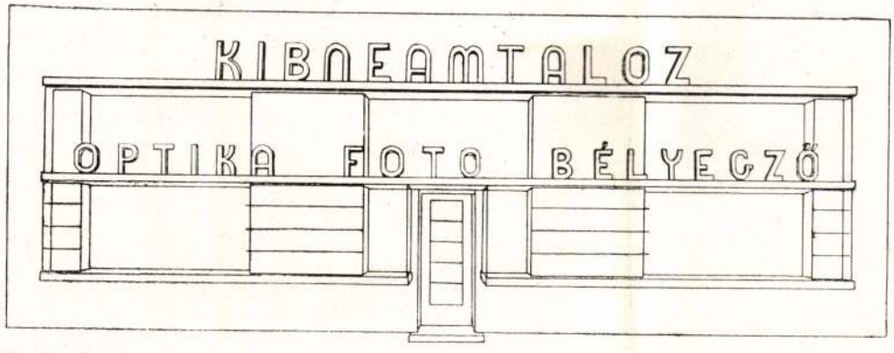

17. Kende Ferenc: portálok kétsoros cégtáblával (1929) Stühmer-bolt és a Központi Városháza épületében 1932-ben létesített Bienenstok-üzlet alternatív terve

Meg kell jegyezni, hogy a 4., 5. típusnál a falnyílás felső éle körüli részt ajánlatos átlátszó, vagy legalább is áttetsző üveggel kiképezni, hogy az értékes bevilágítási felületből ne veszítsünk. Ebből a szempontból előnytelen az íves kiképzésű falnyílás az üzlet számára, mert rosszabb a bevilágítás. Hátrány továbbá, hogy az íves cégtáblán nehéz a föliratot elhelyezni, ha pedig a fölötte levő falrészen alkalmazzuk a föliratot, nem kapcsolódik szervesen a portálhoz, esetleg túlmagasra kerül, hacsak egy mód van rá, használjuk ki a teljes nyílást világítás céljára, a kirakatmennyezetet üvegezzük, mert ha az üzletbe több fény jut, kevesebb villany fogy.

Ne barrikádozzuk el a portálfejet át nem világító zárófelülettel. Bármennyire szép és reklámszerű ilyenkor a hatalmas, síma felsőrész: próbáljunk ablakot behelyezni. A 3., 4., 5., 6. típusnál, perembetűk alkalmazása esetén, azok mögött hátramaradó felület üvegezésén át, vagy a párkányba rejtve, kitünő háttérvilágítás adható.

A cégtábla állandó emlékeztető jel: legyen hát alapos megfontolás eredménye. Olvasható, meggyőzőerejű, jellegzetes. Rajzban és színben eltérjen a szomszédtól. A felirat ne vesszen bele a háttérbe. Az alap világos, a betű sötét legyen. Hangsúlyosabb a felirat, ha nincs a mező közepén. Az aszimetria a kompozíció sodra, a figye-

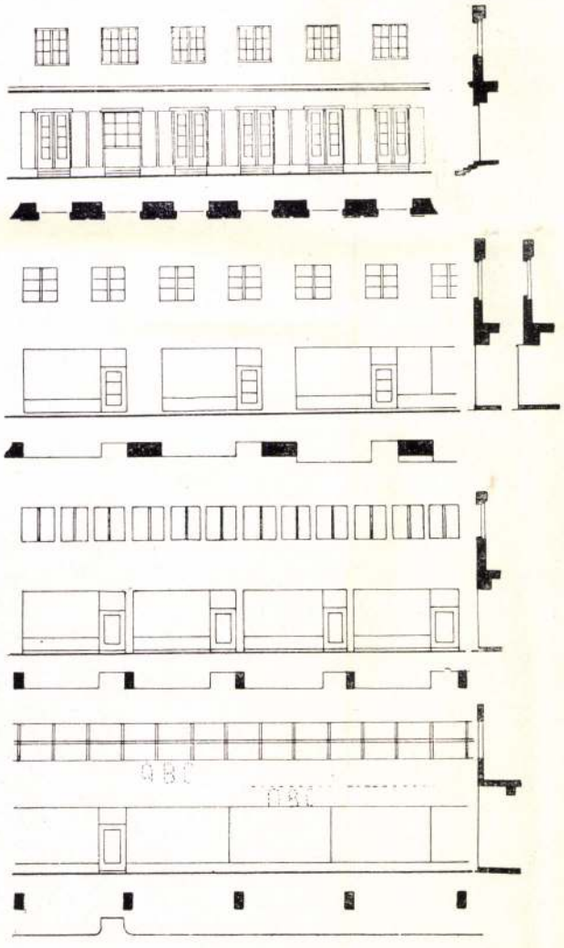

19. A kirakattér fejlődése az épület pilléreinek szerkezeti kialakulásából

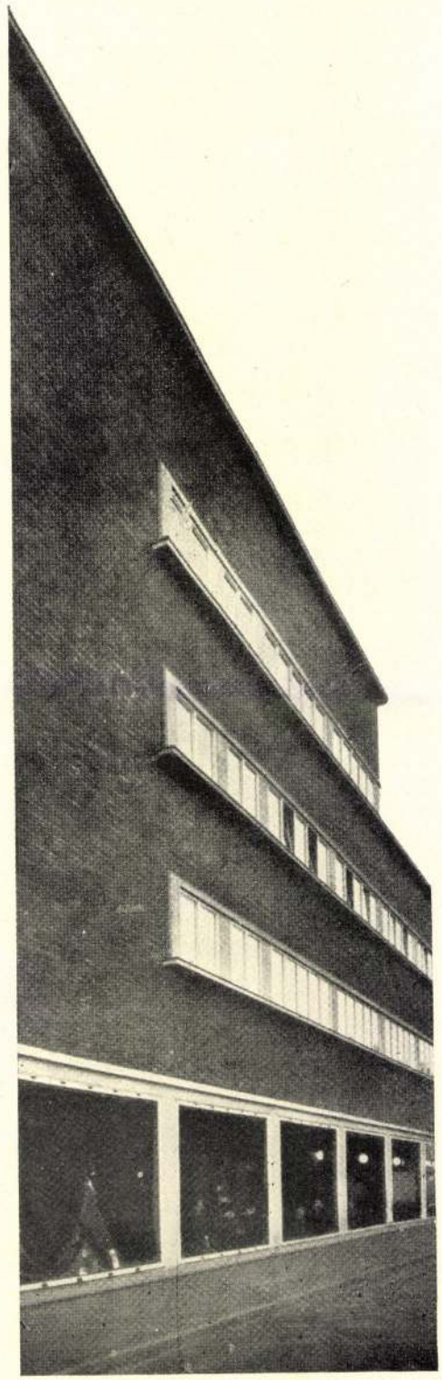

20. Erich Mendelsohn nürnbergi áruháza 1926-ból, keskeny szerkezeti pillérekkel elválasztott falsíkban maradó kirakatokkal

21. A portálfej teljes elburkolása elveszi a nappali világítást.

lemfelkeltés egyik eszköze. Ezt a szempontot az egész portál tervezésnél tekintetbe lehet venni. Ez teszi lehetővé az új építészet elve szerint az apriori forma kényszerétől való szabadulást; a gyakorlati követelményeknek jobban megfelel a szimmetriához nem láncolt, kötetlenebb kiindulás. (Persze ez nem jelenti a szimmetria kiküszöbölését.)

Rendkívül hatásos a világító cégtábla. Egyenletes, vagy átmenetesen fokozódó, szóval nem zavaros világításra van szükség, melyet az üveg mögött alkalmazott reflektor, vagy rivaldarendszerrel érünk el. Kerüljük a fényfoltokat, az árnyékvetődéseket. Ezért a cégtáblakeret árnyékot adó merevítéseit, fémkonzolokkal, felfüggesztésekkel helyettesíthetjük.

Legújabb törekvés a portál teljes külső felületének megvilágítása. A kellő fényeffektust megadják az új reflektorok, amelyeket gázcsövekre függesztenek. Azonban főleg nappal kellemetlenül takarják a cégtáblát. Tehát ez formailag még megoldatlan. Külföldön a járdaszélen elhelyezett póznákról is engedélyezik ezt a világítást.

A *portál lefedése* bádoggal, esetleg rejtett csatornával kapcsolatos legyen és a csapadékot oldalra terelje.

Igen fontos a betűk, a ponyvakiindulás esőelleni védelme.

A síkbeli cégtábla helyett fémbetűk, plasztikai hatásaikkal, esetleg ön- vagy háttérvilágítással reklámszerűbbek és könnyed portálfejet tesznek lehetővé. A betűket fémvonalra állítjuk, vagy fémkarra szereljük. Üvegre-ragasztás nem megfelelő és megbízhatatlan. A portálsíkra merőleges, kidugó táblák a legegyszerűbb alakban és a többi résszel összhangban, ne zászlórúdon és ferde merevítővasakkal, hanem az üvegen belül-rejtett rácsos szerkezettel és közvetlenül a portálból „nőjenek ki".

Távolhatásra nélkülözhetetlenek, az épületen esetleg magasabban elhelyezett neonreklámok. A jó cégtáblák jelentősége különösen leeresztett napellenző mellett tünik ki, mikor csak az látszik a portálból messzebbről.

A napellenző rugós szerkezetű, erős anyagú, hatóságilag előírt minimális magasságban, kellő kivetésű legyen. Ha a ponyva intenzív szinű, a piszkolódás nem olyan feltünő rajta. Oldalponyvát elkerülhetjük azzal, hogyha a főponyvát a szomszédéhoz szorosan záródóan készítjük. Az oldaldarab miatt a járókelők kikerülik az üzletet. Gyakorlati és esztétikai szempontból előnyös az egy épületben levő ponyvákat egymagasságban venni.

A kirakat.

Az eddig tárgyaltak a portál állandó (vagy beépített) alkotói. Változatokra csak a kirakat belső tere képes. Kezében van az élet, a folytatólagos figyelemkeltés lehetősége. Az utca közönségének érdeklődési, figyelmi érzékenységi foka úgyis lecsökkentett: az elterelő faktorok miatt. Ennek belső oka: a járókelő idegen, másirányú gondolatai, de még inkább a külső okok: a közlekedés forgataga, lármája, a gyor-

22. Világító cégtáblák (1930)

23. Kende Ferenc: Budapest Gyógyszertár (1930) (Bronz, vörös márvány, fehér márvány-üveg)

san váltakozó kirakatsorok miatt sokirányú. tehát szétforgácsolt figyelem.

Ha a kirakat eleven, változatos, ha sikerül észrevétetni a publikummal, hogy színpadán érdekesen tálalnak: folytatólagos érdeklődést kelt. Vonzanak: a szín, fény, formajátékok, meggyőzőek a rendszerezett, világos árumintatárolások.

A mai ember gyorsabb, rövidebben eljáró: ezért koncentrálva tároljon a kirakat, kiáltson a cégtábla, viszont elkényeztetettebb, igényesebb. Nehezebben kapacitálható. De az is fontos szabály, hogy egy útvonalhoz szokott járókelőt, az állandó vevőt nem lehet egyforma erősségű agitációval megnyerni. Egyszer puritán, vagy sachlich legyen a tálalás: csak az áru hasson szigorú rendszerben, egyszerűen, zsúfoltságmentesen, máskor valami háttérkép, vagy plasztikus figura stb. Egyszer a kirakatfenék, máskor a háttér dominál jon. Döntő a világítás. Célszerű a mennyezetbe süllyesztett reflektor. De egyes üveges diszletrészletek, tárgyak, feliratok kivilágítása is hatásos.

Nagyon érdekes, hogy a kirakat fontosságát mennyire hangsúlyozzák a mai tervezők és előfordul, hogy vitrinszerűen csak azt nyomják előtérbe, a portál többi része visszamarad, legfeljebb egy pregnáns cégfelirat áll a peremen, a kirakat síkjában. Ez még jobban kifejezi, hogy a portál nem önálló épület, hanem az üzlet és a ház szerves része.

Tervezésnél jó, ha az egész épület fényképe előttünk van. A portálnak nem kell mindenáron az épület síkjából kiállni. (Legfeljebb a szerkezeti pillérek helyén kirakatfelületet veszítünk.) Tehát egy síkban maradhat a fallal, viszont az is igaz, hogy a visszamaradó, vagy falon belül, mélyen hagyott kirakat lehet szép formailag, de üzletileg előnytelenebb, mert a vevők elkerülik. Ezért csak szűk utcában, keskeny járdánál, de főleg reprezentációs esetekben engedhető meg, vagy igen széles portálfrontnál, ahol a vevő felfigyelésére hosszabb útszakasz áll rendelkezésre. (Ilyen megoldást adtam pl. a Stühmer csokoládégyár Szentkirályi uccai székházán.)

Az újabb törekvések szerint a szomszéd üzlettől semleges elválasztó felületeket alkalmaznak, mely az esetleg visszanyomott cégfelirat háttérrel együtt nagyon kiemelő és esztétikus hatást ad. (23. és 26. kép.) Ez az elválasztó mező sokszor kisegíti a tervezőt, ha sehogyan sem tud megférni a csatlakozó szomszéd-portállal, mely leggyakrabban utólagos ragasztéka és bele nem komponált része a háznak. Végleges és leghelyesebb

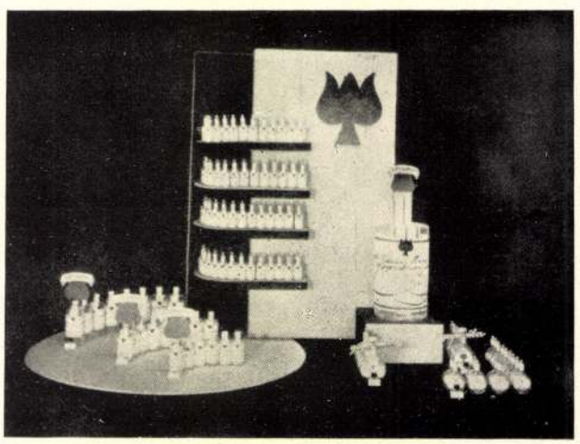

24. Reimann iskolai kirakat (1930)

megoldás, ha egyidejüleg készül az egész üzleti front: az egységes üzletsor esetében, a sorportálnál az építtetők utólagos foltozgatást elhárító megoldásról gondoskodnak.

Üzletsor

Az üzletsorozatnál nem szabad két különálló üzlet ajtajának egymásmellé kerülni, mert azok jellege egybeolvad és a vevő áttéved. A kirakat lehetőleg baloldalra, az ajtó jobbra kerüljön, hogy jobbkezes kilincset adjon. Az épület szerkezeti pilléreit fölösleges kihangsulyozni a homlokzaton, mint azelőtt, amikor a történeti stílusokból örökölt oszloprendek függélyes tendenciáját mindenáron folytatni akarták a változott idők követelő szükségességéből fakadó mai üzletfrontokra. Ilyen taktusbeosztást még el lehet képzelni ott, ahol saját székházában nagyobb cég helyezkedik el, amely nagy kiterjedése miatt elbírja a kirakatfelület-veszteséget és a régi értelemben vett reprezentációs szándékai vannak.

Az üzletsor-megoldás első modern példái között úttörőnek nevezhető a Lajta Béla által tervezett Szervita téri üzletház, amelynél a célszerűség és szépség, domináló üzleti rész és a lakórész bátor különválasztása dacára: remek összhangban van.

Az ugyancsak Lajta által tervezett, Rákóczi uti vöröstéglás bankszékház, reprezentációs tendenciájú oszlopaival a legszebb átmeneti alkotás a szélsőségesen progresszív tervezetekhez, amelyekben a reprezentáció lehetőségét szándékosan megtagadják. Itt a felső, lakáshomlokzati rész teljesen mai, az alsó, mai szemmel nézve túldekorált és a kanelurás oszlopok mögé bujtatott, szóval visszamaradó kirakat kifejezetten előnytelen üzleti szempontból, ha formailag megfelelő is. Elárulja, hogy nem üzleteknek, hanem bankszékháznak épült. De amíg a banknak nem volt olyan fontos a kirakat, abban a

25. Kozma Lajos: Münchengrätzi cipőgyár portálja. A minden felesleges keretezéstől tartózkodó márványfelületek a figyelmet a kirakatra koncentrálják (1930)

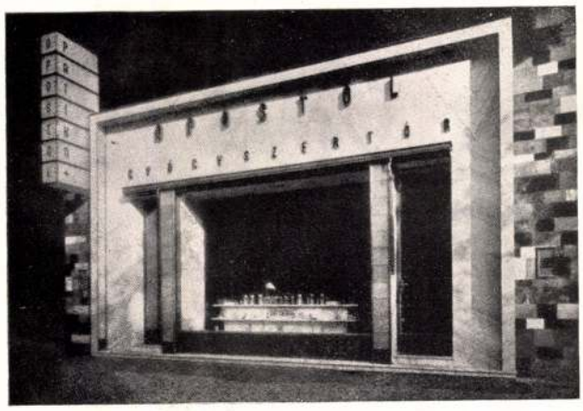

26. Kozma Lajos: Apostol Gyógyszertár (1930)

27. Lajta Béla: Szervitatéri üzletház (1912)

pillanatban, amikor a földszinti helyiséget üzletekké parcellázták, a résztulajdonosokat nem érdekelte a szép oszlop, kirakatot toltak elébe (az már más lapra tartozik, hogy miképen).

Üzleti szempontból, ismétlem, helyes volt a szándék, csakhogy ilyen nonsalansszal nem volna szabad beleharapni egy műalkotásba. A cégtábla helye az első és második emelet között ki van jelölve az eredeti architekturában; egy kis szerénységgel, de invencióval az átrendezkedés megnyugtató megoldást kaphatott volna.

Ezen a példán világosan látszik a két üzlethomlokzat ellentéte: 1. a pillérekkel felszabdalt üzlethomlokzat; 2. az összefüggő és megszakítás nélküli üzletfront. Az első függőleges, a második vízszintes tendenciájú.

Műtörténelmi nevelésünk ragaszkodott az ilyen cézúrákhoz, a felülről átvezetett és az elmult korok ruháiba öltöztetett pillérekhez. A mai felfogás lehetőleg semlegesen alakítja a felső lakáshomlokzati részt, a lakás „nagyszerűségét" nem szükséges már kastélyok, paloták

28. Bruno Paul gelsenkircheni áruháza, falpillér-megosztás nélkül végigfutó üvegfelületekkel

kölcsönkért díszletkellékeivel hirdetni, annál fontosabb az épület kisebb vagy nagyobb részét elfoglaló üzletek számára reklámlehetőségeket teremteni.

Az áruházjellegű üzleteknél, a lakásrészen is végig előre előkészítendők a felső feliratok, fényreklámok helyei. Végre tudomásul kell venni, hogy a homlokzat kihasználása a lakás számára nem fontos, míg az üzlet részére szinte életkérdés. A lakás befelé, az üzlet kifelé is él.

(Folytatjuk.)

29. Lajta Béla: Rákóczi úti székház.

Folytatólagos cikkeket hozunk 1. az üzlet belső kialakulásáról; 2. a budapesti üzletépítésről; 3. az ipari építészetről.

Kérjük olvasóinkat a témakörbe tartozó tervek, fényképek, adatok (esetleg az üzlet-, üzem-, gyártulajdonosokat), történelmi adatok szerkesztőségünk címére való sz. beküldésére, fenti cikkre hivatkozással, hogy a kiadásunkban könyvalakban is megjelenő mű számára feldolgozhassuk.

13. Kende Ferenc: Stühmer-üzlet (1931). Fehér márványkeretek, márványüveg háttér, üvegbemart és festett felirattal, rézzel burkolt fából. (Kivitelre nem került.)

14. Kende Ferenc: Trafik Andrássy út 7. szám alatt (1920). Felül be- és kivilágításra szolgáló dob, szellőztetőberendezéssel kombinálva. Rézzel burkolt fából, fehérmárványüvegből és márványból készült. Az első korszerű trafik nálunk. Foto: Seidner.

15. Kende Ferenc: Stühmer csokoládégyár főüzlete a Szentkirályi uccában (1929). Különlegessége a parapet hullámvonal keresztmetszetű Luxfer üvegezése, a pince jó megvilágítására, a bejárat két oldalán permanens rácsszellőző mögött buktatóablak. Kivitelezte: Haas és Somogyi Rt.
Foto Áldor

16. Kende Ferenc: Stühmer-üzlet portálja Esztergomban (1931). Régi házhoz, a vidéki miliőbe alkalmazkodó terv. Tölgyfakeretek, rézzel és cinóberpiros csíkokkal kombinálva.

17. Kende Ferenc: Budapest-gyógyszertár (Teréz körut 56.) csak az ajtóbejárat részére történt kiváltás. Vörös márvány, bronz, fehér opálüveg. Világító: betűháttér, kirakatmennyezet és kirakatpolc.
Foto: Seidner.

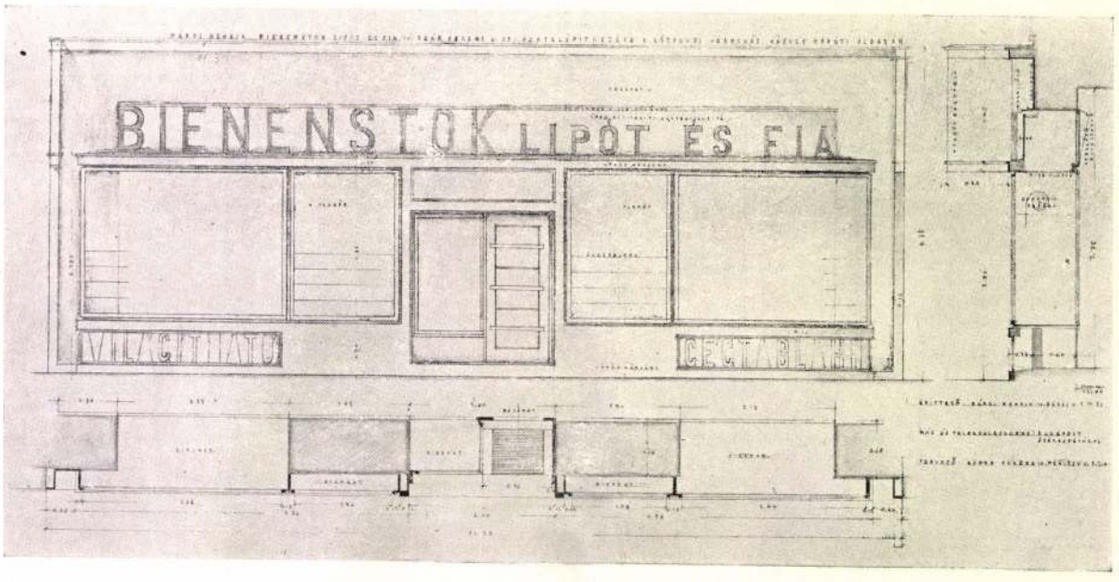

10. Kende Ferenc: Bienenstok Lipót és Fia optikus- és fotóüzlet a központi városháza épületében. A falnyílásokat teljes magasságban kihasználja a nappali világításhoz. Esti világításhoz és szellőztetésére szolgál a végigmenő felső üvegdoboz. Szervesen beépített kidugótáblák a szomszéd portálok kellemetlen csatlakozását takarják. A parapetben világítható reklámtábla nyert alkalmazást. Faszerkezetű portál, vörösmárvány és travertin keretezésekkel. Az épületbe bele van komponálva.

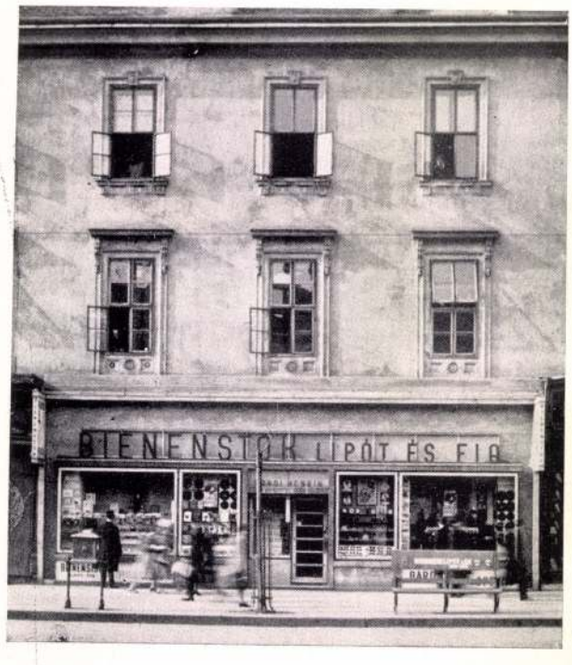

11. Kende Ferenc: Bienenstok Lipót és Fia optikus- és fotóüzlet. Foto: Seidner.

12. Kende Ferenc: Stühmer csokoládégyár párisi portálja (1929). A ma már túldekoráltnak ható portálfej lépcsős kialakításával, a túloldalról és a közeli térről olyan hangsúlyt akartam adni, mely a villamosok, autóbuszok forgataga dacára, érvényesül. Hatását többszínű neonvilágítás fokozza. Kivitelezte: Siegel Páris.

Kende Ferenc

Már most az egészet világosabban összefoglalva, a helyzet az, hogy a kereskedelmi célokat szolgáló objektumok építésénél a művész a megszokottnál kézzelfoghatóbb felelősséggel áll szemben. Az eszközök, amikkel hathat, művésziek, de a szempont, amiből a munkája eredményét megítélik, távol áll az esztétikától.

Üzleti építkezésekben a művész minden egyes feladatnál speciális követelményekkel áll szemben, de szokatlan formájú felelősségének bizonytalanító tudatában mégis nem létező normák által engedi magát befolyásolni.

A gazdasági élet kozmikus jelentőségű erőinek szolgálatában maximális művészi produkcióra alkalmas anyagot tart a kezében és mégis minimális értékű divatszempontok szerint oldja meg a feladatát.

Nem lehetne máskép?

Nem lehetne a föladat gyökeréig lehatolva a művész alkotó énjét alapvető leglényegétől árnyalatnyi megrezdülésekig, minden fokozat iránt fogékonnyá téve, minden egyes esetben újjá fogalmazni az objektumot, úgyhogy az alaprajz fővonalaitól az utolsó villanykapcsolóig minden a logika és a megérzés legegyenesebb útján származzon abból a színjátékból, ami adás-vétel néven a falak közt, az üvegtáblák mögött, a lám-

Cipőüzlet Budapesten. Tervezte Haas és Somogyi, Budapesten. Márvány, bronz, opálüveg.

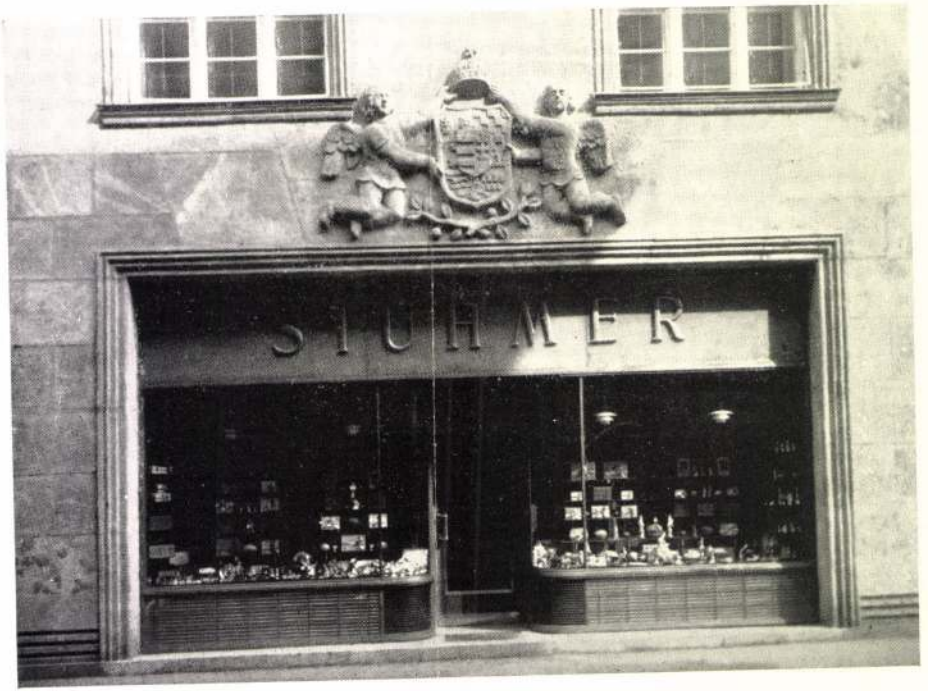

Kende Ferenc építész: Stühmer cukorkaüzlet, Budapest. Mészkő, bronz, opálüveg. A portál a házzal egyszerre épült

pedig bármilyen heves átalakuláson megy is keresztül a nagykereskedelem és a család élete, azt a lázas tempót, amellyel a közönséggel közvetlenül érintkező bolti kereskedelem kénytelen válkülsőlegesen változást színlelni, a ház fölsőbb régióinak ezek a használói sohasem érik utól. Már most egy aránylag konzervált testben, a házban, mint sokkal progresszívebb idegen test

Stühmer pavillonja
Tervezte: Kende Ferenc.

Foto Seidner

Kende Ferenc
Bpest Neuvestk. Vásár

Képző Művészet 1934. 132 l.

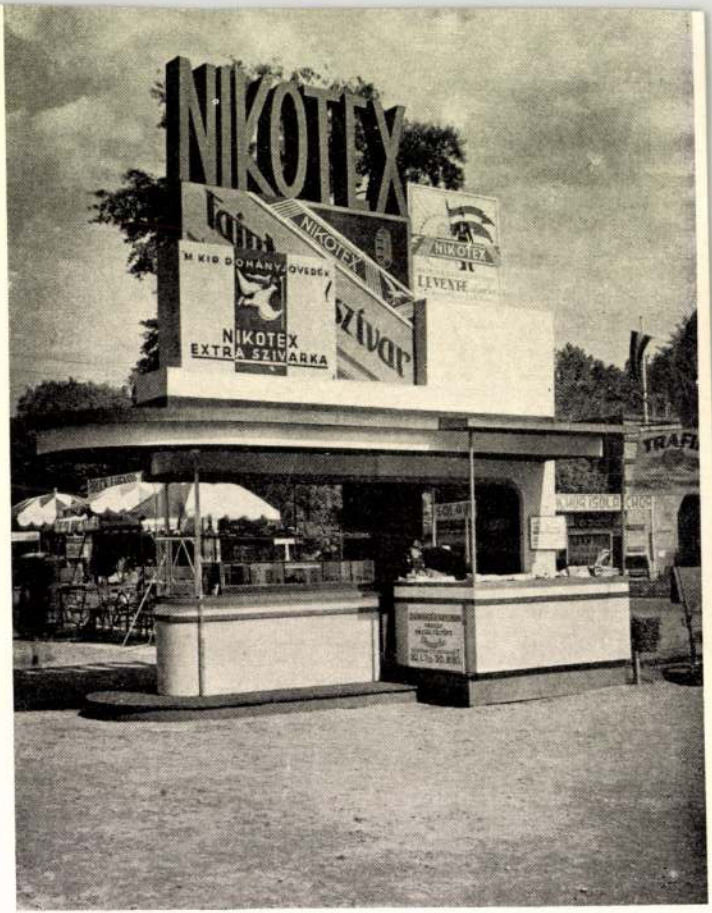

Foto Seidner.

A m. kir. dohányjövedék Nikotex-gyártmányainak kiállitása

Kende Ferenc
Művészet. 1938. 102. l.

Foto: Seidner

A Stűhmer Frigyes r. t. pavillonja
Tervezte: Kende Ferenc

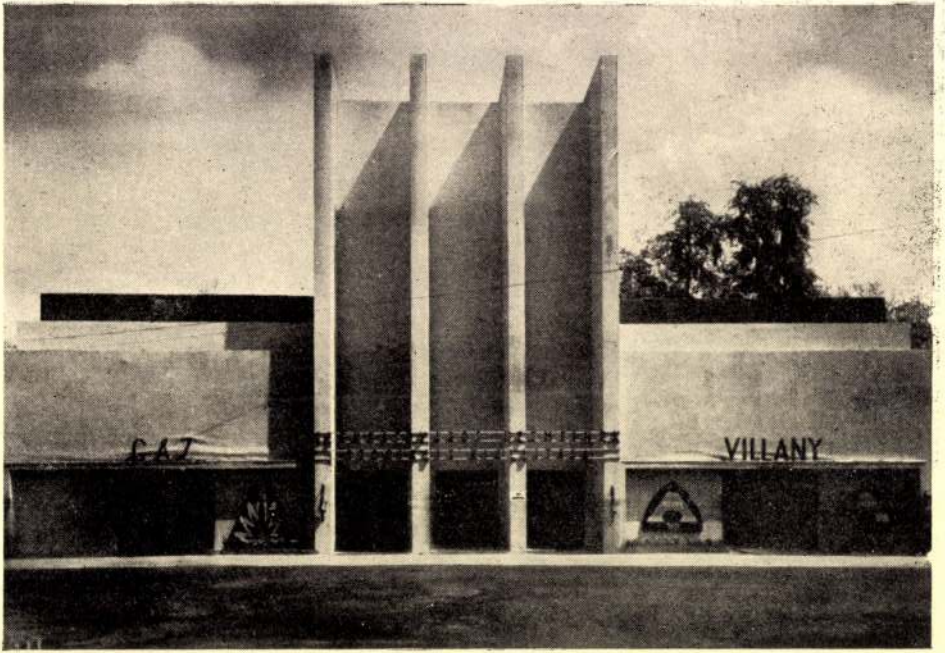
VILLANY

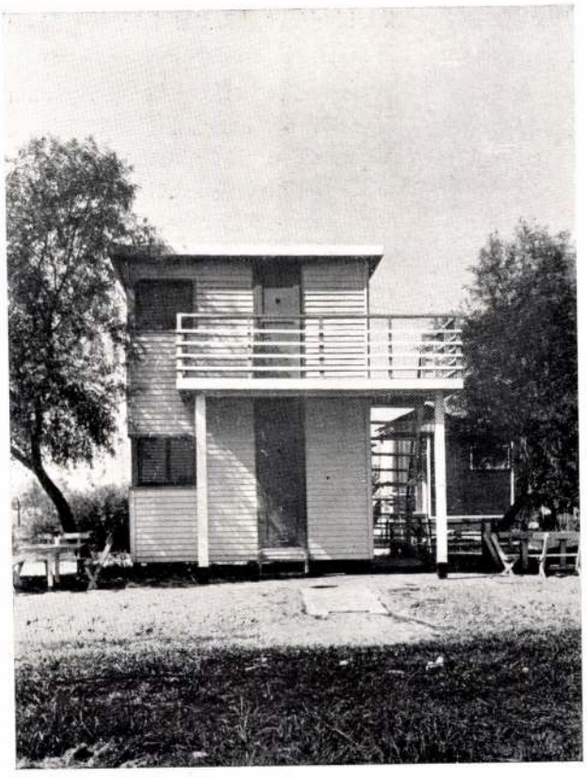

Fotó: Seidner

Földszinti alaprajz.

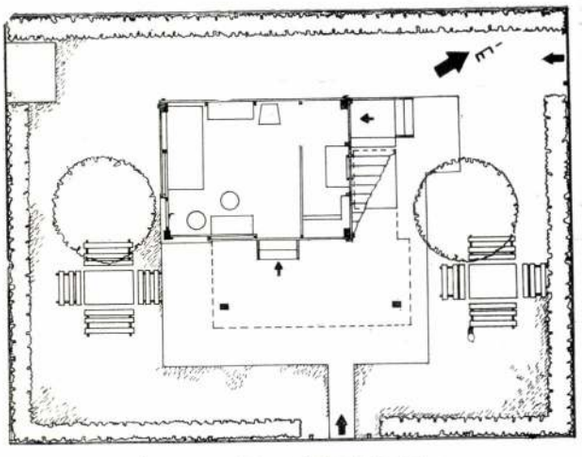

Favázas szerkezetű weekend-ház. Fűtés, főzés tűzveszélyessége miatt csak nyári tartózkodásra alkalmas, de csak úgy, ha a napsütésnek kitett falakat és mennyezetet hőszigeteljük. Földszinti helyiségéből elvágott kis konyhája inkább az étkezés előkészítésére szolgál, nem pedig főzésre (külön kémény!). Emeleti helyisége külön lépcsőfeljárattal teljesen szeparálható (különneműek elválasztása!). Favázas rendszere miatt könnyen szétszedhető típussá alakítható át. Kende Ferenc építész tervei szerint épült.

Emeleti alaprajz.

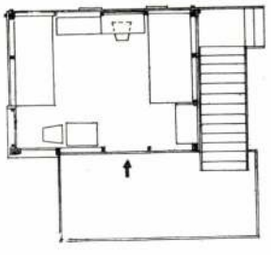

Perspektíva
1935. 101. l.

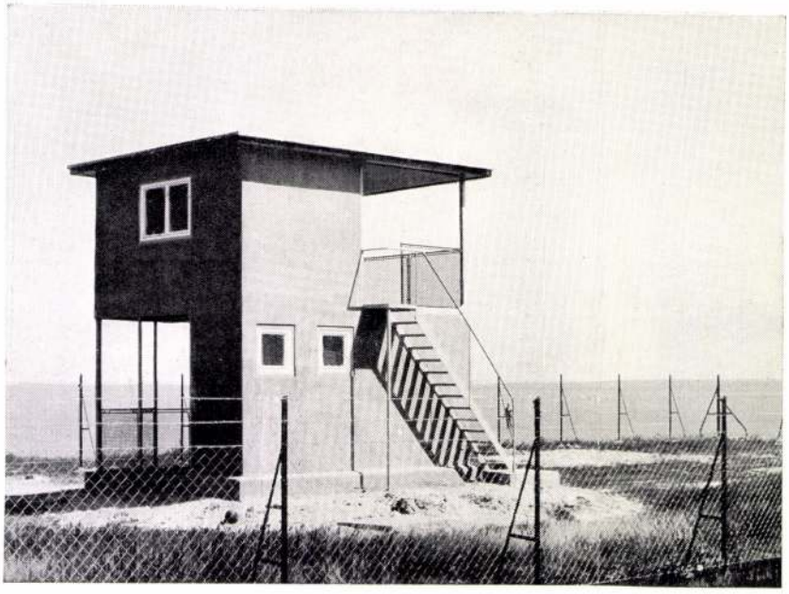

Kisebbigényű hétvégi ház, vasvázas falakkal. E rendszernek előnye: a gyors megépíthetőség. Befejezése után úgyszólván azonnal beköltözhető. Alaprajza a minimális bútor- és térszükséglet határolásából adódik. Sériagyártásra különösképpen alkalmas. Molnár József építész munkája. (Dr. Vajna György és Tsa kiadványából.)

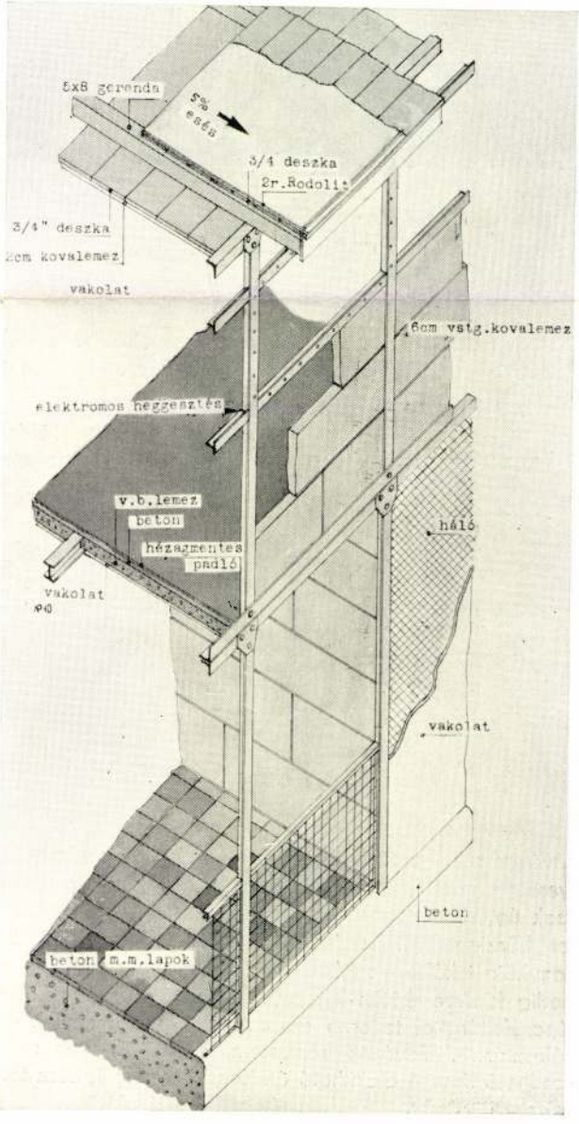

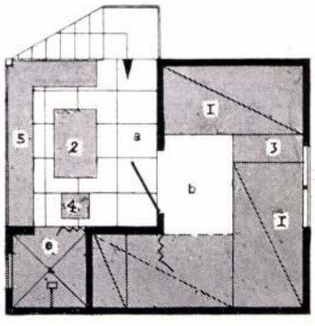

Jelmagyarázat:

a = tornác,
b = szoba,
d = W. C., mosdó,
e = zuhany,
f = fürdő,
g = kamra.
1 = ágy, pamlag,
2 = asztal,
3 = szekrény,
4 = szék,
5 = pad.

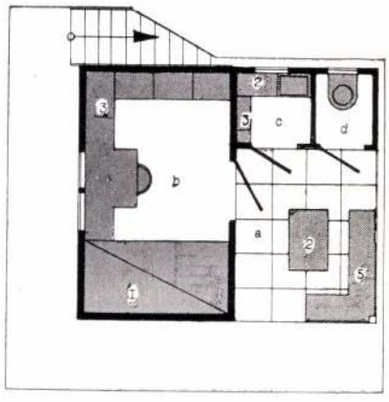

Kende Ferenc épülete

A STÜHMER FRIGYES
csokoládégyár r. t. pavillonja a Nemzetközi Vásáron. Tervezte: Kende Ferenc

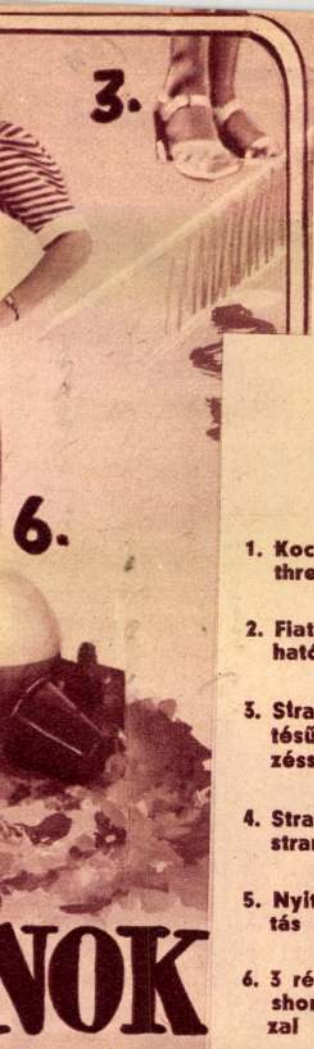

Áruházunk V. emeletén naponta d. e. ½11 és d. u. ½4 órai kezdettel fehérneműi és fürdőruha bemutatót tartunk csak hölgyeknek.

Bemutatónk látványosság!

JÖJJÖN EL ÉS NÉZZE MEG!

1. Kockás nyaralóruha. Indanthren festésű anyagból . . . 8.80
2. Fiatalos nyaralóruha, jól mosható anyagból, köténnyel . . 9.50
3. Strandkomplé, Indanthren festésű anyagból, színtartó hímzéssel 27.50
4. Strandkomplé, a felső rész strandkabátnak viselhető . . 16.50
5. Nyitott strandpongyola, mintás anyagból 14.80
6. 3 részes strandruha, lenvászon shortnadrág és alj, csíkos blúzzal 19.50

Részletek a Budapesti Nemzetközi Vásárról. ~~Fent: Füszter Ferenc~~, lent: Kende Ferenc tervei. — Von der Budapester Internationalen Messe. Oben: Entwürfe von Franz Füszter, unten: von Franz Kende. — From the International Fair in Budapest. Above : Design of Francis Füszter, below : of Francis Kende.

MAGYAR IPARMŰVÉSZET
1937.

Részletek a Budapesti Nemzetközi Vásárról. Fent balra Zrinszky József, jobbra: Szentgyörgyi József, lent Körmendy Nándor tervei. — Von der Budapester Internationalen Messe. Oben links: Entwurf von Josef Zrinszky, rechts: von Josef Szentgyörgyi, unten: von Ferdinand Körmendy. — From the International Fair in Budapest. Above to the left: Design of Josef Zrinszky, to the right: of Joseph Szentgyörgyi, below: Ferdinand Körmendy.

1. Sorportál: egy-egy épület teljes frontján egységes tervezéssel fegyelmezett tagokból

A KERESKEDELEM ÉS IPAR ÉPÍTÉSZETÉRŐL II.

IRTA: KENDE FERENC

Portál és városkép

A bevezető részben a portál kifejlődésével foglalkoztam. Bemutattam a típusokat, a tervezés helyes menetét. Megállapítottam, hogy az ideális esetben a portál az épülettel egyidőben készül. Tehát egy épület teljes frontján a tervező akarat egységesíti sorportállá. Helyesnek találom, hogy a sorportál tagjai különböző szélességűek, kisebb-nagyobb üzletekre számítva. Váltakozni fog a kirakat mélysége is, szakmák igényei szerint. A cégtáblák egy épületen belül előre megszabott sávon futnak végig, még a kidugó táblák is, esetleg váltakozó térközökben, de szigorú rendszerben következnek. A legközelebbi jövőben tehát új épületnél nem egyes üzletek, hanem egy egész épület portálsora az egység, az uccaképben. (A portálsor, szemben a sorportállal.)

A jövő városa kilométer hosszú uccasorok, egyöntetűen alakított magas sorházaiból tevődik össze, a városok bizonyos körzetében, ahol az üzletek még hosszabb vonalon, nagyobb egységben jelentkeznek. Lehet, hogy külön üzleti negyed alakul. A különböző beépítési és felépítési előírásokból kifolyólag változóak az uccaszélességek, a házmagasságok. Sorházon kívül egyes körzetekben, övezetekben szabadonálló kisebb házak is létesülnek, illetve megmaradnak a városok régi részeiből.

Az üzletek itt a kisebb egységekben is előfordulnak. Egyébként a gyökeres fejlődés tulajdonképen a nagy városokat érinti, a vidék struktúrája szűkebb keretek között alakul. Azért nem mondhatjuk ki, hogy a kisebb egység, a régibb típus eltünik, azonban a fejlődés a nagyobb egységek, a normalizálás, tipizálás felé halad, az üzletek építésében, csak úgy mint a magas építésben.

Az épületfronton utólag, különböző időben létesített portálok egyénieskedő zűrzavarban egymásra és az épületre tekintet nélkül következnek. (2. kép.) Az is előfordul, hogy korszerű és egyénenként helyes tagok különböző szerzőktől, újszerűségük (maiságuk) dacára kakofonikus együttesben, egymásra licitálva, mutatkoznak.

Az átmenet addig tart, amíg a régi házakon foltozgatásra lesz szükség. Tehát nincs előre megtervezve az egész front portálsora. A helyesen megszervezett portálsor adja a sorportált. (1. kép.)

Amikor a régi házak falnyílásai szűkek, a mai kirakathoz, ki kell váltani a falakat, a növekvő

2. Portálsor: az épületen utólag összhang nélkül emelt tagokból áll

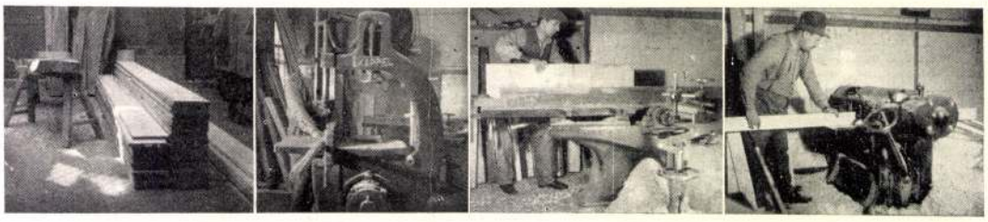

3. A faportál iparosmunkája

igényű kereskedő részére. Ez az átmeneti kisebb egységű feladat ma még olyan gyakori eset, hogy fontos vele törődni.

A kereskedő, mint építtető

A kereskedő szükségét érzi annak, hogy üzletét kifelé erőteljesen hangsúlyozza, árubemutatásait szolgáló kirakata méltó keretbe jusson. Tervezőt bíz meg, akivel:

1. megfogalmazza az üzlete kívánságait;
2. tanulmányozza, felméreti a helyszint (közlekedés, forgalom, napozás, távolhatás stb.) szempontjából;
3. átgondolja a környezeti, az oldalt és kifelé, felfelé terjedő reklám lehetőségeit;
4. végrehajtatja a tervezést, a bevezető részben a tervezésre vonatkozó módszerrel;
5. előkészítteti a nyílást (kiváltást);
6. a tervezés gondos ellátása után a vállalatba adás és az ipari kivitelezés következik. A tervező ne legyen egy személy a kivitelezővel. A külön tervező költségei megtérülnek az ő ellenőrző, bíráló tevékenységében. A tervezés egész embert, a kivitelezés egész embert kíván: nem ikreket.

A gondolat testtéalakítása, anyagbaöntése. A szakszerű összeépítés, szerkezet, a tartós és szép anyag, a gondos szerelés.

A faportál iparosmunkája

A speciálizálódás külön portálkészítő ipart fejlesztett ki. A megmunkálás, összeépítés, felszerelés külön irányú, sajátos tudást és tapasztalatot igényel. Miután a portál farészei az idő viszontagságának vannak a szabadban kitéve, kétszeresen fontos a vetemedés, az összehúzódás, a korhadás elleni védelem. A felhasználandó faanyag szárított legyen. A fát, szerkezeti alkalmazása körülményeinek megfelelőleg, ki kell válogatni. A nyersanyag a gazdaságos kihasználás érdekében mennyiségileg és minőségileg összeállítása után történik a felrajzolás, fölszabás, azután az egyengető gyalú, vastagsági gyalú, majd a marón való megmunkálás. (3. kép.) Az alkatrészeket összeállítják és a helyszínen felszerelik.

Az asztalosiparban mutatkozott a legkorábban a gépierő alkalmazása. Az ősi fürészmalom és elemi szerszámok után a kifejlődés a XVIII. század végén a körfűrész, speciális gyalúkések, gyalúgép, szalagfűrész és a marógép föltalálásától datálódik. Általánosodásuk azonban csak a mult század 70-es éveiben ment végbe. Az üzemek központosítása kismesterek háttérbe szorulását, egyben gazdaságosabb termelést eredményezett. A gépi munkaelőkészítés módot adott a gondosabb termelésre. A fa hygroskopitásának kellemetlen következményeit megelőzik a pórusok betömésével; a lakkozás, beeresztés, festéssel, fémmel burkolással, a vetemedést a keretbefoglalással és a keresztirányban való ragasztással akadályozzák meg. Az exponált részeken keményebb anyagokkal kombinálják. Az át nem világító cégtábla, vagy mellvédrészek, kirakatburkolatok nagy síma felületeit u. n. kontralemezzel vagy fémmel borítják, melyet vakfára, illetőleg alapdeszkázásra szerelnek. A réteges lemez alkalmazása igen nagy lehetőségeket nyujtott, az olcsón, gyorsan, nagy síma felületekkel megoldott portál felé. (A réteges lemezt 1908 óta használják a bútoroknál, portálnál kb. 10 éve.)

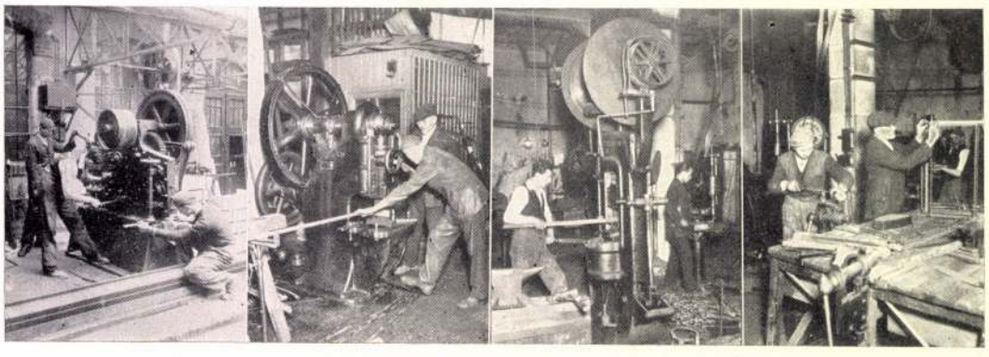

4. A fémportál iparosmunkája

A fémportál iparosmunkája

A fémportál a faportálnál általában költségesebb, viszont az ártöbbletet a nagyobb élettartam és különösen a mai ízléshez jobban alkalmazkodó, finom, vékony profilozása indokolja. Használata a XIX. század végén kezdődik. Két főcsoportja: a vas- és a fémportálok.

A vasportálok régebben díszesebb, ú. n. Mannstaedti gyártmányú profilok felhasználásával készültek, míg a mai egyszerűsödési folyamatnak megfelelőleg, kizárólag sima vasprofilok, vagy lemezből készült: sajtolt, vagy húzott idomok kerülnek felhasználásra, ez utóbbiak főleg a falsíkból kiugró markáns profilok kiképzésére alkalmasak. A vasportálnál a gondos és lelkiismeretes műhelyi munka különös fontossággal bír. Főbb gyártási mozzanatai: a profilok leszabása, pontos egyengetése, a sarkok hegesztése autogénnel, vagy elektromos úton, a nyilószárnyak felvasalása és a helyszini felszerelés. Ehhez járul még lemezprofilok esetén azok elkészítése sajtolás útján frikciós vagy hydraulikus présen, illetőleg húzás útján a húzópadon. (4. kép.) A vasportált minium alapmázolás után olajfestékkel mázolják, lakkozzák, — illetőleg a ma divatos festékszórópisztollyal felhordott „Ducozást" alkalmazzák.

A fémportálok anyaga a réz, illetőleg annak ötvözetei: sárgaréz, bronz, tombak stb., valamint a legújabban divatba kerülő ú. n. könnyűfémek, melyek az aluminumnak ötvözetei, továbbá a nem rozsdásodó vasötvözetek.

A fémportál készülhet tömör fémprofilból, vagy a fa-, illetőleg vasprofilok fémlemezzel való bevonásával is. A műhelyi megmunkálásra nagyjából a vasportálnál mondottak vonatkoznek, de az itt még kényesebb, mert nincs az utólagos mázolás, ami az esetleges hibákat eltünteti. A modern fémanyagok (fehérfém, könnyűfémek, stb.) fényüket megtartják, nem patinásodnak és tisztitásra nem szorulnak.

A képek bemutatásának szempontjai

A szakirodalom az üzletépítéssel alig foglalkozott. Alapelveit mai szempontok szerint először dolgoztam fel. A történelmi kifejlődés sem szerepelt eddig. Alábbiakban az utolsó évek portáltermését mutatom be kivonatosan. a későbbiekben kiegészitem a magyar fejlődés történeti adataival.

Ugyancsak későbbre hagyom a jövő fejlődés lehetőségét, mely sok helyütt utópisztikus határokat érint. A legközelebbi fejleményeket, a realitások körén belül maradó kilátásokat sem szabad figyelmen kívül hagyni. A kisipari munka drágább, sok anyag- és időveszteséget okozhat, hitelezést ma nem kap és nem adhat. A racionális gazdálkodás, a legalkalmasabb eljárások, szerszámok, munkamódszerek, beosztások azonban a nehéz viszonyok között is segíthetnek. A kisigényű műhelyek a leromlott gazdasági

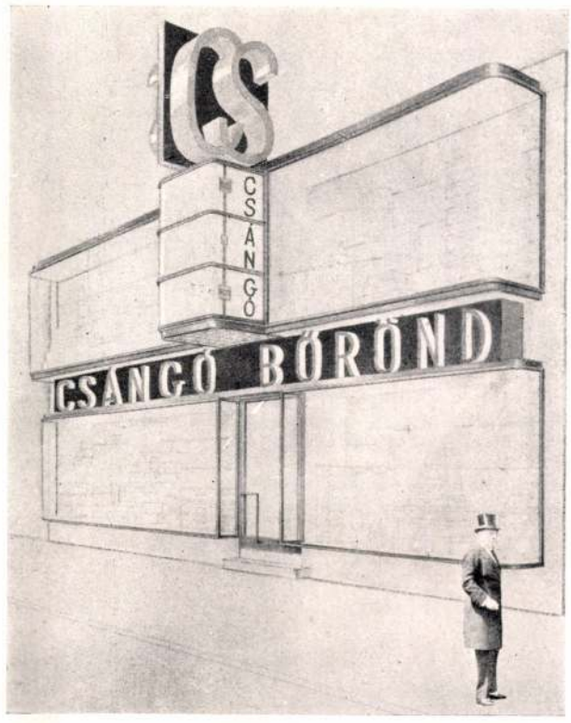

5. Kozma Lajos: Csángó bőröndösüzlet (1929) dominálló reklámépitménye először hangsúlyozta nálunk a kidugótáblák szerves felépitését.

6. Kozma Lajos: Csángó bőröndösüzlet (1929). A világos üveg- vagy márványfelületből élesen kiválik a felirat és a reklámdoboz. Kirakatüveg osztás nélkül fut végig. Kirakat konzolos kiállással, tartózkodó formákkal.

7. Kozma Lajos: Salamander cipőüzlet (1929). Ez is a kivitelre nem került tervek közül való, mint az előbbiek. Hangsúlyozott horizontalizmusa nagyvonalúságot és előkelő nyugodtságot ad. Csak a kirakat hat pozitív formának (a párkányon kívül) a többi az épületbe olvad háttérnek. A cégmárka hatásosan szerepel.

8. Kozma Lajos: Salamander cipőüzlet (1929) a kirakat fokozott hangsúlyozása és megszakítás nélkül végigvitelét legtöbbször a ponyva követeli meg. Cégfelirat itt erőteljesebb.

helyzetben is életrehívhatók az okszerű műhelyvezetés mellett.

Az összefoglaló programok azonban a tömegtermelés irányába, a gyáripari vagy legalább is a központosított termelés felé viszik a kézművesipart. A kis egységekből a nagyobb felé halad a fejlődés, ahogy az egyes portálok egyenkénti készítése is drágább, az épületfronton különállóan megoldott részletfeladat elszakad az épülettől, mindkét szempontból logikus itt is a fejlődés, mely a ma még gyakori különböző igényű egyedekből álló portálsor helyébe, a jól megoldott nagyvárosi ház egész frontjának egységes kialakításával kapcsolatban a sorportálokat eredményezi.

A mai fejlődés a káoszból a rend és szervezettség irányában bír jelentőséggel, bár a formai fejlődést másodrangú ügynek tekinti, egy pillanatra vetítsük magunk elé: a keleti bazár, a kínai régi ucca zűrzavaros forgatagát, a cégtáblazászlók, plakátok egymást agyonütő elrendezésével, egy régi kirakat mindent megmarkolni akaró zsúfoltságát, szemben egy jól megtervezett mai üzleti negyed, vagy kirakat tiszta, fegyelmezett, logikus, koncentrált megjelenésével — és döntsünk!

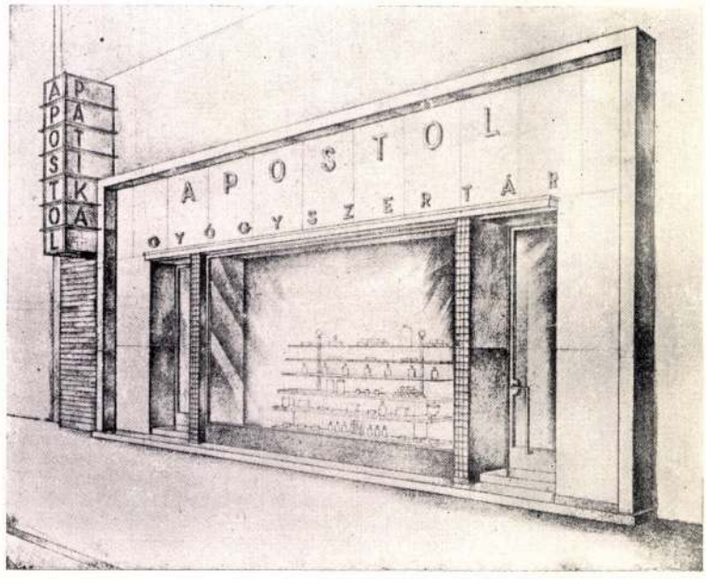

9. Kozma Lajos: Apostol-patika (1930). A nyiláskiváltás szellemes megoldásban. Bronz, réz, márvány összehangolása. Reklámvilágítás különösen hatásos. A cégfelirat túlszerény a valóságban. Kivitelezte: Haas és Somogyi R. T.

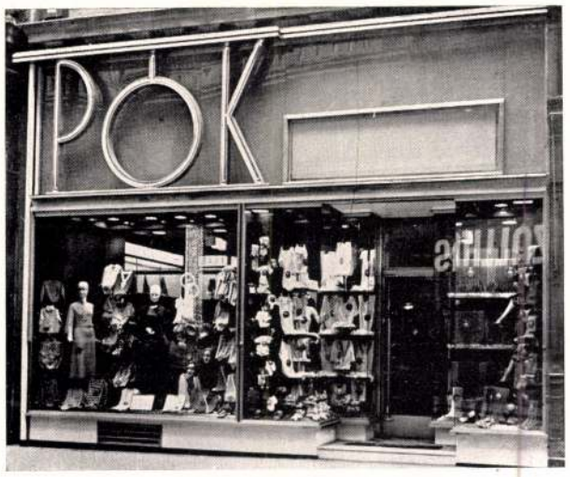

18. Reisz Zoltán: Pók-áruház a Bécsi uccában. Kivitelezte: Haas és Somogyi Rt. Foto Seidner.

19. Reisz Zoltán: Pók-áruház a Rákóczi úton (1933). Kivitelezte: Haas és Somogyi Rt.

20. Haas és Somogyi Rt. által tervezett és kivitelezett Schmolka hentesárugyár üzlete kékszínű csempe- és bronzkirakatkerettel. Alkalom volt nagy keretező sík kialakítására. Tárgyilagos megoldás. Jó szellőztetés.

21. Péküzlet, tervezte és kivitelezte: Haas és Somogyi Rt. Egyszerű fémszerkezet, a falsíkban maradó megoldás, üvegburkolatok.

22. Reisz Zoltán: Pók-áruház a Lipót-körúton: Bronz és üveg. Konzekvensen az összes fióküzleteken azonos formák és színek szerepelnek. A céglábla szín szokatlanságában reklámszerű, a bejárat tágas kialakítású és kivilágítása jól megoldott. Kivitelezte: Jungfer Gyula lakatosárugyár (1933).

23. Reisz Zoltán: Lipót-körúti Pók-áruház bejárata.

24. Reisz Zoltán: Pók-áruház az Erzsébet-körúton (1933.) Kivitelezte: Haas és Somogyi Rt. Külön gondoskodás történt a nappali felső világítás jó kihasználására. Üveg az üveghez ragasztással szerkesztett kirakati sarok, a ma általánosan kedvelt, jó betekintést adó kirakatokat adják a bejáratnál.
Foto Seidner

25. Korányi és Fröhlich: Seidler cipőüzlet a Kossuth Lajos uccában (1932). Fémportál naranccsszínű márvány-üveg háttérrel. Dokumentálja a szín- és a fényüket megtartó fémrészek alkalmazásának előnyeit. Kidugótábla nincs belekomponálva. Az ajtó melletti kis kirakatrész zavar.

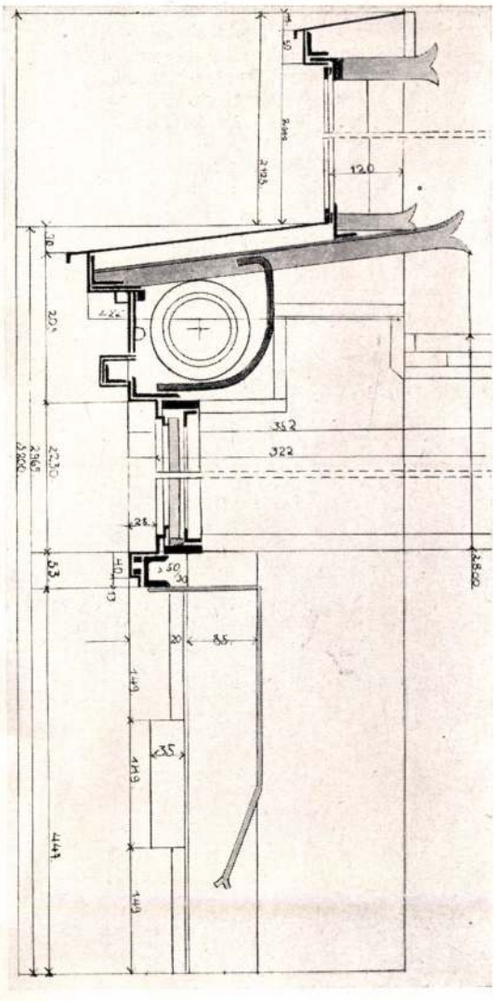

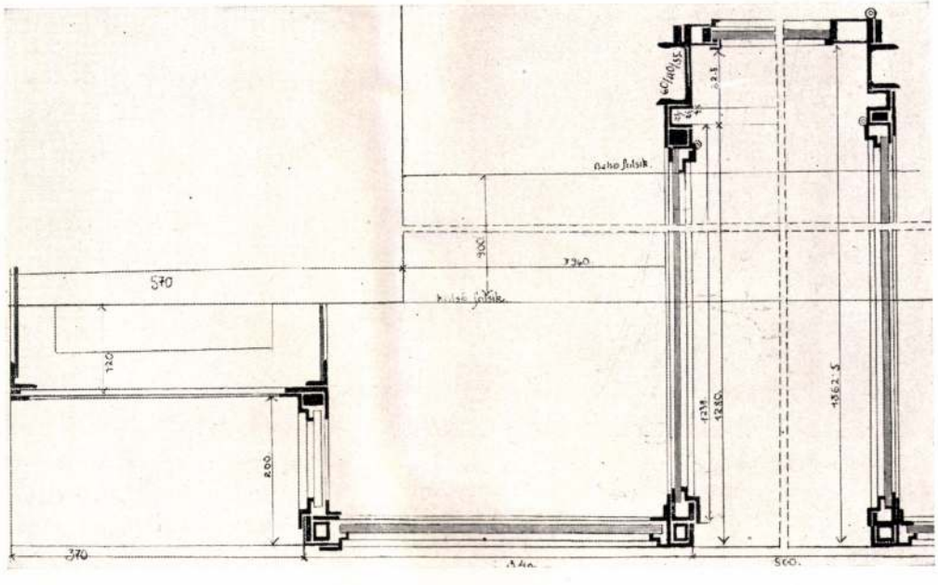

26. Korányi és Fröhlich: Seidler-portál függőleges metszete. Alul: vízszintes metszet az ajtón és a portál baloldali részén át.

27. Kaesz Gyula: Chmura-portál a Ferenciek terén (1933). Nyílások teljesen átvilágítóak maradtak. Cégtábla az át nem világító részen kontra-lemezből. Nagy és kis kirakatok ritmussal vannak elrendezve. Színkompoziciója is érdekes: fekete lábazat, szürke-ezüst kirakatok, narancsszínű felsőrészek. Fehér, sárga párkány.

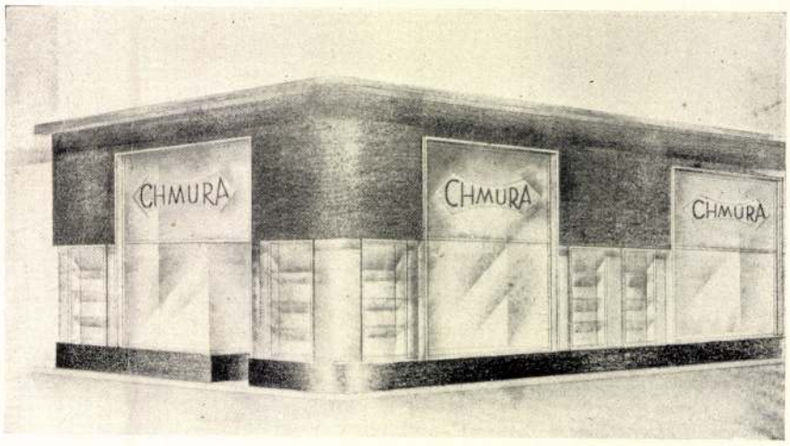

28. Kaesz Gyula: Albacháry és Korai Deák téri portálja (1933). Figyelemreméltó az épülethez való alkalmazkodás. Az eredeti választópárkány képezi a portál lezárását. A falsíkot megtartotta és sehol nem burkolta, csak nemes vakolattal vonatta át. Színben az épülettel egybefoglalta, csupán a kirakatot, ajtót és betűket hangsúlyozta erőteljes színezéssel. Kivitelezte: Márkus Lajos vasszerkezeti gyár.

29. Ernyei József: Fiumei kávé- és teabehozatali társaság Fővám téri bolt (1933). Vitrinszerű kirakat, rézburkolatú fából, cégtáblaháttér bevilágító felület; mély kék márványüveg fali burkolat, világító keret és párkánykiképzés. Hangulatos színek.

30. Ernyei József: Művészbolt (1932). Mozgalmas forma, fekete, piros, szürke színkompozicióval. Az aszimetrikus elrendezés dinamikus hatásértékével.

31. Bonta György: Veres fotóüzlet (1931). Egyszerű eszközökkel, fából készült. Világításnak árt ugyan a túlzott elburkolás, azonban formailag kárpótol a kellemes arányokban tervezett beosztás: a cégtábla ezüst, betű és párkányok piros. Felirat jó.

32. Brestyánszky Tibor: Wittenberg és Barna-portál (1933). Minden felesleges tagozattól tartózkodó travertin keret és cégtábla. Belvárosi környezethez szordinós színezést adott.

33. Szivó Pál: Stühmer-portál vörös márványkeret, vörös betű és szegélyek, ezüstre festett kontralemezburkolat.

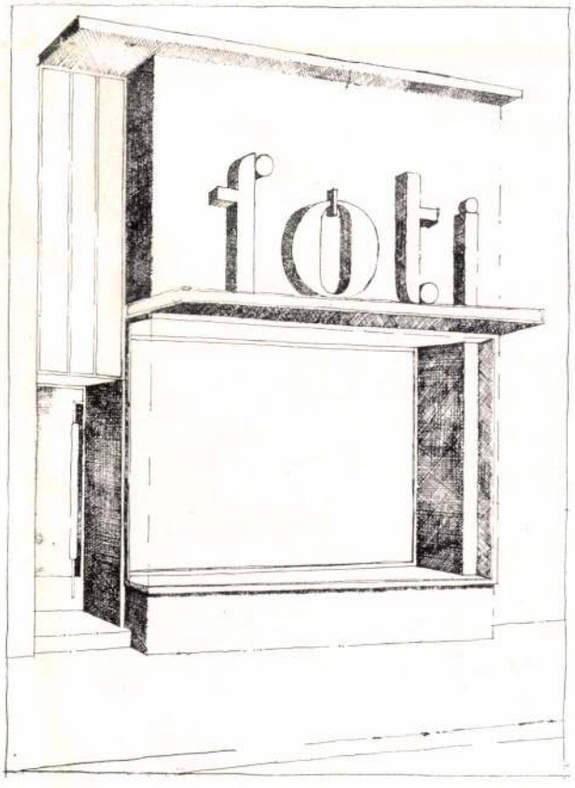

34. Bonta György: Fóti divatüzlet terve (1933).

35. Horváth Lajos: Hentesüzlet. Vasportál, márvány- és üvegkeretrészekkel. Végigmenő szellőztetővel (1932).

36. Horváth Lajos: Magyar Divatcsarnok bejárata (1932). A cikk-cakkos kirakatelrendezés a kapu alatt lehetővé teszi a közlekedés zavartalanságát, mert a beugró részekben a kirakat nézőközönsége helyezkedik el. Kivitelezte: Kellermann és Knöpfler. Foto: Seidner.

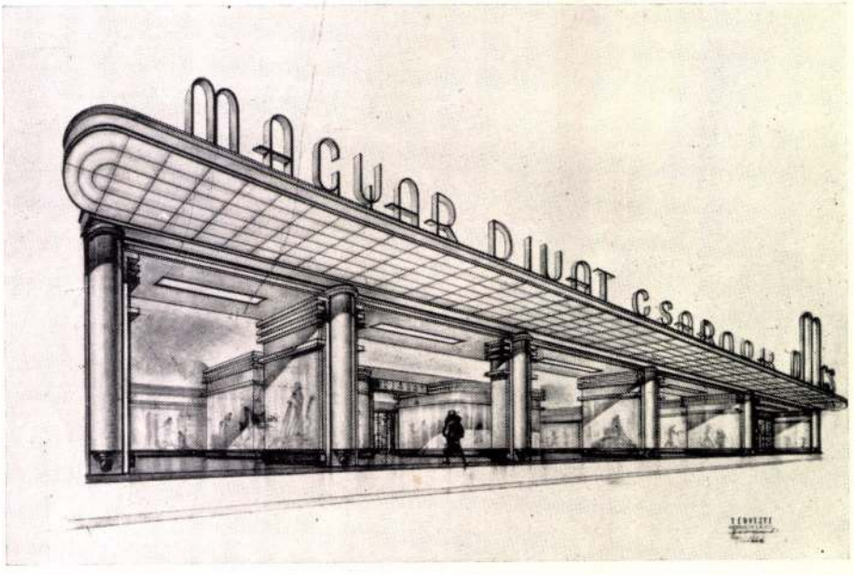

37. Horváth Lajos: Magyar Divatcsarnok Rákóczi-uti portál-, előcsarnok-terve üveges előtetővel. (A pillérdíszek feleslegesek.)

38. Nagy és Eichner hentesárugyár, Lipót-körúti portálja kékeszöld csempe és rozsdaálló fémrészek. Tervezte és kivitelezte: Haas és Somogyi Rt. Seidner Foto.

39. Tervezte: Szabó István.

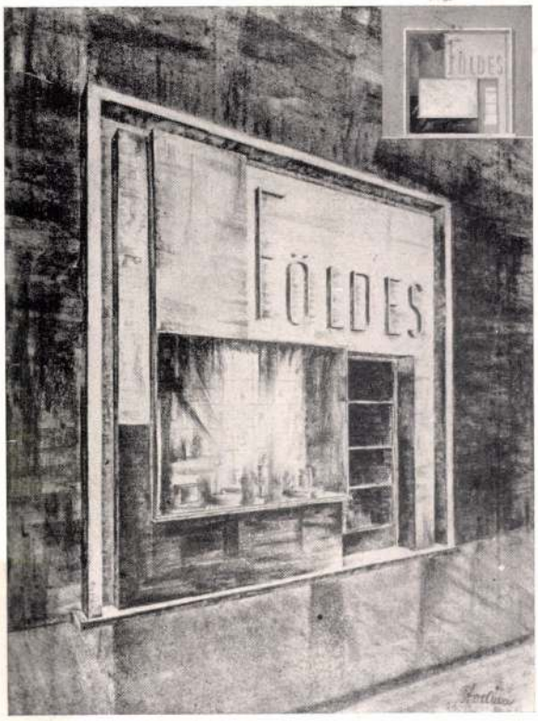

40. Tervezte: Hodina Pál.

Készült az O. M. K. Iparművészeti Iskolában, Kaesz Gyula tanár szakosztályában (1932).

Kérjük olvasóinkat, hogy portálok, üzletberendezések, üzemi épületek, gyárak tervét, leírását, fényképét, továbbá ebben a körben történelmi érdekességű adatokat, terveket, rajz- vagy fényképeket küldjék el a szerkesztőségnek.
(Folytatjuk.)

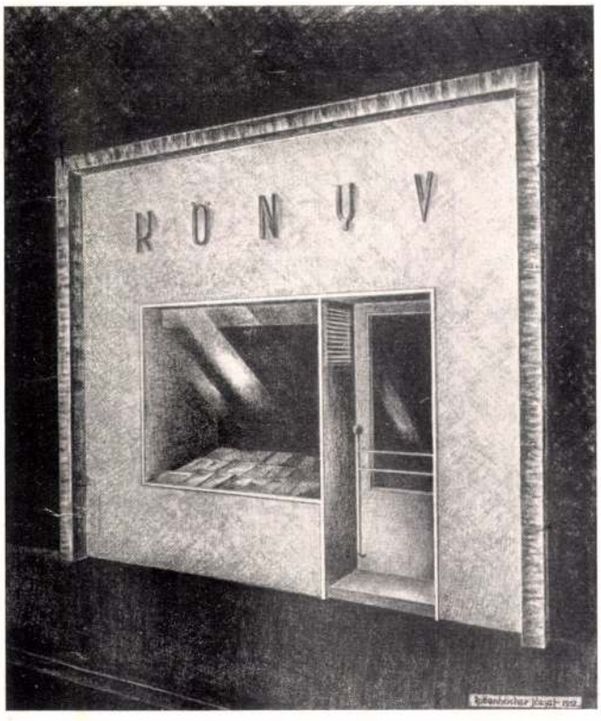

41. Tervezte: Rottenbücher József.

42. Horváth Lajos: Pauncz Gyula turó- és vajnagykereskedő Horthy Miklós-ut 39. sz. alatti fiókja.

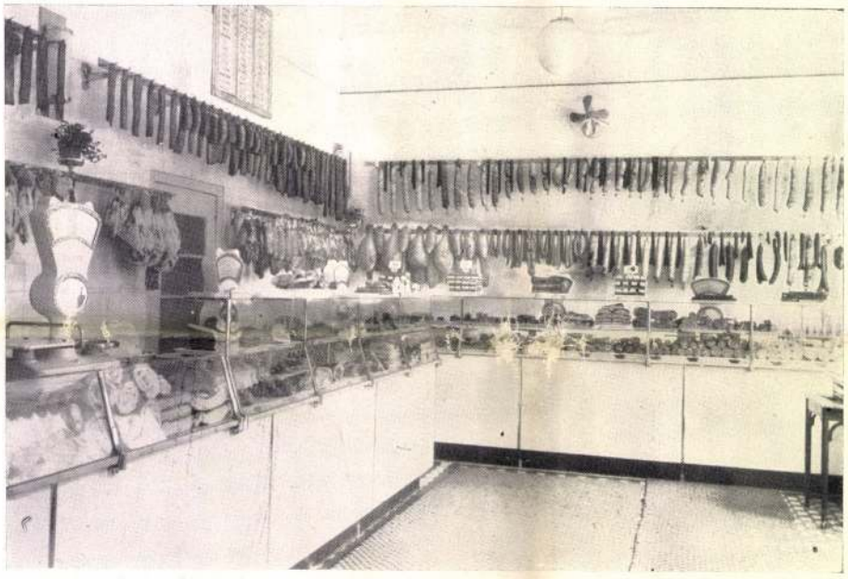

43. Friedrich és Haága, húsipari gépgyár: Schmiedl Dániel hentesárugyár Horthy Miklós-ut 33. szám alatti fiókja.

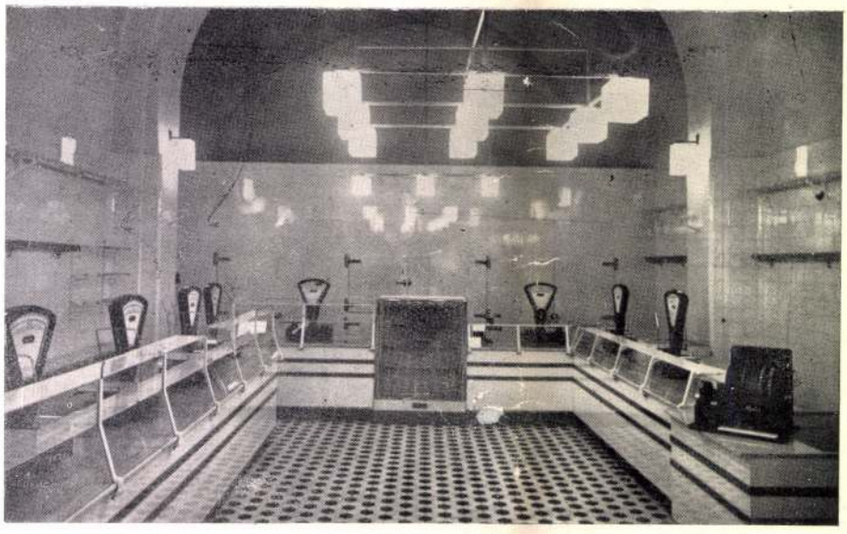

44. Friedrich és Haága, husipari gépgyár: hentesüzlet.

Stühmer cukorkaüzlet a Kecskeméti-utcában.

Tervezte: Kende Ferenc.

Kivitelezte: Márkus Lajos

Foto: Kozelka.

Az építészek, vagy ha úgy tetszik, építészmérnökök, váltig panaszkodnak azon, hogy ők a legárvábbak, a mostohagyerekek. Gyönyörű a hivatásuk, ragyogó célokkal, ambiciókkal akarják e hivatásukat betölteni. Az építőművészet érdekes fordulópontján, a fantázia korlátlan virányain kalandozhatnának és íme, a tiltó rendeletek egész sora leráncfa őket a rideg valóság sivárságába. Az „árvák" hathatós védelméről nem gondoskodnak eléggé, önön magukra vannak utalva, hogy az építőművészetnek, az építésnek és nem utolsó sorban a maguk vitális érdekeit megvédjék, istápolják.

Az átfogóan egységes érdekvédelem helyett guerilla csapatokra van az építész érdeke, védelme alapítva. Alig tudjuk felsorolni a tervező egyesüléseket, amelyek a trianoni határok kicsiny területére szorított ország fővárosában működnek.

A budapesti mérnöki kamara mintegy hatszáz építész tagja aránylag igen csekély erőt jelent a nyolcszor annyi tagból álló kamarában.

Az építészek nemzeti szövetsége nem foglalja magában a tervezéssel foglalkozók összességét.

A Magyar Mérnök és Építész Egylet mű- és középítészeti szakosztályai talán még a legnagyobb erőt képviselik az építész közületek sorában. Ez a társadalmi egyesülés már tisztes öreg kort ért el és szavának mindenkor súlya volt. A Kamarával teljes harmóniában fejt ki cselekvő

Tér és Forma 1935. 4. 8.

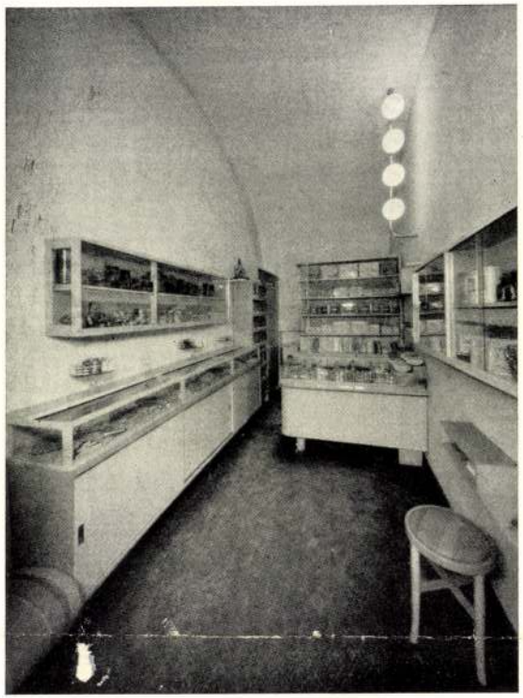

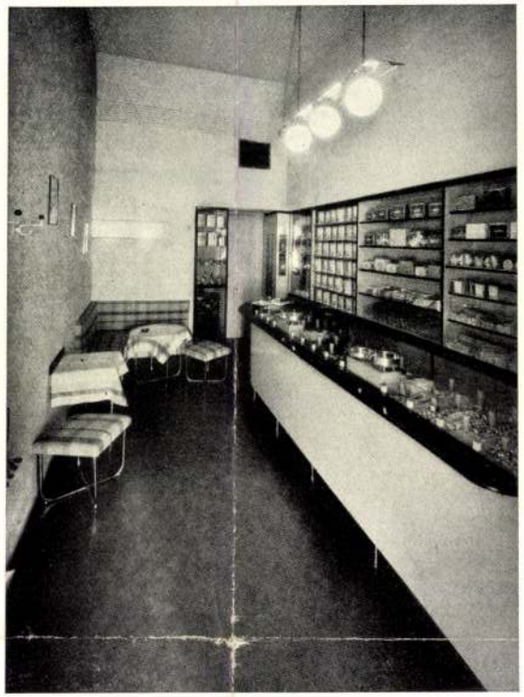

Stühmer cukorkalerakatok belseje.
Tervezte: Szivó Pál.
Foto: Pantofot.

működést. Ámbár a tagfelvételnél minden elővigyázati rendszabályt szem előtt tart, mégis, tagjai heterogén felfogásokat és talán érdekeket is képviselnek. A mű és köz jelzők két külön világot jelentenek, mert az egyik a tervezés, a másik a kivitelező munka felesküdt katonáit jelenti. A két tábor együttes üléseken ritkán tárgyalhat közös célok elérésére irányuló témákat. Békességben élnek egymás mellett, sőt kedélyesen együtt is vacsoráznak az ülések után, de a szívek vágyai divergálnak.

A Magyar Építőművészek Szövetsége jóval a háború kitörése előtt alakult meg, a mozgalmas években szünetelni kényszerült, majd ismét életre kelt. A Szövetség főleg az építőművészet emelését, fejlesztését írta a zászlajára. Saját helyisége nincsen, a Fészek vendégszerető termeiben tartja heteként összejöveteleit, amelyek meghitt tárgyalásokban és megbeszélésekben merülnek ki. Állandóan üdvös gondolatokról tárgyalnak, a legszebb akarások jelentkeznek, de rendszerint hajótörést is szenvednek a rideg realitások miatt.

A Tervező Magánépítészek viszont az anyagi érvényesülés bevallott célját kergetik. Ennek az egyesülésnek sincsen helyisége, a Központi-kávéház alagsori termében találkoznak a tagok, többségükben lelkes fiatalabb építészek. Komolyat, nagyot akarnak elérni: minden magyar tervező építésznek minden időben legalább egy meg-

Az erdélyi magyar nép házának ősi építőanyaga a *fa*. Mellette ma már azonban, kiegészítésképpen sokhelyütt a *követ* használja a nép. *Eredetileg* csupán a szászokkal közvetlenül érintkező helyeken épített kőházat a magyar (Háromszék Erdővidéki falvaiban, Küküllő megyében). Téglával ma kezd, de nagyon ritka helyen építeni. A házfalak megszerkesztésére a fát nem favázszerűen alkalmazza, hanem kizárólagosan boronául rójja össze a gerendát. Lehet ebből az okból, de lehet, hogy más, talán belsőbb okokból is, eredetileg soha oromfalas házat nem épített, hanem kizárólagosan szép, magas sátorfedelet, jól lecsüngő szarufákkal. És ha ormot csinált ritkán, azt lecsapta a padlásablakokon felül.

A lakóház földszintes, természetesen azonban, ahol a telek felületi viszonyai megkívánják (és ez igen gyakori eset a görbe Erdélyben), ott alkalmazkodik a terephez és nem a földet vágja le, hanem az épület egyrészét emeli fel fél vagy egész emeletekre. De a lakóhelyiségek mindig az igazi földszinten, a tető alatt vannak egy emeletsorban és az alatta levő teret pincének, gabonásnak, legföllebb nyári konyhának használja fel.

A ház eredeti alaprajza zárt négyszög, melyből semmi sem ugrik ki. A kiugró tornác, de a ház hosszában futó tornác is újabb bővítés, illetve újabban eltanult része a magyar háznak. De azért a házba soha közvetlenül a szabadból be nem léptek, hanem a nyitott vagy zárt ereszből, mely a zárt négyszög alaprajz határfalán *belül* képeztetett ki.

Az ősi háznak *egyetlen* tágas helyisége volt, mely konyha és szoba volt egyszerre, sütőkemencével kombinált nyitott tűzhellyel. Az ereszből külön nyílott még egy gabonásul és kamrául szolgáló helyiség.

Ez az ősi típus bővült aztán a mai napig egyetlen helyiséggel: az első házzal és az eredeti „ház"-ból, az egyetlen helyiségből lett a pitvar. Aztán az eresz bővült tornáccal, illetőleg az orom egészen elmaradt és maradt a ház hosszában végigfutó tornác; sőt újabban (elég indokolatlanul, csupán a hiúság kedvéért) az oldalt és elől is futó tornác. Tornác esetén annak egyik végén van a kamra.

Alaprajzában az erdélyi paraszthéz egész Erdélyben tipikusan ilyen és egyforma. A kivételek egyéni akarásnak, vagy a terepnek, illetve speciális rendeltetésnek következményei.

Felépítésben is meglehetősen ugyanaz a magyar paraszthéz Erdélyben. A különbségek a mai arányokban vannak főképpen és abban, hogy — mint említettem — a szász vidékekhez közelvaló helyeken a szász paraszthéz hatása erősen, sőt túlságosan érvényesül.

A magyar paraszthéz soha sem épül ki az uccasorba és ha csak egy lépésnyi köz is, de az elválasztja az uccától. (Viszont a szász paraszthéz uccasorban épül és udvara a házhomlokzat folytatásában épült magas, zárt, kő- vagy téglafallal és zárt kapuval teljesen zártsorú építkezés benyomását adja a falunak is.)

A lakóház belső berendezése is tipikusan egyforma egész Erdélyben. Vidékenként a nagy kályhakemence más tipusú és más színű csempéi és ornamensei, a bútorzat más festési módja, a díszítésül használt varrottasok vagy szőttesek és a tálasok vidékenként más és más fajta virágokkal és tányérokkal való teleaggatása adják meg a helyi karaktert.

* * *

Amit röviden elmondottam, az az ezeréves erdélyi multnak mai eredményét vázolja olyan mértékben, amint azt szóval vázolni tudtam. Az elmondottak gyarló kiegészítése az a néhány rajz, mellyel meg próbáltam érzékeltetni az erdélyi magyar paraszthéz néhány típusát.

Természetesen a valóságot, mely a térben, környezetben, helyi színek között színekben él; semmiféle szó, avagy rajz nem adhatja vissza a maga egyéni élő valóságában.

És ez a valóság sem sokáig valóság már; az új idők halálra ítélték és az ítélet egész beteljesedése egy-két emberöltő csupán.

Sztána, 1929 febr. 5. *Koós Károly*

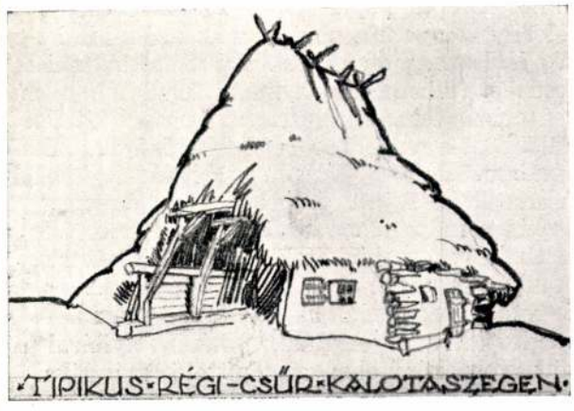

(A cikk összes ábrái Kós Károly eredeti rajzai)

Kende Ferenc — Berlinitéri Stühmer-fiók (1923) — Horthy Miklós út (1926)

KENDE FERENC ÜZLETHÁZAI

Budapest üzletépítészeti sivárságában öt-hat év óta kellemes nyugvópontot jelentenek a szemnek a Stühmer-csokoládégyár elárusítófiókjai. Mindaz a sok izléstelen, sokszor értelmetlen cicoma, az a sok esetlen, vásári handabandázás, amelynek példáit, sajnos, nem kell nagyon keresni uccáinkon, ezekben a kis boltokban erélyes kézzel félreszoríttatott, hogy helyet kapjon, szóhoz jusson az építőművészet és iparművészet a maga decensebb s olyannyira rokonszenvesebb mondanivalóival. Nem tudjuk, ki járt jobban annál az összetalálkozásnál, amelynél az említett csokoládégyár és Kende Ferenc építész egymásraakadtak, de az az érzésünk, hogy legjobban járt egy harmadik: a közönség.

Nagyon jól emlékszem Kende első kis cukrászdájára, mely a vásárcsarnok mellett valamikor 1922 tájt épült. A kovácsoltvas turul-cégjelvény, a nyersfa portálé s az egész kis helyiség elsősorban olyan emberre vallottak, aki teljesen el tud merülni a maga feladatában, másodsorban olyan emberre, aki passzióját leli a különböző anyagokban rejlő lehetőségek kiaknázásában. Ehhez járul, hogy Kende legkorábbi feladataitól fogva megszokhatta és meg is szokta a méretekben való nagy megkötöttséget, a tíz-húsz centiméterekkel való viaskodást s csakis ezen az áron lett urává újra meg újra felvetődő problémáinak, amikor túlnyomórészt meglevő helyiségek falai, pillérei, nyilásai között volt kénytelen az építtető szándékaival összhangba hozott gondolatait megvalósítani.

A berlinitéri üzlet, mely 1923-ban épült, még erősen magán viseli a keresés bélyegét. A lámpa, a körülfutó főpárkány, a faragások s az egész helyiség biedermeyer karaktere nyilván próbálgatás, ceruzaköszörülésszámba mehet a nemsokára következő negyven újabb üzlethez képest. A Ferenc körúti (1925) bolt kifogástalan, nagy önmérséklettel homlokzatra alkalmazott külső megjelenésével, derüs, játékos, de szinte szigoruan rendszeres belsejével már az a nyom, amelyen elindulva a Vilmos császár úti (1927), a Városháza épületében levő (1929) és Horthy Miklós úti boltok következtek. A Ferenc körúti bolt igazolja a tervezőnek azt a becsületes igyekvését, hogy a portálból lehetőleg nem akar külön épületet képezni a meglevő épületen, amint azt, sajnos, oly gyakran, az üzleti érdek annyira hamis felfogását visszatükrözően láthatjuk. A belső kiképzés pedig válaszútnak látszik az építtetővel vívott örök küzdelem során: itt dőlt el, hogy továbbra is biedermeyert játszik-e egy hagyományai alapján ezen korszakra mindenesetre joggal apelláló vállalat, vagy életkedvét azzal bizonyítja be, hogy bátran és jókedvűen nekivág egy új útnak. Szerencsére az utóbbi történt.

Ha azt mondtuk, hogy a fővárosban is kellemesen megnyugtató, tetszetős boltok a Kende Ferenc tervezte Stühmer-elárusítóhelyek, még jobban megörvendezünk, ha itt-ott vidéken találkozunk velök. Itt egyenesen missziót teljesítenek, egy-egy darab kultúrát, a mai magyar építő- és iparművészetnek gyakran egyetlen példáját képezik a Stühmer-boltok. Nyiregyháza, a falon régi, az iparművészeti múzeum

Tér és Forma
1929. II. évf. 6. sz.

Kende Ferenc

Képzőművészet 1935. 85. r. 128. l.

A Stühmer Frigyes R. T. pavillonja

Tervezte: Kende Ferenc

idner XXX. bpesti nemzeth. vásár.

A Hoffmann Ferenc képkeretgyár pavillonja
Tervezte: Szécsi-Hacker József

Foto Zoltán

MAGYAR ÉPITÉSZEK KIÁLLITÁSA PÁRIZSBAN

A L'Architecture d'Aujourd'hui című francia építészeti folyóirat ez évben rendezett nemzetközi építészeti kiállításainak során a második kiállításon Ausztria, Spanyolország, Olaszország, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Magyarország szerepeltek. A magyar kiállítást Masirevich György és Kósa Zoltán építészek rendezték és a következő kartársak munkáit gyüjtötték e kiállításra:

Árkay Aladár és Bertalan, dr. Barát és Novák, dr. Bierbauer, Deli és Faragó, Fenyves és Fried, Györgyi Dénes, Hajós Alfréd, Hofstätter, dr. Hültl, Kaffka, Kende, Kósa, dr. Kotsis Endre és dr. Kotsis Iván, Kozma, Málnai, Masirevich, Münnich, Preisich, Placsek, Román, Quittner, Vágó László és Vágó József, Lajta Béla.[1]

A kiállításról a „Mois" című francia folyóiratban a következő bírálatot olvassuk:

„Kétségtelen, hogy a legtöbb kiállító országnak vannak nemzeti tradíciói. Egyedül Ausztriát nem befolyásolja ez erősebben, mert a klasszikusnak és barokknak hatásai alatt áll. Ellenben Magyarország, Lengyelország, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Spanyolország sohsem adták fel a helyi adottságokat, amelyeket részben a klíma, részben az ott születettek fantáziája határozott meg és amennyire nem tartalmaz régi építészetű racionális szépségeket, úgyannyira gazdag az távoli és mélyen a szívbe gyökeredző szokásokból eredt bájjal. Ki nem ismeri fel époly könnyen egy cseh parasztasszony ruháját, mint a cseh ház festőiségét? Ki nem tudja, hogy milyen balkáni stílussal áthatott házban lakik egy horvát földesúr? Honnan erednek ezek a formai és színes elemek? Különböző hatásokból, amelyeket az egymásra következett inváziók okoztak, de főleg a fajiság határozza meg a helyi szokásokat. Ez a helyi szellem oly mély, hogy azt megtalálni a korszerű építészet műveiben még akkor is, ha annak elvei a legmerészebbek. És ennek megfigyelése igen fontos; ha ugyanis bizonyos helyi festőiség az épületnek olyas vonzóerőt ad is, amelyet kár volna megvetni, másrészt akadálya egy nagy stílus megteremtésének, amelynek elemei tisztára a szellemből fakadhatnak és ép ezért nemzetköziek lehetnek. Minden európai építész erősen érzi a korunk által meghatározott fegyelemnek szükségét. Ha mindennek daeára épületeiknek helyi jellege van, ez onnan ered, hogy az új stílusnak elemeivel még nem rendelkeznek.

Magyarország az utolsó tizenöt évben építészet terén nagy erőfeszítést tett. A magyar építészet témái nem kollektívek — mint az osztrákoké. Sok magánház és kis bérház épült. Barát és Novák házai, amelyeknek díszítése mindössze csak egyenes vonalú egyszerű balkonokból áll, figyelemreméltóan elegánsak. Íme a legjobb értelemben vett modern építészet. Szerencsésen egyesíti a kornak tartózkodó ízlését, a homlokzatot tagoló díszítéssel. Igen jók lennének a Masirevich tervezte épületek, hogy ha a tisztaságuk nem válnék túlzott szerénységgé. E tekintetben azonban a legmegnyerőbb Platschek Imre bérháza kitűnő arányokkal. Hajós Alfréd uszodájának homlokzata palotára emlékeztet. Árkay Aladár monumentális utcakapuja a Quattrocentora emlékeztet . . ."

Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy a nagy francia lap megemlékezik a *Tér és Forma* multévi decemberi számáról, amelyről Vágó és Posener ezeket írja:

Kevés kivétellel kis családi házakat látunk, a divatos ízlésnek megfelelő épületeket, meszelt falakat, tömbszerű és asszimetrikus kompozició, párkányok hiánya, vízszintes ablakok és esőkorlát. Egyszerű, tiszta, tetszetős házak, aránylag olcsó áron. Külön megemlítjük Fischer építész házának déli homlokzatát és egy villáját, amelyeken a pilóták alkalmazása indokolt. Ligeti Pál olcsó házait érdemes tanulmányozni, a homlokzatok nagy szegénysége az építkezés gazdasági mivoltát túlságosan hangsúlyozza. Molnár Farkas kellemes házakat épít, ha nem akar meglepni. Révész Zoltán óvodájának hasznára válna, ha befejezetlen maradna. *Sz.*

[1] Csodálkozva állapítjuk meg, hogy a CIRPAC magyar osztálya, amely Milanóban annyi képpel szerepelt, a párizsi kiállításon nem volt képviselve — és pedig a rendezők hibáján kívül.

Tér és Forma
1933. 6. sz.

A „Hogyan Építsünk?“ ház homlokzata. Tervezte: Kende Ferenc
Foto: Seidner

A „HOGYAN ÉPITSÜNK?“ KIÁLLITÁS A BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON

Azon törekvések között, amelyek az új építészet népszerűsítését tűzték ki feladatukul, fontos helyet tölt be a „Hogyan Építsünk?“ kiállítás és építési tanácsadó.

A Mérnök- és Építész-Egyletnek ez a mozgalma, amelyet a mű- és középítési szakosztályoknak egy permanens bizottsága irányít, a maga nemében úttörő Európában és időszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy azóta már a külföldön több helyütt is megvalósították.

A „Hogyan Építsünk?“ mozgalom alapgondolata a nagyközönség építő-kulturális érzékének fejlesztésén keresztül a korszerű építészet népszerűsítése. Ezt a célt szolgálja az *állandó kiállítás és építési tanácsadó*, az időszakonkint rendezett *népszerű előadássorozatok*, *ismertető nyomtatványok* terjesztése, továbbá külön rendezett *propaganda-bemutatások*.

A „Hogyan Építsünk?“ központja egyelőre a Mérnökegylet székházában van. Itt működik a „Hogyan Építsünk?“ részéről felállított és a Mérnöki Kamara által elfogadott hivatalos Építési Tanácsadó, az állandó kiállítás és innét történik a mozgalom kifelé való irányítása.

A mérnökegyleti állandó kiállítás a „Hogyan Építsünk?“ programmjának megfelelően tervek bemutatásából, instruktív célzatú építő-kulturális táblák, továbbá építőanyagok kiállításából áll. A kiállított anyag állandóan cserélődik, hogy a bemutatás változatos legyen.

A külső propagandakiállítások sorozatát a Technológián rendezett első bemutató nyitotta meg. Ezt követte a Siófokon rendezett kiállítás, majd a Budai Szépművészeti Társulat tavaszi tárlatán és a Balneológiai kiállításon való részvétel.

Ez év tavaszán Székesfehérvárott rendezett a „Hogyan Építsünk?“ egy 10 napos előadássorozattal egybekötött bemutatót s az ősz folyamán néhány nagyobb vidéki városba fog ellátogatni.

A „Hogyan Építsünk?“ másféléves működése óta rendezett külső bemutatások közül nemcsak nagyságánál, hanem propagandahatásánál fogva is a legnagyobb jelentőségű az idei Nemzetközi Vásáron való részvétel volt.

Ennek a kiállításnak a keretében a következőket mutattuk be:

1. *Építészeti tervek és modellek kiállítása.* A kiállítás eme részében 78 darab tervrajzot, illetőleg épületmodellt mutattunk be. A téma családi lakóház, vidéki nyaraló és weekend-ház volt és pedig a legkisebb igényt kielégítő objektumoktól kezdve egész a nagyobb luxussal megépített családi lakóházakig. (Építési költség 4.500—33.000 P.) A bemutatott építmények úgy alaprajzi megoldásuk-

Tér és Forma
1933. 6-7.

„Wie Bauen" Ausstellung des Ungarischen Architekten-Vereins auf der Budapester Internationalen Mustermesse

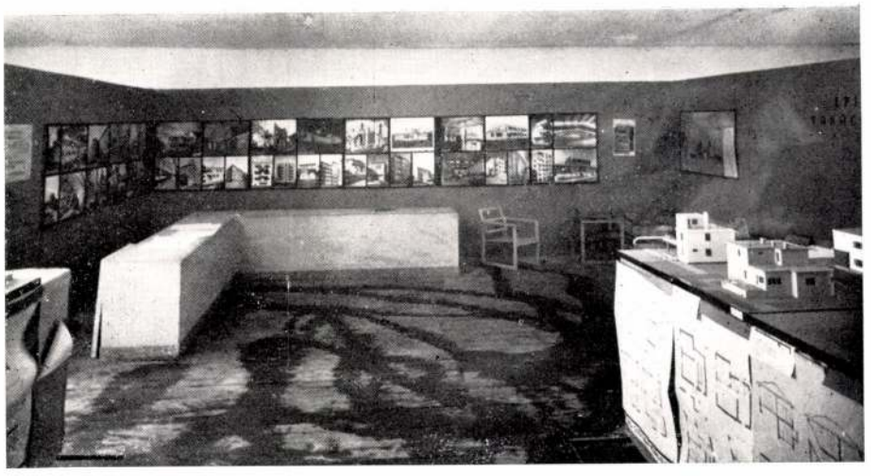

A „Hogyan Építsünk?" kiállításon bemutatott lakószoba, tervezte: Kaesz Gyula, textiliák: Szabó Évától.

ban, mint felépítésükben, külső megjelenésükben és felszereléseikben valamennyien a legmodernebb elgondolások szerint készültek.

2. *A párizsi 1933. évi építőművészeti kiállítás magyar csoportjának bemutatása.* Ez a kiállítás összefoglaló képet kívánt nyujtani a nagyközönségnek a legutóbbi évek magyar építészetének legjellemzőbb alkotásairól.

3. *Dr. Bierbauer Virgil* színes fotografiákkal és magyarázó feliratokkal ellátott propaganda-táblái, amelyeken a modern lakóházak alaprajzi megoldásainak és külső-belső kiképzéseinek részleteit mutatja be, mindenkor szembeállítva a helyes és a helytelen megoldásokat.

4. *Oblatt György és Preisich Gábor építészek* ezévi Kéler Napoleon pályázaton díjnyertes művének bemutatása, amely az Erzsébetváros egy része újjáépítési lehetőségeinek vizsgálatával foglalkozik, egy konkrét beépítési tervezet kapcsán.

5. *Belső építészeti bemutatások* keretében Kaesz Gyulának egy polgári lakószobáját, Kende Ferencnek egy fürdőszobáját és Münnich Aladárnak egy polgári lakóházi konyháját állítottuk ki.

A kiállítási pavillon külső és belső elrendezésének tervezetét *Kende Ferenc* készítette. *Ny. L.*

KÖNYVEK ÉS FOLYÓIRATOK

Ed. Jobst Siedler: Lehre vom neuen Bauen. Berlin, Bauwelt Verlag 1932, 326 oldal, közel 677 ábrával és 52 táblázattal.

Nemrégiben ismertettük e hasábokon O. Völckers: Wohnbaufibel című kötetét, amely németes alapossággal, de azon túlmenő szellemességgel tárgyalta az új építés tervezési problémáit — ezt követi most egy másik hasonló szellemű kötet: az ismert nevű Siedler építész hatalmas tankönyve az új építési szerkezetekről. Siedler a remek és a jövőben szinte nélkülözhetetlen kötetben a végső részletességgel ismerteti az utolsó évtized alatt kialakult új anyagokat és szerkezeteket és ezzel a harminc-negyvenéveseknek azt nyujtja, amit műegyetemi tanulmányaik során még nem tanulhattak meg, a fiatalabbaknak pedig, amit ma kell megtanulniok.

Az egy íves lendületes bevezetés az új építés új elveiről ad összefoglaló képet, különösen fontos ennek második fejezete: „Das Bauwerk als Ganzes", amely kitünő rajzokon mutatja be, mennyire megváltozott az épület struktúrája azzal, hogy ma a födémek már nem nyugszanak a házat teljes egészében körülölelő és behálózó hordképes falakon, hanem mind kevesebb falra hárítjuk át a terheket. 90 oldal szól a különböző rendszerü falazatokról és anyagokról — ezt kiegészíti a kötetet befejező táblasor — következnek a különböző válaszfal-rendszerek, födémek, kislejtésü és meredek tetők. Befejezésül következik L. Sauter tollából két igen fontos, teljességében kitünő fejezet: a hő- és hangszigetelés (40) oldal), amelynek a részletekbe menő elméleti részei épp olyan fontosak, mint amilyen gyakorlati hasznúak a táblázatai. Persze az idevágó anyag átnyúlik más fejezetekre is, igy a födémek és burkolatokról szóló táblázatokra is, ahol 32 korszerü födém és tetőszerkezet terhelési, hő- és hangszigetelési, tüzbiztonsági és előállítási adatait találjuk együtt elsőrangú világos felállításban. A könyvet befejező táblák: „Tafeln des Baubedarfes" nélkülözhetetlen adatok valóságos tárháza. A minden dicséretet felülhaladó könyv úgyis mint tankönyv, úgyis mint állandóan szükséges tanácsadó az építésznek nélkülözhetetlen barátjává fog válni.

Dr. ing. Bierbauer Virgil.

A mai otthon irásban és képben. Szerkesztette Fränkel György, Budapest, 1933. A Magyar Mühelyszövetség Könyvei. 54 old. szöveg, 64 képes tábla és 24 old. hirdetés.

A magyar Mühelyszövetség ezen kötet kiadásával a magyar szakirodalom terén egy régen mutatkozó hiányt pótolt mert a nagyközönség részére egy olyan tanácsadó kézi könyvet adott ki, amelyben útmutatásokat találhat otthonának szebb és jobb berendezésére. A könyvet a szerkesztőn kivül elsősorban *Kozma Lajos, Szirmai József* és *Bálint Ferenc* általános jellegü cikkei teszik értékessé. Különösen kiemeljük Kozma Lajos négyoldalas rendkívül világos és szellemes bevezetését. Nem kevésbbé érdekesek azok a cikk, amelyeket az iparosmunkákról, az új anyagokról és a régiek új felhasználásáról az egyes szakok legjobb szakértői irtak meg. Jól kiegészíti ezt a cikksorozatot *Kovács Zsuzsánna* rövid útmutatása régi bútorok átalakításáról és Beutum cikke a napsütésről. Az igen gazdag illusztrációs rész kiterjed a lakás minden egyes részére és jellegzetes képekben mutatja be a magyar iparművészetnek ilyen irányú eredményeit. Viszont szabadjon megjegyezni azt, hogy a bemutatott interiörök részben már legalább is némileg túlhaladottak, nagyobb nyugodtságot, még több puritánságot kellett volna egy ennyire programatikus és propagandisztikus célzatú könyvben hozni: a tarkaság egyéni ízét a megvalósításkor a megrendelő magától is belehozza lakásába! Úgy látjuk, hogy az anyagnak ilyen természete, nevezetesen erősen heterogén művolta onnan ered, hogy a szerkesztő arra törekedett, hogy a magyar iparművészet minél több művelőjét megszólaltassa, de ezzel inkább panorámaszerü képet adott az eddigi teljesítményről, mintsem útmutatást a tapasztalatlan laikusnak. Másrészt pedig láttunk volna. Hogy csak egynéhány dolgot említsek, nélkülözzük a *Magyar Fém- és Lámpaárugyár* kitünő világítótesteit, nélkülözzük *Tornai Pál, Minár Pál* textiliáit, *Kovács Margit* és *Rahmer Mária* kerámiáit.

Mindennek dacára nagyon örülünk a könyvnek, amely mindenesetre többet és jobbat nyujt, mint egy jószándékú, de kevéssé sikerült kötet, amely kiadási formája révén az elmult évben igen sokak kezébe került, de inkább zavaró, mint felvilágosító hatású volt. Ez a kötet már egy fejlődési fokot jelent és remélni engedi az újabb fokot a német Werkbund kiadásában megjelent Lotz: *„Wie richte ich meine Wohnung ein"* című igen gyakorlati irányú könyv mintájára, amelyben igazán mintaszerü berendezések és tárgyak sorakoznak, de minden esetben a gyártó cég nevével és a tárgy árával, sőt ez árak alapján összeállított teljes költségvetésekkel. Egy ilyen természetü kötet a nagyközönséget még jobban lekötötte és érdekelte volna, mert olyan adatokkal szolgált volna. amelyeket állandóan keres. Várjuk tehát a fejlődés ezen harmadik fokozatát. *Dr. Bierbauer.*

Adolf G. Schneck: Fenster aus Holz und Metall. Die Bauelemente Bd I. 122 old. 145 fényképpel és léptékszerü rajzokkal.

Adolf G. Schneck: Türen aus Holz und Metall. Die Bauelemente Bd II. 138 fényképpel és léptékszerü rajzokkal.

Julius Hoffmann Verlag, Stuttgart, 1932—33.

A stuttgarti műegyetem középitéstan tanára ezekben a kötetekben lefektette mindazt, amit az ablak- és ajtóépités terén ma tudunk és tudnunk kell: kezdve a legegyszerübb léces ajtótól, a legegyszerübb ablaktól — az utolsó tiz év terén elért újszerü eredményekig. A kötetek mindazt tartalmazzák, amit a gyakorló építésznek részletrajzai elkészítésénél és a kivitel ellenőrzésénél tudnia kell. A léptékszerü rendkívül világos szerkezeti rajzok a megrendelési rajzok készítésénél roppant segítséget nyujtanak és az ilyen munkát nemcsak, hogy megkönnyítik, de a felhasznált tapasztalatok alapján biztossá is teszik. A rengeteg bemutatott rajz — Németország legjobb építészeinek mütermeiből — a nyíláslezáró szerkezetek ma már valóságos tudománnyá fejlődött rendszerét teszik mindenki számára hozzáférhetővé. Nem lehet eléggé elismeréssel lenni a könyv szerkesztője, mind a könyv kiadója iránt. *Dr. B. V.*

Dr. Walter Distel: Protestantischer Kirchenbau seit 1900 in Deutschland. Orell Füssli Verlag, Zürich, 1933. 128 oldal, 36 táblával, 203 szövegközti ábrával.

Egy rendkívül nagyértékü kötet fekszik előttünk, amely összefüggő képet nyujt az utolsó három évtized németországi protestáns templomépítéséről, a kötet áttanulmányozása a magunk részére eléggé elszomorító, mert a fasori református templom kivételével talán egyetlenegy magyar protestáns templom sem épült, amely az e kötetben bemutatott szellemet megközelítené vagy a mellé állhatna. Ha elgondoljuk, hogy az Árkay Aladár megpendítette szellem nyomán a sok új protestáns templom mit jelenthetett volna Magyarország részére, akkor mélységes szomorúság fog el a felett, hogy a szabad szellemü magyar protestantizmus csak úgy, mint a kötöttebb katolicizmus rosszul felfogott hagyományok alapján stílusok fattyúit volt csak képes kitermelni, a helyett, hogy alkotó, a kor hangulatából teremtő munkát végzett volna.

A könyv szerzője a szövegközti ábráknak, alaprajzoknak és metszeteknek egy léptékben való megrajzolásával olyan összehasonlító anyagot hordott össze, amelyből ezt a részét építészetünknek igazán behatóan lehet tanulmányozni. A szövegrész ugyancsak minden apró részletig kiterjed, hogy csak az akusztikáról szóló kis fejezetet említsük. *P. F.*

A budapesti Nemzetközi Vásár 1933. évi főkapuja
Tervezte: Kanies Miklós

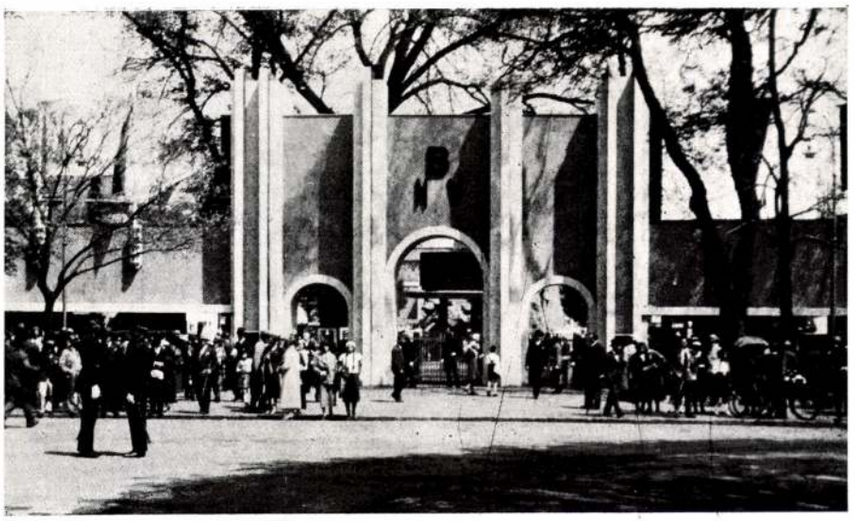

Foto: Seidner

A KERESKEDELEM ÉS IPAR ÉPITÉSZETÉRŐL III.

IRTA: KENDE FERENC

Az árumintavásár elsősorban minták bemutatására szorítkozik, nagyobb árukészletek tárolásával és a helyszíni árukiadással (kivéve egyes élelmi-, díszmű-, nép- és iparművészeti stb. cikket), nem akarja a közönség gyors átvonulását akadályozni, a kiállítók területfoglalási és helyszíni szervezési költségeit fokozni. Tehát nem a régi értelmezésű vásár, melynél az árut a helyszínről szállította el a vevő, hanem: „Hétországra szóló kirakat", amint Balkányi Kálmán dr. nevezte; a magyar termelés, a gyáripari, kézipari, mezőgazdasági termelés bemutatója. Évről-évre nagyobb terjedelmű és jelentőségű. Ma már gazdasági életünk nélkülözhetetlen eszköze, úgy hogy továbbfejlődéséhez fontos termelési, értékesítési, sőt idegenforgalmi érdekeink fűződnek. Feladata: a gazdasági vérkeringés élénkítése, vevőtájékoztatás, ihletés, népszerűsítés itthon és nemzetközi viszonylatban. 28 év céltudatos munkája alapozta meg a hírnevét. Csak két vásár öregebb nála: a kb. 50 éves leipzigi Messe és a 30 éves Foire de Paris, a többi európai vásár 1917—21 között alakult.

Az törzsépítményekben az előző évekhez képest fejlődés mutatkozik. Bár a kiindulás erősen kötött. Az iparcsarnok főtengelye a főkapura futva, egy szimmetrikusan kialakított középrész gerincét adja. Ehhez csatlakozik a két árkádos, elliptikus alaprajzú cour d'honneur. A vásár egyéb hivatalos építményei, a terep és a rendelkezésre álló területek szerint kapcsolódtak. A műszaki osztály Kanies Miklós építésszel az élén az idén nagyobb gondot fordított az alapelrendezés egységére. Az

Kisipar — Tervezte: Kanies Miklós

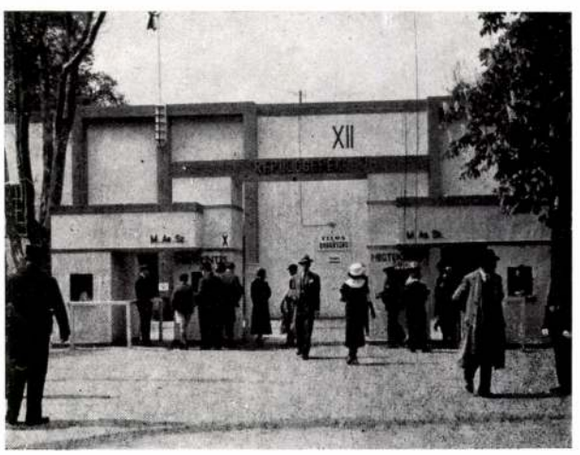

Repülőgépek — Foto: Filmiroda

Tér és Forma
1933. 6. f.

A M. kir. Földmivelésügyi Miniszterium kiállítása
Tervezte: Kaesz Gyula

épületek szervesebben sorakoznak, külső kialakításban egyöntetűbbek, a főkapu artisztikus kialakítású, a falak fejlettebb technikával készültek, az eső ellen védő fedett folyosók jól beváltak.

Az egyes szakesoportokat külön pavillonokba igyekeztek helyezni, ennek a törekvésnek az iparcsarnok meglévő épülete állta útját. De ha már össze nem tartozó szakmákat vettek egy fedél alá, gondoskodni kellett volna a belső tér szakesoportok szerinti határolásáról. A központi épület, a megkötésekkel teli kiállításterülettel a lüktető élet, a reklámlehetőségek, a gyökerében új és új látványosságok létesítésének akadálya.

Az iparcsarnok építésekor technikai és formai szempontból megütötte a nyugateurópai mértéket. Minden tiszteletünk a tervezővel szemben, de eltekintve az építészet nagy fejlődésétől, éppen az évenként újraépülő vásár maradjon vissza?

Évenként köteles megujhodni, ezért nehéz egy régi épületbe gyömöszölni. Ehhez járul, hogy éppen a legnagyobb cégek pöffeszkedő papíroszlopóriásaikkal, égbetörő kereteikkel elveszik a „levegőt". Azok a pagodák még szabadonállóan, a szabadban is agyonméretezettek volnának, nemhogy ilyen szűk térben. Helyes az a célzat, hogy az egyéni szándékokat nem ölik meg; készült is az egyhangú

A M. kir. Posta kiállítása
Tervezte: Kluesik Vilmos

Budapest—Bécs autobusz Fotoriport

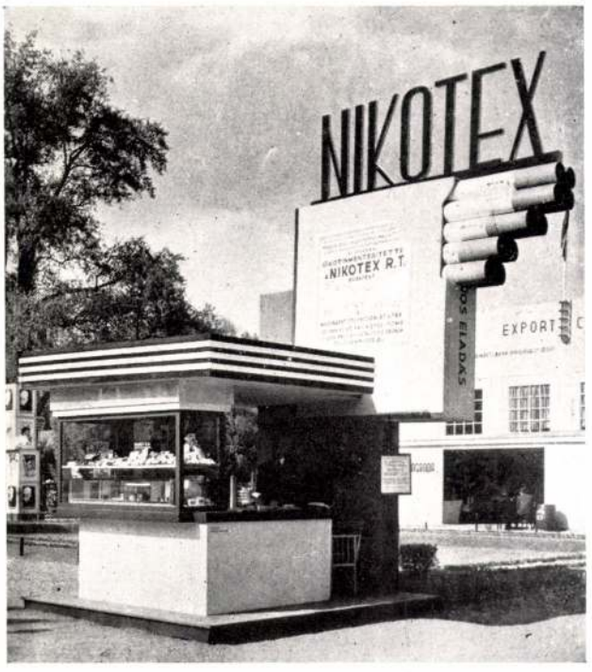

Nikotex. Tervezte: Vince Márton Foto: Seidner

fülkék mellett egy pár ügyes, ötletes, reklámszerű és művészibb bemutató-fülke is. A hiba ott van, hogy a mult század gondolkodásmódja szerint épült csarnok nem tud összehangolódni az új feladattal.

A szükségességből szervesen felépített kiállítási terület és csarnoksor kellene, főútvonalak, szakcsoportok, a helykiosztás, a világítás, szellőzés okszerű elrendezésével. Oly területen, ahol a fejlődést nem kötik a park úthálózata és fái (bármennyire hangulatos ez a környezet). Még a központi épület sem az örökkévalóságnak épülne és nem önmagáért. Könnyen és áldozat nélkül fejleszthető mag legyen. Bizonyára nem lenne kupolája és elmaradna a sok homlokzatsallang. A régi csarnok vastető-szerkezete komplikált, erősen felbontott idomai miatt formailag is zavaros hatást ad a belsőben. A ritmus nélküli ablakfelületek a nagyvonalú fényelosztást lehetetlenné teszik. (Átmenetileg valami fényszürő: a tetőszerkezetet takaró molinószerű anyag, vagy üvegtető segítene.)

Az új csarnok a programmot a legegyszerűbb alakba öntené. Tehát a kiállításnak, építészi, nyugodt hátteret biztosítana. A szerényebb cégek részére adna kész fülkét, de megvolna a szabad alakítás lehetősége is.

A jól szervezett, a rendszeres, általános kiállításelrendezés keretén belül az építészi nyugalom vágya sem az egészben, sem a részletekben nem ölheti ki a változatosságot. A reklámépítészeti tervező számoljon azonban a helyi adottságokkal, tömegméreteit az útvonalszélességhez, a távolhatás lehetőségeihez szabja. Számoljon a hatóméretekkel. 2 m-ig a járó-kelők takarnak el mindent, szűk utcában az égbe helyezett feliratot senki sem látja. A legszembeötlőbb a 2 és 3 m magasság közötti fe-

A Stühmer csokoládégyár egyik pavillonja
Tervezte: Kende Ferenc
Foto: Seidner

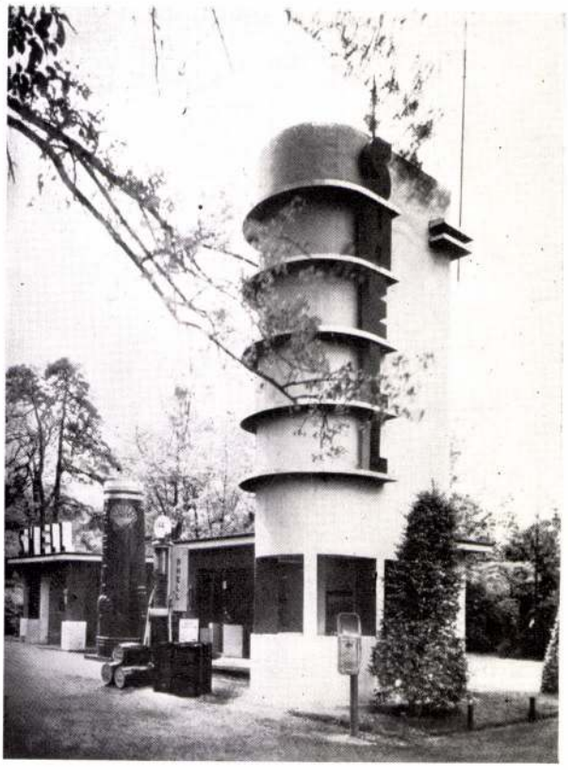

Shell olaj és benzin Foto: Bánó
Tervezte: Hajós és Horváth

Keszler kávé Foto: Bánó
Tervezte: Körner József

lület. Átvilágító tetőt adjon, vagy legalább is ne helyezze barlangi sötétbe az árut. Ne kérjen kölcsön a vas, vasbeton, tégla, kő által megszabott formavilágból, ne versenyezzen egy épület monumentalitásával arra a rövid 9 napra, ne utánozzon idegen anyagokat, saját anyagaival: fa, lemez, juta, molinó, tapéta, stb.-vel, a könnyed szerkezet lehetőségeivel operáljon. Ne képrejtvényt, ne „csak művészetet" adjon, hanem az árut, a céget jellegzetesen és gyorsan áttekinthető formában hirdesse.

A reklám ne feesegjen, de nehezen érthető szükszavúság se kösse. Első a célszerű elrendezés és egy jó ötlet. Mert a csupán művészileg fínom és reklámi szempontból rossz fülke csak a tervezőről beszél (arról is rosszat), az áruról meg egyenesen elfeledkezik. Jó tervező kell, aki összhangba hozza a helyi viszonyokat, a távol-, közelhatást a környezetből érvényesülést, áru és cégnévtálalást, a művészi forma és színhatásokat a reklámgondolattal.

A vásáron való részvételnek három formáját olvastam ki:

1. Csupán reklámfelirat, vagy kép: áru nélkül.

2. Csupán az áruból és feliratból készült összeállítás.

3. Stafázs, díszítés, pavillon az áru köré.

A két főcsoport: az I. szabadtéri és a II. csarnokokban elhelyezett reklámépítmény. Külön megemlítendő a reklámhatásfokozást szolgáló helyszíni bemutatások, attrakciók a figyelemfelkeltésre, mozgó mechanizmusok, hangos reklám stb.

A fülkemegoldás a hely szerint 1, 2, 3, 4 oldalon kívánhat homlokzatkialakítást.

A kiállításon nagyobb egységekkel szerepelnek: Olaszország (terv. Bächer René), a m. kir. posta (terv. Klucsik Vilmos), a m. kir. dohányjövedék (terv. Erdélyi László). A Hermina-úti oldalon a miniszterelnök nemzeti munkaprogrammjába illeszkedő: „Magyar jövő" csoport épült, amelyben a kisgazda mintatelep-pályázat és a m. kir. földmívelésügyi minisztérium kiállítási csarnokát a csatlakozó árkádsorral: Kaesz Gyula tervezte, a kisgazda mintaházat: Thomas Antal, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet „Hogyan Építsünk?" kiállítási pavillonjának elrendezését e sorok írója tervezte.

Vágó.

Kende Ferenc épitész

A hajómalmok ujabbkori kutatója volt.

Ráckeve, hajómalom / Pócs-féle/ helyreállitása
Dr. Gondár Jenö és Kis s Gyulával.

Műemlékvédelem 1965/4. 213 l.

Kende Terenc, építész

L. Jeges Ernő

56-57

Ferkai A – Dévényi T: Kereskedelmi kultúra a 30-as években

Magyar Építőművészet n. 1983 83/2

Kende F.

Mendele Ferenc, Kiss Gy., Kende F. tervezte a ráckevei hajómalom teljes helyreállitását. 1961-62-ben készült el.

Cseh István: Népi és Ipari müemlékeink védelme /1963-1966/. Magyar müemlékvédelem 1963-1966. Bp. 19 1969. Akadémiai k., 289 l., 369 kép, 269-281. l.

269, 281. c

Kende Ferenc M.D.K.

Ráckeve, Gyurcsik-féle hajómalom helyreállitása

Gondár Jenő, Kende Ferenc, Kiss Gyula, Mendele Ferenc közreműködésével

Magyar műemlékvédelem 1961-1962, Bp. 1966. 242.l.

Kende [ ], [ ]

L: Gergely László

Ferkai András: Bpi - üzletpontálok 40 - 45

Magyar Építőművészet, Bp. 1983 83/3

Kende Frigyes

Tipográfiáját díjazták

A könyvkiadók 1964. évi díjazott és dicsé-
vetben vérzesített kiadványainak értékelése

Magyar Grafika 1965 Jn. 20.l.

Kende Frigyes

Du gard: Önéletrajzi és irodalmi emlékek c. könyv
tipográfiáját Tervezte
I. díjat kapott

A szép magyar könyv, 1960, 19 old

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

1973 MÁJ 26
Pestmegyei Hírlap

Kende Frigyes

1973. MÁJUS 26., SZOMBAT

1021

Cella

Franz Werfel regénye

Franz Werfel regényének hősét, dr. Bodenheimot, lehetetlen nem azonosítani a szerzővel. Ha foglalkozása — és sok más körülmény — el is tér az övétől, okossága, humanizmusa, de mindenekelőtt nagyszerű megfigyelőképessége, s a jelenségeket, emberi magatartásokat teljes mélységében és bonyolultságában elemző érzékenysége feltétlenül az íróé. Ha Ausztria lerohanásának napján Werfel nem is tartózkodott osztrák földön, mégis átélte az azt megelőző, mind sötétebbé váló időszakot: a német fasizmus fenyegető közeledését. *A személyes élmény ereje áttüzel a sorokon.*

A kismartoni Bodenheim doktor, a köztiszteletben álló ügyvéd, a művelt humanista, az első világháború hős tisztje, nem hisz abban, hogy szeretett hazáját leigázhatja Hitler. Bízik az osztrák köztársaságban, a demokráciában, s méginkább a jogban. (Mellesleg: ez a köztársaság és ez a demokrácia igen sok és igen nagy engedményt tett — jogtalanul — a német tőkének és fasizmusnak.) Ahelyett, hogy megfogadva a baráti tanácsot, imádott kislányával, Cellával és feleségével kimenekülne az országból, aláírásokat gyűjt Habsburg Ottó visszahívására. Mint régi frontharcostársai, ő is a monarchiát, az „objektív uralmi rendszert" tekinti a fasizmusnál nagyobb erőnek. Az a nap, amikor Hitler megszálló katonái és osztrák zsoldosai, a „fehérharisnyások", lerohanják Ausztriát — Bécsben éri dr. Bodenheimot. Egyetlen pillanat alatt összeomlanak az idejét múlt, monarchikus álmok.

Werfel döbbenetes erővel mutatja be azt a gyors és kegyetlen folyamatot, ahogyan a jó családapa, a művelt jogász, az érző és érzékeny humanista s hű hazafi, otthontalan, hazátlan, üldözött s a fasiszta suhancok brutális és véres „tréfáinak" tehetetlen áldozata lesz. S mesterien ábrázolja azokat is, akikkel együtt börtönbe hurcolják: a lét és zenei műveltség magasából mindenre és mindenkire közömbös jóindulattal letekintő *Eszterházy herceget*, a becsületes és korlátolt szociáldemokrata *Franz Stichet*, *Jaques Emanuel Weilt*, az ugyancsak kismartoni származású és művelt nagyiparost, és *Félix káplánt*, a bátor papot, aki a megkínzott és egyetlen óra leforgása alatt hontalanná tett zsidó honfitársait Magyarországra menekítette. Figurái révén megmutatja *azokat a rétegeket, politikai csoportosulásokat, amelyek egymástól elkülönülve, s a valóságtól mesterségesen elszigetelődve ápolgatták a maguk politikai ábrándjait és vélt érdekeiket, holott összefogásuk megmenthette volna Ausztria szabadságát és függetlenségét.*

A regény töredékként lappangott hosszú évekig az író irodalmi hagyatékában. De töredékként is teljes hatást kelt és maradéktalan élményt nyújt. *Nagy erővel sugallja azt a bizonyosságot, hogy a politikai megalkuvás a legnagyobb bűn és árulás a néppel, a hazával szemben.*

A *Gondolat Kiadónál* megjelent regény jó fordítása *Tándori Dezső*, a kötés- és borítóterv *Kende Frigyes* munkája.

Barát Endre

Volt tanácstagok

A közösséghez tart
vallják magu

Elgondolkodva üldögél. Vége a munkájának a *pilisszántói* zöldségesboltban, ahol egész nap kiszolgálta az embereket. Most időnként fáradtan simítja hátra ősz haját, kékesszürke szeme is fáradtan néz az utcára, és tovább, a Pilis-hegyre. Születése óta, hatodik évtizede él itt özv. *Lajtavári Józsefné*. Itt zajlott le élete minden jelentős és nem jelentős eseménye. Két cikluson keresztül *tanácstag is volt*. Akkor — családja és állandó foglalkozása mellett — ez volt legfőbb meghatározója életének. Nehéz esztendőknek.

Két időszakra

Tulajdonképpen valahogy az egész élete nehézre alakult, még a felszabadulás utáni első években is. Férje féllábbal tért haza a második világháborúból, nem tudta szakmáját, a gépkocsivezetést folytatni. Az egész család, a két kisgyermek, a férj, a maga és még az édesanyja eltartása is Lajtavárinéra várt. A nehézségekből maradt férje halála után, a negyvenes évek végén is, amikor magára maradt nyolcéves kislányával és hároméves kisfiával.

— Kilenc évig alkalmi munkákat vállaltam. Aztán rámbízták a helyi zöldségboltot. Akkor a gyerekek már nagyobbacskák voltak — mondja Lajtavárinné. — Naponta kétszer tartottam nyitva, hosszú órákon át. Nagy Baross eközben halt meg, és most e helyiségek vitatottak, *nem kerül pénz tatarozásra*, pedig kezd veszélyessé válni. Jogvitában vagyok egyes hatóságokkal.

Hamarosan elmondja azonban azt is, hogy ezt a vitát teljesen önmagában folyó dolognak tekinti, amely *nem befolyásolja* kapcsolatát sem a tanáccsal, sem az emberekkel.

A változás oka

Tanácstagságának megszűnte hasonló a Lajtavárinééhez. Közeledik a hatvanadik évéhez, átadta helyét fiatalnak, *Kutola László* 27 éves munkásnak. A dolgot a választás előkészítésekor megbeszélték tanácsi megbízottakkal és a Hazafias Népfront egyik helyi képviselőjével.

— Figyelembe vették azt az indokomat is, hogy különböző körülmények folytán megszaporodott az üzemi megbízatásaim száma, nyugdíj előtt vagyok, szépen akarok onnan eljönni. Ide, a községre vonatkozólag viszont volna egy gondolatom. Talán jó lenne megbeszélésre hívni a régi, pihenőbe vonult tanácstagokat, meg az újakat. Igaz, hogy a helyi tanács tud beszélni nekik az összesített tapasztalatokról, de a *saját körzeti problémákat* viszont legjobban az új tanácstaggal azonos körzetben élő, *régi tanácstag* ismeri. Aztán ez *érzelmileg* sem

KENDE Géza festő

Kende Géza: Csáky József szobrász arcképe
(vászon, olaj 1908)

közölve: Szuromi Pál: Csáky József. Szeged, 1990.
19. p.

MDK

Kende Géza

Művészet 1918. 3.1.

MDK

Kende Géza

Arcképtanulmany. Olajf. Mgt.

Műcsarnok, 1912. tav.kiáll. 63.1.

Kende Géza.

Csáky fársej arképe (repro)

Tiszatáj 1964, 4 sz. 4o.

MDK

Kende Géza, festőm.

a III. termet jellemzik az arcképek, tanulmány-fejek.

? Kiállítás, III. terem művei,
Művészet.1910. 3.f.

Kende Géza MDK

Hindi Szabó Gizuci arcképe, olf.

Műcsarnok 1912. tavaszi kiállitás

Kende Géza MDK

Arcképtanulmány, olf.

Műcsarnok 1912. tavaszi kiállitás

Kende Géza

Csáky József arcképe. (közvetlen párizsi útja előtt.)

Festmény, reprodukció.

Tiszatáj, 1964 4. sz.

M.D.K.

Kende Géza

Losangelesi magyar festőművészről közöl fényképet a lap munkaközben,-mütermében portrét fest Robert Montgomeryről a Metro Goldwyn sztárjáról-irja a lap.

Magyarotk Világhiradója c. rovat
Szinházi Élet. Bp. 1930. márc. 23-29. XX. évf.
13. sz. 46. lap

MDK

Kende Géza

Arckép-tanulmany. Olajf. Mgt.

Képzőm.Társ. 1908.tav.kiall.kat. 40.l.

Kende Géza

MDK

Gorilovits Anna urhölgy arcképe, olf.

Műcsarnok 192o. tavaszi kiállitás

MDK

Kende Géza festő

Buffalóban az egyik parkban Petőfi portréja. Ezt egy amerikai magyar festő, Kende Géza mintázta és a buffalói magyarok ajándékozták városuknak.

Pajzs Ödön: Leleplezték New-Foundlandban az első magyar szobrát, aki Amerika földjére lépett.

Pesti Napló, 1939.aug.13. 7.1.

Kende Géza MDK

Arcképtanulmány, olf.

Műcsarnok 1908. tavaszi kiáll.

Kende Géza

MDK

Gorilovits Anna arcképe, olf.

Műcsarnok 1920. tavaszi kiállitás

MDK

Kende Géza

Hindi Szabó Gizuczi arcképe, of.

Műcsarnok 1912. tav. kiáll. 66.l.

Kende Gerä

festö

l.

Vörsefeldélyi kiáll

50 l

jókozott buzgalommal
bízott föladatoknak

Immár hossz
helyzetem bátorít fel
tésére, bizalommal re
Bizottság kegyes lesz

Budapest 1910

Kende Géza
festő

MMÉEÉvk
1937, 170. l

...hirdettetik. Szállitandó: 6400 m³ terméskő (alapozáshoz), 4050 m³ zuzott kavics és 950 m³ kavicszuzalék. Az ajánlathoz 5000 k. valamely szegedi pénzintézet betétében óvadékul csatolandó, illetve városi letétbe helyezendő. A feltételek a polgármesteri hivatalban megtekinthetők. Az ajánlatokat o k t ó b e r 9-én d. e. 10 óráig a polgármesteri hivatalban Szegeden kell benyujtani.

Mramorák. [Temes m] (I s k o l a é p i t é s.)

Bronc kovács specialisták

Készítenek: vert vörös- és sárgaréz csillárokat, kandeláb
bútorvasalásokat stb. Továbbá kovácsolt

Telefon: 73—20. Sp

Telefon 54—98. **Telefon 54—98**

PASCHKA és TÁRSA

Budapest, X., Füzér-utca 35.

Acéllemez,- fa- és vászonredőnyök, napellenző-ernyők, lépcsőkovácsolt vasból, felülvilágító ablakzáró készülékek, szinházi függönyök és kovácsoltvas tömegáruk gyára.

ALAPITTATOTT: 1885.

PETERKA LAJOS

BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROS o SZERZŐDTETETT TORONY-ÓRÁSA.

BUDAPEST, IV., VÁCI-UTCA 57. SZ.

TORONY-ÓRA BUDAPEST, o o o o o o o MŰHELY: IV., BÁSTYA-UTCA 22. SZ.

Elvállal minden e szakmába vágó torony-óra, laktanya-óra, kastély-óra készitését, valamint öreg órák javitását.

Vidéki megbizások pontosan és gyorsan teljesittetnek.

SZABADULÁS

Elbeszélés

Irta: MÓRICZ ZSIGMOND

1.

A szüretet egyhetes esőzés szakította félbe. Ma már enyhe meleg, de borús a nap. A gazda a pincében dolgozik, a must ki is forrt az esős hét alatt. Milyen igaza volt az asszonynak, hogy szorította a szüretet. Ahogy szerdán este a szedők összeszedték a kosaraikat, puttonyaikat s elindultak, valamelyik felkiáltott: Csepereg!

Már ő akkor nevetett, már délben látta, hogy északról fellegek indulnak, de már az első prés lent volt a hordókban. A szomszéd Megyeri mondta: Minek szüretelsz még? még egy hétig rajta maradhat a tőkén a szőlő, most érik legjobban. Akkor nem felelt rá, kedvetlen volt, mért szüretelt? azért, mert az asszony akarta. S ő, csak hogy szót ne kelljen váltani vele, inkább ráhagyta, jól van, hétfőn szüretelünk.

S lám az asszonynak igaza lett. Most is. Máskor is. Mindig igaza van... És még sincs soha igaza, se most, se máskor... Akit nem szeret az ember, annak nincs igaza.

Szomorúan állott a csap felett, melyből sistergett a must a vederbe. Mért van, hogy annyira kezdi nem szeretni az asszonyát?

Ahogy a szíve körül forróságot érzett, mikor megismerte lánykorában, úgy érez most valami borzadást, ellenszegülést. Már a gerincébe áll a hideg, ha a nap lefelé hajlik.

2.

Délben felment a községházára, bejelenti a bort, mennyi termett. A fiú is megtette volna, de inkább maga ment, csak hogy addig távol lehessen az asszonytúl.

A jegyzői irodában többen voltak, ott volt az unokaöccsének a felesége is, Istvánnak az asszonya. Darabig csak nézte, olyan furcsa volt ez az asszony, ő világéletében a magas, karcsú nőket szerette, ez pedig kicsi volt, dundi, pirosarcú, nevetős.

— Te mit csinálsz itt? — szólt hozzá.

— Adót fizetek, — nevetett az asszony s két kemény kis arca majd kicsattant, olyan kemény és fényes volt a nevetéstől. Az ember szerette volna megcsípni. Egyáltalán, minden ujja folyton fogásra nyilt, ez az asszony köröskörül olyan gömbölyű volt, mint a labda, jó lett volna a két tenyere közt markolászni.

Nem igen beszélhettek, mert röstell az ember, hivatalos helyen. Nyelt egyet, jóízű nyálat. Ebbe bele tudna harapni. Azt mondta neki csendesen: Hát az urad mikor hal már meg? Az asszony ezen is nevetett. De milyen jól tudott rajta nevetni. Fel-fel nézett rá s újra kezdte a csendes nevetést s meg újra ránézett.

István, az tüdőbajos ember volt, sárga volt s kiaszalt, a halál kutyája ott ugatott benne, ahogy a kaput nyitotta, már ugatott.

Ő meg itt állott a kis sógornője mellett s érezni kezdte, hogy perzsel a .sok ruhán át. Sok és vastag ruha s fűt, mint a boglyakemence. Az asszony is furcsán érezhette magát, mert minduntalan fel-felpillantott rá s látni lehetett, hogy csiklandós.

A segédjegyző beírta a bort a rovatokba s ő megvárta, míg az asszony végez az adóval a másik asztalnál.

Mikor végigmentek a téglával kirakott hosszú tornácon, a községháza vaskapujában el kellett válniok, mert egyiknek jobbra, a másiknak balra volt az útja.

— Ők ketten meghalhatnának — mondta a gazda.

Az asszony rámeresztette fura kis ibolyakék szemepárját.

— Kik?

— Az urad... Ugyis hektikás.

— Meg ki?

— Meg a feleségem.

A csönd asszony kuncogva elnevette magát, aztán arca elé kapta a kezét s elfutott.

Ő még utánanézett, tetszett neki, hogy így ki merte mondani. Tíz év óta most érezte magát jól először. Minden csontjában tűz pezsgett.

3.

Néhány nap múlva azt mondja a fia előtt:

— A présházhoz vályogot vettetek, fiam.

A fiú hosszú, hórihorgas siheder volt, tizennyolcéves, de már ütközik a fekete bajúsza. Odanézett bámészan az apjára, nem értette.

— Isten ellen való az, fiam, hogy ott áll a présház a falu közepén, a legszebb helyen. Csak egy szobát kell elibe építeni, olyan helyre házacska lesz abból, hogy még.

— Minek az édesapám?

De az apa pipázott, erre nem felelt:

— Néhányezer vályog megteszi... Ugy látom, újra megjönnek a szép idők, még ki is szikkad. Ha hosszú őszünk lesz, fel lehet húzni, fedél alá tenni; tavaszra meg is van; készen.

A fiú az istállóban kijött, bejött, a trágyát hordta ki a lovak alól. Az apja mindig mondott egy-egy szót:

— Csak persze, nagyon drága a fa. Hanem vannak István öcsémnél azok a szép sudár akácfák, az majd megteszi...

A fiú újra kiment. Mikor visszatért, az apját még mindig ott találta, ahogy a padlástartó oszlophoz támaszkodva pipáz, nagy kellemesen s kinéz a levegőbe s megint szól:

— Át is megyek, még most... mingyán... István bátyádékhoz... mondd meg anyádnak, ha keresni tanál...

Azzal megmozdult, két tenyerét összeütötte, a port verte le rúla s vastagon és kényelmesen eldöcögött. A pipa lógott a szájából.

A fiú mingyár bement az anyjához:

— Idesanyám, minek akarják maguk felépíteni a présházat?

Az anyja hallgatott, ránézett, fekete vót, mint a fia.

— Ki akarja?

— Idesapám aszongya, még hó előtt fedél alá hozzák. Vályogot vettet s elment István bátyámékhoz, hogy azokat a hosszú akácfákat megválogassa, amékek az udvaron vagynak.

Az anyja hallgatott.

— Hát mán megegyeztél Eszterrel? — kérdezte később — s nekem nem is szólsz?

A fiú annyira faitalnak érezte magát, hogy nem is gondolt még házasodásra, lessan lángoló veres lett. Most értette meg az apját. Ez biztosan észrevette az ő dolgát Eszterrel s már nekik épít házat... Az anyja utána mosolygott elkullogó vérének, micsoda fiú, szülők öröme: még az első szerelmével is a legnagyobb gazdáékhoz nyit bé...

4.

Még aznap pelyvát rakott a gazda s maga vitte ki a cigánymezőre. Másnap reggel a cigányok már bele is állottak a vályogvetésbe. Alig szikkadt annyira, a kőműves már rakta fel, ács a gerendákat bárdolta s nem is egy szoba, két szoba lett a présház előtt. Ez régi kutyhó volt a falu közepén, mikor az még faluvége volt. Mindenki csudálta, senki se értette. Mi a fene a sürgős építkezés. Egyszer csak gazdagabb lett a falu egy szép kis házzal.

5.

— István, azér jöttem, hogy az ákácokért fizessek.

A beteg ember nem szólt. Neki nem sürgős. Neki semmi se sürgős.

— Hogy adod?

— Nem számoltam.

— No csak.

— Nekem már nem számít. En már nem akartam építeni belőle.

— Hát egy koporsóra valót azér adok érte neked.

A beteg ember felpillantott. Egy koporsóra valót? nézett. Mit gondol ez az ü bátyja. A felesége odaki a konyhába nevetett. Ő is tréfára vette:

— De mán annyiér nem adom. Egy koporsoér.

— Neked mán egyéb nem kell. Feküdj le. Ugyse lesz, aki ápol. Ki ápol?

István csak nézett, hun a bátyjára, hun az asszonyra, aki éppen bejött, de háttal állott neki.

— Hát ki?

— Őtet elviszem.

István sárga arca még sárgább lett egy kicsit.

6.

— Fiam, gyere csak ide.

A hosszú fekete fiú odament az apjához, aki hátul a színbe valami ferslógot szegezett.

— Ereggy csak be anyádhoz. Mond meg, hogy pakoljon.

— Mit pakoljon, édesapám?

— Az én holmimat pakolja össze; amit nekem szán; amit elviszek. Szóval, ami az enyém.

— Hát hova megy, édesapám?

— Megyek haza, fiam. Elkészült a ház. Olyan szép száraz ősz volt, hogy a falak egészen kiszáradtak.

A fiú csak állott, csak nézett, csak gondolkozott.

— De hun van magának a háza?

— Ne beszélj mán sokat, mond meg, amit izenek. Majd anyád tudja.

A fiú bement a házba, el is mondta az üzenetet, de az anyja se értette.

— Megbolondult apád? Ő maga akar bekőtözni az új házba?

Kiment az urához. Darabig csak nézte, mit szögez.

— Maga mit csinál?

— A pakoláshoz.

Az asszonyban megfordult az egész élet.

— Kivel akar ott lakni?

— Má mondtam Istvánnak. A feleségét elviszem.

Az asszony csak nézett, mintha kővé vált volna.

— Mikor jutott ez magának az eszébe?

Az ember elgondolkozott. Örömmel kiáltott fel:

— Látod... Mikor a bort vótam bejelenteni. Épen ott vót az István felesége is. Mingyán tudtam, hogy megjött a szabadulás.

— Szabadulás. Miféle szabadulás?

— Hát tüled.

Az asszony szédelgett a roppant felindulástól. Tőle akar szabadulni, mikor ő már tizennyolc esztendő óta nem kíván ettül az embertül semmit.

— Hm. Oszt mirül tudta meg?

Az ember vígan pislantott fel a kopácsolásból:

— Arrul, te, hogy egész jó fiatalosan felpezsdült tülle a természetem.

Az asszony kötelessége törődni azzal, hogy bélműködése rendben legyen, amit pedig úgy érhet el, ha reggelenként éhgyomorra egy félpohár természetes »Ferenc József« keserűvizet iszik, amely enyhén és kellemesen, pontosan és biztosan szabályozza az anyagcsere folyamatát. Kérdezze meg orvosát!

Az Est II. felső'aszországi tavi és magas alpesi autobusztúrája

1939 augusztus 27 – szeptember 9.

Budapest–Graz–Packstrasse–Lienz–Sillian–Dobbiaco–Misurina–Dolomitok–Cortina–Passo Pordoi–Bolzano–Trento–Riva–Garda tó–Gardone–Milano–Lago Maggiore Chiavena–Maloia Pass–Passo del Stellvio–Merano–Jaufenpass etc.–Innsbruck–Salzburg–Linz–Wien–Budapest

Összköltség 390 pengő

Kitűnő szállodák Orvosi szakszerű gyakorlott vezetés Luxus autocar

Korlátozott létszámú utazás, miért is haladéktalan jelentkezést kérünk.

M. kir. B. 1223. sz. ene.

Jelentkezés:

Az Est utazási és menetjegyirodájában

VII., Erzsébet-körút 18—20.

A BALATONI SPORTHÉT 1939 aug. 26—szept. 10 között van, oda ellátogatni kitünő szórakozás, üdülés s amellett hazafias kötelességet is teljesít.

Leleplezték New-Foundlandban az első magyar szobrát, aki Amerika földjére lépett

Saint-Johnsban az anglikán egyház szobrot emelt Budai Parmenius István emlékére, aki a legelső protestáns misszionárius volt az Ujvilágban — Az amerikai és kanadai magyarok az első magyar kivándorló megünneplésére készülnek

(Saját tudósítónktól.) Néhány héttel ezelőtt már jeleztük, hogy Saint Johnsban, New-Foundland, a Kanadától északra elterülő brit szigettartomány székvárosában az anglikán egyház szobrot állít *Budai Parmenius* Istvánnak, az első magyarnak, aki Amerika földjére lépett és aki a legelső protestáns misszionárius volt Amerika történetében.

A szobrot most leplezték le, *az ünnepségre nem hívták meg sem az amerikai, sem a kanadai magyarságot, mert az angolok csupán a misszionárius emléke előtt tisztelegtek.* Az újvilág magyarjai magukénak tekintik *Budai Parmenius* Istvánt és elhatározták, hogy *küldöttségben keresik fel az első amerikai magyar szobrát és az egész amerikai magyarság nevében megkoszorúzzák.*

Amerikában nem ujság a magyar szobor, de mindenesetre nagy eredmény az, hogy *ezúttal a szobor felállításához nem az amerikai magyarok adták össze centjeiket, hanem tisztára kanadai és angol pénzből emelték.* Amíg az anglikán egyház a saját hősét tiszteli *Budai* Parmenius Istvánban, addig *az amerikai magyarok, mint az első úttörőt ünneplik a kiváló magyar tudósban és költőben.*

Magyar szobrok Amerikában

Amerikában több magyar szobor van. Az elsőt még a háború előtt állították fel *Clevelandban. Tóth* András segesvári szobrának egy másolatát vitték ki az amerikai magyar Debrecenbe és Cleveland egyik legszebb főterét díszíti a szép szobor.

A második nyilt téren álló szobor *Horvay* Kossuth szobra, amelyet a Kossuth zarándokok jelenlétében avattak fel. *Ez a szobor azon az útvonalon van, amelyen minden idegen megfordul és igy a magyar szabadsághős szobrát valamennyi Amerikába ránduló turista megtekinti.*

Buffaloban az egyik parkban a szabadsághősök és nagy költők szobrai között ott találjuk *Petőfi portréját.* Ezt egy amerikai magyar *festő, Kende* Géza — akit nem szabad összetéveszteni a nemrég elhúnyt *Kende* Géza ujságíróval és történetíróval — mintázta és a buffaloi magyarok ajándékozták városuknak.

A Fehér Házban is találunk egy Kossuth és Washington szobrot, amelyet *ugyancsak az amerikai magyarok ajánlottak fel az Egyesült Államok elnökének.*

Kisfaludy Strobl Zsigmondnak *Santa Barbarában,* Kalifornia szép városában díszeleg az *Ijjász* szobra, a magyar művészet dicsőségére.

Ezekhez a szobrokhoz csatlakozik *Budai Parmeniusz István* szobra. A mű szerzőjét még nem ismerjük, valószínűleg *angol szobrász mintázta meg a legendás magyar utazó érdekes alakját.*

Ki volt Budai Parmenius István?

Az amerikai lapok csak szűkszavúan emlékeznek meg a magyar misszionárius életéről. *Kende* Géza a »Magyarok Amerikában« című munkájában írja meg érdekes történetét.

Kutatásai alapján kiemeli, hogy *tényleg Budai Parmenius István volt az első minden Amerikát megjárt magyarok között,* «akinek tragikus sors jutott osztályrészül és ép ezért emlékét kegyelettel kell megőrizni, mert hiszen *ő vala, az amerikai magyaroknak őse,* új hont mutató Árpádja, aki meglátta ugyan az új ígéret földjét, de ott nem telepedvén le, a végtelen Oceán hullámsírja borult reá az Ur 1583. esztendejének augusztus 29. napján, tehát *356 évvel ezelőtt«.*

Kende ezután elmondja, hogy Parmenius Istvánt azért keresztelték el Budainak, mert *Budán született.* Magyarországon nevelték deák- és egyéb tudományokban, majd Angliában három éven át sorra látogatta az akadémiákat és Richard *Hakluy* előkelő angol az oxfordi egyetemen nagyon megszerette. Budai Parmenius István nemcsak a tudományokat kedvelte, hanem *nagyszerűen verselt latin és angol nyelven.*

Sir Humprey *Gilbert,* Erzsébet angol királyné bizalmasa 1581-ben hajóexpedíciót szervezett Newfoundland gyarmatosítására, *a magyar fiú versben dicsőítette Gilbertet, akit a hiúság is ösztönzött arra, hogy ezekután magával vigye és arra szólítsa fel, hogy latin versekben örökítse meg az utazás élményeit.*

A kitünő magyar azonnal vállalkozott az útra. 1583 július 11-én indultak. A Temze partján melegen búcsúztatták az expedíciót és *»a Delight vezérhajó fedélzetén ott állott keresztbefont karokkal Parmenius István,* — írja az amerikai magyarok történetírója — *fürtökben vállára omló haját megborzolta az albioni szél, lelke talán ott bolyongott a budai hegyek alján, ahová egykor a hírnév babérjával óhajtott visszatérni és amint elérzékenyedve, messze vidékekre gondolva, behúnyta szemét, nem sejthette, hogy nem fogja többé viszontlátni az európai szárazföldet és szülőhazáját, Magyarországot«.*

Nyolcheti viharos utazás után augusztus 3-án kötöttek ki New-Foundlandban, Saint Johns révében. *Parmeniusnak egyetlenegy levele maradt fenn* és ebben *nem valami elragadó képet fest Amerikáról.* Sivárnak találta az új földet, csak medvéket látott, amelyek »kisebbek a magyarországi medvéknél, de fehér a szőrük és úszni is tudnak«. A magyar *jegesmedvéket látott.*

Augusztus 20-án az expedíció újra elindult és körülhajózta a szigetet. Augusztus 29-én óriási vihar elkapta a *Delightet* a *Cap Sable* közelében. A hajó zátonyra került és *elsüllyedt.*

Hayes kapitány ezt írta az első amerikai magyar tragikus haláláról:

»Súlyos és gyászos eset vala nagy fáradtsággal, gonddal és munkával felszerelt és megrakott vezérhajónknak egy csapásra való elvesztése. De ennél nagyobb vala embereink elveszte, akik közül *csaknem száz lélek pusztult el. Akik között vizbe fula egy nagy tudós is, egy magyar, aki Buda városában születvén, Budainak nevezteték.* Ő kegyességből és jótettek iránt való hajlandóságból véve részt e vállalkozásban, szándékában lévén, hogy latin nyelven megörökítse az ezen felfedezésben arra érdemes cselekedeteket és dolgokat nemzetünk dicsőségére, amelynek díszére vála ezen szónok és ritka tehetségü költő ékes stilusa.«

Az első amerikai magyart tehát *az angolok már a magukénak tartották és igy gyászolták.*

Talán mégsem volt az első!

Parmenius István elsőségi dicsőségét egy másik kiváló amerikai magyar történetiró, *Pivány* Jenő elvitatta. *A norman legendák fantasztikus világából Samuel Laing skót históríkussal együtt kiásott egy másik magyart.* A Heimskringlában mondják el a norman hajósok első utazását Amerikába. *Vörös* Eriknek fia, *Leif* Krisztus után körülbelül az ezredik évben tengerre szállt 35 emberrel. »Velük vala egy ember, — írja a krónika — a déli országból, aki *Tyrkernek* (török) nevezteték«.

Pivány erre a megjegyzésre támasztja okoskodását, hogy a *Tyrker tulajdonképpen magyar volt.* A normanok a magyarokat mindig törököknek nevezték és a Tyrker barangolásaiból visszatérve azt mesélte, hogy *»oly országban született, ahol venyigében és szőlőben nincs hiány«.* Magyarországon akkor sok szőlő termett és igy *lehet, hogy Tyrker tulajdonképpen magyar volt.*

Ez az egyetlen eset, amikor kétségbe vonták, hogy Budai Parmenius István volt az első magyar, aki Amerika partjára lépett.

A budapesti Washington szobrot 33 év után most leplezte le a Newyork Times

Teleki miniszterelnök rámutatott arra, hogy milyen fontos szerepe van a propagandának. A propaganda egy percre sem szünetelhet és az igazságokat sokszor meg kell ismételni, ha el akarjuk fogadtatni.

A budapesti Washington-szoborról már sokszor jelentek meg közlemények Amerikában és *a Newyork Times mégis csak most leplezte le, 33 év után.* Az amerikai szabadságünnep alkalmával Budapesten, mint minden évben, az idén is amerikai magyar ünnepség volt a Washington-szobor előtt. Erről nagy cikket irt a Times és közölte Howard K. *Trawers* amerikai ügyvivő magyarbarát beszédét. A cikkben megemlítette, hogy *a szobrot most leplezték le Budapesten és ez alkalomból nagy szeretettel irt a magyarokról.*

Másnap az amerikai magyarok közül többen elmentek a *Times* szerkesztőségébe és kívánták, hogy a hibát korrigálja. *A szerkesztőség arra kérte a magyarokat, hogy a kérés teljesítése elől álljanak el, mert — nem szeretik, ha a Times téved.*

Még egy ilyen hasonló eset történt a közeli hetekben. Az amerikai lapok megírták, hogy Kárpátalja kormányzói biztosa *Kozma* Miklós nyugalmazott belügyminiszter lett. Amikor báró *Perényi* Zsigmond koronaőr kinevezése valóban megjelent a magyar hivatalos lapban, az amerikai lapok ismét nem voltak hajlandók a tévedést korrigálni, és azzal érveltek, hogy az *egyik is és a másik is nyugalmazott belügyminiszter.*

Apróság ez, aminél fontosabb, hogy *ma már Amerikában Magyarországellenes propagandát eredményesen végigharcolni lehetetlen. Bácskai Payerle* Béla angolnyelvű lapot szerkeszt, sőt az ujságot maga szedi ki, — ebben *minden magyar kulturális mozgalomról beszámol és eljuttatja valamennyi anyolnyelvű lapnak.* Ha valahol valami rágalom jelenik meg rólunk, *az amerikai magyarok a szerkesztőtől követelik a helyreigazitást és ha másképpen nem megy, még helyreigazitási pert is indítanak.*

A *bridgeporti* magyarok megtették azt is, hogy *egy esetben az egyik angol lap egész oldalát mint hirdetést bérelték ki és abban feleltek a célzatos hírgyártóknak.*

Mindenesetre *nagyon jó alkalom Budai Parmenius István newfoundlandi szobrának leleplezése arra, hogy az egész amerikai kontinens figyelmét újra Magyarország felé fordítsa.* A magyar kultúra már akkor is kiváló tudósokat és költőket produkált, amikor — *Amerikát még fel sem fedezték.*

Pajzs Ödön.

A 42. m. kir. osztálysorsjáték

5-ik osztályának a húzásai

augusztus 22-én kezdődnek

Ezen fő- és befejező húzások egy teljes hónapig, szeptember 22-ig tartanak.

Szerencsés esetben **700.000** pengő is nyerhető

Jutalom: **400.000** pengő

Főnyeremény: **300.000** pengő

Továbbá: **100.000** P, **70.000** P, **50.000** P, **40.000** P, 20 db á **20.000** P, 20 db á **10.000** P

stb. stb. nyeremények.

összesen 7,828.000 pengőt sorsolnak ki és fizetnek ki azonnal készpénzben, tehát most vegyen!

Akinek van sorsjegye, ne mulassza el megujitani, különben minden joga elvész

Megújítási árak (eddigi résztvevőknek)

Egész sorsjegy	28.— P
Fél sorsjegy	14.— P
Negyed sorsjegy	7.— P
Nyolcad sorsjegy ...	3½ P

Vétel- és pótsorsjegyek ára:

Egész sorsjegy	140.— P
Fél sorsjegy	70.— P
Negyed sorsjegy ...	35.— P
Nyolcad sorsjegy ...	17½ P

Azonkívül az előírt 30 fillér költség.

Figyelmeztetés! Nyeremény-jogosultsága most csak azoknak van, kik mind az 5 osztály árát a megállapított kezelési költséggel együtt kifizették!

Az ismét garázdálkodó „csodaszeres" Kunczi Józsefet keresi a rendőrség

(Saját tudósítónktól.) Szombaton reggel a gyulai törvényszék értesítette a rendőrséget, hogy *Kunczi* József hirhedt kuruzslót vegye őrizetbe és szállíttassa azonnal zárt intézetbe. *Kunczi* József volt cukorkaészítő, aki harminc éve üzi különös mesterségét, régi ismerőse a rendőrségnek. Kunczi három polgárit végzett, most 74 éves. Mintegy negyven évvel ezelőtt kitalálta, hogy *sósavas oltásokkal kell megfrissiteni az ember vérét. Ezzel a Kunczi-féle csodaszerrel az egész országot elárasztotta, mert mindenütt akadtak hiszékeny emberek, akik megpróbálkoztak a csodaszerrel.* A sósav komoly sérüléseket okozott az emberek szervezetében, *sőt öt halálos áldozata is volt a sósavas oltásoknak.* Kunczit a hatóság többször felelősségre vonta, elitélték kuruzslásért, *a felelősséget a halálesetek miatt azonban nem lehetett rábizonyitani.*

Az egyik tárgyaláson kiderült, hogy a kuruzsló *elmebajos.* Ekkor elmegyógyintézetbe szállították. Itt csendesen viselkedett, ügyhogy hozzátartozói kieszközölték, hogy mint nem közveszélyes elmebeteg, *kikerüljön az elmegyógyintézetből. Kunczi* József ekkor a Lónyay uccába került rokonaihoz, ahonnan hamarosan *ismét elárasztotta csodaszerével az ország több vidékét. Igy különösen a gyulai törvényszék területén szaporodott el a legújabb időkben a sósavas oltások alkalmazása.*

A gyulai törvényszék ezért fordult most a budapesti főkapitánysághoz és kérte, hogy tegyék ártalmatlanná az újra garázdálkodó szélhámost.

A főkapitányságról még a délelőtt folyamán detektívek jelentek meg a Lónyay ucca 54. számú házban, *de Kunczit nem találták a lakásban. A hozzátartozók nem tudtak felvilágositást adni arranézve, hol tartózkodik.* A detektívek házkutatást tartottak a lakásban, összeszedték mindazokat a szereket, amelyekkel *Kunczi* a csodasósavat előállította és ezeket mint bünjeleket bevitték a főkapitányságra. Ugyanakkor *eljárást indítottak azok ellen, akik az elmebajos Kunczinak segédkezet nyujtottak a csodaszer szétküldésében.* Megállapították, hogy Kunczi felhajtókkal dolgozott, akik részesedést kaptak tőle.

Angol-Magyar Leánynevelő XIV., Ida-u. 3. (Városliget)

Telefon: 296-313. **Internátus.** Továbbképzés. Idegen nyelvek. Erzsébet Nőiskola, Zsidó Leánygimnázium, stb. közelében.

UTAZÁS ÍRORSZÁGBAN

Az ír tragédiában új felvonás kezdődik

Dublin, április.
(A Pesti Napló kiküldött munkatársától.)

Színhely: A Plaza a legnagyobb dublini varieté. A híres *Sweepstake*, a kétmillió fontos sorsjáték húzását ünnepli az ir főváros lakossága. Ez Irország életében jelentős esemény, talán a legjelentősebb... A Sweepstake a sorsjáték fejedelme. Világszerte fogalom. Számtalan országból árad a pénz a »*zöld Erin*«-be. Négyszer egy évben várják százezrek a dublini híreket. Négyszer egy évben várja Dublin a Sweepstaket. A szegény ország szegény fővárosa számára az élet

De Valera, az ir vezér

tető injekciót. A nagy nap megihleti az irek fantáziáját. Kétezer leány hadserege tarka kosztümök díszében segédkezik a húzásnál. Farsangias képet ölt a Plaza. Az emelvényen maga a rendőrfőnök húzza ki a nyerő számokat. Egyenruhában működik a barátságos arcu *Colonel Broy*. A dubliniak már megszokták ezt a furcsa látványt. De ma mintha kissé ideges volna a dublini rendőrség legfőbb parancsnoka. Délben 11-kor abba is hagyja »a munkát«. Nem nagyon törődnek vele. A zsúfolt színházterem izgalomban remegő közönsége számára az a fontos, hogy a húzás megy tovább. A rendőrezredest egy tanácsnok helyettesíti.

Colonel Broy autóján az igazságügyminisztériumba robog. Szabadon száguldhat az autó végig a dublini uccákon. Végig a széles O'Connelstreeten, tovább a várost két részre szelő kis folyó karcsú hídján, befordul az ősi *Trianon Colleg* hatalmas épületkomplexuma mellett. Autobusz, villamos nem torpantja meg. *Sztrájk van Dublinban. Már harmadik hete bénítja az ir főváros életét a közlekedési sztrájk.* Irország csak nem tud megnyugodni. A széthúzás örök átka tovább marcangolja a saját portáján végre úrrá lett ir népet. Az *ir szabadállam ifjú életét a benső harcok szüntelen sora árnyékolja.*

Csak egy órát tanácskozik *Broy* az igazságügyminisztériumban. Egy órával később erős készültség szállja meg a középületeket. A dublini rendőrség, a »*Garda Siochana*« emberei széjjeláradnak a városban. Házról-házra járnak. Behatolnak a történelmi multu *Banba-Hallba*, ahol egykor az ir függetlenség mindenre elszánt úttörői készítették elő a vérbefojtott lázadásokat. Keresik *Sean Mc. Bridet*, az ir szabadságharc 1916-ban kivégzett vezérének fiát. Nem találják, — elmenekült. *O'Donnelnél*, a nagynevű ir regényírónál, a függetlenségi mozgalmak egyik vezérénél több szerencséjük van. Magukkal viszik. Rátörnek a harcos ir folyóirat, az »*An Phoblacht*« szerkesztőségére. Pár pillanattal később már foglyuk *Donal O'Donohue* is, a lap főszerkesztője. Minek még több név? *Alkonyatig már nyolcvan politikai foglya van a Bridewelli fogháznak.* Hiába próbálják a nehéz lépésű, szálas ir rendőrök a fogház környékét ellepő tömeget szétoszlatni. *A vasrácsos ablakok mögül énekszó hallatszik.* A foglyok énekelnek. Az ir szabadságharc dalait harsogják. Dalokat, melyek évszázadokon keresztül vérben fogantak, börtönben születtek. Az ucca velük énekel...

A letartóztatottak mindmegannyian *a szélsőséges függetlenségi mozgalmak vezérei*. Az ir köztársasági kongresszus elnöksége és választmánya. Az ir köztársasági hadsereg vezérkara. Mindmegannyian *De Valérának*, az ir szabadállam jelenlegi elnökének *egykori fegyvertársai*. Együtt konspiráltak, együtt ostromolták a megdönthetetlennek látszó angol uralmat. Tragikus lázadások emléke fűzi egybe őket. Hiszen csak véletlen, hogy De Valera maga nincs az évszázados ir szabadságharc mártirjai sorában. 1916-ban halálra ítélték az angolok. Életfogytiglani kényszermunkára enyhítette a halálbüntetést a királyi kegyelem. De Valera megszökik és Amerikából agitál tovább a brit uralom ellen. Hatmillió dollárt gyüjt a másik, a nagyobb Irországban — az Egyesült Államokban, ahol a sanyargatott hazából elmenekült irek milliói vágyódnak vissza a szegény zöld szigetre...

De Valera, aki 1932 óta az ir szabadállam feje, nem változott meg. *Szívósan és makacsul küzd tovább Anglia ellen.* Vállalta a gazdasági harcot a brit világbirodalommal szemben. Egymásután tépi szét a kötelékeket, melyek a szabad államot még Angliához fűzik. Ép most büszke daccal dobta vissza a király-jubileumra szóló meghívást. Nincs keresni valója a hódolók között. Különös ember ez a tanárosképű szikár népvezér. *Hívő katolikus és radikális szocialista. Harcol a katolikus konzervatívok és a marxista szocialisták ellen.* Engesztelhetetlen Angliával szemben, de állnia kell a még engesztelhetetlenebbek támadásait. Irországban, ahol minden hagyomány és minden család egy évezredes dinasztia, ősök és emlékek nélkül lett De Valera a hárommilliós nép vezérévé. A származását oly homály fedi, hogy még a legalaposabb angol lexikonok is zavartan hallgatnak el. Mexikói volt-e az apja, avagy spanyol... Nem tudja senki sem. Az anyja bizonyára ir, — különben, hogy is került volna egy De Valera nevü sovány, szegény kis diák egy ir falusi népiskolába. Mende-mondák útvesztőjébe téved, aki az ir szabadállam fejének származását kutatja. Mindegy is. De Valera élete a XX. század ir szabadságharcának története lett.

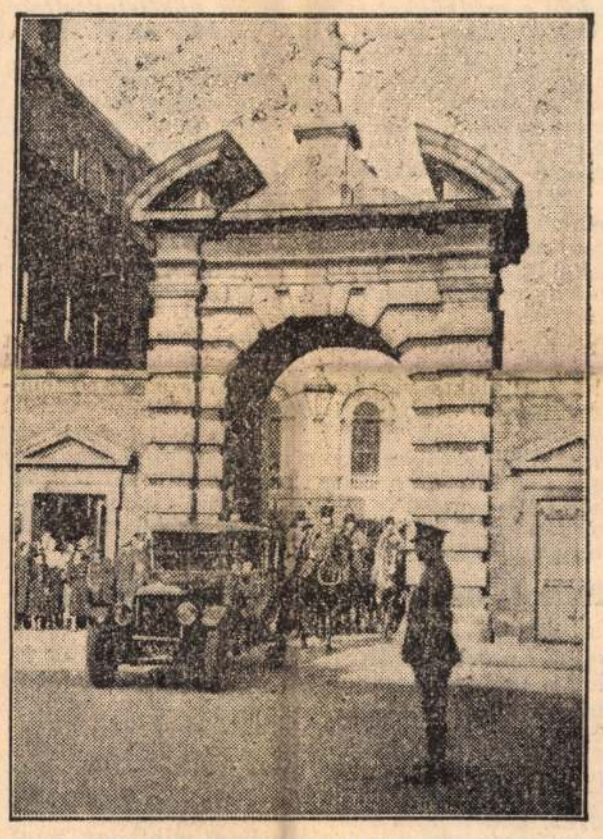

Az elnöki autó a dublini vár előtt

Nyolcszáz esztendeje, mióta 1175-ben II. Henrik angol király Adrián pápának az óceáni szigetek hűbérurának nevében seregeivel ir földön partraszállt, szabadságharcok végnélküli sorából áll az ir történelem. Tragikusabb története nincs egy európai nemzetnek sem. Ahányszor csak le akarta rázni a bilincseket, a benső egyenetlenség örvényébe fulladt minden nemzeti akarat. Ez mégis, csodálatos életerővel diadalmaskodott közel egy évezred elnyomásával szemben. Százszor meghalt az ir szabadság és százszor feltámadt újra... Végre az európai történelemnek új fordulatot adó világháború káoszából kivirágzott Irország függetlensége. De a zöld sziget ma sem egységes. *A régi átok tovább kísért.* Az Észak és Dél egységét nem sikerült megteremteni. A protestáns Ulster és a katolikus »Saorstat« között nemcsak a politikai határ, de a testvérgyülölet határa is megmaradt.

Vajjon legalább a fiatal ir szabadállam területén megférnek-e egymás mellett azok, akiket egybekapcsolt az évezredes harc és nemzetsorvasztó szenvedés? (A tizenkilencedik században az ir faj minden szaporasága ellenére a kivándorlás és ínség következtében a zöld Erin népessége felére fogyatkozott.) A sorsjáték napjának dramai jelenetei, melyeknek a véletlen lett tanujává, már megadják erre a kérdésre a keserű választ. Bárki is legyen kormányon, szembeszegzi vele az egykori guerillaharcokban megedzett fegyverét *egy másik irányzat. A még radikálisabb, a még szélsőségesebb.* Hiába volt *Cosgrave* az angol uralmat lassan szétmorzsoló Sinn Fein mozgalom vezére, elsöpörte őt a forradalmár *De Valera* féktelen ostroma. *Cosgrave* megpróbálta letörni az irreguláris katonai alakulatok hatalmát. Tilalommal sujtotta az *I. R. A.*-t, az *Irish Republican Armyt*, de a szervezet tovább élt a föld alatt és diadalmas feltamadását ünnepelte, mikor *De Valera*, a bajtárs, a szövetséges, a harc és a börtön osztályosa, került hatalomra. Most a mérséklet, az Angliával való megegyezés hívei üzennek hadat. A. »*Blue-Shirtek*«, a kékingesek mozgalma veszedelmesen terjed. Már-már nyilt összeütközésre kerül sor a kormányhatalom és kékingesek között, de a széthúzás ősi átka megbontja az új mozgalom sorait. A radikális De Valera a helyzet korlátlan ura és a hatalom teljében harcol tovább a régi programért — *Irország teljes függetlenségéért.*

A közlekedési sztrájk, melyet egy jelentéktelen epizód indított meg, előbb bérharccá, majd a köztársasági táborban beszivárgó kommunista izgatás következtében *politikai küzdelemmé élesedik.* De Valera vár. Irtózik a testvérharctól. Hiszen azok, akik ma ellene törnek, *az ő emberei* voltak. Velük vitte diadalra az ir önállóság lobogóját. Vár, bár ezer jel mutatja, — már nem szabad várnia. És most tragikomikus fordulat következik. Udvariasan és tartozkodóan közbelép Anglia, — a hűvös megfigyelő. *A londoni rendőrség kötelességének tartja figyelmeztetni a brit uralom nagy ellenségét, De Valerát, hogy egykori hívei husvét vasárnapjára forradalmat terveznek — ellene.* A Scottland-Yard tárgyilagosan még azt is közli az ir szabadállam elnökével, hogy a lázadás előkészítői ép az 1916-os forradalom évfordulóját választották ki terveik megvalósítására. 1916-os forradalom? Ezért ítélte egykor halálra De Valerát Anglia... Torz grimasza a történelemnek.

Most azután már az elnök sem várhat tovább és a Sweepstak napján, mikor Dublin a szerencsekerék milliós ajándékairól álmodik, rajtaüt a készülő új forradalom vezérein... *Az ir tragédiában új felvonás kezdődik.*

— »*Végtelenül türelmesek voltunk három esztendőn kerestül*, — tör ki *De Valerából* az elkeseredés, pártja elnökségi ülésén. — *Tűrtük, amit a világ egyetlen kormánya sem tűrt volna el. Azt hittük, hogy a népi közösség érzése végül is győzedelmeskedni fog. Kegyetlenül csalódtunk. Az államhatalom és az egyenekkel szembeszegezett*

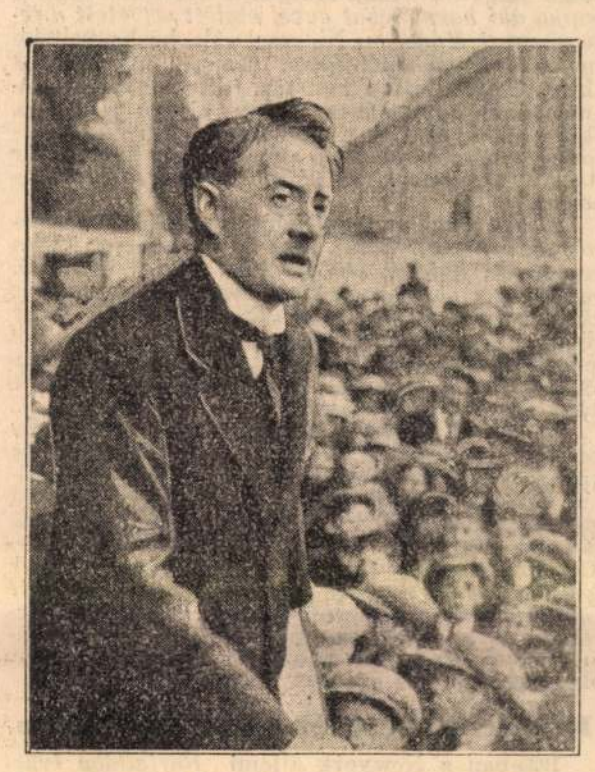

Cosgrave, a híres ir politikus beszéd közben

erőszak egyre végzetesebben tovább folytatódott. Elérkezett a pillanat, hogy nem várhattunk tovább...«

Forradalmi dalok hatolnak ki a fogházból az uccára. Katonai megszálás az uccákon. Katonai autók szállítják a lakosságot munkahelyére és haza. Tüntető gyülések országszerte. Nem szokatlan kép Irországban. Így volt ez öt, tíz és húsz év előtt is. *Csakhogy ma már nem az angol alkirály uralkodik egy idegen nemzet nevében az is nép fölött, hanem De Valera a néptribun, a szabadsághős, a halálraitélt...*

Riportok Amerikából

Egy maroknyi ember kemény harca a Csendes-óceán partján a magyarságért

Hollywood, április.
(A Pesti Napló tudósítójától.)

Forró nyárias vasárnap reggelen, földszintes faházikók között kanyargó uccákon bolyongva keresem *Los Angeles magyarságának fészkét, a Szent István királyunkról elnevezett templomot.* Mert ilyen is akad ma már itt, messze Kaliforniában, kérem! A Woodlawra befordulva ott is szürkéllik már, *alacsony tornyos faépület*, előtte nagy kocsitábor: csak azok járhatnak ide misére a magyarok közül, akiknek autójuk van; ebben a városban, amelynek területe olyan *végtelenül nagy, mint semelyik másé*, sok hivő szakad el régi nyelvétől, sőt vallásától olyan módon, hogy odaszokik egy közel fekvő templomba, amit meg tud könnyen gyalog vagy villamoson közelíteni. (Vallásokban pedig minden lelkiismereti kérdés felvetése nélkül játszi könnyedséggel lehet válogatni Amerikában: voltam például tavaly weekenden egy régi előkelő episkopális vallású connecticuti családnál, ahol a négy gyermek mindegyike *más és más templomba ment misét hallgatni vasárnap*, kiki a saját *aznap reggeli gusztusa szerint.* Kérdésemre a szülők azt felelték: »Szabadon kell hagyni őket, majd mire felnőnek, döntenek majd afelől, melyik hitközséghez akarnak tartozni!«)

Szent István temploma Los-Angelesben

A következő percekben elfelejtem, hogy Amerikában vagyok: az egyszerű, dísztelen, alacsonytetejű négyszögletes teremben *magyar szó hallatszik*, mögöttem a harmónium: *magyar egyházi éneket kísér* és szemközt velem az oltár mögött egy festmény, *Kende Géza műve, Szent Istvánt ábrázolja pogányok között és a kép balsarkában a budai Mátyás-templom látható!* Vagy háromszáz magyar ül a padsorokban, — mint mindig itt Amerikában, most is lehetetlen megállapítanom a »társadalmi állásukat«; itt minden munkás kivétel nélkül *kesztyűben dolgozik*, tehát a keze nem árulja el mesterségét; mindenki egyformán jólöltözött vasárnap, minden nő kalapot és prémet visel. (A szakácsnőm is elegáns dámává változik abban a percben, mikor elmosogatott és *saját autóján hazasofiroz!)*

Az oltár előtt igen magas és erős férfi szónokol magyarul: *Láni Mátyás, a katolikus egyház papja, aki harminchat évvel ezelőtt született a temesmegyei Módoson.* Nincsen nála közkedveltebb ember az itteni kolóniában, nemcsak hihetetlenül aktív, fáradhatatlan munkás, de végtelenül jóhumorú és mulatságos ember, kitűnő elbeszélő, akit órákon át tudok elhallgatni. Amellett *elsőrangú zenész* és ebben a minőségében mult nyár óta *Los Angeles híres nagy katedrálisának karnagya!*

A kis templomot zsúfolásig megtöltő magyarok csak *kis töredékét jelentik* az itteniek teljes számának: *hatezer család* van itt megbízható becslés szerint, de azok közül *csak háromszáz vesz aktív részt a hitközség életében*, a többi vagy olyan messzire lakik, hogy képtelen a kapcsolat fenntartására, vagy nagyon rossz anyagi viszonyok között él, vagy elközömbösödött régi nyelve iránt az idők folyamán...

És éppen ennek, a magyarságra nézve *oly keserves és végzetes tünetnek megakadályozásán* küzd itt egy maroknyi lelkes magyar ember rövid idő óta. A kaliforniai magyarságot régebben minden védőintézkedés nélkül *egyedül hagyta az »ó-haza«* (mint itt nevezik Magyarországot). — *San Franciscóban például még ma sincs magyar templom, nincs magyar pap és nincs magyar élet!* Los Angelesben nem volt egészen *kilenc évvel ezelőttig.* S ahogyan azután *elkezdődött* és csodálatraméltó *arányúvá kifejlődött*, annak története olyan megható és érdekes, hogy ide kell írnom:

Friderika testvér Los-Angelesben

1923-ban a Newyork állami *Buffallóba* érkezett a *magyarországi Szociális Testvérek Missziója által kiküldött Horváth Friderika testvér*, de úgyszólván mielőtt munkába foghatott volna az ottani magyarok között, a kemény klima beteggé tette. Üdülésre Kaliforniába küldték és itt körülnézegetvén, felismerte azt a *súlyos veszedelmet*, amely az itteni teljesen magárahagyott magyarságot fenyegeti. Gyógyulása után visszatért ugyan keletre, de egészsége soha nem jött rendbe, amíg Buffalóban élt és főleg: *nem hagyta nyugodni a gondolat, hogy itt, Los Angelesben, nagyobb és fontosabb munka vár minden magyar embert, mint odaát.* 1925-ben elérte, hogy visszajöhetett Kaliforniába és az *itteni katolikus püspöknek, John J. Cantwellnek* engedelmével, aki ügyünk iránt kezdettől fogva a *legnagyobb megértést tanusította*, elkezdte az itteni magyarok *felkutatását és látogatását, címeik megszerzését.* Örömmel és hálásan fogadták az első embert, aki velük törődött és akivel anyanyelvükön beszélhettek és valamennyi azon panaszkodott, hogy nincs papjuk, nincs templomuk, a gyerekeik angol iskolában elfelejtik anyanyelvüket...

Egy évvel érkezése után Friderika testvér megtudta, hogy *Lischerong Gáspár, magyar jezsuita szerzetes, át fog utazni erre Kina felé vezető útjában*, Cantwell püspök engedelmével írt neki és *megkérte, tartson az itteni magyarságnak missziót*, — ami meg is történt. *Négyszáznyolcvanan vettek benne részt*, némelyik harminc-negyven év óta *először hallotta magyarul a Miatyánkot!* Most már nem akarták elveszíteni azt az örömet, amelyet váratlanul találtak és ők maguk kérték Friderika testvért, *tartsa együtt őket tovább is;* így alakult meg *a Jézus Szent Szíve Társaság* és *így* kezdődött meg a rendszeres előadások és elmélkedések sorozata, amelyet buzgón látogattak. Nemsokára »magyar« pap is akadt, de csak rövid időre: egy *Woodcutter nevű öreg kanadai, aki magyar hiveitől tanulta meg odaát a nyelvünket és olvasással »tökéletesítette!«* (Hogy *milyen* korból valók lehettek az olvasmányai, arra nézve jellemző az a kedves anekdóta, amit róla hallottam: egy szegény magyar asszonyt temetett itt és *gyászbeszédében állandóan, mint »delnőről« emlékezett meg az elhúnytról!...)* Nemsokára ő maga is belátta, hogy nem felel meg a helyzet kívánalmainak és *visszavonult.*

Közben Friderika testvér összegyüjtött egy csomó magyar gyermeket és *tanítani kezdte őket* egy másik kolléganőjével; helyiséget amerikai iskoláktól kaptak kölcsön, a tantárgyak ezek voltak és maradtak azóta is: *magyar írás és olvasás, történelem, hittan, ének* és — *ezt* szeretik az anyák legjobban, mert amerikai iskolákban nem tanítják! — *kézimunka.*

A Szociális Testvérek Missziója a püspök engedelmével megalakult Los Angelesben, *jelentkeztek noviciák is és kettőt közülük, két amerikait*, Friderika testvér mint főnöknő, *a magyarországi Szegvárra, ottani renanázukba küldött ki*, hogy nyelvünket megtanulják és viszonyainkat megismerjék. Másfél évi ottani tartózkodás után tértek vissza és ma is buzgón dolgoznak itt.

Papol, dalol, fuvaroz a magyar pap

1926-ban érkezett ide Láni Mátyás, aki jugoszláv területen működött eddig mint plébános és hittantanár és ideát előbb a túlsó parton, *Bridgeport* nagy magyar központban volt káplán, amíg Los Angelesbe nem került, ahol már várvavárták *az első igazi magyar papot*, akit *Cantwell* püspök táviratban hívott át Kaliforniába. Nagyon mulatságos hallgatni, mikor elmondja, hogyan kellett megerőltető papi munkáján kívül még *fuvarozással* is foglalkoznia: minthogy, mint említettem, az itteni óriási távolságok miatt a gyerekeket nem küldhetnék magyar iskolába a szülők, *Láni naponta kétszer két-két fuvarral szedte össze és vitte haza az ötvenkét gyermeket!* Huszonnégy apróságot tudott egy *közönséges, öreg nyitott kocsiba művészien összepréselni* és minden áldott nap összesen *kétszázhúsz mérföldet, azaz ötszázhatvan kilométernél többet* tett meg így, persze maga sofőrözve! (Itt Amerikában katolikus papok nemcsak autót vezethetnek, hanem *bicikliznek és teniszeznek is és apácákat is* látni mindenfelé a volán mellett! Szürke missziós nővéreink is *maguk vezetik az autójukat!)*

A gyerekek rendszerint harsányan énekelték útközben az iskolában tanult magyar nótákat és *Láni* pap büszkén meséli, *hogyan állott meg Los Angeles egyik főuccájának egész forgalma*, mert a rendőrnek úgy megtetszett *»Az egri ménes mind szürke«*, hogy *megújráztatta* és addig elfelejtette beinteni a szükséges jelzéseket, amíg másodszor is végig nem hallgatta...

Hogyan dolgozik a Szociális Testvérek Missziója?

Toronymagas pálmák által szegélyezett elegáns uccában, pompás délvidéki növényzetű nagy kertben, (amelyet gróf *Karátsonyi* Jenő budai palotájának volt kertésze gondoz) szép úrias villában van ma a szürkeruhás missziónővérek rendháza, amit néhány évvel ezelőtt vásároltak meg. Belseje is inkább magánházként hat, tágas, ízléses szalónjában szemben ülök Friderika és Klotild testvérekkel és elbeszélgetünk a küzdelmes multról és még küzdelmesebb jelenről.

Friderika testvérnek abban az időben, amikor a magyarok ügyét kezdte megszervezni, *meg kellett tanulnia spanyolul is*, minthogy az itteni szegényebb lakossági réteg nagyrészének ez az anyanyelve. Mert a misszió *nem csupán a magyarok felkarolásával foglalkozik ma már, hanem minden nemzetiségi szükségetszenvedőnek nyujt segítséget.* A rendházban magyar főnöknőjén és a magyar Klotild nővéren kívül *2 német, 1 holland, 1 francia, 3 spanyol, 2 angol, 1 kanadai és 9 amerikai testvér* (köztük a két magyarul tudó is) él itt a noviciákon kívül ma már, — amit kilenc évvel ezelőtt *egyetlen magyar nő lelkessége* indított el — a teremtő és segítő munka javában folyik!

És milyen *sokféle* segítségről van itt szó: a mult évi aktivitás kimutatásában *tizezerhétszázhatvannégy beteglátogatásról* látok jelentést, *állást* szereznek, *temetést fizetnek* nincsetleneknek, *mankót vesznek* nyomorékoknak, közel *négyezer cipőt és ruhát osztottak ki karácsonyi ajándékokon kívül, tejet és ételt* adnak éhezőknek, *orvosságot, pénzt* és még Isten tudja, mi mindent...

Katekizmust tanítanak, térítenek, áldoztatnak, kereszteltetnek, házasságokat áldatnak meg, egyleteket szerveznek és tartanak fenn felnőttek és minden korosztálybeli ifjúság számára különkülön, anyák klubjaival együtt és lelkigyakorlatokat szerveznek, de mindennemű szórakozásról is gondoskodnak, ami Amerikában *elengedhetetlen:* nemcsak a magyar csarnokban, a más nemzetiségűek helyiségeiben is, rendezik a *jótékonycélú színielőadásokat, filmbemutatásokat, kártyapartikat, táncmulatságokat, bazárokat, varró- és éneklő-összejöveteleket, közös turistakirándulásokat* és tanítanak *háztartást, lakásberendezést is!* Sőt nyáron *százötven kislányt a tengerparton hat héten át egy-egy hétig tudtak üdülésre elhelyezni saját táborukban!*

Honnan akad fedezet erre a sokféle kiadásra? A misszió főnöknője hálásan emlékezik meg *háromszázötven vagyonos losangelesi hölgyről*, akik minden energiájukkal szabad óráikat a munkában való közreműködésre fordítják és anyagilag mellettük állanak, *gyüjtenek, adnak és dolgoznak!* Egyikük szerkeszti például a *rendház negyedévenként megjelenő*, finom papírra nyomtatott, gyönyörű kiállítású *folyóiratát, a »The Dove«-ot* (magyarul *»Galamb«*), amelyet részben a *testvérek írnak* és igen érdekes és válogatottan tanulságos anyagát ők szerzik meg ismert világi és papi íróktól az egész ország területéről.

Munkájukban lelkesen támogatja őket *Magyarország konzuli ügyvivője, Proiszl Ferenc*, akinek itteni megértő és buzgó működése alatt lendült fel a magyar élet ennyire Los Angelesben. Egészen patriárkálisan személyes és emberi viszony fűzi hazánkfiait hozzá, mindenkiről mindent tud, mindenben szívesen segít, mindenki csak hálával és szeretettel beszél róla.

Mentsétek meg anyanyelvünket!

Klotild testvér, aki ma a magyar ügyek intézője a rendházban, mint említettem, szomorúan csóválja a fejét, amikor a közelgő nyár magyar iskolaprogramjáról kérdezem:

— *Nem lesz magyar iskolánk az idén, ki tudja, lehet-e még valaha is...* Nincs pénzünk rá, nem tudjuk összehozni a költségeket. Abba kell hagynunk, attól félünk. Nem is jó arra gondolni, mi történik a sok kis magyar gyerekkel, akikben mi tartottuk fenn a régi haza iránti ragaszkodást és szeretetet, akiket mi tanítottunk meg az anyanyelvükre! És mi lesz az *új nemzedékkel, amely már meg sem ismerheti a magyar nyelvet?* A magyarság elveszíti ezt a következő generációt...

Az adományokat ugyanis az adakozó által megjelölt célra fordítják a testvérek és az árva magyaroknak nem juttatnak a másnemzetiségűek. Mindegyik a maga fajtáját segíti, ami megérthető...

Szabad, lehet ezt megengednie Magyarországnak? hogy elveszítsen sokszáz magyar lelket és azoknak jövendő utódait? Nem tudom elhinni, hogy szabad. Nem tudom elképzelni, hogy ne akadjon az a szükséges *nagyon kis összeg valamelyik rendelkezési alap pénzéből a sok pesti minisztérium egyikében*, amivel meg lehetne menteni egy sereg magyart *a magyarság számára!* S amivel lehetségessé tennék annak a megható küzdelemnek folytatását, amit egy maroknyi lelkes magyar ember, önmagára utalva, végzett évek óta itt a messze Csendes óceán partján...

Darálóköveket
IRUS és más rendszerű darálókhoz raktárból szállít
Hámozógép
amirgliköpenyeket legjobban és legolcsóbban készít és javít
VARGA OTTÓ LAJOS
csiszolóárugyár
Budapest, VI., Fövény ucca 89. Telefon: 914—93

Kende Géza

Műcsarnok

1908. tav. kiáll. 262

1912. tav. kiáll. 436. 489

1912–13. téli kiáll. 707

Marczibányi István:

Derékig, hétnyolczad v
kis oldalszakála s bajusza = barn
kezével az asztalra támaszkodik
ros dolmánya sötétzöld, prém
való s oldalán lógó kardjának

Olajfestés, vászonra, méré

Al. Kept. 116

Kende Géza

Műcsarnok
1918. tav. Erdő - 135

~~Akademia, ch. Frd. II. 238.~~

Kende Géza

1920 jan. feb. -

kiáll. Nemzeti Szalonban

Tanulmány, olaj. 10 000. -

állandó kiállító

Vámosi országút V. 194.

Kende Géza

festő

1904-5

Éimisk 1930. 84. l.

Kossuth Lajos IV. 130.

KENDE I. *Géza*, festő, • Nagybecskerek 1889 jan. 5. Budapesten tanult s 1908-tól főleg figurális képeket állít ki a Műcsarnokban és a Nemzeti Szalonban.

Ke. G. I 541.L

† József.

Egész alak, erkélyen ál
ra támaszkodik s balját csipő
jának fürtjei vállaira omlo
Nyakkendője singének csip
nak alja s ujai bőrek, nad
Derekát kendő szorítja s ka
fák díszlenek. Felirata a kep

„Joseph Leopold P

s alól: „se vend A Paris chez
Monarque avec Prin

Rémesfet, méretei a vona
cm.

L

Kende Géza

100 K. államsegély

Értímisk 1905/6.

17. l.

H1-43.
563-64.

DE

lebontott ref. te

Kende Géza

1907/8 I.

Ferképzőmfoiskèvk

99. l.

Kende Géza

300 k Torontál vármegyé-
től

Értímisk 1904/5

16 l.

Kende Géza, festő; szül. 1889 január 5-én Nagybecskereken.

Önélétr. adatok.

Female Spica. Peak. April. 1889 January Sun sleep-
Heaviside.

MDK

Kende J festő

„Zugligeti út" c képét megvették. 1891.

MDK-A-I-1/3005.

MDK

Kende Ignác építész

Magánép. eng. Bp. Vállalk. Közl. 1906. máj. 9. 8. l.

Kende Ignác
építész

Specialis építkezési
vt részére Fehérvárint
y emeletes ház

Kende Ignác
építész
szül. Szécsény 1868
okl. mpst 1895

Névjegyz. Müegyetem 10 l.

[redacted]

koch, Gally, gr. Kornis, b. Sennyei,
láton körül, mig az előtérben gr. Batthyány
ezik.

1 cm.

Kende Ignác

ejtén

1907. IX. Boráros tér

4.

4e7. Kende Ignác,ép. mDK

Szül.:Szécsény,1868 okl.kelte:1895 Sz.: 1171

A m.kir.József Müegyetemen oklevelet, absolutorium vagy oklevélhonosítást nyert épitészek névjegyzéke 1873-1928-ig.

EP-IP - ÉP-MÜV. 1931.márc.1. 41.l.

Kende István

MDK

Zugligeti szikla, vizf.

Műcsarnok 1891/92. téli kiáll.

Kende István MDK

Őszi rózsák

Műcsarnok 1924. tavaszi kiállitás

Kende István

MDK

Malom vize, vizf.

Tavaszi Tárlat
Nemzeti Szalon 1921. junius

Kende István MDK

Cineraria, vizf.
A kakas birodalma, vizf.

Magyar Aquarellisták és Pasztellfestők
Egyesületének V. kiállitása.
Nemzeti Szalon 1916. nov.

MDK

Kende István,

a N.Sz.által rend. 63 csop.kiáll. egyikén-másikán szerepelt művelvel. 1925.

A Nemz. Szal. 4oo-ik jub.éa a KMVE XX-ik kiáll.-a. 1929 febr.

MDK

Kende István, testőm.

Mályvák. Vizi.

Paraszt udvar. "

Nemz. Szal.- A MAPE VI.kiáll. Kat.1919.febr. 14.1.

MDK

Kende István,

aláirta a tiltakozó ivet....

"magyar művészetet nem Hock reformterveivel, hanem csakis az ecsettel lehet teremteni".

Ujváry Ignác: Válasz az "Okiratos válaszra".
Mücsarnok hiv.lap. 1898. nov.27. I.évf. 17.sz.

Kende István MDK

Falusi udvar, vizf.

Mücsarnok 1919-2o. téli tárlat

Kende István MDK

Dunai látkép Budáról, vizf.

Mücsarnok 1894/95. téli kiáll.

Kende István MDK

Pustatemplom, Révfülöpön, olf.

Mücsarnok 1897.téli kiáll.

MDK

Kende István

Müvészet ~~197~~ 1917. 4. 1.

Kende István MDK

Düledező száraz malom, vizf.

Mücsarnok 1892/93. téli kiáll.

Kende István

MDK

Utcarészlet Kenesén, vizf.

Műcsarnok 1892/93. téli kiáll.

Kende István

Résztvett a tatai képzőművészeti kiállitáson.

M.U.933.X.21.

Kende Istvánt.

Az Eötvös József reáliskola igazgatósága f. hó 16.-án megnyíló kiállításán műveivel szerepelni fog.

Magyarság, 1924. dec. 13.

Kende István

Az kötvös József reáliskola dec. 16.-án kiállítást rendez, melyen művei szerepelni fognak.

Magyarság. 1928. dec. 14.

Kende István.

Dec. 16.-án az kötvös József reáliskolában kiállítás nyílik, melyen festményei szerepelni fognak.

Pesti Hirlap, 1928. dec. 14.

Kende István

A fotóművészet vonzóerejére jellemző, hogy nemegyszer más területen munkálkodó művész vagy tudós is fotografálni kezdett: kifejezést keresve mondanivalójának. (A hosszabb névsorból emeljük ki... Kende István, Koffán Károly, Homoki Nagy István... nevét.)

Lelkes István: A magyar fotóművészet útja.

Új Irás VI. évf. 1966. jún., 6. sz., 97-98. l.

Kende István.

A Műcsarnok téli tárlatán két képet:
szabros- és óras csendéletképet látjuk.
(emlitve.)

Pesti Hirlap, 1928. dec. 19.

Kende István

Szerepel a belvárosi reál-
iskola nagytermében ren-
deszett Ziállítás.

m. 929. XII. 13.

m. 929. XII. 17.

m. H. 929. XII. 15.

Kende István

Az Eötvös József főreáliskola rendezésében ujitották meg az intézet karácsonyi kiállítását, melyen akvarelljei szerepeltek.

Magyarság, 1928. dec. 18.

Kende István

Szélely Bertalan tanítványa volt.

Szélely Bertalan válogatott művészeti írásai. (Vál. és bev.: Makay László.) Bp. 1962. Képzőművész. Alap Kiadóv. – 214 l., 32 t. (A művészettörténet forrásai.) – 201. l.

Kende István
Istőmivén

Tavaszi kiállítás – Műcsarnokban – képével szerepel.

Esti Kurir
1929 III. 3

Kende István

Önálló művei ~~[illegible]~~ ritkán, inkább a Bajan lélesítette ezt lítmüvetnél segédkezik.
Önálló művei a vill. nézhaj, fültépe rázt Flórián szobor a Pelöfi szigeti Pelöfi dombormütobábbé a vöröshidi „Pecáló szobor".
Miskolczy Franc, Baja képzőmüvésete a XX. sz-ban. kézirat. M.DK-C-II
599/2
5 l.

Kende István.
tanár

— Az Eötvös főreáliskola képkiállitása. Vasárnap délelőtt nyitotta meg a Reáltanoda-utcai főreáliskola karácsonyi kiállitását, amelyen az intézet tanárai és tehetséges növendékei állitottak ki. *Kende* István tanár csendéleteivel, *Lázár* Szilárd dr. a hangulatos tájképeivel és ügyes ceruzarajzaival, *Kubinyi* Bertalan finom pasztellekkel szerepel. „*Feleségem*“ cimü lágy pasztell képe könnyed kidolgozásával és finomságával ragadja meg a szemlélőt. *Farkasfalvy* Imre balatoni szines képeivel tünik fel. A tanulók közül szép jövőt igérnek *Simon* Pál, *Valér* Erik, *Végh* János, *Schild* József, *Beck* András, *Forgács* Oszkár rajzaival és *Czipó* Sándor képeivel.

Nemzeti Ujság, 1928. dec. 11.

11

Kende István.

Az Eötvös József reáliskolában megnyíló kiállításon műrei szerepeltek.

Esti Kurír, 1928. dec. 18.

Kende István.
tanár

— **Az Eötvös főreáliskola képkiállítása.** Vasárnap délelőtt nyitotta meg a Reáltanoda-utcai főreáliskola karácsonyi kiállítását, amelyen az intézet tanárai és tehetséges növendékei állítottak ki. *Kende* István tanár csendéleteivel, *Lázár* Szilárd dr. a hangulatos tájképeivel és ügyes ceruzarajzaival, *Kubinyi* Bertalan finom pasztellekkel szerepel. „*Feleségem*" című lágy pasztell képe könnyed kidolgozásával és finomságával ragadja meg a szemlélőt. *Farkasfalvy* Imre balatoni szines képeivel tünik fel. A tanulók közül szép jövőt igérnek *Simon* Pál, *Valér* Erik, *Végh* János, *Schild* József, *Beck* András, *Forgács* Oszkár rajzaival és *Czipó* Sándor képeivel.

Nemzeti Újság, 1928. dec. 19.

11

Kende István

MDK

Kert alatt, /Kenese/, vizf.

Mücsarnok 1892/93. téli kiáll.

Kende István

Egy kis kávé, vizf.

Műcsarnok 1895. tavaszi kiáll.

Kende István

MDK

Gellérthegy, vizf.

Micsarnok 1895. tavaszi kiáll.

Kende István

MDK

Gercon-lakás, vizf.

Düledező szárazmalom, vizf.

Miesarnok 1896. ezredéves kiáll.

Kende István MDK

Virág, vizf.

Műcsarnok 1920-21. Téli kiállitás

MDK

Kende István

A malom vize, vf.

N. Szal. Téli Tárl. 192o. dec.
11.l.

Kende István festő.

Egy kis kávé. Vizf.
Gellérthegy. Vizf.

OMKT.1895.tav.

Kende István.

OMKT.1895.tav.

MDK

Kende István

Cineraria, vf.

A kakas birodalma, vf.

MAPE 5. kiáll. N.Szal. 1916. nov. 16. 1.

MDK

Kende István

Zola György: Művészek lakomája. Budapest, 1898, nov. 20. 16. sz. 145 l.

Kende István: MDK

Sárga szobor
Csendélet
Falusi udvar

A Budapest-Szentimrevárosi Kulturegyesület kiáll.
1935. Bp. XI. Horthy Miklós ut 15/d.

MDK

Kende István

Vizi malom, vf.

Dunai rév, vf.

M. rajztanárok o. egyesülete kiáll. N. Szal. 1922. máj.

14 l.

MDK

Kende István, festö.
/szül.1865/.

Legénylakás. Jelezve. Vizfestm.

Ernst Muzeum aukciói. 52.sz. II. rész.
1935 nov. -Képek. Ka t.11.1.

MDK

Kende István

Magyar kiállító művészek névsora. Műcsarnok, 1899. 22.sz. 346-348 l.

Kende István
festő

M.D.K.

A Művészeti Lexikon kéri
a művész adatait az
olvasóktól.

— : —

Művészet, 1966. január – 48 lap.

Kende István MDK

Somogyi ház, vizf.

Mücsarnok 1916-17 téli tárlat

Kende István

Zöldség, vizf.

Műcsarnok 1916-17 téli tárlat

Kende István

MNK

Erdő széle, olf.

Műcsarnok 1917 tavaszi tárlat

Kende István MDK

A nagymarosi Remetehegy, vizf.

Mücsarnok 1917 tavaszi tárlat

Kende István MDK

Csendélet, vizf.

Műcsarnok 1913.14. téli kiállitás

Kende István

MDK

Városkapu Pesaróban, vizf.

Műcsarnok 1913.14. téli kiállitás

Kære Ludvig

Vær venlig at sende mig, snarest.

Kendė István MDK

Eső után, olf.

Műcsarnok 1913-14. téli kiállitás

Kende István

MDK

Zebegényi részlet, vizf.

Micsornok 1907/8. [illegible]li kiáll.

MDK

Kende István

Művészet 1917. 4.l.

Kende István MDK

Falusi udvar, vizf.

Műcsarnok 1919-2o téli kiállitás

Kende István

MIK

Virág, vizf.

Műcsarnok 1920-21 téli kiállítás

MDK

Kende István

Havas udvar vizf.

A Nemzeti Szalon tavaszi tarlatanak katalogusa. 1920. Majus. 13. l.

Kende István

Őszi rózsák

Műcsarnok 1924 tavaszi kiállitás

Kende István MDK

Falusi udvar, vizf.

Mücsarnok 1919-2o téli tárlat

Kende István.

Müveit kiállitotta a Nemzeti Szalon 1925-b

Bende J:

A Képzőművészeti egyesületek története,kézirat.

MDK

Kende István

Zebegényi részlet, vf.

Képzőm. Társ. 1907/8. téli kiáll. kat. 53.l.

MDK

Kende István

Gyümölcsök. Vizf.

Az első magyar representativ csendélet kiállitas katalogusa. Nemzeti Szalon 1932. Febr.-Márc.

MDK

Kende István

Zebegényi részlet, vf.

KMT. 1987/9. téli kiáll. kat. 53.1.

Kende István MDK

Csendélet szoborral, vizf.

Csendélet órával, vizf.

Micsarnok 1928/29 téli kiállitás

Kende István MDK

Mályvák, olf.

Műcsarnok 1929 tavaszi kiállitás

Kende Tivadar

főreáliskolai rajz-tanárra választotta meg a fővárosi tanács

Rajzoktatás

1910. 230. l. (Tanár-választások.)

A most oly divatos

FÜGGÖNYTARTÓK

(f a k a r n i s o k)

Kende István †

1936-ban meghalt.

lásd

Rapsodiatás

1936. évf.

at-

-

k:

t,

lért

ren-

os s.k.miniszteri osztály

88.675/927.szám.

III.ü.o.

A Müemlékek Országos

Bizottságának,

Budapest.

Folyó évi julius hó 22-én 274 sz. és julius hó 23-án 275 szám alatt kelt jelentésére, tudomás végett másolatban kiadom.

Budapest, 1927. évi november hó 29-én.

A miniszter rendeletéből:

〈 Kende István 〉

cikke

〈 〉 Székely Bertalan
életéről. Rajzokkal
1910. 7. sz.

Vészi-nyomda. Tel. 108—03.

Kende István

lásd

z

Erődi – Bodnár

157. l.

Kende István
raptanár
1907. 5. nánisol
meddig?
wrkeszette a
Rapoklatás
c. waklapot.

Kende István

l

Normál-tanmenet

Bp. 1915. 7. l.

m l a

jdahunyadra és vissza történt

. az állomásra hid-		
gyászvitellel	kor.	3.80
várba	"	2.-
z állomásra	"	2.-
árba	"	2.-
állomásra	"	2.-
omásról I. ker.-be		
yászvitellel	"	4.60

Kende István

rajztanár

1906/7. tanévben

Erűk az alábbi is-

kolához

Erődi – Bodnár

59. l. 60. l.

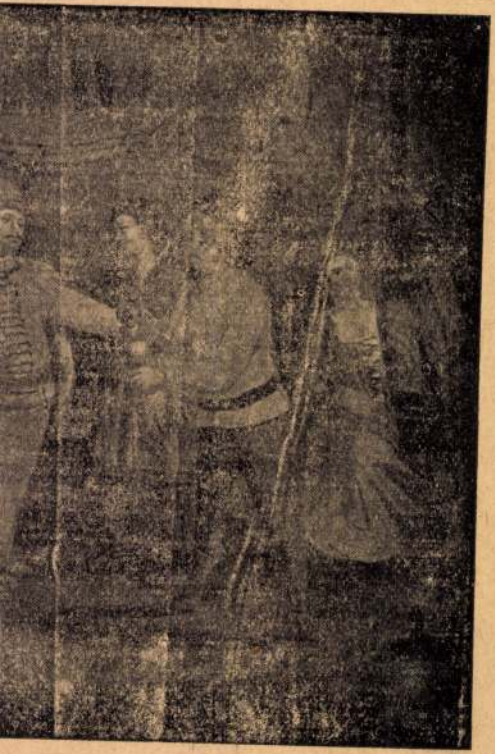

ép inniukészészülő nemesemberrel.

Ipolyi Biharvármegye, 284. és 287. szám. —

Kende István

l.-

Erődi-Bodnár

117. l.

al : Jeruzsálem.

554. l.) — Lepold—Homor 98. l. — Gere-

Kende István

1927-ben nyugalomba vonult

Lárd okv

Erődi – Bodnár

108. l.

Archaje n. o. 109. l.

rösy: Esztergom. Esztergom, 1887., 239. l. — Maszlaghy II., 167. szám. — Esztergom vármegye... Bp. é. n. 176. l. — Gerevich: Az Újság, 1916. júl. 20, 4. l. — Lepold—Homor 98 l. — Gerevich PA, 252. l. (Képe 253. l.) — Lepold—Lippay 57. l.

MUSZÉLY ÁGOST (szül. 1877)

Jézus és Szent Imre

Tondo. Fa, olaj, átm. 60 cm.

NYÁRY ALBERT BÁRÓ (1871—1933)

Krisztus a keresztfán

Vászon, olaj, 100×70 cm.

NYERGESI JÁNOS (szül. 1895)

Kettős önarckép

Vászon, olaj, 65×80 cm.

ORLAI PETRICH SOMA (1822—1880)

Petőfi szüleinél

Karton, olaj, 16×18 cm.
Jelezve lent jobbra: Orlay.
A pesti Műcsarnokban vásárolva a művész hagyatékából.

Z.: Az esztergomi érseki képtár leírása. Új Magyar Sion, XVI., 1885., 849. l. — Maszlaghy II., 383. szám. — Gerevich: Az Újság, 1916. júl. 20, 4. l. — Gerevich: Régi és újabb magyar festészet a prímási képtárban.

Kende István

bpesti rajztanár

Gül. Körtefa (?)

wód

Lykaközös

132. l.

Kende István

A nov. 25.-én megnyilt , Mücsarnokban rendezett tárlaton szereplő legifjabb müvésznemzedék tagjai között emliti meg a müvészt M.: "A téli kiállitás" c. beszámolójában.

Képes Családi Lapok, Bp. 1891. dec. 6.
XIII. évf. 49. sz. 778-779. lap.

M.D.K.

Kende István

"Egy kis kávé" c. festményével szerepel a Képzőművészeti Társulat kiállitásán, melyről N. Istvánffy Gyula festőművész ir kritikájában.

Magyar Salon, Bp. 1895. május hó 23. kötet
230254.-lap 230-254. lap

Kende István.
tanár

a belvárosi kötvös József-főreáliskolában kiállítást rendeznek műveiből és a növendékei műveiből.

Magyarság, 1927. dec. 17.

Vignol-síneken a meglevő hevederkötés minden átalakítása nélkül a heveder alatt alkalmazható. 3. Mivel a drótok igen rövidek, másrészt megfelelő keresztmetszetűek, a kötés elektromos ellenállása igen csekély. 4. A dugaszok ékalakúak lévén, azok a síngerincbe oly tökéletesen erősíthetők be, hogy a kengyel és a sínek közötti átmeneti ellenállás is a legcsekélyebb. 5. A kötés a sínek hőváltozását teljes mértékben követi és a rázkódásoknak ellenáll. 6. Előállítási költsége előnyeihez mérten csekély. 7. Szereléséhez semmi különösebb berendezés nem szükséges. Eddig 10.000 darab ily kötés van jó sikerrel alkalmazásban.

Az áramvisszavezetésnek ez a módja, amely az eddigihez képest nagy haladás, még mindig nem tökéletes. Úgy, hogy megfelelő keresztmetszetű, a sínvisszavezetés támogatására szolgáló kábelekről is kell gondoskodni. Ezáltal hatásosan lehet megakadályozni, hogy a távolabbi végpontok és az áramfejlesztő telepek közt olyan feszültségkülönbségek ne keletkezzenek, amelyek elegendők arra, hogy az áramok egyrésze az áramfejlesztő telepre való visszatérésük közben a visszavezetésre szánt utakon (sinek és visszavezető kábeleken) kívül más utakat is válaszszanak. Mert ha az megtörténik, akkor a *kóbor áramok* az útjokban talált vízvezetéki és gázcsöveket electrolysis útján megrongálják és hasznavehetetlenné teszik.

Hogy a visszavezetés minél tökéletesebb legyen, ma már a külön visszavezető kábeleken kívül a gépházakban *boostereket* is állítanak fel, amelyek az áramokra szívóhatással vannak és a visszavezetést a lehetőségig még tökéletesebbé teszik. (Folyt. köv.) *Balog Emil.*

VEGYESEK.

Kitüntetések. A király *Spányi* Kálmánnak, a kereskedelemügyi minisztérium személyzeti létszámába tartozó műszaki tanácsosnak, buzgó és eredményes szolgálata elismeréséül a Ferenc-József-rend tiszti keresztjét adományozta. — A *gazdasági gépgyártás* meghonosítása és a gépeknek gyártása körül kifejtett sikeres munkásságuk méltánylásául, *Róth* Pál főfelügyelőnek, az államvasutak gépgyára főnökének, a királyi tanácsosi címet, *Melegh* Béla főfelügyelőnek, ugyanazon gépgyár gazdasági gépgyártási szakosztálya főnökének, a Ferenc-József-rend lovagkeresztjét, *Halász* János, *Máté* József és *Böhm* János, ugyancsak a magyar államvasutak gépgyára gazdasági gépgyártási osztálybeli művezetőknek, a koronás ezüst érdemkeresztet, végre *Springer* Gyula, *Hoffmann* Engelbert, *Margl* István, *Rajniss* János, *Kaschauer* Antal, *Bednár* József, *Stiffl* János, *Weidner* András, *Csajka* Antal, *Aigner* István és *Pocher* Pál, az említett gépgyárban alkalmazott előmunkásoknak az ezüst érdemkeresztet adományozta és megengedte, hogy *Balassa* Frigyes főmérnöknek, e gépgyár gazdasági gépgyártási szerkesztési ügyosztálybeli főnökének, elismerése nyilváníttassék.

Podmaniczky Frigyes báró, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának alelnöke (elnöke köztudomás szerint a miniszterelnök) 33 évi szolgálat után ez állásától megvált, és neki a király „sok évi és igen hasznos szolgálatai elismeréseül" az első osztályú Lipót-rendet adományozta. A tanács tisztikarától f. hó 1. napján búcsúzott el az ősz alelnök, a ki akkor lépett hivatalba, mikor Andrássy Gyula gróf mint külügyminiszter Bécsbe költözött. Nagy idők tanúja lépett a magán életbe; sok történt az alatt az idő alatt, míg Budapest kisvárosból nagyváros lett! De még sok a teendő. — A Tanács ideiglenes alelnöke *Némethy* Károly belügyminiszteri tanácsos lett (a belügyminiszteriumban a budapesti fővárosi ügyek előadója); hivatalát még az nap elfoglalta, hogy előde távozott.

A zólyomi ág. ev. templomtorony (140.000 k.) tervpályázatára érkezett műveket (mint sürgönyileg értesülünk) a biráló bizottság f. hó 3-án bírálta meg, és az I. (600 k.) díjat a pozsonyi *Opaterny* és *Otta*, — a II. (400 k.) díjat *Weninger* Ferenc, és a III. (200 k.) díjat *Schulek* János tervének ítélte.

A marosvásárhelyi városi székház tervpályázatára 14 mű érkezett be; az első díjat *Komor* Marcell és *Jakab* Dezső „Székház", — a II. díjat *Sebestyén* Artúr „Őrtorony" terve nyerte; — megvásárolták *Bobula* János, — továbbá *Schneider* Iván és *Várady* Arpád, — végre *Tóásó* Pál tervét. A tervek a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet helyiségeiben megtekinthetők.

Útmester-iskolát szervez a kereskedelemügyi miniszter Nyitrán. Az iskola célja a közúti kezelésben szükséges alkalmas műszaki segédszemélyzet kiképzése. Az iskola hallgatói első sorban a jelenleg is alkalmazásban levő állami és törvényhatósági útmesterek és államépítészeti hivatali hivataltisztek; felvétetnek továbbá a vicinális-úti bizottságok által a vicinális közutakon alkalmazott útbiztosok, úgyszintén a cs. és kir. közös, valamint a m. kir. honvédhadseregnek és csendőrségnek azon altisztjei, kik az 1873. évi II. t.-c. rendelkezései értelmében és igazolványaik alapján útmesteri, vagy útbiztosi állásra igényjogosúltsággal birnak. Amennyiben fentirtak felvétele után az iskolában még hely áll rendelkezésre, felvétetnek 20—30 éves polgári jelentkezők is, kik a középiskola (polgári iskola, reáliskola, gymnasium) négyosztályát vagy az ipari szakiskolát sikerrel végezték, a magyar nyelvet szóban és írásban bírják. A felvétel díjmentes. A felvétel iránti kérvények a kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez címzendők s a nyitrai kir. államépítészeti hivatalban legkésőbb *folyó évi október hó 31-ig* adandók be, ahol egyúttal a kívánt felvilágosítások is megadatnak. A tanfolyam tartama 2 év. Minden évben csak egyik évi, felváltva első vagy második évi tanfolyam van nyitva. Az oktatás minden évben december hó 1-én kezdődik és március hó 31-én végződik. A gyakorlati kiképzést a tanulók részint az iskolákban, részint a nyári szolgálatban nyerik.

Az aquarell-festés kézikönyvét *Kende* István festőművész, fővárosi rajztanár kezdők számára írta, de haszonnal forgathatják a tervrajzaik szép kiállítására törekvő építészek is. A mű célszerű beosztású, számos ábra és 2 színes melléklet illusztrálja, melyek egy-egy tájképet ábrázolnak, egyiken aláfestve, a másikon befejezve, a mint azt kezdőknek a szerző alkalmas módszerként ajánlja. A munka praktikus útmutatásul szolgál a víz-festőknek. Ismerteti az alapelveket, a festékek kezelését, a színezését, majd a mesterfogásokat, (könnyítés, javító eljárások), egymásba olvasztást, nedves festést, ellágyítást, festést félszáraz ecsettel, kimosást stb. Végül ismerteti a festés kellékeit, a papirosok és festékek tulajdonságait. A mű ára 4 korona. *L—r.*

A budapesti (ipari) munkásközvetítő intézet működése az ipari tevékenység általános pangása folytán egyrészt, másrészt a bőriparban és a fémfeldolgozás minden ágában hosszan tartott és általánossá vált stricke-ok miatt, ez év II. negyedében is a múlt év hasonló negyedéhez képest csökkenést mutat, nemcsak a munkakereslet, de a munkakínálat és az elhelyezettek száma tekintetében is. Az év első két negyede együttvéve is kedvezőtlenebb a múlt év ugyanezen időszakánál, mert az 1904. év első felében a munkába helyezettek száma 19.033 volt, a f. évben pedig csak 16.399, tehát 2634-gyel kevesebb. Ez adatokkal ellentétben az intézet munkaeredménye a f. év II. negyedében kedvezőbb a múlt év hasonló negyedénél, amennyiben a f. év II. negyedében a munkakínálatoknak 74·2%-a nyert kielégítést, a múlt év hasonló szakában pedig a munkába helyezettek száma a kínálatoknak csak 65·4%-ára rugott. Ugyanily feltűnő különbség mutatkozik abban az arányban, mely a folyó és az előző év II. negyedében a Budapesten és a vidéken elhelyezettek közt mutatkozik. A folyó év II. negyedében ugyanis a vidékre elhelyezett férfi munkások az összelhelyezetteknek 33·2%-át teszi; a múlt évben e százalék 26% volt, ami arra vezethető vissza, hogy a stricke-ok leginkább a székesfőváros területére terjedtek ki.

FŐVÁROSI ÜGYEK.

A magánépítési bizottságnak július 31-én tartott ülésén *új építkezésekre nyert engedélyt:* 145309. Lederer testv., Rökk-Szilárd-u. 5606. hrsz. négyemeletes ház; terv. Bálint és Jámbor.

152506. Gregersen G. és fiai, Boráros-tér 9432. hrsz. négyemeletes ház; terv. Jablonszky Ferenc.

152504. Luppu Romulus, Kemenes-u. 38/2. kétemeletes ház; terv. Krticka Ferenc.

153942. Schwarz D. Edéné, Nyul-u. 3996. hrsz. kétemeletes ház; terv. Weil N., ép. m. Peterek és Wagner.

148314. Ganz és tsa, Ganz-u. 8. emeletes raktár; ép. m. Hofhauser Elek.

145325. Hasonszenvi kórház, Knezits-u. 9211. hrsz. emeletes kórház toldalék; terv. Töry Emil.

146283. Heltai Ferenc dr., Oszlop-u. 3850/2. hrsz. mosókonyha; terv. Kis I. Jenő.

149261. Schneider József, Csörsz-u. 12981/10. hrsz. fészer és szerszámkamara.

151622. Szerényi Béla, Költő-u. 8. üvegház; ép. m. Schneider Konrád.

146258. Herold Ferenc, Nyúl-u. 10. vasrács-kerítés; ép. m. Patisti Károly.

141361. Sátori Mór, Dandár-u. 25. raktár és mérlegházikó.

132109. Ónody Jenő dr., Lovas-út 18. toldalék; ép. m. Kercinger József.

142783. Weinberger Antal, Csermely-út 14. nyaraló; ép. m. Weil Lipót.

149277. Bernfeld Mór, Dorottya-u. 722. hrsz. raktár; ép. m. Székely Vilmos.

148301. Niedermayer Sándor, Vörösvári-u. 73. földszintes toldalék; ép. m. Mottl Ferenc.

154915. Vagányi Sebestyén, Istenhegyi-út 9946/1. hrsz. földszintes ház.

150827. Goldberg Simon, Kartács-u. 1683. hrsz. földszintes épület.

151624. Murányi József, Gyep-u. 4. kocsiszin; ép. m. Werner István.

149293. Egyesült tégla- és cémentgyár r.-t., Gyömrői-út 105. földszintes ház.

147408. Rosenbaum Samu, Szvetenay-u. 13. kocsiszin és raktár; ép. m. Simon Ferenc.

154936. Borda Sándor, Váci-út 109. szárító kamra; ép. m. Szehr Péter.

140844. Ziegler István, Bécsi-út 1514. hrsz. toldalék; terv. Mottl Ferenc, ép. m. Schaffler István.

138108. Scheilling János, Gólya-u. 6641. hrsz. kocsiszin és kerítésfal; ép. m. Schumy Rezső.

147397. Böszörményi Pál, Martinovits-tér 10. toldalék; ép. m. Sorg Antal.

149299. Gregersen G. és fiai, Visegrádi-u. 1155. hrsz. boltkapuzat.

149265. Spiegler Ármin, Murányi-u. 6. boltkapuzat.

151629. Weisz Dezső, Csömöri-öt 7. boltkapuzat.

Átalakításokra:

153186. Szász Gyula, József-körút 65.

149300. Verő Adél, Gyár-u. 19.

142758. Kelényi Ede, Pacsirtamező-u. 14.

150820. Auguszt István, Gyorskocsi-u. 27.

153174. Goldberger S. Samu, Lajos-u. 103.

142780. Szabó József, Sashegyi-dűlő 12614 hrsz.

154923. Thonet testvérek, Ferenc-József-rakpart 29.

153201. Ifj. Holtzspach Nándor, Lónyay-u. 9.

140849. Orsz. nőképző egyesület, Zöldfa-u. 36.

147387. Heigl József, Liliom-u. 16.

153199. Leitersdorfer Béla, Kerepesi-út 28.

147405. Panda Sándor, Városmajor-u. 1559/8. hrsz.

150841. Makk Antal, Mozdony-út 12966. hrsz.

113770. Sorg Antal, Gergely-u. 8.

148305. Linczer Károly és fia, Váci-út 1385. hrsz.

148856. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, Damjanich-u. 58.

153936. Kaufmann Mihály, Rózsa-u. 38.

146252. Böszörményi Pál, Martinovics-tér 10.

151615. Müller Henrikné, Ranolder-u. 6.

151643. Schubert és Hikisch utódai, Orczy-út 16.

148341. Neuschlosz Ödön és Marcell, Báthory-u. 3.

147413. Özv. gr. Bethlen Andrásné, Váci-u. 16.

Jóváhagyásra ajánltattak:

153215. Bresslauer Regina, Andrássy-út 4093. hrsz.

153957. Schmidl Sándor, Sétatér-u. 825. hrsz.

152499. Meister Samu, Dongó-u. 8.

146282. Biró Gyula, Alkotás-u. 1462. hrsz.

149294. Kohn A. M. Váci-út 1187. hrsz.

146256. Ivanovics Ernő, Szegényház-u. 3245. hrsz.

149280. Heil Vilmos, Maros-u. 45.

153941. Lehmayer Nándor, Margit-körút 16.

148332. Dr. Seitz Ottó és Török Sándor, Telep-u. 45.

153198. Weinszeisz Lajos, Izabella-u. 74.

145305. Kovács Frigyes, Zsigmond-u. 4087. hrsz.

153196. Hofhauser Elek, Bástya-u. 22.

145320. Kőbányai polgári serfőző r.-t., Népszinház-utca 5762. hrsz.

Gépekre és felvonókra:

148318. Lengyel Lipót, Visegrádi-u. 3.

148296. Rhomberg M. Ferenc, Arany-János-u. 777. hrsz.

147386. Utassy és Fekete, Nádor-u. 43.

148331. Seitz Ottó dr., Rákospatak-u. 117.

Elutasíttattak:

149282. Benes József, Városmajor-u. 43.

146277. Luric és Balogh, Rózsa-u. 3208. hrsz.

153194. Gombos József, Zivatar-u. 13.

151612. Ádám Ferencné, Bajza-u. 3054. hrsz.

152500. Figyelmessy Antal, Dongó-u. 11.

TERVPÁLYÁZATOK.

Aug. 31. Sümegi Ramasetter-szoborbizottság: Ramasetter szobra; díj 300 k.

Szept. 9. Karlovác vízvezetékének és csatornázásának tervei és ezek végrehajtása.

„ *20.* Nagyváradi Feketesas-vendéglő újjáépítésének tervei; pályadíjak: 1600, 1200 és 800 korona.

1906. jan. 1. Aradi Mérnökegylet: Aradra vonatkozó műszaki felolvasás; díj 100 k.

Jan. 8. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: teremépület 5000 nézőre; pályadíj aranyérem és 1200 k.

VERSENYTÁRGYALÁSOK.

Aug. 7-én. Szerbneuzina községi (Torontál) **iskolaépítés** (5580 k.); bp. 5%.

„ *7-én.* Nyitrai á. é. hiv.: a verbóci **iskola építése** (19919 k.); bp. 5%.

„ *7-én.* Vallásmin: a pozsonyi **főgymnasium** építése (l. a hird. közt).

„ *7-én.* Eperjesi alispán: 8 **átereszto kijavítása** (6224 k.); bp. 5%.

„ *7-én.* Abauj-Torna vármegye alispánja: 8 **betonáteresz újjáépítése** (3137·10 k.), **fahíd helyreállítása** (1588·53 k.); bp. 5%.

„ *7-én.* Nyiregyházai kir. törvényszék: **épülettatarozás** Nyiregyházán (5443·55 k), Nagykállón (2797·63 k.); bp. 272·17 és 139·88 k.

„ *7-én.* Sárosvármegyei alispáni hiv.: **hidak** és **átereszek építése** (6224·11 k.); bp. 5%.

„ *7-én.* Kisjenő község (Aradm.) előlj.: **épülettatarozás** (2400 k.).

„ *8-án.* Kispest község előlj.: gyepmesteri **lakás és istálló építése** (3754·74 k.).

„ *8-án.* Statina (Szlavonia) járási hatósága: a gornji miholjáci **iskola kibővítése** (7008·92 k.); bp. 350 k.

„ *8-án.* Szeged tanácsa: 2 db **vízcsöves kazán** (l. a hird. közt).

„ *8-án.* S.-A.-Újhelyi á. é. hiv.: a turányi r. k. **templom helyreállítása** (6183 k.); bp. 5%.

„ *8-án.* Nyiregyházai dohánybeváltó hiv.: raktárak zsindelezése, deszkázata, árnyékszék, ereszcsövek (7670 k.); bp. 5%.

„ *8-án.* Hódmezővásárhely város gazdasági hiv.: 254 waggon **kő- és zúzalékszállítás.**

„ *8-án.* Nagyváradi á. é. hiv.: **templom-** és **paplakhelyreállítás** Dizséren (1514·45 k. és napszámok), Csehtelken (4789·82 k. és napszámok); bp. 5%.

„ *8-án.* Egri alispán: 10·417 *km* **útépítés** (95500 k.); bp. 5%.

„ *9-én.* Zombori á. é. hiv.: a **fogház kőlépcsőzetének** helyreállítása (1582·77 k.); bp. 5%.

„ *9-én.* Beregszász á. é. hiv.: 2 **híd helyreállítása** (7351·81 k.); bp. 5%.

„ *9-én.* Deési kir. tanfelügy.: az oláh-láposi **iskola helyreállítása** (3429·59 k.); bp. 5%.

„ *10-én.* Eger város Tanácsa: **mázsaház kibővítése** (1072·74 k.); bp. 5%.

„ *10-én.* Gyula város polgármestere: **főgymnasium és tornacsarnok berendezése** (18301·60 k.); bp. 5%.

Kende István tanár

az Eötvös József főreáliskolában
rendezendő kiállításon van neki.

M. 1926. XII. 8. (Magyarság)

Kende István tanár

Az Eötvös József - főreáliskola
képkiállításán van róla.

M. 1926. XII. 23. (Magyarság)

Kende István

— **Az Eötvös-reáliskola kiállitása.** Ma nyitja meg a Reáltanoda-utcai főreáliskola karácsonyi kiállitását, melyen az intézet müvésztanárai, *Kende* István, *Lázár* Szilárd dr., *Farkasfalvy* Imre és *Kubinyi* Bertalan változatos, szindus kollekcióval vesznek részt. A növendékek közül tehetségükkel kitünnek: *Csizmadia, Portelier, Simon, Schild* és *Valér.*

XII. 12. N. U.

N. U. 1926. XII. 12. (Nemzeti Ujság)

Kende István

Nemzeti Szalon jubileumi tárlatán vízfestményeivel szerepelt.

PH. 1932. X. 16.

Kende Galán.

A Nemzeti Szalon évadzáró kiállításán rajzai szerepelnek.

Magyarság, 1928. jún. 21.

Kende Zoltán

raktárnok

VI. ker. polg. isk.

Budapest

1905.

RIGLER JÓ
PAPIRNEMŰGYÁR R

KÖZPONT:
BUDAPEST, VI, RÓZSA U. 55. – TELEFON: 25-0-55.
LEVÉLCIM: BUDAPEST 62

T.

Müemlékek országos bizotts
úr
cég

Budapest
Városliget- Mücsarnok

Tisztelettel kérjük, hogy
30.-i számlát b. igazolás
visszaküldeni szíveskedjene
Készséggel állunk további

Kende István, festő

Magyar Művészet 1925. 51. o.
Kiállitások.

214. KÉT CSEMEGETÁL, ezüst tálon,
XIX. sz. 2200 gr.

ÉMTÁRGYAK.

225—274.

nzszobor, sziklán ülve. Jelezve: *A. Rodin*. Francia, modern.

. Jelezve: *M. Rosso*. Olasz, XIX. sz.

szöges tagozott talapzaton álló nőalakkal. Francia, késő

S-idomu karral, baluszteres szárral, tetején sas. Német,

s fehér márvány, római nőt ábrázol. Olasz.

pán.

ny. Japán, XIX. sz.

Jelezve: *E^h Guillemin*. Francia, XIX. sz.

Kende István

festő

Nincs cid

Ujság

SZOMBAT, 1926 DECEMBER 11

KÉPZŐMÜVÉSZET

** **Iskolai képkiállitás.** A IV. kerületi községi Eötvös József-reáliskola kép- és rajzkiállitást rendez, amelyen résztvesznek Farkasfalvi Imre, Kende István, Kubinyi Bertalan, Lázár Szilárd dr. tanárok és az iskola tehetségesebb növendékei. A kiállitás, amelynek ünnepélyes megnyitása december 12-én délelőtt 11 órakor lesz, dijtalanul megtekinthető december 12-étől 22-éig délelőtt 10—1 és délután 3—5 óra között.

Belgrád 1717.

A „Saú Flus" és a „Don
romszögben látjuk „Belgrad"
feltüntetésével. A váron im
ckisches Retranchement" vanna
átvezető hajóhid közelében
és a „Keyserliche Circumv
„Curasier", az „Infanterie", az
el állásukat. A vár közelébe
~~tön ki (D.~~ „Türckische Schiffe i
„Kays. Kriegs-Schiffe" (C) a
A Dunán ezeken kívül még
láthatók. A bal parti „Käy
„Batterien" (F) nyugtalani
Retrenchement"-ban nyugalo
lobogón:

Belg

Nach einer iz
Befestigungs
und Türckische
Ordre de Bata

Kende István

Született 1865. Kőrtvefáján, Erdélyben. A 80-as évek végén a Képzőművészeti Főiskolán művésznövendék volt. Először 1891. évben a Mücsarnokban állított ki vizfestményeket és azóta ugy itt, mint a Nemzeti Szalonban állandóan részt vesz a tárlatokon viz- és olajfestményeivel, amelyek tulnyomólag tájképek, részben pedig csendéletek, interieurök és genreképek. 1899-ben rajztanári vizsgát tett és tanári állást vállalt. Festésében a természethüséget mindenek fölé helyezi. — Hogy mennyire volt képes a természet látszatát megközeliteni, arról adjanak számot kiállitott művei.

Olajfestmények

1	Patak libákkal	15000
3	A gát alatt	10000
4	Mecenzéfi hámor	10000
5	Elázott búcsusok	8000
6	Balaton-Szepezd	5000
7	Fenyves	3000
8	Patak partján	800
9	Almafa	400
10	Őszi fák	500
11	Alkony a Balatonon	600
12	Kis kápolna	600
13	Borus idő	500
14	Kukoricás	500
15	Gölnic-patak	500
16	Reggel a hegyen	600

Nemzeti Szalon 1925. jan.
43. csop. kiáll

17	Délutáni nap	1000
18	Ház mögött	400
19	Malom gátja	500
20	A Lágymányosról	600
22	Erdő széle	2000
23	Régi temető	800

Vizfestmények

25	Falusi udvar	8000
26	Megriadt baromfiak	7000
28	Husvéti csendélet	6000
29	Zöldséges csendélet	8000
30	Gyümölcsös csendélet	m. t.
31	A gróf ur fogadó szobája	10000
32	Sárga szoba a tatai kastélyban	8000
33	Vendég szoba a tatai kastélyban	8000
34	Kandallós „ „ „	8000
35	Tóvárosi usztató	6000
36	Hattyutó a tóvárosi parkban	5000
37	Pötörke-malom	5000
38	Dunaadonyi rév	5000
39	Pesarói kikötő	5000
40	Sárga őszi rózsák	4000
41	Őszi rózsák	4000
42	Crimson-rózsák	4000
43	Mákvirágok	3000
44	Galagonya-virág	3000
46	A malom előtt	3000
47	Chrysanthémok	3000
48	Tökvirágok	1000
49	Balaton	1000
50	Régi kőbánya	1000
51	Kálvária lépcsője	1000

53. Révfalói kikötő 1000.
58. Halász kikötő 2000.

Kende István

164	Csendélet vizf.	300.—
165	Tökvirág „	200.—

Nemzeti Szalon

1917. máj.

tav. tárl.

NEMZETI SZALON MŰVÉSZETI EGYESÜLET

ELNÖK

Gróf ZICHY JÁNOS

TÁRSELNÖK

PRESZLY ELEMÉR

Szánkázás.

Kende István

Rákóczy lelke.

Történeti elbeszélés. (Folytatás.)

Irta: TÁBORI RÓBERT.

Nem fog kitudódni! Úgy megyek és jövök, mint a szélvész. Ismerek egy ösvényt, mely felényire megrövidíti az utat . . . Az Isten áldja meg, édes jó őrmesterem, ne mondjon ellent, mert lelkem nyugalma attól függ, hogy megsegít-e vagy nem?

Olyan komoly hangon mondotta ezt, hogy Burok őrmester nem tudott ellenállni.

— Isten neki! — mondá megadással — de csak arra kérem, hogy hajnal előtt itt legyen.

— Itt leszek! Hogyne lennék itt? — ujjongott György. Még egyszer kezet szorított az őrmesterrel, aztán eltünt az éjszaka homályában.

Az őrmester még egy ideig nézett abba az irányba, a merre György eltünt, aztán fejcsóválva és dörmögve folytatta útját.

*

Nem telt bele egy óra és György ott állott szülővárosa végén, a hol a hídról bekanyarodik az út a főutczába. Az igaz, hogy igy még nem futott soha életében. Meg is pihent egy-két perczre, hogy kissé kifújja magát.

Tizenkettőt ütött a kálvinista templom órája. Mindenfelé sötétség volt, világ nem égett sehol, mert vidéki városokban jókor szoktak lefeküdni az emberek. De ebből a teljes csendből és békéből látta György azt is, hogy földiei nem is sejtik, mi készül szomszédságukban.

Egyenesen az apai ház felé tartott, a mely szemben volt a templommal. Itt is aludtak már. Kétszer kopogtatott a kis kapun. Úgy dobogott a szíve arra a gondolatra, hogy nemsokára megtudja a valót.

Várt egy néhány pillanatig, de semmi neszt nem hallott. Újra kopogtatott, most erősebben.

Halotti csend, csak a szomszédban csaholt az öreg Burkus, Busiék házőrzője.

— De mélyen alusznak! — gondolta magában György, mikor harmadszor megzörgette a kaput. — Pedig édes apám azelőtt nagyon ébren aludt.

A szomszéd portán kinyilt egy ablak és valaki kidugta a fejét, s álmosan kiszólt:

— Ne tessék olyan lármát csapni, mert úgyis hasztalan; nincs abban a házban senki otthon.

— Mit beszél, szomszéd? — kiáltott meglepetéssel György.

— Nini! . . . Te vagy az, György? . . . Honnan veszed magad ilyen későn? . . . Gyere be hozzánk éjszakára, ott úgy is hiába kopogtatsz.

— Mi történt? Az égre kérem, Busi bátyám, mondja el gyorsan, mi történt?

— Semmi olyas, a miért meg kellene ijedned . . . Apád és Anna elutaztak másnap, mikor te elmentél a honvédekkel. Bíró uram fölkért, hogy vigyázzak a portájára, sürgős útja akadt. Hogy hosszabb időre tervezte, meglátszott abból is, hogy átadta ideiglenesen a legidősebb tanácsosnak a birói tisztet.

— Nem jött azóta semmi hír róla, vagy Annáról?

— Semmi . . . De úgy veszem észre, hűvös az éj, jőjj be?

— Köszönöm, bátyám uram, de azonnal vissza kell mennem a századomhoz.

— Akkor hát jó éjszakát!

Az ablak becsapódott és György egyedül maradt ismét a sötét éjszakában, sötét aggodalmaival.

Mi történt itt? Mi lett apjából és nővéréből? Hogyan magyarázza meg magának ezt az eltünést?

A toronyóra egy órát ütött, György felriadt gondolataiból. Ideje, hogy visszatérjen a táborba. Nehéz szívvel bár, de azonnal útnak indúlt oda, a hova a kötelesség szólította. Végig

KENDE ISTVÁN

60 Gyümölcsök vizf. 400.—

Nemzeti Szalon

Csendélet kiáll. 1932 febr-ma

480 1581.

Bruck Miksa:

Libapásztor.

A virágos
(vesszővel jobbjában)
körül kilena előtte
jának fonata vállt
barna felső szoknyá
~~...~~ bura-föld bogl
felhős. Zelrése alól

Olajfestés, vá
Vétetett ~~1897~~ 1897.
Ara: 500

Az 1900. VIII. 18-án K
bai muzeumnak (
a. leirattal vett Tud

1263

900

Weirotter Franz Edmund

Folyó a hegy tábánál. Rk.

K. S. –

165 m. 218 z.

Kende István
festő

Főváros Lapok 1895. márc. 22., 920. old.
(Műrészetek. (sz. t.): Nemzeti Szalon.)

Kalmár

Kende István

kiáll.

Nemzeti Szalon

1925 január

Fov. kipt.

<Kende István>

festő és rajztanár

könyve

<> Az aquarell festés kézikönyve.

Bp. 1905

könyvtáramban.

len festő.

:adból.

ultan áll, de szembe néz.
t tart. Haja, bajusza és
me barna, szakálla le-
kézelői látszanak, nyak-
llénye kivágott, atillája
bélése piros. A háttér-
íg jobbról síkság terül el.
·8 cm. — Lelt. sz. 603. —
Kreith-féle ereklyemúzeum-
ó adatokat l. a 62. lapon
95 április 23-án (107–95). —
lt tudomásul vette az 1896
-96).

Kende Zsuzsa

Thieme Becker

XX. 150, 151. l.

(Kyka)

Kende István
Zivatar, olaj

A Nemzeti Szalon első bajai kiállitása.1906. 5 l.

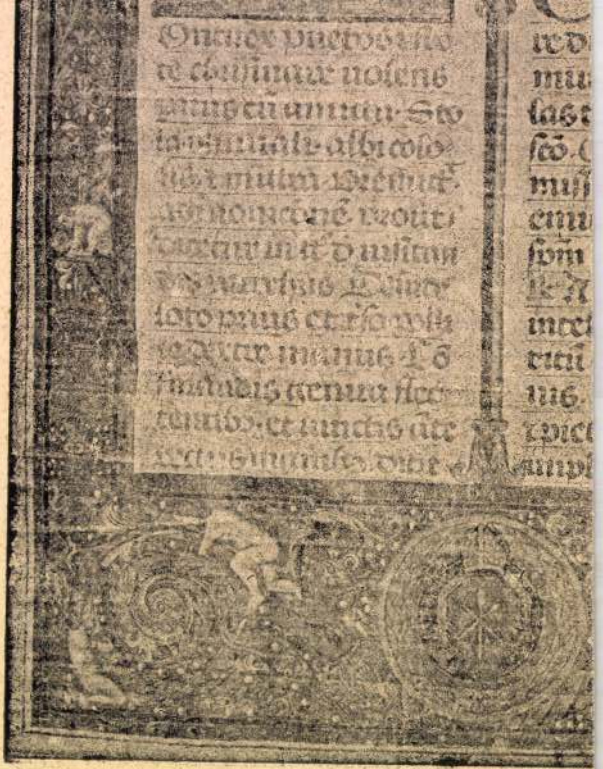

303. kép. *5. (Mss. 26.) Pontificale. (F*

Kende István festőművész
Itatás. Vizfestmény
Kelenföldi Művészek kiállitása
1915. február

kelt leiratával 600 k
tostatott engedélyezni.
vagyok szives utbaigazit
kérni, hogy az engedé
segélyt a nevezett gör. k
nan, mikor és mily form
fel, mert mi a templo
szándékozunk megkezde
tási munka a folyó ny

Guraszáda 1904 J

Kende István festőművész
Dünék, olajf.
Kelenföldi Müvészek kiállitása
Bpest, 1915 február

jon el.-

A hivatalos

igaz

Látta:

Kende István festőművész
Mályvák
Parasztudvar
MagyarAquarell és Pastellfestők Egyesülete
VI. kiállitása, 1919 február

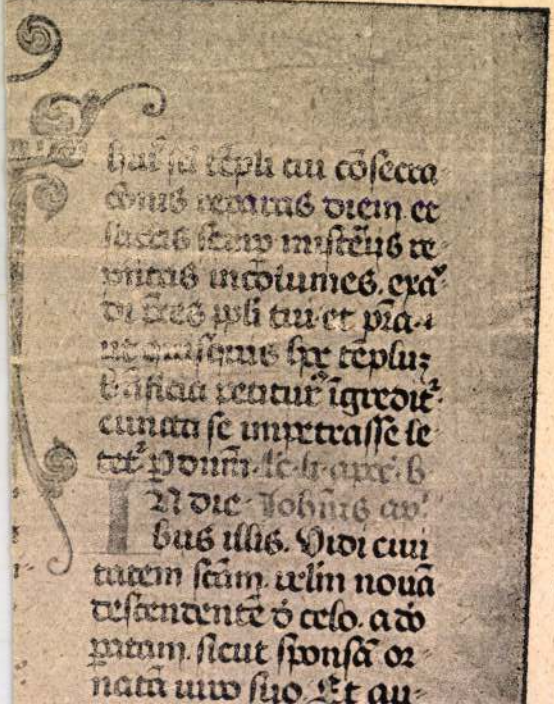

Kende István festőművész
Alkonyat, olajf.
Kelenföldi Művészek kiállitása
Bpest, 1915 február

A hivatalos m

Kende István
Cineraria, vizf.
A kakas birodalma, vizf.

MAFE V. kiáll. N.Szal. 1916. nov. 15 l.

Kende István festőművész
Virágtanulmány, vizf.
Kelenföldi Müvészek kiállitása
Bpest, 1915 február

68 1933.
1933 május 1. n.

Méltóságos

D r K e r t é s z

mint a Müemlékek O

am el ujból oda, mielött a Müemlékek
e készitendő fényképfelvételek érde-
em. Ezidőben a reklamált fényképleme-
ben láttam. 1926 őszétől kezdve már
ózkodtam és a fényképlemezek további
dok. Időközben Hekler professzor ur
jnálatos megtévelyedése folytán a Mü-
ményből könyvek és különböző más ér-
lfekvő gondolat, hogy a reklamált le-
ettek el. A Szőnyi Ottó előadó ur ké-
or ur rendeletére Dr Kampis Antal ta-
jtett összes leltári tárgyaknak átku-
yanis
eredménytelenül végződött.

i tényeket a legmélyebb tisztelettel

Kende István festőművész
Itatás, vizf.
Kelenföldi Művészek kiállitása
Bpest, 1915 februar

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
1221/32

átom !

elt átiratodnak megfelelően,
ároly Ambrus siremlékének
templomokról készitett fölvé-
b fényképet, amely szintén a
A 30.darab Egyetemi templomról
á a 31 darab lemezről átvevője
,Collegium Hungaricum,Museum-

1929.február 26.

Kende István festőművész
Virágtanulmány. Vizfestmény
Kelenföldi Müvészek kiállitása
1915. február

M. KIR. ÁLLAMI VASGYÁRAK

Postatakarékpénztári cheque számla 15041.

Giroszámla az osztrák-magyar banknál.

Folyószámla a M. Ált. Hitelbanknál.

31343 szám.

Tekintetes műemlék-
bizottság

Van szerencsém a t. czim b. fig

~~budapesti gép-~~ vhunyadivas- *gyárunk alant felsorolt rég*

kiegyenlitést, miértis megkeresem, hogy a s

756

kiegyenlitése iránt intézkedni sziveskedjék.

Kende István
Felusi udvar, vizf.

Téli tárlat. Mücsarnok, 1919-2o. 2o 1.

KIRÁLYI
MAGYAR

GYE

Könyvkiadóhivatal és nyomda
IV, Kossuth Lajos-utca 18.

Tekintetes
Müemlékek O
BUDAPESTIX.

BUDAPEST,
1936.XII.21.

Felszólalásokat csak 14 napon belül és csak e számla beküldése

Mennyiség	
	BÉLYEGMENTES (11858/1879. P. M. sz. rendelettel megállapitott személyes illeték-mentesség folytán.)

MDK

Kende István

Reggel, vizf.

N.Szal. I.nagykanizsai kiáll. 1906.
4 l.

MDK

Kende István

Crimson rózsák, vf.

Kék szoba, "

Egyes.
M. Akv. és Pasat.festők II. kiáll.
N.Szal. 1925. febr. II 1.

MDK

Kende István

Falu vége, vizf.

N.Szal. I.nagykanizsai kiáll. 1906.
7 l.

Kende István

Sárga szobor

Csendélet

Falusi udvar

A Budapest-Szentimrevárosi kulturegyesület képzőmivészeti és iparmivészeti kiállitása.

1935. 2 l.

Kende István

Zivatar, olaj

A Nemzeti Szalon nyitrai kiállitása. XXX.vidéki kiáll. 1907. 11 l.

390

rtozéka lett. Állitólag még a mult
rban volt.
l elején.
laprajzu hegyivár. A Kövecses patak
yhát kissé kiugró oldalába épitve.
tődött árokrendszer választja el.
oros övezi körül. Nagyrésze elpusz-
északkeleti és délkeleti sarkain
nyok. [illegible] Ke-
falai 8-10 méter magasan állanak.
, ötszögü öregtorony képezte, [illegible]
[illegible] Közvetlen mellette, a bel-
rva északnyugat felé erős, vastagfalu
en feltöltődött állapotban.
eskeny falszorosok alkalmazása az
i vár épitési rendszerével rokon. ~~A~~
~~ely a tüzfegyverek alkalmazása előtti~~

...de István

...tephan, Maler und
...r, geb. 2. Jan. 1865
...ája, war ein Schüler
G... Székely's und Lotz'
und beschickt seit 1891 die
ungar. Ausstellungen. Er redigiert die Revue *Rajzoktatás* (Der Zeichnenunterricht). K. publizierte auch zahlreiche Arbeiten über Kunst und Kunsterziehung

633 ◇

Kenedi DAS GEISTI

und das Werk: *Az Aquarellfestés kézikönyve* (Handbuch der Aquarellmalerei, 1905). K. ist Zeichnenlehrer der hauptstädt. Oberrealschule.

Kruck I. 633. k.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Vigadó tér 36

Kende István

részt vett a kiállításon

Csoportkiállítása a Nemzeti Salonban

Színházi Élet

magára van hagyatva, ha az aquarellfestést megtanulni akarja. Az ilyen kezdőknek akar támaszul szolgálni Kende könyve, amelyben szerző sok évi gyakorlat s a tanításban szerzett tapasztalatok révén szerzett ismereteit könnyen érthető modorban közli olyképpen, hogy abból az olvasó sok tekintetben okulást és hasznos utmutatást nyerhet. Ezért ajánlhatjuk a csinos kötésben most megjelent művet mindazoknak, akik az aquarell-festés tehnikai fortélyaiban tanácsot és útbaigazítást kívánnak.

LÜER, DR. HERM. UND DR. MAX CREUTZ: GESCHICHTE DER METALLKUNST. I. BAND. STUTTGART, ENKE, 1904. — ÁRA 28 MÁRKA. Két német doktor megírta a fémművesség történetét. Vállalkozásuk vezérlő szempontja azonban nem haladja meg a kisigényű katalogus-szempontot. Csupán idők, országok és tehnikák szerint sorolják fel azokat a tárgyakat, amelyeket az emberi ügyesség fémből formálni tudott. A fejlődés menetébe ellenben nem nyújtanak betekintést s így épen művészeti oldaláról közelítik meg leggyöngébben thémájokat. De mint a fémművesség alkotásainak tudományos leltára sem megbízható könyvük. A mi Nagy Lajos korabeli bronzöntő szobrászainkat Clussenberch néven szerepeltetik, akikről pedig már 25 éve tudjuk, hogy Kolozsvári Márton és György volt a nevök, és a külföldi szakirodalom is legalább Klausenburgba teszi szülőhazájukat. Ép így mellőznek számos olyan eredményt, amelynek feldolgozása egy kézikönyvből sem maradhat ki. Legtöbbet ér a műben a képek sora, összesen 445 támogatja a hálátlan szöveget. A magyar könyvvásárló számára negatív tanúságul feljegyezhetjük, hogy a német könyvpiac bőven ontja az olyan könyveket, amelyek nem nevezhetők egyebeknek, mint ilyenféle klisélenyomatok tárának. Ezek ára nagy, érték kevés.

A „MŰVÉSZETI KÖNYVTÁR“ NYOMÁSA. Hornyánszky Viktor úr kívánságára készséggel közöljük nyomdája igazolására szolgáló következő sorokat: Igen tisztelt Szerkesztő úr, a „Magyar Iparművészet“ VII. évf. 6. füzetének 317-ik oldalán „Művészeti Könyvtár“ címmel cikk jelent meg, amely e vállalat két kötetét ismerteti, még pedig nem csupán a tartalom, hanem egyuttal — s nagyon helyesen — a könyvek kiállításának szempontjából is. Csakugyan ideje, hogy nálunk a könyv mint iparművészeti mű is méltattassék. Legnagyobb sajnálatomra ebbe az ismertetésbe oly tévedések csúsztak be, amelyek, ha rektifikáció nélkül maradnak, igazságtalanul és alap nélkül becsmérlik a magyar könyvnyomdászat képességeit és színvonalát. A cikkíró kivált Lázár „Paál László“ című kötetének nyomdai kiállítását kifogásolja, ezért a nyomdászt, ebben az esetben az én nyomdavállalatomat teszi felelőssé. S itt rejlik az igazságtalanság magva. A nyomda művészi színvonalon álló munkát csak úgy teljesíthet, ha megadatnak neki az ehhez szükséges előfeltételek: a forma megválasztása, jó ducok s mindenekfelett az autotypianyomásra kiválóan alkalmas papiros. Éppen ennek a könyvnek a papirosa olyan, hogy azon jobb lenyomatokat készíteni, mint amilyenek a „Paál László“ kötetben látunk, lehetetlenség. E részben kész vagyok bármily próbát, összehasonlítást kiállani. Ily silány minőségű papirosra autotypiát nyomni egyáltalán nem volna szabad, de mit tegyen a nyomdász, ha a kiadó maga szállítja a papirost, amelyen a könyvet nyomatnia kell. Nem a „nyomda hanyag munkája“ válik ily esetben kerékkötőjévé a legnemesebb törekvéseknek, hanem a nyomda művészi ambicióit tönkreteszi a megrendelők szakismeret nélkül való beavatkozása és krajcároskodása. Munkáink egész során megmutattuk már, hogy mily színvonalon áll a mi szakbeli művészetünk — ott azonban minden tudás csütörtököt mond, ahol silány anyagot szállít a kiadó. A baj oka tehát másutt keresendő s meg vagyok győződve, hogy a nyomdász-művészet csak akkor fejtheti ki egész erejét s minden szépségét, ha maga a nyomdász szerezheti be a jó nyomtatványhoz szükséges kellékeket s nem kénytelen lehetetlen anyaggal dolgozni.

MODERNE BAUFORMEN, *III. évfolyam, 1—12. füzet keményboritékban. 96 jobbára színes műlappal. Ára 26 márka. Julius Hoffmann kiadása Stuttgartban.*

Ennek a most megjelent munkának III. évfolyamából tisztán látjuk azokat a célokat, amelyeket ez a kiváló havifolyóirat maga elé kitűzött, nevezetesen egyengetni az építő-művészetnek modern szellemben való fejlődését, azt új formákkal gazdagítani és a közönséggel megismertetni a legelőkelőbb művészek alkotásait és eredeti terveit. A szöveggel kap-

dovszky János tollából kerül ki, az iparművészeti emlékekkel foglalkozó harmadik részt pedig *dr. Pekár* Károly írja. Az első rész most jelent meg a könyvpiacon, a másik kettő a következő esztendőkben, 1905—1906. időközben jelenik meg. A Szepesvármegyei Történelmi Társulat tagjai e művet három esztendőre tagilletményképen kapják. Az említett társulat művészettörténetünk érdekében is üdvös munkát végez, midőn e mű létesítésével a vármegye művészi emlékeinek múltját felkutatja és az enyészettől megmenti. E munka felderíti azt is, mennyiben járult hozzá Szepes vármegye nemzeti művelődésünk gyarapításához, ami annál inkább lehetséges, mert Magyarországnak csak kevés vármegyéje van, melynek művészeti emlékei századok háborús viharai közepette oly szerencsés épségben és számban fenmaradtak volna, mint éppen Szepesvármegyében. A tatárdúlás kevés kárt okozott, a törökdúlás nem is érte; a reformáció is keveset rontott, mert továbbra is kegyelettel őrizték az utódok azt, mit az ősök reájuk hagytak. A bemutatott képek és műmellékletek is biztosítékok a mű komolyságát és használhatóságát illetőleg. A három rész szerzői hónapokat utaztak a vármegyében keresztülkasul, annak műemlékeit tanulmányozva.

Divald Kornél érdemes munkát végzett, midőn e vármegye építészeti emlékeit felkutatta és sok fáradsággal járó kutatásai nyomán művét megírta.

Szepes vármegye templomai, házai, legtöbbnyire völgyek felett uralkodó várak és kolostorok romjai évszázados multról és évszázadok folyamán szakadatlan kulturális fejlődésről tanuskodnak, méltán megérdemlik tehát, hogy oly lelkes monografusuk legyen, mint Divald. Tény, hogy e dicső multnak önmagukban véve is eléggé beszédes művészeti emlékeit tüzetesen méltatni szép, de nehéz feladat. Ezt maga a szerző is beismeri. Éppen azért csakis oly egyén vállalkozhatott e nehéz feladatra, aki ennyi szeretettel csüng e tárgyon. A feladatot megnehezíti az út töretlen volta, melyen annak, ki műemlékeink méltatásával foglalkozik, járnia kell, még inkább a tömérdek balhiedelem, melyet egy-egy emlékhez többnyire a kegyeletes hagyomány fűzött. Ez különösen a kormeghatározást és a művészi értékelést teszi valóban nehézzé. És ha Divald könyve ellen valamit felhozhatunk, ez csakis az előbbire vonatkozhatik.

Ez azonban — mondhatnám — semmit sem von le a munkája becséből, mert hiszen jót annál többet mondhatunk róla. Legjobb tudása szerint igyekezett például bizonyos rendszerbe csoportosítani a vármegye területén található építészeti emlékeket, ez által is áttekinthetőbbé téve könyve tartalmát. Az egyes műemlékek méltatása is egyensúlyban van a könyv egész terjedelmével, mindegyik érdeme, művészi vagy történeti emléke szerint megkapván a maga részét. Műszaki szempontból nagyban emelte volna a könyv értékét, ha több alaprajz magyarázná a tárgyalt műemlékeket; a fénykép ugyanis erre nézve nem adhat mindig kellő útbaigazítást. Különösen a kéthajós templomnál, a csütörtökhelyi Zápolya-kápolnánál, — amely aránylag kis mérete ellenére is egyike hazánk legjelentősebb gót-stílű műemlékeinek, — nélkülözzük az alaprajzot. Ezt azonban nem róhatjuk fel Divaldnak hibául, mert ő műszaki felmérésekkel nem foglalkozik, ez inkább a Műemlékek Országos Bizottságának feladata.

Divald újabb könyve fényes bizonyság sokszor hangoztatott szegénységünk ellen. Íme, egy megye területén is mennyi műemlékünk hirdeti elődeink művészetszeretetét. Igaza volt Ipolyinak, midőn arra hivott föl bennünket: „Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze, nehogy végleg elvesszenek s ez által is üresebb legyen a mult, üresebb a jelen s kétesebb a jövő.“ Divald könyve nagy lépés e téren. — Szepes vármegye művészeti emlékeinek első kötete 83 oldal szöveggel és 12 mellékleten s a szövegben 86 képben ismerteti a megye építészeti emlékeit. A mű egyszerű, ízléses komoly külseje méltó a belső tartalomhoz. *Cs. K.*

KENDE ISTVÁN: *Az aquarellfestés kézikönyve, kezdők számára, 12 szövegképpel és 2 színnyomatú táblával. Budapest, Kreutle Ferenc kiadása. Ára 4 korona.* Az aquarellfestést csak ujabban kezdik nálunk felkarolni s méltatni s még csak néhány éve annak, hogy egyes iskolákban, mint pl. az országos mintarajziskolában és a székesfővárosi iparrajziskolában, külön tanszéket állítottak az aquarell-festészet mestereinek s ezzel módot adnak a kellő rajztudással bíróknak annak megtanulására. A vidéken nehezebben jut alkalom a tanulásra, ott kevés hivatott tanár van, aki az aquarell-festésben eléggé jártas volna s a dilettáns úgyszólván egészen

Magyar Iparművészet
1905.

Kende István

AZ AKVARELLFESTÉS KÉZIKÖNYVE. Kezdők számára írta Kende István festőművész és rajztanár. 12 ábrával és 2 színes melléklettel. Budapest, 1905, Kreutle Ferenc kiadása. 46 l. — A művészetet könyvből megtanulni nem lehet — e szavakkal vezeti be a szerző az akvarellfestésről írt könyvét. Igaza van. De hisz nem is az a cél lebegett szeme előtt, hogy e 46 oldal elolvasása után valaki rögtön művészszé válhasson. Kende csupán hasznavehető tanácsokkal szolgál a kezdőknek, akiknek nincs módjukban más úton megismerkedniök a technika sajátságaival, fogásaival. Újabban elég sűrűn ismétlődik az az óhaj, vajha minél több ember foglalkoznék kedvtöltésből művészeti technikákkal, mert ezzel a művészet megértőinek tábora is szaporodnék. Ámde a dilettánskodás kezdete gyakran leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. A legtöbb kezdő, ha meg is szerezte anyagát és szerszámait, nem ismeri azok természetét, felhasználásuk módját. Azt pedig talán említeni sem kell, hogy épp az anyag ismeretéből válthatható ki legbiztosabban a stílus, nevelhető a stílusérzék. Ahova az élő szó, a munka példája nem juthat el, ott megteszi ezt a szolgálatot a helyesen szerkesztett könyv. Kende ennek a feladatnak derekasan megfelelt. Ily vezérfonal összeállításánál természetesen elkerülhetetlen sok oly útbaigazítás megadása is, amit talán jóhiszeműség híjján festési receptnek mondanak. Ez a kis könyv a legcsekélyebbre redukálta az efajta útmutatásokat s jól esik látnunk, hogy lépten-nyomon hangsúlyozza mint fődolgot a természeti jelenségek beható szemléletét és egyéni eljárásra buzdít. A fősúlyt a valóban technikai jellegű dolgokra veti: ezeket jó tudni, mert ismeretük híjján temérdek vesződségbe bonyolódik a kezdő, ami végre kedvét szegi. Céljának e kis könyv jobban felel meg, mint bármely más, irodalmunkban ismeretes idevágó munka.

Művészet 1905 2:0.

maradt, más része mellőzésben részesült s így az egész

Kende Istvan

U. 4254

III
a

ue.

án felszigeti)

köret azon mozzanatát ábrázolja, midőn
győzi. Jobbról keresztény lovasok törnek elő
z képével díszítest lobogóval és a királylyal
és a ki lándzsával döfi keresztül az ijak-
ző és menekülő (illenség parancsnokát) A (török) emel
lát tart és összerogyó lováról lehanyat-
kiulódnak. A király öltözete: vért, tér-
nes kard.

179 248

179: 248 cm.

ás templom frescojának eredeti cartonja

ki előterjesztésre 1898. XII. 31-én kelt 81978
tett (384/98), a vételár elszámoltatott 1899.
számolást 1900. III. 4-én a 2075 szvsz. fogad-

tott 1900. XI. 5-én (550/900)

00

Kende István Budapest

Műcsarnok

1894. tavaszi kiáll.
1894/95. téli kiáll.
1896. mill. kiáll.
1897/98. téli kiáll.

Elefántcsont tükörnyél, római III. 202

Kende István

1892/99

Ferkèpzomfoiskèvk

99. l.

Kende István

1888/89 - 1891/92

Ferkèpzomfoiskèvk

99.l.

Kende István

Műcsarnok

1907-8. téli kiáll. 529

1913-14. téli kiáll. 726, 729, 742

e/3 +

1878. Lotz Károly.

c) A Philosop

Az egész alakban és
tekint, jobb kezével a
balját, melylyel könyö
+ olyképen tartja, ~~[illegible]~~ Középütt
kénykoszorú diszíti, fo
ját keresztbe ~~[illegible]~~ b

Szénrajz, méretei
Az egyetemi k
cartonja.

Az 1898. XI. 14-
81978 sz. leirat ala
moltatott 1899. XI. 2
4-én a 2075 szvsz
Degyzékbe foglalta
Szerzem. Napló

Kende István

a Bpesti IV. Ker. Erzsébet

reáliskola rajztanára

volt. 1926? ment

nyugalomba.

Rajzoktatás 1926

7-10 sz. 78 l.

Zólyom h. n VI. 227

Kende Istvan

festo, iro

sz. 1865

irod

2

Krück I. 633. l.

Révai Sándor dr. II. 179.

Kende István

élete

Venvreti halon

~~1924 dec~~

1925 jan

Ivánka László gyűjteménye V. 32.

Kende István

szül. 1865. Körtvelfáján Erdély-
ben. A 80-as évek a képzőmű-
főiskolán tanult. Először 1891-
ben a Műcsarnokban állított ki
vízfestményeket sarota úgy itt
mint a Nemzeti halonban állan-
dóan szerepel táj, genre, csendé-
let képekkel és interieurökkel.
1899-ben rajztanári vizsgát tett
és tanári állást vállalt. Festésé-
ben a természethűséget mindenek
fölé helyezi. 1925 januárjá-
ban a Nemzeti halonban kollek-
tív kiállítást rendezett

23 olaj. 35 vízf.

Nemzeti halon 1925 jan. kiáll.
kat.

Numina V. 254.

Kende István

1911. máj. – jún. – kiáll.
Nemzeti Szalon.

Malomvölgy, olajf. 200.–
Dobogókő, olajf. 400.–

1914. dec. kiáll. u. o.
Városkapu Pesarobban, vízf.
300.–

1915. dec. kiáll u. o.
Mályvák, vízf. 200.–

1918. dec. kiáll. u. o.
Mályvák, vízf, 800.–

1919. febr. MAFE kiáll. u. o.
Mályvák, vízf. 800.–
Parasztudvar, vízf. 1500.–

Néprajzi emlékek, Zólyommegyei III. 211, 212, 213

214, 215,

Kende István

1920. dec.

kiáll. Nemzeti Szalonban

A malom vize, vízf.
12000.—

1921. jun. u. o.
Malom vize, vízf.
8000.—

Vastaärgy V. 171.

Kendé István

1922. máj. MROE

kiáll. Nemzeti szalonban

Vízi melon, vízf. 20000.–
Dunai sér, vízf. 16000.–

1925. febr. M. Akv. Pf. Egy

kiáll. Nemzeti szalonban

Crimson rózsák, vízf.
Kék noba, vízf.

Wallgung, Christoff l. Walckhunn, Ch.

Kende István

szül Körtvefáján (Maros Tordam) 1865 Ref.
5 gm, nógyszerészeti tanf
1887/88 II. vendeglát
1888/89 I " "
1888/89 II "

neolithkori

Tordosi őstelep V. 192

Kende István

nur 1865

1889/90 I - vendégl -

1889/90 II " "

1890/91 I - II. " "

1891/92 fest. ont. vendégl.

Lisznyai Pál V. 298.

Kende István

festő

1902/3. téli kiáll. Nemzeti szalon

Hid alatt, 200 kor

1903. tavaszi kiáll. n. o.

Holdfeljötte, olajf. 2000 k.

a Kijöbbi években is

állandóan kiállit n. o.

Kende István

1901/2. téli kiáll. Nemzeti Szalon
Eső után, pasztell 70 kor.
Erdei ut, olajf. 70 kor.
Utolsó napsugarak, olajf. 100 K
Esti csend, olajf. 300 kor

1902. tavaszi kiáll. n. o.
Szárazmalom, vízf. 100 kor.
Erdei legelő, olajf. 250 kor

1902 - ben Bpesten élt -
1902. őszi kiáll - n. o. Nemzeti Szalon
Tarca hidja, vízf. 100 kor -
Malomárok, vízf. 100 kor -

Népvándorláskori czüstfüggő III. 108.

— láncszem III. 109

— kengyelvas III. 109, 110.

— tűzcsiholó aczél III. 110

— bronzcsüngő III. 110.

— vaskampó III. 110.

— bronzgyűrű III. 110.

— fésű III. 110.

— csontgomb III. 110.

— bronzszeg III. 108, 110.

— bronzpitzke III. 110

— vassróf III. 110

Kende István

Magyar Müvészet

1925. 57.

Itália IV. 203, 204.

Kende István

MAGYAR MŰVÉSZET

1925. 57.

1908.

esben 1831 április 12-én
rilis 5-én

an, de jobbranézve van ábrázolva.
a nincs. Nyakizmai és kulcs-csont-
diszszel ékesitett négyszögletes
itett vonalkeretben: [illegible]
B. VERBEYST BRUXELLES

57 cm.
23-iki 7868 sz. leirat alapján
tetett 1908. deczember 26-án(1933
február 20-án (309-909).

-ibi

311

685

Kende István

Munkaszak

1916-17. téli kiák. 176, 220
1917. tav. kiák. 132, 164
1919-20. téli kiák. 402
1920-21. téli kiák. 403
1924. tav. kiák. 198
Horthy Miklós ut 37
1928/29. téli kiák. 487, 488
1929. tav. kiák. 211.

Szikszai üveggyár III. 218.

Kende István

Jesto és rajzlá-
már 1907. ben
vette át a
Rajzoktatás
nevezetését.

Jelentem, hogy .....

távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....

az osztályfőnök aláírása.

Engedé

.....

a műhelyfőnök v
aláí

8. sorsz. Műhelyi minta.

Kende István

1891. Budapest.

(494) Zugligeti szikla. Vrf. 40 fr

Téli Kiállítás 1891/92

1892. Budapest.

(441) Utcaresilet Kenesén. Vrf. 30 fr

(444) Dülederő szarár malom. Vrf. 50 f.

(456) Kertalatt (Kenese) Vrf. 30 f

Téli Kiállítás 1892/93

Kende Istvánné

festő.

1904. Nemzeti Szalon
tavaszi tárlat.

Kende Zoltán

1.) Holdfeljötte. A Nemzeti Szalon 1903. budapesti tavaszi kiállításán megvette Forche Román.
Művészet, 1903. 150

Kende István

arck. vegy.

Lex Nagy Tas

38. tábl.

Neue Folge. I. Band.

Die Stadt Halle und der Saalkreis

bearbeitet von

Gustav Schönermark,
Architekt.

XIII. Lieferung. Preis 1,50 Mark.

Halle a. d. S.
Verlag von Otto Hendel.
1886.

Kende István

festő

l.

Lex Magy Társ

284. b. l.

rpád-út 98 Tel. hivó: 95-0-01

os központi iroda:
engeri-u. 3 Telefon: 94-2-12

Strassmann Testvérek Hengerpapírgyár R.-T., Buda

OS GÁBOR
ÉS LÉCGYÁR LERAKATA
DAPEST

Kende

K. 2. *István*, festő, * Körtvefája (Maros-Torda m.) jan. 2. A Képzőművészeti Főiskolán tanult. Először 1891. állított ki a Műcsarnokban, u. j. és a Nemzeti Szalónban szerepelt azóta praturálista képeivel, főleg akvarelljeivel (táj-, genre-, interieur- és csendéletképek). 1926. rajztanár volt a belvárosi reáliskolában, 1907-től szerkesztette a Rajzoktatás c. szaklapot. 1925. a Nemzeti Szalónban kollektív kiállítást rendezett. Irodalmi műve: Az akvarellfestés kézikönyve. Budapest, 1905.

L. G. I. 541 l.

7211

disces keretű tojásdad medaillonban. Rövid
t hord. Ingének galléryá lehajtott, csomóra kötött
á s prémes mentéjé zsinóros. Felirata a kép alatt:

-DAR"

a keretnek 18.4: 13.85 Cm.

;

;

eletrajzai. Pest. Heckenast Gusztár. 1858. IV. Füzet,

294/95.

Kende István

A Nemzeti Szalon 43. csoportkiállitásán szereplő müvészek közül Szokolay Béla a következő müvészek munkáját értékeli:
Kende István: "kissé száraz, rideglátásu,
Kornay József: "a régi "Nyolcak" megtért tanja a rajzzal és a szerkezettel küzd,"
A fiatal Lévay Lajos: "festményein kissé patetikus, mesterkélt,"
Merényi Rudolf: "rajztudása grafikussá teszi ugy őt, mint Lévay Lajost."
Nyáry Albert aktjait édeskéseknek találja.

A kritika két kiállitásról ir, a másikat az Ernst Muzeumban rendezték, ahol Iványi Grünwald Béla és Kisfaludi Stróbl Zsigmond mutatta be alkotásait. ÉLET, Bp. 1925.febr.1.
XVI.évf. 3. sz.59. lap.

Kende J.

K. Kende J.

Keramikus jegyc.

P. Breslyánszky Ilona,

Ismerd meg a Zerámiát, Bp. 1966, 265 l.

Farkasdy Zoltán

tanár, festőművész

műterem kiállítása. VII. Damjanich-utca 43.

1929. XII. 15.– 30

KENDE István festő

Erdei 1991 85. p.

Emléklap szerkesz

Ladányi főszolgabiró, kit később elcsapattam, minden ok nélkül és 25 órára lezáratott a millió és millió poloska é

Nem véletlenül, ugyanis a főszolgabíró is benne volt a pakliban. És amikor szerkesztőnk, érezvén, hogy forrósodik a lába alatt a talaj, letelepedési engedélyt kért a községtől, hogy legyen mibe megkapaszkodnia, a korrupt elöljáróság úgy érezte, itt a várva-várt alkalom. Főszolgabírói támogatással megszerkesztették a hivatalos határozatot: még a járásból is ki kell toloncolni az okvetlenkedőt.

A madame esete a főszolgabíróval

Ladányi László főszolgabíró szerepe megér egy kis kitérőt. Annál is inkább, mivel Seper Kajetán útja is hozzá vezetett, a végzést kézhez kapva Monorra utazott, fellebbezni szerencsétlen ügyében. Nem járt eredménnyel sőt, egy napra le is csukatta a feldühödött tisztviselő, mivel jelentették neki, hogy a szerkesztő ellene gyűjt adatokat a kocsmában. Mellesleg azonban háromh csődbe ment, a két dig mellbe lőtte ma biztatására visszak pénzt Ladányitól. bombának bizonyu mai lassan őröltek tőnk visszatért a csárdába, végigjár tes toloncutat, am kényszerítették, eg megsemmisítendők Lászlóét, akit 189 megrendült egészs kintettel nyugdíjaz vagy kutya!" — k végső rohamra k utolsó csapásnak Kispesti gazember májuson a Határ papírra — „Gyaláz dok tetteinek elvet dának feje nincs tö czégéres gazember